



T.C.

ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HİTİTÇE ASKERÎ RİTÜEL METİNLERİ

DOKTORA TEZİ

SİNAN ÖZTÜRK

TARİH ANABİLİM DALI

ANKARA 2022

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HİTİTÇE ASKERÎ RİTÜEL METİNLERİ

DOKTORA TEZİ

SİNAN ÖZTÜRK

TARİH ANABİLİM DALI

DOÇ. DR. ESMA ÖZ KİRİŞ

DANIŞMAN

ANKARA, 2022

TEZ KABUL ONAY SAYFASI

Sinan ÖZTÜRK tarafından hazırlanan “HİTİTÇE ASKERÎ RİTÜEL METİNLERİ” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH Anabilim Dalı’nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kurumu	İmza
Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ (Danışman)	AYBÜ/İ.T.B. Fak./ Tarih A.B.D.	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Sıddık ÇALIK	AYBÜ/İ.T.B. Fak./ Tarih A.B.D.	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Yusuf ALBAYRAK	AYBÜ/İ.T.B. Fak./ Sanat Tarihi A.B.D.	
Kabul ☒ Red ☐		
Prof. Dr. Esmâ REYHAN	Hacı B. V. Ü./E. Fak./ Tarih A.B.D.	
Kabul ☒ Red ☐		
Doç. Dr. Hakan EROL	Ankara Ü./D.T.C. Fak./ Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri A.B.D.	
Kabul ☒ Red ☐		

Tez Savunma Tarihi: 15/04/2022

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH Anabilim Dalı’nda Doktora tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Unvan Ad Soyad

İNTİHAL/BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim. (15/04/2022)

İmza

Sinan ÖZTÜRK



TEŞEKKÜR SAYFASI

Bu teze başlarken beni her anlamda özgür bırakan, çalışmam boyunca bilgisi ve deneyimini içtenlikle paylaşan, yol göstericiliği ve kıymetli yönlendirmeleriyle araştırmanın gerçekleşmesinde çok değerli katkıları olan, çalışma sürecinde daima beni motive eden, hep yanımda olan değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ'e,

Lisansüstü eğitimim boyunca her zaman beni destekleyen, takdir ve taltif eden bir öğrencisi olarak değil meslektaşısı olarak gören, anlayışı, öğrenci odaklı yaklaşımı ve ilgisiyle her zaman yanımda olan, jürimde bulunma nezaketi göstererek önemli katkılar sunan değerli hocam Prof. Dr. Esmâ REYHAN'a,

Bu meşakkatli süreçte, tez izleme komitesinde yer alarak, çalışmanın ilmî ve teknik çizgide ilerlemesinde ufuk açıcı ve teşvik edici çok değerli katkılarını esirgemeyen değerli hocam Doç. Dr. Hakan EROL'a

Bu tezin gerçekleşebilmesinde hayata dair ufkumu genişleten, bilgisi, nezaketi, özverisi ve karakteriyle her daim örnek olan kıymetli hocam Doç. Dr. Yaşar BAYTAL'a,

Erişemediğim bazı kaynakları benden esirgemeyerek çalışmamı destekleyen Arş. Gör. Dr. Sevgül ÇİLİNGİR CESUR'a,

Akademik yaşamın yoğun süreçlerinde sevgisini, sabrını, ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen, koşulsuz desteğiyle beni her zaman motive eden, varlığıyla hayatıma anlam katan, can yoldaşım, gün ışığım kıymetli eşime,

Yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

ÖZET

Hititçe Askerî Ritüel Metinleri

Başrahip ve başkomutan unvanlarına sahip Büyük Kral tarafından yönetilen Hitit toplumu başlarına gelen kötülükleri, kirlilikleri, uğursuzlukları hatta hastalıkları tanrıların öfkesine bağlar ve bu öfkeyi tersine çevirebilmek amacıyla da davet ettikleri tanrılara çeşitli ikramlar ve kurbanlar sunardı. Hitit inancı gereği tanrılar bu ikramları yerler, içerler ve ardından Hitit Ülkesi'ne iyilikle bakarlardı. Rahipler ve kâhinler gibi dini görevliler ritüel eylemlerine dönüştürdükleri bu karşılıklı ilahi ilişkiyi yazıcılar vasıtasıyla kil tabletlere aktarmışlar ve yeri geldiğinde bu kutsal metinler rehberliğinde ritüeller icra etmişlerdir. Nesiller boyunca kullanılabilmesi için de bu kutsal belgeleri, modern ismiyle Boğazkale olarak bilinen Hitit başkenti Hattuša merkezli kraliyet arşivlerinde saklamışlardır.

Özenli koruma sayesinde günümüze kadar ulaşabilen bu ritüel pratikleri arasında, Anadolu içinde ve dışında düşmanca tutum sergileyen krallıklara karşı ordunun, Hitit devletini koruma görevini yerine getirirken karşılaştığı olumsuz durumlarla başa çıkabilmek amacıyla başvurduğu askerî konular da önemli bir yer tutmaktadır. Bu askerî konular kapsamında ortaya koyduğumuz çalışmamızın amacı, Hitit dini ritüelleri arasında geçen askerî konuların araştırılması, tespit edilen askerî konulu ritüellerin tek tek analiz edilmesi ve elde edilen bilgilerin ortaya konmasıdır. Bu amaç doğrultusunda ulaşabildiğimiz Hitit askerî ritüelleri, disiplin ve beden terbiyesi yanında arınma ve düşmana beddua amacıyla da gerçekleştirilen askerî ritüeller, savaştan önce gerçekleştirilen askerî ritüeller, savaştan sonra gerçekleştirilen askerî ritüeller ve salgın hastalıklara karşı gerçekleştirilen askerî ritüeller olmak üzere dört ana konu başlığı altında değerlendirilmiştir.

Bu konu başlıkları altında incelediğimiz her askerî ritüelin öncelikle transkripsiyon ve tercümesi verilmiştir. Ardından her ritüelin kapsamlı bir şekilde analiz edilebilmesi için ritüel metnin bibliyografik bilgisi, zamansal ve mekânsal içeriği, katılımcıları ve en önemlisi de amacı ortaya konulmuştur. Daha sonra ritüelde kullanılan objeler ve majik işlemler tespit edilmiştir. Her dini ritüelin yapısında mutlaka bulunan büyü metodları ve son olarak ritüelde öne çıkan terimler tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 1. Hitit Ordusu 2. Büyü 3. Ritüel

ABSTRACT

Hittite Military Ritual Texts

The Hittite society, ruled by the Great King who had the titles of both high priest and commander-in-chief, attributed the evils, impurities, bad luck, and even diseases to the anger of the gods. In order to reverse this anger, they offered various caterings and sacrifices to the gods they invited. In accordance with the Hittite belief, the gods ate and drank these caterings and then looked after the Hittite country with kindness. Religious officials such as priests and seers transferred this mutual divine relationship, which they transformed into ritual acts, to clay tablets by means of scribes, and when necessary, they performed rituals under the guidance of these sacred texts. They kept these sacred documents in the royal archives based in Hattuša, the Hittite capital known as Boğazkale, in order to be used by future generations.

Among these ritual practices that have survived to the present day thanks to meticulous protection, military issues that the army resorted to in order to cope with the negative situations it faced while fulfilling its duty to protect the Hittite state against the kingdoms exhibiting hostile attitudes in and out of Anatolia also have an important place. The aim of our study, which we put forward within the scope of these military subjects, is to search the military issues among the Hittite religious rituals, to analyze the determined military-themed rituals one by one and to reveal the information obtained. The Hittite military rituals that we could reach for this purpose were evaluated under four main headings as military rituals performed for the purpose of purification and curse of the enemy as well as discipline and physical training, military rituals performed before the war, military rituals performed after the war and military rituals against epidemics.

First of all, transcription and translation of every military ritual that we have examined under these topics are given. Then, the bibliographic information of the ritual text, its temporal and spatial content, its participants and most importantly its purpose were revealed so that each ritual could be analyzed comprehensively. Next, the objects and magical processes used in the ritual were determined. The magic methods that are necessarily found in the structure of every religious ritual and finally the prominent terms in the ritual are discussed.

Keywords: 1. Hittite Army 2. Magic 3. Ritual

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ	v
GİRİŞ.....	1
I. BÖLÜM	9
1. HİTİT ASKERÎ RİTÜELLERİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR	9
1.1. Hitit Toplumunda Din Kavramı ve Ordu-Din İlişkisi.....	9
1.2. Ritüel ve ilgili Kavramlar	11
1.2.1. Büyü (Majik) Kavramı	13
1.2.2. Zaman ve Mekân Kavramları	14
1.2.3. Ritüel Beyi ve Görevlileri.....	15
1.2.4. <i>tarballi</i> ve <i>nakkušši</i> Kavramları	17
II. BÖLÜM	20
2. DİSİPLİN VE BEDEN TERBİYESİ YANINDA ARINMA VE DÜŞMANA BEDDUA AMACIYLA DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER.....	20
2.1. Askerî Yemin Ritüeli: CTH 427	20
2.1.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	29
2.2. Askerî Talim-Oyun Ritüeli: CTH 670	53
2.2.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	54
2.3. Tanrı Pirinkir Ritüeli: CTH 644.....	61
2.3.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	65
2.4. Anniwiyani.....	73
2.4.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	79
2.5. Nineveli İstar'a Dua Ritüeli: CTH 716.1	96
2.5.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	101
2.6. Nikkaluzz Ritüeli: CTH 417.1	112
2.6.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	113
2.7. Düşman Esiriyle Gerçekleştirilen Askerî Ritüel: CTH 452.2.....	117
2.7.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	118
III. BÖLÜM.....	122
3. SAVAŞTAN ÖNCE GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER	122
3.1. Azzari Ritüeli: CTH 276.1	122
3.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	122
3.2. Düşman Sınırında Çağırma Ritüeli: CTH 422.....	126
3.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	129
3.3. Düşman Tanrıları Çağırma Ritüeli: CTH 423	138
3.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	144

IV. BÖLÜM	158
4. SAVAŞTAN SONRA GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER	158
4.1. Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli: CTH 426.1.1	158
4.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	160
4.2. Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli: CTH 426.2	168
4.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	168
4.3. Deniz Ritüeli: CTH 436	175
4.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	176
4.4. Maşa Ülkesi Esirleri İle Gerçekleştirilen Askerî Ritüel: CTH 525.2	185
4.4.1 Ritüelin Kapsadığı Konular	193
V. BÖLÜM.....	216
5. SALGIN HASTALIKLARA KARŞI GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER	216
5.1. Arzawa Orijinli Salgın Hastalık Ritüelleri.....	217
5.1.1. Aşhella Ritüeli: CTH 394.....	219
5.1.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	222
5.1.2. Puliša Ritüeli: CTH 407	232
5.1.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	234
5.1.3. Uhhamuwa Ritüeli: CTH 410	244
5.1.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	245
5.1.4. Tapalazunawali Ritüeli: CTH 424.1	253
5.1.4.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	255
5.1.5. Anonim Arzawa Ritüeli: CTH 424.2	263
5.1.5.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	264
5.1.6. Auguren Maddunani Ritüeli: CTH 425.1.....	270
5.1.6.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	272
5.1.7. Auguren Dandanku Ritüeli: CTH 425.2	278
5.1.7.1. Ritüelin Kapsadığı Konular	281
5.2. Orijini Bilinmeyen Diğer Salgın Hastalık Ritüelleri: CTH 425.4 ve CTH 425.5 291	
5.2.1. Ritüellerin (CTH 425.4 ve CTH 425.5) Kapsadığı Konular	294
SONUÇ.....	302
KAYNAKLAR.....	308
İNDEX.....	331
EKLER	334
EK-1. Askerî Ritüellerde Geçen Unvanlar ve Diğer Katılımcılar	334
EK-2. Askerî Ritüellerde Kullanılan Objeler	337
EK-3. Askerî Ritüellerin Eylem Mekânları	345
EK-4. Hitit Kralları Kronolojisi.....	346

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

Yayın Kısaltmaları

AASOR	Annual of the American Schools of Oriental Research
ANET	Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament – Barcelona 1983 vd.
AO	Archív Orientální
AOAT	Alter Orient und Altes Testament: Veröffentlichungen zur Kultur und Geschichte des Alten Orients und des Alten Testaments, Kavelaer/Neukirchen – Vluyn – Münster 1968 vd.
AoF	Altorientalische Forschungen – Berlin 1974 vd.
ArAnat	Archivum Anatolicum/Anadolu Arşivleri, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri – Ankara 1995 vd.
AS	Anatolian Studies - Journal of the British Institute - Ankara 1950 vd.
ASOR	American Schools of Oriental Research – New Haven.
AuOr	Aula Orientalis. Revista de Estudios del Próximo Oriente
AÜ	Ankara Üniversitesi – Ankara.
AÜDTCFD	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Dergisi – Ankara 1942/43 vd.
AÜDTCFY	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakùltesi Yayınları– Ankara 1944 vd.
BASOR	Bulletin of the American Schools of Oriental Research – New Haven 1920 vd.
BSS	Büyük Sümerce Sözlük, TDKY, 2010.
CAD	The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago – Chicago 1956 vd.
CANE	Civilizations of the Ancient Near East
CHD	The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago – Chicago 1982 vd.
CNRS	Archive ouverte en Sciences de l'Homme et de la Société – Paris 2003
CoS	The Context of Scripture Online – Leiden, Boston 2003 vd.

CRRAI 52	Krieg und Frieden im Alten Vorderasien. 52e Rencontre Assyriologique Internationale / International Congress of Assyriology and Near Eastern Archaeology, Münster, 17.-21. Juli 2006.
CTH	Emmanuel Laroche, Catalogue des Textes Hittites – Paris 1971 vd.
DBH	Dresdner Beiträge zur Hethitologie – Dresden 2002 vd.
EHG	An English-Hittite Glossary – 1967.
EVO	Vicino Oriente. Annuario dell’Istituto del Vicino Oriente – Rome 1978 vd.
HDT	Hittite Diplomatic Texts – Winona Lake, Indiana 1999.
HED	Hittite Etymological Dictionary – Berlin, New York 1984 vd.
HEG	Hethitisches Etymologisches Glossar – Innsbruck 1977 vd.
HS	Hurritologische Studien
HTBS	Hititçe-Türkçe: Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: Hattice, Hurrice, Hiye-roglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte, Ankara 2016.
HW2	J. Friedrich and A. Kammenhuber, Hethitisches Wörterbuch – Heidelberg 1975 vd.
HZL	Hethitisches Zeichenlexikon: Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten (StBoT 2) – Wiesbaden 1989.
IHAC	Institute for the History of Ancient Civilizations – Changchun. J. B. Pritchard, 3rd Edition - Princeton 1969.
JAC	Journal of Ancient Civilizations
JANEH	Journal of Ancient Near Eastern History- Germany 2018.
JANER	Journal of Ancient Near Eastern Religions – Leiden 2001 vd.
JAOS	Journal of American Oriental Society – Baltimore, Maryland 1851 vd.
JCS	Journal of Cuneiform Studies – New Haven 1947 vd.
KASKAL	Rivista di Storia, Ambienti e Culture de Vicino Oriente Antico – Rome 2004 vd.
KBo	Keilschrifttexte aus der Boghazköy – Leipzig 1916-1923, Leiden 1954 vd.
KUB	Keilschrifturkunden aus der Boghazköy – Berlin 1921 vd.
MHD	Multilinguales Handwörterbuch Des Hethitischen/A Concise Multilingual Hittite Dictionary/ Hititçe Çok Dilli El Sözlüğü 2007
OrNs	Orientalia (Nova Series) – Rome 1932 vd.

RA	Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale – Paris 1886 vd.
RAI	Rencontre Assyriologique Internationale.
RHA	Revue Hittite et Asianique – Paris 1930-1978.
RIA	Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie – Berlin 1928 vd.
SBL	Society of Biblical Literature – Winona Lake, Indiana.
SMEA	Studi Micenei ed Egeo-Anatolici – Rome 1966vd.
StBoT	Studien zu den Boğazköy – Texten - Wiesbaden 1965 vd.
TDK	Türk Dil Kurumu
TDKTS	Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük – 2008.
TTKB	Türk Tarih Kurumu Basımevi – Ankara
TTYK	Türk Tarih Kurumu Yayınları – Ankara.
TUAT	Texte aus der Umwelt des Alten Testaments – Gütersloh 2004 vd.

Metin Kısaltmaları

Ay.	Arka yüz
Öy.	Ön yüz
bkz.	Bakınız
s.	Sayfa no
ss.	Sayfadan sayfaya
vd.	Ve devamı
M.Ö.	Milattan önce
M.S.	Milattan sonra
dn.	Dipnot
Çev.	Çeviren
C.	Cilt
Sum.	Sumerce
Akk.	Akadca

Transkripsiyon ve Tercüme İşaretleri

[]	Tabletin söz konusu kısmının kırık olduğunu gösterir.
⌈ ⌋	Tabletin söz konusu kısmının kısmen kırık olduğunu gösterir.
[()]	Yuvarlak parantez içerisindeki bölümün, metnin dublikatı ya da paralelinden tamamlandığını gösterir.
[x]	Kırık metin yerlerinde sayısı hesaplanamayan işaretler yerine kullanılır.
[...]	Kırık metin yerlerinde sayısı yaklaşık olarak hesaplanabilen işaretler yerine kullanılır.
()	Tercümenin daha iyi anlaşılabilmesi için yapılan ilaveleri gösterir.
< >	Kâtiplerin unutmuş oldukları işaretleri içine alır.
<< >>	Metinden çıkarılmış kısımları gösterir.
?	Tercümenin şüpheli olduğunu gösterir.
??	Söz konusu tercümenin çok şüpheli olduğunu gösterir.
!	Kendisinden önce gelmiş olan işaretin, metnin söz konusu kısmında uygunsuzluğuna işaret eder.
_____	Tabletin paragraf ayrımında olduğunu gösterir.
X	Metinlerde okunamayan işaret ya da işaretleri gösterir.
x+1	Tabletin baş kısmının eksik olduğunu ve numaralamanın bu satırdan başladığını gösterir. Birden fazla Sumerce işaretten oluşan kelimelerde işaretlerin arasına yerleştirilir.
(. . .)	Tarihi belli olmayan yayınlar için yayın tarihi yerine yazılır.
§	Hititçe metinlerde paragrafın başlangıcını gösterir.

GİRİŞ

Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Hitit Devleti, Eski Yakın Doğu devletlerinin çoğunda olduğu gibi kralın idari sistemin en başında bulunduğu bir merkezi otorite ile yönetiliyordu. Bu nedenle Hitit Devleti'nin baş sorumlusu olan kralın sorumluluklarının ülkenin “Baş Rahibi”, “Baş Yargıcı” ve de “Baş Komutanı” olmak üzere üç önemli görev altında toplandığı görülmektedir. Hititlerin Anadolu'da ilk defa siyasi birliği kurabilmiş olmalarının temel unsurlarından biri kralın başında olduğu Hitit ordusunun askerî gücüydü. Hitit Devleti'nin sahip olduğu bu askerî gücün temelinde ise kralın, “Baş Rahip” sıfatıyla destek bulduğu güçlü bir “tanrı inancının” varlığı bulunmaktadır. Hitit toplumunda her savaş, ekonomik ve siyasi amacın yanında dini bir eylem olarak da görülmüyordu. Dolayısıyla Hitit ordusunun tanrılarla olan bu güçlü bağının büyü ve dini metinler kategorisinde yer alan ritüellere yansımaları da doğal olarak kaçınılmaz olmuştur. Bu noktadan yola çıkarak çalışmamızın, Hitit askerî ritüeller ve ilgili konular çerçevesinde sınırlandırılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

Tezimizde tespit edebildiğimiz askerî ritüellerin her biri, kendi kapsamında olacak şekilde belirlediğimiz ortak konu başlıkları altında ele alınarak detaylandırılmıştır. Konumuz kapsamında ele aldığımız ritüellerin detaylandırılmasında Prof. Dr. Esmâ REYHAN hocamızın “Hitit Kaynaklarında Kizzuwatna'lı Kadın Maštigga'ya Ait Ritüel Metinler” başlıklı doktora tez çalışması temel alınmıştır. Öncelikle metinlerin transkripsiyonlarını, eksiksiz olabilmesi adına tespit edebildiğimiz bütün satırlarıyla ve atıfta bulunduğumuz kaynağında nasıl yazılmışsa o haliyle aktarmaya çalıştık. Bu nedenle tüm ritüellerin transkripsiyonları arasında biçim farklılıkları bulunabilmektedir. Tezimizin sayfa sayısını gereksiz yere artırmamak için askerî ritüellerin transkripsiyon ve tercümelerini ise yan yana ve 10 punto olarak yazmayı uygun gördük.

Metnin transkripsiyon ve tercümesinden sonra ritüelin kapsadığı konular, metinlerin sunduğu veriler çerçevesinde mümkün olduğunca ayrıntılı olarak analiz edilmiştir. Her bir ritüelin CTH, KUB, KBo, IBot gibi metin yerleri verildikten sonra ilgili ritüelin metin çalışmalarının yapıldığı bilimsel yayınlar “Bibliyografya” başlığı altında kısaca açıklanmaya

çalışılmıştır. Her metinde rastlamosak da ritüel eyleminin kaç gün sürdüğü, günün hangi vakitlerinde ve hangi mekânda yapıldığı metnlerin tercümelerine yansıyan bilgilere göre açıklanmıştır. Askerî ritüellerin gerçekleştirilme amacı, metnin tercümesinin yanında ritüeli ele alan akademik çalışmalardan elde edilen veriler ışığında tartışılarak detaylandırılmıştır. Ritüeli tasarlayan, tablete kazıyan/yazıcı gibi kişilerin adları ve unvanlarının yanında ritüel beyi, ritüel görevlileri ve diğer kişilerden oluşan ritüel katılımcıları ayrı ayrı tespit edilerek ritüel eylemindeki görevi belirtilmiştir. Ritüelde kullanılan objelerin liste halinde sunulmaları ardından yine ritüelin amacına göre farklılık gösteren büyüsel eylemler “Majik işlemler” başlığı altında bulunduğı satır yeri belirtilerek yazılmıştır. “Analoji (Benzetme)”, “Bağlantı kurma ve aktarma”, “Özdeşleştirme ve vekil tayin etme”, “Tanrılara sunma ve yardım isteme” gibi konular çerçevesinde her askerî ritüelin değerlendirilmesi yapılmıştır. Son olarak “Ritüelin bazı filolojik açıklamaları” alt başlığı altında öne çıkan bazı terimler, bulunduğı cümleye kattıkları anlamları göz önünde bulundurarak sözlüklerden ve diğer akademik çalışmalardan elde edilen veriler ışığında bulunduğı satır yeri de verilerek tartışılmıştır.

Tezimiz, 5 bölümden oluşan bir plana sahiptir. Kavramsal bilgileri içeren birinci bölümden sonra geriye kalan 4 bölümde konularına göre gruplandırılan askerî ritüellerin detaylandırılması ile ilgili bilgiler sunulmuştur.

Askerî ritüellerin dini bir uygulama özelliğine sahip olması nedeniyle Hitit ordusu ve Hitit kutsalı arasında var olan bir ilişkinin öncelikle ortaya konulmasını gerekli gördük. Bu nedenle çalışmamızın birinci bölümünü oluşturan teorik kısımda ilk olarak “Hitit toplumunda din kavramı ve ordu-din ilişkisi” konusu ele alınmıştır. Detayına yer verdiğimiz her askerî ritüelde tanrıları çağırma, tanrılara kurbanlar sunma, yiyecekler ve içecekler ikram etme, dualar, beddualar gibi dini eylem ve söylemlerin biri ve birkaçı yer almıştır. Dolayısıyla Ordu-Din ilişkisinde var olan güçlü bağdan yola çıkarak Hitit ordusunun seküler bir yapıda olmasının mümkün olamayacağını ortaya koymaya çalıştık. Ardından askerî konuları da içeren “Ritüel” kelimesinin kavramsal açıklamasını yaptık. “Ritüel” teriminin sözlüklerdeki karşılıkları verildikten sonra tanımına dair çeşitli görüşlere yer verilerek teorik yapısı da irdelenmiştir. “Ritüel ve ilgili kavramlar” başlığı altında dini ritüellerin ayrılmaz unsuru olan “Büyü (majik)” kavramının teorik açılımını yaptık. Yine “Ritüel ve ilgili kavramlar” başlığı altında sırasıyla “Zaman ve mekân kavramları”, “Ritüel beyi ve görevlileri”, “*nakušši* ve *tarpalli*” kavramları gibi askerî ritüellerde gördüğümüz önemli unsurların teorik açıklamalarına da yer verdik.

İkinci bölümde, “Disiplin ve Beden Terbiyesi Yanında Arınma ve Düşmana Beddua Amacıyla da Gerçekleştirilen Askerî Ritüeller” ele alınmıştır. Bu bölümde “Askerî yemin ritüeli”, “Askerî talim-oyun ritüeli”, “Tanrı ^D*Pirinkir* ritüeli”, “Anniwiyani ritüeli”, “Nineveli ^D*Ištar*’a dua ritüeli”, “Nikkaluzz ritüeli” ve “Düşman esiriyle gerçekleştirilen askerî ritüel”, olmak üzere yedi askerî ritüelin detaylı açıklamaları verilmiştir.

Üçüncü kısımda “Savaşta Önce Gerçekleştirilen Askerî Ritüeller” başlığı altında tespit edebildiğimiz üç askerî ritüelin detaylandırılmasına çalışılmıştır. Bu ritüeller “Azzari ritüeli”, “Düşman sınırında çağırma ritüeli” ve “Düşman tanrıları çağırma ritüeli” dir.

Dördüncü bölümde, savaşta hemen sonra ve zaferlerle geçen askerî sefer mevsimi bitiminde gerçekleştirilen askerî ritüeller, “Savaşta Sonra Gerçekleştirilen Askerî Ritüeller” konusu altında ele alınmıştır. Düşmandan uzakta güvenli bir arazide gerçekleştirilen “Savaşta mağlup olan Hitit ordusu için arınma ritüeli”, yine başka bir düşmanla mücadele sonrasında düşmandan uzakta bir akarsu kenarında gerçekleştirilen “Savaşta mağlup olan Hitit ordusu için arınma ritüeli”, “Deniz ritüeli” ve “Maşa Ülkesi esirleri ile gerçekleştirilen askerî ritüel” olmak üzere dört farklı askerî ritüel detaylıca tartışılmıştır.

Son bölümde yani beşinci bölümde “Salgın Hastalıklara Karşı Gerçekleştirilen Askerî Ritüellere” yer verilmiştir. Bu bölüm de kendi içinde ikiye ayrılmıştır. İlki, Arzawa orijinli salgın hastalık ritüelleridir. “Ašhella ritüeli”, “Puliša ritüeli”, “Uhamuwa ritüeli”, “Tappalazunawali ritüeli”, “Anonim Arzawa ritüeli”, “Auguren Maddunani ritüeli”, “Auguren Dandanku ritüeli” olan bu ritüel grubu Arzawa bölgesine ait salgın hastalık ritüellerinin kopyalarıdır. İkinci grupta yer verdiğimiz iki ritüel ise “Orijini bilinmeyen diğer salgın hastalık ritüelleri” dir. Bu bölümde ülkede, orduda, sınır kalesinde görülen, hatta hayvanların ölümüne sebep olan salgın hastalıklara karşı yapılan büyüsel mücadeleler çerçevesinde her bir ritüel ayrı ayrı incelenerek tartışılmıştır.

Problem ve Alt Problemler

Hitit dini kültürünü yansıtan ritüel konulu metinler, Hititçe dilinde kil tabletlere kazınarak nesilden nesile aktarılmıştır. Günümüze kadar kısmen de olsa sağlam kalabilen, transkripsiyon ve tercümesi yapılan bu metinler arasında varlığı yadsınamaz askerî konuları

ihtiva eden ritüellerin araştırılması ve ortaya konulması çalışmamızın problem çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bağlamda aşağıda maddeler halinde belirlediğimiz problem ve alt problemlere araştırmamızda cevaplar bulmaya çalıştık.

1. Askerî ritüeller, Hitit ordusunun askerî faaliyetleri esnasında niçin uygulanmıştır?

1a. Askerî ritüellerde zaman mefhumu nasıl geçmektedir?

1b. Askerî ritüellerde büyü eylemlerinin yapıldığı mekânların özellikleri nedir?

1c. Askerî ritüellerde geçen unvanların görevleri nedir?

1d. Askerî ritüellerde kullanılan objeler ve bu objelerin kullanım amaçları nedir?

Öncelikle probleme cevap bulma adına Hitit askerî ritüelleri konusunda Türkçe ve yabancı dillerde yayınlanmış akademik çalışmaların tespiti için basılı ve elektronik bilgi kaynaklarında yoğun ve sürekli bibliyografik taramalar yapılmıştır. Bu taramalar sonucunda çalışmamızın problemlerine cevap bulabileceğimiz bazı akademik kaynaklara ulaşılmıştır. R. H. Beal'in "Hittite Military Rituals in: M. Meyer, P. Mirecki (Hg.), Ancient Magic and Ritual Power, Leiden, New York, Köln 1995, 63-76" makale çalışması ve maille yaptığım talebimiz üzerine bizi kırmayan D. Prechel'in "...Wenn die Soldaten aus dem Lande ziehen... Rituelle Kriegstaktik im Hatti-Reich. Militärgeschichte des pharaonischen Ägypten. Verlag Ferdinand Schöningh, 2009. 377-387" makale çalışması dışında akademik düzeyde Hitit askerî ritüellerini konu edinen başka herhangi bir çalışma tespit edilememiştir. "Hitit askerî ritüeller" başlığı altında değerlendirilmese de Hitit ordusunun faaliyetleri ile ilgili olduğuna karar verdiğimiz ritüellerin önemli bir kısmının ("konusu", "tanrı adı", "tasarlayanın adı" gibi farklı ritüel başlıkları altında) "Hethitologie Portal Mainz" de genel ritüeller listesinde sadece transkripsiyon ve tercümeleriyle verildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında askerî konulu ritüellerin bir kısmı da farklı konu başlıkları altında birincil kaynaklar olarak adlandırılan ve çivi yazılı metinlerin kopyalarının yer aldığı serilerde (KBo, KUB, IBoT gibi), ikincil kaynak grubunu oluşturan monografi ve süreli yayınlarda (StBoT, Hethitica, Belleten gibi) olduğu tespit edilmiştir. Bibliyografik çalışmalardan elde ettiğimiz bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla tezimizde yer alan ritüeller, yerli veya yabancı akademik bir yayında "Hitit askerî ritüelleri" adı altında ya da benzer bir başlık adı altında "transkripsiyon, tercümeleri ile birlikte toplu ve detaylı" olarak çalışılmamıştır. Bu nedenle çalışmamızın planlama aşamasında tez konusu için doktora tezi seviyesinde yeterli bir veri elde edilip edilemeyeceğine şüpheyi yaklaşmış olsak da zamanla derinleşen basılı ve elektronik bibliyografik tarama yöntemiyle ulaştığımız askerî konulu ritüellerin araştırmamızın alt problemlerine

cevap bulma adına yeterli veri içerdiği anlaşılmıştır.

Araştırmanın Amaçları ve Beklenen Yararlar

Çalışmanın amacı; Hitit toplumunun, manevi koruyucusu olduğuna inandığı teori-deki inanç sisteminin pratik sonuca dönüşmüş hali diyebileceğimiz ritüel metinlerde askerî konuların nasıl yer aldığının ve ordu-ritüel ilişkisinin ortaya konmasıdır. Dolayısıyla çalışmamızın, Anadolu'nun 2. bin yıllarına tarihlenen Hitit dönemine ait eskiçağ tarihinin askerî yönden aydınlatılmasına önemli katkı sağlayacağı beklenmektedir. Yukarıda belirttiğimiz gibi askerî ritüeller, biri İngilizce diğeri Almanca dilinde yazılan makale düzeyindeki iki çalışmada ele alınsa da kitap ya da tez gibi kapsamlı bir akademik çalışmada topluca ve detaylı olarak ele alınmamıştır. Elde ettiğimiz bu bilgi, “Hitit askerî ritüeller” konusunun bütün ve detaylı olarak çalışılmasının yerinde olacağı fikrini ortaya koymuştur. Bu düşünceden hareketle bir araya getirerek kapsamlı ele aldığımız “Hitit Askerî Ritüelleri”, tezimize özgünlük kazandırmıştır. Bu nedenle çalışmamızın, Türkçe literatüre doktora çalışması düzeyinde önemli bir katkı sağlayacağı ve var olan önemli bir boşluğu da dolduracağı kanaatindeyiz.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamız, sosyal bilimler alanında ve geçmiş olayları inceleyen tarih bilimi çerçevesinde olması nedeniyle ilk olarak, askerî konular içeren ritüel metinlerin çalışıldığı akademik seviyedeki kaynakların (Türkçe ve yabancı dilde kitap, doktora tezi, makale vb.) tespit edilmesine başlanmıştır. Bu noktada çalışmamızın başlığını içeren tek akademik yayın olduğunu yukarıda da belirttiğimiz ve “The Organization of the Hittite Military, 1986” doktora çalışmasından da bildiğimiz R. H. Beal'in makale çalışması tezimizin birincil akademik rehberi olmuştur. Ayrıca metnin rekonstrüksiyonu için yapılan çalışmalar ve Hititçe metinlerle ilgili yeni projelerin takibi için <http://www.hethport.uni-wuerzburg.de> erişim linkine sahip “Hethitologie Portal Mainz” veri tabanı, askerî ritüellerin tespiti ve bu ritüellerin transkripsiyon ve tercüme için yoğun şekilde başvuru kaynağı olarak kullanılmıştır. Çalışmamızın dipnotlardan da anlaşılabileceği üzere ele aldığımız askerî ritüellerin tamamı “Hethitologie Portal Mainz” de ele alınmadığı için Askerî yemin ritüeli (CTH 427), Tanrı ^DPirinkir ritüeli

(CTH 644) gibi metinlerin tespiti için serilerden, monografi ve süreli yayınlardan faydalanılmıştır.

Konumuzun esasını teşkil eden askerî ritüellerin tespit edilebilmesi için Hititçe metin külliyyatının büyük kısmını oluşturan CTH kataloğu sınıflamasında yer alan bazı metinlerin transkripsiyon ve tercümeleleri taranmış ve ulaşılan sonuçlar askerî konusuna göre ana başlıklar altında tasnif edilmiştir. Yapılan bu tasnif sonucunda aşağıda listesini verdiğimiz askerî konulu ritüellerin çalışmamızda detaylandırılması uygun görülmüştür:

1. CTH 427: Askerî Yemin Ritüeli
2. CTH 670: Askerî Talim-Oyun Ritüeli
3. CTH 644: Tanrı ^D*Pirinkir* Ritüeli
4. CTH 393: Anniwiyani Ritüeli
5. CTH 716.1: Nineveli Iştar'a Dua Ritüeli
6. CTH 417: Nikkaluzz Ritüeli
7. CTH 452.2: Düşman Esiriyle Gerçekleştirilen Askerî Ritüel
8. CTH 276.1: Azzari Ritüeli
9. CTH 422: Düşman Sınırında Çağırma Ritüeli
10. CTH 423: Düşman Tanrıları Çağırma Ritüeli
11. CTH 426.1.1: Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli
12. CTH 426.2: Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli
13. CTH 436: Deniz Ritüeli
14. CTH 525.2: Maşa Ülkesi Esirleri ile Gerçekleştirilen Askerî Ritüel
15. CTH 394: Aşhella Ritüeli
16. CTH 407: Pulişa Ritüeli
17. CTH 410: Uhamuwa Ritüeli
18. CTH 424.1: Tapalazunawali Ritüeli
19. CTH 424.2: Anonim Arzawa Ritüeli
20. CTH 425.1: Auguren Maddunani Ritüeli
21. CTH 425.2: Auguren Dandanku Ritüeli
22. CTH 425.4: Orijini Bilinmeyen Salgın Hastalık Ritüeli I
23. CTH 425.5: Orijini Bilinmeyen Salgın Hastalık Ritüeli II

Çalışma alanını oluşturan ritüellerin tespitinden sonra ikinci aşama olarak metinlerin

(transkripsiyon ve tercüme) yazım çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Tez kapsamına dâhil edilen ritüel metinleri öncelikle birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılarak tercüme edilmiştir. Daha sonra ritüellerin alt konu başlıkları belirlenerek gerek metnin tercümesinden gerekse diğer kaynaklardan elde edilen veriler ışığında ritüellerin alt konu başlıkları detaylandırılmıştır. Bu anlamda çalışmamızda yararlandığımız bazı kaynaklardan bahsetmek faydalı olacaktır:

Eskiçağ tarihine ait çok sayıda metin çevirisi ve makalelerin yer aldığı kapsamlı bir başvuru kaynağı olan “Ancient Near Eastern Texts Relating to the Old Testament with Supplement” adlı eserde¹ CTH 427 ve CTH 422 ritüel metinlerin tercümeleri bulunmaktadır. “Hittite Cult-Inventories” adlı doktora çalışmasında² transkripsiyon ve tercümesiyle birlikte CTH 425.2 ritüelin metnin filolojik yorumu ele alınmıştır. “Die Militärischen Eide der Hethiter, StBoT 22” adlı çalışmada³ CTH 427 ritüel metnin transkripsiyon ve tercümesiyle birlikte tüm alt detay başlıklarının da ele alındığı bir doktora çalışması yayınlanmıştır. “The Goddess Pirinkir and her Ritual from Hattuša (CTH 644)” adlı çalışmada⁴ CTH 644 ritüel metnin transkripsiyon ve tercümesinin yanında kısa yorumu da yer almıştır. “Kampfspiele in hethitischen Festritualen - eine Interpretation” makale çalışmasında⁵ CTH 670 ritüel metnin transkripsiyon ve tercümesi verilerek yorumlanmıştır. “Die Hethitischen Tontafelkataloge aus Hattusa (CTH 276-282)” adlı çalışmada⁶ CTH 276.1, CTH 393 ve CTH 436 ritüel metinlerin transkripsiyon ve tercümeleri bulunmaktadır. “Textos Religiosos Hititas: Mitos, plegarias y rituales” adlı çalışmada⁷ CTH 410, CTH 422 ve CTH 427 ritüel metinleri transkripsiyon ve tercümesi yorumsuz olarak sunulmuştur. “Hurritische und luwische Riten aus Kizzuwatna” adlı çalışmada⁸ CTH 423 ritüel metnin transkripsiyon ve tercümesi ele alınmıştır. “Ersatzrituale für den Hethitischen König” adlı çalışmada⁹ CTH 407 ve CTH 426.2 ritüel metinlerin transkripsiyon ve tercümesi ile kısa yoruma yer verilmiştir. Belletende¹⁰ CTH 394 ritüel metnin transkripsiyon ve tercümesi verilerek ayrıntılı analizi yapılmıştır. “Die Rituale der Auguren” başlıklı çalışmada¹¹ CTH 393, CTH 425.1 ve CTH 425.2 salgın

¹ Goetze 1969c, s. 353-354; Goetze 1969b, 354-355.

² Carter 1962, ss. 12-149.

³ Oettinger 1976, ss. 1-138.

⁴ Beckman 1999a, ss. 25-39.

⁵ Gilan 2001, ss. 113-124.

⁶ Dardano 2006, ss. 164-170.

⁷ Trabazo 2002, ss. 467-475, 507-519, 520-541.

⁸ Haas 1974, ss. 234-239.

⁹ Kümmel 1967, ss. 150-152.

¹⁰ Dinçol 1985, ss. 23-26.

¹¹ Bawanypeck 2005, ss. 51-68, 126-136, 137-151.

hastalık ritüel metinlerin transkripsiyon ve tercümeleri yanında yorum bilgileriyle ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Tezimizin konusu açısından bu değerli bilimsel kaynaklar yanında A. Ünal'ın¹² “Hititçe-Türkçe: Türkçe-Hititçe Büyük Sözlüğü” başta olmak üzere, İngilizce dilinde “The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago”,¹³ “An English-Hittite Glossary”,¹⁴ “Hittite Etymological Dictionary”,¹⁵ Almanca dilinde “Hethitisches Etymologisches Glossar”,¹⁶ “Hethitisches Wörterbuch”,¹⁷ “Hethitisches Zeichenlexikon: Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten (StBoT 2)”¹⁸ gibi sözlükler, çalışmamızın temelini teşkil eden başvuru kaynakları arasında en önemlileridir. Bunların dışında N. Aydın'ın¹⁹ “Büyük Sümerce Sözlüğü” Sümerce kelimelerin anlamlarının tespitinde başvurduğumuz önemli bir kaynak olmuştur. Tezimizin kaynakçasından da anlaşılacağı üzere çok sayıda kitap ve makale çalışmalarından da yoğun şekilde faydalanılmıştır.

¹² HTBS 2016b, ss. 1-1003.

¹³ CHD 1980, vd.

¹⁴ EHG 1967, ss. 7-99.

¹⁵ HED 1984a, vd.

¹⁶ HEG 1983, vd.

¹⁷ HW2 1975-1998, s. (?).

¹⁸ HZL 1989, ss. 1-386.

¹⁹ BSS 2013, ss. 1-1437.

I. BÖLÜM

1. HİTİT ASKERİ RİTÜELLERİ İLE İLGİLİ KAVRAMLAR

1.1. Hitit Toplumunda Din Kavramı ve Ordu-Din İlişkisi

Anadolu'nun M.Ö. ikinci binyılının sahibi olan Hitit toplumu sağlıklı yaşamlarını, sahip oldukları maddi güçlerini ve mallarını tanrıların sağladığına inanırlardı. Bu kutsal farkındalık, II. Murşili'nin bereket tanrısı ^D*Telipinu*'ya yaptığı bir duada tezahür eder:²⁰ “*Gelecekte krala, kraliçeye, prenslere ve Hatti Ülkesi'nin tümüne yaşam, sağlık, güç, uzun yıllar ve neşe sağla. [Ve] onlara, tahıl, üzüm, meyve, sığır, koyun, keçi, domuz, katır, eşek -vahşi hayvanlarla birlikte- ve insanın gelecekteki gelişimini ver!*” Hatti kadınları ve erkekleri, tanrılara ihtiyaç duydukları gibi ayrıca tanrıların da kendilerinden kurban sunma ve dua vb. kutsal eylemleri beklediklerine inanmaktaydılar. Bu kutsal düşünce sonucu ortaya çıkan Hitit halkının yoğun dini yaşantısı hakkındaki bilgimizi, ilgili metinlerin yazılı olduğu tabletlerin toplanıp saklandığı kraliyet arşivlerine borçluyuz. Bu önemli saklama geleneğine sahip yöneticilerin ya da memurların, Hitit imparatorluğunun özellikle güneyi ve güneybatısındaki ritüel yazarlarından²¹, kralın ve sarayın refahını ve tüm nüfusun dini bilgeliğini sağlamak amacıyla çeşitli konulara ait ritüeller talep ettikleri görülmektedir.²² Çeşitli büyü, doğum ritüelleri gibi genel konulu metinlerin yanı sıra askerlerin cesaretsizliğine, salgın hastalıklara, mevcut kötülöklere ya da kehanetle belirlenen tehditlere karşı tedavi edici, koruyucu zırh, uzaklaştırıcı ve kara büyü çözücü olduğuna inanılan, Hitit ordusuyla dolaylı veya doğrudan ilgili ritüel metinleri, yazıcılar tarafından kil tabletlere orijinal metnin kopyası yazıldıktan sonra kraliyet arşivlerinde saklanmış ve yeri geldiğinde ritüel görevlilerince askerî ritüellerde rehber olarak kullanılmıştır.

²⁰ CTH 377=KUB 24.2 Ay. 12'-16' Bkz.: Beckman 1999c, s. 519; Kassian 2007, s. 423-454.

²¹ Genellikle bu metinlerin başında ritüel yazarlarının ismi, memleketleriyle birlikte kaydedilmiştir.

²² Beckman 1999c, s. 523.

Dini ritüel metinleri, özellikle toplumların belli durumlar karşısında nasıl hareket ettikleri ile ilgili kapsamlı bilgiler sunmaktadır. Bu nedenle Hitit tanrıları, toplumunun her bir ögesini etkilediği söylenilebilir. Dolayısıyla kimi zayıf, kimi iyi korunmuş halde bulunan askerî konulu metinler Hitit ordusunun faaliyetleri açısından oldukça önemlidir. Hitit toplumunda farklı sebeplere bağlı olsa da askerî mücadele genelde ilahi bir eylem olarak görülüyordu. Bu nedenle düşmanla mücadelede temel düşüncesi, özellikle din ve adalet üzerine kurulmuştu. Bu ilkeye göre düşmana karşı bir zafer, ancak rakibin adaletsiz olduğuna tanrılar inandırılmışsa ve böylece savaşı sürdürmek için meşru bir neden varsa elde edilebilirdi. Özellikle tanrı çağırma metinlerinde görüldüğü gibi tanrılar ilahi meclise davet edilir ve buradan savaşı haklı gösterecek kararların çıkması beklenirdi.

Elbette Hitit ordusu savaşma becerisini, askerî donanımını ve askerî zaferlerle elde ettikleri tecrübeleri yeterli görmez aynı zamanda yukarıda bahsettiğimiz gibi savaştan önce mutlaka tanrıların desteğini çeşitli sunu ve dualar eşliğinde gerçekleştirdikleri ritüellerle elde etmeye çalışırdı. Dolayısıyla bir askerî seferde ya da düşmanla karşılaşma anında öncelikli olarak ordu, dinsel bir temizlikten geçirilir ve ardından gerçekleştirilen diğer ritüel aşamalarıyla askerler cesaret ve manevi açıdan güçlendirilirdi. Eğer Hitit ordusu tanrılar tarafından desteklenmezse askerî sefer ya da mücadele yarıda kesilerek askerî ritüeller düzenlenir ve tanrılara dinsel adaklar sunulurdu.

Bununla beraber askerî eylemlerin yer aldığı diğer metinlerde de Hitit ordusu ve tanrıları arasında güçlü bir bağın olduğu görülmektedir. Hitit topraklarını sürekli tehdit eden düşman saldırılarından sonra ülkeyi ve orduyu tehdit eden diğer önemli bir bela da tıbbi tedavisi çok zor ve uzun süren salgın hastalılar olmuştur. Ciddi ölümlerle orduyu çaresiz bırakan bu salgın hastalılar, Arzawa ritüelleri başlığı altında yer verdiğimiz askerî ritüellerin başlıca konusu olmuştur. Salgın hastalıkların aşırı artmasına bağlı olarak özellikle II. Murşili döneminde salgın hastalık ritüelleri sıkça uygulanmıştır. Haklı olarak Kral, Hitit toplumunun ve ordusunun huzur ve emniyeti için “veba duaları” olarak bilinen sözlerle tanrılara hitap etmiştir.²³

²³ Murşili'nin Güneş Tanrıçası ^D*Arinna*'ya övgü ve duası (CTH 376.A), Murşili'nin Telipinu'ya övgü ve duası (CTH 377), Murşili'nin tanrıçalar ve tanrılar meclisine “birinci” veba duası (CTH 378. I), Murşili'nin Hatti'nin Fırtına Tanrısına ikinci veba duası (CTH 378. II), Murşili'nin Güneş Tanrıçası Arinna'ya “üçüncü” veba duası (CTH 378. III), Murşili'nin tanrılar meclisine “dördüncü” veba duası (CTH 378. IV), Murşili'nin tanrılar meclisine “beşinci” veba duası CTH 379. Metinlerin tercümesi için bkz.: Singer 2002, s. 47-66.

1.2. Ritüel ve ilgili Kavramlar

Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde “ritüel” kelimesi için şu anlam verilmiştir²⁴: Farsça. *āyin* 1. Dinî tören, ibadet.

Hititçe metinlerde genel itibari ile “*aniur*”²⁵ kelimesi, ritüel kavramının karşılığı olarak geçmektedir. Bunun yanında “*SISKUR*” sözcüğünün de Hititçe sözlüklerde²⁶ “ritüel” ifadesinin karşılığı olarak çoğunlukla yer aldığı görülmektedir. Ritüel terimiyle aynı anlama gelen “*kurban*”, “*merasim*”, “*seremoni*” ve “*ayin*” gibi diğer ifadelerde bulunmaktadır. Ünal²⁷, bu kelimelerin Hititçe karşılığının “*SISKUR*”, “*hazziwi-,hizziu-*”, “*malteššar*”, “*IK-RIBU*”, “*SISKUR*”, “*šaklai-*”, “*šakli*” olduğunu belirtmiştir. Hoffner²⁸ ise “ritüel” teriminin Hititçe karşılığı olarak “*SISKUR*”, “*aniur-*”, “*hazziwi-*”, “*šaklai*” kelimelerinin yanına, “*ut-tar*” kelimesini de eklemiştir. Friedrich ve Kammenhuber²⁹ da diğer sözlüklerde olduğu gibi, “ritüel” teriminin karşılığını “*hazziu*”, “*aniur*”, “*SISKUR*” kelimeleri ile ifade etmişlerdir.

Sumerogramda³⁰ ise “ritüel” terimi, “*SISKUR/SISKUR₂*” ya da “*SİŠKUR*” ile ifade bulmaktadır. Hitit dini geleneğinde hem “ritüel” hem de “*kurban*” anlamında kullanılan bu sözcük, Sumerler için “*kurban*”, “*dua*”, “ritüel”, “*sıvı sunumu (libasyon)*” ve “*şefa*at” gibi birden fazla anlama sahip olmasının yanında tüm bu dini eylemleri de içinde barındırır.³¹ Sumer metinlerinde kesinlikle “*kurban*” ya da “*dua*” anlamına gelmeyen *SISKUR* ideogramı için genelde tanrıya sunulan kurbanların, yürekten söylenmiş sözlerin ve saygıyla yapılan libasyonların tümünü, kutsal dünyayla kurulan kutsal ilişkilerin tamamını içinde barındıran dinsel eylemlerin bütünüdür diyebiliriz.³²

Bryce’a göre genel anlamda ritüel terimi, belirli bir sonucu ortaya çıkarmayı veya belirli bir olayı anmayı veya geliştirmeyi amaçlayan herhangi bir sembolik eylemi veya performansı kapsar. Ritüelin özü ise genellikle çok duyuşal faaliyetleri içeren etkinlikler dizini

²⁴ TDKTS-I 2008, s. 176.

²⁵ KUB XXII 40 II 29 “*aniur KIN-anzı*” Ritüel gerçekleştirirler, bkz.: HED 1984a, s. 70; KUB 35.18 IV 5-6 “*šalli aniur (SISKUR)*” Büyük ritüel, bkz.: CHD 2002, s. 98; KUB 32.9+ rev. (36): “*man antuhšan šalli aniur aniyami*” Bir adam adına büyük ritüel gerçekleştirdiğinde. Bkz.: Hutter 2006, s. 72; EDH 2008, s. 180.

²⁶ EHG 1967, s. 75; HZL 1989, s. 164; HW2 1975-1998, s. 85, 94; HEG 2010, s. 76.

²⁷ HTBS 2016b, s. 183, 437, 812.

²⁸ EHG 1967, s. 75.

²⁹ HW2 1975-1998, s. 85, 94.

³⁰ BSS 2013, s. 609.

³¹ Çilingir Cesur 2017, s. 779.

³² Limet 1993, ss. 243-255.

sayılan eylemler, jestler, katılımcıların hareketleri, çağırının sesi, müjdecinin çığlıkları, müzik eşliğinde söylenen ilahiler, aromatik maddelerin kokusu, kurbanların kan kokusu, alevlerin üzerinde tıslayan yağın görüntüsü, sesi ve kokusu, tanrıyı içerken (libasyon) dilde kutsal şarabın tadı, yıkanmanın ve tüm bedensel kirlenmelerden kazınmanın fiziksel hissidir.³³ Karaman'a göre ise ritüel, geçmişten günümüze, nakledilme yoluyla, sözlü ve uygulamalı olarak ve toplumsal katılımıla süregelen, standart ritmik hareketlerle ve sembolik bir dille ifade edilen toplumsal bir olgudur. Leach'ın ifadesi ile ritüel üzerindeki en yaygın kabul, kavramın nasıl anlaşılması gerektiği üzerindeki anlaşmazlıktır.³⁴ Ritüeller çapraz bulmacalara benzetilir. Bulmaca karelerinin doldurulması sosyologlara ve antropologlara düşmektedir. Çünkü ritüel, toplumsal bir olgu olmanın yanında, ritüele katılanların duygu dünyalarıyla da ilgilidir. Bundan dolayı ritüeli yorumlayanın kendi bakış açısı yanında bizatihi onu yaşayan katılımcının ritüele yüklediği anlamları da kavramaya çalışması gerekmektedir; ritüeli yorumlama ve tanımlamadaki başarı buna bağlıdır.³⁵ Ancak binlerce yıldır toprak altında hiçbir koruma durumu olmaksızın doğal halleriyle bekledikten sonra zamanı geldiğinde toprak altından çıkarılan kil tabletin üzerinde yazılı metnin tamamıyla sağlam olması genelde mümkün değildir. Kelimenin, satırın hatta paragrafın yok olması metni değerlendirmeyi zor hatta imkânsız hale getirmektedir.

Bell'e göre her zaman sözel olmayan iletişim biçimi olarak kabul edilen ritüel, sözlü iletişim gibi, sosyal ilişkilerden ve dolayısıyla sosyal davranış üzerinde kısıtlayıcı bir etkiden üretilmiştir. Ritüel, çoğunlukla sembollerle gerçekleştirilen bir iletişim biçimi olsa da sözlü iletişim gibi, onun işaret ve sembolleri de yalnızca diğer sembollerle ilişki sistemindeki yerleri sayesinde anlam kazanır.³⁶ Turner, ritüellerin olmazsa olmazı olarak kabul edilen sembolleri, bir ayrıma giderek baskın (*dominant*) ve aracı (*instrumental*) olmak üzere iki şekilde değerlendirmiştir. "Baskın semboller" tüm sembolik sistem boyunca yüksek derecede sabitlik ve tutarlılığa sahiptir. Bazen eylemin tamamına, bazen eylemin belirli aşamalara hâkim olur. Bu tür semboller içinde gördükleri ritüellerin amaçları açısından da önemli ölçüde özerkliğe sahiptir. Kesin olarak bu özellikler nedeniyle baskın semboller kültürel bir referans çerçevesinde kolaylıkla analiz edilebilir. "Aracı semboller" ise daha geniş çerçevede yani belirli bir tür ritüeli oluşturan toplam semboller sistemi açısından görülmelidir. Her tür ritüelin kendine özgü birbiriyle ilişkili semboller modu vardır. Bu mod, genellikle bu tür ritüelin

³³ Bryce 2002, s. 200.

³⁴ Lane 1981, s. 11.

³⁵ Karaman 2010, ss. 227-236.

³⁶ Bell 1997, s. 44.

görünürdeki amaçlarına bağlıdır. Başka bir deyişle her ritüelin kendi teleolojisi vardır. Açıkça ifade edilmiş hedefleri vardır ve aracı semboller bu hedeflere ulaşmanın araçları olarak kabul edilebilir.³⁷

1.2.1. Büyü (Majik) Kavramı

TDK'ya göre büyü, tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlara verilen genel addır ve “afsun”, “efsun”, “sihir”, “füsun”, “bağı” gibi Türkçe anlam karşılıkları da bulunmaktadır.³⁸

Alwanzahha-, alwanzatar, alwanzeššar, ašta-, EN, hukmai-, Sum. UH_{7/4}³⁹, Akk. *ŠIPTU*⁴⁰ gibi kelimelerin⁴¹ tercümesi olan “büyü”, sihir, tılsım ve majik kelimeleri ile de ifade edilmektedir.⁴² Hitit toplumunda büyü kavramı öncelikle Anadolu'nun güneyinde ve güneydoğusunda Hurrice ve Luwice konuşulan bölgelerden, özellikle Kizzuwatna'dan gelmiştir. Büyü ritüellerinin büyük bir grubu Kizzuwatna'daki bu Hurri-Luwi ortak kültürünün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır ve böylece büyücülük Hitit toplumunda uygulama alanı bulmuştur.⁴³ Hitit toplumunda büyü'nün amacı, adına ayinler yapılan kişinin düzgün işleyişine karşı oluşan engelleri tespit etmek ve ortadan kaldırmaktır. Bu engellerin kendileri çok çeşitliydi ve çeşitli işlev bozukluklarında kendini gösteriyordu.⁴⁴ Dolayısıyla büyü'nün özünde tedavi edici, koruyucu, kötülüğü uzaklaştırıcı ve hastalığı iyileştirici etkilerin olduğuna inanılırdı.

Prensip olarak kara ve ak büyü olmak üzere iki çeşit büyü vardır. Hititler hem kara büyüü, hem de ak büyüü biliyorlar ve yaygın olarak kullanıyorlardı. Kara olanından, yani insana zarar veren büyüden aşırı derecede korkarlarken ak büyü krallar, kraliçeler ve sıradan her insan tarafından büyük bir inanç ve özenle kullanılıyordu. Değişik açılardan bakıldığında kara ve ak büyü aynıydı. Her ikisinde de uygulanan yöntemler ve teknikler birbirine benziyordu; ama egosantrik insan tabiatı kendisine zarar veren büyüye “kara” diyerek yasaklıyor,

³⁷ Turner 1970, s. 31, 32.

³⁸ <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi 15.03.2020

³⁹ “UH” büyülerinin ilk örnekleri Sumer kaynaklarına dayanmaktadır. “UH” büyüleri hakkında detaylı bilgi için bkz.: Geller 2015, s. 4.

⁴⁰ CAD 2008, s. 87-89.

⁴¹ HTBS 2016b, s. 661.

⁴² HED 1984a, ss. 43-47.

⁴³ Reyhan 2008a, s. 230.

⁴⁴ Beckman 1993, s. 31.

ama büyüye büyüyle karşı koyabilmek veya düşmanlarına zarar verebilmek için aynı yöntemleri kullanıyor ve buna da “ak” büyü diyecek kadar ileri gidiyordu! Kara büyüünün yarattığı dehşet şüphesiz sayısız örneklerin gösterdiği gibi onun öldürücü sonuçlar doğurmasından ileri gelirdi. Bundan dolayı kullanılması Hitit yasalarında ölümle cezalandırılıyordu.⁴⁵

Hitit büyü şifasının altında yatan en önemli kavramlar somutlaştırma ve analogiydi. İlk ilkeye göre, bir kötülük, hastadan yıkanma ve kazıma yoluyla sıradan kirlenmeye çok benzer şekilde çıkarılabilen ya da sihirli bir objeye aktarılabilen yarı-öz olarak düşünülmüştür. Ayrıca başka bir kişiyi fiziksel olarak da kirlitebiliyordu. Bu nedenle uygun şekilde uzaklaştırılması ağır bir sosyal sorumluluk meselesiydi. İkinci ilkeye göre kötülük, ritüelde kullanılan bir malzeme veya nesne ile özdeşleştirilebilir ve nesnenin yok edilmesi ya da uzaklaştırılması kötülüğün ortadan kaldırılmasını da beraberinde getirirdi.⁴⁶ Hitit askerî metinlerde görülen büyüsel işlemlerde kullanılan karmaşık renk sembolizmi sisteminin ayrıntıları henüz tam olarak açıklanamasa da her renk tonu muhtemelen belirli bir kirliliğe/kötülüğe atıfta bulunmaktaydı.

Büyü olgusunun Hitit toplumunda sadece bireysel değil aynı zamanda devlet düzeyinde de somut yollarla çözülemeyen problemlerin ortaya çıkması durumunda başvurulacak bir çare aracı olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Öyle ki büyüsel/majik işlemler ordunun genelini ya da komutanları etkileyen kötülükler ve salgın hastalıklar gibi olumsuz durumları tersine çevirme ve aynı zamanda düşman ülke kralına ya da düşman askerlere hatta kadınlara dahi yapılan beddualar gibi askerî konuların üzerinde bir eylem aracı olarak görülmekteydi. Çalışmamızda yer alan askerî ritüellerden tespit ettiğimiz majik işlemlerden anladığımız kadarıyla büyü kavramı, ritüellerin ayrılmaz bir eylem parçasıydı.

1.2.2. Zaman ve Mekân Kavramları

Askerî ritüeller, takvimsel olarak kutlanan bayram törenleriyle aynı zamanda uygulanmasının yanında, çeşitli özel durumlar için herhangi bir takvime bağlı kalmaksızın, kendine has büyüsel uygulamalar eşliğinde de gerçekleştirilirdi. Her Hitit büyü ritüeli, kendi içinde bir zamansal döngü barındırır ve bu döngünün yöneticisi de her zaman için bir ritüel

⁴⁵ Ünal 2003b, s. 46.

⁴⁶ Beckman 1993, s. 35.

uygulayıcısıdır. Ritüelin ne kadar süreceği, başlama ve bitiş zamanı ile kaçınıcı günde ve günün hangi zaman diliminde gerçekleştirileceği çoğu askerî metinde açıkça belirtilmemiştir. Ayrıca günün çeşitli bölümlere ayrıldığı ve her bir zaman diliminde kimi ortak uygulamaların yapıldığı görülür. Bu bölümlerin en genel ifadeyle şafak vakti, sabah, gündüz/öğlen, ikindi/öğleden sonra/yemek vakti ve akşam/geceden oluştuğunu söylemek mümkündür.⁴⁷ Hitit halkı tarafından dini hassasiyet kategorisine dâhil edilen ritüeller gelişi güzel yerlerde değil özenle seçilen mekânlarda yapılırdı. Bu yerin genellikle yerleşim yeri ve tarım arazisi dışında kötülüğün bulaşmadığı temiz bir mekân ya da tapınak önü gibi kutsal bir alan olması şarttı. Savaştan önce gerçekleştirilen ritüellerde ordunun savaş hazırlığı için kamp kurduğu yani düşman şehrine yakın arazi doğal olarak ritüel uygulama alanıydı. Meydan savaşlarında Hitit ordusu aleyhine bir olumsuz durum hissedilirse ordu geri çekilerek uygun görülen güvenli bir açık arazide arınma ritüeli gerçekleştirilirdi. Hatta ritüelin gerçekleştirilmesi planlanan yerin bir ırmak kenarında olmasına da dikkat edilirdi.

1.2.3. Ritüel Beyi ve Görevlileri

Müşteri ya da temizlenecek bir kişi olarak hareket eden ritüel beyi (Sum. EN.SÍSKUR⁴⁸), Hitit ritüellerinin önemli aktörleri olarak bilinmektedir. Ünal, ritüel beyini (*malteššar*, IKRIBU) ayini yapan veya yaptıran kişi olarak da tanımlamaktadır.⁴⁹ Kral ve ailesi, aristokrasi üyeleri ve komutanlar gibi önemli kişilerin “ritüel beyi” unvanıyla askerî ritüel uygulamalarına katıldıkları bilinmektedir. Kral, Hitit dini geleneğinde bütün tanrıların baş rahibi konumundaydı. Kurban sunma yetkisi baş rahip kraldan sonra eşi ve baş rahibe konumundaki kraliçeye aitti. Kral ekmek ve içki sunumlarında özel bir takım eylemlerle ve belirli bir düzen içerisinde tanrılarla yakınlık kurar, kutsanan içki ve yemeği onunla paylaşırdı.⁵⁰ Kral veya kraliçe, kurban işini gerçekleştirmekten daha çok askerî ritüelleri bizzat talep eden müşteri (EN.SISKUR/EN.SISKÚR)⁵¹ konumundaydılar. Çünkü askerî ritüeller, genelde ihtiyaç duyulduğunda (ülkede ve orduda ortaya çıkan salgın hastalıklar, askerî seferde düşmanla mücadeleden hemen önce ya da yenilgiden sonra gerçekleştirilen ritüellerin

⁴⁷ Çilingir Cesur 2017, s. 796.

⁴⁸ EN.SÍSKUR için ayrıca bkz.: Daddi 1982, s. 490.

⁴⁹ HTBS 2016b, s. 334.

⁵⁰ Sevinç 2007, s. 23.

⁵¹ EN.SISKUR/EN.SISKÚR terimi “kurban sunan kişi”, “hasta”, “müşteri” anlamlarına karşılık gelmektedir. Bkz.: HTBS 2016b, s. 114.

zamanını önceden belirlemenin imkansızlığı nedeniyle) talep edilerek gerçekleştirilirdi.

Üst düzey devlet görevlilerinin yanında herhangi bir unvana sahip olmayan basit insanların talep edebileceği ve daha az miktarda ritüel malzemelerinin tanımlandığı Hititçe ritüel metinleri de bulunmaktadır. Arınma ritüellerde en çok kullanılan, ritüel sahibinin günahlarının, üzerindeki kötülüklerin “bir canlı ya da cansız objeye yüklenmesi” motifi askerî ritüellerde de karşımıza çıkmaktadır.

Verimliliği sağlamak amacıyla ritüellerin uygun niteliklere sahip kişiler tarafından yürütülmesi gerekmektedir. En ufak bir hata tüm ritüel eylemini geçersiz kılabilirdi. Festival programlarının kayıtları gibi ritüel metinleri de adım adım işleyen bir sürecin kullanım kılavuzu niteliğine sahipti. En alt düzeyde bile yiyecekler ve diğer tüketim maddeleri, kil, balmumu, hayvan yağı, yün, adak hayvanları ve çeşitli ritüel enstrümanları da dâhil olmak üzere başarılı sonuç için gerekli olan tüm malzemeler göz önüne alındığında ritüel, karmaşık bir süreçti. Ritüel sürecinin her aşamasında gerekli olan tüm malzemeler, gerçekleştirileceği yer, zaman, söylenecek büyü sözler ve dualar titizlikle tecrübeli bir uygulayıcı tarafından takip edilmek zorundaydı. Bu nedenle öncelikle ritüel hangi konuda yapılacaksa o konudaki uzman kişiye başvurulurdu.

Tüm ritüel uygulamalarında kendini yetiştirmiş “kadınlar”, genelde ritüel performansı, şifa ve dinsel konularda “hekimler”, “Augurlar/kâhinler”, “büyücü rahipler” ve diğer ritüel uygulayıcılarla işbirliği yapmış çok yetenekli uzmanlardı.⁵² İncelediğimiz askerî ritüellerden Tanrı çağırma ritüelinde (CTH 423) ve Deniz ritüelinde (CTH 436) olduğu gibi ritüel eylemlerindeki tecrübeli insanlar arasında öne çıkan “yaşlı kadın”⁵³ (Sumerce *MUNUS.ŠU.GI*, Hititçe *hašawa*) olarak adlandırılan bir grup kadın görevlilerdi. *MUNUS.ŠU.GI* tarafından gerçekleştirilen ritüel eylemi ile ilgili ilk kayıtlar I. Hattuşili dönemine kadar uzanmaktadır.⁵⁴ Yaşlı kadınlar, yarı çılgın fikirle ağzında diş kalmamış günümüzün “kocakarıları” diye isimlendirilen kadınlardır denebilir. Ancak bu kadınlar, “kocakarı” değil de belki de doğum yaptıran Hititçe *hašawa* terimiyle ifade edilen ebelerdir.⁵⁵ Bu bağlamda H. Otten,

⁵² Bryce 2002, s. 201.

⁵³ Sumer ideogramında “MUNUS” kadın, “ŠU.GI” yaşlı anlamlarını ifade etmektedir. Dolayısıyla “MUNUS.ŠU.GI” yaşlı kadın anlamındadır. Bkz.: BSS 2013, s. 1067, 1393.; “*SAL.ŠU.GI*= *hašawa*” yaşlı kadın, büyüci kadın anlamındadır. Bkz.: HTBS 2016b, s. 486.

⁵⁴ Ünal 1988b, s. 64.

⁵⁵ Bryce 2002, s. 201.

Sumerce karşılığı ^{MUNUS}ŠU.GI, “yaşlı kadın” kelimesinin, Hititçede ^{MUNUS}hašauwa “doğurmak” kelimesiyle olan ilişkisini yaptığı çalışmasında⁵⁶ özellikle belirtmiştir.

Askerî ritüellere farklı unvanlara sahip kadın ve erkekler de ritüel görevlisi olarak katılmaktaydı. Özellikle çoğu zaman çağırılan ritüel uygulayıcısı, kraliyet saray hizmetlerinde olan görevli “rahip” (^{LÚ}SANGA), “rahibe” (^{SAL}SANGA) ve “hekim/kâhin/falci”, “büyücü adam” (^{LÚ}₂AZU Hititçe *lúpuraspi*-)⁵⁷ dır. Dolayısıyla ritüel uygulayıcılarının, kraliyet sarayında önemli bir konumda olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.4. *tarballi* ve *nakkušši* Kavramları

Askerî ritüellerde kötülük tehditlerine karşı korunma ve mevcut kötülüklerden ya da hastalıklardan arınma⁵⁸, “yerine vekâlet verme” ve “kötülüğü başka bir şeye yükleme” olarak iki şekilde olmaktadır. Hititçe metinlerde bu eylem, *tarballi* ve *nakkušši* ile ifade edilmektedir. *tarballi*, yüklendiği kötülükle birlikte farklı yöntemler uygulanarak yok edilirken, *nakkušši*, üzerine aldığı kötülüğü uzaklara taşıması için salıverilmektedir. Bazen tek canlı varlık üzerinde her iki yönteminde uygulandığı görülmektedir. Ašhella ritüelinde hayvan hem *nakkušši* “taşıyıcı” hem de *tarballi* “vekil” davranışında bulunmaktadır.⁵⁹ Aslında her iki uygulamada da amaç kötülük ya da hastalıktan arınmadır. Bu açıklamadan da anlaşılaçağı üzere amaç aynı olsa da sonuca ulaşma yöntemleri farklıdır.

***tarballi* “vekil”:** Eski ve modern, çeşitli uygarlıklarda değişik biçimlerde ortaya çıkan yerine geçme (vekâlet etme) uygulaması birçok Hititçe ritüel metinlerinde görülmektedir. Bir kişinin/nesnenin yerine başka bir kişinin veya nesnenin “vekil olarak geçmesi” onunla “özdeşleştirilmesi” ve bu vekilin üstlendiği kötülükleri çok uzaklara “taşıması” esasına dayanan bir uygulama⁶⁰ olan “vekillik”, Hititçe sözlükte⁶¹ “yedek, suret, tasvir” anlamlarıyla beraber verilmiştir. Yine başka bir sözlükte⁶² “kopya, taklit, birisinin/bir şeyin yerine geçen kimse/şey” anlamlarında kullanılmıştır. Vekil, bir insanın yerine geçmesiyle birlikte

⁵⁶ Otten 1952, s. 233.

⁵⁷ BSS 2013, s. 433.

⁵⁸ Hastalık durumlarında büyüsel eylemlerin yanında ^{LÚ}AZU olarak adlandırılan hekim unvanlı görevliler tarafından tıbbi uygulamalarda yapılmaktaydı. Bkz.: Çilingir Cesur 2017, s. 787.

⁵⁹ Gurney 1977b, s. 52.

⁶⁰ Reyhan 2003, s. 129.

⁶¹ HW2 1975-1998, s. 216.

⁶² HTBS 2016b, s. 420.

yerine geçen kişinin adına tanrılara erişme durumuna maruz kalacaktır.⁶³ “*tarballi*” ritüellerinin özünde, aslında hasta ile vekili tanımlayan sembolik bir eylem yatmaktadır. Bu nedenle eylemlerin etkinliğinin ön şartı, orijinal ve taklitin (vekil) bir şekilde benzemesi gerektiğidir.⁶⁴ Hastalıkların düşman ülkesine gönderilmesi hizmetinde yer alan insanlar, genelde düşman ülkelerinden ganimet yoluyla elde edilen esir insanlar arasından seçilirdi.

***nakkušši* “günah keçisi”:** Bu kavrama çeşitli toplumlarda değişik zamanlarda rastlanmaktadır. Eski Ahit’teki “kefaret günü ayinlerinde” Yahudi kavminin günahları simgesel olarak bir erkek keçiye yüklenirdi. Bu keçi kurayla seçilir ve “*aza zel*” adlı kötü ruhu yatıştırmak ve Yahudi kavmini günahlarından arındırmak için başına dokunularak yüklenen bütün kötülükleri kendi başına ıssız bir yere taşır ve keçiden sorumlu adam, keçiye hedeflenen yere ulaştığında serbest bırakırdı.⁶⁵ Antik Yunanistan’da veba ve benzeri afetleri hafifletmek ya da önleme amacıyla günah keçisi olarak insanlar kullanılırdı. Atina’da Thargelia Şenliği’nde bir kadın ve bir erkek seçilir, şölenden sonra bu çift kentte dolaştırılır, ince yeşil dallarla dövülüp kent dışına sürülür ve orada büyük olasılıkla taşlanırlardı. Böylece kentin bir yıl boyunca kötü talihten korunacağına inanılırdı.⁶⁶

Günümüzde ise “günah keçisi” vasıtasıyla dünyanın birçok yerinde yaşayan toplumlar, kötülükleri yaşadıkları mekânlarından uzaklaştırma örneğini sergilemektedirler.⁶⁷ Hindistan’ın orta eyaletlerinde, bir köyde kolera baş gösterdiğinde, gün batımından sonra herkes evine çekilir. Daha sonra rahipler, her evin çatısından bir sap alarak sokaklarda dolaşır, daha sonra bunlar köyün doğusunda bir türbede bir pirinç sunusu ve hintsafranıyla yakılır. Üzerlerine zencefil sürülmüş piliçler duman yönüne kovalanır, bunların hastalığı beraberlerinde götüreceklerine inanılır. Bunu yapamazlarsa, keçiler denenir, en sonunda da bütün domuzlar dâhil edilir.

Hitit toplumunda ise Hurrice *nakk-* göndermek, salıvermek, gitmesine izin vermek fiilinden türetilmiş *nakkušši*, her türlü kötülüğü bir yerden başka bir yere taşıyarak uzaklaştırması için salıverilen canlılar olarak tanımlanmaktadır.⁶⁸ Başka bir ifadeyle, kötülüğü ya

⁶³ Kümmel 1967, s. 147; Gurney 1977b, s. 52.

⁶⁴ Kümmel 1968, s. 22 vd.

⁶⁵ Gurney 1977b, s. 47; Wright 1987, s. 21.

⁶⁶ <https://nedir.ileilgili.org/gunah+keçisi> Erişim tarihi 25.08.2021

⁶⁷ Frazer 1992, s. 175.

⁶⁸ Reyhan 2003, s. 132.

gözle görülebilir bir biçimde bedenleşmesini ya da en azından maddi bir araca yüklenmesini ve daha sonra bunların bir halktan, köyden ya da kasabadan kovulmalarını ifade etmektedir. Aktarılan şey basitçe “kötülük” ya da genellikle bir “hastalıktır”. Aktarım süreci, “bulaşıcı büyü” ilkesine göre yalnızca hastanın fiziksel dokunuşuyla gerçekleştirilir; eyleme sürecinde rahip veya diğer görevliler devam eden ritüeli gerçekleştiren bir “aracı” olarak hareket ederler.⁶⁹

⁶⁹ Gurney 1977b, s. 48.

II. BÖLÜM

2. DİSİPLİN VE BEDEN TERBİYESİ YANINDA ARINMA VE DÜŞMANA BEDDUA AMACIYLA DA GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER

2.1. Askerî Yemin Ritüeli: CTH 427

Collins'e göre birinci asker yemini olarak bilinen iki tabletlik bir askerî yemin metninin ikinci tabletinin kompozisyon dili, Orta Hitit döneminde (M.Ö. 15. yüzyılın sonları) oluşturulduğunu işaret etmektedir. Ancak günümüze ulaşan kopyaları II. Tuthaliya ile başlayan İmparatorluk döneminde (M.Ö. 1350-1180) yazılmıştır. Metnin, özellikle Hint, Mezopotamya, Yunan ve İsrailiyat da dâhil olmak üzere diğer kültürlerin edebiyatlarıyla benzer özellikler taşıması da ilginçtir.⁷⁰

Transkripsiyon ve Tercüme⁷¹

Birinci Askerî Yemin Ritüeli

Öy. I

§1

- 1 [^{GI}ŠERIN I-NA QA-TI]-ŠU-NU da-a-i
- 2 [-i]a-an-zi nu e-ik-ta-an
- 3 [...]x-nu-zi nu-uš-ma-aš te-iz-zi
- 4 [ki-i-ua]im-ma Ú-UL-ua-ra-at
- 5 [É-ŠU DINGIR^{MES}-ma-wa-ra-aš
- 6 [...] ^{GI}ŠERIN ma-aḫ-ḫa-an
- 7 u]a-ar-šu-la-aš-ši-iš
- 8 [-a]š-ša-an
- 9 [...]
- 10 [...]

- 1 Sonra o [ellerini dikenli sedir ağacına] koyar.
- 2 [...]
- 3 [...] ve onlara söyler:
- 4 “ [bu] ..., [o] değil
- 5 [...] Onun evimi? Tanrılar onlara [...mayacak] mı?
- 6 [...] tıpkı sedir ağacı gibi
- 7 [...] kokusu
- 8 [...]
- 9 [...]
- 10 [...]

⁷⁰ Collins 2003, s. 165.

⁷¹ Transkripsiyon ve tercüme için bakınız.: Oettinger 1976, ss. 6-21; Trabazo 2002, ss. 520-541; Ay. III-IV, Murat 2009, s. 178-180. Sadece tercüme için bakınız.:Goetze 1969c, s. 353-354; Cornil 1994, ss. 99-112; Collins 2003, ss. 165-167; Reyhan 2008b, ss. 57-62.

11 [...]
12 [...]-zi
13 [...]
14 [...]

§2

15 [li-in]-ki-ia-[an-te-eš]

§3

16 [...] [...]
17 [...] -zi nu te-iz-zi [ka-a-aš-ya]
18 [ku-i]t Tl-an-za [e-eš]-ta nu ša-ra-a n[(e-pi-eš)
19 u-e-mi-iš-ki-[k]i-nu-na-an ka-a-ša[
20 li-in-ki-ia-aš pi-di da-šu-ya-aḥ-ḥi-ir [...]
21 na-aš-ta ku-iš ku-u-uš NI-IŠ DINGIR^{LIM} šar-r[i-
iz-zi]
22 na-aš-ta A-NA LUGAL KUR^{URU} HA-AT-TI ap-
pa-a-li da-[a-i]
23 nu-za-an A-NA KUR^{URU} HA-AT-TI LÚ KÚR-li
IGI^{HLA} ya[...]
24 da-a-i na-an ki-e NI-IŠ DINGIR^{LIM} ap-pa-an-
[d(u)]
25 nu a-pi-el-la tu-uz-zi-in da-šu-ya-aḥ-ḥa-an-du
26 nam-ma-aš du-ud-du-mi-ia-aḥ-ḥa-[a]n-du nu^{LU} a-
r[a-aš]
27^{LÚ} a-ra-an li-e a-uš-zi ka-a-aš-ša li-e [ku-u-un]
28 iš-dam-ma-aš-zi nu-uš-ma-aš HUL-lu ḥ[e-in-kán]
29 pi-an-du nu-uš kat-ta-an GİR^{MEŠ}-ŠU-NU pa-ta[(l-
li-it)]
30 pa-tal-li-ia-an-du še-ir-ra-aš ŠU^{MEŠ}-ŠU-NU iš-ḥi-
-an-du
31 nu GIM-an ŠA KUR^{URU} AR-ZA-U-ÚA tu-zi-uš
32 li-in-ki-ia-aš DINGIR^{MEŠ} ŠU^{ME.EŠ} ŠU GİR^{MEŠ}-ŠU
iš-ḥi-i-e-ir
33 nu-uš ḥar-pu-uš da-a-i-e-ir a-pi-el-la tu-zi-uš
34 QA-TAM-MA iš-ḥi-ia-an-du nu-uš ḥar-pu-uš ti-
an-du

§4

35 ḥar-nam-mar I-NA QA-TI-ŠU-NU da-a-i na-at li-
pa-a-an-zi
36 nu KI.MIN ki-i-ya ku-it Ú-UL-ya ḥar-nam-mar
37 nu ki-i ḥar-nam-mar ma-aḥ-ḥa-an te-pu da-an-zi
38 na-at iš-nu-u-ri im-mi-ia-an-zi nu iš-nu-u-ra-an
39 UD I.KAM ti-an-zi na-aš pu-ut-ki-i-e-it-ta
40 ku-iš-kán ku-u-uš-ša NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} šar-ri-iz-zi
41 na-aš-ta A-NA LUGAL KUR^{URU} HAT-TI ap-pa-a-
li da-a-i
42 nu-za-an A-NA KUR^{URU} HAT-TI LÚ KÚR-li
IGI^{HLA} ya
43 da-a-i na-an ki-e NI-EŠ DINGIR^{LIM} ap-pa-an-du
44 na-aš-kán i-na-na-aš še-ir ar-ḥa pár-ši-ia-ad-da-
ru
45 nu i-da-a-lu ḥi-in-kán pi-e-da-ú a-pi-e-ma

11 [...]
12 [...]
13 [...]
14 [...]

15 [ye]min [tanrıları da]

16 [O (?)]⁷² ” [...]
17 [...] ve konuşur: “[aynı zamanda] bu kişi
18 yaşıyorken ve gökyüzünü gözlemleyebilirken
19 ve onlar şimdi onu
20 yemin yerinde kör ettiler.
21 Her kim bu yeminleri bozar,
22 Hatti Ülkesi’nin kralına ihanet eder
23 ve onun gözleri Hatti Ülkesi üzerine düşmanca
bir niyetle dönerse,
24 bu yeminler onu yakalasın.
25 İzin ver bu adamın ordusunu kör
26 ve sağır etsin!
27 Onlar birbirlerini görmesinler, ne de
28 duymasınlar! Onların kısmetini zalim bir ka-
dere dönüştürsün!
29 Aşağıda onların ayaklarını prangaya vursun,
30 yukarıda onların ellerini bağlasın!
31 ve tıpkı yemin tanrıları Arzawa Ülkesi ordusu-
nun
32 el ve ayaklarını bağladığı
33 ve onları hareketsiz kıldığı gibi,
34 bu adamın ordusunu da aynı şekilde bağlasın
ve hareketsiz bıraksın!”

35 O, onların ellerine maya koyar, onlar onu sı-
karlar.
36 Ve o der ki: “Senin sahip olduğun maya bu de-
ğil midir?
37 Onların bu küçük maya parçasını alıp,
38 onu yoğurma tasındaki (hamurun içinde) karış-
tırdığı
39 ve mayalanması için kâseyi bir gün boyunca
beklettikleri
40 gibi her kim bu yemini bozarsa,
41 Hatti Ülkesi’nin kralına saygısızlık gösterir
42 ve gözleri Hatti Ülkesi’ne düşmanca bir tarzda
döner ise
43 bu yemin onu yakalasın!
44 Onu felaketlerle yüzleştir!
45 Onun kısmetini zalim bir kadere/ölüme dönü-
ştür!” Adamlar (askerler)

⁷² Bkz.:Goetze 1969c, s. 353, dn. 1.

- 47 *na-aš-ta* GAB.LÀL ^{UZU}Ì.UDU-*ia I-NA QA-TI-ŠU-NU da-a-i*
 48 *na-aš-ta ha-ap-pi-na pi-eš-ši-ia-az-zi*
 49 *nu te-iz-zi ki-i* GAB.LÀL *ma-aḥ-ḥa-an*
 50 *šal-li-ia-it-ta* Ì.UDU-*ma-ṽa GIM-am mar-ri-it-ta*
 51 *na-aš-ta ku-iš-ša NI-IŠ DINGIR*^{LIM} *šar-ri-e-iz-zi*

Öy. II

- 1 *na-aš-ta A-NA* [LU(GAL KUR^U)]^{RU} *ḤAT-TI ap-pa-a-li da-a-i*
 2 *na-aš* GAB.LÀL-[*aš i*]-*ṽa -ar šal-li-it-ta-ru*
 3 ^{UZU}Ì.UDU-*m[a-ṽa i-ṽa-ar mar-ri-e-it-ta-(ru)*
 4 *a-pi-e-ma da-ra-an-zi a-pa-a-at e-eš-du*

- 5 *nu-uš-ma-aš*^{UZU} *SA MUN-an I-NA QA-TI-ŠU-NU*
 6 *da-a-i na-at ha-ap-pi-na pi-eš-ši-ia-zi*
 7 *nu ki-iš-ša-an te-iz-zi ki-i-ṽa-kán*^{UZU} *SA*
 8 *ma-aḥ-ḥa-an ha-aš-ši-i an-da ḥu-ur-ša-ak-ni-e-it-ta*
 9 *MUN-aš-ma-kán GIM-an ha-aš-ši-i an-da*
 10 *pár-ši-it-ta-ri na-aš-ta ku-iš ku-u-uš NI-IŠ*
 11 *DINGIR*^{LIM} *šar-ra-ad-da na-aš-t[a A-NA LU-GAL]KUR*^{URU} *ḤAT-TI*
 12 *ap-pa-a-li da-a-i nu-za-an A-NA KUR*^{URU} *ḤAT-TI*
^{LÜ}*KUR-li*
 13 *IGI*^{HLA} *ṽa da-a-i na-an ki-e NI-IŠ DINGIR*^{LIM}
 14 *ap-pa-an-du na-aš*^{UZU} *SA-aš i-ṽa-ar*
 15 *ḥu-ur-ša-ak-ni-ia-ad-da-ru MUN-aš-ma i-ṽa-ar*
 16 *pár-ši-it-ta-ru MUN-ia GIM-an NUMUN-ŠU*
^{NU}*.GÁL*
 17 *a-pi-e-da-ni-ia-kán UKÜ-ši ŠUM-ŠU NU-MUN*^{HLA} *-ŠU*
 18 *É-ŠU GUD*^{HLA} *-ŠU UDU*^{HLA} *-ŠU QA-TAM-MA*
ḥar-ak-du

- 19 *nu-uš-ma-aš BÜLÜG BAPPIR I-NA QA-TI-ŠU-NU da-a-i*
 20 *na-at li-ip-pa-an-zi nu-uš-ma-aš kiš-an te-iz-zi*
 21 *ki-i-ṽa BAPPIR GIM-AN iŠ-TU*^{NA4} *ARÁ ma-al-la-an-zi*
 22 *na-at ú-e-te-ni-it i-mi-ia-an-zi na-at za-nu-an-zi*
 23 *na-at ḥar-ra-nu-uš-kán-zi ku-i-ša-kán ki-e NI-IŠ*
^{DINGIR}^{MEŠ}
 24 *šar-ra-ad-da nu-uš-ša-an A-NA LUGAL ŠAL.LU-GAL*
 25 *A-NA DUMU*^{MEŠ} *.LUGAL A-NA KUR*^{URU} *ḤAT-TI ḤUL-lu ták-ki-iz-zi*
 26 *na-an ki-e NI-EŠ DINGIR*^{LIM} *ap-pa-an-du nu ha-aš-ta-i-ši-[ti]-it*
 27 *QA-TAM-MA ma-al-la-an-du na-an QA-TAM-MA i-nu-uš-ki-du*

- 47 Ondan sonra o, onların ellerine mum ve koyun yağı koyar.
 48 O, onları alevin üzerine fırlatır
 49 ve der ki: “Bu mumun
 50 eridiği gibi ve bu koyun yağının çözündüğü
 51 gibi, her kim bu yeminleri bozarsa

- 1 Hatti [Ülkesi’nin] [kralına saygısızlık gösterirse,
 2 onu balmumu gibi erit
 3 ve onu koyun yağı gibi çöz”
 4 Onlar (Askerler) (şöyle) bağırırlar: “Öyle olsun”

- 5 Ve onlar ellerine tuz ve sinir
 6 alır ve onları ateşe fırlatır
 7 ve şöyle söyler: “Bu sinirlerin
 8 ocak üzerinde parçalara bölündüğü gibi
 9 ve tuzun ocağın içinde
 10 dağıldığı gibi, her kim bu yeminleri
 11 bozar, Hatti Ülkesi’nin kralına
 12 ihanet eder ve Hatti Ülkesi’ne düşmanca
 13 gözlerle bakarsa, bu yeminler
 14 onları yakalasınlar, onu sinir gibi
 15 parçalara ayırsın ve tuz gibi
 16 dağıtsın. Tuzun tohumu olmadığı gibi
 17 o adamın da ismi, nesli,
 18 evi, sığırları, koyunları aynı şekilde mahvol-sun.”

- 19 Onların ellerine malt (ve) arpa mayası koyar,
 20 onlar onu böler ve şöyle söyler:
 21 “Bu malt (ve) arpa mayasının değirmen ta-
 şında öğütüldüğü,
 22 onun su ile karıştırılarak pişirildiği
 23 ve (daha sonra) onun parçalandığı gibi, her
 kim bu yeminleri
 24 bozar, kral (ve) kraliçeye,
 25 prenslere (ve) Hatti Ülkesi’ne kötülük plan-larsa,
 26 bu yeminler onları yakalasınlar ve onun kemiklerini
 27 aynı şekilde öğütsün, onu aynı şekilde kavur-sun,

28 na-an QA-TAM-MA *ḫar-ra-<nu>-iṣ-ki-it-ta nu*
 ḪUL-lu ÚŠ-kán
 29 pí-e-da-ú a-pí-e-ma da-ra-an-zi a-pa-a-at
 30 e-eš-du

28 onu aynı şekilde kırsın ve ona kötü bir kader
 29 versin.” Onlar (Askerler) ise (şöyle) söylerler:
 “Öyle
 30 olsun.”

§8

31 ki-e-da-ni-ma A-NA BULÛG GIM-an *ḫa-aš-ša-*
tar-še-it NU.GÁL
 32 Ú-UL-an A.ŠA-ni pí-e-da-an-zi na-an NUMUN-
 ara
 33 i-en-zi Ú-UL-ma-an NINDA-an i-en-zi
 34 na-an I-NA É^{NA4}KIŠIB ti-an-zi ku-iṣ-kán
 35 ki-e-ia NI-IŠ DINGIR^{LIM} *šar-ri-iz-zi nu-uš-ša-an*
 A-NA LUGAL
 36 SAL.LUGAL A-NA DUMU^{MEŠ}.LUGAL ḪUL-lu
ták-ki-iṣ-zi
 37 nu a-pí-e-da-ni-ia NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} EGIR UD^{ML}-
 ŠÚ
 38 QA-TAM-MA *ḫar-ni-in-kán-du nu-za* DAM^{MEŠ}-ŠÚ
 DUMU.NITA
 39 DUMU.SAL [*li-e ḫ(a-a)*]-ši LÍL -ma-aš-ši A.ŠA
ḫar-ša-ú-na-[aš]
 40 ú-el-[(*lu*)-*ya-aš an-da ú-el-ku-ya-(a)n li-e*
 41 *ḫu-ya-a-i* GUD^{HIA} ŠÚ UDU^{HIA}-ŠÚ AMAR SILÁ
li-e ḫa-a-ši

31. “Bu malt (ve) bira ekmeğinin artık büyüme
 gücü (bereketli) olmayacağı,
 32 bir daha tarlaya dönmeyeceği ve tohum olarak
 33 kullanılamayacağı ve ondan sıcak ekmek yapı-
 lamayacağı,
 34 ve onun depo evine koyulamayacağı gibi, her
 kim
 35 bu yeminleri bozar, kral (ve)
 36 kraliçeye, prenslere kötülük planlarsa
 37 yemin tanrıları da (bu adamın) geleceğini
 38 aynı şekilde mahvetsinler ve onun eşleri erkek
 ve
 39 kız çocuğu doğurmasın, onun karnında ve tar-
 lasında ürün yetişmesin.
 40 Onun meralarında ot
 41 olmasın, onun sığırları ve koyunları dana ve
 kuzu doğurmasın.”

§9

42 nu TÚG ŠÁ ŠAL^{GIŠ} *ḫu-la-a-li* ^{GIŠ}*ḫu-e-ša-an-na*
 43 *ú-da-an-zi nu* GÍ-an *du-ya-ar-na-an-zi*
 44 *nu-uš-ma-aš kiṣ-an te-ši ki-i-ya ku-it* Ú-UL-*ya*
 45 ŠA SAL^{TÚG} NÍG.LÁM^{MEŠ} *nu-ya-ra-aš li-in-ki-ya*
ḫar-ú-e-ni
 46 na-aš-ta ku-iṣ ku-u-uš NI-IŠ DINGIR^{LIM} *šar-ri-iz-*
zi
 47 *nu-ya-kán* A-NA LUGAL SAL.LUGAL DUMU-
^{MEŠ} LUGAL ḪUL-lu
 48 *ták-ki-iṣ-zi na-an ki-e* NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} LÚ-an
 SAL-an
 49 i-en-du tu-uz(-zi) -uš-šu-uš SAL^{MEŠ} -uš i-en-du
 50 nu-uš SAL-li *ya-aš-ša-an-du nu-uš-ma-aš->-ša-*
an ^{TÚG}*ku-ri-eš-šar*
 51 *ši-ia-an-du* ^{GIŠ}BAN^{HIA} GÍ^{HIA} ^{GIŠ}TUKUL^{HIA}
 52 I-NA QA-TI-ŠÚ-NU *du-ya-ar-na-an-du*
 53 *nu-uš-ma-aš-kán* ^{GIŠ}*ḫu-la-a-li* ^{GIŠ}*ḫu-u-e-ša-an-na*

42 Onlar bir kadın elbisesi, bir öreke ve kirmen
 43 getirirler ve bir oku kırarlar
 44 ve şöyle der: “Buradaki
 45 bir kadın elbisesi değil midir? Yemin etmek
 için burada bulunuyoruz.
 46 Ve şimdi her kim bu yemini bozarsa
 47 ve kral (ve) kraliçeye, prenslere kötülük
 48 planlarsa, bu yeminler o adamı bir kadın
 49 yapsın. Onun (komutan) askerlerini kadın yap-
 sın.
 50 Ve onları kadın gibi giydirdinler ve onların
 üzerini başörtüsü
 51 ile örtünler, yaylarını, oklarını, silahlarını
 52 onlar ellerinde kırsınlar
 53 ve örekeyi ve kirmeni

Ay. III

1 (I-NA) QA-TI-ŠÚ-NU ti-[(an-du)]

1 onların ellerine yer[leştirsinler]”

§10

2 nu-uš-ma-aš-kán SA[(L^{LÚ}IGI.NU.)]GÁL
^{LÚ}Ú.ḪUB
 3 pi-ra-an ar-ḫa [(pi-e)-ḫu-da-an-zi
 4 nu-uš-ma-aš kiṣ-an [(te-ši)] ka-a-ša ŠAL
^{LÚ}IGI.NU.GÁL
 5 ^{LÚ}Ú.ḪUB nu-ya-kán [(k)]u-iṣ A-NA LUGAL
 SAL.LUGAL

2 Şimdi kör ve sağır bir kadın
 3 onların önüne getirilir ve
 4 onlara şöyle de: “İşte buradaki kadın kör
 5 ve sağır. Her kim kral (ve) kraliçeye

6 HUL-lu *ták-ki-iš-z[i na]-an NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} ap-
pa-an-du*
7 *na-an LÚ-an S[AL-an i-ia-a]n-du na-an*
LÚIGI.NU.GÁ[L-aš]
8 *i-ua-ar da-[šu-ua-aḫ-ḫa-a]n-du ŠA LÚ.Ü.ḪÜB-ma-
an*
9 *i-ua-ar [du-ud-du-mi-i]a-an-du na-an-kan*
DUMU.LÚ.ULÚ.LU
10 *QA-DU D[AM^{MEŠ}ŠU DUMU^M]EŠ-ŠÚ pa-an-kur-
ši-it*
11 *iš-tar-n[a ar-ḫa ḫar-ni]-in-kán-du*

§11

12 *n[u-uš-m]a-aš-kán AL[AM... Š]A-ŠÚ ú-i-da-an-
<da>šu-u*
13 *[I-NA Q]A-TI-ŠU-NU da-a[-i] nu kiš-an te-iz-zi*
14 *[ka]-a-aš-ua ku-iš Û-[UL-ua] li-in-kiš-ki-it*
15 *[nu] DINGIR^{MEŠ}-aš pi-ra-an [li-in-k]at-ta*
16 *nam-ma-kán NI-IŠ DINGIR^L[IM šar]-ra-ad-da na-
an li-in-ki-an-te-eš*
17 *e-ip-pir na-aš-ša-an ŠĀ-ŠU šu-nt-ta-ti*
18 *nu-za šar-ḫu-ua-an-da-an QA-TI-ŠÚ pi-ra-an*
UGU-a
19 *kar-pa-an ḫar-zi na-aš-ta ku-iš ku-u-uš NI-IŠ*
DINGIR^{LIM}
20 *šar-ri-iz-zi na-an ki-e NI-IŠ DINGIR^{MEŠ}*
21 *ap-pa-an-du na-[a]š-ša-an ŠĀ-ŠU šu-ut-ta-ru*
22 *an-dur-za-ma-[]-kan I-NA ŠĀ-ŠU DUMU^dIš-ḫa-
a-ra*
23 *[-d]u na-an ka-ri-pa-an-du*

§12

24 *n[u-]x pa-ra-a e-ip-zi na-an IGI^{HLA}-ua*
25 *kat-t[a ḫu-ua-ap-p]a-a-i na-an GİR-it iš-pdr-ra-
an-zi*
26 *nu-uš-ma-[aš ki]š-an te-iz-zi ku-iš-ua-kán ku-u-uš*
27 *NI-IŠ [DINGIR^{LIM}] šar-ri-iz-zi nu u-ua-an-du a-
pi-el*
28 *URU-a[n DINGIR^M]EŠ URU.ḪAT-TI QA-TAM-MA*
GİR-it iš-pár-ra-an-du
29 *na-[da]n-na-at-ta URU-ia-še-eš-šar i-ia-an-du*

§13

30 *[ua-a-lu]-ù-la-an pa-ri-ia-an-zi na-an GİR-it*
31 *[iš-pár]-ra-an-zi na-aš-ta pa-ra-a-aš pa-ra-a*
32 *[tar]-na-at-ta-ri nu te-iz-zi ka-a-aš ma-aḫ-ḫa-an*
33 *ša-an-na-pi-li-eš-ta na-aš-ta ku-iš ku-u-uš NI-IŠ*
DINGIR^{MEŠ}
34 *šar-ri-iz-zi nu a-pi-el É-ZU IŠ-TU*
DUMU.LÚ.ULÚ.LU
35 *GUD^{HLA}ŠU UDU^{HLA}-ŠU QA-TAM-MA ša-an-na-
pi-li-eš-du*

§14

36 *nu-uš-ma-aš IM.ŠU.NÍG.NIGÍN.NA pi-ra-an kat-
ta da-it-ti*

6 kötülük planlarsa, onu bu yeminler yakalasınlar
7 ve onlar onu adamdan bir kadına dönüştürsün
8 Onlar onu kör etsinler, kör adam gibi ve sağır
adam gibi
9 onu sağır etsinler. Ve adamları,
10 karısı, çocukları
11 ve akrabalarıyla birlikte mahvetsinler”

12 ve ellerinin içine su dolu bir erkek/kadın fi-
gürü
13 koydu ve şöyle dedi:
14 “Bu kişi kim? Yemin etmemiş miydi?
15 Tanrıların huzurunda [yemin etti] ve
16 sonra o yemini bozdu. Ve onu yemin tanrıları
17 yakaladılar ve onun iç kısımları şişti
18 ve elini karnına doğru kaldırdı.
19 Her kim bu yeminleri bozarsa,
20 bu yeminler onu yakalamalı
21 ve onun iç kısımlarını şişirmeli.
22 Fakat onun içindeki çocuğu/yavrusu (hastalık
?) tanrı ^DIšhara’nın
23 [ve Ay Tanrısı ?] yaşamalı ve onu yiyip bitir-
meliler.”

24 Ve onlara [bir figür?] sunar, gözlerinin önünde
25 onu toprağa [] koyar (fırlatır) ve onu ayağı ile
ezer
26 ve onlar şöyle söyler: “Her kim
27 bu yemini bozarsa, şöyle olacak.
28 Hattili [tanrılar] gelsinler ve adamın şehrini
aynı şekilde ayaklarının altında ezsinler
29 ve onlar onu basit halk (şehir) yapsın.”

30 Bir mesaneyi şişirirler ve ezerler
31 ayakla ve sonra o, hava dışarı
32 atılır ve (şöyle) der: “Bunun
33 parçalandığı gibi her kim bu yeminleri
34 bozarsa onun evi, soyu soppu,
35 sığırları, koyunları da aynı şekilde oraya bu-
raya dağılsın.”

36 Ve onları bir fırının önüne yerleştireceksin

37 ^{GIŠ}APIN-ia ^{GIŠ}MAR.GÍD.DA ^{GIŠ}GIGIR *hi-im-ma-aš pi-ra-an*
 38 *kat-ta da-it-ti na-at ar-ḥa du-ṽa-ar-na-an-zi*
 39 *nu kiš-an te-iz-zi ku-iš-ṽa-kán ki-e*
 40 *li-in-ga-uš šar-ri-iz-zi nu-uš-ši ^DIškur-aš*
 41 ^{GIŠ}APIN *ar-ḥa du-ṽa-ar-na-a-ú*
 42. [na]-aš-ta IŠ-TU IM.ŠÙ.NÍG.NIGÍN.NA GIM-an-ma ú-el-ku
 43 *ša-r[a]-a Ú-UL ú-iz-zi na-aš-ta a-pi-el-la*
 44 *IŠ-TU AŠÀ-ŠU ZÍZ-tar ša-ra-a li-e*
 45 *ú-iz-zi n[a]-aš-ta UGU za-aḥ-ḥé-li i-ia-ta-ru |*

§15

46 *nu-uš-ma-aš KÜŠ.ŠA₅ pa-it-ti nu te-iz-zi*
 47 *ki-i KUŠ.ŠA₅ m[a-a]ḥ-ḥa-an iš-ḥar-nu-ṽa-an-zi*
 48 *nu-uš-ši-kán i[š-ḥa]r-ṽa-a-tar ar-ḥa Ú- UL*

Ay. IV

1 *pa-iz-zi šu-ma-a-ša li-in-ki-ia-an-te-eš*
 2 *an-da QA-TAM-MA ap-pa-an-du nu-uš-ma-ša-at-kán*
 3 *ar-ḥa li-e pa-iz-zi*

§16

4 *nu-uš-ša-an pa-aḥ-ḥu-e-ni ṽa-a-tar pa-ap-pár-aš-zi*
 5 *nu-uš-ma-aš kiš-an te-iz-zi ki-i-ia-aš-ta*
 6 *ṽa-ra-a-an pa-aḥ-ḥur GIM-an ki-iš-ta-ti*
 7 *na-aš-ta ku-iš ku-u-uš NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} šar-ri-iz-zi*
 8 *na-an ki-e NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} ap-pa-an-du*
 9 *na-aš-ta a-pi-el-la TI -tar-še-it ^{LU}GURUŠ - tar-še-it*
 10 *lu-lu-uš-še-it I-NA EGIR UD^{MI} QA-DU DUMU-^{MEŠ}-ŠÚ*
 11 *DUMU^{MEŠ}-ŠÚ QA-TAM-MA ki-iš-ta-ru na-an li-en-ki-aš*
 12 *DINGIR^{MEŠ} ḤUL-lu ḥur-ta-an-du*
 13 *nu-uš-ši-iš-ša-an ú-e-el-lu-uš*
 14 *ḥa-a-li-iš-ši a-ša-ú-ni-iš-ši*
 15 *šu-up-li-eš-ši li-e lu-lu-ṽa-it-ta*
 16 *IŠ-TU AŠÀ-ŠU-ma-aš-ši-kán ag-ga-li-it*
 17 *ú-el-ku-ṽa-an li-e ú-iz-zi*

§17

18 DUB II.KAM ma-a-an ERIN^{MEŠ}-an li-en-ki-ia
 19 *pi-e-ḥu-da-an-zi*

37 bir saban, bir yük arabası ve de bir savaş arabası (figürlerini)
 38 kült topluluğunun huzuruna koyacaksın ve onlar, bu (figürleri) tamamen kıracaklar
 39 ve (şöyle) der: “Her kim bu
 40 yemini bozarsa, Fırtına tanrısı ^DIškur da
 41 onun sabanını kırsın.
 42 Bir fırında çimenin
 43 yetişemeyeceği gibi, onun
 44 tarlasında da arpa, buğday
 45 yetişmesin ve sonra üzerinde yabani ot *sahlu* bitsin.”

46 Ve onlara kırmızı kürk/deri/post verin ve şöyle söyleyin:
 47 “Bu kürk nasıl kan kırmızısına boyanırsa
 48 ve (sonra) kırmızılık onu hiç terk etmez.

1 Yemin tanrıları seni de
 2 aynı şekilde tutsunlar ve onlar
 3 senden ayrılmasın.”

4 O, ateşin üzerine su serper
 5 ve onlara şöyle der: “Bu
 6 yanan ateşin söndüğü gibi
 7 her kim bu yeminleri bozarsa
 8 onu bu yeminler yakalasın
 9 ve onun canlılığı, kuvveti
 10 gelecekteki mutluluğu,
 11 karıları ve çocuklarıyla birlikte sönsün.
 12 Yeminler onları kötü bir şekilde lanetlesinler,
 13 onun ağlında/otlağında
 14 kümesinde ve ambarında
 15 döl olmasın, tarlasında
 16 ot yetişmesin, bir çatlaktan bile
 17 ot çıkmasın.”

18 İkinci tablet: Askerlerin ettiği
 19 yemin.

Birinci Askerî Yemin Ritüeli Parçaları

I. ve II. Parça

§1

1 $x+1$]x[
 2]x-ṽa ku-ṽa-pi LÍL-ri [UDU-liš-ṽa-aš-ši-kán]

1 [...]
 2 [...] nerede/ne zaman açık araziye

- 3 [*a-ua-an ar-ḥ*] *a pa-iz-zi nu-ua-aš-š*[i . . .
4 [. . . *ḥu-it-ti-ia-z*] *i GUD-uš-ma-ua-aš-ši-kán a-u*[*a-an ar-ḥa pa-iz-zi*]
5 [*nu-ua-aš-ši* (. . .)] *pa-an-kur ḥu-it-ti-ia-zi ku-i-e-
[eš (-ku-i ša-r)a-a . .]-lu*
6 [*ku-iš ku-u-uš NI-IŠ*] DINGIR^{MEŠ} *šar-ri-iz-zi nu-ua-
kán*
7 [] *x a-pi-el URU^{DIDL} ^{HLA}. áš pa-an-*[]
8 [*ḥa-aš-š*] *a ḥa-an-za-aš-š UKÜ-aš GUD^{HLA}. U[DU^{HLA}.]*
9 [] *IŠ-TU^{GIŠ} SAR.GEŠTIN^{GIŠ} SAR.S[AR]*
10 [] *I-NA EGIR UD^{MI} ar-ḥa*[]
11 [] *-ta-ru ERiN^{MEŠ}-az-ma a-a*[*p-pa*]

§2

- 12 [] *KUŠ.GUD iš-pár-ra-an-z*[(*i nu-uš-ša-an
ERiN^{ME.EŠ}-za*)]
13 [] *nu kiš-an te-i*[*z-zi*]
14 [*ku-iš-ua-kán ku-u-uš NI-IŠ*] DINGIR^{MEŠ} *šar-ra-
(a-i)*
15 [QA-D(U)] DUMU^{MEŠ}-Š[*Ú (pa-an-ku-ni-it)*]
16 [KU(R^{URU} ^{HLA}AT-TI)]
17 [(-ru)]

§3

- 18 [*a-pi-e-ma d(a-ra-an-zi) a-pa-a-at e-eš-du*]
19 []
20 [*ku-u-uš NI-IŠ DINGIR^{MEŠ} ša(r-ra-a-i)*]
21 [*ḥa-aš-ša ḥa-a(n-za-aš-ša)*]
22 []
23 [(*ar-ḥa ku-ra-an-zi*)]

III. Parça

Öy. I

§1

- 1 *x+1 [] x []*
2 [] *x Ü-UL ḥa-x*[]
3 [*nu-ṽ*] *a-aš-ši-kán an-da x*[]
4 [] *xx*

§2

- 5 [] *x-pa ma-ni- x x x x ku-i-ša* [
6 [NI-IŠ DIN] GIRM^{ME.EŠ} *a-pi-e-el KUR-e QA-TAM-
MA*
7 [*ḥar-ki-e-id-du*]

§3

- 8 [] *la-ḥu-u-ua-an-zi*
9 [-a] *n IM-an an-da ḥar-nam-ni-iz-zi*
10 [-a] *n an-da ḥar-nam-ni-ia-an*
11 [] *-ia-an-za*

- 3 [koyunlar] gider ve (çalı) onu yırtar
4 fakat çukurluk ondan geliyor
5 [uzağa ve o] meme üzeri yırtılır (?). Han[gi
...]. . . yukarı [...]
6 “Bu yeminler tutulmadığında ve kral ve krali-
çeye kötülük yaparsa
7 kimin şehir sakinlerin
8 torunları ve büyük torunları, insanları, sığırları
ve koyunlarıyla
9 bağ ve sebze bahçesiyle
10 (hepsi) gelecekte kaybolması [gerekir]
11 [...], ancak askerler [uzaklaştırılmalı]”

- 12 İnek derisi yayılır ve [askerler]
13 üzerini (?) çiğnerler ve o şöyle konuşur:
14 “Ve her kim bu yeminleri çiğnerse
15 oğullarıyla (ve onun) soyu
16 [...] dan (?) Hatti Ülkesi
17 [gerekir] [...].”

- 18 [Fakat onlar (askerler) şöyle söyler]: [“Öyle
olsun”]
19 [...]
20 “şimdi bu yeminleri kim geçerse
21 torun ve büyük torun ile
22 [...]
23 onları yok et”

- 1 [...] x [...]
2 [...] kırılmamış[...]
3 onun içinde [fakat]
4 [...]xx

- 5 “[...] x x x x ve kim [
6 yeminleri çiğnerse, aynı şekilde ülkesi [sonra-
sında]
7 [...] ve ...o] [yok!] olmalı”

- 8 [...] onu dök
9 [...] o kil içinde karıştırır
10 [ve şöyle der: “ nasıl] içinde karışırsa
11 [aynı zamanda. . . . içinde karıştır (?)

- 12 [nu-*ya-kán ku-iš ku-u-uš* NI-IŠ DINGIR^{ME.EŠ} *šar-ra-a-i nu*]-*ya-aš-ša-an*
 13 A-NA LUGAL SAL.LUGAL []x-zi nu-*ya-aš-ši* NI-IŠ DINGIR^{ME.EŠ}
 14 [ap-pa-a]n-du na-an QA-DU DAM.ŠU
 15 []

- 12 [Bu yeminleri kim çiğner]
 13 ve kral ve kraliçeye [kötülük yaparsa ve ...] yeminler
 14 [...] [...] onu ve karısını birlikte yakalamalı
 15 [ve oğullarını [karıştırmalı (?)] [...] yok etmeli!"]

İkinci Askerî Yemin Ritüeli

Öy. x+1

§1

- 1 [-t]a-n[u-
 2 [-a]n-da-r[u
 3 [-a]n-du x x[

- 1 [...]
 2 [...]
 3 [...] yapmadılar [...]

§2

- 4 [ma-a-an-*ya-ra-at pa-aḥ-ḥa-aš-te-ni*]-ma nu-*ya-aš-ma-a[š*
 5 [] me-ma-i [

- 4 [eğer tutarsan], o senin [kurtuluşun] olacak
 5 [...] konuşur [...]

§3

- 6 [GİŠ^zu-up-pa-ri^{HL.A} pa-ra-a e-[ip-zi
 7 [x] ki-i-*ya* GİŠ^zu-up-pa-ri^{HL.A}
 8 [x]nu-*ya ma-a-an ki-e* [ud-da-a-ar *šar-ra-*
 9 [nu-*ya-aš-ma-aš*]^dUm-pa-aš^dŠar-ru-ma-aš-ša[QA-DU(?)
 10 [ḥar-ni-in-ká]n- du[

- 6 sonra onlara meşaleleri uzatır [ve konuşur:]
 7 “[...] bu meşaleler [...]”
 8 [...] Bu sözleri çiğnerseniz [...]”
 9 [sonra] ay tanrısı ^DUmpa ve ^DŠarruma [birlikte]
 10 sizi yok edebilir!

§4

- 11 [GİŠ^zu-up i-pa-ri^{HL.A}]-ia-*ya ma-aḥ-ḥa-an*[]x[
 12 []*ya-ar-nu-zi* [] nam-m[a
 13 []x-zi nu-*ya ku-iš k[i]*-e ud-d[a-a-ar *šar-ra-*
 14 []x[da-p]i-an da-an-ku-*ya-ia-az* [ák-na-az
 15 []nam-ma da-an-ku-i ták-ni-[i

- 11 Ve [ateş] [meşaleleri] nasıl
 12 yakarsa [...] sonra
 13 herkim bu sözleri bozarsa [...]”
 14 tamamen (?) karanlık [yeraltı dünyadan]
 15 karanlık yeraltı dünyaya [belki olmaz].

§5

- 16 [ma-a-an-*ya-ra-at pa-aḥ-ḥa-aš-t*]e-ni-ma nu-*ya-aš-ma-aš aš-š*[u-li e-eš-du]

- 16 Eğer onları tutarsan (yeminleri), [korunacaksın!]”

§6

- 17 [EGIR-an-da GİŠ^zu-up-pa-ri^{HL.A}] ki-iš-ta-nu-an-zi
 [nu-uš-ma-aš
 18 [GİŠ^zu-up-pa-ri^{HL.A}]-ma-aš-ša- [an
 19 [n]a-an Û-UL ku-iš-k[i
 20 [na-an-š]a-an Û-UL ku-i[š-ki

- 17 [Daha sonra] [meşaleleri] söndürürler ve onlara [şöyle söylerler:]
 18 “[...]o meş[aleler gibi]
 19 ve kimse onu görmez, aynı zamanda bu emirleri çiğneyen kimse
 20 onu görmez.

§7

- 21 [GİŠ^zu-up-pa-ri^{HL.A} š]u-me-eš ki-iš-ta-n[u-ut-ten

- 21 Meşaleleri söndürdüğü[ün gibi]

22 [ku-i-š]a-ya ki-e ud-d[a-a-ar šar-ra-
 23 [na-aš QA-DÜ NUMUN(?)-Š]U É-ŠÜ DAM-ŠU
 []
 24 [QA-TAM-MA k]i-iš-ta- r[u]
 25 []
 26 []
 27 []nu-ya-aš-ma-[aš
 28 -t]a [

22 kim bu emirleri (sözleri) çiğnerse
 23 onun [dölü], evi, karısı
 24 onun (...) [aynı şekilde] söndürülsün
 25 [...]
 26 [...]
 27 ve sen
 28 [...]"

Tabletin sonu!

Ay.

§8

1 a[r-ḫa du-ya-ar-na-an-[zi
 2 a[n-da-ma-kán ki-iš-ša-an [me-ma-i ki-i-ya]
 3 [Û- UL š]u-me-en-za-an-ya ŠAG. DU^{MEŠ}-KU/-
 NU nu-ū[a-ra-at]
 4 [ma-a-an Û-UL-ma] pa-aḫ-ḫa-aš-te-ni nu-ya-aš-
 ma-aš DINGIR^{MEŠ} Q[A-TAM-MA SAG.DU^{MEŠ} KU-
 NU]
 5 [ar-ḫa du-u]a-ar-na-an-du nu-ya-aš-ma-aš-ša-
 [an]QA-[TAM-MA]

1 [kâseleri ellerine koyarlar] ve onları kırarlar
 2 aynı zamanda şöyle [konuşur]:
 3 “[Bunlar kâse değil] sizin kafatasınız. Sözüünüzü
 tut[mazsanız]
 4 tanrılar [aynı şekilde kafataslarınızı
 5 kır]abilir ve [aynı zamanda] [onlar] seni [...]

§9

6 [ma-a-an-m]a-ya-ra-at pa-aḫ-ḫa-aš-te-ni-ma nu-
 ya-[aš-m]a-aš-k[an DINGIR^{MEŠ} (?)i-da-a-lu]?)
 7 [ÜŠ-kán(?)] ar-ḫa QA-TAM-MA du-ya-ar-ni-iš-
 kán-d[u]

6 fakat sözlerini tutarsan belki [tanrılar]
 7 [korkunç ölüme] aynı şekilde ara verir.”

§10

8 [EGIR-a]n-da-ma-kán ya-a-tar ar-ḫa la-ḫu-u-an-zi
 nu-[kán an-da ki-iš-ša-an]
 9.[me-ma]-i ki-i-ya ya-a-tar ma-aḫ-ḫa-an ta-ga-an-
 zi-pa[-aš kat-ta pa-a-aš-ta]
 10 [nu-ya]-aš-ši u-ur-ki-iš EGIR-am Û-UL te-ik-ku-
 uš-ši-[iz-zi]
 11 [ta-g]a-an-zi-pa-aš kat-ta QA-TAM-MA pa-a-šu
 nu-ya-<aš>-ma-aš [u-ur-ki-iš]
 12 [ú-e-t]e-na-aš i-ya-ar EGIR-an li-e te-ik-ku-uš-ši-
 i[z-zi]

8 Sonra onlar su dökerler ve şöyle söylerler:
 9 [o ekler]: “dünya nasıl bu suyu [yutarsa]
 10 sonra onun hiçbir izi görünmezse
 11 aynı şekilde dünya seni içine çekebilir ve
 12.tıpkı [su] gibi seninde [izin] görünmez olur.”

§11

13 [EGIR-a]n-da-ma-kán GEŠTIN ar-ḫa la-a-ḫu-i
 nu-kán an-da k[i-iš-ša-an me-ma-i]
 14 [ki-i-u]a Û-UL G[EŠTIN] šu-me-en-za-an-ya e-
 eš-ḫar nu-ya ki-i [ma-aḫ-ḫa-an]
 15 [ta-g]a-an-zi-pa-aš kat-[ta] pa-a-aš-ta [šu-me-en]-
 za-an-n[a e-eš-ḫar]
 16 []x-ia ta-ga-an-zi-pa-aš kat-t[a QA-TA]M-MA []
]]pa-[a-š]u

13 Sonra şarap döker ve şöyle söyler:
 14 “Bu şarap değil senin kanın. Ve tıpkı
 15 dünyanın içine çektiği gibi senin [kanını] da
 16 dünya çekebilir.” Ve aynı şekilde [...]

§12

17 [EGIR-an-d]a-ma A-NA GEŠTIN ya-a-tar me-
 na-aḫ-ḫa-an-da la-a-ḫu-i nu-[kán an-da]
 18 [ki-iš-ša-a]n me-ma-i ki-i-ya ya-a-tar GEŠTIN-ia
 ma-aḫ-ḫa-an [im-me-at-ta-ti]

17 Daha sonra şarabın içine su katılır ve konuşur
 18 böyle: “Bu su ve şarap nasıl [kariştıysa]

19 [EGIR-*an-d*]a-*ya* ki-i NI-IŠ DINGIR^{LIM} i-na-[*an-na*] (*I-NA*) RA-MA-NI^{MEŠ} -[KU]- NU
20 [QA-TAM-M]A im-me-at-ta-ru

19 bu yeminler senin vücuduna hastalığı
20 [aynı şekild]e bulaştırır.

§13

21 [ki-i-*ya* ku]-it SAG.DU-az nu-*ya-aš-ma-aš* ^{DXXX}
ya-al-ḥa-an-na-u n[u-*ya-aš-ma-aš*(?)]
22 [-z]a ŠĀ-az ḥu-u-*ya-a-u* nu-*ya-aš-ma-aš* an-du-u-
ri-ia-aš []x[
23 []-za ^{DXXX} u-ur-tu-uš i-ad-du nu-*ya-aš-ma-aš-za*
ki-n[u- . . . li-e
24 []-aš KUR.KUR^{MEŠ} an-da u-*ya-an-na* i-at-ta-ri []

21 Ay tanrısı ^{DXXX} senin başına taşla sürekli vuracak,
22 senin içine [...] akacak ve senin [...] için içinde [olabilir].
23 Ay tanrısı ^{DXXX} [...]içeride [...]yapar ve
24 topraklarınızı göstermeyecek.”

§14

25 [EGIR-*an*]-*ma-aš-ša-an* NA₄ ŠU-it kat-ta ap-pa-an-zi nu [*an-da*]
26 [ki-iš-š]a-an me-mi-an-zi ka-a-aš-*ya* NA₄ ma-aḥ-ḥa-an d[a-aš-*šu-uš*]
27 [EGIR-*an-d*]a-*ya-aš-ša-an* NI-IŠ DINGIR^{LIM} i-na-an-na I-NA [ŠĀ-KU-NU]
28 [QA-TAM-MA] da-aš-*ši-iš- du*

25 Daha sonra] ellerinde bir taş tutarlar ve
26 bir kişi şöyle söyler: “Bu taş nasıl
27 ağırsa], yemin ve hastalık [içinizde]
28 [aynı şekilde] ağırlaşabilir.

§15

29 [ma-a-an-*ya*] ki-i-ma NI-IŠ DINGIR^{LIM} pa-aḥ-ḥa-aš-te-ni nu-*ya-a*[š-ma-aš]
30 [uk-tu-u]-ri-eš ṣu-me-eš-*ša-ya-az* QA-TAM-MA
uk-tu-u-r[i-eš e-eš-te-ni]

29 Bu yeminleri tutarsan onlar
30 sonsuzdur, aynı şekilde sizde sonsuz olabilirsiniz.

§16

31 [m]a-a-an ^{LÚ}pa-ti-li-iš na-an-kán an-d[a
32 A- NA P]A- NI KÁ KI[SLAḤ (?)
33 []xxx[]

31 Eğer [o bir] ^{LÚ}pa-ti-li rahip ise onu içine [...]
32 Eğer [o bir] [...]ise kapısının önüne (?)
33 [...].”

2.1.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 427

I. Askerî Yemin: A = KBo 6.34 + KUB 48.76; B = KUB 40.16 + KUB 7.59 (+)
342/u (+) 524/u (+) 1087/z + 797/v; C = KUB 40.13.

II: Askerî Yemin: KUB 43.38

Bibliyografya

Birinci Askerî Yemin, “KBo 6.34 1924” olarak F. Hrozny ve “ZA 35, 1924 s. 161-

191” da ise J. Friedrich tarafından “Asker Yemini” adı altında tercümesi yapılarak yorumlanmıştır. A. Goetze, “ANET, 1950 s. 353” te KBo 6.34 ve kopyası KUB 7.59 fragmanını yorum katmadan sadece tercümesini vermiştir. İkinci Askerî Yemin Metni, 1973 yılında K. Riemschneider tarafından KUB 43.38 olarak “VAT 74742” da sonuçlandırılmıştır. Bu levhanın ön yüzünün kısmi bir bölümü H. Otten tarafından “StBoT 15, 1971, s. 30” da yayınlanmıştır. N. Oettinger ise Birinci ve İkinci Askerî Yemin Metnini transkripsiyon, tercüme ve yorumuyla kapsamlı bir şekilde 1976 yılında “Die Militärischen Eide der Hethiter” başlığı altında “StBot 22” de yayınlamıştır.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüel eylemlerinin kaç gün sürdüğü ve günün hangi vakitlerinde gerçekleştirildiği metinde belirtilmemiştir. Bunun yanında ritüelin eylem mekânı da belirtilmemiştir ancak böyle geniş katılımlı bir ritüel, ordugâh ya da açık arazi gibi uygun mekânlarda gerçekleştirilmiş olmalıdır.

Ritüelin Amacı

Bir bütün olarak Hitit ordusunun, zamanın şartlarına göre tam teçhizatla donatılmış olması; sayıca üstün olması; stratejik savaş taktikleri öğrenmesi ve örgütlenmesi; kralın ordunun başında başkomutan olarak seferlere katılması; kurumsal bir askerî unvana sahip komuta sınıfının daima iş başında olması gibi hayati derecede önemli koşullar ordunun başarılı olması için ne kadar gerekli ise bir birey olarak Hitit askerinin, komutanın ve bağlı şehir beylerinin sadakatinden emin olmak da o derece önemli bir durumdur.⁷³ Bu nedenle Hititli gençler orduya dâhil edildiklerinde kendileri ve/veya genç komutanları ayrıntılı bir ant içme törenine tabi tutulurlardı.⁷⁴ Böyle önemli bir ant içme töreninde kullanılmak üzere yazılı bir metne ihtiyaç duyulmuş ve dolayısıyla Hitit askeri için bir “Askerî yemin” metni yazılmış, kopyalanmış ve gerektiği zamanlarda eyleme dönüştürülmüştür. Metinde özellikle askerlere sık sık krala, kraliçeye ve prenslere sadık kalacaklarına ve Hatti Ülkesi’ne ihanette bulunmayacaklarına dair “öyle olsun” *apaat ešdu* sözüyle yemin ettirilmiş ve yeminleri bozmaları halinde ne gibi lanetlere uğrayacakları kendilerine söylenmiştir.

⁷³ Reyhan 2008b, s. 57.

⁷⁴ Beal 1995b, s. 63.

Ritüel metni, bazı yanlış davranışlar sonucunda ortaya çıkan aşırı öfke patlamasından ziyade özellikle askerler ve devlet arasındaki doğal uyumun (emir komuta zincirinin) gerekli olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁵ Hititli asker, yeminini bozar ve vatana ihanet ederse kendisine ulaşacak/yakalayacak lanetlerle disiplin edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Reyhan’a göre, lanetlerin uygulanmasında “Tanrı kral” lıkların yaptırım gücünün kaynağı olan “Tanrısal yasalar” devreye girer. Bu metnin askerî bir metin olması bu durumu değiştirmez. Savunma güvenliğinin en önemli yönetim meselesi olduğu Eskiçağ toplumlarında ülkenin birliğinin en önemli teminatı olan ve daha da önemlisi kralın hükümlerlik devamlılığının sağlanması en olmazsa olmaz garantisi olan askerî sınıfın, yemin metninde ifade edildiği şekliyle ilahi bir disiplin içerisinde konuşlandırılması Hitit siyasal kültürünün bir gereğiydi. O yüzden bu “Askerî yemin” metnine yaptırımı, uygulanırlığı muğlak ve usulen yerine getirilen basit bir törensel metin olarak değil, Hitit ordusunun mensuplarının yüksek sesle okuyarak kabul ettikleri ve gereğini yerine getirmek için ant içtikleri, yaptırımlarını kabul ettikleri bir “askerî itaat metni” gözüyle bakmak da faydalı olacaktır.”⁷⁶ Buna bağlı olarak gerek Hitit krallığına bağlı şehir beylerin gerek Hititli komutanların ve gerekse Hititli askerlerin Hatti Ülkesi’ne verdikleri söze bağlı kalması ve böylece askerî disiplini pekiştirmek adına göze alınamayacak derecede sembollerle bezenmiş ağır beddualar askerî yemin metnine şu ifadelerle yansımıştır: *“Tanrılar ayaklarını, ellerini bağlasın. Kısmeti zalim bir kadere dönüşsün. Balmumu gibi erisin ve koyun yağı gibi çözülsün; sinir gibi parçalara ayrılsın ve tuz gibi dağılsın. Adı, nesli, evi, sığırları, koyunları mahvolsun. Tanrılar kemiklerini öğütsün, onu kavursun; geleceğini mahvetsinler ve onun karısı erkek ve kız çocuğu doğurmasın, onun karnında ve tarlasında ürün yetişmesin; onun meralarında ot olmasın, onun sığırları ve koyunları dana ve kuzu doğurmasın. Onu kadın yapsın; onu kör bir adam gibi kör etsinler, onu sağır etsinler; onun iç kısımları şişsin tanrı İshara oğulları onun iç kısımlarında yaşasınlar ve onu yiyip bitirsinler. Hattili tanrılar adamın şehrini ayaklarının altında ezsinler ve onlar onu basit halk (şehir) yapsınlar. Onun evi, soyu sopu, sığırları, koyunları da aynı şekilde oraya buraya dağılsın. Onun tarlasında da arpa, buğday yetişmesin ve sonra üzerinde yabancı ot bitsin. Kırmızılık (kan) onu hiç terk etmesin. Canlılığı, kuvveti gelecekteki mutluluğu, karıları ve çocukları ile birlikte sönsün. Dünya nasıl suyu yutuyorsa aynı şekilde Dünya onu içine çöksün ve tıpkı su gibi izi görünmesin!”*

Askerî yemin ritüelinde ayrıca sözünde duran askerler için de tanrılardan iyilik

⁷⁵ Falco 1992, s. 114.

⁷⁶ Reyhan 2008b, s. 63.

mealinde bazı lütufların olduğu şu ifadelerden anlaşılmaktadır: “Eğer yemin edersen, o senin için iyilik olacak. Sözlerini tutarsan belki tanrılar korkunç ölüme ara verir. Yeminleri tutarsan taşların sonsuzluğu gibi aynı şekilde sizde sonsuz olabilirsiniz.”

Ritüel Katılımcıları

Salgın hastalık ritüelleri dışında kalan diğer askerî ritüellerin çoğunda olduğu gibi ritüeli tasarlayan ya da tablete yazanın adı, memleketi ve mesleği gibi tanımlayıcı bilgiler “Askerî yemin” metninde yer almamıştır. Bozuk satırlarda yazılmış olsa da maalesef göremeyeceğimiz ortadadır.

Kendileri için bir yemin metni yazılan ve sık sık yemini tutmadığında benzetmelerle lanetlere uğrayacağı hatırlatılan Hitit askeri (ÉRIN^{MEŠ}) ve “Arzawa Ülkesi’nin ordusunun el ve ayaklarını ve onları hareketsiz kıldığı gibi, bu adamın ordusunu da aynı şekilde bağlasın ve hareketsiz bıraksın!” ve “Hattili [tanrılar] gelsinler ve adamın şehrini aynı şekilde ayaklarının altında ezsinler ve onlar onu basit halk (şehir) yapsın!” ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Hitit kralına bağlı beyler ve askerleri de ritüel eyleminin esas katılımcılarını oluşturmaktadır.

Metinde kör edildiği belirtilen “kör bir adamın” (SAL LÜIGI.NU.GÁL), “sağır ve kör bir kadının” (LÜÜ.ĦÜB) ve “sağır bir adamın” da (ŠA LÜÜ.ĦÜB) benzetme (analoji) objesi olarak ayine katıldıkları görülmektedir.

İkinci askerî yemin metninin son paragrafında ayine katılma nedenini göremediğimiz “rahip” (LÜpatili) unvanlı bir görevli de geçmektedir. Kraliyet dini hizmetlerinde yer alan diğer unvanlar da (“büyücü-rahip” LÜSANGA, “rahibe” SAL-SANGA ve “hekim/kâhin/falcı” LÜ₂AZU) Hatti Ülkesi’nin güvenliğinden sorumlu orduya katılan gençlerin ve Hitit Ülkesi’ne askerî destek veren diğer şehir beyleri ve askerlerinin de dâhil olduğu böyle geniş katılımlı bir yemin ayinine herhalde katılmış olmalıdır.⁷⁷

⁷⁷ “Askerî yemin” metninin Öy. I §3 16 satırındaki “O” tekil şahıs zamiri “resmi görevli rahibi” (The officiating priest) tanımlamaktadır. Bkz.:Goetze 1969c, s. 353, dn. 1.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Canlı objeler:

LÜÚ.ĤÛB “sağır ve kör kadın”

ŠA LÜÚ.ĤÛB “sağır bir adam”

SAL LÜIGI.NU.GÁL “kör bir adam”

UDU: “koyun”

Sıvı objeler:

GEŠTIN *waatar* “şarap katılmış su”

GEŠTIN “şarap”

watar “su”

Hayvansal objeler:

UZUÌ.UDU “koyun yağı”

waalulan “bir uzuv, mesane”

KUŠ.ŠA₅ “kırmızı post, deri”

UZUŠA “sinir”

KUŠ. GUD “inek derisi”

Askerî objeler:

GIŠGIGIR “savaş arabası figürü”

GIŠTUKUL “silah”

GI “ok”

GIŠBAN “yay”

Figürler:

AL[AM ... Š]A-ŠÚ “içi su dolu erkek insan figürü”

GIŠAPIN “saban figürü”

GIŠMAR.GÍD.DA “koşumlu yük arabası figürü”

Kadınsal objeler:

TÚG ŠÁ ŠAL “kadın kıyafeti”

TÚG *kurieššar* “kadın başörtüsü”

GIŠ *huešanna* “çıkırcık, ayna, eğirici, kirmen”

GIŠ *hulali* “iğ, iğne, öreke”

Diğer objeler:

GIŠERIN “sedir ağacı”

harnammar “maya, ekşi maya”

GAB.LÁL “mum”

happna “ateş alevi”

MUN- “tuz”

BÛLÛG “malt, işlenmiş arpa”

BAPPIR “bira ekmeği”

IM.ŠU.NÍG.NIGÍN.NA “fırın”

pahhueni “ritüel ateşi”

IM “kil”

GIŠ *zuppari* “meşale”

DUG *huppar* “kase”

NA₄ “taş”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

Birinci Askerî Yemin Ritüelinde:

1. işlem: (Öy. I §1 1-14) Askerler ellerini sedir ağacına koyarlar. Ancak yer aldığı satırların kayıp olması nedeniyle bu işlemin detayı belli değildir.

2. işlem: (Öy. I §3 16-34) Yaşayan ve gökyüzünü gözlemeyebilen bir kişi ritüel yerinde kör edilir ve ardından “*Her kim bu yeminleri bozar, Hatti Ülkesi’nin kralına ihanet eder ve onun gözleri Hatti Ülkesi üzerine düşmanca bir niyetle dönerse bu yeminler onu yakalasın. İzin ver bu adamın ordusunu kör ve sağır etsin! Onlar birbirlerini görmesinler, ne de duymasınlar! Onların kısmetini zalim bir kadere dönüştürsün! Aşağıda onların ayaklarını prangaya vursun! Yukarıda onların ellerini bağlasın! Yemin tanrılarının, bağladığı Arzawa Ülkesi’nin ordusunun el ve ayaklarını ve onları hareketsiz kıldığı gibi, bu adamın ordusu da öyle bağlasın ve hareketsiz kalsın!*” büyü sözleri söylenir.

3. işlem: (Öy. I §4 35-46) Ritüel görevlisi askerlerin ellerine maya koyar ve askerler mayayı sıkar. Ardından görevli büyü sözleri söyler: “*Senin sahip olduğun maya bu değil midir? Onların bu küçük maya parçasını alıp, onu yoğurma tasındaki (hamurun içinde) karıştırdığı ve mayalanması için kâseyi bir gün boyunca beklettikleri gibi her kim bu yemini bozarsa, Hatti Ülkesi’nin kralına saygısızlık gösterir gözleri Hatti Ülkesi’ne düşmanca bir tarzda döner ise bu yemin onu yakalasın! Onu felaketlerle yüzleştir! Onun kısmetini zalim bir kadere/ölüme dönüştür!*” Sonra askerler “*Öyle olsun!*” der.

4. işlem: (Öy. I §5 47-51 ve Öy. II. §5 1-4) Askerlerin ellerine mum ve koyun yağı koyan görevli, daha sonra mum ve koyun yağını ateşe atar ve büyü sözleri söyler: “*Bu mumun eridiği gibi ve bu koyun yağının çözündüğü gibi her kim bu yeminleri bozarsa Hatti Ülkesi’nin Kralına saygısızlık gösterirse onu balmumu gibi erit ve onu koyun yağı gibi çöz!*” Ardından askerler şöyle bağır: “*Öyle olsun!*”

5. işlem: (Öy. II §6 5-18) Askerler ellerine tuz ve sinir alırlar ve daha sonra onları ateşe atarlar. Rahip büyü sözleri söyler: “*Bu sinirlerin ocak üzerinde parçalara bölündüğü gibi ve tuzun ocağın içinde dağıldığı gibi, her kim bu yeminleri bozar, Hatti Ülkesi’nin Kralına ihanet eder ve Hatti Ülkesi’ne düşmanca gözlerle bakarsa, bu yeminler onları yakalasın. Onu sinir gibi parçalara ayırsın ve tuz gibi dağıtsın. Tuzun tohumu olmadığı gibi o adamın da ismi, nesli, evi, sığırları, koyunları aynı şekilde mahvolsun!*”

6. işlem: (Öy. II §7/8 19-41) Rahip askerlerin ellerine malt (ve) bira ekmeğini koyar ve askerler bunları böler ve ardından rahip şu büyü sözleri söyler: “*Bu malt (ve) bira ekmeğinin değirmen taşında öğütüldüğü, onun su ile karıştırılarak pişirildiği ve (daha sonra) onun parçalandığı gibi, her kim bu yeminleri bozar, kral (ve) kraliçeye, prenlere (ve) Hatti*

Ülkesi'ne kötülük planlarsa, bu yeminler onları yakalasınlar ve onun kemiklerini aynı şekilde öğütsün, onu aynı şekilde kavursun, onu aynı şekilde kırsın ve ona kötü bir kader versin!” Askerler de “Öyle olsun!” der.

Rahip büyümlü sözlere devam eder: “Bu malt (ve) bira ekmeği artık büyüme gücü (bereketli) olmayacağı, bir daha tarlaya dönmeyeceği ve tohum olarak kullanılamayacağı ve ondan ekmek yapılamayacağı, onun depo evine koyulamayacağı gibi, her kim bu yeminleri bozar, kral (ve) kraliçeye, prenlere kötülük planlarsa yemin tanrıları da (bu adamın) geleceğini aynı şekilde mahvetsinler ve onun karısı erkek ve kız çocuğu doğurmasın, onun karnında ve tarlasında ürün yetişmesin, onun meralarında ot olmasın, onun sığırları ve koyunları dana ve kuzu doğurmasın!”

5. işlem: (Öy. II §9 42-53 ve Ay. III §9 1) Ritüel mekânına bir kadın elbisesi, bir öreke ve bir kirmen getirirler ve rahip bir oku kırar ve şöyle der: “Buradaki bir kadın elbisesi değil midir? Yemin etmek için burada bulunuyoruz. Ve şimdi her kim bu yemini bozarsa ve kral (ve) kraliçeye, prenlere kötülük planlarsa, bu yeminler o adamı bir kadın yapsın. Komutanın askerlerini kadın yapsın. Askerleri kadın gibi giydirsinler ve onların üzerini başörtüsü ile örtünler, yaylarını, oklarını, silahlarını onların ellerinde kırsınlar ve öreke ve kirmeni onların ellerine yerleştirsinler!”

6. işlem: (Öy. III §10 2-11) Askerler kör ve sağır bir kadının önünden geçirilir ve onlara şu büyümlü sözler söylenir: “İşte buradaki kör ve sağır bir kadındır. Her kim kral (ve) kraliçeye kötülük planlarsa, onu bu yeminler yakalasınlar ve onlar onu adamdan bir kadına dönüştürsün. Onlar onu kör bir adam gibi kör etsinler, sağır adam gibi onlar onu sağır etsinler. Ve onlar o adamı, karısı, çocukları ve akrabaları ile birlikte mahvetsin!”

7. işlem: (Öy. III §11 12-23) Askerlerin ellerine içi su dolu bir erkek figürü koyan rahip aynı zamanda şöyle der: “Bu kişi kim? yemin etmemiş miydi? Tanrıların huzurunda yemin etti ve sonra o yemini bozdu. Onu yemin tanrıları yakaladılar ve onun iç kısımları şişti ve elini karnına doğru kaldırdı. Her kim bu yeminleri bozarsa bu yeminler onu yakalamalı ve onun iç kısımları şişirmeli. Fakat tanrı İşhara oğulları onun iç kısımlarında yaşamalı ve onu yiyip bitirmeliler!”

8. işlem: (Öy. III §12 24-29) Rahip, askerlere [bir figür?] gösterir ve gözlerinin

önünde onu toprağa fırlatır ve onu ayağı ile ezer ve ardından onlar şöyle der: *“Her kim bu yemini bozarsa, şöyle olacak. Hattili [tanrılar] gelsinler ve adamın şehrini ayaklarının altında ezsinler ve onlar onu basit halk (şehir) yapsınlar!”*

9. işlem: (Öy. III §13 30-35) Bir mesaneyi şişirirler ve ayakla ezerler ve sonra içindeki hava dışarı atılır ve ardından rahip şöyle der: *“Bunun parçalandığı gibi her kim bu yeminleri bozarsa onun evi, soyu sopu, sığırları, koyunları da aynı şekilde oraya buraya dağılsın.”*

10. işlem: (Öy. III §14 36-45) Askerler bir fırının önüne getirilir. Bir saban, bir yük arabası ve de bir savaş arabası figürleri tören topluluğunun huzuruna yerleştirilir ve askerler bu figürlerin tamamını kırarlar. Sonra rahip şöyle der: *“Her kim bu yemini bozarsa, fırtına tanrısı da onun sabanını kırsın. Bir fırında çimenin yetişemeyeceği gibi, onun tarlasında da arpa, buğday yetişmesin ve sonra üzerinde yabani ot (sahlu) bitsin!”*

11. işlem: (Öy. III §15 46-48 ve Ay. IV §15 1-3) Askerlere kırmızı kürk verilir ve ardından rahip şöyle der: *“Bu kürk nasıl kan kırmızısına boyanırsa ve (sonra) kırmızılık onu hiç terk etmez. Yemin tanrıları seni de aynı şekilde tutsunlar ve onlar senden ayrılmasın!”*

12. işlem: (Ay. IV §16 4-17) Ritüel görevlisi ateşin üzerine su serper ve askerlere şöyle der: *“Bu yanan ateşin söndüğü gibi her kim bu yeminleri bozarsa onu bu yeminler yakalasınlar ve onun, canlılığı, kuvveti gelecekteki mutluluğu, karıları ve çocukları ile birlikte sönsün. Yeminler onları kötü bir şekilde lanetlesinler. Onun ağılında/otlağında, kümesinde ve ambarında döl olmasın, tarlasında ot yetişmesin, bir çatlaktan bile ot çıkmasın!”*

Birinci Askerî Yemin Ritüelinin I. ve II. Parçalarında:

1. işlem: (§1 1-11) Açık araziye koyunlar gittiğinde memelerini çalılar yırtar. Ardından şu büyümlü sözler söylenir: *“Bu yeminler tutulmadığında ve kral ve kraliçeye kötülük yaparsa kimi şehir sakinlerin torunları ve büyük torunları, insanları, sığırları ve koyunlarıyla, bağ ve sebze bahçesiyle hepsi gelecekte çizilmesi (kaybolması) gerekir. Ancak askerler uzaklaştırılmalı.”*

2. işlem: (§2 12-17) İnek derisi yere yayılır ve askerler üzerini çiğnerler ve rahip

şöyle konuşur: “Her kim bu yeminleri çiğnerse oğullarıyla onun soyu... Hatti Ülkesi... gerekir...” Askerler “Öyle olsun” der. Devamında rahip şöyle der: “Şimdi bu yeminleri kim tutmazsa torunları ve büyük torunları ile... onları yok et!”

Birinci Askerî Yemin Ritüelinin III. parçasında:

1. işlem: (§1-§2 1-6) Bulunduğu satırların aşırı bozuk olmasına bağlı olarak bu büyüsel işlemin detayı belli değildir.

2. işlem: (§3-4 8-15) Kil içine (?) dökülür ve kil ile birlikte karıştırılır. Sonra rahip şöyle der: “(?), kil içinde nasıl karışırsa aynı zamanda [...] içinde karışır. Bu yeminleri kim çiğner ve kral ve kraliçeye kötülük yaparsa ve [...] yeminler[...] onu ve karısını yakalamalı ve oğullarını karıştırmalı(?) [...] yok etmeli!”

İkinci Askerî Yemin Ritüelinde:

1. işlem: (Öy. x+1 §1-7 1-28) “... yapmadılar... eğer tutarsan, o senin kurtuluşun olacak...konuşur...” sözlerinden sonra rahip, askerlere meşaleleri uzatır ve şöyle der: “... bu meşaleler... Bu sözleri çiğnerseniz... Sonra ay tanrısı ^DUmpa ve tanrı Şarruma [birlikte] sizi yok edebilir! Ve ateş meşaleler nasıl yakarsa... Sonra herkim bu sözleri bozarsa. Tamamen (?) karanlık yeraltı dünyadan karanlık yeraltı dünyaya. Eğer onları tutarsan (sözleri) korunacaksınız!” Daha sonra meşaleleri söndürürler ve onlara şöyle söylerler: “O meşaleler söndüğü gibi ve kimse onu görmez, aynı zamanda bu emirleri çiğneyen kimse Onu görmez. Meşaleleri söndürdüğü gibi kim bu emirleri (sözleri) çiğnerse onun [dölü], evi, karısı onun... aynı şekilde söndürülsün...”

2. işlem: (Ay. §8-9 1-7) Kâseleri askerlerin ellerine koyarlar ve onları kırarlar aynı zamanda rahip şöyle der: “Bunlar aslında kâse değil sizin kafatasınız. Sözüünüzü tutmazsanız tanrılar aynı şekilde kafataslarınızı kırabilir ve aynı zamanda onlar seni... Fakat sözlerini tutarsan belki tanrılar korkunç ölüme ara verir!”

3. işlem: (Ay. §10 8-12) Rahip suyu yere döker ve şöyle der: “Dünya nasıl bu suyu yutuyorsa ve sonra onun hiçbir izi görünmezse aynı şekilde dünya seni içine çekebilir ve tıpkı su gibi senin de izin görünmez olur!”

4. işlem: (Ay. §11 13-14) Rahip şarabı yere döker ve şöyle der: “*Bu şarap değil senin kanın. Ve tıpkı dünyanın içine çektiği gibi senin kanını da dünya çekebilir ve aynı zamanda...*”

5. işlem: (Ay. §12 17-20) Şarabın içine su katılır ve rahip şöyle der: “*Bu su ve şarap nasıl karıştıysa aynı şekilde bu yeminler senin vücuduna hastalık bulaştırır!*”

6. işlem: (§14-15 25-30) Daha sonra askerler ellerinde bir taş tutarlar ve rahip şöyle der: “*Bu taş nasıl ağırsa aynı şekilde yemin ve hastalık içinizde ağırlaşabilir. Bu yeminleri tutarsan onlar sonsuzdur, aynı şekilde sizde sonsuz olabilirsiniz!*”

Ritüelde Uygulanan Büyü Metotları

Askerler üzerinde gerçekleştirilen yemin ayini kapsamında uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Benzetme (Analoji) Metodu

Hitit büyü ritüellerinde en çok uygulanan yöntemlerden biri olan benzetme (analoji) uygulaması taklit yoluyla veya benzer işlemlerle istenilen sonucu meydana getirme; benzer işlemlerle istenilen şeyi ya da olayı öne almadır. Böylece o olayın yakın bir gelecekte gerçekleşmesini zorlama denemesidir. Bunu yaparken benzer şeyler, benzer şeyleri yaratır ilkesinden hareket edilmektedir. Bu, büyülü sözle veya bir eylemle ayrı ayrı yapıldığı gibi her ikisi ile de aynı anda yapılabilir. Sembolik olarak yapılan eylemle veya ifade edilen büyüsöl sözlerle gerçek olaylar arasında ilişki kurulur.⁷⁸

İncelediğimiz askerî yemin metni, gündelik hayattan verilen pekiştirici çok sayıda örneklerle yemin etmeyi askerlere tamamen “sempati büyüyle”⁷⁹ sunan benzetmelerden

⁷⁸ Reyhan 2002, s. 139-140.

⁷⁹ Sempati büyüü, hayvanlar, insanlar, nesneler ve bitkiler arasında gerçekleşen ve birbirlerini etkilemelerine sebep olduğu varsayılan düzenli ilişkilere dayanmaktadır. Bu ilişkiler ritüelde tanrının varlığını ve rolünü ortaya koyarken belli ritüel nesnelerinin de önemini açıklamaktadır. Butler 1998, s. 177; E. B. Iyior büyü teorisini “şeytani büyüde denilen ilkel animizm” ve “belli bir kural ve düzene sahip sempati büyüü ritüeller” olmak üzere iki yönüyle değerlendirmiştir. “Sempati Büyüsü” konusunun detaylı tartışması için bkz.: Mauss 2001, s. 14-15 vd.

(analoji) oluşan bir ritüel olduğu görülmektedir.⁸⁰ Ayrıca her benzetme (analoji) eylemini daha uzun bir lanet formüllerinin takip ettiği görülmektedir.⁸¹ Hitit asker yemini, içeriğini toplumsal yaşamdan örneklerle pekiştirirken aynı zamanda Hitit dünyasının sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Ritüelde esas olarak ciddi bir mecazi durum söz konusu olup askerlere teyit ettirilen soyut metnin daha somut hale gelebileceği anlatılmak istenmektedir.⁸² Oettinger’e göre⁸³ kullanılan benzetme objelerin, lanetlerin (beddua) ve nadiren de lütuf formülünden oluşan benzetme eylemlerinin listesi şöyledir:

Birinci Askerî Yemin:

Öy. I 1-15

Eylem sembolü: Sedir ağacı

Benzetme konusu: Güçlenme, tazelenme (?)

Lanet: [...]

Öy. I 16-34

Eylem sembolü: Kör insan

Yemin kırma noktası: Kör etme

Lanet: “*Her kim bu yeminleri bozar, Hatti Ülkesi’nin kralına ihanet eder ve onun gözleri Hatti Ülkesi üzerine düşmanca bir niyetle dönerse bu yeminler onu yakalasın. Ordusu kör ve sağır olsun. Tıpkı ordusu gibi askerleri de birbirlerini tanımasın, elleri kelepçelensin ve ayakları zincirlensin ve Arzawa orduları gibi hareketsiz olsun!*”

Öy. I 35-46

Eylem sembolü: Maya

Benzetme konusu: Hamurun maya ile karıştırılarak mayalanması (dönüşüme uğraması)

⁸⁰ Trabazo 2002, s. 521.

⁸¹ Oettinger 1976, s. 5.

⁸² Reyhan 2008b, s. 63-64.

⁸³ Oettinger 1976, s. 88-92.

Lanet: “Her kim bu yemini bozarsa, Hatti Ülkesi ’nin kralına saygısızlık gösterir gözleri Hatti Ülkesi ’ne düşmanca bir tarzda döner ise bu yemin onu yakalasın! Onu felaketlerle yüzleştir! Onun kısmetini zalim bir kadere/ölüme dönüştürsün!”

Öy. I 47 Öy. II 4

Eylem sembolü: Balmumu ve koyun yağı

Benzetme konusu: Balmumu ve koyun yağının ateşte erimesi

Lanet: “Her kim bu yeminleri bozarsa Hatti Ülkesi ’nin Kralına saygısızlık gösterirse, onu balmumu gibi erit ve onu koyun yağı gibi çöz!”

Öy. II 5-18

Eylem sembolü: Tuz ve sinir

Benzetme konusu: Sinirlerin ocak üzerinde parçalara bölünmesi ve tuzun ocağın içinde dağılması

Lanet: “Her kim bu yeminleri bozar, Hatti Ülkesi ’nin Kralına ihanet eder ve Hatti Ülkesi ’ne düşmanca gözlerle bakarsa, bu yeminler onları yakalasınlar, onu sinir gibi parçalara ayırsın ve tuz gibi dağıtsın. Tuzun tohumu olmadığı gibi o adamın da ismi, nesli, evi, sığırları, koyunları aynı şekilde mahvolsun!”.

Öy. II 19-41

Eylem sembolü: Malt (bira arpası) ve bira ekmeği

Benzetme konusu: Malt (ve) bira ekmeğinin değirmen taşında öğütülmesi su ile karıştırılarak pişirilmesi ve parçalanması

Lanet: “Hatti Ülkesi ’ne kötülük planlarsa, bu yeminler onları yakalasınlar ve onun kemiklerini aynı şekilde öğütsün, onu aynı şekilde kavursun, onu aynı şekilde kırsın ve ona kötü bir kader versin. Yemin tanrıları da (bu adamın) geleceğini mahvetsinler ve onun karısı erkek ve kız çocuğu doğurmasın, onun karnında ve tarlasında ürün yetişmesin, onun meralarında ot olmasın, onun sığırları ve koyunları dana ve kuzu doğurmasın!”

Öy. II 42 Öy. III 1

Eylem sembolü: Kadın elbisesi, iğne, eğirici ve ok

Benzetme konusu: Kadın gibi olmak

Lanet: “*Her kim bu yemini bozarsa ve kral (ve) kraliçeye, prenslere kötülük planlarsa, bu yeminler o adamı bir kadın yapsın. Komutanın askerlerini kadın yapsın. Askerleri kadın gibi giydirdinler ve onların üzerini başörtüsü ile örtsünler, yaylarını, oklarını, silahlarını onların başlarında/ellerinde kırsınlar ve iğne ve eğiriciyi onların ellerine yerleştirsınler!*”

Öy. III 2-11

Eylemin sembolü: Kör ve sağır bir kadın ve bir adam

Benzetme konusu: Kör olmak, sağır olmak

Lanet: “*Her kim kral (ve) kraliçeye kötülük planlarsa, onu bu yeminler yakalasınlar ve onlar onu kör etsinler. Onlar onu kör bir adam gibi kör etsinler, onlar onu sağır etsinler. Onlar onu sağır bir adam gibi sağır etsinler. Ve onlar o adamı, karısı, çocukları ve akrabalarıyla birlikte mahvetsin!*”

Öy. III 12-23

Eylem sembolü: Su ile dolu insan figürü

Benzetme konusu: Su nedeniyle şişme

Lanet: “*Bu (adam) yemin etmemiş miydi? Tanrıların huzurunda ve sonra o yemini bozdu. Onu yemin tanrıları yakaladılar ve onun iç kısımları şişiyor, o bağırsaklarını elinde tutuyor. Her kim bu yeminleri bozarsa bu yeminler onu yakalasınlar ve onun iç kısımları şişsin. Tanrı İshara oğulları (bir çeşit kurtçuk) onun iç kısımlarında yaşasınlar ve onu yiyip bitirsınler!*”

Öy. III 24-29

Eylem sembolü: Yukarıdaki aynı insan figürü

Benzetme konusu: Figürün ayakla ezilmesi

Lanet: “Her kim bu yemini bozarsa Hattili [tanrılar] gelsinler ve adamın şehrini ayaklarının altında ezsinler ve onlar onu basit halk (şehir) yapsınlar!”

Öy. III 30-35

Eylem sembolü: Şişirilmiş mesane

Benzetme konusu: Mesanenin ayakla ezilerek içindeki havanın boşaltılması

Lanet: “Her kim bu yeminleri bozarsa onun evi, soyu soppu, sığırları, koyunları da aynı şekilde oraya buraya dağılsın/boşalsın!”

Öy. III 36-45

Eylem sembolü: bir fırın ve birer adet saban, yük arabası ve savaş arabası figürü

Benzetme konusu: Üç adet figürün kalabalığın huzurunda kırılması. Fırında çimenin yetişmemesi

Lanet: “Her kim bu yemini bozarsa, fırtına tanrısı da onun sabanını kırsın. Bir fırında çimenin yetişemeyeceği gibi, onun tarlasında da arpa, buğday yetişmesin ve sonra üzerinde yabani ot (sahlu) bitsin!”

Öy. III 46 — IV3

Eylem sembolü: Bir kırmızı kürk

Benzetme konusu: Yol vermemek, bırakmamak

Lanet: “Bu kürk nasıl kan kırmızısına boyanırsa ve (sonra) kırmızılık onu hiç terk etmez. Yemin tanrıları seni de aynı şekilde tutsunlar ve (kötülükler) onlar senden ayrılmasın!”

Öy. IV 4-17

Eylem sembolü: Ateş ve su

Benzetme konusu: Yok olma

Lanet: “Bu yanan ateşin söndüğü gibi her kim bu yeminleri bozarsa onu bu yeminler yakalasınlar ve onun, canlılığı, kuvveti gelecekteki mutluluğu, karıları ve çocukları ile

birlikte sönsün. Yeminler onları kötü bir şekilde lanetlesinler. Onun ağılında/otlağında, kümesinde ve ambarında döl olmasın, tarlasında ot yetişmesin, bir çatlaktan bile ot çıkmasın!”

Birinci Askerî Yeminin I. ve II. Parçaları:

x – 1-11

Eylem sembolü: [...]

Benzetme konusu: [çalıların] koyun memesini çizmesi.

Lanet: “*Akrabaları ve eşyaları olan şehri gelecekte [çizilmeli], [...] olmalı [...] ama askerler [çekilmiş?] olmalıdır!”*

x 12-17

Eylem sembolü: Bir inek derisi

Benzetme konusu: Yayılma (?)

Lanet: “*Yeminleri kim tutmazsa torunları ve büyük torunları ile [...] onları yay (yok et) (?)”*

Birinci Askerî Yeminin III. Parçası:

x - 7

Eylem sembolü: [...]

Benzetme konusu: Toprak altına gitmek

Lanet: “*Kim yeminleri çiğnerse ülkesi de [...] kaybolmalı (yok olmalı)!”*

x - 8

Eylem sembolü: Kil

Benzetme konusu: Karıştırma

Lanet: “*Bu yeminleri kim çiğner ve kral ve kraliçeye kötülük yaparsa ve [...] yeminler [...] onu ve karısını almalı [ve oğullarını karıştırmalı (?)] ve [yok etmeli]!”*

İkinci Askerî Ritüel:

Öy. 1-28

Eylem sembolü: Meşaleler

Benzetme konusu: [...]

Lanet: “*Ay tanrısı ^DUmpa ve tanrı ^DŠarruma onu yok etmeli.*”

Eylem sembolü: Meşaleler

Benzetme konusu: Meşalelerin yakılması

Lanet: [...] onu dünyadan uzakta yakmalı ve yeryüzünde olmamalı

Lütuf: “*Eğer yemin edersen, o senin için iyilik olacak!*”

Eylem sembolü: Meşaleler

Benzetme konusu: Meşalelerin söndürülmesi

Lanet: “*O meşaleler söndüğü gibi ve kimse onu görmez, aynı zamanda bu emirleri çiğneyen kimse Onu görmez. Meşaleleri söndürdüğü gibi kim bu emirleri (sözleri) çiğnerse onun [dölü], evi, karısı onun [...] aynı şekilde söndürülsün!*”

Ay. 1-7

Eylem sembolü: Kâse

Benzetme konusu: Kâselerin kırılması

Lanet: “*Bunlar aslında kâse değil sizin kafatasınız. Sözünüzü tutmazsanız tanrılar aynı şekilde kafataslarınızı kırabilir ve aynı zamanda onlar seni [...]*”

Lütuf: “*Fakat sözlerini tutarsan belki tanrılar korkunç ölüme ara verir!*”

Ay. 8-12

Eylem sembolü: Su

Benzetme konusu: Toprağa dökülen suyun kaybolması

Lanet: “*Dünya nasıl bu suyu yutuyorsa ve sonra onun hiçbir izi görünmezse aynı şekilde dünya seni içine çekebilir ve tıpkı su gibi senin de izi görünmez olur.*”

Ay. 13-16

Eylem sembolü: Kırmızı şarap

Benzetme konusu: Yere dökülen kırmızı şarabı toprağın emmesi

Lanet: “*Bu şarap değil senin kanın. Ve tıpkı dünyanın içine çektiği gibi senin kanını da dünya çekebilir.*”

Ay. 17-20

Eylem sembolü: Kırmızı şarap ve su

Benzetme konusu: Kırmızı şarap ve suyun karıştırılması

Lanet: “*Bu su ve şarap nasıl karışırsa aynı şekilde bu yeminler senin vücuduna hastalık bulaştırır!*”

Ay. 21-24

Eylem sembolü: Taş

Benzetme konusu: Taşın kafaya konulması

Lanet: “*senin içine [...] akacak ve senin [...] için içinde [olabilir] ay tanrısı [...] içe-ride [...] yapar ve topraklarınızı göstermeyecek!*”

Ay. 25-28

Eylem sembolü: Taş

Benzetme konusu: Elde tutulan taşın ağırlığının hissedilmesi

Lanet: Sözünde durmazsan yemin ve hastalık içinizde zor/ağır olsun

Lütuf: “*Yeminleri tutarsan onlar (taşlar) sonsuzdur, aynı şekilde sizde sonsuz olabilirsiniz!*”

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

Birinci Askerî Ritüelde:

Öy. I

§3 21 *NI-IŞ DINGIR*^{LİM}: Yüksek sesle okunan yemin cümlelerinin ardından askerlerin “Öyle olsun” diyerek itaat anlamına gelen yeminlerine sadık kalmaları elbette sağlam bir dayanakla desteklenmesi gerekiyordu. İşte bu nedenledir ki “tanrı yemini” anlamına gelen bu terim, askerlerin ettikleri yemini göz ardı edemeyecekleri sağlam bir itaat sebebini oluşturmaktadır. “*Öyle olsun!*” diyerek haykıran askerler Reyhan’ın ifadesiyle bu durumu göz önüne alarak kutsal görevi kabul ettiklerini belirtmekte ve yeminlerine sadık kalacaklarına, aksi durumda verilecek cezalara da razı olacaklarına söz vermiş olmaktadır. Elbette ilahi simge ile toplumsal simge alanının sınırının iyice kaybolduğu Eskiçağ toplumları için bu yemini bozmanın cezası tamamen “öte dünya” ya bırakılabilecek bir suç değildir. Siyasal iktidarı tanrı adına kullanan kral dünyevi cezalandırma erki ile de donatılmıştır. Metinde vurgulandığı üzere “*her kim bu tanrı yeminini bozarsa, Hatti Ülkesi’nin kralına ihanet eder, Hatti Ülkesi’ne düşmanca gözlerle bakar ya da kral ve kraliçeye, prenslere ve Hatti Ülkesi’ne kötülük planlarsa*” denklemi aslında Eskiçağ toplumlarının hemen hemen tamamının ve elbette Hititlerin askerî ve toplumsal disiplin anlayışının çarpıcı ifadesidir. Elbette bu itaatsizlik doğrudan doğruya ülkeye de ihanet anlamını içerdiğinden “*ülkeye düşmanca gözlerle bakmak*” “tanrı-kral-ülke” özdeşliği çerçevesinde doğrudan doğruya büyük güç olan tanrıya ihanet anlamını taşımaktadır.⁸⁴ Açıkladığımız bu nedenler sonucunda “tanrı yemini” terimi “askerî yemin” metninde sık sık tekrarlanmıştır.

§4 39 *GIŞERIN*: Kelimenin tercüme karşılığı olan “sedir ağacı” ritüelde tesadüfi olmayıp özellikle askerlerin yemini için ritüel malzemesi olarak seçildiği anlaşılmaktadır. Bulunduğu paragrafın çok bozuk olmasına bağlı olarak maalesef sedir ağacı ile ilgili işlemlerin detayını görememekteyiz. Ancak askerlerin ellerini sedir ağacı üzerine koymasından ve satırların devamında da sedir ağacının kokusundan bahsedilmesinden anlıyoruz ki büyüsel özelliği nedeniyle sedir ağacı kutsal kabul edilmekte ve ayrıca kokusunu ortaya çıkarmak amacıyla da tütsülenmektedir.⁸⁵

⁸⁴ Reyhan 2008b, s. 62-63.

⁸⁵ Tanrılar arasındaki egemenlik mücadelesini konu alan ve Kumarbi Destanı ile başlayan destanlar zincirinin

§4 39 *pu-ut-ki-i-e-it-ta*: “Fermente etmek” yani “mayalamak” anlamına karşılık gelen ⁸⁶ kelime, askerî sadakatin maya ile özdeşleştirildiğini ifade etmeyi amaçladığı görülmektedir. Mayası bozulan komutan, Hatti Ülkesi’nin kralına saygısızlık gösterirse felaketlerle yüzleşsin ve kısmeti zalim bir kadere, ölüme dönüşsün ifadelerle lanete maruz bırakılmaktadır. Günümüzde de örfe, âdete ve kurallara aykırı davranan kişiler hakkında “mayası bozuk” ifadesi⁸⁷ kullanılmaktadır.

§4 39 *a-pa-a-at e-eš-du*: “Öyle olsun!” anlamına gelen⁸⁸ bu sözle, Hititli askerler ve vasal beyleri ve askerleri benzetme sembolleri eşliğinde tekrar edilen yemin cümleleri ardından Hitit saray yönetimine bağlılıklarını bildirmektedirler.

§8 38 *DAM^{MEŠ}*: DAM (isim) “karı”, “zevce”, “eş” anlamıyla tekil halde bulunan kelime çoğul eki (^{MEŠ}) olarak “eşler” anlamında çoğul hale dönüşmüştür. Oysa bilinen belgelerden prensip olarak⁸⁹, Hitit kültürünün çok eşliliği kabul etmediği anlaşılmaktadır. Bu nedenle, aynı erkeğin birkaç eşine (DAM^{MEŠ}) atıfta bulunulması, bu ritüelde yemin ettirilen askerlerin Hititli olmadıklarının bir göstergesi olabilir.⁹⁰

Öy. II

§6 8 *hu-ur-ša-ak-ni-e-it-ta*: hürşakniya-/hürşiški kökünden gelen fiil “yanmak”, “yanıp parçalanmak”, “paramparça olmak”, “dağılmak” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁹¹ Kelimenin geçtiği satırlarda ritüeli gerçekleştiren rahip Hatti Ülkesi kralına ihanet

bir halkası olan Hedammu mitinde bilgelik ve akıl tanrısı EA, tanrılar toplantısında insanlığın yok edilmesi karşısında tanrıların ne hale geleceği konusunda yaptığı konuşmada “sedir ağacının” kutsallığından şöyle bahseder: KUB 33.103 ii 1-5, 9-14 + KUB 33.100 + KUB 36.16 iii 8-13, 17-23 + KUB 33.116 ii 1-6 (CTH 348). “Neden [insanoğlunu] yok ediyorsunuz? Onlar tanrılara kurban sunmayacaklar. Onlar sizin için sedir (ağacından) tütsü yakmayacaklar. Eğer insanoğlunu yok ederseniz, artık tanrılara [tapınma]lacaklar. Hiç kimse [ekmek] sunmayacak. Hatta sabanı bizzat Kummiya’nın kahramanı Teşup sürececek, Şauška ile Hepat ise değirmen taşında (un) öğütecekler” Bkz.: Haas 1994, s. 640; Collins 1995b, s. 92; Ünal 2003a, s. 79. Yine aynı tanrının diğer tanrılara kızdığı bir başka konuşmasında ise şunları öğütlemektedir: KUB 33.100+36.16 III 1-8 “İnsanlığı niçin mahvetmek istiyorsunuz? Onlar tanrılara kurban sunup, utriyat olarak sedir ağacı yakmıyorlar mı? Eğer insanları mahvederseniz tanrılar varlıklarını sürdürebilirler mi?” Metnin tercümesi için bkz. Ünal 1980, s. 478.

⁸⁶ Neu 1968b, s. 143; Trabazo 2002, s. 527, dn. 24.

⁸⁷ 1. sıfat, mecaz: “Kötü yaradılışlı, karakersiz (kimse).” 2. sıfat, mecaz: “Hain.” Bkz.: TDKTS-II 2008, s. 1517-1518.

⁸⁸ HTBS 2016b, s. 805.

⁸⁹ Tek eşliliğin Hitit kanunlarıyla sağlandığını gözlemlemekteyiz. Özgür bir erkek birkaç özgür kadınla, kız kardeşler ve anneleriyle aynı yerde yaşarsa bu büyük suçlardandır. (Madde 191) Bkz.: Şahin 2017, s. 139.

⁹⁰ Trabazo 2002, s. 533, dn. 49.

⁹¹ Neu 1968b, s.61; HTBS 2016b, s. 207.

edeni ve Hatti Ülkesi'ne düşmanca gözlerle bakını, yeminler yakalasın ve tuzun ve sinirin ateşte parçalandığı gibi parçalansın ifadeleriyle lanetlemektedir.

§9 49 SAL: “Kadın” anlamını ifade eden terim, kadın isimlerinden önce (genellikle “f” ile ifade edilir) ve kadına ait (“rahibe” ^{SAL}SANGA gibi) mesleki uzman ve görevli isimlerinden önce gelen belirleyicidir.⁹² Hitit büyü ritüellerinde kadın konusunu iki farklı boyutta değerlendirmek mümkündür. İlki, çalışmamızda yer alan diğer askerî ritüel metinlerinde geçen kadınlar ya da kadın ritüel uygulayıcılarıdır. İkincisi ise incelemekte olduğumuz “askerî yemin” metninde karşımıza çıkan ritüel malzemelerinin kullanımı ve sembolizmi üzerinden kadın algısına yönelik çıkarımlardır.⁹³ “Kadın” kelimesi, Hitit ordusunda hizmet gören komutanların ve askerlerin sadakati açısından önemli bir sembolik duruma karşılık gelmektedir. Bu durum “askerî yemin” metninde kadının gündelik hayatıyla ilişkili eşyalar kullanılarak bunların sembolik anlamlarına atıf yapılma haliyle görülmektedir. Bu sembolik malzemelerle Reyhan’a göre “bir adamı kadına çevirmek” bir beddua konusu olabilecek kadar olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Hatta bu tümce Hitit ataerkil sistemine gönderme yapan önemli bir referanstır. Çünkü bir erkeğin kadına çevrilmesi beddua olabilecek kadar negatif bir anlam içeriyorsa bu toplum yapısında cinsiyete göre hiyerarşik bir farklılaşma vardır ve bu hiyerarşi kadın aleyhinedir. Zaten yay, mızrak ve silahın erkekle, öreke ve kirmenin kadınla özdeşleştirilmesi günümüze kadar uzanan bu imgelemelerin kökenlerini ve o dönemin genel olarak (askerî statülerle bağlantılı olarak) ataerkil ve erkek egemen anlayışa sahip toplumsal yapısını göstermesi açısından çarpıcı örnekler oluşturmaktadır.⁹⁴ ^{GIŠ}hulali, ^{GIŠ}huesanna, TUG ŠÁ ŠAL, ^{TUG}kurieššar, gibi kadının gündelik işlerinde kullandığı malzemeler yeminin bozulması halinde askerlere verilecek cezanın (lanetin) sembolik araçlarıdır. Bu nedenle bu sembolik ritüel malzemelerini burada açıklamakta fayda vardır:

^{GIŠ}hulali: Ünal, *hulaliya* (“çevresini sarmak, çevirmek, sarmak, dolamak, kundaklamak”) fiilinden türediğini belirterek kelimeye “kirmen”⁹⁵, “dişilik simgesi” anlamlarını yüklemiştir.⁹⁶ Tischler terimi “öreke”⁹⁷ “yumak”, “sarılmış şey”, “dolamak”⁹⁸; Oettinger

⁹² HZL 1989, s. 238.

⁹³ “Hitit ritüellerinde kadın” konusunun detayı için bkz.: Çilingir Cesur 2019, ss. 73-89.

⁹⁴ Reyhan 2008b, s. 64-65.

⁹⁵ “Kirmen” *is. hlk.* Elde yün eğirmeye yarayan tahtadan yapılmış araç: “Ellerin niye kirmende / Unun mu var değirmende?” –F. Halıcı. Bkz.: TDKTS-II 2008, s. 1330.

⁹⁶ HTBS 2016b, s. 197, 766.

⁹⁷ Öreke *is. Yun. Rōka* Eğrilmekte olan yün, keten gibi şeylerin tutturulduğu, bir ucu çatal değnek. Bkz.: TDKTS-II 2008, s. 1735.

⁹⁸ HEG 1983, s. 277.

“etrafına eğrilecek yünün sarıldığı ahşap çerçeve”⁹⁹ olarak belirtmiştir. Puhvel’e göre ise “sarmak” ve “eğirme esnasında (yünü) sarmak için kullanılan iki çatallı ahşap sopa”¹⁰⁰ olarak tanımlanmaktadır. Askerî yemin ritüelinde “öreke” (^{GIŠ}*hulali*) yemini bozması halinde askerin ellerine verilerek “adeta sen bu kadın işiyle meşgul dercesine” cezalandırma eyleminin gerçekleştirileceği belirtilir.

^{GIŠ}*hueša-*: Terim, erken çalışmalarda “ayna” olarak anılmaktaydı. Bu düşüncede olan H. Kronasser daha sonra kelimenin anlamını “el çıkırığı”, “kirmen” olarak önermiş ve Oettinger’de bu düşünceye katılmıştır.¹⁰¹ Yukarıdaki terimde (^{GIŠ}*hulali*) olduğu gibi Ünal bu terime içinde “kirmen” ve bununla beraber “ağırşak”¹⁰², “dokumacı aleti”, “yün eğirme aleti” anlamlarını uygun görmüştür.¹⁰³ Tischler ve Puhvel de ^{GIŠ}*hueša-*’yı “kirmen” olarak tercüme etmişlerdir.¹⁰⁴ Öreke gibi “kirmen” de (^{GIŠ}*hueša-*) yemini bozması halinde askerin ellerine verilerek adeta sen bu kadın işiyle meşgul dercesine cezalandırma eyleminin gerçekleştirileceği vurgulanır.

TÚG ŠÁ ŠAL: ^{TÚG}*kurieššar*’ın, kadınlar için bir tür başlık özelliği taşıdığını belirten Hoffner Askerî yemin metninde geçen (^{GIŠ}*hulali*, ^{GIŠ}*hueša-* ve ^{TÚG}*kureššar*) üçlemeye atıf yaparak ^{TÚG}*kureššar* ve kadın elbisesi anlamına gelen TÚG ŠÁ ŠAL/MUNUS terimlerinin birbirlerinin yerine geçebilmeleri nedeniyle eşitlenebileceklerine dikkat çekmiştir.¹⁰⁵ Ancak Çilingir’e göre ^{TÚG}*kureššar*, kadın elbisesinin bir parçasını oluştururken TÚG ŠÁ ŠAL/MUNUS terimi “kadın elbisesi” anlamıyla giysinin tüm parçalarını kapsayan genel bir ifade olmalıdır.¹⁰⁶ Ancak burada önemli olan, ettikleri yeminleri bozması durumunda askerlerin kadın gibi giydirilerek (TÚG ŠÁ ŠAL/MUNUS) ve başları başörtüsü (^{TÚG}*kureššar*) ile örtülerek lanete uğrayacaklarının belirtilmesidir.

§9 51 GI ve ^{GIŠ}BAN: Hitit askerinin savaşta kullandığı önemli silahlardan olan ok ve yayın, “Askerî yemin” metninde farklı bir amaca hizmet ettiği anlaşılmaktadır. Çilingir’in

⁹⁹ Oettinger 1976, s. 65.

¹⁰⁰ HED 1991, s. 361.

¹⁰¹ Oettinger 1976, s. 64.

¹⁰² “Ağırşak, -ğı” *is.* 1. Yün, iplik eğirilen iği ağırlaştırma için alt ucuna geçirilen yarım küre biçiminde, ortası delik ağaç veya kemik parça 2. Teker biçiminde yassı nesne, kurs: *Kanal ağırşığı. Emzik ağırşığı. Diz ağırşığı.* Bkz: TDKTS-I 2008, s. 37.

¹⁰³ HTBS 2016b, s. 192, 268.

¹⁰⁴ HEG 1983, 268-269; HED 1991, s. 341.

¹⁰⁵ Hoffner 1966, s. 331 dn. 42.

¹⁰⁶ Çilingir Cesur 2019, s. 80.

belirttiği gibi yemini bozan askerin elinde erilliğin sembolü olan ok ve yayın kırılması tehdit edici ve oldukça baskın/saldırgan bir benzetmedir.¹⁰⁷ Yemini bozması halinde ok ve yayının kırılacağı ve dolayısıyla bunun üzerinden Hitit erkeğinin vazgeçmesi mümkün olmayan askerlik mesleğinden uzaklaştırılma tehdidiyle yemin eden askere sembolik bir baskı kurulur.

Ay. III

§11 22 ^{d/š-ḫa-a-ra}: ^D*Išhara*, Askerî yemin metninde geçen yemin tanrıları (NI-EŠ DINGIR^{MEŠ}), arasında yer alan ve ismi açıkça belirtilen bir tanrıçadır.¹⁰⁸ Murat'a¹⁰⁹ göre tanrıça ^D*Išhara* kültü ilk olarak Kuzey Suriye ve Kizzuwatna'da (Güney Anadolu) ortaya çıktığı sanılmaktadır. MÖ 3. binyılda ^D*Išhara*, Ebla Panteon'un önemli tanrıları arasında ele alınmış ve Akad Dönemi'nde Mezopotamya'da bir onomastik¹¹⁰ unsur olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla Mezopotamya kökenli olan ve Hurriler tarafından Anadolu'ya taşınan tanrıça ^D*Išhara*, aynı zamanda Kizzuwatna bölgesinin en önemli tanrıçası kabul edilmektedir. Hitit çivi yazısı metinleri ve arkeolojik kanıtlar, Hititlerin dini yaşamlarında çok tanrılı bir inanca sahip olduklarını açıkça göstermektedir. Bu dini sistemde yer alan en önemli tanrılardan biri tanrıça ^D*Išhara* 'dır. Bu tanrıçanın Hitit kutsal tanrılarından oluşan bin tanrılı Hitit panteonunda önemli bir yeri vardır. Yer altı, bitki, dağ, ırmak, pınar, yemin kraliçesi, cinsellik, lanetleme, günah, kan, cinayet, kirlilik ve zararlı şeylerden arındırma gibi birtakım özellikler de bu tanrıçaya ait olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda tanrıça ^D*Išhara* hem hastalık¹¹¹ hem de tedavi veren yeraltı dünya tanrıçasıdır.¹¹²

§14 42 IM.ŠÙ.NÍG.NIGÍN.NA: Kelime ekmek pişirilen “fırın”¹¹³ anlamına karşılık gelse de Trabazo'ya göre bitkilerin büyüyemediği yere atıf yapması olasıdır. Bu amaç için neden fırın seçildi? sorusu bağlamında asıl anlatılmak istenen daha çok zehirli bir topraktan yapılan bir “eşya”, “mekân” olmasıdır.¹¹⁴ Bununla birlikte, Oettinger'in¹¹⁵ işaret ettiği gibi taşınabilir kil humuslar arkeolojik olarak Hattuša'da ve ayrıca Mezopotamya'da olduğu

¹⁰⁷ Çilingir Cesur 2019, s. 78.

¹⁰⁸ Oettinger 1976, s. 41-42.

¹⁰⁹ Murat 2009, ss. 159-189.

¹¹⁰ Dilbiliminde özel isimleri inceleyen bilim dalına verilen isimdir.

¹¹¹ Tanrıça ^D*Išhara*'nın çocukları veya yavruları konusu bağlamında uygun görünen fikir hastalık verme özelliği ile ilgili olabilir. Bkz.: Collins 2003, s. 166, dn. 14.

¹¹² Collins 2003, s. 166, dn. 14.

¹¹³ Friedrich 1960, s.48; Goetze 1969c, s. 354; HZL 1989, s. 337.

¹¹⁴ Trabazo 2002, s. 537, dn. 75.

¹¹⁵ Oettinger 1976, s. 48.

kanıtlanmıştır.

§15 45 za-ah-hé-li: “Tarlasında arpa ve buğday bitmesin hatta toprak boş kalmasın ekonomik değere sahip olmayan yabancı otlarla kaplansın” bedduasında kastedilen yabancı ot Ünal’ın¹¹⁶ çevirisine göre günümüzün bahçe bitkisi “tere” dir.

Birinci Askerî Ritüelin I. ve II. Parçalarında:

§1 7 URU^{DIDLİ H.A.}: Kelime, birçok yerde olduğu gibi basitçe “şehirler” anlamına karşılık gelmemektedir. Neu, bunu bazı yerlerde mantığa uygun anlamda “şehir surları” olarak görmektedir.¹¹⁷ *apiel* URU^{DIDLİ H.A.}-aş teriminde olduğu gibi, yemin edecek komutanların birkaç şehrin komutanı olduğu değil, “kendi şehirleri” olarak tercüme edilmelidir.¹¹⁸

İkinci Askerî Ritüelde:

Öy. X+1

§3 9 ^DUm-pa-aş: Genellikle *Umbu* olarak adlandırılan bu tanrı adı şüphesiz Hurri panteonuna aittir.¹¹⁹ Ay Tanrısı olarak adlandırılan ^D*Umpa*, “Askerî yemin” metninde bir asker(?) yeminini bozarsa yemin tanrısı olarak o askerî cezalandıracağı belirtilmektedir.

§3 9 ^DŠar-ru-ma-aš-ša: Fırtına tanrısı olan ^D*Šarruma*, aynı zamanda ^D*Tešub* ve *Hebat*’ın da oğlu olarak bilinmektedir. İmparatorluk döneminde Hititler tarafından benimsenen Hurrice üçlüsünün üçüncü üyesini de oluşturmaktadır.¹²⁰ Tanrıça ^D*Ištar* ve Ay tanrısı ^D*Umpa* gibi tanrı ^D*Šarruma* da ritüelde cezalandırıcı tanrı konumundadır.

¹¹⁶ HTBS 2016b, s. 339.

¹¹⁷ Neu 1974, s. 30.

¹¹⁸ Oettinger 1976, s. 51.

¹¹⁹ Collins 2003, s. 167, dn. 2.

¹²⁰ Yazılıkaya büyük galeri de (Oda A) tanrı ve tanrıça isimlerinin Hititçe yerine Hurrice isimleriyle yazılmış olması, MÖ 13. yüzyılda Hurri dini etkisinin Hitit kraliyet kültü üzerindeki güçlü etkisinin bir göstergesidir. Fırtına Tanrısı *Tešub*, Hurri ve Şeri adlı iki kutsal boğasıyla birlikte dağ tanrıları *Nanni* ve *Hazzi*’nin, Tanrıça *Hepat* ise bir parşın üstünde canlandırılmıştır. *Hepat*’ın arkasında duran oğlu Tanrı *Šarruma* ile birlikte bu üçlü kutsal bir aile oluşturur. Ayrıntılı bilgi için bkz.:

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecek/yer/yazilikaya-acikhava-tapinagi> Erişim tarihi 11.03.2020

Ay.

§16 31 ^{LÚ}*pa-ti-li*: “rahip” unvanına sahip bir görevlidir.¹²¹ Tanrı ya da tanrıçaları çağırma, ritüel icracısı olan ^{LÚ}*patili* tarafından yapılmaktadır.¹²² Adının yazılı olduğu satırların bozuk olması nedeniyle Rahip ^{LÚ}*patili*’nin gerçekleştirdiği ritüel eylemleri hakkında bilgi elde edilememiştir.

2.2. Askerî Talim-Oyun Ritüeli: CTH 670

Transkripsiyon ve Tercüme¹²³

Öy. I

§1

1 [...]
 2 [-]a-pé-ri-ix¹ [-a]z^{GIŠ}BALAG x[]
 3 [nu]-kán ku-iš kat-ta¹ [x -]x nu uš-lkán¹ -zi nu-kán x[]
 4 kat-ta ma-uš-zi an-ze-el-ma-aš-ša-an še-er 2 AŠ-IRI¹
 [...]

§2

5 nu ma-aḥ-ḥa-an wa-al-aḥ-zi nu-kán ŠA^{LÚ}KÚR kat-ta m[a'-uš-zi]
 6 nu an-ze-el ÉRIN^{MEŠ} ḥu-u-ma-an-za-aš-ša pal-wa-a-iz-z[i nu ku-iš]
 7 tar-aḥ-ta nam-ma LUGAL ḥi-in-<ik>zi¹ nu^{LÚ}SANGA an-z[e-el?]
 8 da-a-i še-ra-aš-ša-an ku-iš e-eš-zi na-an PA-NI DIN-GIR^{LIM} da-a-i²]
 9 ŠA LÚKÚR-ma ar-ḥa-ia kat-ta ti-an-zi x[...]
 10 2 PÍRIG.TUR^{HLA} QA-TAM-MA ti-an-zi EGIR-ŠU-ma-aš-š[a-an]
 11 QA-TAM-MA da-a-iEGIR-ŠU-ma 2 AZ^{HLA} x[...]
 12 EGIR-ŠU-ma-aš-ša-an 2 LÚ.MEŠ.GIŠ QA-TAM-MA ti-an¹ [-zi]
 13 a-pé-e ša-ga-e zi-in-na-an-lzi¹ nu-uš-ša [-an]
 14 ku-e še-er a-aš-ki-iz-zi na-at PA-NI DINGIR^{LIM} ti[-an-zi]

§3

15 ŠA^{LÚ}KÚR-ma ša-ra-a da-an-zi na-at kat-ta d[am-me-l]i¹ x¹
 16 pé-e-da-an-zi na-at ITI¹ TI GU⁴.MAḤ^{MEŠ} UDU-ŠIRGE⁶ ^{HLA}

1 [...]
 2 [...]BALAG çalgısı (eşliğinde)
 3 ve düşer [x-]. Ve bakarlar. Ve [...]
 4 bizimki (düşmanın) 2 farklı yerine bastırır.

5 (Bizimki tekrar) vurur, düşman adamı d[üş-tüğünde]
 6 bizim askerlerimizin hepsi palwai (tezahü-rat) yapar. [Ve]
 7 kazanan ayrıca krala reverans yapar. Rahip bizimkileri götürür.
 8 Orada kim varsa ve o [tanrının huzuruna götürülür?]
 9 Ama düşmanın adamını aşağı seviyeye yerleştirirler.
 10 Daha sonra 2 leopar yerleştirirler [...]
 11 ayrıca [...]; ondan sonra da 2 ayı [...]
 12 ancak ondan sonra, 2 oyuncu [...]
 13 bu karakterlerin [yapımı] bitirilir ve [...],
 14 yukarıda kalanlar tanrının huzuruna koyulur.

15 Düşmanın adam (karakterlerini) alıp el değmeden
 16 aşağı taşınır ve boğalar ve siyah koçlar ile birlikte

¹²¹ Daddi 1982, s. 253; HW2 1975-1998, s. 166.

¹²² Reyhan 2016a, s. 4.

¹²³ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Ünal 1988a, s. 1496-1498, dn. 163; Collins 1995a, s. 323; Gilan 2001, ss. 113-124; HEG 1993, s. 202; Soysal 2003a, s. 105; CHD 1997, s. 81; CHD 2002, s. 35.

17 *wa-ra-a-ni nu* ¹SAḪAR^{H1.A} ¹-[uš² š] *a-ga-e ša-ra-a da-an-zi*
 18 *nu* LÚ.MEŠ *KI-IT-P[A-Ll^D]IM [KÁ] pa-ra-a ti-it-ta-nu-an-zi*
 19 *nu-za-kán* ¹ÉRIN.MEŠ¹⁹ ¹[ha]-[aš-uš¹u[Q]A-TAM-MA ha-nu-wa-an-zi an-ze-el
 20 ŠA^{LÚK}[ÚR-í]a *na[-at A-N]A DINGIR^{LIM} 3-ŠU UŠ-KE-EN-NU nam-ma-at*
 21 *KI-IT-PA-LU ti-[an-z]i na-an-kán ma-aḫ-ḫa-an an-ze-el*
 22 *la-ak-nu-zi [na-at pa]l -wa-a-an-zi a-pa-a-aš-ša A-NA DINGIR^{LIM}*
 23 *UŠ-KE-EN nu an-[z]e-el pá-r-ša-na-a-iz-zí EGIR-ŠU-m[a]*
 24 LÚ.MEŠ GÉSPU *QA-TAM-MA ti-an-zi EGIR-ŠU-ma tar-pa ti-í[a-an-zi]*
 25 4 UDU.ŠIR ¹H1.A ¹[tar-pa ti an]-zi

§4

26 EGIR-ŠU- ¹MA¹ ¹GU⁴. MAḪ^{H1.A?} ¹tar-pa ti-an-zi
 27 EGIR-ŠU ¹ma x-x-x¹ *PA-NI DINGIR^{LIM} ti-an-zi*
 28 *A-NA ¹GIŠŠU.A¹ -ma-aš-ša-an še-er a-pé-e-da-ni -e-da-ni [...]*
 29 *x x[x ti]-an-[z]i a-pé-e-da-ni-ia-aš-ša-an še-er []*
 30 ¹GIŠBALAG *ti-a[n]-zi A-NA GIŠBALAG-ma-aš-ša-an še-e[r]*
 31 *[Z]ABAR[?] ¹ti-an-zi IGI^{H1.A}-wa-aš-[a-an]*
 32 *[kat-ta ḫu-wa-a]p-pí a-pé-e-da-ni-ia-aš-ša-a[n]*
 33 *[ZA]BAR[?]- ḫu-wa-ap-[pí]*

17 yakılır. Bir işaret olarak külleri alınır.
 18 Güreş adamları onları hava tanrısının kapısına (aşağıya) koyar.
 19 (Askerlerin!?) de kül[leri]ni (yani bedenlerinin) bizimkilere de (sürerler)
 20 [Düşmanın] (adamı) ve [onlar] tanrıya üç kez reverans yapar.
 21 Sonra güreş yaparlar. Ve onu bizim (asker)
 22 yere attığında onlar *palwai* yaparlar ve [bizim asker] tanrı önünde eğilir
 23 aşağıya ve diz çöker. Sonra
 24 yumruk dövüşçüleri rekabet eder. Sonra *tarpay*a geçerler
 25 Yani 4 koç *tarpay*a gider.

26 Daha sonra, “boğalar”² *tarpay*a gider.
 27 Daha sonra [...] tanrıya reverans yapar.
 28 Ama onun tahtında
 29 [...] üzerine koydukları
 30 [bir BALAG çalgısı]. Ama BALAG çalgısı [üzerinde]
 31 [...] bronz davul[?] [...] koyarlar. Gözler [...] verilir.
 32 [aşağıya doğru çevirdiğinde zarar] verir. Buna
 33 [...] bronz davul[?] [...] zarar [verir].

2.2.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 670 = KBo 23.55+KUB 27.28

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin kaç gün sürdüğü ve günün hangi vakitlerinde gerçekleştirildiği metinde belirtilmemiştir. Bunun yanında eylem mekânı da belirtilmemiştir ancak böyle kapsamlı ve kral dâhil geniş katılımlı bir ritüelin ordugâh ya da açık arazi gibi mekânlarda gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.

Ritüelin Amacı

Kralın katıldığı ve CTH 670'in bir bölümü olan KBo 23.55 numaralı metin, erkekler arasında (“bizim asker” ve “düşman adamı”) ve hayvanlar arasında (leoparlar, ayılar, boğalar ve koçlar) talim ya da spor şeklinde gerçekleştirilen bir mücadeleyi tanımlamaktadır.¹²⁴ Vahşi hayvan tanımlamasına giren leoparların ve ayıların canlı halimi ya da figürlerini ritüelde yer aldığı tartışmalı bir durumdur. Ünal’a göre arenaya benzeyen kapalı bir alana iki leopar veya leoparla maskelenmiş kişileri ve iki ayı veya ayı gibi maskelenmiş insanları bırakırlar.¹²⁵ Yine bu vahşi hayvanların ahşap figürlerinin ritüel için hazırlandığı da başka bir kaynakta yer almaktadır.¹²⁶

“Bizim” olarak adlandırılan askerler ile “düşmanın adamı” olarak adlandırılan askerler ve farklı hayvanlar arasındaki mücadeleden ibaret olan bu dövüşler kralın, tanrının, izleyicilerin ve askerlerin geri kalanından oluşan görünüşte büyük bir izleyici kitlesinin huzurunda gerçekleştirilirdi. Hitit devleti askerî yapısında Ordu–Din ilişkisinin güçlü olmasına bağlı olarak sembolik (?) mücadeleyi kazananlar doğal olarak tanrılara reverans yaptıkları metnin ilgili satırlarında geçmektedir. Bu yarışmalarda kabul edilen disiplinler, güreş ve boks (KITPALU, GÉSPU) karışımından ibaret gücünü ve tekniği kullanarak rakibini yenme eylemlerinden oluşmaktaydı.¹²⁷

Metnin 3-6 nolu satırlarında geçen ilk mücadele muhtemelen yumruk dövüşüydü. “Bizimki çarpar, düşmanın adamı yere düşer ve kalabalık tezahürat yapar.” 21'-23' nolu satırlarda ise rakibi kandırmak, yere atmak (laknu) amacıyla yapılan güreş müsabakası açıklanmaktadır. “Sonra güreş yaparlar. Ve onu bizim asker yere atar (güreş) (onlar palwai yaparlar) ve bizim asker tanrı önünde eğilir ve diz çöker.” Bunu yumruk kavgası izler. “Sonra yumruk dövüşçüleri rekabet eder.” Sonra tarpaya geçerler.¹²⁸

Zafer kutlaması özellikle tanrılar önünde yapılırdı. “Kaybedenler” (metinde açıkça belirtilmemektedir), “boğalar” ve “kara koçlar” yakıldıktan sonra külleri kaldırılır ve askerler kaldırılan bu külleri vücutlarına sürerler. 17-20 nolu satırlarda eksik kelimelerin yorumu

¹²⁴ Collins 2010, s. 65.

¹²⁵ Ünal 1988a, s. 1497.

¹²⁶ CHD 2002, s. 35.

¹²⁷ Cammarosano 2011, s. 153.

¹²⁸ Kyle 2015, s.45.

doğruysa, “*bizim*” veya “*düşmanın (adamı)*” olarak dövüşen kişiler küllerle kendilerini işaretler.¹²⁹ Metinde sadece hayvanlar ya da askerler arasındaki mücadeleler değil aynı zamanda izleyicilerin tepkileri de alışılmadık şekilde ayrıntılı haliyle açıklanmaktadır. Böylece seyirciyi, “*bizim*” olanların zaferinin ve “*düşmanın temsilcisi*” olanların mağlubiyetinin neselendirdiği anlaşılmaktadır. Bu dövüş oyunlarında rollerini üstlenen askerlerin küllerle işaretlenmesinin izleyicilere açıkça gösterilmiş olması, yenileceğini bilenler açısından coşkuya veya hayranlığa açık adil bir oyun müsabakası olmayıp dramatik bir evrelemede gerçekleştirilen bir mücadeleydi diyebiliriz. Çünkü “*bizim*” askerın “*düşman adamı*” na karşı tanrı, kral ve geniş bir halkın huzurunda kaybedeceğini hayal etmek zordur. Bu nedenle, sembolik savaş mücadelesinin sonucunun önceden belirlenmiş olduğunu varsaymak yanlış olmaz. Ayrıca burada incelenen metnin katı kuralcı olduğunu varsayarsak ayrıntılı olarak tanımlanan sembolik savaş hareketleri (boks, güreş, dövüş), metinde geçen olayların bir tür koreografisini (müzikli gösterisini) oluşturmaktadır.¹³⁰

İncelemekte olduğumuz ritüel aslında festival ritüelleri kapsamına dâhil edilse de sonuçta Hitit askerleri ile düşman askerleri arasında gerçekleştirilen dövüşler KBo 23.55 numaralı metni askerî eğitim kapsamında değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Kalabalık seyirci huzurunda icra edilen askerî talim ve oyun müsabakaları birçok bakımdan Hitit askerî gücüne fayda sağlamaktadır. Başta, kral olmak üzere tüm komutanlar ve askerler üzerinde belki bir askerî sefer öncesinde olağanüstü cesaret ve motivasyon, düşmana korku ve tanrıları memnun etme gibi önemli askerî amaçlara ulaşmada ritüelin uygulanması son derece faydalı olmuş ve bu nedenle yeri geldiğinde tekrar edilmesi de gerekli görülmüştür diyebiliriz.

Ritüel Katılımcıları

Ritüelin yazarı ya da tasarlayanı olarak söyleyebileceğimiz bir unvan ya da isim metinde geçmemektedir.

Ritüelin amacını ortaya koyan iki önemli katılımcı elbette Hitit askerî (ÉRIN^{MEŠ}) ve düşman adamı-askerî (ŠA^{LÚ}KÚR) dir. Metinde güreşçi ve boksör (LÚ.MEŠ KI-IT-P[A-LI ve LÚ.MEŠ GÉSPU) unvanlarıyla anılan bu iki katılımcı ritüelin genelinde boks ve güreş

¹²⁹ Gilan 2001, s. 118.

¹³⁰ Gilan 2001, s. 118.

karışımı bir mücadele içerisinde görülmektedir.

Metnin 7. satırında düşman askeriyle dövüş yapan ve kazanan Hitit askerinin Krala (LUGAL) reverans yaptığı görülmektedir. Kralın ve tezahüratta bulunan herkesin (*humanza*) katılımına şahit olduğumuz bu ritüelin icrasında kraliyet saray hizmetlerinde olan rahip (^{LÚ}SANGA), rahibe (^{SAL}SANGA) ve hekim/kâhin/falcı, büyücü adam (^{LÚ}₂AZU Hititçe *lúpu-raspi-*) gibi unvanlara sahip görevlilerin bulunması kaçınılmazdır. Dolayısıyla metnin 7. satırına göre “rahip” (^{LÚ}SANGA) unvanına sahip bir dini görevli dövüşü kazanan askerleri tanrı huzuruna götürür.

Metnin başında ve sonunda müzik çalgısına karşılık gelen *BALAG* kelimesi geçmektedir. “Ritüelin bazı filolojik açıklamaları” başlığı altında da açıkladığımız gibi Hitit törenlerinde av sahnelerinin yanı sıra savaş sahnelerinde de tef çalgıcılarının (^{GIŠ}BALAG DI) bazıları bir çeşit savaş dansı yaparlar ve bu dansı yaparken de tef ve zil çalar aynı zamanda şarkı da söylerlerdi. Dansçılar birbirlerine gerçek bir askerî mücadele içindeymiş gibi saldırdılar. Ezgiler ise savaş çığlıklarını andırır, tef ve zil de tutku ile duyulan bir kini vurgulardı. Dolayısıyla savaş sahnelerinin yer aldığı bu ritüelde “tef ve zil çalgıcı” (^{GIŠ}BALAG DI) gibi unvana sahip görevlilerin de olduğunu söyleyebiliriz.

Metnin geçen ^{LÚ}.MEŠ.GIŠ teriminin bir unvana karşılık geldiği açık olsa da bu unvanın görevine dair bir bilgi metnin satırlarında yer almamıştır. Ünal, ^{LÚ}.MEŠ.GIŠ unvanını yorumlamış ve “tahta sopa taşıyan adam” olarak değerlendirmiştir: “Daha sonra aynı yere iki panter veya panterle maskelenmiş kişileri ve iki ayı veya ayı gibi maskelenmiş insanları bırakırlar. Sonunda (?) tahta sopaları taşıyan iki adam arenaya benzer bir yere girer. Geri kalanı çok parçalı, ancak ikincisinin hayvanları, yani soytarıların düşmana saldırmaya kışkırtması bekleniyor.”¹³¹

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UDU-ŠIRGE₆ ^{HLA} “siyah koçlar”

¹³¹ Ünal 1988a, s. 1497.

4 UDU.ŠIR ^{HI.A} “4 adet koç”

GU₄.MAH ^{MEŠ} “boğalar”

Diğer objeler:

^{GIŠ}BALAG “müzik aleti, tef, davul ya da zil”

2 PÍRIG.TUR ^{HI.A} “2 leopar (figürü?)”

2 AZ ^{HI.A} “2 ayı (figürü?)”

SAHAR ^{HI.A} “yakılan boğaların ve siyah koçların külleri”

ZABAR “bronz (davul?)”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§3 16-19) Boğalar ve siyah koçlar yakılır.¹³² Bir işaret olarak külleri alınır. Güreş adamları onları kutsaması için hava tanrısının kapısına (aşağıya) koyar. Bizim askerler diye tabir edilen Hititli askerler bu külleri vücutlarına sürerler.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Askerî talim-spor ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüeli gerçekleştiren görevliler, ne kadar işinin ehli olurlarsa olsunlar kızgın ya da işbirliği yapmaya yanaşmayan düşman ya da Hitit inanç sisteminde yer almış bir tanrı karşısında amaçlanan sonuca ulaşmanın mümkün olmayacağını düşünürlerdi. Ritüelin başarıya ulaşması için tanrıları yanlarına çekmek oldukça önemliydi. İncelediğimiz ritüele baktığımızda mücadeleyi kazananlar tanrı huzuruna, yenilenler ise başka bir yere götürüldüğü anlaşılmaktadır. Dolayısıyla kazananlar tanrıya şükrederken bu kutsal desteği sürekli hale

¹³² 15-16 “Düşman adamlarının (figürlerini) alırlar ve aşağıya [...] taşırlar. Ve boğalar ve siyah koç (figürleri) ile yakarlar.” Tercüme için bkz.: CHD 2002, s. 35.

getirmenin gerekli olduğu bilinciyle hareket etmekteydiler. Yakılan kaybeden askerler?, boğalar ve siyah koçların külleri askerlerin vücutlarına sürmeden önce Hava tanrısı (^DIM) tarafından kutsanması sağlanırdı. Kutsanan bu külleri süren askerler artık tanrının desteğini hissedercesine cesaretli ve güçlü bir şekilde düşman adamına karşı daha iyi mücadele edebilecekti. Metnin 20. satırında görüleceği üzere tanrıya 3 kez reverans yaptırılan düşman adamının da tanrıya saygı göstermesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Çalışmamızda yer alan diğer askerî ritüellerde çokça karşılaştığımız tanrılardan yardım istenmesinin önemli bir kuralı onlara yiyecekler ve içecekler sunmaktı. Ancak metnin sağlam kalan satırlarına baktığımızda tanrılara sunma eylemine dair bir ifade görülmemektedir.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 2 ^{GIŞ}BALAG: Kelime, bir çeşit müzik aletine karşılık gelmektedir. Hitit törenlerinde av sahnelerinin yanı sıra savaş sahneleri de yer alırdı. Tef çalgıcılarının (^{GIŞ}BALAG DI) bazıları bir çeşit savaş dansı yaparlar ve bu dansı yaparken de tef ve zil çalıp bir yandan da şarkı söylerlerdi. Dansçılar birbirlerine gerçek bir askerî mücadele içindeymiş gibi saldırırlardı. Bunun yanında ezgiler savaş çığlıklarını andırır, tef ve zil de tutku ile duyulan bir kını vurgulardı.¹³³

§2 6 *pal-wa-a*: Hititçe *palwai*- fiili, uzunca bir süre alkış veya benzeri bir ritüel hareketine karşılık geldiği düşünülmüştür. Ancak CHD¹³⁴ de kısa bir süre önce, bu yorum gözden geçirilmiş ve bazı anlam aralıkları belirlenmiştir. Bunlar “çığlık atmak, neşe atmak, uzun süre tezahürat yapmak, yüksek sesle sürekli bir şeyi ifade etmek, beyan etmek” gibi kelimelerden oluşmaktadır. Collins’in ifadesiyle sahte bir güreş maçında bir güreşçi Hattiyi ve diğer güreşçi düşman ülkeyi temsil etmektedir. Dolayısıyla *palwai*- ev sahibi takımın keyiflendiğini göstermektedir.¹³⁵ Ünal’a göre¹³⁶ *palwai*-/palwa- fiili, “haykırmak”, “alkışlamak”, “el çırpma” eylemlerini ifade etmektedir. CHD¹³⁷ de ve incelemekte olduğumuz ritüel metninde belirtildiği gibi *palwai*- karşılığına “neşeli bir çığlık” daha uygun düşmektedir.

¹³³ De Martino 2002, ss. 445-447.

¹³⁴ CHD 1997, s. 80.

¹³⁵ Collins 1995a, s. 322-323.

¹³⁶ HTBS 2016b, s. 390.

¹³⁷ CHD 1997, s. 81.

§3 18 ^DIM: Hitit tarihinin başlangıcından itibaren devlet panteonunun baş tanrısı Hava tanrısıdır. Kozmik düzeni sağlayan, krallığı ve ülkenin yasal düzenini koruyan hep Hava tanrısıdır. Kral, efendisi adına Hatti Ülkesi'ni yönetir; ülkenin asıl efendisi odur. Başlangıçtaki krallar Pithana ve Anitta döneminde de Hava tanrısı en fazla yaptırıma sahip tanrıydı: Ele geçirdikleri şehirleri yakıp yıkarken ve harabelerini kutsal ve dokunulamaz olarak tanımlarken yaptıkları her şeyi Hava tanrısının isteği üzerine gerçekleştirdiklerini öne sürmüşlerdir. Hattuša panteonu Orta Krallık Dönemi'nden başlayarak (MÖ 1450-1345) kapsamlı adak listelerinde yazıya dökülmüştür. Aynı dönemde devlet dini Hurri tanrılarının kült ve mitoslarının sahiplenilmesiyle köklü biçimde genişlemiştir. Bu dönemde önemli tanrılar arasında yer alan Hurri hava tanrısı ^DTeşup'tur.¹³⁸

§3 24 *tar-pa*: KBo 23.55'in Hitit askerlerinin boğa-atlama yarışması olduğu, (26' EGIR-ŠU- [MA] [GU4. MAḪ ^{HLA?}] *tar-pa ti-an-zi* “*tarpa* ya gönderme”) ilk defa Hoffner tarafından ortaya konulmuştur.¹³⁹ Boğa-atlama, Mitanni ve Hitit kontrolü altındaki Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Suriye'de, MÖ 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Yakın zamanda restore edilen boğa-atlama freskleri, Türkiye'nin güneyindeki Alalah sarayından ve mühür baskılarından çıkan boğa-atlama sahneleri, bu askerî sporun popülerliğini teyit etmektedir. KBo 23.55 nolu metin ile Hüseyinde vazosu birlikte değerlendirildiğinde, arkeolojik kanıt niteliğindeki Hitit askerinin boğayla gerçekleştirdiği akrobatik hareketlerin ve yazılı kanıt niteliğindeki askerî talim diyebileceğimiz sembolik savaş oyunların¹⁴⁰ Hitit askerine kazandırdığı bedensel becerilerin araştırılmasında akademik çalışmalara farklı yaklaşımlar katacağı şüphesizdir. Üzerinde kabartmalı Boğa-atlama tasviri bulunan bir vazonun¹⁴¹ keşfi akademik çalışmalara ayrı bir boyut kazandırsa da¹⁴² incelediğimiz metinde geçen “*tarpa*” ile vazo üzerinde tasvir edilen askerî sporcunun boğa üzerinden dönüş hareketiyle yere atlama-sını ilişkilendirmek genelde kabul görmeyen bir varsayımdır. Metnin içeriğine baktığımızda *tarpa*, 4 koçun, boğaların ve Hitit askerleri ile esir askerlerin aralarında gerçekleştirdikleri ölümüne mücadeleyi tanımladığını düşünmek daha mantıklı görünmektedir. Çünkü *tarpa* ya gidenlerin biri kazanan, diğeri ise kaybedendir. Ancak askerlerin güreş yaptıktan sonra

¹³⁸ Haas 2002, ss. 438-442.

¹³⁹ Hoffner 2003, s. 111, n. 74.

¹⁴⁰ Soysal 2003b, s. 665.

¹⁴¹ Vazo, Çorum ili Sungurlu ilçesi Yörüklü beldesi yakınlarındaki Hüseyinde Tepesi'nde 1997 yılında yapılan kazılar sonucunda keşfedilmiştir. Bkz.: Sipahi 2000, s. 63; Matthews 2011, s. 42.

¹⁴² Sipahi 2001, s. 107 vd.

*tarpa*ya geçmeleri mücadeleden sonra yapılan bir uygulamayı ifade eden bir kelime olma ihtimali *tarpa* nın anlamını tartışılır hale getirmektedir. Metinle ilgili araştırma yaptığımız akademik çalışmalar arasında bu yönde bariz fikir ayrılıklarının olduğu görülmüştür. Metinde sıkça geçen “*tarpa*” kelimesine bu metnin yorumcuları tarafından farklı anlamlar yüklenmiştir. Tischler,¹⁴³ HEG’de *tarpa* kelimesinin anlamı hakkında çeşitli görüşlere yer vermiştir: Puhvel, *tarpa*’nın atletik yarışma etkinliğinin “keyif kısmı” ile ilgili olduğunu öne sürmüştür; bununla birlikte, Hoffner, *tarpa* eylemi hakkında “koç ve boğa arenası” olarak şüpheli bir anlam önerisinde bulunmuştur. Gurney,¹⁴⁴ hayvanların birbirleriyle mücadele ettiklerini ve bu nedenle *tarpa* nın “kafaları tokuşturmak” şeklinde tercüme edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Gilan’a göre¹⁴⁵ *tarpa* ile kastedilen “askerlerin hayvanlar üzerinden zıplamamalarıdır”. Bu önerisini ise, *tarpatarpa* otunun geçtiği bir doğum ritüelinden¹⁴⁶ türetilen bir analogiye dayandırmaktadır. Fakat bu görüşü Ünal,¹⁴⁷ “ama bu bir hayal ürününden başka bir şey değildir” ifadesiyle reddetmiş, “*tarpa*- (isim) ayinlerde bir sportif oyunu tasvir eder; boğa atlama değil!”¹⁴⁸ ifadesini kullanmıştır. Her ne kadar *tarpa tiya*- nın anlamı kesin olarak belirlenmemiş olsa da metnin 24-26 nolu satırları bağlamından açıkça dövüş oyunu terminolojisinin teknik bir ifadesinin kastedildiğini belirten Soysal’a göre¹⁴⁹ Gilan’ın *tarpa tiya*-yı boğa-atlaması ile ilişkilendirmesi inandırıcı değildir çünkü metinde (25') *tarpa* eylemi ayrıca koçları da içermektedir. Öte yandan 24-26 nolu satırlardaki metinsel anlatımdan *tarpa tiya* eyleminin savaşçılar arasında, savaşçılar ile hayvanlar arasında veya hayvanlar arasında da geçmektedir.

2.3. Tanrı Pirinkir Ritüeli: CTH 644

Transkripsiyon ve Tercüme¹⁵⁰

1 C Öy.

1 [] *x-ni-an-zi*

1 C Öy.1-6 [...]onlar [...] bir ince ekmeği

¹⁴³ HEG 1993, s. 202-203.

¹⁴⁴ Gurney 1977a, s. 208.

¹⁴⁵ Gilan 2001, s. 117 dn. 33.

¹⁴⁶ KBo XII.112, §10, 9'. [gi-]im-ra-aş tar-pa-tar-pa-an da-a-ú nu-wa gi-im-ma-ra-aş ma- aḫ-ḫa-an 10'. [an-ni-i]ş-ši-kán (A-NA) an-da-an QA-TAM-MA ú-e-ḫa-at-ta-ru “[... tarlanın tarpatarpa otu onu almasına izin verdi! Tarlanınki gibi, annesindeki çocuğun da aynı şekilde dönmesine izin ver!” Bkz.: Beckman 1983. s. 68-69.

¹⁴⁷ Ünal 2003a, s. 149.

¹⁴⁸ HTBS 2016b, s. 523.

¹⁴⁹ Soysal 2003a, s. 105.

¹⁵⁰ Transkripsiyon ve Tercüme için bkz.: Rosenkranz 1964, ss. 254-256; Collins 1990, s. 220-221; Beckman 1999a, ss. 25-39.

5 [] -UD
6 [] 1 NINDA.SIG A-NA^d Te-yá-bi-in-ti 1 NINDA.SIG
x []

1 C Ay.

1 [] x []
2 [] x-ni-an-zi
3 n]u GEŠTIN PA-NI^d Te-ya-[bi-in] ti
4 [ʔ-ŠU š]i-pa-an-ti

5 [] x 1 -ŠU ši-pa-an-ti
6 [a] n-da ti-an-zi
7 [~d]aʔ-ni MUŠEN-ya
8 [MUNUS.]MEŠ É.DINGIR-LIM-ma-kán
9 [] -an-zi
10 [] na-at-za ar-ḫa

1 A Öy.

2 [] nu MUNUS.MEŠ É.DINGIR-LIM
3 [] MUNUS.MEŠ pa-a-an-z[(i)]

4 [a-p]é-^le-da^l ni-pát UD-ti []
5 [] x-^lti^l-uš 10 NINDA.SIG I Š[AH] (TUR I UR.GI₇ TUR)
6 [(x-ya)š]u-^luh^lḫa-aš^lda-la-i nu x []
7 [I-N(A)] E^{LU}[(KÜŠ₇a)]n-da p[aʔ -(a-i)]
8 [(nu ANŠE.KUR.R)A.MEŠ p]a-ra-a p[é-e-ḫ^lu-da-an-z[i]
9[nu(-) o o^{LÜ}ḫa-]pé -e-eš 1 -aš UR.TUR a[r-ḫaʔ pé-e-hu-ie-e(zʔ-zi)]
10 [(na-an a-r)a-aḫ-z]aʔ har -^lzi^{er} nu
ANŠE.KUR.RA.ME[Š-aš me-na-aḫ-ḫa-an-d(aʔ)
11 [(1 NAM-MA-AN-T)]U₄ ME-E ḫar-zi an-da-m[(a-kán GIŠʔ ki-it-ta-ri)]
12[(nu ANŠE.KUR.RA.MEŠ ú-)]e-te-ni-it^l pa-ap-pár-aš-[kán- zi)]

13 [nu^{LÜ}.MEŠ ḫa-pé-e-e]š UR.TUR^lar-ḫa^l ku-ra-an-z[(i)]
14 [nu-uš-ma-aš]-kán ANŠE.KUR.RA.MEŠ iš-tar-na a[r-ḫa pé-e-hu-da-a(n-zi)]
15 [(pa-ra-a-ma ke-e-e)z^l I GI^l ke-e-ez-zi-<ya> 1 G[(I pár-kán-zi)]
16 [EGIR-an-daʔ]-^lma^l-at-kán^{er}ḫu-it^l-t i-ya-[an-z (i)]
17 [(nam-ma ke-e-ez k)e-e-e]z-zi-ya pa-[aḫ-ḫur^l wa-ar-nu-w[a-(an-zi)]
18 nu-kán ANŠE.KUR.R]A.MEŠ iš-tar-na ar-^lḫa^l pé-e-ḫu-d[(a-an)-zi]
19 [nu-uš [D-a]n za-a-i-nu-wa-an-zi na-aš-ta Í[D-an]
20[ta-pu-ša] ^la-^lra-an-ta-ri nu-uš-ša-^lan^l
[ANŠE.KUR.RA.MEŠ]
21[ú-e-te-ni-it] pa-ap-^lpár-aš-^l[(kán-z)i]

2 A ii

1 [] x-ša-an-z[i]
2 nu-uš-ša-an^lA-^lNA GIŠBANŠUR AD.KID á[a-a-iʔ]
3 še-er-ra-aš-ša-an^{UZU}NÍG.GIG^{UZU}ŠA.B[A]
4 ku-ra-an da-a-i NINDA.GUR₄.RA.MEŠ pa-an-ku-uš
5 i-ya-an-te-eš nu a-pu-u-uš-ša pár-ši-ya

(tanrı) ^DTiyabenti'ye sunarlar, 1 ince ekmeği [...]

1 C Ay. 1-4 [...] kaldırır [...] ve sonra [kadın] ^DTiyabenti'ye şarapla bir kere libasyon yapar.

5-10 O [kadın] bir kez libasyon yapar [...] ve [...] içine bir kuş yerleştirirler [...]. Fakat tapınak [kadınları ...] onlar [...] Ve onları uzağa [...]

1 A Öy. 2-12

2-3 [...] Sonra tapınak kadınları [...] kadınlar giderler.

4-12 O gün 10 tane ince ekmek, bir domuz yavrusunu, bir köpek yavrusunu alır ve dama yerleştirir. Ve onlar arabalı savaşçı/seyisin evine gider. Sonra atları dışarı çıkarırlar ve tek bir ḫapiya-adam, yavru köpeği çıkar ve dışarıda tutar. Ve atlara doğru bir ölçek su kabı tutar - içinde bir ağaç (kepçe?) vardır. Sonra atlara su serper.

13-21 [Sonra ḫapiya-adamlar], köpek yavrusu keserler ve bunun yarısını (yolun) bir tarafına, diğer yarısını da diğer tarafa yerleştirirler. Sonra atları (parçaların) arasından sürerler. Daha sonra, yanlarındaki okları kaldırır ve onları (yaylarında) gererler. Daha sonra, iki tarafa ateş yakarlar ve atları aralarından geçirirler. Sonra atları ırmaktan geçirirler ve ırmağın yanında dururlar. Sonra atlara su serperler.

2 A ii 1-8 Sonra onları masaya koyar ve doğranmış karaciğeri ve kalbi üstüne yerleştirir. Bütün kalın ekmekler hazırlar, bunları ufalar ve masanın üstüne geri koyar. Üstüne

6 *na-aš-ša-an A-NA* ^{GIŠ}BANŠUR EGIR-*pa da-a[i]*
 7 *še-er-ra-aš-ša-an NINDA.Ì.ÌE.ÌDÈ.A me-ma-al iš-hu-*
w[a-i]
 8 *nu EGIR-ŠÚ KAŠ GEŠTIN ši-pa-an-ti*

9 *SILA₄-ma-kin ku-iš mar-kán-za na-an hu-u-ma-an-*
da[(an)]
 10 *pi-ra-an kat-ta iš-TU* ^{DUG}LIŠ.GAL *da-a-i*
 11 *nam-ma 1 NINDA a-a-an 1/2 ŠA-A-TI pár-ši-ya*
 12 *na-aš-ta a-na-ḫi te-pu da-a-i na-at-ša-an*
 13 *EGIR-pa da-a-i nu-za a-da-an-zi SILA₄-ya*
 14 *hu-u-ma-an-da-an a-pi-ya ar-ḫa a-da-an-zi*
 15 *nu a-ku-wa-an-na pi-ya-an-zi nu DINGIR-LUM*
ANŠE.KUR.RA.M[ÈŠ]
 16 ^d*Te-li-pi-nu-un-na GUB-aš 2-ŠÚ a-ku-wa-an-z[(i)]*
 17 ^d*Hu-uz-zi-ya-an-na-aš-ša-an an-da x []*
 18 *la-ra-an-zi nam-ma* ^{UZU}NÍG.GIG ^{UZU}ŠÁ.B[A]
 19 *ša-ra-a da-an-zi na-at a-pi-ya-p[át]*
 20 *ar-ḫa a-da-an-zi*

21 *ki-i-ma SIŠKUR iš-TU È* ^{LÚ}KUŠ₇ *pi-y[a(n-zi)]*
 22 *iš-TU DINGIR-LIM-at QA-TAM-MA SIxSÁ-at*

23 *ma-a-an* ^DUTU-ŠI-ma *Ú-ULI²-[NA* ^{URU}*Ḫa-at-ti² ma-*
a-na-aš]
 24 *la-aḫ-ḫi-«aš» na-aš-ma-aš x []*
 25 *na-aš-ma-aš da²-[me-(e-da-ni U)RU-ri na-aš*
SISKUR-an?
 26 *1-N[A URU a-pe-e-da-ni² (i-e-e)z-zi]*

2 B

1 *[-z]i²[]*
 2 *[ma-ah-h(a* ⁽⁷⁴⁾*-an-ma DINGIR.MEŠ a-ku-wa-an-na)*
pi-y]a-an-z[i]
 3 *[nu² (^{KUŠ}K)]IR₄.TAB.ANŠE.[(HI.A İŠ-TU*
^{GIŠ}*B)ANŠUR² da-an-zi]*
 1 *[(nu-uš-)]¹ ša¹ an š [(u'-uḫ-ḫi ša-ra-a pé-e-) hu-da-an-zi*
EGIR-ŠU-ma 1 ^{NINDA}*mu-la-ii-in)]*
 2 *[Š]A^{1/2} UP-NI⁽⁷⁵⁾p[a²-]*
 3 *wa-ak-šur-ra GEŠTI[(N pé-e ḫar-kán-zi)i]*

2 Av.

4 *na-aš-ta šu-uḫ-ḫi [(še-er^d Pi-ri-in-ki)r]*
 5 *ši-ip-pa-an-ti na-[(aš-ta* ^{KUŠ}*KIR₄.TAB.ANŠE.) HI.A]*
 6 *šu-uḫ-ḫa-az kat-ta [ú-da-an-zi]*
 7 *na-at-kán A-NA PA-[(NI DINGIR-LIM me-na-ah-ha-*
a)n-da²]
 8 *pé-e-da-an-zi¹ n[u* ^{KUŠ}*KIR₄.TAB.ANŠE.) HI.A A-NA*
PA-NI DINGIR-LIM]
 9 *me-na-aḫ-ḫa-an-da kat-¹ [ta ḫar-kán-zi²]*
 10 *nu pal-wa-a-an-zi na-[(at kat-ia) A-NA (AŠ-RI-ŠU-*
)NU²]
 11 *ti-ya-an-[zi]*

2 Av.

12 *nu <GAL²>* ^{LÚ}MEŠ ¹*KAR- TA P-PU- TÍ¹[(pár-aš-na-*

tatlı/yağlı bir ekmek ve öğütülmüş yemek ser-
 per. Daha sonra sofraya birasıyla libasyon ya-
 par.

9-20 Kesilen kuzuların hepsini tabaktan alır.
 Daha sonra, yarım sütü-ölçek undan yapılan
 sıcak bir somunu ufalar, az bir numune alır.
 Sonra yemek yerler. Aynı zamanda bütün ku-
 zuları yerler. İçki sunumu yaparlar ve atların
 tanrısına ve (tanrı) ^DTelipinu'ya karşı durarak
 iki kez içerler. Bu arada, bizimle (tanrı)
^DHuzziya hakkında konuşurlar. Daha sonra,
 karaciğeri ve kalbi alırlar ve o anda hemen
 yerler.

21-22 Bu ritüel (objelerini), arabalı savaşçı-
 nın/seyisin evinin kaynaklarından sağlarlar.
 Bu, tanrılar tarafından belirlendiği gibidir.

23-26 Fakat kral, Hattuša'da değilse, eğer as-
 kerî seferde ise, ya da başka bir şehirde ise o
 zaman o, diğer şehirde ritüeli gerçekleştire-
 cek.

2 B 1-2 Av. 1-3 Fakat tanrılara içecek bir şey
 verdiklerinde, masadaki at yularlarını alırlar
 ve onları dama çıkarırlar. Ama daha sonra bir
 yarım avuç *mulati*-ekmeği ve bir *waksur*-şa-
 rap kabını uzatırlar.

2 Av. 4-11 Daha sonra, damda ^DPirinkir'e li-
 basyon yapar, damdan aşağıya at yularlarını
 indirirler ve onları tanrının karşısına taşırlar.
 Sonra tanrının yanındaki at yularlarını tutarlar
 ve haykırırlar. Sonra at yularlarını yerlerine
 yerleştirirler.

12-18 Savaş arabacılarının şefi çömelir ve

iz-)z(i)]

13 nu-uš-ma-aš [a-ku-wa-an-na] [pi-ya-an-zi]

14 nu-uš-ša-an ^{GIŠ}kur-^lta-^ll[i-ya še-er]

15 ŠE iš-ḫu-u-wa-^lan-zi^l še-[ra-aš-ša-an N
N1NDA.SIG³]

16 ŠA ½ ŠA-A- TI ^lti-an-^l[zi]

17 na-at A-NA ^{GIŠ}BANŠUR^l A[D².KID]

18 pi-ra-an t[i-y]a-[an-zi]

3 Av.

4 [I-NA È² ^dPi- r] i- in-k ir an - da []

5 [me-n]a-aḫ-ḫa-an-da UŠ-KE-[EN]

6 [LU.MEŠ ^{KUŠ}KIR₄.TAB.ANŠE.ḪI.A
^{KUŠ}KIR₄.TAB.ANŠ[E.ḪI.A]

7 [] x wa-al-aḫ-ḫa-an-zi nu E[N².SISKUR²]

8 [n]a²-aš e-ku-zi nu 2 NINDA a-^l a-^l [an]

9 [PA-NI] DINGIR-LIM ti-an-zi []

10 [] x I-ŠU e-ku-zi [i]

4 Obv.

1 [^DZi-ya-kán ša-ra-a p[a² -aḫ-ḫur r²]

2 ke-e-ez-za ke-e-ez-zi-ya w [a² -ar-nu-wa-an - zi²]

3 nu-kán AN[ŠE].KUR.RA.MEŠ iš-tar-n[a ar-ḫa]

4 [p]é-len-na-an-zi^l nu-uš-ša-[an]

4 Rev.

1 [] x x []

2 [nu-uš-š]a-an šu-u[ḫ-ḫi]

3 ^la-^lda-an-zi nu\kán²su-uḫ-ḫi Še-er]

4 [n]u² ^DPi-ri-in-kir []

5 [EG]IR-ŠU-ma GEŠTIN ši-ip-p[a-an-da-an-zi]

6 [na-]aš-ta ^{KUŠ}KIR₄^l.TAB.ANŠE.[ḪI.A šu-uh-ha-azi]

7 [kat-t]a u-da-an-zi [na-at-kán]

8 [A-N]A AŠ-RI-ŠU ti-y[a-an-zi]

5 Obv.

1 ^la-ra-an-ta-ri nu-x^l

2 [^{GI}šḫu-u-lu-ga-an-ni-[ya²-ma²-za ^dUTU^{ŠI}²e-ša-ri nu-
za²]

3 ^lA-^lNA ^{GIŠ}GIGIR!.MEŠ e-ša-a[n-ia-ri]

4 [t]u-u-ri-ya-an-te-eš []

5 [N] ANŠE!.KUR.RA.MEŠ ^{KUŠ}I[N⁷~]

6 [t]u² -u-ri-ya-an-te-eš []

7 [nu²] ^{KUŠ}KIR₄ TAB. ANŠE! x[]

8 ^l6² ^lTA-PAL ^{GIŠ}TUKUL ZA[BAR]

9 ANŠE!. «ANŠE» NUN.NA. ^lḪI.A ^l[]

10 a-ra-an-ta-r[i]

11 x[]

5 Rev.

1 [o o -z]i² nu[]

2 [o] x-an k[u²-]

3 [nu²] kat-ta-an []

4 [n]a-aš-kán ták-na-[aš/az]

5 ^lme-mi ^lya-an^{er} []

tanrılara içecek bir şeyler verirler. Sonra arpa-
ları örgü işi bir sepete yayarlar ve her birinin
üstüne yarım *sútu*-ölçek undan yapılan ince
somun koyarlar. Sonra onları hasır masasının
önüne koyarlar.

3 Av. 4-10 ^DPirinkir'in tapınağında at yular-
larına saygıyla reverans yapar, at yularına
vurarak. Sonra Ritüel beyi? libasyon yapar.
Sonra tanrının önüne iki sıcak somun koyar-
lar. Tanrıya bir kez libasyon yapar.

4 Obv. 1-4 Yukarıdaki, Kutsal Ziya Neh-
ri'nde?, iki tarafa [ateş yakarlar?]. Sonra atları
aralarına sürerler ve [...]

4 Rev. 1-5 [... ve] damda [...] yerler. Sonra
[damda ...] Ve? ^DPirinkir [...] Ama sonra şa-
rapla libasyon yaparlar.

6-8 Sonra yularları damdan [indirirler] [ve]
yerine! yerleştirirler.

5 Obv. 1 [...] Onlar bekler, ve [...]

2-11 Majesteleri kral savaş arabasında oturur
ve ... [...] atların koşulmuş olduğu arabada
yerlerini alırlar, bir deri [...] koşulmuş[...]
yular [...] altı çift bronz silah [...]katırlar [...] beklerler. [...]

5 Rev. 1-7 [... ve] yeraltı [... ve] o [dünyadan]
[...] bir söz [...] ve burası, uzak [...] her şey-
den [...]

6 [k]e-e-ez-za ar-ḥa []
7 ḥu-u-ma-an-da-za a[r²]

2.3.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 644¹⁵¹ = KBo 8.54+KBo 34.172+VBoT 128+ KUB 29.56+ KUB 54.43

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Kaç gün sürdüğü ve günün hangi vaktinde yapıldığı belirtilmeyen ritüel eylemi için tek bir mekâna bağlı kalınmayarak yüksek yer, dam ve ırmak (ÍD) kenarı gibi çeşitli kutsal mekânlarda büyüsel eylemler gerçekleştirilmiştir. Ayrıca kral, hangi şehirde ise ritüelin o şehirde gerçekleştirilmesi gerektiği metinde ayrıca belirtilmiştir.

Ritüelin Amacı

Ritüel, meydan savaşlarının en önemli askerî silahı olarak bilinen savaş arabalarının manevra kabiliyetlerinde etkin rol oynayan atların kötülüklerden arındırılmasını konu edinmektedir. Hitit inancına göre, savaş atlarının bir tür koruyucu azizi olarak kabul edilen tanrı ^DPirinkir'e ibadet etmek önemli bir kutsallıktır. Bu bağlamda incelemekte olduğumuz ritüel metnin tanrı ^DPirinkir için bir ritüel olduğu da söylenilebilir.¹⁵² Bu arınma ritüelinde öne çıkan ateş yakmak ve su serpmek gibi eylemler neticesinde atlarda var olduğuna inanılan kötülükler uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.¹⁵³ Bu eylemlerin detayına baktığımızda kesilerek ikiye ayrılan köpek yavrusunun parçaları ikiye konulur. Daha sonra atlar ikiye ayrılan köpek yavrusunun parçaları arasından yürütülür.¹⁵⁴ Ardından görevliler yanlarında getirdikleri okları yayda gererek kaldırırlar (ancak bu esnada herhangi bir “dua”, “çağır” vb. söz söylenmemektedir). Devamında ritüel alanında ikiye ayrılan atlara ateş yakılır ve bu ateşlerin arasından¹⁵⁵ yürütülen atlar ırmağa doğru sürülür. Irmağa ulaşan atlar biraz bekletildikten sonra

¹⁵¹ Haas 1994, s. 416; Koşak 2005, s. 37 vd.

¹⁵² Miller 2004, StBoT 46, s. 425.

¹⁵³ Beal 2007, s. 91.

¹⁵⁴ Trimm 2017, s. 572; Collins 1990, s. 220-221.

¹⁵⁵ Haas 2003, s. 165.

üzerlerine su serpilir. Belli bir düzen dahilinde gerçekleştirildiği görülen büyüsel eylemler neticesinde manevi zırhla donatılan atlar, savaş arabalarının manevra kabiliyetlerinde artık etkin rol oynamaya hazır hale geçmişlerdir. Hitit ordusunun düşmanla mücadele içinde olduğu meydan savaşlarında savaşçı erkekler kadar düşmana karşı elde ettiği başarılarda önemli bir unsur sayılan savaş arabasını çeken atların¹⁵⁶ askerî sefer öncesinde tanrı ^D*Pirinkir* adına tasarlanmış bir arınma ritüelinden geçirilmesi şaşırtıcı olmamalıdır.¹⁵⁷ Öyle ki güçlü ve cesaretli Hitit askerine meydan savaşlarında eşlik eden bu atlar, savaş arabasının manevra kabiliyetinde üstün başarı sağlamış ve sonuçta Hitit ordusunun düşmanlarına karşı zafer kazanmasında büyük destek olmuşlardır.

Tanrı ^D*Pirinkir*'in davet edilmesiyle başlanan bir at eğitimi kılavuzunun¹⁵⁸ ilgili satırlarında geçen ön hazırlıktan anlaşıldığına göre tanrıların önem verdiği atlar, savaşta Hitit savaş arabalarını çeken atlardır. İncelemekte olduğumuz ritüelin amacına paralel biçimde bazı eylemlerin savaşta mağlup olan Hitit askeri için de gerçekleştirildiğini bilmekteyiz. Yenilen ordu için gerçekleştirilen anonim ritüel (CTH 426.2) metninde belirtildiği gibi “*Hitit ordusu, düşman tarafından yenildiğinde, ırmağın uzak kenarında bir ritüel gerçekleştirilir. Belirtilen yerde bir insan, bir keçi yavrusu, bir köpek yavrusu ve bir domuz yavrusu kesilerek ikiye ayrılır. Her birinin yarısı iki yana yerleştirilir ve önlerine de dikenli çalı ağacından bir kapı yerleştirilmiştir. Üstlerinden bir ip çekildikten sonra her iki tarafa da bir ateş yakılır.*” Hazırlanan bu ritüel malzemelerinin arasından yürütülen “askerlere” ırmağa ulaştıktan sonra üzerlerine su serpilmiş ve böylece askerler üzerinde tıpkı savaş arabasını çeken atlarda olduğu gibi bir dizi arınma eylemleri gerçekleştirilmiştir.

Ritüel Katılımcıları

Hititçe askerî ritüellerin gelişigüzel ortaya çıkmadığı, alanında tecrübeli büyücü, falcı, rahip gibi mesleklerle meşgul kişiler tarafından belli bir düzeni ve disiplini içerir şekilde tasarlandığı ve kil tablet yazıcılarınca da yazıya döküldüğü muhakkaktır. “Her yazılı eser, yazarın imzasını da taşır” ilkesinden hareket ettiğimizde Anadolu’da ilk siyasi birliği

¹⁵⁶ Hitit ordusunda harp arabalarına koşulduğunu bildiğimiz at, Hititçe çivi yazılı belgelerde sık geçmesine karşılık, Hitit devrine ait arkeolojik eserlerde, binek hayvanı olarak ya da harp arabasına koşulmuş at tasvirlerine rastlanmamaktadır. Binek ve harp arabasına koşulmuş at betimlemeleri Geç Hitit devri eserlerinde görülmektedir. Bkz.: Öz 2014, s. 107, dn. 279.

¹⁵⁷ Beal 1995b, s. 67.

¹⁵⁸ KUB 29.55 i 1-11 (CTH 285)

kurmuş ve bütün kurumlarıyla tam bir devlet teşkilatına sahip Hitit Devleti'nin kendine has sağlam bir inanç sistemi eşliğinde gerçekleştirilen askerî ritüellerin de elbette tasarlayanı ve metne dökeni vardır. Ancak ritüel metninin kim tarafından tasalanarak metne dönüştürüldüğü sorusuna her askerî ritüel için verilecek bir cevap maalesef mümkün olmamaktadır. Bu durumun belki de en telafisi mümkün olmayan sebebi, binlerce yıldır toprak altında mevsimsel değişimler, erozyon ve nemle birlikte toprak basıncının olumsuz etkisiyle kil tabletlerin kenarlarından parçalar kopmuş ya da çivi yazılar okunamayacak derecede bozulmasıdır. Bu açıklamaya göre incelemekte olduğumuz tanrı ^D*Pirinkir* ritüeli metni için günümüze kadar sağlam halde ulaşan ritüel metinleri arasındadır diyemeyiz. Dolayısıyla tanrı ^D*Pirinkir* ritüelini tasarlayan ya da metne döken kişiye ait bir unvan ya da isim metnin herhangi bir satırında geçmemektedir.

Ritüelin tasarlayanı bilinmese de ritüel malzemesi olarak seçilen bir köpek yavrusunu hazırlayan (sonra köpek yavrusunu ikiye kesen) ve ritüelin ana unsuru atların bakımını sağlayan görevlinin “*hapiya adam*” (^{LÜ}*hapéeš*) olduğu görülmektedir. ^{LÜ. MEŠ} *ha-pée*]ş kelimesinin çoğul ekine dikkat ettiğimizde ritüelde “*hapiya adam*” unvanında birden fazla görevlinin olduğunu söyleyebiliriz.

Ritüel metnin başında “tapınak görevlisi kadınların” (MUNUS.MEŠ É.DINGIR-*LIM*) ve “diğer görevli kadınların” (MUNUS.MEŠ) gerçekleştirdiği bir eylemden söz edilmektedir. Bir kadının tanrı ^D*Tiyabenti*'ye libasyon (*šipanti*) yapmasından sonra bir kuş ile tapınakta eylemi, belki de bir kuş falı eylemini gerçekleştirmektedir fakat ilgili satırların bozuk olması nedeniyle eylemin detayı belli değildir. Dolayısıyla bu kadınların rolünü bu bozuk satırlara göre belirlemek mümkün değildir.¹⁵⁹

Askerî ritüellerin çoğunda gördüğümüz gibi bu metinde de kullanılacak malzemeleri ritüel beyi (EN.SÍSKUR) sağlamaktadır. Ritüelde EN.SÍSKUR olarak “arabalı savaşçı/seyyis/at bakıcısı” (^{LÜ}KUŠ₇) unvanına sahip bir görevli belirtilmektedir ve yine özellikle ritüel kaynaklarının bu kişinin mallarından sağlandığı, bunun da tanrıların kararı olduğu belirtilmiştir.

Metnin devamında ^D UTU-ŠI unvanlı önemli bir kişinin de ritüele bizzat katıldığı

¹⁵⁹ Rosenkranz 1964, s. 255.

görülmektedir. Hatta bu unvana sahip kişinin önemi dolayısıyla ^DUTU-ŠI, askerî seferde ya da Hattuša dışında hangi şehirde ise ritüel orada gerçekleştirilirdi. Metinde geçen bu cümleyle göre ^DUTU-ŠI ‘nın krala ait bir unvan olduğu anlaşılmaktadır.¹⁶⁰ Ritüelin gerçekleştirilme aşamalarında hangi büyüsel eyleme katıldığı (kralın atların koşulduğu savaş arabasında oturup beklemesi haricinde) belli olmasa da Majesteleri kralın “baş rahip” gibi önemli bir dini unvan da sahip olmasına baktığımızda, tanrı ^DPirinkir’e libasyon (*ekuzi*) yapan kişi belki de kraldır.

“Tanrı ^DPirinkir ritüelinin” askerî ritüeller grubuna dâhil olmasını destekler biçimde önemli bir askerî unvana sahip bir komutan da ritüel eylemlerine katılmıştır: “Savaş arabacılarının şefi” (GAL ^{LÚ}.MEŠ *KARTAPPU- TI*)¹⁶¹ unvanına sahip bu görevli saygıyla çömelerek tanrılara içecekler sunma eylemini gerçekleştirmiştir.

“Majesteleri kral”, “savaş arabacılarının şefi”, “arabalı savaşçı”, “*hapiya* adam” gibi önemli askerî ve sivil unvanların ritüele katılmaları nedeniyle, Hitit saray hizmetlerinde görevli (“büyücü-rahip/rahipler” ^{LÚ}SANGA, “rahibe” ^{SAL}SANGA ve “hekim/kâhin” ^{LÚ}₂AZU) gibi unvanlar metnin satırlarında geçmese de ritüel eylemlerine katılmış olmaları olasıdır.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

MUŠEN “kuş”

ŠAḪ.TUR “domuz yavrusu”

UR.GI₇ TUR “köpek yavrusu”

ANŠE.KUR.RA “at”

SILA₄ “kuzu”

Yiyecek ve İçecekler:

11 NINDA.SIG “11 adet ince ekmek”

1 NINDA *an* ¹/₂ ŠA-A-TI “yarım *sútu*-ölçek undan yapılan sıcak bir somun”

¹⁶⁰ HTBS 2016b, s. 572.

¹⁶¹ Beal 1992, s. 449.

NINDA.GUR₄.RA.MEŠ “kalın ekmekler”

NINDA.Ì. E. DÈ.A “bir çeşit yağlı ekmek”

1 NINDA *mulatin* “1 adet *mulati* ekmeği”

2 NINDA *a-* “2 sıcak somun ekmek”

ŠE “arpa”

UZU NÍG.GIG “karaciğer”

UZU ŠA.BA “kalp”

KAŠ GEŠTIN “özel şarap”

wakšura GEŠTIN “*wakšur* şarabı”

Askerî objeler:

GI “ok”

GI[ŠPAN] “yay”

Diğer Ritüel Objeleri:

NAMMAANTU₄ “ölçü kabı”

GIŠ? “ağaç yongası?”

warnu “ritüel ateşi”

GIŠBANŠUR “ritüel masası”

GIŠBANŠUR AD.KID “hasır ritüel masası”

KUŠKIR₄.TAB.ANŠE “at yuları”

GIŠ *kurtali* “örgü işi bir kap”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır. Ritüel metnin çok bozuk olması nedeniyle bazı paragraflarda majik işlemler tespit edilememiştir.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (1 A Öy. 13-14) *hapiya*-adamın ikiye ayırdığı köpeğin parçaları iki tarafa yerleştirilir ve atlar parçaların arasından geçirilir.

2. İşlem: (1 A Öy. 15) Yukarı kaldırılan oklar, yaylara yerleştirilir ve yay gerdirilir.

3. İşlem: (1 A Öy. 16-18) İki tarafa ateş yakılır ve yakılan bu iki ateş arasından atlar geçirilir.

4. İşlem: (1 A Öy. 19-21) Irmağa sürülen atlar ırmağa ulaşınca bekletilir ve bu ırmaktan atlara su serpilir.

5. İşlem: (2 B 1-2 Av. 1-3) Görevliler, ritüel masasındaki at yularlarını alırlar ve dama çıkarırlar. (Damda at yularları kutsanır?). Damdan aşağıya at yularlarını indirirler ve onları tanrının karşısına taşırlar. Sonra tanrının yanında at yularlarını tutarlar ve haykırırlar (burada söylenen büyü sözlerin ne olduğu belli değildir). Sonra at yularlarını yerlerine yerleştirirler.

6. İşlem: (3 Av. 4-10) Tanrı ^D*Pirinkir*'in tapınağında at yularlarına saygıyla reverans yapılır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Tanrı ^D*Pirinkir* ritüelinde savaş arabalarını çeken atlar üzerinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Askerî ritüellerinde çokça örneğine şahit olduğumuz bu metot yoluyla kurban sahibi üzerindeki kötülükler, ritüel malzemelere aktararak uzaklaştırılması eylemleri gerçekleştirilmektedir. İncelediğimiz ritüelde ise Hitit ordusunun özellikle meydan savaşlarındaki düşmanla mücadelesinde en etkili silah olarak gördüğü “savaş arabasını” çeken atların kötülüklerden arınma işlemlerinin yapıldığını görmekteyiz. Atlar, önce kötülüğü çekmesi için ikiye ayrılan köpek yavrusu parçaları ve daha sonra kötülüğü yakması için iki tarafa yakılan ateş arasında yürütülür. Bu arada muhtemelen kötülüğü uzaklara taşıması için ritüel alanına getirilen oklar, yayda gerdirilerek havaya kaldırılır. En sonunda ırmağa sürülen atlara bu ırmakta su serpilir ve böylece kötülükler suya karışarak atlardan uzaklaşır.

Köpek yavrusu, yakılan ateş, ok-yay ve aynı zamanda ırmak suyu gibi ritüel objeleri, atların arındırılmasında kullanılırken ritüel malzemeleri arasında yine öne çıkan domuz yavrusu (ŞAH.TUR), yavru köpeklerle birlikte dama çıkarılmış ancak köpek yavrusuyla birlikte ikiye kesilmemiş ve metnin sağlam satırlarına göre diğer büyüsel eylemlerde de kullanılmamıştır.

2. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

“Tanrılara sunma ve yardım isteme” uygulaması, daha önce incelediğimiz askerî ritüellerde görüldüğü gibi tanrı ^D*Pirinkir* ritüelinde de karşımıza çıkmıştır. Çalışmamızda, askerlerin kötülüklerden arındırılmasına dair bir ritüelin gerçekleştirildiğinden bahsetmiştik. Aynı şekilde incelediğimiz ritüelde de savaş arabalarını çeken atlar üzerinde son derece önemli bir ritüel eyleminin uygulandığını görmekteyiz. Dolayısıyla Hitit askerinin savaşma kabiliyetinin artırılmasının gerekliliği yanında bu beceriye en çok destek veren atlarında iyi yetiştirilmesi ve ayrıca kötülüklerden de arındırılarak manevi bir zırhla donatılması son derece gerekli görülmüştür.

Gerçekleştirilen bu arınma eylemlerinin olumlu sonuçlanabilmesi için tanrıların desteğini çekmenin de yine son derece önemli olduğu kabul edilmiş olacak ki tanrılara yapılan çeşitli sunular ritüele yansımıştır. Metnin başında görüldüğü gibi tanrı ^D*Tiyabenti*'ye ince ekmek ikram edildikten sonra şarapla libasyon yapılır. Arınma eylemlerinin gerçekleştirilmesinden sonra doğranmış karaciğer, kalp ve kalın ekmek ritüel masasının üzerine yayılır ve bunların üstüne bir çeşit tatlı/yağlı ekmek ve yemek serpilir. Ardından sofraya birasıyla tanrılara libasyon yapılır. Kesilen bir kuzu pişirilir. Hazırlanan bu yiyecekler ve içecekler tanrı ^D*Telipinu*'ya ve tanrı ^D*Huzziya*'ya ikram edilir.

Daha sonra at yularlarını da alarak dama çıkarlar ve burada bir yarım avuç *mulati*-ekmeği ve bir *waksur*-şarabıyla tanrı ^D*Pirinkir*'e libasyon yaparlar. Damdan aşağıya at yularlarını indirirler ve tanrının karşısında at yularlarını tutarlar ve tanrıya dua ederler.

Savaş arabacılarının şefi çömelir ve tanrılara içecek bir şeyler sunar. Sonra arpaları sepete yayarlar ve her birinin üstüne yarım *sútu*-ölçek undan yapılan ince ekmek koyarlar. Sonra onları kutsal hasır masasının önüne koyarlar. Tanrı ^D*Pirinkir*'in tapınağında saygıyla at yularına vurarak reverans yapan ritüel beyi, tanrıya iki sıcak somun sunar ve tanrıya bir

kez libasyon yapar.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

1 C Öy.1-6 ^D*Te-yá-bi-in-ti*: Hurri tanrılar listesinde yer alan bu tanrı adı, Hepat'ın vezir adı olarak anımsanmaktadır.¹⁶²

2 Av. 4-11 ^D*Pirinkir*: Hem erkek hem de dişi olarak düşünülen¹⁶³ tanrı ^D*Pirinkir*¹⁶⁴, M.Ö. üçüncü ve ikinci bin yıllarda Elam'dan Hatti'ye ve kuzey Suriye'ye kadar uzanan birçok krallıkta yer aldığı bilinmektedir. Mezopotamyalı “Büyük Aslan” (Mezopotamyalı *Ishtar-Inanna*'nın bir görünümü) ile ve Venüs gezegeni olarak kabul edilen Babil tanrıçası “^D*Ninsianna*” ile tanımlanan tanrı ^D*Pirinkir*, aynı zamanda ^D*Ištar*'a veya onun kişilikleri veya avatarlarından birine benzetilmektedir.¹⁶⁵ Karkamış'ta bulunan bir yazıtta geçen ^D*Para-karaš*, ^D*Pirinkir*'in geç bir biçimi olup, *Ištar*'ın başka bir tipi olarak değerlendirilmektedir.¹⁶⁶ Orta Hitit dönemi inancında ^D*Ištar*'ın bir tipi olarak bilinen tanrı ^D*Pirinkir*'in önemli bir rolü bulunmaktaydı.¹⁶⁷ Hitit başkenti Hattuša'ya ait metinlerde ^D*Pirinkir*, en çok Hurri çağı geleneğine ait adak/kurban¹⁶⁸ listelerinde görülürken, aynı zamanda iki ritüel bileşiminin de odak noktasıdır. Bunlardan ilki, tapınağı kötülüklerden arındırmak için tanrıyı çağıran “Babilili Ritüeli¹⁶⁹”. İkincisi, yani çalışmamızda da yer verdiğimiz atlarla ilgili ritüeldir (CTH 644).¹⁷⁰

1 A Öy. 4-12 *hapeš*: “Bir kült görevlisi” olarak tanımlanan¹⁷¹ *hapeš* adamları, içinde hiyerarşik yapıya (ikinci dereceden GAL ve ^{LÚ}*hapiyaš tān pedan*, oldukları belgelenmiştir)

¹⁶² https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/164586/mod_resource/content/0/7.%20YAZILIKAYA.pdf. Erişim tarihi 13.05. 2021

¹⁶³ Ivanov 1998, s.150.

¹⁶⁴ Tanrı ya da tanrıça ^D*Pirinkir*, Hitit başkentinden at eğitim kılavuzlarından birinin girişinde de atlarla ilişkilendirilmiştir. “Ritüelle Başlayan Eğitim Talimatı” adıyla sunulan ve Kizzuwatna kökenli ritüel metni şöyle başlamaktadır: KUB 29.55 i 1-11 (CTH 285) *Onuncu gün, sabah, ancak henüz gecenin son anı tam olarak aydınlanmadığı zaman, ardından “Seyisler Evi”nde bir libasyon yaparım. Sonra ^DPirinkir'i [ve ^DIštar'ı] çağırırım ve Hurri dilinde şu şekilde [konuşurum]: “[Lütfen], ^DPirinkir ve ^DIštar, iyilikle atların [yanında durun]!” Ama onlara Luwice şu şekilde [konuşurum]; “İyilikle atların yanında durabilir misiniz?”* Bkz.: Beckman 1999a, s. 38.

¹⁶⁵ Ivanov 1998, ss. 149-151.

¹⁶⁶ Baltacıoğlu 2006, s. 131.

¹⁶⁷ Haas 1994, s. 415-416.

¹⁶⁸ KUB 56.55 Rs. IV 10-11: Haas 1994, s. 416

¹⁶⁹ CTH 718: Ayrıntı için bkz.: Beckman 2010, ss. 109-120; Beckman 2014, ss. 1-85.

¹⁷⁰ Haas 1994, s. 416.

¹⁷¹ HTBS 2016b, s. 158.

sahip bir meslek grubuna dâhildir. Genellikle eski kuzey ve orta Anadolu geleneğinin dini festivallerinde rahibe NIN.DINGIR ve ^{MUNUS.MEŠ}zintu^{heš} kızları ile birlikte şarkılar ve danslara katılarak sürekli bir varlık göstermişlerdir. Ayrıca *hapeš* adamları domuzların vücutlarına zarara vermeden sopa yardımıyla kanı akıttıktan sonra keserek parçalara ayırma görevini yerine getirerek günümüzdeki gibi yetiştirilen vahşi kökenli domuzların tedarikiyle de ilgilenmekteydiler.¹⁷² Ritüeldeki görevine de baktığımızda *hapeš* adamlarının kurban edilen hayvanların vücutlarını ayırmada tecrübe ve yeteneğe sahip oldukları anlaşılmaktadır.

2 A ii 9-20 ^DTelipinu ve ^DHuzziya: Bu isimler, Hitit Krallık dönemine tarihlenen Hitit krallarına (I. Huzziya M.Ö. 1530-1525; I. Huzziya'nın kayın biraderi Telipinu¹⁷³ M.Ö. 1525-1500) aittir. Ritüelde bu kralların isimleri atların koruyucu tanrıları olarak geçmektedir.

2 A ii 23-26 ^DUTU^{ŠI}: (isim) Ünal'a göre terim “güneşim”, “Güneş Kralı”, “Majesteleri (kral unvanı)” anlamlarını ifade etmektedir.¹⁷⁴ “Kral/Majesteleri” askerî seferde ya da Hattuša dışında hangi şehirde ise orada ritüel gerçekleştirilirdi.

4 Obv. 1-4 ^DZi-ya-kán ša-ra-a p[a: Beckman'a göre, “Ziya nehri ?” başka herhangi bir metinde geçmemekte ve okuma belirsiz olarak kabul edilmektedir.¹⁷⁵

2.4. Anniwiyani Ritüeli: CTH 393

Transkripsiyon ve Tercüme¹⁷⁶

Öy. I

§ 1

1 UM-MA ^fA-an-ni-ú-i-ia-ni AMA ^mAr-ma-ti
^{LÚ}MUŠEN.DÙ ARAD ^mHu-u-ur-lu-u
2 ma-a-an ^dLAMMA lu-li-mi-ja-aš SÍSKUR i-ia-mi
3 nu ki-i da-aḫ-ḫi

1 Aruri'nin annesi Anniwiyani, Ururlu'nun hizmetlisi olan Auguren:
2 LAMMA tanrı ^DLulimi'nin ritüelini gerçekleştirdiğimde,
3 şunları (objeleri) alıyorum.

¹⁷² Daddi 2016, s. 300.

¹⁷³ <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/bir-kent/hititlerin-kisa-tarihi> Erişim tarihi 07.06.2020

¹⁷⁴ HTBS 2016b, s. 572.

¹⁷⁵ Beckman 1999a, s. 36, dn. 88.

¹⁷⁶ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: D. Bawanyeck (ed.), hethiter.net/: CTH 393 (Erişim tarihi 21.06.2019); Sturtevant 1927, ss. 6-7; Bechtel 1935, ss. 106-107; Torri 2003, s. 77-78; Dardano 2006, ss. 164-170; Peled 2010, s. 70; Collins (Yıl yok) (forthcoming-y. (?) s. (?).

§ 2

4 SÍG *an-da-ra-an* SÍG *mi-ta-a-an* ŠE *kar-aš* ŠE.LÚ^{SAR} *da-aḫ-ḫi*
5 *na-at-kán* *ša-an-ḫu'-an-zi*
6 [1] ^{DUG}KU-KU-UB KAŠ 16 NINDA.GUR₄.RA TUR
1 MÁŠ.GAL 1 UR.TUR 14 ^{GIŠ}[GAG] ^{GIŠ}[ÍLDAG] 2 ^N
^{A4}NUNUZ TUR-TIM 14 ^{DUG}GAL TUR 12 ^{DUG}KU-
KU-UB TUR
7 MUŠEN^{HIA}-*ia* *ḫu-u-ma-an-du-uš* ŠA IM *i-en-zi*
8 *ku-in-ku-in* MUŠEN-*an* ^{LÚ.MEŠ}MUŠEN.DÚ *uš-kán-zi*
9 *nu-uš-ša-an* Ú-UL *ku-in-ki wa-ag-ga-aš-nu-an-zi*

§ 3

10 *nu ma-aḫ-ḫa-an ne-ku-zi*
11 *nu-uš-šš-an A.NA* EN SISKUR *ḫa-an-te-iz-zi bal-ši*
A.NA GİR.^{MEŠ}.ŠU ŠÚ.^{MEŠ}.ŠÚ^{UZU}GÚ.ŠU *iš-tar-na pé-di* *A.NA* ^{GIŠ}NAD. ŠÚ₄ ^{GIŠ}*pa-ti-ia al-li-e-eš* *ha-an-te-iz-zi* *pal-ši* ^{SIG}*a-an-da-ra-an ḫa-ma-an-ki*
12 *A.NA* ^{GIŠ}GIGIR-*la-áš-ša-an* ^{GIŠ}PAN. ŠÚ^{GIŠ}
MÁ.URU.URU₅-ŠÚ QA.TAM.MA-*pát ḫa-ma-an-ki*

§ 4

13 EGIR-*an-da-ma-aš-ša-an* [SÍG] *mi-da-a-an QA-TAM-MA ḫa-ma-an-ki*
14 *nam-ma-aš-ša-an ḫa-an-ḫu-un-da* NINDA.GUR₄.RA^{HIA} Ú-NU-
UT GIR₄ [^{GIŠ}]GAG^[HIA]-*ia* MUŠEN^{HIA}-*ia* ŠA IM
^{DUG}KU-KU-BI^{HIA} [TUR]-TIM *kat-ta pát-da-ni-i ḫa-an-da-a-iz-zi*
15 *na-at A-NA* EN SISKUR ŠA-PAL ^{GIŠ}.NÁ *da-a-i*
16 [*na*]-*at-ši* ŠA-PAL ^{GIŠ}.NÁ *še-eš-zi*

§ 5

17 *ma-a-an lu-uk-kat-ta*
18 *na-aš-ta A-NA* EN SISKUR *ḫu-u-ma-an-da-zi-ia* SÍG *a-an-ta-ra-an* SÍG *mi-da-an-na ar-ḫa tuḫ-ša-an-zi*
19 *na-at-ša-an kat-ta pát-da-ni-i da-a-i*
20 *na-aš-ta ŠÀ É-TI* DUMU.MUNUS *šu-up-pé-eš-ša-ra-an pé-e-ḫu-da-an-zi*
21 *na-an-kán KÁ-aš an-da ti-[it]-ta-nu-an-zi*
22 *nu* ŠU-*it iš-ša-na-aš* MUŠEN *ḫar-zi*
23 *nu* DUMU.MUNUS *ḫal-za-a-i*
24 *pa-ra-a-wa-kán e-ḫu* ^dLAMMA *lu-li-mi-[eš]*
25 [*an*]-*da-wa-kán* ^dLAMMA *in-na-ra-u-wa-an-za ú-iz-zi*

§ 6

26 [*nu*] *ḫu-u-ma-an ḫa-ra-a tum-me-ni*
27 *pé-ra-an-na-za* UR.TUR [MÁŠ.GAL-y]a *ḫu-i-nu-me-ni*
28 *nu* HUR.SAG-*i dam-me-li pé-di* [*pa-i-wa-ni*]
29 [*nu k*]u-wa-pí ^{GIŠ}APIN-aš Ú-UL *a-ar-aš-ki-iz-zi*
30 [*nu a-pí-ia*] [*pa*]-*i-wa-ni*
31 DUMU.MUNUS-*ma-kán iš-ša-na-aš* MUŠEN [*an*-

4 Şunları alırım. Mavi yün, kırmızı yün, arpa *karš*-tahıl ve kişniş
5 ve kızartırsın.
6 1 kap bira, 16 küçük kalın ekmek, 1 keçi, 1 yavru köpek, 14 mandal kavaktan (yapılmış), 2 küçük yumurta şeklinde NUNUZ-taş, 14 küçük bardak, 12 küçük sürahi.
7 Bütün kuşlar kilden yapılmıştır.
8 Kâhinler hangi kuşa bakarsa baksın
9 hiçbirini atlamazlar.

10 ve akşam olunca,
11 önce ritüel sahibinin (komutanın) ayaklarına, ellerine, boynuna (ve), yatağına, dört yatak ayağına mavi yün bağlar.
12 aynı şekilde O (onun) arabasına, yayına (ve) ok kılıfına da (bağlar).

13 Sonra kırmızı yünü de aynı şekilde bağlar.
14 Sonra kızarmış tohumlar, kalın ekmekleri, pişmiş topraktan yapılmış kapları, kil kuşları, mandalları (ve) bir sürahiye yerleştirilen küçük kapları
15 ritüel beyinin (komutanın) yatağının altına koyar
16 ve yatağının altında kalır.

17 Sabah olduğunda
18 mavi yünü ve kırmızı yünü ritüel efendisinden (komutandan) tamamen keserler,
19 (Anniwiyani) onları sepete koyar.
20 Sonra evin içine bir bakire kız getirirler
21 ve kapıya oturmasına izin verirler.
22 Elinde hamur bir kuş tutar.
23 Şimdi kız sesleniyor:
24 “Koruyucu tanrı ^Dlulimi! çık,
25 Koruyucu tanrı ^Dinnarawant içeri girer!”

26 Her şeyi ele alırız.
27 ve yavru köpek ve keçi önden koşsun.
28 Ve dağlara, bakir bir yere [gidelim.]
29 Sabanın girmediği yer [neresiye]
30 [oraya] gidiyoruz.
31 Ama bakire kız hamur kuşu [içinde] [ge]tirdiğinden çıkarır.

da pé][e]-da-i

32 na-an-ša-an na-aš-[šu] ZAG.GAR.RA-ni [da-a-i]

33 [na-a]š-ma-an-kán^{GIŠ}AB-ia da-a-i

32 onu sunağa koyar,

33 veya pencereye koyar.

§7

34 [nu a-ra-a]h-za KÁ.GAL^{GIŠ}ha-tal^l-ke-eš-na-aš i-ia-u-e-ni

35 [nu UR.TUR] ar-ḫa ku-ra-an-zi

36 nu A-NA KÁ.GAL-TIM [ḫa-an-te-ez]-zi-ia-az ke-e-ez MAŠ-AM ti-an-zi

37 [ke-e-ez-z]i-ia MAŠ-AM ti-an-zi

34 [Dışarıda] alıçtan bir geçit yaparız.

35 [köpek yavrusunu] ikiye keserler.

36 Bir yarısını geçidin ön tarafına koyarlar

37 ve diğer yarısını (geçidin) öbür tarafına koyarlar.

§8

38 [A-NA KÁ.GAL-T]IM-ma ap-pé-ez-zi-ia-az [ke-e-ez ke]-[e]-ez-zi-ia^{GIŠ}la-aḫ-ḫur-nu-zi [ti-an-zi]

39 [še-er]-ma ke-e-ez 7 NINDA.GUR₄.RA da-a-i

40 [ke-e-ez-zi-i]a 7 NINDA.GUR₄.RA da-a-i

41 [2 NINDA.GUR₄.RA-m]a[?] kur-kán-zi

42 na-aš ḫar-zi

38 Ama [geçidin] arkasında diğer tarafa bir yaprak/yeşillik bırakır.

39 [Sonra] o (Anniwiyani) 7 kalın ekmeği buraya koyar.

40 ve oraya 7 kalın ekmeği oraya koyar.

41 Fa[kat 2 kalın ekmek] saklanır,

42 ve onları tutar.

Ay. II

§9

43 [nu ke-e-e]z 7^{DUG}GAL iš-ka₄-a-ri

44 [ke-e-ez-zi-i]a 7^{DUG}GAL iš-ka₄-a-ri

45 [na-aš KAŠ[?] š]u-un-na-i

46 a-wa-an kat-ta-ma [ke-e-ez 6^{DUG}KU-KU-UB da-a-i

47 ke-e-ez-zi-ia 6^{DUG}KU-KU-UB da-a-i

43 O 7 bardak tutar [bura]da

44 [ve] 7 bardak koyar [oraya]

45 [ve] [onlara] bira [dol]durur.

46 Fakat buraya 6 sürahi bırakır

47 ve oraya 6 sürahi.

§10

48 na-aš-ta MÁŠ.GAL A-NA^dLAMMA lu-ú-li-mi ši-pa-an-ti

49 nam-ma-an ar-ḫa ḫa-ap-pé-eš-na-an-zi

50 nu-uš-ša-an A-NA NINDA.GUR₄.RA še-er ke-e-ez ke-e-ez-zi-ia zi-ik-ki-iz-zi

48 Sonra keçiyi Koruyucu tanrı^Dlulimi-'ye sunar.

49 Sonra onu parçalara ayırırlar

50 ve buradaki ve oradaki kalın ekmeklerin üzerine (parçaları) koyarlar.

§11

51 te-kán-ma pád-da-an-zi

52 nu MUŠEN^{HI.A} IM

53 ku-i-e-eš i-ia-an-te-eš na-aš-kán kat-ta-an-ta da-a-i

54 ša-an-ḫu-un-da-ma ar-ḫa šu-uḫ-ḫa-i

55 na-aš-ta ḫu-u-ma-an-za KÁ.GAL-TIM kat-ta-an ar-ḫa ú-iz-zi

56 ap-pé-ez-zi-ia-az-ma ku-iš ḫu-ia-an-za

57 nu KÁ.GAL-TIM ar-ḫa du-wa-ar-ni-iz-zi

58 na-at ar-ḫa pé-eš-ši-ia-i

59 nu ta-aš-ku-pa-iz-zi

60 na-at-kán ar-ḫa pít-ti-ia-an-zi

51 Yeri kazarlar

52 ve hazırlanmış kil kuşları

53 çukura koyar.

54 Fakat kavrulmuş [tohumları] serper.

55 Ve sonra herkes (Augur), geçidin altından geçer.

56 Ama hangisi en son koşarsa,

57 geçidi kırar,

58 iter

59 ve bağırır.

60 “Onlar [hepsi] kaçıyor”

§12

61 *ma-aḥ-ḥa-an-ma-at pa-ra-a a-ra-an-zi*
 62 *a-pa-a-at-ša-ma-aš-kán pé-e-da-an mu-un-na-at-ta-ri*
 63 *nu* ^{GIŠ}GAG^{HLA} ^{GIŠ}ILDAG *da-an-zi*
 64 *nu-za KASKAL-an EGIR-an tar-ma-a-an-zi*

§ 13

65 *ma-aḥ-ḥa-an-ma-at pa-ra-a a-ra-an-zi*
 66 *nu ku-wa-pi an-da ḥu-u-up-pa-an-du-uš* NA^{HLA} *ú-e-mi-ia-an-zi*
 67 *nu* 2 NINDA.GUR₄.RA *ku-i-uš ḥar-kán-zi*
 68 *nu-uš pá-r-ši-ia-an-zi*
 69 *še-ra-aš-ša-an* 2 NA⁴NUNUZ *da-a-i*
 70 *nam-ma-at an-da URU-ri-ia i-ia-an-ni-an-zi*
 71 *uš-kán-zi-ma IŠ-TU MUŠEN*
 72 *nu ku-wa-pi* MUŠEN^{HLA} ^{SIG₅}*aḥ-ḥa-an-zi*
 73 *na-at an-da URU-ri-ia pa-a-an-zi*
 74 *nu-za ḥu-u-ma-an-za wa-[ar-ap]-zi*

§ 14

75 *na-at a-ra-aḥ-za pa-a-an-zi*
 76 *nu-kán na-aš-šu I-NA* ^{GIŠ}KIRI₆ *ku-e-da-ni-ik-ki an-da na-aš-ma A-NA* ^{GIŠ} *ku-e-da-ni-ik-ki kat-ta-an*
 77 *nu* ^dLAMMA *in-na-ra-u-wa-an-da-an ki-iš-ša-an ši-pa-an-da-an-zi*
 78 *ŠA* ^{GIŠ}HAŠḤUR.KUR.RA ^{GIŠ} *la-aḥ-ḥur-nu-zi iš-pa-ra-[an-zi]*
 79 *še-ra-aš-ša-an* 3 NINDA.GUR₄.RA *pár-ši-an-du-uš ti-an-zi*

§ 15

80 *na-aš-ta MÁŠ.GAL* ^DLAMMA *in-na-ra-u-wa-an-ti ši-pa-an-ti*
 81 *nam-ma-an-ša-an* ^{GIŠ} *la-aḥ-ḥur-nu-zi-aš ša-ra-a ḥu-kán-zi*
 82 *'na`-aš-ta ZAG-an* ^{UZU}GEŠTUG-an *ku-ra-an-zi*
 83 *na-at IZI-it za-nu-wa-an-zi*
 84 *na-at-ša-an A-NA* NINDA.GUR₄.RA^{HLA} *še-er ti-an-zi*

§ 16

85 *nam-ma* ^{UZU}NÍG.GIG ^{UZU}ŠĀ ZAG-an ^{UZU}ZAG-an *IZI-it za-nu-wa-an-zi*
 86 *na-at-ša-an A-[NA DINGIR-LIM]* EGIR-pa *ti-an-zi*

§ 17

87 *MÁŠ.GAL-ma-kán ḥu-u-ma-an-da-an mar-kán-z[i]*
 88 *na-an* ^{LÚ.MEŠ}MUŠEN.DÙ *ar-ḥa a-da-an-zi*
 89 *nam-ma* EGIR-an-da ^dLAMMA *in-na-ra-u-wa-a[n-da-an]* GUB-aš 3' -ŠU *a-ku-wa-an-zi*

Ay. III

§ 18

90 EGIR-an-da-ma-aš-ma-[aš ku-i-e-eš DINGIR^{MEŠ}]

61 onlar dışarı gider gitmez,
 62 ve o yer (geçidin olduğu yer) onlara görünmez olur.
 63 Kavak mandallarını alırlar
 64 ve onları yolun arkasına sabitlerler.

65 Ama daha ileri gider gitmez,
 66 bir araya toplanmış taşları bulacakları yere.
 67/68 Elllerinde (hala) bulunan 2 kalın ekmeği bölerler.
 69 Sonra (Anniwiyani) yumurta şeklindeki 2 taş onların üstüne bırakır.
 70 Sonra şehre girerler,
 71 ama kuşa (kehanete) dikkat edilir.
 72 Kuşlar olumlu bir işaret verince,
 73 şehre girerler
 74 ve herkes kendini yıkar.

75 Dışarı çıkarlar.
 76 İster herhangi bir zeytin bahçesinde, ister herhangi bir ağacın altında
 77 Koruyucu-tanrı ^Dinnarawan'a şu şekilde kurban sunarlar.
 78 Dışarıya kayısı ağacı yaprağı yayarlar
 79 ve üzerine 3 adet kırılmış kalın ekmek koyarlar.

80 Ve sonra o (Anniwiyani) Koruyucu tanrı ^DInnarawant için bir keçi sunar.
 81 Sonra yapraklar üzerinde keser.
 82 Sonra sağ kulağını keser,
 83 ateşte pişirir
 84 ve kalın somunların üzerine koyar.

85 Ayrıca ciğer, kalp (ve) sağ omuz ateşte pişirirler.
 86 ve tanrı için geri koyarlar.

87 A Keçinin tamamını parçalarlar
 87 B [yani geri kalanını].
 88 A ve kâhinler (augurlar) onu yer.
 88 B [Ve onlar yer.]
 89 A Ayrıca, daha sonra Koruyucu tanrı ^Dinnarawant 'ı içerler 3 kez ayakta.
 89 B [... Koruyucu tanrı] ^DKurša - [...] 3 kez içer.

90 Bundan sonra [hangi tanrılar] onla[ra] karşı iyi

a-aš-ša-u-e-eš

91 nu a-p[u-u-uš DINGIR^{MEŠ} ak-ku-uš-kán-zi]

92 nam-ma-at-za ar-ḫa l-[NA É^{MEŠ}-ŠU-NU pa-a-an-zi]

niyetlidirler.

91 O [tanrıların her birini içerler.]

92 Sonra [evlerine] dönerler.

2. Ritüel

§ 19

93 ma-a-an^dLAMMA^{KUŠ} kur-ša-a[n ú-i-ia-an-zi]
94 nu ki-i d[a-aḫ-ḫi]

93 Koruyucu tanrı ^DKurša'yı [çağırdıkları]nda
94 bunları alıyorum:

§ 20

95 1 NINDA.ÉRIN^{MEŠ} 1 NINDA^{wa-ge-eš-}
šar 7 NINDA.GUR₄.RA TUR [X]
96 ^{DUG}iš-nu-ra-ša-kán šu-ú-ni-ia-an-zi
97 na-aš-ta šar-li-ia še-er ar-ḫa da-aḫ-ḫi
98 na-an NINDA-an i-ia-mi
99 1 ^{GIŠ}BANŠUR 1 ^{TUG}ku-re-eš-šar ga-la-ak-tar pár-
[ḫu]-e-na-aš ŠA DINGIR-LIM
100 nam-ma A-NA UDU^{HLA} iš-tar-na pa-i-mi nu-
kán [ku-iš]
101 ^{UDU}i-ia-an-za IGI^{[HL.]A-wa} PUTU-i ne-an-za
102 nu-uš-ši-kán^{SIG}ḫu-ut-tu-ul-li ḫu-u-it-ti-ia-mi

95 1 adet asker ekmeği, 1 adet ücretli (*wageššar*)
ekmek, 7 adet küçük kalın ekmek.
96 Hamur teknesi (hamur) ile doldurulur.
97 Sonra en üsttekini çıkarıp
98 sıcak ekmek yapıyorum
99 1 masa, 1 ^{TUG}kureššar, galaktar (ve) tanrının
parḫuena sı (vardır).
100 Ben de koyuna (sürüye) giderim,
101 o koyun gözlerini Güneş tanrısına çevirmiş.
102 Ondan bir tutam yün çıkaracağım.

§ 21

103 A.ŠÀ te-ri-ip-pi-aš^{GIŠ}šar-pa-aš ḫa-aš-du-er
9 ^{NA4}pa-aš-ši-la-aš A.ŠÀ te-ri-ip-pi-aš 9 e-ed-ri ku-it-
ta pa-ra-a TU₇ UZU TU₇ ḫar-ki ša-ra-ap-pu-wa-
aš TU₇ GÚ.TUR TU₇¹ GÚ.GAL TU₇ BA.BA.ZA
NINDA.Ī.E.DÉ¹.A ŠA LĀL me-ma-al GA.KU₇
1 ^{DUG}ḫa-a-ni-iš-ša-aš KAŠ

103 Sürülmüş bir tarlanın tırmıklarından 2 *šarpa*
saman, sürülmüş bir tarladan 9 çakıl taşı, 9 yeme-
ğin tümü; bir etli yemeği, beyaz etli yemek,
šarappuwa, mercimek yemeği, nohut yemeği, yu-
laf lapası, bir çeşit yağlı ekmek, ballı yemek, tatlı
süt (ayrıca) 1 *ḫaniššar* (ölçek) bira.

§ 22

104 na-aš-ta^{GIŠ}BANŠUR I-NA É.ŠÀ an-da te-eḫ-ḫi
105 na-aš-ta^{TUG}ku-re-eš-šar kat-ta kán-ga-aḫ-ḫi
106 še-er-ma-aš-ša-an NINDA.ÉRIN^{MEŠ} NINDA^{wa-ge-}
eš-šar
^{NINDA}šar-li-in-na te-eḫ-ḫi
107 pé-ra-an kat-ta-ma GUNNI i-ia-mi

104 Sonra eve bir masa koyarım
105 ve ^{TUG}kureššar (başlığı) asarım.
106 “asker ekmeği”, *wageššar* ekmeği ve *šarli*
ekmeği üzerine koyarım.
107 Ancak ondan önce yan tarafa bir ocak kura-
rım.

§ 23

108 nu A.ŠÀ te-ri-ip-pi-ia-az 9 ^{NA4}pa-aš-ši-la-an me-
er-ra-an-da-ia ḫa-aš-du-er ú-da-an-zi
109 nu-uš-ša-an^{NA4}pa-aš-ši-lu-ušA-NA GUNNI iš-ḫu-
wa-a-i
110 še-ra-aš-ša-an^{GIŠ}šar-pa-aš ḫa-aš-du-er me-er-ra-
an-da wa-ar-nu-zi
111 ga-la-ak-tar-ma pár-ḫu-u-e-na-an^{UDU}i-ia-an-da-
aš^{SIG}ḫu-ud-du-ul-li-it an-da iš-ḫa-a-i
112 na-an DUMU.MUNUS šu-up-pi-iš-ša-ri pa-a-i
113 nu ú-i-e-eš-ki-iz-zi
114 an-da-ma-kán ki-iš-ša-an me-mi-iš-ki-iz-zi

108 Sürülmüş tarladan 9 çakılı ve kaybolan sa-
manı getirirler.
109 Çakılları ocağın üzerine döker.
110 Sonra *šarpa* (tırmığın) kaybolan samanını ya-
kar.
111 Ama *galaktar* (sakinleştirici madde) (ve)
parḫuena (tatlı içecek, meyve suyu, nektar) onları
koyunyünü ile sarar
112 ve bakireye verir.
113 Bakire bağırarak (tanrıyı çağırır)
114 şöyle konuşur:

§ 24

115 *an-da-kán e-ḥu* ^dLAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš*
 116 *nu-un-na-aš-ša-an an-da mi-i-e-eš*
 117 *nu-un-na-aš-ša-an an-da tal-li-i-e-eš*
 118 *kar-pí-in-na kar-tim-mi-ia-at-ta-an ša-a-u-wa-ar ar-ḥa tar-na*
 119 *ke-e-ma-kán ḥa-aš-du-er ma-aḥ-ḥa-an* ^{LÚ}A-PIN.LÁ-li *ar-ḥa me-er-ta*
 120 *tu-ga-kán A-NA* ^dLAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš kar-piš kar-tim-mi-az ša-a-u-wa-ar ar-ḥa QA-TAM-MA me-er-tu*₄
 Ay. IV

115 “İçeri gir, Koruyucu-tanrı ^D*Kurša*
 116 ve bize karşı nazik ol
 117 ve bize iyi davran.
 118 Öfke ve kızgınlığı, küskünlüğü bırakın.
 119 Saban süren için saman nasıl kaybolmuşsa
 120 Koruyucu-tanrı ^D*Kursa* senin için de öfke, kızgınlık, küskünlük de kaybolmasına izin ver.

§ 25

121 *[na-aš-ta]* [^{NA4}]*pa-aš-ši-lu-uš IŠ-TU KAŠ ki-iš-ta-nu-mi*
 122 *[nu ki-i]š-ša-an me-ma-aḥ-ḥi*
 123 *ke-e-ez ma-aḥ-ḥa-an [ni-i]n-kir*
 124 *zi-ga-az* ^dLAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš [QA-TAM-M]A ni-[ik]*
 125 *nu-ut-ták-kán kar-pi-iš [kar-tim]-mi-az ša-a-u-wa-ar [ar]-ḥa me-er-du*

121 [Sonra] çakıl taşları birayla silerim
 122 ve şöyle söylerim:
 123 “Susadıklarına nasıl memnun oldularsa
 124 sende, Koruyucu-tanrı ^D*Kurša* - susadığına memnun ol
 125 Ve öfkenin, kızgınlığın ve kırgınlığının gitmesine izin ver”

§ 26

126 *[nu NINDA.GUR₄.R]A* ^{H¹A}*pár-ši-ia-aḥ-ḥi*
 127 *[na]-aš-kán EGIR-pa* [^{GIŠ}BANŠUR?]-[i] *te-eḥ-ḥi*
 128 *nu 9 e-ed-ri te-eḥ-ḥi*
 129 *[_ _] KAŠ pé-ra-an kat-ta 3-ŠU ši-pa-an-taḥ-ḥi*
 130 *[na-aš-t]a pa-ra-a ú-wa-am-mi*
 131 *[DINGIR-LIM]-ma-kán an-da ḥu-u-it-ti-ia-mi*

126 [Kalın ekmeği] bölerim
 127 ve [masaya] geri koyarım ve
 128 9 tabak koyarım.
 129 Ayrıca ondan önce üç kez (birayla) içerim.
 130 [Sonra] dışarı çıkarım.
 131 Fakat [tanrıyı] içeriye çekerim.

§ 27

132 *[lu]-uk-kat-ta-ma NINDA.GUR₄.RA* ^{H¹A} 9 *e-ed-ri KAŠ-ia ša-ra-a da-an-zi*
 133 *na-at ar-ḥa a-da-an-zi a-ku-wa-an-zi*

132 Hava aydınlanınca kalın ekmeği, 9 öğün yemeği ve birayı alırlar.
 133 ve onları yedirir (ve) içirirler.

§ 28

134 *nu I-NA U₄ 3* ^{KAM}*ki-iš-ša-an ú-i-ia-iš-ki-mi*
 135 *NINDA.GUR₄.RA* ^{H¹A}-ia 9¹ *e-ed-ri KAŠ-ia PA-NI DINGIR-LIM U₄-at U₄-at ta-ma-i zi-ik-ki-[iš-ki]-mi*

134 Üç gün boyunca (tanrıyı) aynı yolla çağırırım. Kalın ekmeği, 9 öğün yemeği ve birayı günlük tanrının önüne koyarım.

§ 29

136 *I-NA U₄ 4* ^{KAM}*ma mu-ke-eš-šar ḥu-u-ma-an ša-ra-a da-aḥ-ḥi*
 137 *na-at-kán pa-ra-a [pé]-e-da-aḥ-ḥi*
 138 *ga-la-ak-tar-ma-aš-ša-an pár-ḥu-u-e-na-[an]*
^{UDU}*i-ia-an-da-aš* ^{SIG}*ḥu-ud-du-ul-li EGIR-pa A-NA* ^dLAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš te-eḥ-ḥi*

136 Ama dördüncü gün tüm çağırma ritüel materyallerini alırım
 137 ve onları dışarı çıkartırım.
 138 ama *galaktar* ve *parḥuena* yı Koruyucu-tanrı ^D*Kurša* için koyunların yün tutamına yerleştiririm, Koruyucu-tanrı ^D*Kurša* için arkaya koyarım.

§ 30

139 *na-aš-ta* ^{LÚ.MEŠ}MUŠEN.DÙ *A-NA* ^dLAMMA ^{KUŠ}*kur-ša-aš MĀŠ.GAL ši-pa-an-da-an-zi*

139 Ve sonra kâhinler, bir keçiyi Koruyucu-tanrı ^D*Kurša* ya kurban ederler.

140 *nu ha-an-te-ez-zi pal-ši ZAG-an* ^[UZU]GEŠTUG-
an ^{UZU}NÍG.GIG ^{UZU}ŠA ZAG-an ^{UZU}ZAG.UDU-
an IZI-az za-nu-an-zi
141 *na-at-ša-an A-NA DINGIR-LIM EGIR-pa ti-an-zi*

140 Önce sağ kulağı, karaciğeri, kalbi (ve) sağ omzu kavururlar.
141 Ve tanrı için arkaya koyarlar.

§ 31

142 MÁŠ.GAL TU₇^{HLA} [i]-en-zi
143 *nu-za a-da-an-zi*
144 *nam-ma* ^d[LAMMA ^{KUŠ}]kur-ša-aš GUB-aš 3-ŠU
a-ku-wa-an-zi
145 EGIR-an-da-ma-aš-ma-aš ku-i-e-eš DINGIR-
^{MEŠ}a-aš-ša-u-[e]-eš
146 *nu a-pu-u-uš* DINGIR^{MEŠ} ak-ku-uš-kán-zi

142 keçi (kalanı) işlenerek et yemekleri[ne] dönüştürülür
143 ve yerler.
144 Sonra Koruyucu-tanrı ^DKurša yı içerler, 3 kez ayakta.
145 Ama onlara iyilik eden hangi tanrılarsa
146 o tanrılara içmeye devam ederler.

Kolophon

147 DUB 1^{KAM} A-WA-AT^f A-an-ni-wi₅-ia-ni AMA^m A-
ar-ma-ti
148 *nu-uš-ša-an ke-e-da-ni tup-pí* 2 SISKUR a-ni-ia-
an
149 [1] SISKUR ma-a-an ^dLAMMA lu-li-mi-
in [^d]LAMMA in-<na>-ra-u-wa-an-da-an-na ši-pa-
an-ti
150 1 SISKUR ma-a-an ^d[LAMMA] ^{KUŠ}kur-ša-an ú-i-
ia-an-zi
151 [QA-TI]
152 ŠU^m Ha-ni-ik-ku-DINGIR-
IM DUMU^m NU^{GIŠ} KIRI₆ DUMU.DUMU-
ŠÚ ŠA^m LÚ GAL DUB.SAR^{MEŠ}

147 Bir tablet: Armati'nin annesi Anniwiyani'nin sözleri.
148 Bu kil tablette iki ayin gerçekleştirilir:
149 [1] Koruyucu-tanrı ^DLulimi ve Koruyucu-tanrı ^DInnarawant' a kurban sundukları ayin. Diğer
150 Koruyucu-tanrı ^DKurša yı çağırma ritüelidir.
151 (Ayinler) bitti.
152 NU. ^{GIŠ}KIRI₆ 'ın oğlu, Ziti'nin erkek torunu, Kil tablet yazıcılarının şefi eliyle.

2.4.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 393= KBo 31.5+KUB 30.65+KUB 30.67+VBoT 24 i-iii 3

Bibliyografya

Metin ilk olarak 1927'de E.H. Sturtevant tarafından sunulmuştur (Sturtevant 1927, s. 5-31). 1930'da ise A. Götze, Sturtevant'ın imzasını VBoT 24 baskı numarasıyla yayınlamıştır. 1935'te E. H. Sturtevant ve G. Bechtel, ritüeli çevirisi ile birlikte yayınladılar (Sturtevant, Bechtel 1935, s. 100-126). H. Otten orijinal metne sadık kalarak imzasını oluşturmuş ve 1962'de KBo 12.104 olarak yayınlamıştır. CTH 393'ün revizyonunun bir parçası olarak VBoT 24 ile birlikte, küçük bir metin fragmanının transkripsiyon ve çevirisi D. Bawanypeck

tarafından 2005 yılında yapılmıştır (Bawanyeck 2005, s. 51-70).

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin birinci kısmında büyüsel eylemler biri ritüel beyinin (komutanın) evi ve diğeri açık alanlar (uzakta bir yer ve şehrin içinde ağaç altı ya da zeytin bahçesi) olmak üzere iki mekânda gerçekleşmiştir. Gündüz vakti hazırlanan renkli yün ipler akşam olunca ritüel beyine (komutana) ait sembollere bağlanır. Sabah olduğunda da yün iplikler bu sembollerden alınır. Uzak olarak kastedilen yer ise sabanın dahi sürmediği yani insanoğlunun gezmediği, ritüelin kutsallığına zarar vermeyecek bâkir bir tepe veya dağdır. Özel olarak seçilen bu yerde çevresinde kurbanlar sunularak alıç ağacından kutsal bir geçit yapılmış ve daha sonra ayin, bu geçidin içinden geçilerek devam etmiştir. Yani burada inşa edilen kutsal geçit, ritüelin önemli bir mekânı sayılabilir. Geçitten geçerek uzağa giden (kâhinler ya da unvanı belli olmayan başkaları) katılımcılar geçidi yok ettikten sonra arkalarındaki yolu (sembolik olarak) kapatırlar. Olumlu kehanetin ardından şehre dönerler ve yıkanılırlar. Dışarı çıkarlar ve zeytin bahçesinde ya da ağaç altında Koruyucu-tanrı ^D*Innarawant*'a kurban sunarak ritüele devam ederler.

İkinci Ritüelde gördüğümüz çakıl taşının ve samanın özellikle sürülmüş bir tarladan toplanmasına dikkat edilmiştir. Çakıl taşıyla yapılan büyü eylemlerden sonra hazırlanan ritüel masasına tanrı çağırılır. Bu tanrı çağırma eylemi 3 gün sürer ve 4. günde tüm tanrı çağırma objeleri toplanır.

Ritüelin Amacı

Son derece titiz olarak gerçekleştirilen askerî talimler¹⁷⁷ ve seferlerle elde edilen

¹⁷⁷ Bir saray kroniğinde “arabalı savaşçıların” eğitimlerinden bahsedilmektedir. Metin, “eğitim çavuşu” olarak tercüme edilebilecek bir at eğiticisinin (*uralla-*) görevlerini içerir. Aynı zamanda metin, başarılı olanlar için ödüller ve başarısız olanlar için ceza ile kralın önünde bir okçuluk yarışmasını tarif eder: KBo 3.34 Öy. II 21-35 “Kral, *Işpudaşınara*’yı aynı zamanda *Šuppiuman ve Maraşša*’yı alır. Onlar (Ş. ve M.), “*Arabalı Savaşçıların Binlerinin Müfettişi*” dir. O (Kral) onu (*Işpudaşınara*’yı) onların (Ş. M. ‘s) eğitim çavuşu (komutanı) (?) olarak atadı. Geceleri sürekli olarak manevralara (?) devam eder (?). Hatalar buldular (o bulur). *Šuppiuman* ve *Maraşša* için yüksek bir berber taburesi yaptılar. Birini (Ş.) Onun (Ş. ‘s) ubati’sinin (asker birliği?) önüne, diğerini (M.) Onun (M.’s) ubati’sinin (asker birliği?) önüne yerleştirdiler. Daima geceleri çağırılırlar, çünkü O, “Genç Araba Savaşçıları” yerleştirir/yerleştirdi atlar için? / üzerine?. Onlara oku, bileme çarkını(?) (ve) silahı tutmayı öğretir. Onları eğitti (ve) bunu eğitti. Ve bazısını, kralın babası “sakilerin başı” *Nakkalit*’e verdi; ve bazısını “habercilerin başı” *Huzzi*’ye verdi; bazıları “kraliyet muhafızlarının başı” olan *Kizzu*’ya, böylece eğitimlerini (becerilerini) tamamladılar. Kralın huzurunda ok attıklarında, hedefi vurursa ona içmesi için şarap verirler. Onlar [...] kralın. Fakat o hedefi vuramazsa, onlar ona bir acı bira (?) bardak verir. Orada eğitim

savaş tecrübelerinin katkısıyla kazanılan zaferler, Hitit inancı gereği¹⁷⁸ hep tanrılarının sunduğu ilahi yardımlara bağlanmıştır. Bunun yanında yine inançlarının gereği günlerce süren ritüellerle askerlerde görülen ve hastalık sayılabilecek çeşitli psikolojik problemlerin ortadan kaldırılması amacıyla tanrılarının desteğine ayrıca ihtiyaç duyulduğu görülmektedir. Bu nedenle Anniwiyani ve oğlu (Augur Armati) tarafından yazılan iki ritüelden biri olan tanrı LAMMA ^DLulimi ritüeli, Bawanpack'a göre yüksek rütbeli komutanın savaşma cesaretini ve insan gücü potansiyelini geri getirmek amacıyla gerçekleştirildiğine işaret etmektedir.¹⁷⁹ Metinde yazılmış haliyle ritüel beyi (EN.SÍSKUR) çeşitli uzuvlarından yatağa renkli yünle bağlanmasının devamında mesleği gereği kullandığı yayına, ok kılıfına ve savaş arabasına da aynı renk yün bağlanır. Dolayısıyla ritüel beyinin, Bawanpack'ın de düşüncesinin ışığında arabalı savaşçı (^{LÚ}KUŠ₇ (^{LÚ}İŠ)) ya da savaş arabası sürücülerinin başı (GAL ^{LÚ}KUŠ₇ (^{LÚ}İŠ)) unvanına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Gerek zihinsel gerekse beden gücü ve cesaretiyle de kendine güvenen her Hitit askerinde ya da komutanında bazı zafiyetlerin görüldüğü ve buna bağlı olarak eski gücüne kavuşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır.

Tıpkı Bawanpack gibi aynı düşünen Collins'e göre "ilahi-şeytani sıfatlarla somutlaşan tanrı ^DLulimi- ve ^Dinnarawant- ikiliğinin basitçe "zayıflık ve güç" arasında kalması gayet akla yatkındır. Bu iddiayı desteklemek için, kutsanmış bir kızın, cinsellik ya da kehanet ile hiçbir ilgisi olmayan ikinci ritüelde tekrar ortaya çıktığını ve ilk ritüeldeki varlığının, varsayıldığı kadar cinsellikle ilgili düşünce olmayabileceğini öne sürebilmemiz gayet mümkündür. Ek olarak, algılanan bir "eril-dişil ikileminde" savaş arabasına, yay ve ok kılıfına verilen önem abartılabilir. Ne de olsa Paškuwatti'nin ki de dâhil olmak üzere, cinsiyet sembolizminin kanıtlandığı diğer Hitit ritüellerinin aksine eril olanın karşı koyulduğu dişil bir unsur yoktur.¹⁸⁰ Yani eril (araba, yay ve ok kılıfıyla sembolize edilen) eski haline getirilmeden önce dişil olanın (mesela iğ ve öreke ile sembolize edilenin) alınmasını bekleriz. Aksine bu nesneler (araba, yay ve okla sembolleri) muhtemelen ayın için seçilmiştir çünkü onlar ritüel beyiyle (komutanla) en yakından bağlantılı olan mülklerdir.¹⁸¹ Bu detaylar desteklenmeden

tekrarını çıplak yapar." Metnin tercümesi için bkz.: Beal 1992, s. 535-536; Goedegebuure 2003, s. 238; Trimm 2017, s. 485.

¹⁷⁸ Hitit toplumunda, inanç, hayatın her alanında etkili olup, ona yön vermekteydi. Hititler, var olan düzenin devam etmesi ya da kaotik bir ortamdan korunma yolunun, doğüstü güçlerin/tanrılarının koyduğu kurallara uyulması ile ilgili olduğunu düşünürlerdi. Bu sebepten dolayı, kutsal saydıkları varlıklarla daima iletişim halinde olmaları gerekirdi. Kutsal ile insan arasındaki ilişkide, insanın birinci görevi taptığı varlığa saygıda kusur etmemek ve iyi bir hizmetkâr olmaktı. Tanrılarının görevi ise, insanların birtakım ihtiyaçlarını karşılamak ve onları korumaktı. Ayrıntı için bkz.: Küçükbezcı 2019, s. 139-147.

¹⁷⁹ Bawanypeck 2013, s. 103.

¹⁸⁰ Hitit ritüellerinde sembolizm için bkz.: Hoffner 1966, ss. 326-334.

¹⁸¹ Tıpkı Huwarlu'nun ritüelinde kral ve kraliçe adına kraliyet sarayının bölümlerine iplik bağlamada olduğu

bu ritüeli cinsellikle ilişkilendirmek için neredeyse yok denecek kadar az belirti vardır ve amacı ritüel beyini (komutanı) uğursuz alametin etkilerine karşı kuşatmak ve ilk etapta ortaya çıkan “zayıflık” kehanetini temizlemek olabilir.”¹⁸² CTH 779 da¹⁸³: “*Tanrılar cesaretli ve erkek ruhlu delikanlıları ordumuza vermektedir.*” sözüyle Kral, bedenle mücadelenin ön planda olduğu bir zamanda erkekliğin (cesaretin), Hitit toplumunun askerî düşüncesinde ne kadar önemli olduğunu vurgulamıştır.

Anniwiyani ve Paškuwatti¹⁸⁴ ritüelleri arasında malzeme, insan ve uygulama gibi birçok benzerliklere dikkat çeken Hoffner¹⁸⁵, yukarıdaki açıklamalardan farklı düşünceyle her iki ritüelde de ortak amacın kadınlık çizgisinden uzaklaştırılarak kişinin erkekliğini geri kazandırmak olduğunu belirtmiştir. Ancak Anniwiyani ritüelinde Ritüel beyi için üreme eksikliği veya bir kadına karşı erkek olmayışı gibi cinsellikle ilgili durumlardan bahsedilmiştir. Bu cümleyi destekleyici bir durumu ortaya koyduğunu düşündüğümüz ve aşağıda ayrıca detaylandırdığımız başka bir ritüel, (CTH 716.1=KBo 2.9+ i 25-30), düşman askerlerinin erkekliği ve askerî savaşıma becerisini zayıflatmak amacıyla dizayn edilmiştir.¹⁸⁶ Başka bir görüşe göre de tanrıçaların görevi kız çocuklarının dünyaya gelmesini sağlamaktır ve tersine erkek tanrıların görevi ise erkek çocukların dünyaya gelmesinden sorumludur. Anniwiyani ritüelindeki tüm amaç erkek çocukların doğumunu sağlamaktır düşüncesine sahip olan Sturtevant¹⁸⁷, daha sonra belgedeki kanıtın yetersiz olduğunu belirterek bu görüşünden vazgeçmiştir.¹⁸⁸

gibi. Bu ritüel açıkça cinsel bir konu içermemekte, daha çok ritüel beyinin kimliğinin veya gücü kaynağının merkezi olan sembolleri ele alarak tedavi etmeye çalışır.

¹⁸² Collins (Yıl yok), (y. ?, s. ?)

¹⁸³ CTH 779, Ayrıntı için Bkz.: Trimm 2017, s. 427.

¹⁸⁴ CTH 406, KUB 7.8 i, KUB 9.27, Paškuwatti ritüeli ilk yayımlandığından bu yana, bilim adamları tarafından iktidarsız bir adamı tedavi etmeyi amaçlayan ve erkekliğini geri almak amacıyla yapıldığı kabul görülmektedir. Metnin giriş satırlarının transkripsiyon ve tercümesi şöyledir: (1-3) UM-MA ‘Paş-ku-wa-at-ti MUNUS^{URU} Ar-za-wa e-eš-zi[-ma-aš-š]a-an I-NA^{URU} Pār-aš-ša ma-a-an LÚ-ni ku-e-da-ni ha-aš[-š]a-tar NU.GÁL na-aš-ma-aš MUNUS-ni me-na-ah-ha-an-da Ú-U/L L[Ú-aš “Parašša’da yaşayan Arzawalı kadın Paškuwatti şöyle der: Eğer herhangi bir erkek için üreme eksikliği veya bir kadına karşı erkek olmayışı varsa...” Akademisyenlerin çoğu bu paragraftan iktidarsızlık hastalığının konu edildiğini anlamışlardır, fakat yeni bir görüşle Miller, tedavi edilmek istenen hastalığın pasif eşcinsellik olduğu görüşünü belirtmiştir. Bkz.: Peled 2008, s. 628.

¹⁸⁵ Hoffner 1987. s. 282.

¹⁸⁶ ((i 25)n=asta ANA LÚ^{MEŠ} arḫa LÚNÍTA-tar tarḫuilatar (26) ḫaddulatar mālla GÍŠ^{TUKUL} HLA GÍŠBAN^{HLA} GÍŠ^{GAG.Ú.TAG.GA} HLA (27)GÍR dā n=at INA^{URU} Ḫatti uda apedas=ma=kan ŠU-i (28)ŠA MUNUS-TI GÍŠ^{ūhlali} GÍŠ^{hūsann}=a dāi (29)nu=uš MUNUS^{nili} wēssiya nu=smas=kan^{TÜG} kuressar sāi (30)nu=smas=kan tuēl assul arḫa dā) “Erkeklerinden erkekliği, cesareti, sağlam sağlığı, kılıçları(?), savaş baltalarını, yayları, okları ve hançer(ler)i alın! Ve onları Hatti’ye getir! Ellerine bir kadının öreke ve aynasını koy! Onları kadın-erkek gibi giydirin! Kuressarları (başörtüleri) takın! Ve onlardan ayrıcalıklarını alın!” Transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: Hoffner 1966, s. 331; Miller 2010a, s. 84, dn. 3; Kuressar tartışması için “kumaşın kesimi, kumaşın uzunluğu (veya eni)”, “(kadının) başörtüsü” bkz.: HED 1997, s. 262.

¹⁸⁷ Sturtevant 1927, ss. 5-31.

¹⁸⁸ Bechtel 1935, s. 118.

Ritüel Katılımcıları

Hititçe askerî ritüellerin gelişigüzel ortaya çıkmadığı, alanında tecrübeli büyücü, falcı gibi mesleklerle meşgul kişiler tarafından belli bir düzen ve disiplin ile tasarlandığı ve kil tablet yazıcılarınca da yazıya döküldüğü ortadadır. Diğer askerî ritüellerde tablet yazıcısının adına hiç rastlanılmamasına rağmen incelediğimiz bu ritüelin bulunduğu tablet yazıcısının adı metnin son satırında gayet açık şekilde yazılıdır: “152’ NU. ^{GIŞ} KIRI₆ ‘ın oğlu, Ziti’nin erkek torunu, Kil tablet yazıcılarının şefi eliyle”. Yine askerî ritüellerde genellikle rastlamadığımız ritüeli gerçekleştiren görevlinin adı ve unvanı metnin ilk satırında mevcuttur: “1’ Aruri’nin annesi Anniwiyani, Ururlu’nun hizmetlisi olan *Auguren*”. Bu satırdan Anniwiyani’nin mesleğinin “kuş falcısı-kâhin” olduğu ve devam eden satırlardan da ritüeli yöneten olduğu anlaşılmaktadır. Collins’e göre kehanet, Hitit krallarının olumlu veya olumsuz bilgi edinme amacıyla başvurdukları önemli bir araç olması ve bir grup *augur* un da katılımı elbette bu ritüelin kraliyet sarayıyla bağlantısını doğrular. Büyüsel bir geçitten geçenler kâhinler mi yoksa ritüelin bu kısmındaki eylemlere katılan başka katılımcılar da var mıdır? Bu sorunun cevabı belli değildir.¹⁸⁹ Geçitten geçen kişi veya kişilerin hem Paškuwatti’nin hem de Huwarlu’nun ritüellerinde olduğu gibi, ritüel tedavisi gören kişiler olmalıdır. Eğer bunlar kâhinse, o zaman onların gözlemledikleri kehanet veya kehanetlerden kaynaklanan uğursuzluklardan (farklı bir şekilde de olsa ritüel beyini de etkilemiş olabilecek kehanetler) arınmaya ihtiyaç duyduklarını tahmin edebiliriz.¹⁹⁰

Ritüel beyi (EN.SÍSKUR), ayinin önemli katılımcıları arasındadır. Sahip olduğu askerî silahlar üzerinde uygulanan büyüsel işlemler gereği Ritüel beyinin sıradan bir unvana sahip bir asker değil, yukarıda da öne sürdüğümüz gibi “arabalı savaşçı” (^{LÚ}KUŠ₇ (^{LÚ}IŠ)) ya da “savaş arabası sürücülerinin başı” (GAL ^{LÚ}KUŠ₇ (^{LÚ}IŠ)) görevinde olması muhtemeldir.

Ritüelde tanrılar çağırılmakta, gönderilmekte ve aynı zamanda tanrılara dualar edilmektedir. Böyle ilahi bir görev sıradan ya da kirli olduğu düşünülen kadın veya erkek

¹⁸⁹ Peled, ritüelin ikinci yarısının (eşcinsel) hastanın davranışından etkilenen topluluk için yapıldığını öne sürer. Bkz.: Peled 2010, ss. 71-73. Ritüelin seçkin doğası göz önüne alındığında Peled’in kaydetmediği bir nokta “şehir halkın” dan kimlerin katıldığıdır. Metnin kendisi katılımcı olarak yalnızca kehanetleri tanımlar ve başkalarının da dahil olması mümkün olsa da onları tanımlamak bir spekülasyon alıştırmasıdır. Bkz.: Collins (Yıl yok) (y. ? s.?)

¹⁹⁰ Collins (Yıl yok) (y. ? s.?)

görevlilerce gerçekleştirilmesi herhâlde sakıncalı bulunmuştur. “Falcı, kâhin” Anniwiyani bu kutsal görevi kendisi belki de yapmak istememiş yerine saf temiz olarak kabul ettiği “(bakire) kıza” (DUMU.MUNUS) bırakmıştır. (Bakire) kız birinci ritüelde elinde kil kuş tutarken; ikinci ritüelde içinde *galaktar* (ve) *parhuena* bulunan koyun yünü tutmakta ve tanrılara seslenmektedir.

Koruyucu-tanrı ^D*Lulimi* ve Koruyucu-tanrı ^D*innarawant* ritüelin birinci bölümüne katılan tanrılardır. Ritüelin ikinci bölümünde ise Koruyucu-tanrı ^D*Kurša* “tanrı çağırma” eyleminin muhatabı olan tanrıdır.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Yün objeler:

SÍG *andara* “mavi yün”

SÍG *mita* “kırmızı yün”

Ritüel beyine ait objeler:

GIŠNA “yatak”

⁴ GIŠ *patia* “4 yatak ayağı”

GIŠGIGIR “savaş arabası”

GIŠPAN “yay”

MÁ.URU.URU₅-ŠÚ “ok kılıfı”

Yiyecekler:

16 NINDA.GUR₄.RA TUR “16 küçük kalın ekmek”

ŠE *kar-aš* “arpa tahılı”

ŠE.LÚ^{SAR} “kişniş”

İçecekler:

1 ^{DUG} *KU-KU-UB* KAŠ “1 kap bira”

14 ^{DUG}GAL TUR “14 küçük bardak,”

12 ^{DUG}KU-KU-UB TUR “12 küçük sürahi”

Hayvanlar ve uzuvları:

1 MÁŠ.GAL “1 keçi”

1 UR.TUR “1 yavru köpek”

^{UZU}GEŠTUG-*an* “sağ kulak” Keçinin

^{UZU}NÍG.GIG “ciğer” Keçinin

^{UZU}ŠÀ ZAG-*an* “kalp” Keçinin

^{UZU}ZAG-*an* “sağ omuz” Keçinin

Diğer objeler:

14 ^{GIŠ}[GAG] ^{GIŠ}[ÍLDAG] “14 mandal kavaktan (yapılmış), ”

2 ^{NA4}NUNUZ “yumurta şeklinde 2 taş”

^{NA4}^{HLA} “taşlar”

MUŠEN^{HLA} IM “kil kuşlar”

iš-ša-na-aš MUŠEN “hamur kuş”

da-a-i “ritüel çukuru” kil kuşlar kazılan çukura konulur

pád-da-ni-i “ritüel sepeti”

ZAG.GAR.RA “sunak”

^{GIŠ}AB “pencere”

KÁ.GAL ^{GIŠ}*ha-tal'-ke-eš-n* “alıçtan yapılmış geçit”

^{GIŠ}*la-aḫ-hur* “yaprak/yeşillik”

^{GIŠ} “ağaç”

^{GIŠ}ḪAŠḪUR.KUR.RA ^{GIŠ}*la-aḫ-hur-nu*: “kayısı ağacı yaprağı”

2. Ritüel

Yiyecekler:

1 NINDA.ÉRIN^{MEŠ} “1 asker ekmeği”

1 ^{NINDA}*wa-ge-eš-šar* “1 adet ücretli (*wageššar*) ekmek”

7 NINDA.GUR₄.RA TUR “7 küçük kalın ekmek”
MÁŠ.GAL TU₇^{HI.A} “keçiden geriye kalanlarla yapılan yemekler”
TU₇ UZU “etli yemek”
TU₇ *har-ki* “beyaz etli yemek”
ša-ra-ap-pu-wa-aš “yemek ?”
TU₇ GÚ.TUR “mercimek yemeği”
TU₇¹ GÚ.GAL “nohut yemeği”
TU₇ BA.BA.ZA “yulaf lapası”
NINDA.Ì.E.DÉ¹.A “bir çeşit yağlı ekmek”
ŠA LÀL “ballı yemek”

İçecekler:

GA.KU₇ ”tatlı süt”
1 ^{DUG}*ha-a-ni-iš-ša-aš* KAŠ ”1 *haniššar* (ölçek) bira”

Hayvanlar:

UDU “koyun”

Diğer Objeler:

galaktar “sakinleştirici madde” Tanrı yatıştırıcı
párhuenas “tatlı bir içki” Tanrı yatıştırıcı
^{SÍG}*huttulli* “bir tutam yün”
A.ŠÀ *terippiáš* ^{GIŠ}*šarpaš* “sürülmüş bir tarlanın tırmığı”
9 ^{NA₄}*paššilaš* “9 çakıl taşı”
^{DUG}*išnura* “hamur teknesi”
1 ^{GIŠ}BANŠUR “1 ritüel masası”
1 ^{TÚG}*kureššar* ”1 kadın başlığı”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§3 10-13) Akşam vakti önce ritüel sahibinin (komutanın) ayaklarına, ellerine, boynuna, yatağına ve dört yatak ayağına mavi yün bağlanır. Aynı şekilde O, (Onun) arabasına, yayına, ok kılıfına da (bağlar). Sonra kırmızı yün aynı şekilde ritüel beyinin sahip olduğu objelere bağlanır.

2. İşlem: (§4 14-16) Kızarmış tohumlar, kalın ekmekler, pişmiş topraktan yapılmış kaplar, kil kuşlar, mandallar ve bir testiye yerleştirilen küçük kaplar ritüel beyinin (komutanın) yatağının altına konulur ve yatağının altında bekletilir.

3. İşlem: (§5 17-19) Sabah olduğunda mavi yünü ve kırmızı yünü ritüel beyinden (komutandan) ve sahip olduğu objelerden tamamen keserler. (Anniwiyani) onları sepete koyar.

4. İşlem: (§5 20-25) Evin içine bir (bakire) kız getirirler ve kapıya oturmasına izin verirler. Elinde hamur bir kuş tutar. Kız şöyle seslenir: “Koruyucu tanrı ^DLulimi! çık, Koruyucu tanrı ^DInnarawant içeri gir!” Bu büyüsel çağırıyla zayıflığın uzaklaşması, gücün eve girmesi sağlanır.

5. İşlem: (§6-§7 26-37) Ritüel objeleri (yavru köpek, keçi, bakire kızın elinde hamur kuş) alınır ve insanın ayak basmadığı bir dağa gidilir. Burada alıç ağacından bir geçit yapılır ve bu geçidin önünde her iki tarafa ikiye ayrılan köpek yavrusunun parçaları konulur.

6. İşlem: (§11 51-53) Yeri kazarlar ve hazırlanmış kil kuşları çukura koyarlar.

7. İşlem: (§11 54) Kavrulmuş tohumlar çukura konulmaz, yere serpilir.

8. İşlem: (§11 §12 55-62) Herkes (Augurlar?), geçidin altından geçer. Ama hangisi en son koşarsa, o geçidi kırar, iter, geçidi kapatır ve bağırır. “Onlar [hepsi] kaçıyor”. Onlar dışarı gider gitmez o yer (geçidin olduğu yer) onlara görünmez olur.

9. İşlem: (§12 63-64) Kavak mandalları alırlar ve onları yolun arkasına sabitleyerek yol işaretlenmiş olur.

10. İşlem: (§13 65-69) Daha ileri gider gitmez, yani bir araya toplanmış taşları bulacakları yere. Ellerinde (hala) bulunan 2 kalın ekmeği bölerler. Sonra (Anniwiyani) yumurta şeklindeki 2 taşı ekmeklerin üstüne bırakır.

11. İşlem: (§13 70-73) Sonra şehre girerler ama önce kuşa (kehanete) dikkat edilir. Kuşlar olumlu bir işaret verince şehre girerler.

12. İşlem: (§13 74) Herkes (augurlar ve şehirde bulunan ritüel katılımcıları) kendini yıkar.

13. İşlem: (§22-§25 107-125) Yan tarafa bir ocak kurulur. Sürülmüş tarladan 9 çakıl taşı ve kaybolan saman getirilir. Çakıllar ocağın üzerine dökülür ve burada kızdırılır. Sonra *şarpa* (tırmığın) kaybolan samanı yakılır. *Galaktar* (ve) *parhuena* koyun yünü ile sarılır ve bakire kıza verilir. Bakire kız büyümlü sözlerle (tanrıyı çağırır) şöyle konuşur: “*İçeri gir, Koruyucu-tanrı ^DKurşa bize karşı nazik ol ve bize iyi davran. Öfke ve kızgınlığı, küskünlüğü bırak. Saban süren için saman nasıl kaybolmuşsa Koruyucu-tanrı ^DKurşa senin için de öfke, kızgınlık, küskünlük de kaybolmasına izin ver.*” Sonra çakılları birayla silerim ve şöyle söylerim: “*Susadıklarına nasıl memnun oldularsa sende, Koruyucu-tanrı ^DKurşa susadığına memnun ol ve öfkenin, kızgınlığın ve kırgınlığının gitmesine izin ver.*”

14. İşlem: (§28-§29 134-138) Üç gün boyunca tanrı, kalın ekmek 9 öğün yemek ve bira ikramıyla çağırılır. Dördüncü gün tüm çağırma ritüel objeleri dışarı çıkartılır. İçinde *galaktar* (sakinleştirici madde) ve *parhuena* (tatlı içecek, meyve suyu, nektar) bulunan koyun yünü tutamı Koruyucu-tanrı ^DKurşa'nın sakinleşmesi için arkaya konulur.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Anniwiyani ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Benzetme (Analoji) Metodu

En yoğun uygulamasına Askerî yemin ritüelinde (CTH 427) rastladığımız benzetme metodu, Anniwiyani'nin idaresinde gerçekleştirilen bu ritüelde de karşımıza çıkmaktadır. Bu metotla doğada meydana gelen olaylardan esinlenerek ritüel eylemi ile ve bu doğa olayları arasında benzerlik ilişkisi kurulur. Bu benzerlik ilkesiyle istenilen sonuca daha etkili şekilde ulaşılabileceği düşünülmüştür.

Yan tarafa bir ocak kurulur. Sürülmüş tarladan 9 çakıl taşı ve saman getirilir. Çakıl taşları ocağın üzerine dökülür ve burada çakıl taşları ısınır. Isınan bu taşlar birayla silinir. Sonra *šarpa* (tırmığın) kaybolan samanı ateşe atılır ve doğal olarak samanlar yanar. Böylece doğa olayı yani benzetme sembolü kurulmuş olur. Daha sonra bakire kız bu kurulan doğa olaylarından alıntılanmış analogik sözlerle (tanrıyı çağırır) şöyle konuşur: “...*Saban süren için saman nasıl kaybolmuşsa Koruyucu-tanrı^DKurša senin için de öfke, kızgınlık, küskünlük de kaybolmasına izin ver.* (Isıtılmış çakıl taşları) ...*susadıklarına nasıl memnun oldularsa sende, Koruyucu-tanrı^DKurša susadığına memnun ol ve öfkenin, kızgınlığın ve kırgınlığının gitmesine izin ver.* Burada benzetme sembolü “samanın” yanıp kaydolduğu gibi tanrının öfkesinin, kızgınlığının, küskünlüğünün yok olması yine benzetme sembolü “ısıtılmış çakıl taşlarının” birayla silinmesiyle soğuması, ılık hale gelmesi gibi susamış tanrının sunulan birayla memnun olması ve öfkesinin, kızgınlığının ve kırgınlığının gitmesi sağlanmaya çalışılmıştır.

2. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Ritüelin amacında da belirttiğimiz gibi komutanlar, askerler hatta savaş arabasını çeken atlar (CTH 644) üzerinde zaman zaman bazı zafiyetler görülmekteydi. Buda savaşın seyrini değiştirmekte hatta mağlubiyete kadar götürmekteydi. Maddi temizliğin yanında elbette manevi temizlik yani arınma eylemleri belli bir düzen içinde Hitit ordusunun cesur, güçlü komutanları ve askerleri üzerinde de yeri geldiğinde yapılarak kötülüklerin, zayıflıkların uzaklaştırılması gerekiyordu. Bu bağlamda kâhin Anniwiyani, ritüel beyinin (komutanın) üzerinde bulunan kirliliği uzaklaştırmak amacıyla “Bağlantı kurma ve aktarma metodu” ritüel eylemine dâhil etmiştir. Ritüel uygulamasında akşam çökerken, mavi ve kırmızı yün bağcıklar ritüel beyinin ayakları, elleri ve boynu gibi çeşitli vücut azaları etrafına sarılarak bağlanır. Buna ek olarak bu bağcıklar yatağı, savaş arabası, yay ve ok kılıfı etrafına da

sarılır. Sonra kavrulmuş tohumlar, kalın ekmekler, pişmiş topraktan yapılmış kaplar, kil kuşlar, mandalları ve bir sürahiye yerleştirilen küçük kaplar Ritüel beyinin yatağının altına konur.

Gece boyunca komutanın uzuvlarından ve sahip olduğu askerî objelerden kötülükler ayrılarak kırmızı ve mavi bağcıklara ve yatağın altına konulan ritüel objelerine aktarılmış olur. Tüm bağcıklar şafak vakti geldiğinde çıkarılır.¹⁹¹ Kurulan bu sembolik bağlantı ile kurban sahibinin üzerindeki kötülüklerin ipe aktarıldığına inanılır. Daha sonra ise kötülük yüklenen bu ipler kesilerek ya da çekilerek kurban sahibinden uzaklaştırılır.¹⁹² Anniwiyani, renkli bağcıkları ve yatağın altına konulan objeleri bir sepete koyar ve ardından diğer katılımcılar ve ritüel objeleriyle insan ayağı basmamış dağa gider. Tanrıya çeşitli sunulardan sonra sepette getirilen ve ritüel beyinin yatağı altında bir gece bekletilen kil kuşlar kazılan çukura konulurken kavrulmuş tohumlar ise yere serpilir. Ritüel beyinin yatağı altında bekletilen kalın ekmekler, pişmiş topraktan yapılmış kaplar, mandallar ve bir sürahiye yerleştirilen küçük kaplar ise ritüel eyleminin diğer majik işlemlerinde kullanılır.

Anniwiyani ve diğer katılımcılar, insan ayağı değmemiş dağa gittiklerinde dışarıda alıçtan bir geçit yapılır. Köpek yavrusu ikiye kesilir ve bir yarısı geçidin önünde yan tarafa diğer yarısı öbür tarafa konulur. Sonra kâhinler ve bütün katılımcılar, geçidin altından ve yavru köpeğin parçaları arasından geçer. Tıpkı CTH 644'te savaş arabasını çeken atların benzer bir arınma koridorundan geçerken temizlendikleri gibi ritüel katılımcıları da alıç ağacı geçidi ve yavru köpek parçaları arasından geçerken kötülükleri arkalarında bırakarak temizlenmiş olurlar.

Arınma koridorundan geçen ritüel katılımcıları daha ileri gider gitmez bir araya toplanmış taşları bulurlar. Elllerinde bulunan 2 kalın ekmeği bölerler. Anniwiyani yumurta şeklindeki 2 taşı ekmeklerin üstüne bırakır. Kuş kehanetinin olumlu çıkmasından sonra şehre girerler ve bütün katılımcılar kendini yıkar ve sonuçta suyun güçlü ve vazgeçilmez arındırma özelliğiyle temizlenmiş olurlar. Elbette burada suyun temizliğini maddi temizlik olarak algılamak yanlış olur. Nihai hedef manevi kirlerden yani kötülüklerden, uğursuzluklardan belki de daha doğru ifadeyle kötü kehanetlerden kurtulmaktır.

¹⁹¹ Peled 2008, s. 623.

¹⁹² Reyhan 2003, s. 123.

3. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüeli gerçekleştiren görevliler, ne kadar işinin ehli olurlarsa olsunlar, kızgın ya da işbirliği yapmaya yanaşmayan düşman ya da Hitit inanç sisteminde yer almış bir tanrı karşısında amaçlanan sonuca ulaşabileceklerine inanmazlardı. Ritüelin başarıya ulaşması için tanrılarının yanlarında olmalarını sağlamaları gerekiyordu.

Ritüel katılımcıları insan ayağı basmamış dağa gittiklerinde orada arınma amacıyla alıçtan bir geçit ve ikiye kesilen yavru köpek parçalarıyla diğer bir geçit yapıldığından bahsetmiştik. Yine bu geçidin yanında tanrıya sunma eyleminin gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır: Geçidin arkasında diğer tarafta yere yeşil yapraklar yayılır. Anniwiyani bu yapraklar üzerine 7 kalın ekmek koyar. Yine oraya 7 kalın ekmek bırakır. Fakat ayrı bir büyü eylemi için 2 kalın ekmek saklar. 7 bardak koyar ve onlara bira doldurur. 6 sürahi buraya ve 6 sürahiyi oraya bırakır. Ekmekler ve içki kapları düzenlendikten sonra Anniwiyani bir keçiyi Koruyucu tanrı ^D*lulimi*-‘ye kurban eder. Kesilen keçinin parçalarını buradaki ve oradaki kalın somunların üzerine koyarlar. Böylece Koruyucu tanrı ^D*lulimi*-‘ye ekmek, içki ve keçi etinden oluşan bir sunu ikram edilmiş olur.

Anniwiyani ve diğer ritüel katılımcıları dağdan şehre döndüklerinde yıkanır ve dışarı çıkarlar. Bir zeytin bahçesinde ya da herhangi bir ağacın altında Koruyucu-tanrı ^D*Innarawant*’a şu şekilde kurban sunarlar: Dışarıya kayısı ağacı yaprağı yayarlar ve üzerine 3 adet kırılmış kalın somun koyarlar. Daha sonra Anniwiyani, Koruyucu tanrı ^D*Innarawant* için bir keçiyi yapraklar üzerinde keser. Sonra sağ kulağını keser, ateşte pişirir ve kalın somunların üzerine koyar. Ayrıca ciğer, kalp, sağ omuzu ateşte pişirirler ve tanrı için geri koyarlar. Böylece tanrı ^D*Lulimi* için hazırlanan ikramdan sonra Koruyucu tanrı ^D*Innarawant* için de ayrıca bir keçinin kurban edildiği ve organlarının özenle pişirilerek ekmekle beraber ziyafet sunusu hazırlandığı anlaşılmaktadır.

Tanrılara yapılan sunuların ardından her bir tanrıyı (Koruyucu tanrı ^D*Lulimi* ve Koruyucu tanrı ^D*Innarawant*) 3 kez ayakta içerler. İyi niyetli tanrılarının her birini ayrıca içerler. Tanrılar için gerçekleştirilen bu saygı içeren eylemlerden sonra Anniwiyani ve diğer katılımcılar evlerine dönerler.

İncelediğimiz metnin 2. bölümünün başında Koruyucu tanrı ^DKurša'yı çağırdıklarında Anniwiyani'nin hazırladığı ritüel objeleri listelenmektedir. Hazırlanan bu objeler arasında yer alan *galaktar* (ve) *parḫuena* koyun yünü ile sarılır ve bakire kıza verilir. Bu sakinleştirici objeyi elinde tutan Bakire kız: “İçeri gir, Koruyucu-tanrı ^DKurša bize karşı nazik olun ve bize iyi davran. Öfke ve kızgınlığı, küskünlüğü bırakın. Saban süren için saman nasıl kaybolmuşsa Koruyucu-tanrı ^DKurša senin için de öfke, kızgınlık, küskünlük de kaybolmasına izin ver.” Sonra çakılları birayla silerim ve şöyle söylerim: “Susadıklarına nasıl memnun oldularsa sende, Koruyucu-tanrı ^DKurša susadığına memnun ol ve öfkenin, kızgınlığın ve kırgınlığının gitmesine izin ver.” Sözleriyle tanrıyı çağırır ve öfkesini dindirmesi, nazik olması ve küskünlüğünü bırakması için dua eder.

Tanrıya yapılan duaların ardından Anniwiyani tanrıyı (^DKurša) çağırma eylemi gerçekleştirmektedir: “Önce üç kez (birayla) içerim. Kalın ekmeği kırarım ve 9 tabakla birlikte masaya koyarım. Sonra dışarı çıkarım. Fakat [tanrıyı] içeriye çekerim. Hava aydınlanınca kalın ekmeği, 9 öğün yemeği ve birayı alırlar. Onları yedirir (ve) içirirler. Üç gün boyunca (tanrıyı) aynı yolla çağırırım. Kalın ekmeği, 9 öğün yemeği ve birayı günlük tanrının önüne koyarım.” Dördüncü gün tanrı çağırma ritüel objelerinin tamamı kaldırılır ve dışarı çıkarılır.

Daha sonra kâhinler, bir keçiyi Koruyucu-tanrı ^DKurša'ya kurban ederler. Önce sağ kulağı, karaciğeri, kalbi ve sağ omuzu kavururlar ardından tanrı için arkaya koyarlar. Keçinin kalanı işlenerek et yemeklerine dönüştürülür ve kâhinler bu yemekleri yerler. Sonra Koruyucu-tanrı ^DKurša'yı 3 kez ayakta içerler. Onlara iyilik eden hangi tanrılarsa o tanrılara içmeye devam ederler.

Tanrılar için gerçekleştirilen bu saygı içeren eylemlerden sonra iki bölümden oluşan Anniwiyani Ritüeli sona erer.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 9 *wa-ag-ga-aš-nu*: “ihmal etmek”, “kendi haline bırakmak”, “bir tarafa bırakmak”, “eksiltmek” anlamına gelen fiilin¹⁹³ sıfat hali *waggari* “eksik”¹⁹⁴ anlamındadır. Kâhinler hangi kuşu gözlemlerse gözlemlesin, hiçbirini “eksik bırakmazlar.”

¹⁹³ HTBS 2016b, s. 577.

¹⁹⁴ Sturtevant 1925, s. 19.

§2 4 ŠE *kar-aš* ŠE.LÚ^{SAR}: “ŠE.LÚ^{SAR}”, KBo 4. 2. 1. 11. de tahıl listesinde bulunur. Görünüşe göre “bahçıvan arpası” anlamına gelmektedir. Bu nedenle, ŠE’nin *karaš* ‘tan önce “arpa” anlamına da gelmesi muhtemeldir” düşüncesine sahip Sturtevant, *karaš* için bir anlam öneremeyeceğini belirtmiştir.¹⁹⁵ Ünal, *karaš* için “gernik buğdayı unu”¹⁹⁶, ŠE.LÚ^{SAR} için “kişniš”¹⁹⁷ anlamını uygun görmüştür. *Karaš* için “buğday”, “çekme buğday”, “ekmeklik buğday” veya ekmek yapımı için değil de, daha çok dini sunularda kullanım için “dökülen, kavrulan veya öğütülen buğday” gibi farklı anlamalarda yüklenmektedir.¹⁹⁸

§5 20 DUMU.MUNUS *šu-up-pé-eš-ša-ra*: Collins,¹⁹⁹ DUMU.MUNUS teriminin genellikle “genç kız” olarak çevrilmesine rağmen “kız” anlamına gelir demektedir. Ünal,²⁰⁰ *šuppeššara* teriminin “temiz”, “bakire”; “bakire kız” anlamlarında olduğunu düşünmektedir. Milanova’ya göre ise DUMU.MUNUS *šuppeššara* saflaştırılmış/kutsanmış kız/kız çocuğu bir tanımı olabilir.²⁰¹ Terimin kendisi olağanüstü bir şeyi ima eder: “özel bir kült statüsüne sahip bir kız”. DUMU.MUNUS *šuppeššara*, birçoğu parça parça olan bir kaç dini metinde geçmektedir, ancak bu Hattuša kaynaklı (Paškuwatti, Anniwiyanni ve Ammā) metinler terimin çeşitli ritüel bağlamlarda, çeşitli şekillerde “yardımcı statüsünde bir ritüel görevlisi” olduğu olasılığını desteklemektedir. Yine bu metinler, genç kızların cinsel nitelikteki eylemleri içermediğini göstermektedir. Özellikle, DUMU.MUNUS *šuppeššara* terimi, ailesi tarafından bir süre için tapınak hizmetine adanan ve onun için cinsellik öncesi bir onur meselesi olan bir kıza (kız çocuğa) atıfta bulunabilir. Hatta “tanrıların annesi” olan AMA DINGIR ile karşılaştırılabilir bir akrabalık terimine dayanan bir rahiplik unvanı bile olabilir.²⁰²

§6 33 ^{GIŠ}AB: (*luttai*) Kelime genelde²⁰³ “pencere” olarak ifade edilmektedir. Metnin ilk transkripsiyon ve tercümesini yapan Sturtevant²⁰⁴ ise ^{GIŠ}DUB yazarak anlamını “bir levha (board)” veya “masa” olabileceğini öne sürmüştür. Ancak burada “pencere” anlamını vermekte şüpheli bir durumdur: “§6 26 *Her şeyi ele alırız. 27 ve yavru köpek ve keçi önden*

¹⁹⁵ Sturtevant 1925, s. 19.

¹⁹⁶ HTBS 2016b, s. 708.

¹⁹⁷ HTBS 2016b, s. 766.

¹⁹⁸ Kelimenin detaylı kullanımı için bkz.: HED 1997, s. 74.

¹⁹⁹ Collins 2019, s. 456.

²⁰⁰ HTBS 2016b, s. 492.

²⁰¹ Milanova 2019, s. 280-281.

²⁰² Collins 2019, ss. 455-468.

²⁰³ EHG 1967, s. 99; HZL 1989, s. 305; HTBS 2016b, s. 47.

²⁰⁴ Sturtevant 1927, s. 8,9.

koşsun. 28 Ve dağlara, bakir bir yere [gidelim.] 29 Sabanın girmedığı yer [neresiye] 30 [oraya] gidiyoruz. 31 Ama bakire kız hamur kuşu [içinde] [ge]tirdiğinden çıkarır. 32 onu sunağa koyar, 33 veya pencereye koyar.” Altıncı paragrafın tamamına baktığımızda insan ayağının basmadığı, sabanın dahi sürmediği uzakta bir dağ ya da tepede bir tapınağın varlığı hakkında metinde bilgi yoktur. Ritüel beyinin (komutanın) evinde gerçekleştirilen ritüel eylemleri beşinci satırda son bulmaktadır. O halde “^{GIŠ}AB “pencere” hangi kutsal yapıya aittir?” sorusunun cevabı yoktur. Dolayısıyla penceresi bulunan kutsal yapı tespit edilene kadar bakire kızın hamur kuşu, sunak veya taşınabilir niteliğindeki bir “levha”, “masa” üzerine koyması daha uygun düşmektedir.

§22 105 ^{TÚG}*ku-re-eš-šar*: *kureššar* (n.), genellikle “kumaş kesimi”, bezin uzunluğu (veya genişliği); (SAG.DU-aš) ^{TÚG}*kureššar* “(kadının) başlığı” anlamları için kullanılır.²⁰⁵ Tanrıların yatıştırılması için daha ziyade *kureššar* kumaşı kullanılır; diğer tanrı çağırma ritüellerinde de tanrıların çekilip getirilmesinde kullanılır. Yeraltı tanrıların çağırılmasında (KBo 17.96+17.95), yeryüzünün güneş tanrıların cezbedilmesinde, sakinleştirici madde olarak sunulur; aynı şekilde ^{SIĞ}*kišri*- olarak geçen yün ürün de kullanılır.²⁰⁶ Koruyucu tanrı ^D*Kurša*’yı çağırdıklarında hazırlanan ritüel objeleri arasında ^{TÚG}*kureššar* geçmektedir ve *ga-laktar* (sakinleştirici madde), tanrının *parḫuena* sı (tatlı içki, meyve suyu) ile birlikte aynı satıda yer almaktadır. Dolayısıyla incelediğimiz ritüelde ^{TÚG}*kureššar*’ı, tanrıyı sakinleştirme ya da çağırma objesi olarak düşünmek daha doğru olur.

Kolophon 152 GAL DUB.SAR^{MEŠ}: Armati'nin annesi Anniwiyani'nin sözlerini içeren ritüelin yazılı olduğu tablet, NU. ^{GIŠ}KIRI 6 ‘ın oğlu, Ziti’nin erkek torunu, Kil tablet yazıcılarının şefi eliyle kaleme alınmıştır. Burada olduğu gibi kâtipler, tabletlerde metnin son paragrafı olan “kolofon”larda adlarını, bazen soyağaçlarını ve de denetçilerini belirtirlerdi. Bu durum ise kâtiplerin secereleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Hitit çivi yazılı tabletler Kral yıllıkları, siyasal antlaşmalar, hukuki metinler, yönetim ile ilgili yönerge metinleri, dini metinler: dua metinleri, ayinler, bayram törenlerine ait metinler, fal ve büyü metinleri olarak sınıflandırılmaktadır. Ancak bu tabletlerin çoğu kült yani “kutsama, din, dini tören, ayin” ile ilgilidir. Dini metinler ise kendi içinde bayram törenleri, ritüeller, efsaneler, dualar ve ilahiler, adak metinleri, büyü ayinleri, fal metinleri ve kült envanterleri olarak ayrılmaktadır. Tüm bu tabletlere; hece sistemine dayalı olan, her işaretin bir heceyi ya

²⁰⁵ Kelimenin detaylı kullanımı için bkz.: HED 1997, s. 262.

²⁰⁶ Akdoğan 2019, s. 4.

da bir kelimenin tümünü ifade eden ideogram/logogramı gösterdiği Hitit çiviyazısını yazan (kazıyan)lar kuşkusuz ki Hitit kâtipleridir. Hititler'in başkenti Boğazköy yani Hattuša'da Büyük Tapınak'ta 33 tahta tablet kâtibi ile birlikte 50 kâtip görev almıştır.²⁰⁷ Kâtiplik mesleğinin daha çok babadan oğula geçtiği ya da Hitit toplumunda saygın bir konuma sahip ailelerden bu meslek mensubunun seçildiği, yani mesleğin güvenilir kişilerin elinde olduğu izlenimini de eklemeliyiz.²⁰⁸ Çünkü kâtipler kopyalama işlerini, uluslararası antlaşmalarla vasal antlaşmaların birden fazla kopyasının çıkarılmasını, Ön Asya'daki devletlerin ve vasal devletlerin krallarıyla yapılan yazışmaları, ayrıca kraliyet buyruklarını, arazi bağışlarını, yasal bildirileri ve davalarda verilen hükümleri kaydetme işlerini yaparlardı.²⁰⁹

Hitit kültür ve medeniyetinin araştırılmasında Hitit kâtiplerinin büyük bir önemi olduğu şüphesizdir. Şu ana kadar Boğazköy arşivlerinde bulunan tabletlerin sayısı 25000'i geçmiştir. Özellikle 1986 yılında ortaya çıkarılan bronz tablet Hitit kâtiplerinin bu yazı sanatını ne kadar ileri taşıdıklarını gösteren delil niteliğindedir. Bu yazıların, bizden sonraki nesillere dahi zamanımıza ulaşmasını sağlayacak materyaller üzerine yazılması ve neredeyse arşiv veya kütüphane sistemlerine yakın bir düzende tutulması, kesinlikle çok önemli bir konuma sahip kâtipler tarafından gerçekleştirilmiştir. Hitit toplumunda bu önemli görevleri üstlenen kâtipler de kendi aralarında çeşitli rütbe ve unvanlara sahip olmuşlar ve Hitit metinlerinde unvanları Sumer ideogramlarında veya logogramlarında belirtilmiştir. Genel olarak ve özellikle, "baş kâtip" veya "kâtiplerin başı" veya "kıdemli kâtip" olarak adlandırılanlar için GAL DUB.SAR veya GAL DUB.SAR^{MEŠ} kullanılan kelimelerdi. Kil tabletlere yazılan gerçek "kâtipler" ya da diğer bir deyişle Hititlerin en yaygın olarak kullandıkları yazı malzemesi olan "kil" hamuru üzerine yazdıkları şekliyle "kil tablet kâtipleri" olarak adlandırılan kâtipler, logogramlarda DUB.SAR veya ^{LÚ}DUB.SAR olarak belirtilmiştir. Bir de talebe ile kâtip arasında bir yere yerleştirebileceğimiz ve "küçük kâtip" veya "yardımcı kâtip" olarak belirtilebileceğimiz bir başlık ^{LÚ}DUB.SAR TUR dur. Şu ana kadar unvanlarını göstermeye çalıştığımız kâtipler, daha önce de belirttiğimiz gibi kil tabletler üzerine yazılmıştır.²¹⁰

Karasu'ya göre Hititlerin Orta ve Geç Tunç Çağı'nda Anadolu'da kurdukları büyük uygarlığın, Eski Mezopotamya'dan ödünç aldıkları çivi yazısı sayesinde olduğu bugün bilinmektedir. Bu çivi yazısı kullanımı zaman içinde gelişim göstererek Hititçe yazı diline

²⁰⁷ Bryce 2002, s. 60.

²⁰⁸ Karasu 1995, s. 118-119.

²⁰⁹ Bryce 2002, s. 77; Aslantürk 2014, s. 39.

²¹⁰ Detaylı bilgi için bkz.: Karasu 1995, s. 117-118.

dönüşmüştür. Bu sayede sadece Mezopotamya dillerini: Sumerce, Akadca (Asur-Babil) değil, Hint-Avrupa ailesinin Hitit, Luvi ve Palaca gibi dillerini de yazabiliyorlardı. Özellikle din ve sanat açısından Hurri dili ve kültüründen etkilenmişlerdir ve ayrıca Anadolu'da Hitit öncesi dönemde kullanılan Hatti dilinin de varlığı gözlemlenebilir. Dolayısıyla zengin ve birbirinden farklı bu kültürlerin etkileşimi yazı sanatının gelişmesine doğrudan katkı sağlamıştır. Bu gelişmeye en büyük katkı, doğal olarak devlet protokolünde²¹¹ ve Hitit toplumunda önemli bir yer edinen kâtiplerden kaynaklanmaktadır. Vasallar ve büyük krallar ile yapılan antlaşmalar, GAL DUB.SAR^{MEŞ}'in “(kil tablet) kâtiplerinin başı” ve DUB.SAR “(kil tabletin) kâtibinin” unvanlarıyla devlet protokolünde tanık olarak hareket ettiklerini göstermektedir.²¹²

İmparatorluk döneminde, kâtiplerden oluşan ekipler, saray ileri gelenlerinin gözetiminde meslekleri kapsamında sıkı şekilde eğitilmeleri sonucunda “Hitit yazısı” olarak adlandırdığımız kanonik (genelde kabul gören) bir dizi işaret kullanabiliyorlardı. Bununla birlikte, bazı kâtiplerin daha eski orijinal metinleri tam olarak kopyaladıkları ve böylece dilsel ifadelerin yanı sıra işaret formlarını da yeniden ürettikleri ortadadır. Bu açıkça eğitimlerine, becerilerine ve deneyimlerine ne derece bağlı olduklarını göstermektedir.²¹³

2.5. Nineveli Iştar’a Dua Ritüeli: CTH 716.1

Transkripsiyon ve Tercüme²¹⁴

Öy. I

§ 1

1 [...] [...
2 n]u? ki-i d[a-a-i]
3 [...] x x x [...
4 [...] ... [...]
5 [... -h]a [(-)]

1 [Kâhin, Nineveli *Iştar*’ı...’dan çağırdığında]
2 [şunla]rı [al]ır:
3 [...].... [...]
4 [...].... [...]
5 [...]

²¹¹ Büyük kral II. Muvattalli ve Halep kralı Talmi-Şarruma arasındaki antlaşmada, KBo §15 obv. 17-22. “*kral ailesindeki subayların şefi [-] Libbi, Kargamış Ülkesi Kralı Şahuruwa, rahiplerin şefi Gaşşu, Du-[]li uriianni, katiplerin şefi Mittanamuva, kralın antuwaşalli’si, ve katibi LAMA-pi-ia huzurunda, Hattuşa’da katip [] bu tableti yazdı*” ifadeleri yer almıştır Bkz.: Beckman 1999b, s. 95; Karauğuz 2002, s. 231.

²¹² Karasu 2008, s. 457.

²¹³ Torri 2010, s. 318.

²¹⁴ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 716.1 (Erişim tarihi 08.08.2021); Collins 1997a, s. 164-165.

§ 2

- 6 [... ^ÁMUŠEN *pá*] *r-ta-u-wa-ar* [...]
7 [... *iš-ḫi-y*] *a-an*(?)
8 [...] ^Ī.DUG.GA *te-pu la-ḫu-wa-i*
9 [... *an-da*(?) *ḫ*] *u-u-la-li-ia-an-zi*
10 [... *a-pé-n*] *i-iš-ša-an ki-it-ta*
11 [... G] *I-ia* [...]
12 *-i*] *š-ša-an* [...]
13 ^{NINDA}Ī.] [E].DÉ.A *te-pu* [...]
14 [...]

§ 3

- 15 [...] ^ĪŠ-[TU GAD] *ka-ri-ia-an-zi*
16 [...]
17 [...] ^{LÚ}.MEŠNAR *ḫu-u-ma-an-te-eš* [*gal-gal-tu-ri* ^{GIŠ}BALAG.DI] *GUL-iš-kán-zi iš-ḫa-mi-eš-k[án-]* [...]
18 *nam-ma*] [*a*]-*ra-aḫ-za A-NA* 7 KASKAL^{HLA}
[^D*Ištar* ^{URU}*Ni-nu-wa ḫu-it-ti-i*] *a-u-wa-an-zi pa-a-an-zi*
19 *na-at-ká[n]* [...]
20 *nu* ^{LÚ}HAL ^{GIŠ}BANŠUR *kat-ta* [(...)] [...]
21 [...] *x* [SÍG]? SA₅ *ku-it A-NA NINDA.ÉRIN*^{MEŠ} *ki-i[t-ta]*
22 [...] [*e*]-*ep-zi*
23 *nu* ^{LÚ}.MEŠNAR KASKAL-*aš SÜD-u* [...]

§ 4

- 24 [...] *kiš-an me-ma-i*
25 *ti-wa-li-ia* ^D*Ištar* [...]
26 [...] *ḫu-it-ti-i-ia-an-ni-iš-ki-mi*
27 *nu-ud-du-za tal-li* [...]
28 [...] ^{URU}*Ne-nu-wa-za e-ḫu*
29 *ma-a-an-za* ^{URU}*T[al-...]* [...]
30 *ma-a-an-za* ^{URU}*Du-un-ta* ^{URU}*Du*[- ...]

§ 5

- 31 [... -] ^{URU}*ni* *Mi-it-ta-an-na-za e-ḫu*
32 [...]
33 *-a*] ^{URU}*n-za Du-ni-ip-pa* ^{URU}*Du*[-*ní*][- ...]
34 [...] ^{URU}*Ú-ga-ri-i*] *-ta-za e-ḫu*
35 [...] ^{URU}*Du-na-na-pa-az* [*e*]-*ḫu* [...]
36 ^{URU}[...] ^{URU}*A-la-al-ḫa*[-*az*] [...]
37 ^{URU}[*A*] [- ^{URU}] [*Zi*]-*i-du-na-az e-ḫu* [...]
38 ^{URU}*Nu*[-*ḫaš-š*] *a-az e-ḫu* ^{URU}*Ku-ul-zi-la-az e-ḫu* [^{URU}] [...]
39 ^{URU}*Zu-un-zu-úr-ḫa-az e-ḫu* ^{URU}*Aš-šur-az e-ḫu* [...]
40 ^{URU}[*Kaš*]-*ga-az e-ḫu da-pi-za KUR-e-za e-ḫu* ^{URU}*A-la-ši-i*[- ...]
41 ^{URU}*A-al-zi-ia-az e-ḫu* ^{URU}*Pa-pa-an-ḫa-az e-ḫu* [...]
42 ^{URU}*Kum-ma-ḫa-az e-ḫu* ^{URU}*Ḫa-ia-ša-az e-ḫu* [^{URU}] [...]
43 ^{URU}*Kar-ki-ia-az e-ḫu KUR* ^{URU}*Ar-za-u-wa-az* [*e*] [- ...]
44 KUR ^{URU}*Ma-ša-az e-ḫu* ^{URU}*Ku-un-ta-ra-az* [*e*] [- ...]
45 ^{URU}*Ú-ra-az e-ḫu* ^{URU}*Lu-uh-ma-az e-ḫu* [...]
46 ^{URU}*Pár-ta-ḫu-i-na-az e-ḫu* ^{URU}*Ka-šu-la-az* [*e-ḫu*] [...]

- 6 [...bir kartalın ka]nat tüyü [...]
7 [... bağ]la (?)
8 [...] biraz parfümlü yağ dökün
9 [...] kendisini dolarlar/ çevresini sararlar
10 [... söylendiği] gibi yerleştirilir
11 [... içki ka]mışı [...]
12 [...]
13 [...] [ya]ğlı [ekmek] [...]
14 [...]

- 15 [...] [bir bezle] onu (tanrıça heykelini) örterler
16 [...]
17 [...] müzisyenler hep birlikte [*galgalturi* ve *lire/davul*] çalarlar (ve) şarkı söylerler.
18 [Sonra (müzisyenler)] [Nineveli *Ištar*'ı] 7 yol üzerine [çağırmak için] dışarı çıkarlar;
19 ve onlar [...].
20 Kâhin bir masa [hazırlar ?] [...]
21 [...] asker ekmeği üzerine yerleştirilen kırmızı [...]
22 [...] alır.
23 Sonra müzisyenler yollara çeker[...]

- 24 Sonra [Kâhin] şöyle diyor:
25 “[...] *tiwaliya* (güçlü) ^D*Ištar*!”
26 İşte, seni çağırıyorum,
27 Sana yalvarıyorum.
28 [Nineve'deysan], Nineve'den gel,
29 Talmuşi'de[ysen], Talmuşi'den gel.
30 Dunta'daysan Dun[ta'dan gel.]

- 31 [Mitanni'deysen] Mitanni'den gel.
32 [...]
33 Dunippa'daysan, Du[nippa'dan gel.]
34 [Ugarit'taysan] Ugarit'en gel.
35 [Dunana'daysan] Dunana'dan gel,
36 [Alalahta'taysan] Alalah'tan gel,
37 Amurru'dan gel, Ziduna'dan gel, [...]
38 Nuhašša'dan gel, Kulzila'dan gel, [...]
39 Zunzurha'dan gel, Aššur'dan gel, [...]
40 Kaška'dan gel, her ülkeden gel, Alaşiya'dan [gel]
41 Alziya'dan gel, Papanha'dan gel, [...]
42 Kummaha'dan gel, Hayaša'dan gel, [...]
43 Karkiya'dan gel, Arzawa Ülkesi'nden gel, [...]
44 Maša Ülkesi'nden gel, Kuntara'dan gel, [...]
45 Ura'dan gel, Luhma'dan gel, [...]
46 Partahuina'dan gel, Kašula'dan gel, [...]

§ 6

47 *ma-a-an-za-kán* ÍD^{MEŠ}-aš PÚ^{MEŠ}-aš-ša an-da
 48 nu [...]
 49 *ma-a-an-za-kán A-NA* LÚ^{MEŠ}SIPA.GU₄
 LÚ^{MEŠ}SIPA.UDU i[š- ...]
 50 *nu-uš-ma-aš-kán iš-tar-na ar-ḫa e-ḫu*
 51 *ma-a-an-za-kán [A-NA...]*
 52 *iš-tar-na*
 53 *ma-a-an-za-kán ták-na-aš* ^DUTU-i ka-ru-ú-i-l[i-] *iš-tar-na*
 53 nu a-pí-az e-ḫu

§ 7

54 *na-aš-ta ke-ez-za IŠ-TU* KUR.KUR^{HIA} ar-ḫa e-ḫu
 55 *na-aš-[aʔ]* ŠA LUGAL MUNUS.LUGAL
 DUMU^{MEŠ}.LUGAL TI-tar ḫa-ad-du-la-tar in-na-ra-wa-
 [tar] MU^{HIA} GÍD.DA nu-ú-un :tu-um-ma-an-ti-ya-
 an tar-ḫu-i-la-tar A-NA KUR ^{URU}Hat-ti-kán an-da ḫal-
 ki-aš¹ GÍŠGEŠTIN-aš GU₄-aš UDU-aš
 DUMU.NAM.U₁₉.LU-aš mi-ia-tar šal-ḫi-it-ti-in ma-an-
 ni-it-ti-en an-na-ri-en-na ú-da

§ 8

56 *na-aš-ta A-NA* LÚ^{MEŠ} ar-ḫa LÚ-na-tar tar-ḫu-i-la-tar
 ḫa-ad-du-la-tar ma-a-al-la GÍŠTUKUL^{HIA} GÍŠBAN^{HIA}
 GÍŠGAG.Ú.TAG.GA^{HIA} GÍR da-a
 57 na-at I-NA ^{URU}Hat-ti ú-da
 58 a-pé-da-aš-ma-kán ŠU-i ŠA MUNUS-TI GÍŠḫu-u-la-
 li GÍŠḫu-i-ša-an-na da-a-i
 59 nu-uš MUNUS-ni-li ú-e-eš-ši-ia
 60 nu-uš-ma-aš-kán ^{TUG}ku-re-eš-šar ša-a-i
 61 nu-uš-ma-aš-kán tu-e-el aš-šu-ul ar-ḫa da-a

§ 9

62 [A]-NA MUNUS^{MEŠ}-ma-kán ar-ḫa an-ni-ia-tar a-ši-
 ia-tar mu-u-uš-ni-en da-a
 63 na-at-kán A-NA KUR ^{URU}Hat-ti iš-tar-na ú-da
 64 nu-za LUGAL MUNUS.LUGAL
 DUMU^{MEŠ}.LUGAL EGIR-an-ŠÚ aš-šu-li TI-an-ni
 ḫa-ad-du-la-an-ni in-na-ra-u-wa-an-ni MU^{HIA}
 GÍD.DA EGIR.U₄-MI kap-pu-u-wa-i
 65 na-at lu-lu-wa-a-i
 66 ḫa-ap-pí-na-aḫ-ḫi-ia-at
 67 nu-ut-ta KUR ^{URU}Hat-ti ku-ú-ša-da-aš ḫa-šu-um-ma-
 ra-aš-ša pár-ku-i KUR-e e-eš-du

§ 10

68 nu-ut-ta ka-a-aš-ma KUR ^{URU}Hat-ti EGIR-pa dam-
 me-eš-ḫa-an ma-ni-ia-aḫ-ḫu-un
 69 zi-ik ^DIštar ^{URU}Ne-nu-wa GAŠAN-NI Ú-UL ša-ak-ti
 70 KUR ^{URU}Hatti GAM-an dam-meš-ḫa-an
 71 ki-ez-za-ma-at ag-ga-an-na-az

47 Irmaklarda ve pınarlarda isen
 48 oralardan gel.
 49 Eğer sığırlar (ve) koyunlar için çoban isen,
 50 onların arasından geçip git.
 51 [...] arasında isen,
 52 Yeryüzünün Güneş Tanrıçası ve kadim tanrı-
 larla birlikteysen,
 53 onlardan gel.

54 Bu ülkelerden uzaklaş.
 55 Kral, kraliçe (ve) prensler için yaşam, sağlık,
 gü[ç], uzun ömür, memnuniyet (?), itaat (ve) can-
 lılık (getir) (ve) ekinlerin (tahılların) asmaların,
 sığırların, koyunların (ve) insanların çokluğu için
 Hatti Ülkesi'ne, gelişme *šalhitti-*, doğada arzu
 edilir bir durum *mannitti-* ve canlılık *annari-* ge-
 tir.

56 (Düşman) erkeklerden erkekliği, gücü, sağlığı
 ve cesareti, silahları, yayları, okları (ve) han-
 çer(leri) al.
 57 ve onları Hatti diyarına getir.
 58 Kadının öreke ve iğini (düşmanın) ellerine
 koy,
 59 onları kadın gibi giydir,
 60 üzerlerine başörtüsü ört.
 61 Onlardan iyiliği al!

62 Kadınlardan (düşmanın) ise anneliği, sevgiyi
 (ve) *mušni-* alın,
 63 ve onları Hatti Ülkesi'ne getirin.
 64 Daha sonra krala, kraliçeye, kralın oğullarına
 (ve) kralın torunlarına esenlik, yaşam, sağlık,
 canlılık ve uzun yıllar boyunca özen göster
 65 onları büyüt
 66 ve zengin et.
 67 Ve senin için Hatti Ülkesi, saf bir evlilik ve
 zürriyet diyarı olsun.

68 İşte size yeniden (zarar görmüş) bir Hatti
 memleketi verdim.
 69 Ey Nineveli ^DIštar hanımefendi,
 70 Hatti memleketi nasıl zarara uğradı?
 71 (bilmiyorsun nasıl) buradaki ölümlerle.

“8 sütun, 29 satır” boşluk var.

- 110 nu LÚĤAL 1 NINDA.KU₇ A-NA ^DIštar URU^UNe-nu-wa pár-ši-ia
 111 na-an-ša-an A-NA PÚ an-da pár-ši-ia
 112 EGIR-pa-ma nam-ma 1 NINDA.KU₇ A-NA ^DIštar URU^UNe-nu-wa pár-ši-ia
 113 na-an-ša-an A-NA ^{GIŠ}BANŠUR-i GAM da-a-i
 114 nu-uš-ša-an BA.BA.ZA PA-NI ^{GIŠ}BANŠUR iš-ĥu-u-wa-i
 115 EGIR-ŠU-ma-kán me-ma-al A-NA TÚL an-da iš-ĥu-wa-i

- 116 nam-ma PA-NI ^{GIŠ}BANŠUR A-NA BA.BA.ZA-ša-an še-er ^{NINDA}Ĭ.E.DÉ.A me-ma-al iš-ĥu-wa-i
 117 nu-kán TÚL-i an-da GEŠTIN 3-ŠU BAL-an-ti
 118 A-NA ^{GIŠ}BANŠUR-ia pé-ra-an 3-ŠU BAL-an-ti

- 119 [na]-a[š-ta] [^{LÚ}ĤAL] an-da a-pé-e-pát INIM^{MEŠ} me-ma-i
 120 na-an-kán GIM-an IŠ-[TU] NINDA [EM-ŠA] SÜD-an-zi
 121 nam-ma-kán ^{DUG}KU-KU<-UB> A-ni-it šu-un-na-an-zi
 122 nam-ma a-pí-da-ni pé-di a-pé-e ki-nu-wa-an-zi
 123 nu LÚĤAL <^{NINDA}ĥa-az-zi-zi-ta da-a-i>
 123a na-aš<-ta> DINGIR-LUM IŠ-TU ^{NINDA}ĥa-az-zi-zi-ta-za a-pí-ya<-az> ša-ra-a 7-ŠU SÜD-an-zi
 124 nu me-ma-i
 125 ma-a-an LUGAL MUNUS.LUGAL DUMU^{MEŠ}.LUGAL-ia [ku]-iš-ki ku-it-ki i-ia-an ĥar-zi
 126 na-aš ĥa-ri-i-ia-an ĥar-zi
 127 na-aš-kán ka-a-ša ták-na-az SÜD-an-na-aĥ-ĥi
 128 nam-ma-aš-ša-an ud-da-a-ar pa-ra-a QA-TAM-MA me-ma-i
 129 nu a-pí-e-da-ni-pát pí-di kiš-an i-ia-an-zi

- 130 1 NINDA.SIG iš-tar-na ĥa-ad-da-i
 131 nu-uš-ša-an še-er ĥu-ul-li da-a-i
 132 še-er-ra-aš-ša-an Ĭ.DÜG.GA la-ĥu-u-wa-i
 133 nu LÚĤAL ^{NINDA}ĥa-zi-zi-ta da-a-[i]
 134 na-aš-ta DINGIR-LUM pa-aĥ-ĥu-na-za 7¹-ŠU SÜD-an-zi
 135 nu kiš-an me-ma-i
 136 na-at wa-ra-an-ti pa-aĥ-ĥu-ni pé-ra-an ĥar-zi
 137 na-at-kán ka-a-ša pa-aĥ-ĥu-na-az ĥu-it-ti-ia-an-na-aĥ-ĥi

- 138 GIM-an-ma-aš-ša-an ud-da-a-ar pa-ra-a QA-TAM-MA me-ma-i
 139 nu-uš-ša-an ^{NINDA}ĥa-zi-zi-ta A-NA NINDA.

- 110 Kâhin, Nineveli ^DIštar için ince ekmek koparır
 111 ve onu kaynağın (bahar) içinde ufalar.
 112 Sonra Nineveli ^DIštar için tekrar ince bir ekmek koparır
 113 ve masaya koyar.
 114 Ardından arpa/yulaf ezmesini masanın önüne serper
 115 ve sonra kaynağa (bahara) ırmık/yemek serper.

- 116 Ayrıca masanın önünde arpa/yulaf ezmesinin üzerine domuz yağı/tatlı yağlı kek (ve) ırmıklı ekmek/yemek serper.
 117 İlkbahara üç defa şarapla libasyon yapar
 118 ve masanın önünde üç defa (şarapla) libasyon yapar.

- 119 Kâhin tam olarak bu kelimeleri telaffuz eder.
 120 Onu (Nineveli ^DIštar) kalın bir ekmekle çektiklerinde,
 121 ve sonra bir KUKUB kabını suyla doldurular.
 122 ve sonra tam o yerde bir (ritüel) çukuru kazarlar
 123 ve Kâhin tanrıyı oradan (çukurdan) yedi defa “kulak” ĥazizita ekmekleriyle yukarı çeker
 124 ve der ki:
 125 “Bir kimse krala, kraliçeye ve kralın çocuklarına (kötü) bir şey yaptıysa,
 126 ve onları gömdüyse,
 127 şimdi onu topraktan çekiyorum.”
 128 Sonra (Kâhin) aynı kelimeleri tekrar okur ve aynı şeyi o yerde yaparlar.
 129 Tam o yerde şu şekilde yapılır:

- 130 (Kâhin) ortasından ince bir ince ekmeği böler
 131 ve bir çam kozalağı üzerine koyar.
 132 Üzerine kokulu/ince yağ döker;
 133 Kâhin bir ĥazizit “kulak” ekmeği alır,
 134 tanrıyı 7 kez ateşten çeker
 135 ve şöyle der:
 136 “... ve bu yanan ateşin önünde tutulan
 137 İşte onu ateşten çağırıyorum.”

- 138 (Kâhin) aynı şekilde konuşmaya devam eder:
 139 ĥazizita “kulak” ekmeğini bir asker somun

ÉRIN^{MEŠ} *kat-ta da-a-i*

140 *nu* 1 MUŠEN GAL *A-NA* ^D*Ištar* ^{URU}*Ne-nu-wa* *ḥa-ri-ia* *ḥu-wa-al-zi-ia* 2 MUŠEN^{HAL} *-ma* *ú-na-al-zi-ia* *wa-ar-nu-wa-an-zi*

§ 23

141 GIM-an-ma *zi-in-na-i*

142 *nu* ^{LÚ}HAL ^{GIŠ}BANŠUR *ša-ra-a da-a-i*

143 *A-NA* ^{GIŠ}BANŠUR-ma-aš-ša-an *ku-it* ^{TUG}BAR.SI SA₅ GAR-ri

144 *na-at* IGI-zi-az *dam-ma-iš e-ep-zi*

145 *nu* DINGIR-LUM-an-ma *ú-da-an-z[i]*

146 *pé-ra-an-ma* ^{LÚ.MEŠ}NAR ^{GIŠ}.^DINANNA *gal-gal-tu-u-ri* *ḥa-zi-kán-zi*

147 SİR-RU-m[a]

148 *nu* DINGIR-LUM EGIR-pa *I-NA* È.DINGIR-LIM *ú-da-an-zi*

§ 24

149 *a-a-p[i- x]* [EGIR]-pa *1-aš e-[ep]-zi*

150 *na-aš-ta a-a-pi(-)[x][...]*

151 [na][-aš-ta ^{LÚ}HAL(?)] [kiš-an me-ma-i]

152 *ku-u-uš ku-i-e-eš A-NA* [^D][*Ištar*] [^{URU}*Ne-nu-wa* GAŠAN-Y] *A ḥar-pa-na-li-e-eš*

153 *na-aš iš-x[...] [...]*

154 *zi-i]k² [tá]k-na-aš* ^DUTU[(-) [...]]

155 *x-it x [...]*

156 *-ru[(-) [...]*

157 *x [...]*

158 *x-[ri-ia-nu-un]*

159 *x x x [...]*

160 *z[i-ik tá]k-na-aš* ^DUTU-uš *ka-ru-ú-i-l[i-ia-aš-ša]* DINGIR^{MEŠ} [...]

161 [x]-wa-an GAM GAR-ri

162 *ḥu-wa-li-ia-kán [...]*

163 ^x ^{GIŠ}ERIN IZI-an-zi

164 *nu kiš-an me-ma-[i]*

§ 25

165 [... -]nu-un

166 ŠA LUGAL-ia MUNUS.LUGAL DUMU^{MEŠ}.LUGAL [... -][e]-eš ^{LÚ.MEŠ}ŠA.NE.ŠA₄ ^{LÚ.MEŠ}KÚR-ŠU-NU [... -w]a²-an-du

167 *na-aš-ta* IZI A-ni-it [...]

168 [...]

169 [ki]-i-wa-kán IZI GIM-an [...]

170 ŠA LUGAL-ya] MUNUS.LUGAL DUMU^{MEŠ}.LUGAL [... -][e]-eš ^{LÚ.MEŠ}ŠA.NE.ŠA₄ ^{LÚ}KÚR-ŠU-NU-x [... -w]a²-an-du

171 [...] x x [...]

Kolofon

172 [DUB.x^{KAM} (...) ŠA ^DIŠTAR ^{URU}N]e-nu-wa [... Q]A-TI

ları yanına koyar.

140 Nineveli ^D*Ištar*'a “yol” ve “ritüel hazırlığı” için büyük bir kuş, Ama *únalzi* için iki kuş yakarlar.

141 Bittiğinde,

142 Kâhin masayı alır ve

143 masanın üzerindeki kırmızı saç bağı,

144 önünde bir tane daha tutar.

145 ve (onu) tanrıçaya getirirler.

146 Müzisyenler INANNA enstrümanı ve zil (?) çalar

147 ve şarkı söylerler.

148 Tanrıyı tapınağa geri getirirler.

149 [...] sadece bir tane mi? [...] O alır

150 ve (?) ritüel çukurunda [...]

151 sonra [Kâhin] şöyle söylerr:

152 "[Nineve'in ^D*Ištar*'ı] [hanımefendime] düşman (olanlar),

153 o zaman onlar [...]

154 [... se]n yeryüzünün Güneş Tanrıçası [ve (siz) Kadim tanrılar ...]

155 [...]

156 [...]

157 [...]

158 [...]

159 [...]

160 [...] sen yeryüzünün Güneş Tanrıçası [ve] (sen) Kadim tanrılar [kim ...]

161 [...]... konulur

162 bir kor üzerine[...]

163 sedir ağacı (dalı) yakarlar [...]

164 ve şöyle der:

165 “[Yakılan bu sedir ağacı (dalı) gibi]

166 ayrıca kralın düşmanları, kraliçe, kralın oğulları, [...] (ve) ağıtçıların (düşmanları) [... aynı şekilde yak].”

167 Sonra ateşi suyla [söndürür]

168 [(e) şöyle der:]

169 “Bu ateşi söndürdüğüm gibi,

170 [ayrıca] [kralın], kraliçenin, kralın oğullarının, [...] (ve) ağıtçıların (düşmanları) [...] (ve) savaş arabaları (düşmanın) dostça davranmalı.”

171 [...] xx [...]

172 Bitti Nineve tanrıçası ^D*Ištar*'ı [Tablet x: yollara çağırma]

2.5.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 716.1 A = KUB 15.35 + KBo 2.9 (MH/NS); B = KBo 2.36; C = KBo 21.48

Bibliyografya

Ritüel metni ilk olarak (F. Sommer, “Ein hethitisches Gebet.”, vol. 33, no. 1-2, 1921, pp. 85-102. <https://doi.org/10.1515/zava.1921.33.1-2.85>)’da yayınlandı, ancak birkaç yıl sonra ve çeşitli iyileştirmelerle çeviride yeniden önerilmek üzere (J. Friedrich, AO 25 (1925), 21-22.)’de yayınlandı. Daha sonra A. Archi, (OA 16 (1977), 298-304A.) Ro I 47-67'nin bir transkripsiyon ve çevirisini sağladı ve söz konusu pasajda yer alan Mezopotamya edebi geleneği ile bağlantıların ve paralelliklerin ayrıntılı olarak analiz edildiği kapsamlı bir yorum yaptı. Son olarak, tüm ritüelin yakın tarihli bir çevirisi herhangi bir yorum veya harf çevirisi olmadan (B. J. Collins, 1997, Ritual and Prayer to ^D*Ištar* of Nineveh, CTH 716.1 164-165)'te yer almıştır.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelde sabah, akşam, gün ağarırken ya da ikinci gün, üçüncü gün gibi zamanı bildiren herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır. Bu nedenle ritüelin gerçekleştirilme zamanına dair bir değerlendirme yapamıyoruz. Ritüelde tapınak, ev, uzakta bakir bir yer gibi mekânlardan bahsedilmemiş olsa da tanrının çağırıldığı “7 (yedi) yol” ve kazılan “ritüel çukuru” ritüel eylem mekânı olarak değerlendirebiliriz. Yine ritüelin sonunda tanrının tapınağa geri götürüldüğü belirtilmektedir. Buradan ritüel eylemlerinin tapınağa yakın, bakir bir yerde gerçekleştirildiğini tahmin edebiliriz.

Ritüelin Amacı

Ritüelin geneline baktığımızda yoğun olarak tanrı çağırma söylem ve eylemlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Müzisyenlerin (^{LÜ}.MEŞNAR) çaldığı enstrüman ve şarkıları eşliğinde; kutsal objelerle (kartal kanat tüyü, kokulu yağ, bez/kumaş, ikramlarla hazırlanmış ritüel

masası) bezenmiş 7 (yedi) yollara tanrı (^DIštar) çekilir. Bu arada “kâhin”, (“*seni çağırıyorum, sana yalvarıyorum*” şeklinde tanrıya hitap ederek) dost, düşman yabancı ülkelerin, şehirlerin adlarını listelemesinin ardından, ırmaklardan ve pınarlardan, koyun çobanlığından, sığır çobanlığından ve Yeryüzünün Güneş tanrıçası ve kadim tanrılardan (yeraltı dünyasından ve muhtemelen cennetlerden), adeta dünyayı bütünüyle temsil edercesine tanrıyı (^DIštar) çağırılmaktadır.

Çağırma eylem ve söylemlerinin ardından kâhin, kral ve ailesinin yaşam, sağlık, uzun ömür, mutluluğu ve aynı zamanda Hitit topraklarında ekinlerin (tahılların), asmaların, sığırların, koyunların ve insanların çokluğu için bereket duası eder. Edilen bu duanın ardından ritüelin asıl amacı diyebileceğimiz beddualar rahibin ağzından dökülmektedir: “*Düşman erkeklerden erkekliği, gücü, sağlığı ve cesareti, silahları, yayları, okları ve hançerleri al. Onları Hatti diyarına getir. Kadının öreke ve iğini düşmanın ellerine koy, onları kadın gibi giydir, üzerlerine başörtüsü ört. Onlardan iyiliği al ve onları Hatti Ülkesi’ne getir.*” Ayrıca düşman kadınları da bedduadan nasibini almıştır: “*Düşmanın kadınlardan ise anneliği, sevgiyi ve muşni-yi al. Onları Hatti Ülkesi’ne getir.*” Yapılan bu beddualar daha doğrusu bu ritüel illaki bir ihtiyaç, zorunlu bir durum ya da kışkırtma sonucu söylem ve eyleme dönüşmüştür iddiasında bulunmak belki de yanlış olmaz. Kaldı ki Hitit dini düşüncesinde yer alan ritüeller hep bir ihtiyaç sonucunda tasarlanmış ya da kopyalanarak yazıya dökülmüştür. Metnin §10 68 ve 71 satırları arasında yer alan cümleler, adeta yapılan bedduaların sebebini açıklar ifadeler içermektedir: “*İşte size yeniden zarar görmüş bir Hatti memleketi verdim. Ey Nineveli ^DIštar hanımefendi, Hatti memleketi nasıl zulme uğradı? Bilmiyorsun nasıl buradaki ölümlerle.*” Buradaki “ölüm” ifadesi tezimizde yer alan “salgın hastalık ritüellerini” özellikle II. Murşili’nin veba dualarını çağrıştırmaktadır. Collins, ilgili satırı tercüme ederken “ölümcül salgın hastalık” demeyi tercih etmiştir.²¹⁵ Beckman ise ritüel çukurunu kastederek Nineveli ^DIštar için şu değerlendirmeyi yapmıştır: “Ondan veba dâhil bütün hastalıkları iyileştirmesi ve lanetleri kaldırması istenirdi.”²¹⁶ Bu tercümeler doğru ve Hatti Ülkesi’nin tamamında zulme uğramışlık söz konusu ise yine bu “zulüm” ile “ölüm” (*aggannaz*) yan yana kullanılıyorsa Hatti Ülkesi’nde var olan bir salgın hastalık ülkeyi çaresiz hale getirmiş diyebiliriz. Ancak bu düşünceyi destekleyecek satırların (71’-110’ arası) kayıp olması ritüeli “salgın hastalık ritüelleri” kapsamında değerlendirmemizi imkânsız hale getirmektedir. Kral ve ailesine metnin başlarında iyilik ve sağlık duaları yapılırken yine metnin §20

²¹⁵ Satırın tercümesi için bkz.: Collins 1997a, s. 164-165.

²¹⁶ KUB 15.35 + KBo 2.9 i 63-65, bkz.: Beckman 1998, s. 6.

125 ve 127 satırları arasında yer alan: “*Bir kimse krala, kraliçeye ve kralın çocuklarına (kötü) bir şey yaptıysa, onları gömdüyse, şimdi onu topraktan çekiyorum.*” sözlerinden ülkeyi saran kötülükler nedeniyle kral ve ailesinin de zulme uğramışlığına şahit olmaktadır. Bunun dışında yine metnin sonunda parçalı olsa da analogik bir büyü uygulamasıyla kral ve ailesine musallat olan kötülük yok edilmeye çalışılmaktadır. Bir kor üzerinde sedir dalı yakılır ve kâhin şöyle der: “*Yaktığım bu sedir ağacı (dalı) gibi kralın düşmanları, kraliçe, kralın oğulları ve ağıtçıların düşmanlarını da aynı şekilde yak.*” Sonra kâhin ateşi suyla söndürür ve şöyle der: “*Bu ateşi söndürdüğüm gibi, kralın, kraliçenin, kralın oğullarının ve ağıtçıların düşmanları ve düşmanın savaş arabaları dostça davransın.*” Buradan anlaşılıyor ki düşman şehir ya da ülke askerleri Hitit bölgesine karşı savaş arabaları eşliğinde askerî bir saldırı gerçekleştirmiştir. Hitit askerî düzeninde düşmanca saldırılara karşı fiili bir savunma ya da karşı saldırı hazırlığı her zaman bulunmaktaydı. Ancak fiili askerî gücün tek başına caydırıcı unsur olmadığı bilinciyle genelde tanrıların desteğine başvurulurdu.

Salgın hastalık ya da başka sebeplere bağlı ölümlerle ülke zulme uğruyorsa elbette bunun suçlusu yani zulme sebep olan zalim düşman ülkedir. Bundan dolayı düşman askerlerinin ellerinden silahları, cesaretleri, savaşma becerileri alınıp kadınlık objeleriyle aşağılanması ve düşman kadınlarının da doğurganlıkları, annelikleri ellerinden alınmasıyla düşman ülke cezalandırılmak istenilmiştir. Sağlam satırlardan elde edilen veriler ışığında ritüelin tasarlanmasındaki asıl amaç Nineveli ^D*Ištar* üzerinden düşmana yapılan bedduada yer almıştır.

Ritüelin amacına cinsellik olgusunu da katan Hoffner’a göre, düşmanın erkekliğini (dolayısıyla hem askerî hünerini hem de cinsel gücünü) bozmaya yönelik büyüsel operasyonların en iyi bilinen örneği Nineveli ^D*Ištar*’a yapılan ritüel ve duadır. Burada hem ritüelin hem de duanın amacı düşmanın erkekliğini ve savaşma cesaretini yok etmek ve Hatti ordusu için fazladan bir önlemi güvence altına almaktır.²¹⁷

Ritüel Katılımcıları

İncelediğimiz diğer askerî ritüeller ışığında ritüel metinlerin edebi bir eser olduğunu düşündüğümüzden her ritüel metnin tasarlayanı, yazarı, kopya edeni mutlaka vardır

²¹⁷ Hoffner 1966, s. 331.

diyebiliriz ve bu kişilerin isim ya da unvanları metnin başında ya da sonunda yazılıdır. Ancak binlerce yıldır zamana karşı direnç gösteremeyen tabletler az ya da çok kırılmış veya kenar kısımları da bozulmuştur. Bu sebeple önceden de bahsettiğimiz üzere incelediğimiz ritüel metnin tasarlayan, yazan, kopya eden kişinin adı ya da unvanı günümüze kadar ulaşan sağlam satırlarda geçmemektedir.

Bireysel bir ritüel beyi adına değil ülkenin geneline karşı bir zulümden bahsetmesi nedeniyle ritüel, bütün ulus yani Hitit devleti adına gerçekleştirilmektedir. Hatta isimleri yazılmasa da “kral” LUGAL, “kraliçe” MUNUS.LUGAL ve “çocukları” DUMU^{MEŞ}.LUGAL gibi saraya ait unvanların kötülüğe maruz kalmalarından dolayı ritüele “ritüel beyi”, “hasta”, “müşteri” olarak katılmış olduklarını söyleyebiliriz.

Hitit Ülkesi’ni yöneten kral ve ailesinin katılımıyla gerçekleştirilen bu ritüelde tanrının (^DIštar) 7 (yedi) yollara çağırılması ve yoğun şekilde yapılan dua ve bedduaların gelişi güzel değil de belli kurallar dâhilinde yapılabilmesi için alanında uzman uygulayıcılar elbette bulunmalıdır. Bu nedenle, “kâhin” LÚHAL unvanına²¹⁸ sahip ve muhtemelen saray dini hizmetlerinde yer alan bir görevli ritüel metnin genelinde ritüel objeleri, tanrının çağrıldığı yollar, sunum masaları, çukurlu ve ateşli büyüsel işlemler ile ilgili eylemleri ve tanrı çağırma, dua, beddua hakkında sözler söylemektedir.

“Müzisyenler” LÚ.MEŞNAR unvanına sahip bir grubun tanrı ^DIštar’ı 7 (yedi) yollara çağırma eylemine katıldığı görülmektedir. Bu görevliler çaldıkları enstrümanlar eşliğinde söyledikleri şarkılarla kutsal yolları tanrı için daha cazip hale getirmektedir. Ritüel eylemlerinin bitirilip tanrıçanın tapınağa geri götürülmesi esnasında LÚ.MEŞNAR “Müzisyenler” enstrüman çalar ve aynı zamanda şarkılar belki de daha doğru ifadeyle ilahiler söylerlerdi.

Sedir dalının kor üzerinde yakılması eyleminde kral ve ailesi ile birlikte “ağıt söyleyen adamlar” LÚ.MEŞŞA.NE.ŞA₄ unvanına sahip bir başka görevli grubunun da ritüel eylemlerine katıldığı anlaşılmıştır. Kâhin tarafından yapılan büyüsel işlemle kral ve ailesinde olduğu gibi bu unvan üzerinde bulunan kötülükler de aynı şekilde uzaklaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu nedenle “ağıt söyleyen adamlar” ritüele EN.SÍSKUR olarak katılmıştır diyebiliriz.

²¹⁸ “Kâhin”, “falıcı”, “sihirbaz” anlamlarına karşılık gelen LÚHAL unvanı LÚAZU ve SAL-ENSI gibi farklı yazılış formlarına da bulunmaktadır. Bkz.: EHG 1967, s. 78; HTBS 2016b, s. 139.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

MUŠEN GAL “büyük kuş”

2 MUŠEN^{HLA} “2 kuş”

Yiyecekler:

2 NINDA^İ.E.DÉ.A “2 (domuz) yağlı ekmek”

NINDA.ÉRIN^{MEŠ} “asker ekmeği”

2 NINDA.KU₇ “2 ince ekmek”

BA.BA.ZA “yulaf ezmesi/arpa ezmesi”

memal- “irmik, un”

NINDA EM-ŠA “ekşi ekmek”

1 NINDA.SIG “1 ince ekmek”

NINDA^{hazizi} “kulak ekmeği”

İçecekler:

GEŠTIN “şarap” libasyon için

DUG^{KUKUB} “KUKUB kabı” su doldurmak için

A “su”

Diğer objeler:

MUŠEN *pártauwar* “kartal tüyü”

GAD “bez”

GI “kamış, pipet”

Galgalturi “bir kap ve aynı zamanda def veya darbukaya benzeyen bir müzik aleti”

GIŠ^{BALAG.DI} “davul, lire”

^DINANNA *galgalturi*: “çalgı aleti, müzik aleti”

SÍG[?] SA₅ “kırmızı yün?”

GIŠBANSUR “ritüel masası”

KASKAL “tanrının çağırıldığı kutsal yol”

apí- “kurban çukuru”

hulli “çam kozalağı”

Ì.DÜG.GA “kokulu kaliteli ince yağ”

pahhuni “ateş” ritüel ateşi

huwali “ateş, köz” ritüel ateşi

TÚGBAR.SI SA “kırmızı saç bağı”

GIŠERIN “sedir ağacı”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§2 6-14) Burada bir kartalın kanat tüyü, parfümlü ince yağ, içki kamışı, yağlı ekmek gibi tespit edebildiğimiz objelerle büyüsel bir işlemin yapıldığı gayet açıkken paragrafın aşırı bozuk olması, büyüsel eylemin detaylarına ulaşmamızı olanaksız hale getirmektedir.

2. İşlem: (§3 15) 15. satırda bir şeyin (tanrıça heykeli ya da ritüel masası?) üzeri bezle örtülmektedir ancak bunun amacı yani büyüsel işlemin detayı kayıptır.

3. İşlem: (§3 17,18,23) Müzisyenler hep birlikte *galgalturi* ve lire/davul çalarlar ve şarkı/ilahi söylerler. Nineveli ^D*Ištar*’ı 7 yol üzerine çağırmak için dışarı çıkarlar. Sonra müzisyenler tanrı *Ištar*’ı yollara çeker.

4. İşlem: (§20 122-128) Bir ritüel çukuru kazarlar. Kâhin tanrıyı oradan (çukurdan) yedi defa “kulak” *hazizita* ekmekleriyle yukarı çeker ve şöyle der: “*Bir kimse krala, kraliçeye ve kralın çocuklarına (kötü) bir şey yaptıysa ve onları gömdüyse şimdi onu topraktan çekiyorum.*” Sonra (kâhin) aynı kelimeleri tekrar okur ve aynı şeyi o yerde yaparlar.

5. İşlem: (§21 130) Kâhin ortasından ince bir ekmeği böler ve bir çam kozalağı üzerine koyar. Üzerine kokulu/ince yağ döker. *Hazizit* “kulak” ekmeği alır ve tanrıyı 7 defa

ateşten çeker ve şöyle der: “... ve bu yanan ateşin önünde tutulan işte onu ateşten çağırıyorum.”

6. İşlem: (§22 140) Nineveli ^D*Ištar*’a “yol” ve “ritüel hazırlığı” için büyük bir kuş, ama *únalzi* için iki kuş yakarlar.²¹⁹

7. İşlem: (§24-§25 162-170) Bir kor üzerinde sedir ağacı dalı yakılır ve kâhin şöyle der: “*Yaktığım bu sedir ağacı dalı gibi ayrıca kralın düşmanları, kraliçe, kralın oğulları ve ağıtçıların düşmanlarını aynı şekilde yak.*” Sonra ateşi suyla söndürür ve kâhin şöyle der: “*Bu ateşi söndürdüğüm gibi, ayrıca kralın, kraliçenin, kralın oğullarının ve ağıtçıların düşmanları ve düşmanın savaş arabaları dostça davranmalı.*”

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Nineveli ^D*Ištar*’a dua ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Benzetme (Analoji) Metodu

En çok “Askerî yemin” metninde karşılaştığımız benzetme methoduyla istenen sonucu, doğada meydana gelen olaylara benzeterek ortaya koymak diyebiliriz. Bu sayede istenmeyen durum benzerlik ilkesiyle uzaklaştırılmaya çalışılır. Ancak ritüelde benzetme methodu kötülüğü uzaklaştırmak için²²⁰ değil düşmanı zararsız hale getirmek amacıyla uygulanmıştır.

Bir kor üzerinde sedir ağacı dalı yakılır ve kâhin şöyle der: “*Yaktığım bu sedir ağacı dalı gibi ayrıca kralın düşmanları, kraliçe, kralın oğulları ve ağıtçıların düşmanlarını aynı şekilde yak.*” Sonra ateşi suyla söndürür ve kâhin şöyle der: “*Bu ateşi söndürdüğüm gibi ayrıca kralın, kraliçenin, kralın oğullarının ve ağıtçıların düşmanları ve düşmanın savaş arabaları dostça davranmalı.*” Burada sedir ağacı dalı benzeteme sembolü, sedir ağacı dalının yakılması ise benzetme eylemidir. Bu benzetme eylemiyle sedir ağacı nasıl yanıp yok

²¹⁹ Çağırma ritüellerinde, tanrıları yollara çağırmak için yapılan ayinlerden başka, ritüelin gücünü arttırmak amacıyla özellikle kuşların da yakıldığı (*warnu-*) görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Reyhan 2016a, s. 17.

²²⁰ Benzetme (=anoloji) metodunun uygulama örnekleri için bkz.: Reyhan 2003, ss. 118-121.

oluyorsa düşmanda yansın ve yok olsun amaçlanmaktadır. İkinci cümlede su benzetme sembolü, ateşin suyla söndürülmesi de benzetme eylemidir. Burada su ateşi nasıl söndürüyorsa düşman ve düşmanın savaş arabaları sakinleşsin ve dostça davransın amacı vardır.

2. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Hitit toplumunda mevcut dünya ve öteki dünya (tanrıların dünyası) birbirinden ayrılmaz bir bütün olarak kabul edildiğinden tanrıların kendilerinden uzaklaşmaması amacıyla öfkelenendirilmemesi ve küstürülmemesi gerekirdi.²²¹ Bir tanrının uzaklaştığı düşünülür ve aynı zamanda bu tanrının yardımına da acil ihtiyaç duyulursa öncelikle tanrının her neredeyse oradan Hitit Ülkesi'ne davet edilmesi gerekirdi. İncelediğimiz metinde kral ve ailesinde ve ayrıca ülkede görülen düşman zulmü tarzı kötü bir durum nedeniyle ilahi yardımlara başvurmak öncelikli hale gelmiştir. Kâhin bu zulmü tanrıya şu sözlerle bildirmiştir: *“İşte size yeniden (zarar görmüş) bir Hatti memleketi verdim. Ey Nineveli ^DIştar hanımefendi, Hatti memleketi nasıl zulme uğradı? (Bilmiyorsun nasıl) buradaki ölümlerle.”*

Ritüelde adı geçen tanrı ^DIştar'dan ilahi yardımların istenmesi için öncelikle tanrının bulunma ihtimali olan ülkelerden, şehirlerden ya da kendini meşgul eden daha farklı yerlerden çağırılması gerekmektedir. Bu nedenle bir kartalın kanat tüyü, parfümlü ince yağ, içki kamışı, yağlı ekmek, asker ekmeği üzerine yerleştirilen kırmızı yün gibi tespit edebildiğimiz objelerle ve hazırlanan sunum masasıyla kâhin, müzisyenlerin çaldığı müzikler ve şarkıları/ilahileri eşliğinde (tiwaliya) “kuvvetli, güçlü” ^DIştar, “sana yalvarıyorum” diyerek tanrıya büyüsel bir çağırı sunar: *“Ninive'deyse Ninive'den gel. Talmuşi'deyse Talmuşi'den gel. Dunta'daysan Dunta'dan gel. Mitanni'deyse Mitanni'den gel. Dunippa'daysan, Dunippa'dan gel. Ugarit'taysan Ugarit'ten gel. Dunana'daysan Dunana'dan gel. Alalah'taysan Alalah'tan gel. Amurru'dan gel. Ziduna'dan gel. Nuhaşsa'den gel. Kulzila'dan gel. Zunzurha'dan gel. Aşşur'dan gel. Kaşka'dan gel. Her ülkeden gel. Alaşiya'dan gel. Alziya'den gel. Papanha'dan gel. Kummaha'dan gel. Hayaşa'dan gel. Karkiya'dan gel. Arzawa Ülkesi'nden gel. Maşa Ülkesi'nden gel. Kuntara'dan gel. Ura'dan gel. Luhma'dan gel. Par-tahuina'dan gel. Kaşula'dan gel. Irmaklarda ve pınarlarda isen oradan gel. Eğer sığırlar (ve) koyunlar için çoban isen onların arasından geçip git. Yeryüzünün Güneş Tanrıçası ve*

²²¹ Hititler, karşılaştıkları sorunların sebebini öfkelenen bir tanrının ülkeyi/kenti/tapınağı terk etmesiyle açıklamışlardır. Tanrıda oluşan öfke ve kinin nedenini ise büyüsel kirlenmeye bağlamışlardır. Tanrının bu kirlilikten arındırılmaması halinde hastalık, salgın, kıtlık, kuraklık, ev içinde kan, lanet, gözyaşı gibi istenmeyen pek çok durumun ortaya çıkması kaçınılmaz olacaktır. Detaylı bilgi için bkz: Reyhan 2016a, s. 2.

kadim tanrılarla birlikteysen onlardan gel. Bu ülkelerden uzaklaş.”

Ardından kâhin, “kral, kraliçe ve prensler için yaşam, sağlık, güç, uzun ömür, memnuniyet, itaat, canlılık; Hatti Ülkesi’ne ise ekinlerin (tahılların) asmaların, sığırların, koyunların ve insanların çokluğu, gelişmesi (şalḫitti-), doğada arzu edilir bir durumu (mannitti-) ve canlılık (annari-) getirmesi için” tanrı ^DIštar’a dua eder. Kâhin, düşman ülke ordusunun askerî gücünü zayıflatmak ve böylece Hitit toplumuna karşı düşmanca tutumdan vazgeçirmek amacıyla tanrıya beddua tarzında bir seslenişte bulunur: “Düşman erkeklerden erkekliği, gücü, sağlığı ve cesareti, silahları, yayları, okları (ve) hançer(leri) al. Onları Hatti diyarına getir. Kadının öreke ve iğini düşmanın erkeklerinin ellerine koy ve onları kadın gibi giydir, üzerlerine başörtüsü ört. Onlardan iyiliği al ve onları Hatti Ülkesi’ne getir. Düşmanın kadınlardan ise anneliği, sevgiyi ve kadının olumlu bir hususiyeti muşni- alın ve onları Hatti Ülkesi’ne getir.” Düşman erkekleri ve kadınları üzerine yapılan beddualar ardından Hitit Ülkesi ve idarecileri üzerine de koruyucu dualar yapılır: “Krala, kraliçeye, kralın oğullarına ve kralın torunlarına esenlik, yaşam, sağlık, canlılık ve uzun yıllar boyunca özen göster. Onları büyüt ve zengin et. (Tanrı ^DIštar) senin için Hatti Ülkesi saf bir evlilik ve zürriyet diyarı olsun.

Yapılan duaların ardından kâhin, tanrı ^DIštar’a sunmak için ince ekmek koparır ve onu kaynağın (bahar) içinde ufalar. Sonra tanrı ^DIštar için tekrar ince bir ekmek koparır ve masaya koyar. Ardından arpa/yulaf ezmesini masanın önüne serper ve kaynağa (bahara) ırmık/yemek serper. Ayrıca masanın önünde arpa/yulaf ezmesinin üzerine domuz yağı/tatlı yağlı kek (ve) ırmıklı ekmek/yemek serper. İlkbahara üç defa şarapla libasyon yapar ve masanın önünde üç defa (şarapla) libasyon yapar.

Ritüel bittiğinde, kâhin masayı alır ve masanın üzerindeki kırmızı saç bağı önünde bir tane daha tutar ve onu o halde tanrıçaya getirirler. Müzisyenlerin çaldığı müzikler ve söyledikleri şarkılar/ilahiler eşliğinde tanrıyı tapınağa geri getirirler.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§7 55 *mannitti*: Ünal,²²² kelimeye “doğada arzu edilen durum” açıklaması getirirse de yine de anlam belirsizliği bulunmaktadır. Buna rağmen HED’de²²³ “tokluk”, “doymuşluk”, “büyüme”²²⁴, “artış” tercümesiyle kelimeye anlamca açıklık getirilmektedir. Aynı satırda bulunan *salhitti* terimi, *sallattar* “büyüklük”, “cömertlik” ve *mannitti* ile paralellik gösterebilir.²²⁵

§7 55 *mušni*: Hurrice kişi isimlerinde sıklıkla görülen ve tanrıça Hepat ile ilişkilendirilen²²⁶ kelime, “kadının olumlu bir hususiyeti” anlamıyla tercüme edilmiştir.²²⁷ CHD’de ‘kadının olumlu bir özelliği’ olarak tercüme edilen terim, Hurrice ‘doğru’ anlamına gelen *muš* sıfatından herhangi bir ilave son ek almadan türediği ve “güvenilirlik”, “sadakat”, “gerçeklik” gibi anlamlara karşılık gelebileceği öne sürülür.²²⁸

§20 122 *a-pé-e: apí* terimi, “yeraltı tanrılarının çağırıldığı kurban çukuru” ifadesiyle tercüme edilmiş²²⁹ ve bu terimin karşılığını, *hatteššar*²³⁰, *pateššar*²³¹, *wappu*²³², *hallu/ħalluwa*²³³ gibi terimlerde “çukur” *apí* olarak anlamlandırılmıştır. “Çukur” objesinin yeraltı dünyası tanrıları arasına dâhil edilmesi ya da ilişkilendirilmesi, doğru anlamda onun ilahi statüsünün bir kanıtı değildir çünkü “çukur”, tanrılar âlemini insanınkiyle birleştirmek adına insan dışı bir gücünün kabulüdür.²³⁴ Daha anlaşılır bir ifadeyle “çukur” yeraltı tanrılarıyla insanlar arasında bağlantı/köprü vazifesi gören bir ritüel objesidir. İncelediğimiz ritüelde kâhin tanrıyı çukurdan yedi defa “kulak” *ħazizita* ekmekleriyle yukarı çeker ve şöyle der: “Bir kimse krala, kraliçeye ve kralın çocuklarına (kötü) bir şey yaptıysa ve onları gömdüyse

²²² HTBS 2016b, s. 336.

²²³ HED 2004, s. 58.

²²⁴ KBo II 9 I 22 -24 *ANA KUR* URU Hatti-kan anda halkius GİŠGEŠTiN-as GUD-as DUMU.NAM.ULÚ.LU-as miyatar salhittin mannitten annarenn-a uda “Hatti’ye bitkilerin (tahıl), üzüm, sığır, koyun ve insanların büyümesini getir.” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: HED 2004, s. 58-59.

²²⁵ HED 2004, s. 59.

²²⁶ Haas 1974, s. 90; Çilingir Cesur 2019, s. 81.

²²⁷ HTBS 2016b, s. 360.

²²⁸ CHD 1980, s. 334; HEG 1990, s. 234; Çilingir Cesur 2019, s. 81.

²²⁹ HTBS 2016b, s. 71.

²³⁰ HTBS 2016b, s. 179.

²³¹ HTBS 2016b, s. 409.

²³² Collins 2002, s. 225; HTBS 2016b, s. 582.

²³³ HTBS 2016b, s. 671.

²³⁴ Collins 2002, s. 225.

şimdi onu topraktan çekiyorum.” Bu büyüsel işlemde “kulak” *hazizita* ekmeği objesinin kullanılmasının sebebi belki de dileklerin tanrılara daha iyi duyurulabilmesi içindir.

§22 140 *huwalzi*: Ünal, kelimeyi “Hurrice kurban terimi” olarak ifade etmiştir.²³⁵ Anlamı tartışmalı olan bu kelime, “ritüel ya da kurban zırhı (tanrı çağırma için)” anlamlarına karşılık geldiği de düşünülmektedir.²³⁶

§22 140 *hariya*:- Hoffner, (gömmek=bury, to: *hariya*-)²³⁷ gibi düşünen Collins, (Collins 1997, Ritual and Prayer to *Ištar* of Nineveh, CTH 716.1 164’) da kelimeyi “gömmek” (bury) fiiliyle tanımlamayı tercih etmiştir: “büyük bir kuşu Nineveli ^D*Ištar* ve *hūwalzi* için gömülür. Fakat *ūnalzi* için iki kuş yakarlar”. Ancak bu cümle kesinlikle revize edilmelidir. *hariya*- terimi, *hariya*- “gömmek” fiilinin geniş zaman 3. tekil şahıs formunda değildir, daha çok tanrı çağırma metinlerinde ve arınma ritüellerinde çok iyi ifade edilen ve “yol, patika” olarak yorumlanan bir Hurri “Ritualterminus”u temsil eder.²³⁸ *hariya*- her zaman, bir bölümün ortasında ve sonunda olduğu kadar başında da görüldüğü şifa terimleri grubunda listelenir. Bununla birlikte, şüphesiz anlamı (logogram ile değişim) nedeniyle bir kötülükten kurtuluş kavramı olarak değil, arındırılması gereken (tanrı) “çağırma yolu” olarak anlaşılması gerekir.²³⁹ Ünal’da²⁴⁰ bu düşünceye katılarak kelimenin fiil değil isim olduğunu ve (Hurrice kurban terimi): KASKAL “cadde”, “yol”, “sokak” gibi anlamlara karşılık geldiğini belirtmiştir.

§25 166 ^{LÜ.MEŠ}ŠA.NE.ŠA₄: Ünal, incelediğimiz ritüeli işaret (KUB 15.35) ederek terimi, “ağıt söyleyen adamlar” olarak tercüme etmiştir.²⁴¹ “Ağıt söyleme” ayini ile ilgili ^{LÜ}GALA, *halliyari*-, *şahtarili* “ağıt rahibi” unvanı da bulunmaktadır.²⁴² Unvanları farklı gibi görünse de “ağıt söyleyen adamların” ya da “ağıt rahibin” kutsal metinleri okumalarından aynı kutsal görevi yerine getirdikleri düşünülmelidir.

²³⁵ HTBS 2016b, s. 212.

²³⁶ CTH 484 §8 66 1 M[UŠEN] *hu-wa-al-zi-ia da-la-hu-ul-zi-ia wa-ra-a-ni* “*huwalzi* için bir kuş yakılır.” *huwalzi* (=Ritual- oder Opferzurüstung) (für die Evokation))? bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 484 (INTR 2016-03-31), dn. 17, Erişim tarihi 26.01.2021

²³⁷ EHG 1967, s. 29.

²³⁸ Bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 716.1 (TRit 14.02.2011), tercüme, dn. 27, Erişim tarihi 08.08.2021

²³⁹ Haas 1974, s. 117.

²⁴⁰ HTBS 2016b, s. 161.

²⁴¹ HTBS 2016b, s. 440.

²⁴² HTBS 2016b, s. 621.

Hitit yönetiminde, bürokratik örgütlenmede ve kült sistemindeki çok sayıda mesleki unvan, Hititler tarafından benimsenen yazı sisteminin bir parçası olarak Mezopotamya'dan ödünç alınan logogramlarla belirlenmiştir. Bu terimlerden biri mevcut tartışmanın merkezinde yer almaktadır: Sumerce *gala* ya da Akad dilinde *kalû* olarak bilinen Mezopotamya kült ağıtıdır. Hitit metinlerinde GALA teriminin kanıtları bol değildir ve hepsi CHD'de mevcuttur.²⁴³ Bu seyrek belgelere göre genellikle Hatti kültürüyle güçlü bir şekilde ilişkili kuzey şehirleri olan Nerik ve Karahna ile ilgili çeşitli kült törenleri boyunca vurmalı çalgılar eşliğinde ağıt söyledikleri anlaşılmaktadır.²⁴⁴

2.6. Nikkaluzz Ritüeli: CTH 417.1

Transkripsiyon ve Tercüme²⁴⁵

Ay. I

§ 1

1 *UM-MA* ^{FD} NIN.GAL -ú-uz-z [i 1 ...] DAM ^m *Kaş-šú-ú* ^{MUNUS} D UTU -ŠI ki [š- _ _ _] ^{úr} -ri-ia-x [...]
2 *am-mu-uq-qa* ^{LÚ} KÚR

§ 2

3 *nu-wa* 2 ALAM DÙ -u-en
4 *nu-wa* 1 ALA [M ...]
5 1 ALAM -ma-wa ŠA IM DÙ -u-en
6 [...] ^{GIŠ} ERIN ŠUM ^{LÚ} KÚR ^D UTU -ŠI ti-i[a- _ _]
7 *A-NA* ALAM IM-ma-wa-kán [ŠUM] ^m PU[LUGAL- ma ...]
8 [n] *u-wa-kán A-NA* ALAM ^m PU-LUGAL -ma
9 [*nu* ^{??}] -w [a ^{??} (-) _ _ (_)] x-ḫa (-) kiš [?] -x [...]

Ay. II

§ 3

10 *nu-wa* ALA [M ...]
11 *nu-wa* x-u [n ...]
12 ... [KU] R [?] [^{LÚ} KÚR]
13 *nu-w* [a ...] [...] x [

1 Kaššu'nun karısı Nikkaluzz urriya kadın (konuşur:)

2 ve bende aşağıda büyüde bulunan kralın düşmanıyım [...]

3 “iki tane heykel yaptık:

4 [sedir ağacı]ndan bir heykel [yaptık]

5 (Başka) bir heykeli de kilden yaptık

6 Sedir ağacının [heykel üzerine] düşman kralın adını [koyduk]

7 kil heykel üzerine, PU-[Šarruma] adını koyduk

8 PU-Šarruma figürü üzerine [...]

9 [...].

10 heyk[el...]

11 ... [...]

12 [...düş]man(?) ülkesi

13 [...] ... [...]

Metnin devamı kırık.

²⁴³ CHD 2002, ss. 10-12

²⁴⁴ Peled 2017, s. 111; Hitit metinlerinde GALA/şahtarili hakkında kısa açıklamalar için bkz.: Daddi 1982, s. 257, 301-3.

²⁴⁵ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 417.1 (Erişim tarihi 20.09.2020); Werner 1967, s. 66; Hutter 1991, s. 39-40; Beal 1995b, s. 67-68; Haas 2003, s. 590 vd.; Trémouille 2004, s. 162.

2.6.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 417.1= KUB 7.61+ KBo 49,28

Bibliyografya

KUB 7.61 fragmanı, ilk olarak Bo 557'nin paraleli olarak Werner tarafından (*Hethitische Gerichtsprotokolle*, 1967, s.66)'da tercüme edilmiş, daha sonra KUB 40.83 Ro 14 ff. (CTH 295.10) olarak yayınlanmıştır. Transkripsiyon ve tercümesi mevcut bu metin (Ro I 4-7) hakkında başka bir söz ise, bu ritüel fragmanının kraliyet ailesiyle ilgili “iç huzursuzluk ile açık bir bağlantı” oluşturduğu iddiasını (*Bemerkungen zur Verwendung Magischer Rituale in Mittlehethitischer Ziet* 1991, s. 39)'da belirttiği gibi Hutter'a aittir. Haas, (*Materia Magica et Medica Hethitica: ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient*, 2003, s. 589-590)'da “figürlerle özdeşleşen ritüel” örnekleri arasında transkripsiyon ve tercümesinde her zaman Ro I 4-7'yi bildirmiştir. Son olarak Trémouille (*I Rituali Magici Ittiti*, 2004, s. 162)'da ki KUB 7.61 çevirisinde “kara büyüün” resmi kullanımına bir örnekle atıfta bulunarak “bu nedenle kralın düşmanlarına karşı bir savaş ilanı varmış gibi düşünülemez” düşüncesine yer vermiştir.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin kaç gün sürdüğü ve günün hangi vakitlerinde gerçekleştirildiği metinde belirtilmemiştir. Bunun yanında eylem mekânı da belirtilmemiştir ancak böyle kapsamlı ve kral dâhil geniş katılımlı bir ritüelin ordugâh ya da açık arazi gibi uygun mekânlarda gerçekleştirildiğini söyleyebiliriz.

Ritüelin Amacı

Kral veya kraliçe büyülendiğinde veya siyasi ve askerî iktidarını büyü ile sağlamlaştırmak için başka bir sebebe bağlı durumlarda kullanılan savunma ritüelleri örneklerinin yanı sıra diğer bazı örnekler, büyü ritüelinin kraliyet ailesi tarafından düşmanlarına büyü hasarı ile zarar vermek için de kullanıldığını göstermektedir. Kırık halde bulunan ritüel metnin

sağlam satırları, kraliyet ailesi ile düşmanları arasında var olan bir huzursuzluğu açık şekilde göstermektedir. Beal'e göre, rahibe Nikkaluzz, düşman kralın öldürülmesini sağlamak ve Hitit başkomutanını da düşman kraldan gelebilecek kötülüklerden korumak amacıyla bu ritüeli tasarlamıştır.²⁴⁶ Ritüelin amacı ilk bakışta siyasi gibi görünse de düşman bir kralın etkisiz hale getirilme girişimi, askerî mücadelenin farklı bir yönde yani günümüzde geçerliliği olan "soğuk savaş" gibi devam ettiğini göstermektedir.

Hititler, adil bir savaş kavramına sahipti; sadece bir tarafın amacı meşruysa, tanrılar savaşta meşru hakkı için savaşan tarafa zafer kazandıracaktır. Her iki heykel de ateşe atılarak heykeller ateşle adil bir şekilde yargılanmıştır.²⁴⁷ Sembolik savaş olarak ta değerlendirebileceğimiz bu ritüel, zarara uğrayan tarafın (Hititler) haklı gösterildiği ve saldırgan tutum sergileyenlerin de (düşmanın) suçlu bulunduğu ve cezalandırıldığı adli bir yargılamaya dönüşmüştür.

Metnin çok parçalı ve eksik paragraflardan oluşması, konunun detaylı bir şekilde değerlendirilmesine olanak sunmamaktadır. Buna rağmen sağlam satırlardan ritüelde 2 tane heykel ya da figürden bahsedildiği anlaşılmaktadır. Sedir ağacından yapılan heykele düşman kralın adı yazılırken, kilden yapılan heykele ise belirsizlikleri mevcut bir karakter olan PU-Şarruma²⁴⁸ yazılmıştır.²⁴⁹ Haas'ın²⁵⁰ belirttiği gibi ve diğer benzer ritüellere de²⁵¹ baktığımızda ritüelin kayıp cümleleri yerine "her iki heykelinde ateşe atıldığını" varsaymamız yerinde bir düşünce olacaktır. Doğal olarak ahşap heykelin yanıp yok olmasıyla düşman kralının kini, düşmanlığı ateşte yok edilir. Fakat PU-Şarruma'nın yazılı olduğu kilden heykel ateşle sertleşerek daha dayanıklı hale gelecektir. Dolayısıyla ateşin pişirme özelliğiyle sertleşen kil heykel, Hitit kralının gücünün kalıcı hale gelmesini temsil etmektedir.²⁵²

²⁴⁶ Beal 1995b, s. 67.

²⁴⁷ Beal 1995b, s. 67; Prechel 2009, s. 379, dn. 15.

²⁴⁸ "PU-LUGAL-ma", Ugarit'ten gelen metinlerde heceli yazıya uygun olarak "*Hişme-Şarruma*" olarak okunur. Ayrıntı için bkz.: Hutter 1991, s. 40; Koşak 1982, ss. 87-91; Laroche 1981, s. 15 vd.

²⁴⁹ Figürler, büyücü ve mağduru temsil eden bir savunma büyülü ritüelinde kullanıldığında ve eğer şahsi bir isim bir figüre eklendiğinde veya üzerine yazıldığında, yalnızca mağduru adı figüre yazılır, büyücünün adı yazılmaz. Ayrıca bkz.: Haas 2003, s. 579; Miller 2010b, s. 178.

²⁵⁰ Haas 2003, s. 590.

²⁵¹ Düşman adlarının üzerine yazıldığı çeşitli objelerin yakılması eylemi örnekleri için bkz.: CHD 1980, s. 34.

²⁵² Beal 2007, s. 91.

Ritüel Katılımcıları

İncelediğimiz ritüelin oldukça parçalı halde olmasına rağmen ritüeli tasarlayanın Nikkaluzz olduğunu belirten ilk satır günümüze kadar ulaşmıştır. Hatta Nikkaluzz, Kaššu'nun karısı ve mesleğinin de “ritüel yazarı”²⁵³ olduğunu metnin başına yazdırmıştır. Düşmanlar tarafından yapılan kötü niyetli büyüler zararlı hale getirmek ya da büyü ile kirlenmiş bir kişiyi arındırmak amacıyla uygulanan bu ritüel ve benzer bazı örneklerle baktığımızda kadın büyücü Nikkaluzzi, siyasi-askerî tehditleri büyü yoluyla kırmak için kraliyet ailesi adına ritüeli gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir.

Böyle önemli bir ritüeli gelişi güzel değil de belli bir düzende gerçekleştirecek görevli ya da görevlilerin de elbette hazır bulunması kaçınılmazdır ancak metnin sağlam satırlarında kadın büyücü Nikkaluzzi'nin yanında böyle bir görevlinin adı ya da unvanı geçmemektedir.

İncelediğimiz diğer askerî ritüellerde kralın genelde eylemlere aktif olarak katıldığını görmekteyiz. İncelemekte olduğumuz bu ritüelde ise Kralın adı yazılı olsa da günümüze ulaşan sağlam satırlarda krala ait (EN.SÍSKUR olarak) bir dua ya da gerçekleştirdiği eyleme dair bir ifade geçmemektedir. Ancak metnin parçalı veya eksik satırlarında saklı olduğu düşüncesinden hareketle Kralın da ritüele bizzat katılmış olması kuvvetle muhtemeldir diyebiliriz.

Ritüelde Kullanılan Objeler

GIŠERIN “sedir ağacından yapılan (heykel) figürü”

ALAM IM “kil heykel figürü”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

²⁵³ SAL úr-ri-ya- [an-ni], “Ritüel yazarı”. Ayrıca bkz.: Daddi 1982 , s. 400.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§2 3-9) 2 tane heykel figür yapılır. Sedir ağacından yapılan heykele düşman kralın adı yazılırken, kilden yapılan heykele Hitit Kralı PU-Şarruma adı yazılır. (Metnin devam eden satırları kırık olduğu için işlemin süreci belirsizdir.)

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Nikkaluzz ritüelinde düşman ülke kralına karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Salgın hastalık ritüellerinde örneğine çokça şahit olduğumuz bu metot yoluyla kurban sahibi üzerindeki kötülüklerin, ritüel malzemelerine aktararak uzaklaştırılma işlemleri gerçekleştirilmektedir. Ritüel de geçen kil ve sedir ağacı heykelleri belki de kötülüğün Hitit kralından alınıp düşman krala aktarılmasında yani *tarpalli* anlamında kullanılmıştır. Ritüelin kayıp satırlarına göre oldukça sınırlı bilgi sunan satırlar bu varsayımı destekleyecek bir ipucu maalesef sunmamaktadır. Bu nedenle Kralın üzerindeki kötülüğün kil figürlere aktararak uzaklaştırıldığını söylememiz tahminden öte gitmez.

Heykel figürleri, farklı açıdan da değerlendirmek mümkündür. Şöyle ki: Sağlam satırlarda geçmese de beddualar eşliğinde sedir ağacından yapılan heykelin ateşte yanıp kül olması, belki de düşman kraldan gelen kötülüklerin ateşte yakılarak yok edilmesi anlamını da taşımaktadır.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 7 [*ŠUM*] ^mPU[LUGAL]: Hitit krallarının tahta çıkmadan önce Hurrice isimler al-
malarıyla ilgili olarak IV. Tudhaliya'nın, "Hişme-Şarruma"²⁵⁴, "Taşmi-Şarruma"²⁵⁵ ve "x-
Şarruma"²⁵⁶ adlarıyla da anıldığı düşünülmektedir. Ancak çok tartışmalı olan bu bilgi

²⁵⁴ Taş 2008, s. 25.

²⁵⁵ Peker 2014, s. 136.

²⁵⁶ Singer 1985, s. 113.

gerçekten doğruysa Hişme-Şarruma'nın karşısında ve siyasi çatışma içinde olduğu kral, muhtemelen Hurrili Kraliyet ailesinin bir üyesiydi. Bu bağlamda, incelediğimiz ritüel, şu ana kadar tartışılan metinlerden farklıdır. Çünkü krallıklar arasında yapılan siyasi antlaşmalara uymayı reddeden kraldan kurtulmak adına büyülerin de resmen uygulandığını görmekteyiz.²⁵⁷ CTH 417.2 ritüel metni²⁵⁸ kısa ve yüzeyinin bozukluğu nedeniyle içeriği hakkındaki düşünceleri neredeyse tamamen sınırlamaktadır. İncelemekte olduğumuz Nikkaluzz Ritüeli (KUB 7.61=CTH 417) ile paralelliğinin ötesinde, ritüelde (CTH 417.2) birkaç satırlık yorum yazılmasına izin verebilecek tek unsur, 4. satırında gayet okunabilir olarak gördüğümüz kişisel isim Taşmi-Şarruma'dır. Muhtemelen III. Hattuşili'nin oğlu olan Taşmi-Şarruma, Tarhuntaşşa Kralı Ulmi-Teşşup ile yapılan anlaşmadan (KBo 4.10 =CTH 106) prens (DUMU.LUGAL) olarak bilinir. Nerikkaili veliaht prens (*tuhkanti*); aynı döneme ait rüyalar ile ilgili başka kehanet metinlerinde de görülür. Özellikle, Taşmi-Şarruma'nın da var olduğu, III. Hattuşili'nin oğulları hakkında kötü rüyalar ile belirlenen bir kehanet metni KUB 5.20 (CTH 577), belki de KBo 15.17 (CTH 417.2) ile ilişkilidir. Bu nedenle Taşmi-Şarruma'yı vuran kötülük yüzünden incelemekte olduğumuz ritüel, karşı-sihir ritüeli olarak anlaşılmaktadır.

2.7. Düşman Esiriyle Gerçekleştirilen Askerî Ritüel: CTH 452.2

Transkripsiyon ve Tercüme²⁵⁹

§1

1 [... -]zīl	1 [er / adam]
2 ¹ na ² l- ¹ an ² l-x [...] [...]x1 GUNNI ^{MEŠ} KUR ^{HIA} URU ^{DIDL.HIA} x[...]	2 ve kendi[...] hayvan sürüleri , ülkeleri, kentleri [...]
3 [na]-at-kán šu-ú-i- ²⁶⁰ i-an-da x[...]	3 ve iple[...]
4 [...] ¹ A ¹ -NA ^{LÚ} ŠU.DAB GÚ-ši an-da n[e- ...]	4 [...savaş tutsağının boynundaki... [...]
5 [... GUN]NI ^{MEŠ} NUMUN ^{HIA} da-pí-an šar-x[...]	5 [...sürü]leri, kökleri hepsi [... x] [...]
[... -a ²]h- ² ha-an-zi	6 ve kral [şöyle konuşur:]
6 na-aš-ta LUGAL-uš [...]	

²⁵⁷ Hutter 1991, s. 39-40

²⁵⁸ CTH 417.2= KBo 15.17 § 1 1 [1]-NU-[TUM](-)x[...] 2 nu-kán A-NA1 x[... 3...] 3 gul-ša-an x[... 4 ...] 4 ŠUM m Taš-mi-LUGAL-m[a ...] an-da-an gul-š[a-an ...] 5 [nu] 6 ši-it-tar [KÜ].B[ABBAR ... 6 [_ _] [A?-NA?] x[- "1 - sadece bir [...] 2 - e / için [...] 3 - [...] işlenir, 4 - [...] Taşmi-Şarruma'nın adı [...] işlenir] 5 altı gü[müş ...] güneş diski 6 - [...] ... [...]” Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 417.2 (INTR 2011-08-30) Erişim tarihi 20.09.2020.

²⁵⁹ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: S. Görke (ed.), Hethiter.net/: CTH 452.2 (Erişim tarihi 05.09.2019); transkripsiyon için ayrıca bkz.: Groddek 2014, s. 13.

²⁶⁰ “šui^l”, ip, iplik, sicim anlamlara karşılık gelmektedir. Bkz.: HTBS 2016b, s. 487.

7 [... -] |e| *ka-a-ša-wa-za tar-pal-li-in* [...]
 8 [... ^{GIŠ}DA]G-*iš A-NA* ^{GIŠ}DAG-*ti* 'SIxSÁ'-*an-za x* [...]
 9 [...]x *A-NA URU* ^{DIDL.HI.A} *ha-anl-da-a-nu-u* [ⁿ ...]
 10 [... A]-*NA* ^{LÚŠU.DAB} *kar-ap-pa-nu-wa-an-z[i]* ²⁶¹
 11 [...] [... -] *ne-an-zi*
 12 *na-an ZAG ha-a-x* [...] [...] x x x [...]

7 [göğün/cennetin Güneş tanrısı] [al ?] şimdi bir vekil [...]
 8 [... ta]ht, onlar için adil bir taht [...] var mı?
 9 [...] şehirler için hazırladık [...]
 10 [...] birinin savaş tutsağını götürmesine izin verilir.
 11 [x-] adam.
 12 Ve onun [...] sağındaki [...]

2.7.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 452.2 = KBo 59.13

Bibliyografya

Ritüelin yazılı olduğu tablet, 1967'de Magazin 18'in doğusundaki Büyük Tapınak alanında bulunmuştur. 2010'da van den Hout²⁶² tarafından KBo 59.13 sıra numarasıyla yayınlanmıştır. Ardından Groddek,²⁶³ 2014 yılında metnin transkripsiyonunu sunmuştur. 2016 yılına gelindiğinde ise metnin çevirisi S. Görke²⁶⁴ tarafından yapılmıştır.

Ritüelin Amacı

Metnin aşırı bozuk olması, ritüelin amacı hakkında tam anlaşılır bir veri elde etmeye olanak sağlamasa da günümüze kadar ulaşan sağlam satırlar, ritüelin askerî konuda olduğu yönünde önemli ipuçları sunmaktadır: Birinci paragrafta geçen hayvan sürüleri, şehirler ve ülkeler ifadeleriyle Hitit Ülkesi mi yoksa düşman ülkesi mi kastedilmektedir? sorusunun cevabını maalesef ilgili satırlardan tespit etmemiz mümkün olamamaktadır. Ancak metnin devamında geçen “kökleri, ocakları” (GUN]NIMEŠ NUMUNHI.A) kelimeleri ile düşmanın gelecekteki nesli hedef gösterilerek kesin olmamakla birlikte düşmana ait “hayvan sürüleri”, “şehirler” ve “ülkeler” hakkında beddualar edilmektedir. Dolayısıyla bu ifadelerin adresi

²⁶¹ “*kar-ap-pa-nu-wa-an-z[i]*”, Bkz.: HTBS 2016b, s. 263.

²⁶² van den Hout 2010, s. 4.

²⁶³ Groddek 2014, s.13.

²⁶⁴ S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 452.2 (INTR 2016-07-26) Erişim tarihi 05.09.2019

olarak Hitit Ülkesi'nden ziyade düşman ülkesi daha uygun düşmektedir. Yine aynı paragrafta boynunda sicim/ip (*šuil*), olan bir savaş tutsağından bahsedilmektedir. 2. paragrafta Kralın: “*Güneş tanrısı için bir vekil hazırladım.*” ifadesinden krallık simgesi olan “taht” ile yerine geçme (*tarpalli*) eyleminin olduğu ve düşman tanrısının sakinleştirilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü çalışmamızda yer alan diğer askerî ritüellerden kralın, gerçekleştirilen dinsel törenle vekilliğini verdiği savaş esirlerini düşman topraklarına daha doğrusu düşman tanrılarına gönderdiğini bilmekteyiz. Metnin geneline baktığımızda Hitit Ülkesi'nin huzuru adına büyüsel sözlerle düşman ülkesi yok edilmeye çalışılırken yine düşman tanrısının da Hitit toplumunun yanında olması için ikna edilmeye çalışılması ritüelin amacıdır diyebiliriz. Ancak metnin devamı belirsiz olduğu için ritüel hakkında daha fazla değerlendirme yapmak maalesef mümkün olamamaktadır.

Ritüel Katılımcıları

Hititçe askerî ritüeller gelişigüzel şekilde ortaya çıkmamış, alanında tecrübeli büyücü, falcı gibi mesleklerle meşgul kişiler tarafından belli bir düzeni ve disiplini içerir halde tasarlanmış ve kil tablet yazıcılarınca da yazıya dökülmüştür. Ancak incelemekte olduğumuz ritüel metnin aşırı bozuk olmasına bağlı olarak ritüeli tasarlayan büyücünün-rahabin adı metinde yazılı olsa da bunu bilmemiz mümkün görünmemektedir. Ritüelin, tasarlanması kadar üzerine kaydedilen kil tabletler rehberliğinde uygulanması da Hitit inancına göre son derece dikkat isteyen bir işti. Bu sebeple gelişigüzel değil de ritüeli belli bir düzende yönetecek görevlilerin, ritüelin amacına ulaşmasında son derece önemli mevkileri bulunmaktaydı. Bu ritüelin de böyle alanında uzman görevliler tarafından yönetildiği muhakkaktır. Bozuk satırlara bu görevlilerin unvanları yazılmış olsa da bunu görmemiz mümkün değildir. Dolayısıyla bu ritüelin mevcut satırlarda dini görevliye ait bir unvan geçmemektedir.

Hitit kralının zaman zaman “Ritüel beyi” (EN.SÍSKUR) olarak ritüel eylemlerine dâhil olduğunu bilmekteyiz. İncelediğimiz bu ritüelde hiçbir görevli unvanına rastlamasak da Kralın, düşman askerine vekâlet (*tarpalli*) verdiğini günümüze kadar ulaşan mevcut satırlarda görmekteyiz.

Ritüelde Kullanılan Objeler

šuil “ip, sicim”

LÚŠU.DAB “savaş tutsağı, esir”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır. Ancak ritüel metnin aşırı bozuk olmasından bazı paragraflarda majik işlemler tespit edilememiştir.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§1 3-4) Savaş tutsağının boynuna ip bağlanır.

2. İşlem: (§2 7) Kral, savaş tutsağına vekâlet (*tarpalli*) verir.

3. İşlem: (§2 10) Vekâlet verilen savaş tutsağı (düşman tanrıya, düşman topraklarına ?) götürülür.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Düşman esiriyle gerçekleştirilen ritüelde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme Metodu

Askerî ritüellerde çokça örneğine şahit olduğumuz bu metot yoluyla kurban sahibi üzerindeki kirlilikler, ritüel malzemelere aktararak uzaklaştırılması işlemleri gerçekleştirilmektedir. Bu uzaklaştırma eylemini *nakkušši* kelimesiyle ifade edilmektedir. Ancak incelediğimiz ritüelde *tarpalli* kelimesiyle kralın bir savaş tutsağına vekillik verdiği görülmektedir ve daha sonra *tarpalli* nin yok edildiğine (öldürülme, yakılma, gömülme vb. şekilde)²⁶⁵ dair bir ifade metinde geçmemektedir.

2. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüeli gerçekleştiren görevliler, ne kadar işinin ehli olurlarsa olsunlar kızgın ya da

²⁶⁵ *Tarpalli*, üzerine yükletilmiş kötülüklerle birlikte ritüel esnasında yok edilmektedir. Bkz.: Reyhan 2008a, s. 234.

iş birliği yapmaya yanaşmayan düşman ya da Hitit inanç sisteminde yer alan bir tanrı karşısında görevlilerin bu özellikleri amaçlanan sonuca ulaştırmada tek başına yeterli olmazdı. Ritüelin başarıya ulaşması için çeşitli ikramlar, sunular ve dualarla tanrıların ikna edilmeleri gerekmektedir. İncelediğimiz ritüele baktığımızda metnin ikinci paragrafında kral, Güneş tanrısına gönderdiği vekili *tarpalli* kabul etmesi için dua etmekte ve bu vekil üzerinden tanrıya yardım dileğini ulaştırmaktadır.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 7 *tar-pal-li*: “*tarpalli*” kelimesi Hititçe sözlükte²⁶⁶ “yedek, suret, tasvir” anlamlarıyla tercüme edilmiştir. Yine başka bir sözlükte²⁶⁷ “kopya, taklit, vekil, birisinin/bir şeyin yerine geçen kimse/şey” anlamlarında kullanılmıştır. Vekil ritüellerinin özünde, kişi ile vekili tanımlayan sembolik bir eylem yatmaktadır. Bu nedenle eylemlerin etkinliğinin ön şartı, orijinal (asıl) ve taklitin (vekil) bir şekilde benzemesi gerektiğidir.²⁶⁸ “*tarpalli*”, kralın yerine geçmesi ile birlikte artık kral adına tanrılara erişme durumuna maruz kalacaktır.²⁶⁹ İncelediğimiz ritüelde de kralın: “*Güneş tanrısı için bir vekil hazırladım.*” İfadesinden krallık simgesi olan “taht” ile yerine geçme (*tarpalli*) eyleminin olduğu anlaşılmaktadır.

§2 10 *kar-ap-pa-nu-wa-an-z[i]*: Kelime (fiil), “kaldırmak”, “teslim etmek”, “görevini yerine getirmek”, “başvurmak”, “taşımak”, “alıp götürmek”, “bitirmek” gibi birçok farklı anlamlara karşılık gelmektedir.²⁷⁰ Oysa kelimenin anlamı, vekâlet verilen savaş tutsağının akıbeti hakkında net bilgi vermesi açısından son derece önemlidir. Kralın, vekâletini bir esire vermesinden sonra bu esirin düşman topraklarına “götürülmesi” anlamı daha uygun düşmektedir diyebiliriz.

²⁶⁶ HW2 1975-1998, s. 216.

²⁶⁷ HTBS 2016b, s. 420.

²⁶⁸ Kümmel 1968, ss. 289-218; Bryce 2002, s. 185.

²⁶⁹ Kümmel 1967, s. 147; Gurney 1977b, s. 52.

²⁷⁰ HTBS 2016b, s. 263.

III. BÖLÜM

3. SAVAŞTAN ÖNCE GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER

3.1. Azzari Ritüeli: CTH 276.1

Transkripsiyon ve Tercüme²⁷¹

Öy. I

§ 8

8 𐎠DUB𐎠 I 𐎠KAM ŠA 𐎠DÜG.GA ŠA 𐎠A-az-za-ri 𐎠MUNUS A.ZU
hur-la-aš
9 ma-a-an an-tu-wa-ah-ha-aš ku-wa-pí tu-uz-zi-uš
10 la-aḫ-ḫi A-NA URU 𐎠KUR pé-e-ḫu-te-ez-zi
11 nu EN KARAŠ ku-iš PA-NI KARAŠ ḫu-ya-an-za
12 nu 𐎠DÜG.GA GIM-an ḫu-uk-zi nam-ma EN KARAŠ
13 iš-ki-iz- 𐎠zi ANŠE.KUR.RA 𐎠MES-ŠU-ya QA-DU 𐎠GI-
GIR-ŠU
14 𐎠NU-UT 𐎠MÈ-ya ḫu-ma-an-ta-an iš-ki-iz-zi QA-TI

8 İnce yağ (işleminin) 1. (etiket²⁷²) tableti, Hurrili hekim/şifacı kadın Azzari tarafından (yazdırılmış).
9-10 Bir adam düşman bir kentin önünde savaşmak için askerleri bir yere götürdüğü zaman,
11 ordunun önünde koşan komutan (için)
12 ince yağ kutsanır; buna ilaveten komutan
13 bu yağla ovulur; atları ile birlikte savaş arabası
14 bütün teçhizatı yağlanır. Bitti.

3.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 276.1 = KBo XXXI 8

²⁷¹ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz. :Darga 1984, s. 78-79; Dardano 2006, s. 178.

²⁷² “Krallık kitaplığı olarak nitelendirdiğimiz Boğazköy Arşivi’nin diğer bir unsuru da oval biçimli 6-7 cm genişliğinde 4-5 cm yüksekliğinde küçük tabletlerden oluşan, “etiket-tabletler”dir. Bunlar ilgili olduğu tabletler hakkında çok kısa bilgiler içermektedir. Genellikle esas tablet veya tabletler ile ilgili başlangıç satırlarının bir tekrarı ya da konu başlığı olarak verilmektedir. Büyük olasılıkla bu etiketler birçok araştırmacının da katıldığı gibi belirtmiş oldukları tabletin veya tablet grubunun önünde rafta durmakta idiler. Dolayısıyla tablet arandığı zaman tabletlerin kısa sürede bulunmasında görevlilere büyük kolaylıklar sağladığı açıkça anlaşılmaktadır.” Bkz.: Karasu 1997, s. 234.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin kaç gün sürdüğü ya da günün hangi vakitlerinde yapıldığı belirtilmese de ayinin uygulama zamanı, düşmanla savaşıma gidildiğinde gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda ritüelin eylem mekânını da düşman ülkeye ait kente yakın bir yer olarak varsayabiliriz.

Ritüelin Amacı

Oldukça kısa olan ritüel metninde Hitit ordusu düşman şehrine ulaştığında kuşatmadan hemen önce kutsal yağla komutan/komutanlar üzerinde bir arınma eyleminin yapıldığını açıkça görmekteyiz. Bununla birlikte ordunun önünde liderlik eden komutana/komutanlara ait savaş teçhizatlarının da (atı, arabası, silahları) büyüsel eylemlerle kötülüklerden arındırılması söz konusudur. Hitit ordusunun genel karakteristiğini oluşturan arınma eylemi uyarınca manevi temizliğe tabi tutulan komutan/komutanlar, kötülüklerden arınma eyleminin ardından tanrılarında desteğini alarak²⁷³ düşman şehrinin kolayca ele geçirilebileceğine inanmaktaydılar. Dolayısıyla düşman şehrinin ele geçirilmesi gibi önemli bir askerî başarının elde edilmesinde öncelikle yerine getirilmesi gereken unsurun “arınma ritüeli” olduğunu söyleyebiliriz.

Ritüel Katılımcıları

İncelediğimiz diğer askerî ritüellerin çoğunda ritüeli yazanın adı, memleketi ve mesleği gibi tanımlayıcı bilgilerin tamamının yazılı olmadığı görülmektedir. Ancak bu ritüelin tasarlayanı Azzari, metnin başında hem memleketini (Hurrili, *hur-la-aš*) hem de mesleğini (Kadın Şifacı, ^{MUNUS}A.ZU) belirtmiştir.

Ayrıca bedenlerinde ve askerî teçhizatlarında uygulanan büyüsel arınma eylemleri nedeniyle komutanın/komutanların, ayine ritüel sahibi olarak dâhil oldukları anlaşılmaktadır.

²⁷³ Beal 2007, s. 92.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Askerî objeler:

GIŠGIGIR “savaş arabası”

Ú-NU-UT “silah, savaş teçhizatı”

Diğer objeler:

Ì.DÜG.GA “özel işlemlerle üretilen kutsal yağ”

ANŠE.KUR.RA “at”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§8 12-13): Ordunun önünde koşan komutan/komutanlar ince yağ ile ovulur.

2. İşlem (§8 13-14): Ordunun önünde koşan komutanın/komutanların atları, savaş arabası ve bütün savaş teçhizatı ovularak yağlanır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Azzari ritüelinde orduda kirliliğe karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Salgın hastalık ritüellerinde çokça örneğine şahit olduğumuz bu metot yoluyla Reyhan’ın da²⁷⁴ ifade ettiği gibi “*kurban sahibi üzerindeki kirlilik, ritüelde kullanılan objelere aktarılır ya da kirlilik bedensel kirlilik gibi düşünülüp, kurban sahibinden uzaklaştırılır*”. İncelediğimiz ritüelde ise şifacı/bitki uzmanı Azzari tarafından özel işlemlerle hazırlanan yağ ile ordunun önünde yürüyen komutanın/komutanların vücudu, silahları, atları ve arabası

²⁷⁴ Reyhan 2003, s. 121.

ovulmak suretiyle yağlandığı ve böylece kötülüklerin bu yağa aktarıldığı anlaşılmaktadır. Tıpkı maddi kirliliğin, su ve benzeri madde ile temizlendiği gibi özel yağ ile yapılan bu büyüsel işlemlerle de (benzer büyüsel eyleme sahip başka ritüel örneğinde de²⁷⁵ olduğu gibi) manevi kirliliklerden temizlenilmektedir.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

1. DUB: Ünal,²⁷⁶ aynı anlama gelen tuppi- kelimesini de yazarak kelimeye “kil tablet”, “belge”, “vesika”, “kitap”, “mektup”, “mesaj”, “yazılı haber” gibi benzer anlamlar yüklemiştir. Rüster ve Neu,²⁷⁷ kelimeyi aynı şekilde “(kil) tablet”, “vesika” olarak tercüme etmişlerdir.

2. İ.DÜĞ.GA: Kelime, çoğu ortak görüşe göre²⁷⁸ “saf yağ”, “işlemden geçirilmiş güzel kokulu yağ”, “ince yağ”, “parfüm” gibi anlamlara karşılık gelmektedir. İncelediğimiz ritüelde bu maddenin kötülüklerden arınma ve kötülüklerle karşı koruma amacıyla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Azzari, şifacı/hekim (^{MUNUS}A.ZU) mesleğinin yanında tedavilerinde kullandığı bitkiler konusunda da uzman olması nedeniyle eczacılık mesleğine hakim olduğu da bilinmektedir.²⁷⁹ Dolayısıyla ritüelin ana malzemesi olan ve komutanı, atları, savaş arabasını ve diğer savaş teçhizatlarını büyülemede kullanılan “özel yağın” Azzari tarafından işleme tabi tutulan bitkilerden elde edildiğini söyleyebiliriz.

3. hu-ya-an-za: huwai/huya- fiil köklerinden türetilen kelimeyi Ünal,²⁸⁰ “koşmak”, “yürümek”, “gitmek”; “kaçmak”; önden gitmek, “yol göstermek”, “başarıya/zafere ulaştırmak” gibi farklı manalara karşılık geldiğini belirtmiştir. İlgili satırda ordu komutanını niteleyen bu kelimenin “koşan” olarak tercüme edilmesinin daha uygun olacağını düşündük.

4. hu-uk-zi: huek- fiili ile aynı anlamda kullanılan kelime, “büyü yoluyla çağırmak”, “büyü kullanarak meydana çıkarmak”, “yalvarmak”, “büyü yapmak”, “cin ve kötü güçlerden

²⁷⁵ (Yaşlı kadın, *tiwariia* olarak adlandırılan güneş bitkisini alır ve onu) KBo 39.8 IV 18 *nu* II *BE-EL* SİSKUR *tu-ik- ku-uş ya-ar-ši* “iki kurban sahibinin vücuduna sürer”

²⁷⁶ HTBS 2016b, s. 106. Bkz. Reyhan 2003, s. 126.

²⁷⁷ HZL 1989, s. 311.

²⁷⁸ EHG 1967, s. 86; HZL 1989, s. 259; Middeke-Conlin 2014, s. 13; HTBS 2016b, s. 908; Boivin 2018, s. 167.

²⁷⁹ Beal 2007, s. 91.

²⁸⁰ HTBS 2016b, s. 211-212.

kurtarmak” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.²⁸¹ HED’de²⁸² ve EHG’de²⁸³ “conjure” kelimesiyle ifade edilen kelime “büyü yapmak” anlamına gelmektedir.

5. iṣ-ki-iz-: “Yağ sürmek” anlamına gelen iṣk- fiilinden türetilen kelime, fiil isim yapısıyla “yağlama, merhemleme” anlamlarına karşılık gelmektedir.²⁸⁴ iṣ-ki-iz- kelimesi, ritüel malzemesi “ince yağın” (İ.DÜG.GA) nasıl kullanıldığını tanımlamaktadır. Yağ sürme eylemiyle gerçekleştirilen büyüleme (ḫu-uk-zi) işlemi neticesinde kötülükler uzaklaştırılmaktadır.

3.2. Düşman Sınırında Çağırma Ritüeli: CTH 422

Transkripsiyon ve Tercüme²⁸⁵

Öy. I

§ 1

1 *ma-a-an-ša-an I- NA ZAG KUR* LÚKUR
SÍSKUR *i-ia-an-zi*
2 *na-aš-ta I UDU A-NA* ^DUTU ^{URU}*A-ri-in-na Û A-*
NA [!] ^DIM ^DLAMMA DINGIR ^{MEŠ-na}*-aš ḫu-u-ma-*
an-da-aš A-NA ^D*Te-li-pi-nu ŠA* ^{URU}*Dur-mi-it-*
*ta * DINGIR LU* ^{MEŠ}*DINGIR MUNUS* ^{MEŠ}*tu-li **
-ia-aš DINGIR ^{MEŠ-na}*-aš DINGIR* ^{MEŠ-na}*-aš < ḫu-*
u-ma-an-da-aš A-NA [!]*ḫUR* [!]*.SAG* [!]*ḫI.A* [!]*ÍD* ^{MEŠ}*ḫu-*
u-ma-an-da-aš si-ip-pa-an-ti

§ 2

3 *I UDU-ma-kán A-NA* ^D*Zi-it-ḫa-ri-ia*

§ 3

4 *nu ki-iš-ša-an me-mi-ia-an-zi*
5 *ka-a-ša* ^D*Zi-it-ḫa-ri-ia-aš DINGIR* ^{MEŠ}*-na-aš ḫu-u-*
ma-an-[da]-aš ar-ú-i-iš-ki-iz-zi
6 *A-NA* ^D*Zi-it-ḫa-ri-ia ku-e uk-tu-u-ri pi-it-ta e-eš-ta*
7 *ú-e-ḫa-at-ta-at ku-e KUR.KUR-TIM*
8 *EZEN*⁴*.GAL-TIM-šiku-wa-pí iṣ-ki-ir*

1 Düşman ülke sınırında bir ritüel yaparlar,
2. O (ritüel beyi) bir koyunu Güneş tanrıçası ^D*A-*
rinna, Fırtına tanrısı, *Durmitta* şehrinin tanrıları ve
tanrıçaları, ^D*Telipinu*, bütün [...] tanrılar, dağların
ve ırmakların tanrı topluluğu adına kurban eder.

3 Bir koyun da tanrı ^D*Zithariya* için kurban edilir.

4 Onlar şöyle söylerler:
5 “Bakın! ^D*Zithariya* tüm tanrıların önünde eğiliyor.
6 ^D*Zithariya*’ya ait ibadet yerleri (?) (ve) mülkleri
(?)
7 ve (ona) sürekli kurbanlar sunan topraklar/ülkeler
8 Onun için büyük festivaller kutlayan.”

²⁸¹ HTBS 2016b, s. 191,192.

²⁸² HED 1991, s. 323, 324.

²⁸³ EHG 1967, s. 32.

²⁸⁴ HTBS 2016b, s. 232.

²⁸⁵ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 422 (Erişim tarihi 18.03.2019); Goetze 1969c, ss. 354-355; von Schuler 1965, ss. 170-174; Otten 1977, s. 59-60; Beal 1995b, ss. 67-68; Ünal 1996, s. 56; Trabazo 2002, ss. 507-519; Miller 2006, s. 237; KBo 44.21 1-8, Roszkowska-Mutschler 2007, s. 24; Altman 2012, s. 97-98; Liverani 2013, s. 320.

§ 4

9 *ki-nu-na-at-za LÚ^{MEŠ} URU Ga-aš-ga da-a-ir*
 10 *nu LÚ^{MEŠ} URU Ga-aš-ga šu-ul-li-ir*
 11 *nu-za a-pé-en-za-an GEŠPU ha-aš-ta-i*
wa-al-li-iš-kán-zi
 12 *šu-ma-ša-za DINGIR^{MEŠ} te-ep-nu-er*

9 “Şimdi Kaşka insanları onları ele geçirdi.
 10 Kaşka insanları kavga başlattı.
 11 İşte! şiddet güçleriyle övünüyorlar.
 12 Onlar sizi hafife alıyor, ey tanrılar!”

§ 5

13 *nu ka-a-ša DZi-it-ḫa-ri-ia-aš DINGIR^{MEŠ}-na-aš*
ḫu-u-ma-an-[da]-aš ar-ú-i-iš-ki-iz-zi
 14 *nu-uš-ma-ša-an DI-(šar) NAM ar-nu-uš-ki-iz-zi*
 15 *nu-uš-ši DINGIR^{MEŠ} ḫu-u-ma-an-te-eš DI-(šar)*
NAM ḫa-an-na-at-te-en
 16 *na-at A-NA DINGIR^{MEŠ} me-ek-ki kat-ta-wa-*
tar e-eš-du

13 “Bakın! ^DZithariya, bütün tanrıların önünde eği-
 liyor.
 14 Şikayetini size getiriyor.
 15 Onun şikayetiyle ilgili karar verin, ey tanrılar!
 16 (Siz) tanrılar için her açıdan bir intikam olsun.”

§ 6

17 *[a-pé-e-ma-kán Ú]-UL A-NA I-EN DZi-it-ḫa-ri-*
ia
[ar]-ḫa da-an-zi
 18 *šu-ma-a-ša-at-[kán] A-NA DINGIR^{MEŠ} [ḫu-u-*
]ma-an-da-aš ar-ḫa da-an-te-eš DUTU URU A-ri-in-
n[a] [DU URU]Ne-ri-ik A-NA DIM DLAMMA
A-NA DTe-li-[pî]-[nuA-NA DINGIR^{MEŠ}
ḫu-u-ma-an-da-aš
 19 *nu-uš-ma-aš-kán URUDIDL.HI.A-ŠU*
ar-ḫa da-an-te-eš

17 “Bunlar (şeyler²⁸⁶), sadece ^DZithariya’dan alın-
 makla kalmadı.
 18 Güneş tanrıçası ^DArinna’dan, Nerik’in [Fırtına
 tanrısından], Fırtına tanrısından (ve) tanrı ^{DI}-
 nar’dan, ^DTelepinu’dan (ve) (diğer) bütün tanrılar-
 dan (alındı.)
 19 Sizden şehirlerinizi alıp götürdü.”

§ 7

20 *nu-uš-ma-ša-an ka-a-ša DZi-it-ḫa-ri-ia-aš A-*
NA DINGIR^{MEŠ} ḫu-u-ma-an-da-aš a-pé-el DI-
NAM ar-nu-uš-ki-iz-zi
 21 *šu-me-en-za-an-na-aš-ma [-š] a [DI-NAM ŠÀ -*
ta] š [i- ...]
 22 *[nu-z] a šu-me-en-za-an-na DI-NAM ḫa-an-na-*
at-te-en
 23 *[AN] A D Zi-it-ḫa-ri-ia DI-NAM ḫa-an-na-at-te-*
en

20 “Bakın! ^DZithariya şikayetini siz tanrıların önüne
 getiriyor.
 21 Şikayeti ciddiye alın,
 22 davayı kendiniz için sonuçlandırın,
 23 davayı ^DZithariya için sonuçlandırın.”

§ 8

24 *[nu] DINGIR^{MEŠ} KUR URU Ga-aš-ga ḫar-ni-ik-te-*
en
 25 *nu-za ku-iš-ša [DIN]GIR-LUM a-pé-el uk-tu-u-*
ri-iš-ši EGIR-an kap-pu-u-id-du
 26 *[na]-at-za EGIR-pa da-a-ú*

24 “Kaşka Ülkesi’ni yok edin, ey tanrılar!
 25 Belki her bir tanrı ibadet yerini korur
 26 [ve] onu geri kazanır.”

§ 9

27 *[D][Zi]-it-ḫa-ri-ia-aš-ša-az EGIR-pa uk[-t]u-u-ri-*
iš-ši
 28 *na-aš-kán a-pé-e-da-aš A-NA KUR.[KUR^{HI}].A-*
TIM [an-d]a wa-ḫa-an-na pa-iš-kat-ta-ru
 29 *nu-x[...]x-an-du*
 30 *[... -d]a² EZEN₄.GAL-TIM iš-ša-an-d[u]*
 31 *[...]x šu-me-en-za-an EGIR-pa [...]x -[eš]² - x x*
*x -[at]² - *tén**

27 “^DZithariya ibadet yerini geri kazansın sonunda!
 28 Bu ülkeleri tekrar dolaşa(bilmesine)
 29 [iz]in verilmeli.
 30 [...] insanlar tekrar büyük festivaller kutlamalı.
 31 [...] senin [...] tekrar [...]”

²⁸⁶ “şeyler” in ifade karşılığı için §3 6,7 ve 8 satırlara bakınız.

§ 10

32 [...]-[ta]-an

33 nu-x[...] [...]

34 [...]x PA-N[I(?) ...]

32 [...]

33 [...]

34 [...]

Öy. II

§ 11

35 nu ki-iš-ša-an me-ma-i

36 nu ki-iš-ša-an me-ma-i ŠA KUR^{URU} Ka-aš-ga
DINGIR^{MEŠ} ka-a-ša-aš-ma-aš tu-li-ia ḫal-zi-ia-ú-
en

37 nu ú-wa-te-en nu ez-za-at-te-en e-ku-ut-te-en

38 nu-uš-ma-aš-ša-an ka-a-ša DI-NAM ku-it
ar-nu-um-me-ni

39 na-at iš-ta-ma-aš-te-en

§ 12

40 ŠA KUR^{URU} Ḫa-at-ti-kán DINGIR^{MEŠ} šu-ma-aš
A-NA DINGIR^{MEŠ} ŠA KUR^{URU} Ga-aš-ga ar-ḫa Ú-
UL ku-it-ki ḫar-kán-zi

41 dam-mi-iš-ḫa-an-na-aš-ma-aš Ú-UL
ku-it-ki ḫar-kán-zi

§ 13

42 šu-me-ša DINGIR^{MEŠ} ŠA KUR^{URU} Ga-aš-ga šu-
ul-li-it-te-en

43 na-aš-ta ŠA KUR^{URU} Ḫa-at-ti DINGIR^{MEŠ}
KUR-az ar-ḫa šu-wa-at-te-en

44 šu-me-ša-za KUR-ZU-NU da-at-te- en

§ 14

45 LÚ^{MEŠ} Ga-aš-ga-ia šu-ul-li-ir

46 na-aš-ta A-NA LÚ^{MEŠ} URU Ḫa-at-ti URU^{DIDL.HI.A.}
ŠU-NU ar-ḫa da-a-at-te-en

47 A.ŠÀ ku-e-ra-az-zi-ia-aš IŠ-TU^{GIŠ} KIRI₆.
GEŠTIN^{HI.A.} ŠU-NU ar-ḫa šu-wa-at-te-en

§ 15

48 nu ŠA KUR^{URU} Ḫa-at-ti DINGIR^{MEŠ} an-tu-uḫ-
šu-uš-š[a] e-eš-ḫar i-ia-u-wa-an-na ḫal-zi-iš-ša-an-
z[i]

49 nu ŠA KUR^{URU} Ḫa-at-ti DINGIR^{MEŠ-na} -aš i-ia-
u-wa-aš [...]

50 e-eš-ḫa-na-an-za-aš-ša an-tu- [uḫ-
ša] - [aš-] [ša] [...] i-ia-u-wa-aš-ša

51 šu-ma-aš Š [A KUR^{URU} Ga-aš-ga]
DINGIR^{MEŠ} an-tu-uḫ-š [a-aš-ša ...]

§ 16

52 x[...]

53 nu [...]

54 x[...]

35 O şöyle konuşur:

36 “Ey Kaška Ülkesi’nin tanrıları! Biz sizi bu mah-
keme heyetinin huzuruna çağırdık.

37 Sizler geliniz, yiyiniz (ve) içiniz!

38 Size karşı yönelttiğimiz

39 şikayetleri duyunuz!”

40 “Hatti Ülkesi’nin tanrıları, siz Kaška Ülkesi’nin
tanrılarına karşı hiçbir şey yapmadılar.

41 Onlar size bir zarar vermediler.”

42 “Fakat siz Kaška Ülkesi’nin tanrıları, savaş baş-
lattınız.

43 Siz Hatti Ülkesi’nin tanrılarını yerlerinden çıkar-
dınız ve

44 onların yerlerini ele geçirdiniz.”

45 “Kaška halkı da savaş başlattı.

46 Hititlerin şehirlerini aldılar.

47 Onları, tarlalarının (ve) nadas alanlarının ve bağ-
larının dışına sürdüler.”

48 “(Kaşkalar) Hatti insanların ve tanrılarının ka-
nını dökmeye çağırıyor.

49 Hatti ülkesi’nin tanrılarına (kanı) dökül[mesin]

50 ve aynı zamanda Hatti halkının da (kanı) dökül-
mesin

51 [Kaška Ülkesi’nin] tanrıları [ve] insanların ol-
sun.”

- 55 [... -w] *aa-ši* [*am-me*] -*ia-an-t* [*a* ...]
 56 [... -] *x-wa-ma-aš-kán* EGIR -*pa i-x* [...]
 57 [... -m] *a-aš pé-ra-an kat-ta* [...]
 58 [...] [...] *da-ai*
 59 *nu* KAŠ GEŠTIN [...]
 60 [... -i] *š-ša-an* ... *te-ez* [-zi]

Ay. III

- 61 *ez-za-a*[*t-t*]*e-e*[*n* ...]
 62 *nu-za* EGIR-*pa I-N*[*A?* ...]
 63 ^{LÚ}KÚR-*ma hu-ul*-[*la-at-te-en*]

- 55 [...] ... küçük [...]
 56 [...] ... O fakat yine / geri [...]
 57 [...] ... O aşağı [...]
 58 [...] alır
 59 Bira (ve) şarapları [...]
 60 [Şöyle] konuşur:

- 64 *ma-a-an zi-in-na*[- _ _]
 65 *na-aš* EGIR-*p[a]* MA-HAR DINGIR^{MES} URU^{URU} *Ha-at*[-*ti*] *pa-iz-zi*
 66 *nu* ^{UZU} NINDA-*an ar-ḥa a-da-an-zi*
 67 *nu* DINGIR^{MES} URU^{URU} *Ha-at-ti tu-uz-zi-ia-aš* ^{DIM}IM-*an* ^DZA.BA₄.BA₄-*an š-i-ip-pa-an-za-ki-iz-zi*
 68 *ma-ši-ia-an-ki¹-ma-aš-ma-aš a-aš-šu*
 69 *nu a-pé-ni-eš-šu-wa-ana-ku-wa-an-zi*
 70 U-NU-UT^{HLA} *ḥi-im-ma-aš* KUŠ.UDU^{HLA} BE-EL DINGIR-LIM *da-a-i*
 71 *na-at* EGIR-*pa tu-uz-zi-ia ú-wa-an-zi*
 72 *nu za-aḥ-ḥa-in QA-TAM-MA pí-an-zi*
 72a QA-TI

- 64 O (erkek) bitirdiğinde
 65 tekrar Hatti tanrılarının huzuruna gider
 66 ve onlar et ve sıcak ekmeği yiyip, bitirirler.
 67 O (erkek) Hatti tanrılarına libasyon yapar, ordunun Fırtına Tanrısı'na (ve) tanrı ^DZababa'ya (libasyon yapar).
 68 Ne kadar çok gerekliyse
 69 onlara içecek verirler.
 70 Tanrıların efendisi ritüelde kullanılan taklit malzemeleri (ve) koyun derisini alır.
 71 Onlar orduya dönerler
 72 ve aynı zamanda savaşırılar.
 72a Bitti.

3.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 422= KUB 4.1+ KUB 31.146+ KUB 48.86 + KBo 44.21+ KBo 52.28+ KBo 68.26

Bibliyografya

Ritüelin ilk basımı Witzel M. tarafından 1924 yılında ele alınmıştır. 1925 yılında görüşünü belirttiği makalesinde Witzel M. 'yi eleştiren²⁸⁷ Albrecht Goetze, ritüelin İngilizce

²⁸⁷ Goetze'ye göre "Witzel, çalışmasını daha olgun hale getirebilirdi. Bu nedenle eser eksikleri nedeniyle bitmiş halde değildir. Eser ne Hititçeyi okumayı kolaylaştırmak ne tarihçiye materyal sunmak ne de Hitit tarihi hakkında bir görüşü kültür tarihçisine aktarmak hususlarında yetersizdir." Bkz.: Goetze 1925, s. 239.

tercümesini²⁸⁸ yıllar sonra yani 1950 yılında ANET de yayınlamıştır. Yaklaşık on yıl sonra (1965) E. Von Schuler, “Die Kaškaer” çalışmasında²⁸⁹ transkripsiyonu, tercümesi ve kısa bir yorum ile ritüeli yeniden ele almıştır. Ritüel metni, 2002 yılında iki yeni görüşle tekrar ele alınmıştır: İlki transkripsiyonu, tercümesi ve yorumu ile Jose Virgilio Garcia Trabazo imzasıyla İspanyolca dilinde “Textos religiosos hititas: Mitos, plegarias y rituales” de yer almıştır. Diğeri ise Isabelle Klock-Fontaneille tarafından tercüme ve yorum ile Fransızca dilinde yayınlanmıştır: “A propos du rituel d'évocation a la frontiere ennemie (CTH 422)”.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Eylem süresinin kaç gün sürdüğü ya da günün hangi vakit diliminde yapıldığı belirtilmeyen ritüel eylemi ya da başka bir ifadeyle düşman tanrıları çağırma, düşman Kaška Ülkesi topraklarının sınırında gerçekleştirilmiştir.

Ritüelin Amacı

Anlaşmazlıkların çözümü zor olduğunda taraflar çoğu zaman kendilerini haklı çıkarmak adına savaşa başvurlardı. Savaş karşılıklı bir sınama olması nedeniyle bir çatışma olarak görülmektedir yani kimin haklı olduğunu görmenin nihai bir yoludur. Aslında kazanan veya kaybeden tarafın ortaya koyduğu sebeplere dayanarak kendini haklı çıkarma çabası da diyebiliriz.²⁹⁰ Bununla birlikte Hitit ordusunun fikrî dayanağı daha da ileriye: “Haklı olan taraf ayrıca tanrılar tarafından da desteklenmeliydi”.²⁹¹ Bu görüşü kazandıkları zaferlerle elde ettikleri tecrübelerle dayandırmaktaydılar. Bir çeşit zorlu sınav olan askerî mücahedelelerin bu dini vizyonu, olağanüstü savaş ritüellerin düşman sınırında rutin hale gelmesine yol açmıştır. Bu nedenle hem siyasi hem de dini sonuçlara ulaşmakta bir araç olarak görülen savaş ilan etmek adına bir ayin gerçekleştirilirdi.

Bu açıklamaya en iyi örnek teşkil edecek Orta Hitit dönemine ait CTH 422 ritüel kompozisyonu, bir askerî seferin başında ve düşman bölgesine en uç sınırında

²⁸⁸ Goetze 1969c ANET, s. 354, “Ritual Before Battle”

²⁸⁹ von Schuler 1965, ss. 168-174; Trabazo 2002, s. 508.

²⁹⁰ Liverani 2013, s. 319.

²⁹¹ CTH 81II 1-2) *nu* / DINGIR^{MEŠ} (URU KUBABBAR-ti) (GIDIMI^{HIA}-ia ša-ra-) a da-a-aš na[(-aš I-NA KUR URU) [pé-/e-da-aš EGI[(R-az-ma)] KUR Ga[(-aš-ga^{HIA} hu-u-ma-an-te-eš KUR) URU(P)]i-iš-hu-ru KUR UR [(U)Da-iš-t) i-p [(a-aš-ša) “[kardeşim] arkasında Hatti tanrıları ve kutsal ruhlarını aldı ve onları ülkeye getirdi [...]. Ancak bütün Kaška şehirleri isyan etti: Pişhuru ve Daistipaş” bkz.: Otten 1981 StBoT 24 s. 10-11.

gerçekleştirilmiş bir ayini tanımlamaktadır. Bu metin, Orta Karadeniz bölgesinde Hitit Devleti ile “Kaşkalar” olarak adlandırılan gruplar arasındaki anlaşmazlıklarla ilgili tarihsel bir anlatı içermektedir. Anlatı, Hitit-Kaška ihtilafını Hatti tanrıları ve Kaška tanrıları arasındaki ilahi bir ihtilafın uzantısı olarak sunmaktadır. Kaşkalı tanrıların da davet edildiği (çağırıldığı) “tanrı meclisinde” sorunların dillendirildiği ve çözüme kavuşturulması gerektiği belirtilse de asıl amaç, düşman bölgesi olarak bilinen yerde Hitit ordusunun askerî seferini haklı çıkarmaktır.²⁹² Her ne kadar bir savaşın sonucu genel olarak kabul gören ve uzun dönemler boyunca elde edilen tecrübelerle göre kolay görünse de temkinli davranılması gerekiyordu. Bu bilinç, Hitit ordusunun savaş stratejisinde önemli bir yere sahipti ve incelediğimiz metin gibi belirli ritüeller tarafından da pekiştirilirdi.²⁹³

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli tasarlayan, adını, mesleğini ya da unvanını metnin herhangi bir yerinde belirtmemiştir. Salgın hastalık ritüellerin genelinde olduğu gibi ayini uygulayan görevli hakkında da yine herhangi bir isim ya da meslek unvanı metinde geçmemektedir. Ancak Hatti Ülkesi’nin güvenliğinden sorumlu ordunun Kaška Ülkesi’nin tehditlerine karşı yürüttüğü askerî sefer sırasında gerçekleştirilen bir ritüel eylemi olması ve ritüel görevlisi yada görevliler tekil ve çoğul şahıs zamirleriyle belirtilmesi nedeniyle ayini yürüten kişinin kraliyet hizmetinde yer alan “büyücü”, “rahip”, “kâhin” gibi dini görevlilerden biri olması muhtemeldir. Ritüel malzemelerini genelde ritüel beyi temin etmektedir fakat EN.SÍSKUR ifadesi metinde geçmemektedir.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UDU “koyun”

Yiyecekler:

UZU “et”

²⁹² Klinger 2001, ss. 272-291; Doğan Alparslan 2008, s. 395; Prechel 2009, s. 379; Gerçek 2018, s. 6, dn. 16.

²⁹³ Liverani 2013, s. 319.

NINDA “ekmek”

İçecekler:

GEŠTIN “şarap”

KAŠ “bira”

Diğer Objeler:

KUŠ.UDU^{HLA} “koyun derisi”

U-NU-UT^{HLA} *himma* “taklit ritüel aletleri”

“Düşman sınırında çağırma ritüelinde” herhangi bir majik işlem bulunmamaktadır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metotları

Düşman sınırında tanrı çağırma ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

“Tanrılara sunma ve yardım isteme” uygulaması, daha önce incelediğimiz salgın hastalık ritüellerinde de yoğun olarak gördüğümüz gibi bu ritüelde de karşımıza çıkmıştır. Askerî ritüellerin özünde aslında öfkeli tanrıların ikna edilmesi çabası yatmaktadır. Dolayısıyla tanrıların öfkesini dindirmek Hatti Ülkesi’nin üzerinde bulunan kötülüklerin ortadan kaldırılmasını sağlarken bunun yanında askerî güce, manevi gücü yani tanrıların desteğini de katmak anlamına gelmektedir.

Ritüelin ilk satırlarında, yardım istenecek tanrıların memnun edilmesi ön plana çıkmıştır. Önce “adalet meclisine” davet edilen Hitit tanrılarına (Güneş tanrıçası Arinna, Fırtına tanrısı, Turmitta/Durmitta şehrinin “tanrıları ve tanrıçaları” ^D*Telipinu*, bütün [...] tanrılar, dağların ve ırmakların tanrı topluluğu) bir koyun sunulur. Daha sonra tanrı ^D*Zithariya* adına da ayrıca bir koyun sunulur.

Hitit kraliyet çiftinin şahsi ilahı olan ^DZithariya bütün tanrılardan (DINGIRMEŠ-naš humandaš)²⁹⁴ önce, bir “arabulucu tanrı” olarak çağırılır. Rahip?, adlarına bir koyun kurban edilen tanrılara savaş için yasal gerekçelerle beraber bir takım şikayet ve talepleri ^DZithariya adına dillendirir:²⁹⁵ “Bakın! ^DZithariya bütün tanrılarının önünde eğiliyor. ^DZithariya’ya ait ibadet yeri için sürekli kurbanlar sunan topraklar/ülkeler Onun için büyük festivaller kutlayan. Şimdi Kaška insanları onları ele geçirdi. Kaška insanları kavga başlattı. İşte! Şiddet güçleriyle övünüyorlar. Onlar sizi hafife alıyorlar, ey tanrılar! Bakın! ^DZithariya bütün tanrılarının önünde eğiliyor. Şikayetini size getiriyor. Onun şikayetiyle ilgili kararı verin ey tanrılar! Siz tanrılar için her açıdan bir intikam olsun. Bunlar (tapınakları, kurbanlar sunan ülkeler), sadece ^DZithariya’dan alınmakla kalmadı. Arinna’nın Güneş tanrıçasından, Nerik’in [Fırtına tanrısından], Fırtına tanrısından (ve) tanrı ^DInar’dan, Telepinu’dan (ve) (diğer) bütün tanrılardan (alındı). Sizden (aynı zamanda) şehirlerinizi alıp götürdü. Bakın! ^DZithariya şikayetini siz tanrılarının önüne getiriyor. Şikâyeti ciddiye alın, davayı kendiniz için sonuçlandırın, davayı ^DZithariya için sonuçlandırın. Kaška Ülkesi’ni yok edin, ey tanrılar! Belki her bir tanrı ibadet yerini korur [ve] onu geri kazanır. ^DZithariya ibadet yerini geri kazansın sonunda! Bu ülkeleri tekrar dolaşa(bilmesine)[iz]in verilmeli. 0 [...] insanlar tekrar büyük festivaller kutlamalı. [...] senin [...] tekrar [...]”

“^DZithariya'nın bu yakarışı, bir şikâyet /dava (hannššar, DINU)²⁹⁶ olarak sunulmaktadır. Bu tanrı, özellikle Kaşkaların hain saldırıları sonucu zarar görmüş ve tüm tanrılar tarafından oluşturulan mahkemenin önünde adaleti aramak zorunda kalmıştır. ^DZithariya'ya yapılan saldırı bütün tanrılara yönelik bir saldırı olarak algılanmakta ve böylece dava bütün tanrılarla ilişkilendirilmektedir. Sonuçta adalet talebi her tanrı için ayrı bir hak olarak değerlendirilmektedir.

Ritüelin ikinci sütunu (§11, §12, §13), Kaška halkına karşı değil, ilahi mahkemenin huzuruna çağırılan Kaška tanrılarına karşı çeşitli ikramlar eşliğinde dillendirilen “suçlamaları” içermektedir:²⁹⁷ “Ey Kaška Ülkesi’nin tanrıları! Biz sizi bu mahkeme heyetinin huzuruna çağırdık. Sizler geliniz, yiyiniz (ve) içiniz! Size karşı yönelttiğimiz suçlamaları duyunuz! Hatti Ülkesi’nin tanrıları size, Kaška Ülkesi’nin tanrılarına karşı hiçbir şey yapmadı.

²⁹⁴ DINGIRMEŠ-naš (isim). tanrı, ilah, ilahi güç. Bkz.: HTBS 2016b, s. 483.

²⁹⁵ Beal 1995b, s. 67-68.

²⁹⁶ DĪNU: hanneššar (isim). “hukuki durum”, “hukuk”, “ha”, “mahkeme”, “dava; DINAM amu-: mahkemeye götürmek, dava açmak. Bkz.: HTBS 2016b, s. 105.

²⁹⁷ Altman 2012, s. 97.

Onlar size bir zarar vermediler. Fakat siz, Kaška Ülkesi'nin tanrıları, savaş başlattınız. Siz Hatti Ülkesi'nin tanrılarını yerlerinden çıkardınız ve Onların yerlerini ele geçirdiniz.” Burada, ezeli iki düşman arasında süregelen çatışmaların çözümü için ilahi bir “mahkeme heyetine” (*tuliya*) sorunların taşınmasının bir örneği görülmektedir.

Kaška tanrılarının savaş başlatarak hiçbir saldırgan tutum göstermeyen Hitit tanrılarını kovup tahtlarını (tapınaklarını) ellerinden alması savaş ilanını gerektirecek tek başına bir sebep değildir. Kaška tanrılarının savaş başlattığının belirtilmesinden sonra §14. paragrafta Kaşkalı insanların da savaş başlatarak kan dökmeye çağırdığı vurgulanmaktadır: *“Kaška halkı da savaş başlattı, Hititlerin şehirlerini aldılar, onları tarlalarının (ve) nadas alanlarının ve bağlarının dışına sürdüler. (Kaşkalar) Hatti insanların ve tanrılarının kanını dökmeye çağırıyor.”* Kaşkaların bu düşmanca tutumu karşısında tanrılardan yardım istenilmektedir: *“Hatti Ülkesi'nin tanrılarının (kanı) dökül[mesin] ve aynı zamanda Hatti halkının da (kanı) dökülmesin [Kaška Ülkesi'nin] tanrıları [ve] insanların olsun!”*

Metnin 52. ve devamında ki bozuk satırlardan sonra 59. satırda belirtilen bira ve şarap (yemek?) düşman tanrısına ikram edilerek ülkesine dönmesi ve düşmanla (Hitit Ülkesi'yle) savaşmaması istenir: *“[ey düşman tanrısı] ye! (ve) iç! geri dön!, düşmanla savaşma!”*

Düşman tanrısına ikram ve duadan sonra ritüel görevlisi Hitit tanrılarına et, ekmek ve ne kadar içebiliyorlarsa o kadar içecek ikram eder. Ayrıca Hitit tanrılarına (ordunun Fırtına Tanrısı ve ^D*Zababa*) libasyon yapar.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 2 Dur-mi-it-ta: “Asur Ticaret Kolonileri” döneminde bakır üretim merkezi olması nedeniyle ticaretin yoğun olarak görüldüğü Turmitta/Durmitta kentinin Hititçe metinlerde *Durmitta* olarak geçtiği görülmektedir. Hitit-Kaška mücadelesine sık sık konu olan şehir, diğer Kaška şehirleri ile birlikte anılmaktadır.²⁹⁸ ^D*Telipinu* ibadetinin Anadolu'daki yeri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır:²⁹⁹ Von Schuler “Nerik çevresine”, şu anda Nerik'in

²⁹⁸ Sir Gavaz 2018, s. 1259.

²⁹⁹ Trabazo 2002, s. 511, dn. 10.

kuzeybatısında Zile olan yeri Zela ile tanımlamaktadır; Ünal'a göre³⁰⁰, “Sivas-Tokat hattının kuzeyinde” aranmalıdır; M. Forlanni ise “Kızılırmak ve Tuz Gölü'nün kuzey doğusunu” işaret etmektedir.

§2 3 ^D*Zi-it-ḥa-ri-ia*: Tören alayı tasvirlerinde kalkanıyla birlikte görünen ^D*Zithariya*, Hatti kökenli tanrılar arasında sayılmaktadır.³⁰¹ Kral ve kraliçenin koruyucu tanrısı ^D*Zithariya* erkek ve kadın olarak tanınmaktadır. Adı, o günkü Çorum yakınlarındaki Maras-santa (Halys) havzasında, ibadet mekânı olan Zithara kentinden gelmektedir.³⁰² Zithara kentinin kuzey Anadolu'da değil de orta Anadolu'da olduğu bu metinden de anlaşılmaktadır: KBo 14.3 ++ Rs. III 22'ff. “III. *Tuthaliya yukarı ülkedeki bir seferden dönerken Zithara şehrine geldi ve orada orduya katılmıştır.*” Yer adı metinde kayıp olan “yukarı ülkeyi” belirtmek gerekirse konumu gereği yukarı ülkenin düşman Kaška Ülkesi olduğunu varsayabiliriz.³⁰³ ^D*Zithariya* ve askerî faaliyetleri arasındaki ilişki kehanet metinlerinde de yer almıştır. Askerî bir sefer dönüşü ^D*Zithariya* adına festival töreni yapılmaktadır: ABoT 1.14 ++ Rs. V 12'-17' (CTH 568), “*Kral bir askerî seferden geldiğinde ve ^DZithariya, tapınağına bırakılır bırakılmaz Onun için bir festival töreni hazırlanır. Büyükbabasının evinden on keçi (ve) mahsul alınır.*”

§3 5 *ar-ú-i-iš*: aruwai-/arwai- *ŠUKĒNU*, *UŠGEN* gibi farklı yazılış formlarına sahip kelime, “eğilmek”, “boyun eğmek”, “biat etmek”, “birisinin önünde eğilmek”, “hürmetini/saygısını arz etmek” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.³⁰⁴ Trabazo ve Ünal'ın görüşüne göre tanrı ^D*Zithariya*, diğer Hitit tanrılarına dileklerini bildirirken onlara karşı saygıyla “eğilmektedir.” Ancak Goetze, kelimenin farklı bir anlamda olduğunu düşünmüştür: See! ^D*Zithariyas* is “appealing” to all the gods. ^D*Zithariya* tüm tanrılara “hitap ediyor/yalvarıyor/yakarıyor”³⁰⁵

§3 6 *uk-tu-u-ri pi-it-ta*: *ukturi* “krematoryum, ibadet için” ve *pitia* “yer, mekân” anlamlarına karşılık gelmektedir. Goetze'nin (ANET, s. 354): “^D*Zithariya*'nın ibadetine sürekli (*ukturi*) verilen kurbanlar” çevirisi gibi; Surenhagen de *ukturi*'yi (sabit, resmileşmiş) sıfat

³⁰⁰ Ünal 1974, s. 224.

³⁰¹ Gurney 1977b, s. 13.

³⁰² Trabazo 2002, s. 511, dn. 12.

³⁰³ Ayrıntı için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 422 (INTR 2016-08-04) Erişim tarihi 18.03.2019

³⁰⁴ HTBS 2016b, s. 87; Trabazo 2002, s. 513.

³⁰⁵ Goetze 1969b, s. 354.

olarak çevirmiştir: “Welche beständigen *pitta* dem Gotte Zitharija gehörten, ...” sabit (*ukturi*) yer (*pitta*) , tanrı ^D*Zithariya* 'ya aittir. ³⁰⁶

§3 7 *ha-at-ta-at*: Bu kelime ile ^D*Zithariya*'nın ibadetine sürekli kurban sunan ülkelere düşüğü olumsuz durum anlatılmak istenmektedir. Bu bağlamda Trabazo,³⁰⁷ “kaybedilmiş”, “çürümüş”, “terk edilmiş” sıfatlarıyla ülkenin düşüğü olumsuz durumu nitelemenin daha uygun olacağını düşünmüştür.

§4 10 *šu-ul-li-ir*: Ünal³⁰⁸, Šullai-/Šulli- gibi yazılış formlarına sahip kelimeyi, “kavga etmek”, “dövüşmek”, “birisine öfkelenmek”, “öfkeli davranmak”, “azarlamak”, “tartışmak” olarak tercüme etmiştir. Bu fiil saldırgan tutum ve davranışlar içinde bulunan Kaška halkının (LÚ^{MEŠ}) durumunu belirlemek için kullanılmıştır.

§4 11 *wa-al-li*: walla- /walai-/walliya-/wallu- gibi benzer yazılış formlarına sahip kelime “övünmek” anlamına karşılık gelmektedir.³⁰⁹ Böyle bir anlamlandırma mümkün olsa da *alluške / a-* “dua etmek, istemek (tanrıça)” olarak ta nitelendirmektedir. Biçimsel benzerlik temelinde *-alla/i* “övünmek, onurlanmak”, *alluške/a-* ise genellikle “övmek” olarak tercüme edilir.³¹⁰

§5 16 *kat-ta-wa-tar*: kattuwei-/kadduwei- gibi farklı yazılış formuna sahip kelimenin anlamı Ünal tarafından “düşmanca tavır takınmak” olarak tercüme edilmiştir.³¹¹ Metnin ilgili cümlesine göre kelimenin tercümesi “intikam” olarak daha uygun düşmektedir.³¹²

§5 14 *DI-NAM*: *DINU*, *haneššar* gibi farklı formlarda da yazılan kelime, “hukuki durum”, “hukuk”, “hak”, “mahkeme”, “dava” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.³¹³

§9 28 *wa-ḥa-an-na*: *wahatar* formu ile de yazılan kelime, “dönme”, “dolanma”, “tur yapma” gibi ortak anlamlara karşılık gelmektedir.³¹⁴ Kelime, ^D*Zithariya*'nın uzaklaştırıldığı

³⁰⁶ Trabazo 2002, s. 513, dn. 16.

³⁰⁷ Trabazo 2002, s. 513, dn. 17.

³⁰⁸ HTBS 2016b, s. 489.

³⁰⁹ HTBS 2016b, s. 805.

³¹⁰ Kelimenin başka anlamları için bkz.: EDH 2008, s. 952.

³¹¹ HTBS 2016b, s. 688.

³¹² Trabazo 2002, s. 513, dn. 20.

³¹³ HTBS 2016b, s. 105.

³¹⁴ HTBS 2016b, s. 576.

ülkelerde tekrar “bir yerden başka bir yere hareket etmesi” eylemini tanımlamaktadır.³¹⁵

§11 36 *hal-zi-ia-ú-en*: Kelime, halzai-, halziyawaš gibi benzer yazılış formlarıyla “(tanrıları) çağırmak” anlamına karşılık gelmektedir.³¹⁶ Ritüel metninde Kaška Ülkesi’nin tanrıları, kendilerine iletilecek suçlamaları dinlemeleri için Hitit tanrılarından oluşan mahkeme heyetinin huzuruna “çağırılma” eylemi gerçekleştirilmiştir. Ritüelin adına konu olan çağırma, hem “duaların” hem de “ritüellerin” yer aldığı metinlerde karşımıza çıkan bir eylemdir. Her iki metin türü arasında gerçekten net bir ayrım olmadığı için, ritüel metinlerde olduğu gibi konumuz çerçevesindeki (I. Arnuwanda ile Ašmunikal’in duaları)³¹⁷ “duaları” da tanrı çağırma gibi düşünmek mümkündür. Kral I. Arnuwanda ve eşi Ašmunikal (M.Ö. 1400) zamanında, özellikle kuzey Hitit bölgesinin işgalinde ve özellikle de şehrin yıkılmasıyla sonuçlanan Kaška’nın³¹⁸ kutsal Nerik’e karşı yıkıcı saldırıları incelemekte olduğumuz ritüelin arka planını oluşturur. Geriye bakıldığında, “Orta İmparatorluk” olarak adlandırılan, Hitit Devletinin büyük istikrarsızlığı ve zayıflığı ile karakterize edilen karanlık çağı, kesinlikle hem o dönemde meydana gelen Hurri genişlemesi ve hem de Kaška baskıları “Antik İmparatorluğun” yıkılmasında belirleyici bir rol oynamıştır.³¹⁹ Bu bağlamda düşman Kaška Ülkesi tanrılarının öfkesine karşı tasarlanan özel “dualar” ve “ritüellerden” oluşan savunma yollarının varlığı tesadüfi değildir.³²⁰

§11 36 *tu-li-ia*: *tuliya-* *itulliya-* *duliya-* gibi farklı yazılış formlarına sahip kelime, “toplantı”, “meclis”, “mahkeme heyeti” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.³²¹ Yukarıdaki 12. Maddedeki açıklamada olduğu gibi kelimenin anlamı “mahkeme heyeti” olarak daha uygun düşmektedir.

§19 67 ^D*ZA.BA₄.BA₄*: Tanrı ^D*Wurunkatte* (“ülkenin kralı”) ve Kuzey Suriye’den Hurri ^D*Hešui* ile özdeşleşmiş savaşın temsilcisi yani savaş tanrısıdır. Ayrıca Kuzey Babil şehri

³¹⁵ Trabazo 2002, s. 515, dn. 27.

³¹⁶ HTBS 2016b, s. 146.

³¹⁷ CTH 375 §28-30 IV 5–19 “...ve tanrılara saygılı olduğumuzdan, tanrıların festivalleriyle kendimizi meşgul ediyoruz. Kaskalılar Nerik’i yakaladıklarından beri, Hatti’den fırtına tanrısı Nerik ve Nerik tanrıları için Hatti’den Hakmiš’e teklifler gönderiyoruz: ekmek, libasyonlar, sığır ve koyun. Kaskaları çağırır ve onlara hediyeler veririz; onlara yemin ettirin: hediyeler gönderdiğimiz fırtına tanrısı Nerik, onları izlemeye devam et ve kendi yöntemleriyle saldırmalarına izin verme! Geldiler, hediyeleri aldılar ve yemin ettiler, fakat geri döndüklerinde yeminleri kırdılar ve sözlerini küçümseyerek, tanrıların ve Fırtına tanrısının yemin mührünü parçadılar.” Metnin tercümesi için bkz.: Singer 2002, s. 43.

³¹⁸ von Schuler 1965, ss. 29-33.

³¹⁹ Trabazo 2002, s. 508.

³²⁰ von Schuler 1965, s. 32.

³²¹ HTBS 2016b, s. 547.

Kiş'in geleneğinde tanrı ^D*Zababa*, savaşçı *Iştar*'ın kocası olarak kabul edilir.³²² Tasvire göre, ^D*Zababa* ve *Wurunkatte* tahtta oturan tanrılardandır. Aslanlarla beraber tasvir edilen heykelde ^D*Zababa* sağ elinde bir tane mızrak sallar ve sol elinde de bir simge tutar. Festival ritüellerinde ahşap bir müzik aletiyle (^{GI}şuruhha-)³²³ görülen ^D*Zababa*, ayrıca törensel bir saygınlığa da sahiptir.³²⁴

§19 70 *hi-im-ma*: eřri, řena, ALAM, *PŪHU*, tarpalli gibi çok farklı yazılış formllara sahip kelime, “taklit” anlamına da karşılık gelir³²⁵ ve bazı ritüel objelerini niteleyen sıfattır. Çalışmamızda yer verdiğimiz “Savaş esiriyle gerçekleştirilen askerî ritüelde” (CTH 452.2) geçen *tarpalli* ve “Puliřa ritüelinde” (CTH 407), geçen *PŪHU* kelimelerinin (“yerine geçme”, “vekil” vb.) farklı anlamları hakkında detaylı açıklamalar yapılmıştır.

§19 68 *ma-ři-ia-an*: Bir işi ya da nesneyi miktar olarak niteleyen kelime, “ne kadar büyük”, “ne kadar çok”, “her ne kadar fazlaysa da”; *maşiwan maşiwan*: “her ne kadar olursa olsun” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.³²⁶ Dolayısıyla Hitit tanrılarına sunulan içeceğin miktarı, “tanrıların içebildiği kadar” olarak belirlenmekte ve ritüel beyinin zenginliğine işaret etmektedir.

3.3. Düşman Tanrıları Çağırma Ritüeli: CTH 423

Transkripsiyon ve Tercüme³²⁷

Öy. I

§ 1

1 [...] –ma
2 [UM-MA ^dUTU mur-ři-l]i? L[UGAL[?].GAL]
[^{URU}ha-at-t]i?
[ka-a-aş-wa-mu URU-aş kap-pi-la-al]-li-iş [e-es-zi]
3 [^{URU}tim-mu-ha-la-aş ku-i]t kap-pi-la-al-li-i[ř]
4 -z]i nu LUGAL-uş
5 [...ma-a-an-wa-ra-an-kân ar-ha] har-ni-ik-mi

I 1-10³²⁸ [...] [Murşili, Büyük Kral], [Hatti Ülkesi'nin] (der): “Bu kent [bana karşı...] çok saldır-gan. Eğer [*Timmuhala* kentini] yok edersem, onu efendim (Fırtına tanrısı) ^D*Teşub*'a sunacağım ve [kutsal] yapacağım. Bundan dolayı gelecekte hiçbir erkek evladı [orada yaşayamayacak...] krallar [...] [... Onu kehanete sunduklarında ve kehanet

³²² Trabazo 2002, s. 519, dn. 36.

³²³ HTBS 2016b, s. 495.

³²⁴ KUB 20.80 Rs. III? 16'. Bkz.: Haas 1994, s. 364.

³²⁵ HTBS 2016b, s. 839.

³²⁶ HTBS 2016b, s. 345.

³²⁷ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 423 (Erişim tarihi 25.06.2019); Haas 1974, s. 234-239; Neu 1974, s. 117; Lebrun 1992, ss. 103-115; del Monte 2005, ss. 22-45; Fuscagni 2007, ss. 181-219; Haas 2003, s. 97-98, 326, 625-62; Lorenz 2014, s. 52-53.

³²⁸ Ritüel metnin I 1-10. satırların transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: del Monte 2005, s. 28, 29, 40.

6 [nu-wa-ra-an ta-an-na-at-ta-ah-mi nu-wa-aš-ši
ZAG^{MEŠ}-uš te]-eḫ-ḫi
7 [nu-wa-ra-an-kân A-NA^{dU} EN-IA ši-ip-pa-an]-ta-
aḫ-ḫi [nu]-wa-ra-an
8 [šu-up-pi-ia-aḫ-ḫi nam-ma-wa-ra-an-za-an zi-la-
du-wa] DUMU A-MI-LU-UT-TI [Ú-UL ku-iš-ki e-ša-
ri]
9 [Ú-UL k]u-is-ki e-sa-ri []x-kân LUGAL^{MEŠ}
10 [...] ma-aḫ-ḫa-an
11 [...]
12 [...]

§ 2

13 [... -z]i
14 [...]
15 [...] ...

Öy. II

§ 3

16 3^{GI} A.DA GUR ta [r-na-i.... ...]
17 IŠ-TU^{UZU} Ì.UDU GA.K [IN.AG]
18 iṣ-ḫi-ia-an
19 ANA^{GIŠ} BAN [ŠUR -ma-
kân] I DUG GEŠTIN da-ai
20 GUB -la-a [zm] a [...]^{TUG} ku-ri-eš-šar^{HLA} A-
NA^{GIŠ} BANŠUR pé-ra-an kat-ta ga-an-ga-i
21 nu 9 KASKAL^{MEŠ} ŠA Ì.DUG.GA 9 KASKAL^{MEŠ}
ŠA LÁL 9 KASKAL^{MEŠ} ŠA BA.BA.Z [A i-
ia-] zi
22 nam-ma 1 TUG BABBAR 1 TUG SA⁵
1 TUG ZA.GÍN [da-a] - [i]
23 na-aš A-NA DINGIR^{MEŠ} LÚ KÚR KASKAL^{MEŠ}
kat-ta-an iṣ-pár-ri-ia- [az-zi]
24 nu^{DUG} pa-aḫ-ḫu-na-[li]-ia-za pa-aḫ-ḫu-wa-ar da-
a-i
25 nu ša-ne-ez-zi ki-na-an-ta ḫa-aš-ši pí-iš-az-zi
26 nu ša-me-ši-iz-zi
27 nu^{MUNUS} ŠU.GI^{UDU} ! i-ia-an-da-aš^{SIG} ḫu- [...] -li
[TI₈]^{MUSEN} pár-ta-u-wa-ar ga-la-ak [-tar]
[DINGIR]^{MEŠ} -na-aš pár-ḫu-ue-na-aš ZAG -na-
aš [...] [ZAG -n] a-az ŠU -az ḫar-zi
28^{GIŠ} iṣ-t [a - ...] IŠ-TU^{LÚ} GAL - UT-TI ku-iš u-i-
ia-an-za
29 na-at a-pa-a-aš ḫar-zi
30 nu DINGIR^{MEŠ} U [RU - LIM^{LÚ} KÚR] tal-li-ia-
zi
31 na-aš-ta an-da ki-iš-ša-an me-mi-iš-ki-iz-zi

§ 4

32 ka-a-ša-wa šu-ma-a-aš A-NA DINGIR^{MEŠ}
URU - LIM^{LÚ} KÚR^{DUG} KA.GAG.A gul-ša-an te-
eḫ-ḫu-a
33^{GIŠ} BANŠUR^{HLA} - ia-aš-ma-aš Z [AG -na-az]
GUB -la-az-zi-ia ú-nu-an-da te-eḫ-ḫu- [a]
34 KASKAL^{MEŠ} - ia-wa-aš-ma-aš IŠ-
TU TUG BABBAR TUG SA⁵ TUG ZA.GÍN kat-ta-

yoluyla belirlen]diği zaman [...][...][...]

13 [...]
14 [...]
15 [...]

16 Rahip/rahibe? 3 tane kamış çubuğu³²⁹ birleştiri-
rir
17 ve koyun iç yağı/eti ve pey[nir] ile beraber
18 [...] bağlar.
19 Masaya bir kâse şarap koyar.
20 Masanın soluna, sağına önüne bez örtüleri sar-
kıtır.
21 Kutsal 9 tane ince yağ yolu, 9 tane bal yolu ve
9 arpa çorbası (lapa) yolu hazırlar.
22 Sonra [gereken] beyaz bir bez parçası, kırmızı
bir bez parçası, mavi bir bez parçası
23 ve onları (olduğu gibi) düşman tanrılarının
yollarına serer.
24 Ateş tavaşından köz alır.
25 Ocak üzerine çeşit çeşit parfümlü maddeler
atar
26 ve (o) tütsü olarak yakar.
27 Rahibe (yaşlı kadın) bir koyun yün tutamını,
bir kartal tüyünü, tanrılarının sakınleştirici (mad-
deli) tatlı bir içkiyi (ve) sağ (uyluğu ?) sağ elinde
tutar.
28 (Aynı zamanda) (^{GIŠ} iṣ-ta)ların lideri tarafın-
dan çağırılan kişi
29 de (ahşap obje) tutar.
30 (...O (rahibe)) [düşman şehir] tanrılarını çağır-
ır
31 ve (rahibe) aşağıdaki gibi konuşur:

³²⁹ GI.A.DA.GUR (isim): “kamış, içki çubuğu, buğday sapı, içki kamışı, pipet”: bkz.: HTBS 2016b, s. 46.

an iš-pár-ra-aḫ-ḫu-un

35 nu-uš-ma-aš ke-e TÚG^{HI.A} KASKAL^{MEŠ} a-ša-a [n-du]

36 nu-kán ke-e-da-aš še-er ar-ḫa i-ia-an-ni-ia-tén

37 nu-kán A-NA LUGAL aš-šu-li an-da ne-ia-at-tén

38 šu-me-el-ma A-NA KUR -TI a-wa-an -ar-ḫa-nam-ma ti-ia-at-tén

39 nu ma-aḫ-ḫa-an^{MUNUS} [ŠU] .GI ki-e A-WA-TE^{MEŠ} me-mi-ia-u-an-zi zi-in-na-i

40 nu-kán I UDU DINGIR^{MEŠ} LÚ^{MEŠ}

ŠA URU - LIM^{LÚ} KÚR ši-ip-pa-an-ti

41 I UDU -ma-kán>kán<A- A DINGIR^{MES}

MUNUS^{MES} SA URU -LIM^{LÚ} Kur ši-ip-pa-an-ti

42 [...]^U ZU NÍG.GIG^{HI.A} [ŠA] IZI -it [... - a] n- [zi]

43 n [a-a] t- [kán] [AN] A^{GIŠ} BANŠUR DIN-GIR-LIM

44 [...] KAŠ GEŠTIN 3-ŠÚ ši-ip-pa-an-t[i]

§ 5

45 [n]u a-da-an-na ḫal-zi-ia

46

nu 1 DUG KAŠ 3 NINDA[a] GÚG 1 NINDA.KU₇ A-NADINGIR^{MEŠ} LÚ^{LÚ} KÚR aš-nu-ma-an-z[i]

47 [3] NINDA a-a-an] 1NINDA.GÚG NINDA.KU₇ A-NA DINGIR^{MEŠ} LÚ^{LÚ} KÚR GU[L- ...]

48 [na-at(?)] [A-NA] <DINGIR^{MEŠ}>LÚ^{LÚ} KÚR pár-ši-ia

49 nu-kán a-na-ḫi da-a-i

50 [x-a]t-[kán] ^{GIŠ}BANŠURDINGIR-LIM EGIR-pa da-a-i

51[xx] [LÚ]^{MEŠ} DINGIR^{MEŠ} MUNUS^{MEŠ} ŠA [URU]-LIM^{LÚ} KÚR ku-in-na [... -an]-[zi]

52 ma-aḫ-ḫa-an-ma-kán GAL^{HI.A} aš-ša-nu-zi

53 [...] DINGIR^{MEŠ} ku-it ku-itki-it-[ta]-ri

54 [...] [ša-ra-a da]-an-zi

§ 6

55 x [...]

56 [li] ? [- ...]

57 x [...]

58 [na] [- ...]

59 [ku] ? - [u] ? [- ...]

60 [ta] [- ...] / [ša] [- ...]

61 na-aš [(-) ...]

62 ú-x [...]

63 nu x [...]

64 x [...]

§ 7

65 i-x[...]

66 ma-a-an [...] wa-ša-a[- ...]

67 [...] ^{GU4}ḫur-ri-i[n ...] ú-e-ri-[ia] [- ...]

68 [...] ḫar-ni-in-ki-[iš]? [- ...]

69 [...]

70 nu-za ku-iš x[...] ar-ḫa da-a-i

71 [nu] [...] ú-e-ri-ia-an-za x[...]

35 Bu bezler sizin yollarınız için.

36 Bunların (yolların) üzerinden geçin.

37 Krala nezaketle dönün

38 ve sonunda ülkenizden uzaklaşın.”

39 Rahibe (yaşlı kadın) bu sözleri telaffuz etmeyi bitirdiğinde

40 bir koyunu düşman şehrinin erkek tanrılarına kurban eder.

41 Ve düşman şehir tanrıçalarına da bir koyun kurban eder.

42 [Sonra] (iki koyunun) karaciğerler ve kalp ateşte pişirirler.

43 Ve bunu arkadaki kutsanmış masanın üstüne [koyarlar].

44 [Böylece (?)] (Rahibe) (düşman tanrılarına) 3 defa bira (ve) şarapla libasyon yapar.

45 Sonra O, yemek çağırısı yapar.

46 Sonra düşman ülkesinin tanrıları için bir sürahi bira, üç sıcak somun ekmek, bir “GÚG” pasta ve tatlı bir ekmek hazırlanır.

47 (Rahibe) üç sıcak somun, bir “GÚG” pasta ve tatlı ekmek düşman tanrılarının (önüne koyar)

48 [ve (?)] düşman tanrılarının her biri için böler.

49 (ve) tadına bakar

50 (Ekmekleri) tekrar kutsanmış masanın üstüne koyar.

51 Ve düşman şehrinin erkek tanrılarını (ve) tanrıçalarını [...besler] [ler]

52 kadehlerle işi bittiğinde,

53 tanrılar için hazırlanmış olan ne varsa,

54 [...] [alır]lar.

55 [...]

56 [...]

57 [...]

58 [...]

59 [...]

60 [...]

61 [...]

62 [...]

63 [...]

64 [...]

65 [...]

66 fakat? [...] saygı ?[- ...]

67 [...] (Fırtına tanrısının) Hurri boğası [...] [...]

68 [...] yok etmek[...]?[...]

69 [...]

70 her birini [...] uzağa alır³³⁰

71 [ve] [...] çağırmak [...]

³³⁰ “arḫa dai” nin anlamı için bkz.: Melchert 2013, s. 308.

72 [...] *ku-it-ta im-ma* [...]
 73 [...] ^DU EN-YA ú-x[...] *har-ni-in-ki-iš*-[...]
 74 [...]
 75 *na-an har-ši-har*[- ...]
 76 ^{LÚ}KÚR x[...]
 77 *na-aš-ta* TUK[U[?] ...]
 78 [...] *har-ni-in*[- ...]
 79 [...] *ir-ha-a*[n[?]- ...]
 80 [...]

§ 8

81 *ma-aḥ-ḥ*[a- ...]
 82 *n*[a- ...]

72 [...]... dığı sürece [...]
 73 [...] ^DU EN-YA ú-?[...] yok etmek [...]
 74 [...]
 75 [...]
 76 düşman [...]
 77 ve orada öfk[e ?]
 78 [...] yok etmek [...]
 79 [...] bitir[mek? ...]
 80 [...]

Ay. III

§ 9

83 *na-at* [...]
 84 *nu ta-x*[...]
 85 *nu-kán* x [...] *kar-aš-zi*
 86 x[...] DINGIR^{MES} IŠ-TU KA[SKAL^{MES}-az ...]
 87 [...] *kar-ša-an ti*[- ...]
 88 [... e-]eš-ten
 89 [A-NA LUGAL-m]a-kán [_ _] *an-da aš-šu-li* [_ _ _]-te-eš-ne-ia-an-te-eš e-eš-ten

83 onlar (özne)/ o [...]
 84 *tananis (?)* [...]
 85 bu nedenle [...] (rahibe) keser
 86 [...] tanrılar y[ollar ...] a (?) çağırılır (?)
 87 [...] gernik buğday unu(?) [...]
 88 sizler [...]
 89 (ve) [krala doğru] iyilikle dönmeniz için çağırıldınız.

§ 10

90 [...] DINGIR^{MES} URU-LIM^{LÚ}KÚR KASKAL-az
 91 *nu-za* LUGAL-uš LUGAL-u-e-ez-na-aš i-wa-ar wa-aš-ši-ia-zi
 92 *na-aš pa-iz-zi*
 93 *nu-kán* URU-LIM^{LÚ}KÚR *na-aš-šu ta-pi-ša-ni-it* GEŠTIN *na-aš-ma* ^{DUG} iš-pa-an-du-wa-az IŠ-TU GEŠTIN *ši-ip-pa-an-ti*
 94 <nu> *kiš-an me-ma-i*
 95 *ka-a-aš-wa-mu* URU-aš *kap-pi-la-al-liš e-eš-ta*

90 (rahibe) düşman kentinin tanrılarını yoldan çağırıldığında
 91 Kral, kraliyet elbiselerini giyer
 92 ve gider.
 93 Düşman şehrine gider ve bir şarap kabı (*ta-pišana*) ya da bir adak kabı (*išpanduwa*) ile libasyon yapar
 94 ve şöyle der:
 95 “Bu (düşman) kenti bana karşı düşmandı;

§ 11

96 *nu*[-wa] ^DU BE-LÍ-YA *da-ri-ia-nu-nu-un*
 97 *nu-mu* ^DU EN-¹YA¹ ¹ZI¹[-aš] ¹i¹-ia-du
 98 *nu-wa-mu-kán* ZI-aš *ar-nu-ud*[-du]
 99 *nu-w*[a-r]a-an-mu *pa-ra-a pé-eš-ta*
 100 *nu*[-wa-r]a-an *dan-na-ta-aḥ-ḥu-un*

96 Fırtına tanrısını çağırdım, tanrım (söylüyorum):
 97 “Fırtına tanrısı efendim, arzumu gerçekleştirebilir mi?,
 98 (o) beklentilerimi karşılayabilir mi? “
 99 Sonra (fırtına tanrısı, tanrım) bana (düşman kentini) teslim etti
 100 (ve) onu yerle bir ettim.

§ 12

101 *nu*[-wa-]ra-an *šu-up-pi-aḥ-ḥu-un*
 102 *nu-wa* n[e-p]i-iš *te-kán ku-it*-<ma>-an-wa DUMU A-MI-LU[-TI-ia]
 103 *nu-w*[a-r]a-an-za-an *zi-la-du-wa* DUMU A-MI-LU[-TI] [l]i-e *ku-iš-ki e-ša-ri*
 104 *ku-u-un-w*[a][UR]U-LIM^{LÚ}KÚR QA-DU A.ŠA A.GAR KISLAḤ^{GIŠ}KI[RI₆.GEŠTIN]
 [x - x -]x-da-na-az-zi-ia A-NA ^DU EN-¹YA¹
 105 [nu-wa-r]a-an-za-an ^DU EN-YA GU₄^{HLA}-KA

101 (Sonra) onu (şöyle söyleyerek) kutsadım:
 102 “Cennet (ve) dünya ve aynı zamanda insanlık olduğu sürece
 103 düşmanın kentinde hiçbir insan evladı orada yaşamayacak.
 104 Düşman şehir halkı [ve] arazileriyle birlikte, onun topraklarını, onun tarlalarını, onun bağlarını ve onun [...] – *danazzi*’i efendim Fırtına tanrısına (kutsadım).
 105 Fırtına tanrısı boğaları *šeri* ve *ḥurri*’ye

[x] ^{GU4}še-e-ri ^{GU4}hur-ri ú-e-še-in
106 nu-wa-ra-an-kán ^{GU4}še-e-ri-iš ^{GU4}hur-ri-[i]š [uk]-
tu-u-ri ú-e-še-eš-kán-du
107 ku-iš-ma-wa-ra-an-za e-ša-ri>-ma<
108 nu-wa-kán A-NA ^{GU4}ŠA ^{DU}A-NA ^{GU4}še-[e] [-
ri] Ú A-NA ^{GU4}hur-ri ú-e-ši-in ar-ḫa da-a-i
109 nu-wa-ra-aš A-NA ^{DU}EN-YA
110 nu-wa-za ma-a-an u-ni URU-
LIM ^{LÚ}KÚR DUMU A-MI-LU-TI ku-iš e-ša-ri
111 nu-wa-ra-at ma-a-an [1] É-TUM na-aš-ma II É-
[TUM]
112 na-aš-ma-wa-[ra]-an-za-an ERÍN ^{MEŠ}.^{HLA}
ANŠE.KUR.RA ^{MEŠ} ku-iš-ki [e] [-ša-ri]
113 nu-wa-kán BE-LÍ-YA e-ni 1 [É] [-TUM] [na-aš-
ma 2 É-TUM] na-aš- ma ERÍN ^{MEŠ} [(^{HLA})
ANŠE.KUR.RA ^{MEŠ}] [ḫar-ni-ik-du]
114 ma-a-an-wa-za [...]

§ 13

115 [EGIR]-ŠU-ma ^{DU}KARAŠ GUB-aš[e-ku-zi]
116 [...]
117 na-at-kán ^{LÚ}SANGA A-NA ^{GIŠ}[BANŠUR]
DINGIR-LIM EGIR-pa da-a-i

§ 14

118 EGIR-ŠU-ma ^DIštar LÍL GUB-aše-ku-zi
119 6 NINDA.GUR₄.RA 3-ŠÚ 9NINDA.SIG pá-r-ši-
ia
120 na-at-kán ^{LÚ}SANGA A-NA ^{GIŠ}BANŠUR DIN-
GIR-LIM EGIR-pa da-a-i

§ 15

121 A-NA DINGIR ^{MEŠ} URU-LIM ^{LÚ}KÚR-ma-aš-nu-
ma-an-zi IŠ-TU NINDA KAŠ ma-ši-wa-an
EN.SISKUR te-ez-zi
122 nu a-pí-e-ni-iš-ša-an pí-an-zi
123 na-aš-kán ^{LÚ}SANGA aš-nu-zi

§ 16

124 ku-u-un me-mi-an IŠ-TU DINGIR ^{LIM} a-ri-e-ir
125 IR-TUM-ma-kán an-da ki-iš-ša-an ar-nu-e-ir
126 ma-a-an-za DINGIR ^{MEŠ} ku-u-un me-mi-a[n] ki-
i-š-ša-an i-ia-u-an-zi ma-la-a-an ḫar-te-ni
127 ^DUTU-ŠI-[x] a-pí-e-da-ni me-mi-ia-ni A-
NA SAG.DU-YA É-YA Ú A-NA KUR-TI-YA Ú-
UL ku-it-ki na-aḫ-mi
128 [URU-LIM ^{LÚ}KÚR-ia-kán] ku-in ši-ip-pa-an-ta-
aḫ-ḫi
129 na-an-za-an ma-a-an [e] [-ša-ri ku-iš
130 na-aš A-NA ^{DU}EN-YA kar-tim-mi-ia-az [ki] [-ša-
ri
131 la-aḫ-ḫi-ia-ši-ia-an
132 ḫar-ni-ik-ti-ia-an-kán
133 [e-šu]-wa-ar-ši Ú-ULa-a-ra i-ia-ši
134 DINGIR ^{MEŠ}-za ku-u-un me-mi-an ki-iš-ša-a[n] i-
ia-u-an-zima-la-a-an ḫar-te-ni

otlaklarını mera olarak verdim (kutsadım).
106 Sonra šeri ve hurri sonsuza dek orada otlaya-
bilir.
107 Fakat her kim orada tekrar yerleşecek olursa
108 (kim), Fırtına tanrısının boğaları šeri (šu) ve
hurri'yi otlaklarından uzaklaştırırsa
109 Fırtına tanrısı, efendim, onu usulüne göre ce-
zalandır.
110 Eğer bir insan, söz konusu düşman kentinde-
yaşayacak olur
111 (ayrıca) bu bir ev ya da 2 ev olacaksa
112 veya arabalı askerler ve yaya askerî birlik-
lerle orayı işgal edecek olursa,
113 o zaman tanrım, o evi ya da evleri veya yaya
askerî birlikleri ve savaş arabalı birlikleri yok et-
sin.
114 eğer... [...]

115 Sonra (kral) Ordunun Fırtına tanrısını içer.
116 [...]
117 Ve rahip onu tekrar kutsanmış masaya koyar.

118 Sonra (kral) savaş meydanında Ištar'a içer.
119 6 kalın ekmek ve 9 ince ekmek üçe bölünür.
120 Rahip tekrar kutsanmış masanın üstüne ko-
yar.

121 Fakat düşman kentin tanrılarına hazırlanmak
için ritüel beyi mümkün olduğunca çok ekmek ve
bira ister,
122 (onlara) o kadar çok verirler
123 ve rahip onlar için düzenler.

124 Bu konu kutsal kehanet sorgulamasıyla doğ-
rulanmıştır.
125 ve soru şu şekilde sunuldu:
126 “Eğer siz tanrılar, bu meseleyi aşağıdaki şe-
kilde çözmeyi kabul ederseniz,
127 sonra efendim, o konuda, benim için, evim ve
ülkem için korkacak hiçbir şeyim olmayacak.
128 Ve düşman kenti için kurban sunacağım.
129 Eğer bir kimse orada tekrar yaşarsa
130 (burada) efendim Fırtına tanrısının öfkesiyle
karşı karşıya kalacak.
131 O zaman (efendim Fırtına tanrısı,) onunla sa-
vaşacak.
132 Onu yok edecek
133 ve onun yerleşmesini kural dışı yapacak.
134 Siz tanrılar, bu sorunun bu şekilde çözülmesi
gerektiğine

135 nu ^{UZU}NÍG.GIG^{HLA} SIG₅[(-du)]
 136 nipašuri šintaḫi tananiš keldi ^{GIŠ}TUKUL ZAG-
 aš ŠA ^{DU} zizaḫiš GAR-ri 12 TE-RA-A-NU SIG₅

§ 17

137[nu m]e-na-aḫ-ḫa-an-da ^{UZU}NÍG.GIG^{HLA} ki-iš-ša-
 an ú-e-x[...] [te²-ez²] -zi
 138 ^{DUTU}-ŠI ki-iš-ša-an e-eš-šu-wa-an da-a-[i]
 139 [na-a]n-kán URU-LIM^{LÚ}KÚR ku-iš kar-tim-mi-
 ia-nu-zi
 140 na-an-kán a[r-ḫa] [x]-[a]-i
 141 nu-za ma-a-an DINGIR^{MEŠ} ku-u-un me-mi-an ki-
 iš-ša-an i-ya-u-a[n-zi] [ma]-la-a-an ḫar-te-ni
 142 URU-LIM^{LÚ}KÚR-kán ku-in ši-ip-pa-an-ta[(-ri)]
 143 na-an-za-an ma-a-an e-ša-ri ku-iš
 144 na-aš A-NA ^{DU}E[N-YA] kar-tim-mi-ia-az ki-ša-
 ri
 145 ḫa-an-ni-tal-wa-na-ša-aš-š[i-iški-ša-ri]
 146 kap-pí-la-al-li-iš ki-ša-ri
 147 la-aḫ-ḫi-ia-ši-ia-an
 148 ḫar-n[i-ik-ti-ia-an-kán]
 149 [e-šu]-wa-ar-ši Ū-ULa-a-ra i-ia-ši
 150 nu e-ni ku-it [ut-tarSI×SA-at]
 151 ki-e-ma TE^{MEŠ} me-na-aḫ-ḫa-an-da NU.SIG₅- -
 du nipašuri šintaḫi ZA[G ...]

§ 18

152 ^{DUTU}-ŠI [ku]-e-[da]-ni MU-ti ḫa-an-te-ez-
 zi pal-[ši...] pa-i[t ...]
 153 ^{URJU}[Tu]-u-ma-an-na ^{URU}Ga-aš-ga-x[...]
 154 ^x x[]x EGIR-pa ú-e-te-[i]²
 155 [ku-e-da]-ni MU-ti a-ri-[[...]
 156 [...] l-N[A...]

Ay. IV

§ 19

157 [...]uk-tu-u-ri [...]
 158 [... -z]a² DÜ-zi
 159 [...]
 160 [... -d]a²-i
 161 [... A²-N]A² DINGIR^{MEŠ}
 162 [... -]ik-[kán]²
 163 [... -][a] [...]
 164 [...][...]
 165 [... -][mi]²
 166 [... -][mi]²
 167 [...]
 168 [... -]x-an-zi

135 ve böylece karaciğerler (falı) olumlu olma-
 sına izin verin.”
 136 (Karaciğer üzerinde) bir nipašuri-, bir šin-
 taḫi-, bir tananiš-, bir kelti- Fırtına tanrısının sağ
 kımından çıkmış silahı 12 bağırsak kıvrımı:
 olumlu!

137 Çift kontrollü olarak, onlar şu şekilde karaci-
 ğere [...] danışmışlardır:
 138 “Majesteleri şöyle ilgilenmeye başlayacak.
 139 Düşman kenti onu öfkeliendirecek.
 140 O (kral) [...],
 141 tanrılar, bu sorunu böyle ele almaya karar ve-
 rirlerse
 142 düşman kenti için bir kurban sunulur.
 143 Eğer bir kimse onu yapmış olursa
 144 (o) efendim Fırtına tanrısının öfkesiyle karşı
 karşıya kalacak, [benim] [efendim] in
 145 usulüne uygun rakibi [olacak],
 146 düşmanı olacak.
 147 Sonra (efendim Fırtına tanrısı) onunla savaşa-
 cak,
 148 [yok edecek].
 149 Onun yerleşmesini kural dışı yapacak.
 150 Bu yüzden, bahsedilen söz konusu [gerçeğe]
 ilişkin durum [tespit edilmiştir].
 151 Bu (karaciğer) sorgusut karşı-test olarak
 olumsuzdur. nipašuri, šintaḫi [sağın]da

152 Yıl içinde Majesteleri kral ilk defa gittiğinde
 153 Kaşka şehri tumanna’ya karşı
 154 [onu] tekrar inşa etmiş
 155 [...] yıl içinde
 156 [...]

157 [...]devamlı [...]
 158 [...][...]
 159 [...]
 160 [...]
 161 tanrılar için
 162 [...]
 163 [...][...]
 164 [...][...]
 165 [...][...]
 166 [...][...]
 167 [...]
 168 [...][...]

Metnin devamı kırıktır.

3.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 423 = KUB 7.60+ KUB 59.59+ KBo 43.52+VBo 67

Bibliyografya

Metnin KUB 7.60 kısmı ilk kez Haas-Wilhelm³³¹ tarafından yayınlanmıştır. Kısa bir filolojik yorum ile de Lebrun³³² tarafından analiz edilmiştir. 2005 yılında ise metnin tüm kopyaları dikkate alınarak del Monte³³³ tarafından analiz edilmiştir.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Eylem süresinin kaç gün sürdüğü ya da gün içerisinde hangi vakitte olduğu belirtilmeyen ritüel eylemi ya da başka ifadeyle düşman tanrılara yapılan çağır, düşman ülkesi Kaška'ya ait Timmuhala kenti topraklarının sınırında gerçekleştirilmiştir. Tanrıları çağırmak amacıyla dokuz tane ince yağ yolu, dokuz tane bal yolu, dokuz arpa çorba (lapa) yolu gibi kutsal yollar hazırlanmıştır.

Ritüelin Amacı

Ritüel, Hitit ordusu düşman sınırına ulaştığında, savaş için yasal gerekçelendirmenin ve Hitit tanrısından da zafer için yardım istenilmesinin Hitit inancına göre gerekli görüldüğü bir dizi eylemleri tanımlar.³³⁴ Metnin ilk paragrafına (§1 1-10) yazılan II. Murşili'nin sözlerinden de anlaşılacağı üzere, düşman Kaška Ülkesi'ne bağlı Timmuhala kenti, Hitit topraklarına karşı saldırgan tutum sergilemekteydi. Bu nedenle Kral II. Murşili bu şehri fethederek tanrı ^DTeşub'a sunmayı ve bir daha insanoğlunun o yere yerleşmesini engellemeyi amaçlamıştır. Aynı zamanda incelemekte olduğumuz bu ritüel, kökeni Kuzey Suriye ile Hitit

³³¹ Haas 1974, ss. 234-239.

³³² Lebrun 1992, ss. 103-115

³³³ del Monte 2005, ss. 22-45.

³³⁴ Beal 2007, s. 91.

toprakları arasında kavşak noktası³³⁵ olarak bilinen Kizzuwatna bölgesine ait benzer uygulamalar ile karakterize edilen tanrı çağırma ritüellerinin genel özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir.³³⁶ Çağırma, başka krallıklar, ırmaklar, denizler, yaylalar, dağlar gibi farklı yerlerden yapıldığı gibi farklı yiyecekler, içecekler, kumaşlar veya parfümler de tanrı çağırmada kullanılmıştır. Bira, şarap gibi içeceklerin sunulmasıyla genellikle kırmızı, beyaz ve mavi renkli kumaşlar, esanslı yağ, zeytinyağı, bal gibi hem ikram hem de sakinleştirici özellikteki kıymetli maddelerle hazırlanan yollara (KASKAL^{HIA/MEŠ}) düşman tanrıların çekilmesi³³⁷ ve ardından uyarılmasının konu edildiği metin, ritüel koleksiyonunun bir bölümünde yer almıştır. Hitit çiviyazılı belge arşivlerinde, tanrıları çağırma amacıyla tasarlanmış ve “yollara çekmek/çağırma” *ANA KASKAL(MEŠ)* huittiya- ifadesi ile formüle edilmiş birçok ritüel metin bulunmaktadır.³³⁸ Çağırma ritüellerinin (Evokationsrituale) uygulanışı hakkında ayrıntılı bilgiler içeren bu ritüeller³³⁹, genel olarak benzer bir şema doğrultusunda uygulanmaktadır.

Kaška Ülkesi’ne bağlı Timmuhala³⁴⁰ (Metnin §18 153. satırında Kaška kenti Tumanna’nın da adı geçmektedir. Ancak satırların devamı aşırı kırıktır.) kentine karşı yapılan bu askerî seferin hedefe ulaşması için Hitit tanrısına yapılan duaların yanında düşman tanrılarının da ikna edilerek Hitit tarafına geçmeleri gerekmektedir. Bu nedenle ritüel icracıları tanrıları geri dönmeye ikna etmek zorundaydı.³⁴¹ Bu amacın gerçekleştirilebilmesi için çeşitli hazırlıklarla düşman tanrıları Hitit topraklarına çağırılmıştır. Buradaki çağırmanın esas amacı fethedilecek kentin tanrılarını Hattuša’nın inanç kültürüne kurbanlarla ve çeşitli ikramlarla dâhil etmektir.³⁴² Aslında bu ritüelde, düşman bir şehrin tanrıları Hatti topraklarına girip çıkarlar böylece anavatanlarından uzaklaşırlar ve bundan sonra Hitit kralına yardım

³³⁵ Mouton 2007, s. 189-190.

³³⁶ Hitit büyü ritüelleri içinde Kizzuwatna kökenli ritüeller önemli bir yer teşkil etmektedir. Söz konusu ritüeller Orta Hitit döneminden itibaren Hitit arşivlerinde görülmektedir. Kizzuwatna Bölgesi coğrafi konumu nedeniyle, bir geçiş bölgesidir ve bu nedenle çok kültürlüdür. Bu çok kültür özelliği Hitit büyü ritüellerinde de kendini göstermektedir. Bkz.: Kaynar 2019, s. 97.

³³⁷ Ritüel uygulamasında kullanılan “çekme” fiili, “*huittiya*”nın temel anlamıdır. Bkz.: HTBS 2016b, s. 437.

³³⁸ KUB 15.34; KUB 15.31; KUB 17.10, bkz.: Reyhan 2016a, ss. 1-37.

³³⁹ Kizzuwatna kökenli olarak belirlenen ritüellerinde çağırılan tanrılardan bazıları için bkz.: Reyhan 2016a, s.12.

³⁴⁰ II. Murşili Ritüel konusu olan düşman kenti Timmuhala’ya yapılan askerî seferi kendi ağzından şöyle anlatır: KUB 19.37 II 1 vdd.; AM: 166 vdd. “*Ben, Majesteleri, [Tim]muh[ala]’ya karşı (sefere) çıktım. Çünkü [Timmuhala] Ka[şkanların] [önde gelen (?) bir kenti] olduğu için, Hatti topraklarına defalarca sal[dırırdı] ve [bana] asker vermezdi. Timmuha[la] dağların tepesinde yer alır ve ulaşmak zordur. Ayrıca, (arazisi) engebeli ve yoğun bir şekilde korunmaktadır. Askerimin önüne geçtim. Timmuhala’ya vardığımda kent sakinleri beklemeyi, benden kaçtılar ve dağlara çıktılar. Kış olacağı için onları takip etmedim. [...] Timmuhala, Tiyaşilta ve [Kar]aşısuwa’yı yaktım. Timmuhala [ben tarafından] nefret edildiği ve [o] önemsiz bir manzara olduğu için, Timmuhala’yı [Fırtına tanrısı] efendime adadım ve kutsal ilan ettim. Sınırlarını belirledim. İnsanlar asla orada yaşamayacak.” Metnin tercümesi için bkz.: Ünal 1984, s. 75.*

³⁴¹ Reyhan 2016a, s. 6.

³⁴² Schwemer 2008, s. 144.

ederler. Düşman kentin tanrıları, atalarına olan bağılıklarından ritüel eylemleriyle ayrılır ve Hitit kralına yardım eden tanrıların safına geçerler.³⁴³ Adları tek tek sayılmayan³⁴⁴ bu tanrılar Hatti Ülkesi'ne döndükten sonra sırtlarını düşman ülkesine, yüzlerini Hatti Ülkesi'ne döndürürler, gözlerini ise kral ve kraliçeye iyilikle çevirirler.³⁴⁵ Dolayısıyla düşman tanrıları bağlı oldukları kentin yakılıp yok olmasıyla artık Hatti topraklarının tanrıları haline gelirler.

Düşman tanrılara kendileri için hazırlanan yollarda krala saygı duyarak yürüme çağırısında bulunduktan sonra hem erkek hem de diğ tanrılara birer tane koyun kurban edilir. Hazırlanan bira, ekmek, tatlı düşman şehir tanrılarına da ikram edildikten sonra Kral tören kıyafetlerini giyer ve şehrin Hititlere karşı nasıl düşmanca davrandığını ve Fırtına tanrısının kendisine teslim ettikten sonra burayı nasıl yerle bir ettiğini haykırır. Şehir, Fırtına tanrısına kutsanır ve toprakları kutsal Şeri ve Hurri boğaları için bir otlağa dönüştürölür. Fethedilen bir kente kim yerleşir ve Fırtına tanrısının³⁴⁶ Şeri ve Hurri boğalarının çayırını alırsa Fırtına tanrısı, o kişiye şiddetli bir düşman olur. Yakılan şehir yeniden yerleşim yerine dönüştürölür ya da düşman tarafından işgal edilirse başına neler geleceğı açıkça belirtilmiştir: *“Eğer bir insan bu düşman kentinde yaşıyorsa ve bir ya da iki ev ya da herhangi bir birlik (ve savaş arabaları) şehri ele geçirirse, o zaman efendim bu evi ya da iki evi ya da birlikleri ve savaş arabalarını vahşice yok edecektir.”* Daha sonra Kral, ordunun Fırtına tanrısına ve savaş meydanında tanrı *Iştar*'a içer. Şehrin Fırtına tanrısına teslim edilmesi Hitit kralı tarafından düşman bir kente verilen en kötü cezadır. Şehir, adına bir kurban sunumu ardından yerleşime kapatılmış ve sonsuza dek kutsal (*šuppiyahh*) mekân sayılmıştır.

Bu ritüel, ana özellikleri açısından Anitta Metninde de³⁴⁷ görölen bir kentin lanetlenmesi³⁴⁸ prosedürü ile benzerlik göstermektedir. Anitta, yıktığı Hattuša'yı gelecekteki kralların yeniden ele geçirmelerini engellemek amacıyla yıkmış, Fırtına tanrısına teslim etmiş ve şehre yabancı otlar ekmiştir.

³⁴³ Haas 1974, s. 235; Schwemer 2008, s. 145.

³⁴⁴ Schwemer 2008, s. 145.

³⁴⁵ Reyhan 2016a, s. 15.

³⁴⁶ Ritüelde kutsal boğalar *Şeri* ve *Hurri* nin sahibi olarak temsil edilen Fırtına Tanrısının, Hurrili fırtına tanrısı Teşub olarak yorumlanması gerekmektedir. Bkz.: del Monte 2005, s. 27, dn. 12.

³⁴⁷ Neu 1974 s. 117.

³⁴⁸ Hitit tarihi metinleri içinde ele geçirilen düşman şehirlerin laneti ile ilgili ayrıca bkz.: Roszkowska-Mutschler 1992, ss. 1-13.

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli tasarlayan ya da yazan, adını, mesleğini ya da unvanını metnin herhangi bir yerinde belirtmemiştir. Ayini gerçekleştiren görevlinin ise ismi anılmazken unvanına ilişkin bilgiye ritüelde yer verilmiştir. Bu görevli ritüel eylemlerini yürüten tecrübeli insanlar arasında öne çıkan ve sık sık ritüeli gerçekleştiren “yaşlı kadın” (^{MUNUS}ŠU.GI) dır.³⁴⁹ Yaşlı kadın (^{MUNUS}ŠU.GI), düşman tanrılarını Hitit topraklarına çekmek için özenle kutsal yolların hazırlanması; tanrılarını çağırmak üzere sihirli sözlerin söylenmesi; kurbanlar ve çeşitli yiyecek sunumlarının yapılması gibi ritüel aşamalarından sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Ritüel metnin başında yer alan II. Murşili’nin sözlerinde Timmuhala’nın ele geçirilerek tanrı ^DTešub’a kutsanacağı bunun içinde kehanete başvurulacağı ve kehanet yoluyla doğrulanacağı belirtilmiştir. Bu nedenle metnin sonunda karaciğer falı uygulanmış ancak bu uygulamayı kimin yaptığı belirtilmemiştir. Ancak bahsettiğimiz görevlerinin yanında “yaşlı kadınlar” (^{MUNUS}ŠU.GI), çeşitli fallarla kehanet sorgulama eylemlerini de gerçekleştirmekteydiler.³⁵⁰ Bu nedenle karaciğer falı uygulamasıyla kehanet sorgulamasının yaşlı kadın tarafından yapıldığını varsayabiliriz. Yaşlı kadın, düşman tanrılarını kutsal yoldan çağırması akabinde kral, kraliyet kıyafetlerini giyer. Dolayısıyla kralın, ritüel beyi (EN.SÍSKUR) olarak özellikle de tanrı ^DTešub’a (Fırtına tanrısına) dua etmesiyle ritüelin eylem aşamalarına dâhil olduğu görülmektedir. Savaş meydanında tanrı ^DIštar için libasyon yapan kralın, düşman tanrılarını yiyecek ve içecek ikram edilmesi için hazırlık yapılmasını istediği, “rahip” (^{LÚ}SANGA) unvanına sahip kişinin de ritüel eylemine katılan görevliler arasında olduğu görülmektedir. Bir önceki ritüel olarak incelediğimiz “Tanrı çağırma ritüelinde” de (CTH 422) belirttiğimiz gibi ^{LÚ}SANGA, kraliyet hizmetlerinde yer alan “büyücü-rahip” unvanında olup alanında uzman ritüel gerçekleştirme görevlisidir.

Açıkladığımız ritüel görevlilerinin yanında çok net olmasa da başka unvanlarında ritüel eylemine dâhil olduğu görülmektedir.

Metnin “§3 28” numaralı satırında eksik şekilde yazılı “^{GIŠ} išt [a - ...] ^{LÚ} GAL - UT-TI =rabūti” (ların büyüğü) kelimenin yerine, “^{LÚ}GAL.GEŠTIN” (şarapçıların başı) kelimesinin tercih edilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü yazım hatası veya zarar

³⁴⁹ Kılıç ve Başol 2014, s. 58.

³⁵⁰ “Talih falı (Kın: Kin)” ve “yılan falının” MUNUSŠU.GI (yaşlı kadın: MUNUS ŠU.GI) tarafından yürütüldüğünü, bir başka deyişle fala bakan kişinin yaşlı kadın olduğunu Hitit çiviyazısı metinlerinden görebiliyoruz. Ayrıntı için bkz.: Aslantürk 2019a, s. 33-35.

görmüş olma ihtimali nedeniyle GEŠTIN işareti UD+TI olarak eksik okuma sonucunu doğurmuş olabilir. Dolayısıyla da ^{LÚ}GAL.GEŠTIN, düşman sınırında Kralında katıldığı böyle önemli bir ritüel uygulamasına yakışır bir unvandır. Bu açıklamaya uygun olduğunu düşünülen bir örnekte bulunmaktadır:³⁵¹ “Hayaša sınırında faaliyet gösteren şarapçıların başı (GAL.GEŠTIN) Nuwanza’nın II. Muršili’ye Hitit ordusunun başarı şansı hakkında geniş ve özenli gerçekleştirilecek bir kehanet iznini bildirmesi için haberci (*uijat*) göndermiştir.”

^{LÚ}GAL.GEŠTIN (şarapçıların başı) tarafından çağırılan ve elinde “ahşap bir obje” tuttuğu belirtilen kişinin adı ya da unvanını belirten bir kelime metnin ilgili satırlarında geçmemektedir.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UDU “koyun”

Yiyecekler:

^{UZU} İ.UDU “koyun iç yağı/eti”

GA.K IN.AG “peynir”

UZU “et”

^{UZU} NÍG.GIG “karaciğer”

ŠÀ “kalp, yürek”

3 ^{NINDA}-an “3 sıcak ekmek”

1 GÚG 1 NINDA.KU₇ “1 pasta ve tatlı ekmek”

kar-ša- “gernik buğday unu”

6 NINDA.GUR₄.RA “6 tane kalın ekmek”

9 NINDA.SIG “9 tane ince ekmek”

³⁵¹ KBo 4 4 27ff, bkz.: Goetze 1933s. 116 vd.; del Monte 2005, s. 44.

İçecekler:

DUG GEŠTIN “şarap kabı”

GEŠTIN “şarap”

KAŠ: “bira”

1 DUG KAŠ “1 bira kabı”

párhuenas “tatlı bir içki”

Kumaş objeler:

I TÚG BABBAR “beyaz bir kumaş parçası”

I TUG SA₅ ”kırmızı bir kumaş parçası”

I TUG “mavi bir kumaş parçası”

TÚG *kurieššar* “kadın başörtüsü”

Diğer Objeler:

3 GI^{GI} A.DA.GUR “3 tane kamış, içki çubuğu”

GIŠBANŠUR “ritüel masası”

DUG *pahhunali* “mangal veya ateş/köz kabı”

pahhuwaar “ateş, köz”

hašši ”ocak, mangal, eritme fırını”

šanezzi šamešizzi “güzel kokulu tütsü”

UDU[!] *iaandaš* SÍG “koyun yün tutamı”

MUŠEN *pártauwar* “kartal tüyü”

DUG KA.GAG.A “süslü vazo”

GAL^{HLA} “bardaklar, kaplar”

galaktar “sakinleştirici madde” Tanrı yatıştırıcı

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§3 16-29) Ritüeli gerçekleştiren yaşlı kadın/büyücü, ele geçirilen şehirden

düşman ülke tanrılarını çağırma eylemine büyüsel işlemlerle çeşitli hazırlılar yaparak başlamaktadır. Önce yağlı koyun eti ve peynir 3 tane kamış çubukla birleştirilir. Daha sonra sağına, soluna ve önüne kumaş şeritler sarkıtılan kutsal masaya bir kâse şarap konulur. Düşman tanrılarının geleceği yönde kutsal 9 tane ince yağ yolu, 9 tane bal yolu ve 9 tane arpa çorbası (lapası) yolu hazırlanır. Ayrıca beyaz, kırmızı ve mavi renklerden oluşan kumaşlar düşman tanrılarının geleceği yollara yayılır.

Yolların özenle hazırlanmasının yanında tanrılarının çağırıldığı ortamında hoş kokması ve büyüsel eylemlerin etkinliğinin artırılması için güzel kokulu maddeler közlerle hazırlanan ocağın üzerine atılır ve böylece ateşin bu maddeleri tütsülemesiyle güzel kokulu dumanların yayılması sağlanır.

Sonra yaşlı kadın, bir tutam koyun yünü, kartal tüyünü ve tanrıları sakinleştirici maddeyle hazırlanan tatlı bir içkiyi (ve) sağ uyluğu (?) sağ elinde tutar. Bu esnada (^{GIŞ} *iş-ta-...*) ların lideri tarafından çağırılan kişi de “elinde ahşap bir obje”³⁵² tutar.

2. İşlem (§6-§7-§8-§9 55-85) Belirtilen satırlar değerlendirilemeyecek derecede tahrip olmuştur.

3. İşlem (§16 124-136) 12. işlemde bir daha insanoğlunun yerleşmemesi için Tumannan köyü lanetlenmişti. Bu lanete karşı çıkan olursa bu sorunun nasıl çözülmesi gerektiği hususu kutsal kehanet sorgulamasıyla doğrulanmıştır:

Soru şu şekilde sunulmuştur: “*Eğer siz tanrılar, bu meseleyi aşağıdaki şekilde çözmeyi kabul ederseniz, sonra efendim, o konuda, benim için, evim ve ülkem için korkacak hiçbir şeyim olmayacak ve düşman köyü için kurban sunacağım. Eğer bir kimse orada tekrar yaşarsa efendim Fırtına tanrısının öfkesiyle karşı karşıya kalacak o zaman (efendim Fırtına tanrısı,) onunla savaşıyor onu yok edecek ve onun yerleşimini yasa dışı yapacak.*”

Tanrılara bu problemin bu şekilde çözülmesi ve bu çözümün karaciğer falında da “olumlu” (SIG₅) çıkması için dua edilir.

Sonuç: (karaciğer üzerinde) bir *nipaşuri*-, bir *şintaḫi*-, bir *tananiş*-, bir *kelti*- Fırtına

³⁵² Detay için bkz.: del Monte 2005, s. 41.

tanrısının sağ kınından çıkmış silahı 12 bağırsak kıvrımı: “olumlu (SIG₅)!”

4. İşlem (§17 137-151) Çifte kontrol şeklinde, karaciğer falına tekrar danışılmıştır:

Düşman köyü O’nu öfkeliendirecek olursa Majesteleri, şöyle ilgilenmeye başlayacak: *“Tanrılar, bu sorunu böyle ele almaya karar verdiler. Düşman köyü için kurban sunacağım. Eğer bir kimse orada tekrar yaşarsa efendim Fırtına tanrısının öfkesiyle karşı karşıya kalacak o zaman (efendim Fırtına tanrısı,) onunla savaşacak onu yok edecek ve onun yerleşimini yasa dışı yapacak.”*

Bu yüzden, bahsedilen söz konusu gerçeğe ilişkin durum tespit edilmiştir:

Bu (karaciğer) kehanet karşı-test olarak “olumsuz (NU.SIG₅)!” *nipaşuri, şintaḫi* [sağın]da

5. İşlem (§18- §19 152-...) Belirtilen satırlar değerlendirilemeyecek derecede tahrip olmuştur.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metotları

Düşman sınırında tanrı çağırma ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

“Tanrılara sunma ve yardım isteme” uygulaması, daha önce incelediğimiz askerî ritüellerde de görüldüğü gibi yine Düşman tanrıları çağırma ritüelinde de karşımıza çıkmaktadır. Askerî ritüellerin özünde çokça gördüğümüz öfkeli tanrıların öfkesini dindirerek Hitit Ülkesi ve ordusu üzerine çökmüş kötülüklerin ortadan kaldırılması amacının yanında bu ritüel sayesinde de ordunun askerî gücüne manevi gücü yani tanrıların desteği de dâhil edilmesinin gerekli görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu nedenle çeşitli yiyecek-içecek ikramları, sunulan kurbanlar ve dualarla Hitit tanrılarından yardım istenmekte ve aynı zamanda düşman tanrıları da Hitit Ülkesi’ne çağırılmaktadır.

Tanrılar çağırılmadan önce “Ritüelin majik işlemleri (1. İşlem (§3 16-29))” başlığı altında açıkladığımız gibi tanrıları çekme adına çeşitli hazırlar yapılır. Hazırlıkların ardından yaşlı kadın, büyümlü sözlerle: “*Düşman şehir tanrıları, buraya sizin için süslenmiş bir bira kâse yerleştirdim. Ayrıca sizin için sola ve sağa masalar yerleştirdim. Sizin için beyaz kumaş, kırmızı kumaş ve mavi kumaşları yollara yaydım. Bu kumaşlar sizin yollarınız için. Bunların (yolların) üzerinden geçin*” düşman tanrıları çağırır ve ardından, “*Krala nezaketle dönün ve sonunda ülkenizden uzaklaşın*” sözleriyle tanrılara dua edilir.

Yaşlı kadın, büyümlü söz ve duaların ardından bir koyunu düşman şehrin erkek tanrılarına kurban eder. Düşman şehrin tanrıçalarına da ayrıca bir koyun kurban edilir.

Yaşlı kadın, düşman tanrılarına üç kez bira ve şarapla libasyon yaptıktan sonra düşman tanrıları için bir sürahi bira, üç sıcak ekmek, bir “GÜG” pasta ve tatlı bir ekmek hazırlar. Ardından üç sıcak ekmeğe, “GÜG” pastaya ve tatlı ekmeğe (işaret?) koyar ve düşman tanrılarının her biri için böler ve tadına bakar. Ekmekleri tekrar kutsanmış masanın üstüne koyar ve düşman erkek tanrılara ve tanrıçalara ikram eder.

Düşman tanrıları yollara çağırıldığı zaman kral, kraliyet elbiselerini giyer ve düşman şehrinde bir şarap çanağı (*tapišana*) ya da bir adak kabı (*işpanduwa*) ile düşman tanrılarına libasyon yapar. Aynı zamanda Fırtına tanrısının kendisine teslim ettiği ve yerle bir ettiği düşman kasabası Timmuhala’yı “*Bu (düşman) kasabası bana karşı saldırgandı. Efendim Fırtına Tanrısı’nı çağırdım ve efendim, arzumu gerçekleştirdi, beklentilerimi karşıladı. Sonra efendim Fırtına tanrısı, bana düşman kasabasını teslim etti ve onu yerle bir ettim.*” dualı sözlerle lanetler. Bu sözlerin ardından kral büyümlü sözlerle Timmuhala kentini de kutsar ve bu kutsallığı bozacak kişi ya da kişileri lanetler: “*Cennet (ve) dünya ve aynı zamanda insanlık olduğu sürece düşmanın köyünde hiçbir insan evladı yaşamayacak. Düşman köy halkı ve arazileriyle birlikte, onun topraklarını, onun tarlalarını, onun bağlarını ve onun - danazzi(?)³⁵³ yu efendim Fırtına tanrısına kutsadım. Fırtına tanrısı boğaları Şeri ve Hurri’ye otlaklarını mera olarak kutsadım ve Şeri ve Hurri sonsuza dek orada otlayabilir. Fakat her kim orada tekrar yerleşecek olursa kim, Fırtına Tanrısı’nın boğaları Şeri (şu) ve Hurriyi otlaklarından uzaklaştırırsa Fırtına tanrısı, efendim, onu usulüne göre cezalandırır. Eğer bir insan, söz konusu düşman kentinde yaşayacak olur ayrıca bu bir ev ya da iki ev olacaksa*

³⁵³ “danazzi” nin bir isim olduğu tahmin edilmektedir. Bkz.: Lebrun 1992, s. 109; Roszkowska-Mutschler 1992, s. 9. Ayrıca “danazzi” nin bir yer adı olduğu da tahmin edilmektedir. Bkz.: Haas 1974, s. 236.

veya arabalı askerler ve yaya askerî birliklerle orayı işgal edecek olursa o zaman efendim, o evi ya da evleri veya yaya askerî birlikleri ve savaş arabalı birlikleri yok et.”

Kral, daha sonra ordunun Fırtına tanrısı ve savaş meydanında da tanrı ^D*Ištar* için libasyon yapar. Tanrılara ikram edilmek üzere 6 adet kalın ekmek ve 9 adet ince ekmek üçe bölünür ve rahip, bölünmüş ekmekleri tekrar kutsanmış masanın üstüne koyar. Fakat düşman şehrinin tanrılarına ikram edilmek üzere ritüel beyi ne kadar çok ekmek ve bira isterse o kadar çok hazırlanır ve rahip, bunları kutsadıktan sonra düşman tanrılara ikram eder.

Timmuhala kentinin kutsanmasından sonra buna karşı çıkan biri olursa bu sorunun nasıl çözülmesi gerektiği konusunda “Ritüelin majik işlemleri (3. İşlem (§16 124-136) ve 4. İşlem (§17 137-151))” başlığı altında kehanet sorgulaması için karaciğer falına başvurulmuştur. Tanrılara bu problemin çözülmesi ve bu çözümün karaciğer falında (KUŠ) “olumlu” (SIG5) çıkması adına düşman köyü için kurban sunulur ve Fırtına tanrısına da dua edilir.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§3 27 *ga-la-ak [-tar]*: kallaktar/kalaktar/ galattar gibi farklı yazılış formlarına sahip kelime, “teskin etme?”, “yatıştırma?”, “yatıştırıcı bir içki?”, “uyku verici bir madde?”, “teskin edici madde?”, “afyon?” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.³⁵⁴ *pār-ḫu-ue-na* “tatlı bir içki, meyve suyu” kelimesi ile birlikte geçmesi³⁵⁵ nedeniyle *galaktar* kelimesinin, “sakinliğe sebep olan madde” ya da başka bir deyişle “afyon” olarak tercüme edilmesinin daha uygun olacağını düşünebiliriz.³⁵⁶

§3 27 *walla*: Metnin ilgili satırında kayıp olduğu düşünülen bu kelime, “sağ” (ZAG-na-aš [...]) kelimesi ile nitelenmektedir. Kelimesinin anlamı ile ilgili farklı düşünceler vardır. HTBS’de³⁵⁷ *walla-* kelimesinin “övmek”, “övünmek”, “uyluk şeklinde kazık destek”, anlamlarının yanında ^(UZU)*walla* “uyluk”, “but” gibi anlamı da bulunmaktadır. Otten,³⁵⁸

³⁵⁴ HTBS 2016b, s. 249.

³⁵⁵ Ertem 1974, s. 23, dn. 1.

³⁵⁶ CTH 423 Öy. ii 15-16 “tanrıların sağını *parḫuena* (sakinleştirici iksirinin) *galaktar* (afyon) bitkisi” çeviri için bkz.: Haas 1974, s. 235; KUB 33.21 iii 18-19 *galaktar kitta nu//šši [parā(?)] galaganza ēš parḫuen [aš kitta] n//aš//ši(a)pa anda mu-ga-a-an-za [šdu]* “galaktar yerleştirildi (senin için). Onun için sakın ol! parḫuenaš [yerleştirildi (senin için). İzin ver] onun için çağırılmasına!” çeviri için bkz.: CHD 1980, s. 320.

³⁵⁷ HTBS 2016b, s. 578.

³⁵⁸ KUB XXX 15+ 24 Z[A]G-aš *u-al-la-an* ^{UDU} *i-ia-an-da-aš* ^{SIG} *ḫu-ut-tu-li iš-tar-na pi-di ti-an-zi* “sağ uyluk, koyun yünü” transkripsiyon ve çeviri için bkz.: Otten 1958, s. 66-67; Lebrun 1992, s. 115; Fuscagni 2007, s. .

KUB 30.15+ sürümünde,^(UZU)*walla* yorumundan ayrılmadan “sağ uyluk” ifadesiyle tercüme etmiştir. Lebrun,³⁵⁹ “uyluk, but”, Kassian,³⁶⁰ “sağ uyluk?” ve Haas,³⁶¹ “bacak”; CHD³⁶² de ise hiçbir yorum sunulmadan “sağ” *walla* olarak ifade edilmiştir.

Ritüel metinde geçen yiyecek maddelerinin (*parhuena* “bir çeşit buğday” ya da “bitki”, *galaktar*, “haşhaş sütü”) doğası gereği *walla*- kelimesinin muhtemel yenilebilir bir hayvanın etli bir parçası, (“sağ tarafı” veya “sağ uyluğu”) olarak yorumlanması daha uygundur.³⁶³

§3 27 *pár-hu-ue-na*: *parhuena*- yalın haliyle yazılan kelimeyi Ünal,³⁶⁴ “tatlı bir içki”, “meyve suyu”, “nektar” olarak tercüme etmiştir. Zuntz³⁶⁵, “içki”; Hoffner,³⁶⁶ “tatlı bitki ürünü” olarak tercüme ettikleri kelime, genellikle tahıl bitkilerinin tohumları (az önce açıklamasını yaptığımız *galaktar* gibi) ile birlikte ifade edilmektedir.³⁶⁷ Dolayısıyla kelimenin karşılığı olan sıvıyı ya da maddeyi, “tanrıyı uyuşturucu, kendinden geçirici” olarak tarif edebiliriz.

§3 30 *tal-li-ia-zi*: kelime, “tanrıyı çağırmak”, tanrıya dua etmek”; “bir tanrıya yakarmak”, “yalvarmak”, “dua etmek”; arha *talliya*-; para *talliya*:- “yanına çağırmak” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.³⁶⁸ Hoffner³⁶⁹ ise kelimeye farklı bir anlam yüklemiştir: (*talliya*-, *waršanu*-)“yatıştırmak”. Oettinger'e göre, kelimenin yalın hali *talli* “yatıştırmak” ve buna bağlı olarak ekli hali *talli e/a-zi* ise “dua etmek” olabilir.³⁷⁰ Tischler'in de³⁷¹ belirttiği gibi kelime (fiil), tanrıların çağırılmasını ifade etmektedir.

§4 32 ^{DUG}KA.GAG.A: ^{DUG}KA.GAG ile aynı anlama gelen kelime, “bira kabı”,

207.

³⁵⁹ Lebrun 1992, s. 108.

³⁶⁰ Kassian 2002, s. 264, 265.

³⁶¹ Haas 2003, s. 325.

³⁶² CHD 1997, s. 150.

³⁶³ Fuscagni 2007, s. 208.

³⁶⁴ HTBS 2016b, s. 397.

³⁶⁵ Zuntz 1937, s. 530.

³⁶⁶ EHG 1967, s. 43.

³⁶⁷ Ertem 1974, s. 23.

³⁶⁸ Detaylı açıklama için bkz.: EDH 2008, 819; HTBS 2016b, s. 506.

³⁶⁹ EHG 1967, s. 19.

³⁷⁰ Oettinger 1979, s. 251.

³⁷¹ HEG 1991, s. 58-59.

“kalitesiz bir birayla doldurulmuş kap” olarak tercüme edilmiştir.³⁷² Ritüel metinde düşman tanrıları için özellikle süslenerek ritüel masasına yerleştirildiği belirtilmektedir.

§4 32 *gul-ša-an*: gulš- (fiil) kökünden türeyen kelime, “kazımak”, “oymak”, “çabuk not “almak”, kazıyarak yazmak”, “resim yazısı yazmak”, “çizmek”, “işaretlemek”; “kader tespit etmek”, “kader çizmek” gibi farklı anlamlara karşılık gelmektedir.³⁷³ Oettinger,³⁷⁴ aynı düşünceyle kelimeyi “çizmek” anlamını vermesinin yanında farklı olarak “önem vermek” manasına karşılık gelecek şekilde tercüme etmiştir. CHD’de belirtildiği gibi “göstermek”, “işlemek” anlamlarında da kullanılmaktadır.³⁷⁵

§5 48 *pār-ši-ia*: parš-/parši-/paršai-/paršiya- kelime, “parçalamak”, “bölmek”, “dağıtmak”, “bozmak”, “kırıp dağıtarak zarar vermek, “(sınırı) geçmek”, “sınırlamak” gibi farklı anlamlara karşılık gelmektedir.³⁷⁶ Rahip (^{LÜ}SANGA) kutsadığı somun ekmekleri “böler” ve ritüel masasının (^{GIŠ}BANŠUR) üzerine koyar.

§11 36 *hal-zi-ia-ú-en*: Kelime, halzai-, halziyawaš gibi benzer yazılış formlarıyla “(tanrıları) çağırmak” anlamına karşılık gelmektedir.³⁷⁷ Kendilerine iletilecek suçlamaları dinlemeleri için Kaška Ülkesi tanrıları, Hitit tanrılarında oluşan mahkeme heyetinin huzuruna çağırılmıştır.

§15 123 *aš-nu-zi*: aššanu-/asnu-/aššianu- gibi farklı yazım formatlarına sahip kelime, “donatmak”, “tanzim etmek”, “dağıtmak”, “temin etmek”, “tedarik etmek”, “(tanrıları ve ayınlerini) kutlamak”, “sevdmek”, “cazip hale getirme”, “iyilik etmek”, “bitirmek” gibi çok farklı anlamlara karşılık gelmektedir.³⁷⁸ Yine farklı olarak “-e/a göz kulak olmak” anlamına da karşılık gelmektedir.³⁷⁹ Bu kadar farklı anlama karşılık gelen kelime için geçtiği satırların (§15 121-123) geneline bakıldığında “düzenlemek, hazırlamak” çevirilerinin daha uygun olduğunu söyleyebiliriz.

³⁷² HZL 1989, s. 168; HTBS 2016b, s. 245, 652.

³⁷³ HTBS 2016b, s. 291-292.

³⁷⁴ Oettinger 1979, s. 202.

³⁷⁵ KUB 24.12 ii 5-8 *nukan* EN.SISKUR *kuieš alwan//zaḫḫeški[r] nukan ḫumandaš EME-an ANA KÙ.BAB-BAR [k]uwannanaš andan gulšanžinaškan ANA GIR?.ḪI.A anda neyanzi* “müşteriyi/hastayı büyüleme sözleşini gümüş ve mücevherlere işlerler ve onları (müşterinin/hastanın) ayaklarına sararalar” transkripsiyon ve çeviri için bkz.: CHD 1980, s. 23.

³⁷⁶ HTBS 2016b, s. 402-403.

³⁷⁷ HTBS 2016b, s. 146.

³⁷⁸ HTBS 2016b, s. 89-90.

³⁷⁹ EDH 2008, s. 865.

§16 135 ^{UZU}NÍG.GIG^{HIA}: hit. leš(š)-,lišši kelime, “karaciğer” anlamını belirtmektedir.³⁸⁰ Fuscagni ise kelimeyi, hem “karaciğer” hem de “bağırsak” olarak tercüme etmeyi uygun görmüştür.³⁸¹ Geçtiği satırın genel anlamına göre kelimenin “karaciğer” olarak tercümesi daha uygun düşmektedir.

§16 136 12 TE-RA-A-NU: kısa yazılışı ^{UZU}TIR olan kelime, “12 bağırsak kıvrımı” anlamına karşılık gelmektedir.³⁸² Koyun bağırsağının kıvrım sayısı, kehanet sorusuna cevap oluşturmaktaydı.³⁸³ Bu nedenle karaciğer ve safra kesesi gibi kehanet sorgulamaları adına kullanılan önemli “iç organı” olarak kabul edilmiştir.

§16 136 nipašuri -; šintaḫi-; tananiš-; kelti-: “Karaciğer falında” geçen bu kelimeler, karaciğerin bölümlerini belirtmektedir.³⁸⁴ Kâhin, bu bölümlerin ortaya koyduğu işaretleri belli sıraya göre kontrol ederdi. Önce *nipašuri* ‘yi sonra *šintaḫi* ‘yi incelerdi. Bunları *tananiš* ("güç") sonra *kelti* ("esenlik") veya tam tersi izlerdi.³⁸⁵

§17 151 ZAG: Ünal’ın, ZAG(na)az “sağda(n)” anlamına karşılık geldiğini düşündüğü kelime³⁸⁶, atıfta bulunmasıyla iki farklı anlamda kabul edilebilir.³⁸⁷ İlki, sağ (uyluğa?) ve yaşlı kadının sağ eline atfen (§3 27 Z [AG-na-aš...] “sağ”) sıfat özelliği belirtir. Diğer yandan kelimenin, Fırtına tanrısının silahına atfen (§16 136 ZAG-aš) “sağ silahı” anlamıyla sıfat olarak kabul edilmesi de uygun düşmektedir. İkincisi ise *Šintaḫi*’nin pozisyonunu belirten kelime, farklı ek haliyle (§17 151 Z [AG-az] “sağda”) zarf özelliği taşır.

§18 153 ^{URJU}[Tu]-u-ma-an-na: Metnin 153 numaralı satırında, Kaška şehri Tumanna³⁸⁸ kentinin adı yazmaktadır. Tumanna’nın lokasyonu Sivas ve Kummanni Şehri arasında olduğu görülmektedir. Tumanna, Hitit tarihinde asi bir toplum olarak bilinen Kaşkalar

³⁸⁰ HTBS 2016b, s. 373; EDH 2008, 525.

³⁸¹ CTH 423=KUB 7.60 38’ fegato “karaciğer”, 142’ viscere “bağırsak”, İtalyanca tercümesi için bkz.: Fuscagni 2007, s. 202, 205.

³⁸² HTBS 2016b, s. 537.

³⁸³ Ayrıntı için bkz.: Beal 2002, ss. 57-83.

³⁸⁴ HTBS 2016b, s. 378, 475, 498.

³⁸⁵ Karaciğer Falı için bkz.: Beal 2002, ss. 57-83.

³⁸⁶ HTBS 2016b, 599.

³⁸⁷ Fuscagni 2007, s. 206, dn. 64.

³⁸⁸ (CTH 423=KUB 7.60) Ritüelin geçmişi, II. Murşili tarafından Kaşkalara ait “*Timmuhala*” şehrinin yıkımıdır. Ayrıntı için bkz.: Haas 2008, s. 133; del Monte 2005, s. 45.

tarafından kurulduğu için bu şehri elde tutmak Hititler açısından oldukça zordu.³⁸⁹ Tumanna, II. Murşili'nin krallığının 15. yılında Kaşkalar tarafından kontrol altına alınmış,³⁹⁰ ancak yaklaşık 1 yıl sonra Kaşka kralı, Hititlerin Tumanna'yı ele geçirmelerini engellemek için bir dizi önlemler alsada düşmanın habercilerine ters yöne gittiğine inandıran II. Murşili gece tekrar dönmüş ve Tumanna şehrini ele geçirmiştir.³⁹¹

³⁸⁹ Goetze 1960, ss. 43-48.

³⁹⁰ Fuscagni 2007, s. 98.

³⁹¹ Garstang 1959, s.31.

IV. BÖLÜM

4. SAVAŞTAN SONRA GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ RİTÜELLER

4.1. Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli: CTH 426.1.1

Transkripsiyon ve Tercüme³⁹²

Öy. I

§1

1 [...] *x*
2 [... -i] *n* ?
3 [...] *x*
4 [...] *x*
5 [... *h*] *a-aḫ-ḫi-ma-aš* [...]
6 [... -a] *z* ? *za-aḫ-hu-un*
7 [... -T] *I* ? *an-da* [...]
8 [... *Ú*-] *UL e-ku-na-i*
9 [... -r] *u* ?
10 *nu* ^{Giš} *a-la-an-za-na-aš* [...] *a-ar-te-et*
11 *iš-ši-it-ta* [...]
12 [_ -] *ut-ta ud-da-a-ar-te-et* [...]
13 [... *l*] *a-aḫ-ḫa-a-ru*
14 [... -] *iš-ši-ia-ši* 𐎶𐎵𐎶𐎶

1 [...]
2 [...]
3 [...]
4 [...]
5 [... Sert [...]
6 [...] iyi savaşan
7 [...] [bölge] içinde [...]
8 [...] soğukkanlı [değildir]
9 [...]
10 O [...] bir alanzana-ağacı [...] tırtıklı
11 ve ağızıyla [...]
12 kendin için söz [...]
13 [...]...
14 [...]...

§2

15 [*nu kiššan tez*] *zi* (?)
16 *nu-wa ku-e-e/ERIN* ^{MEŠ} -*az* [...]
17 [... -] *ši* 𐎶𐎵𐎶𐎵𐎶𐎵𐎶𐎵 *te-ši*
18 [...]
19 *a-pé-el-wa ÉRIN* ^{MEŠ} -*az* [...]
20 [...] *x-wa-at wa-ú-iš-ki-iz-zi*
21 [...] *x-ta*
22 [*ḫu*]-*wa-[al-li]-i[š* ...] [*an*]-*da pé-eš-ši-[ia]*
23 [...] [*ḫu-w*]*a-al-li-iš-ša-na-an-za-aš-ša* [*nu a-a-an-za NA-aš*] [... G] *IM-an ú-i-te-ni an-da táš-ku-pa-iz-zi*
24 *nam-ma-aš i-ga-e-et-ta*
25 *na-aš ka-ru-uš-ši-[ia]-zi*
26 *tu-e-el-la ŠA ÉRIN* ^{MEŠ} -*KA LÚ-na-tar-te-et za-aḫ-ḫa-iš-mi-iš ḫa-lu-ga-aš-mi-fiš* / *a-pé-ni-eš-ša*

15 (Ve) şöyle konuşur:
16 “[...] onların askerî birlikleri [...]
17 [...] şöyle de
18 [...]
19 o askerî birlikler [...]
20 [...]...
21 [...]...
22 Ardıc kütüğü korunu ve [bir kızgın taşı] (suyun) içine at.
23 [Ardıc] kütüğü kuru ve sıcak taşın su içinde cı-zırdamaları [gibi]
24 böylece soğur
25 ve ses çıkarmaz.
26 Senin (ve) senin ordunun (askerlerin) erkekliği, onların savaşma becerileri (ve) bilgi yetenekleri

³⁹² Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Neu 1968b, s. 68-69; Beal 1995b, s. 73; Beal 1992, s. 418-419; Torri 2003, s. 130-131; F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 426.1.1 (Erişim tarihi 19.08.2019).

an e-ga-at-ta-ru
 27 na-aš QA-TAM-MA ki-iš-ta-ru
 28 na-aš NA₄-aš i-wa-ar du-ud-du-um-mi-iš-du
 29 na-aš ka-ru-ú-uš-ši-id-du
 30 iš-ḫu-na-a-uš-mi-it GI-za ^{URU}Al-mi-na-la-aš NA₄-aš ki-it-ta-ru
 31 na-aš i-ga-at-ta-ru
 32 an-zi-da-za ti-i-e-er DINGIR^{MEŠ}
 33 an-zi-da-az-za me-mi-ir LUGAL^{MEŠ}
 34 an-zi-da-az nu-un-tar-nu-ut pa-an-ku-uš
 35 DUMU.NITA^{MEŠ}-uš ÉRIN^{MEŠ}-TI pi-i-e-er DIN-GIR^{MEŠ} LÚ-na-tar wa-al-ki-ia-u-wa-ar
 35a ma-a-an EN KARAŠ gi-mi-ri ḫa-tu-kiš-zi
 35b na-aš-ma-aš-kán ŠĀ MĒ ^{LÚ}KUR ZAG-na-aḫ-ḫi-iš-ki-iz-zi
 35c an-ze-el-wa-ma ^{LÚ}KALAG^{HLA} Ú-UL ZAG-na-aḫ-ḫa-an-zi

§3

36 [...] UN-aš
 37na-an ^{LÚ}ḪAL [... -]zi

§4

38 [...] x an-da a-ra-an-zi
 39 [...] (iš-) ḫu-u-wa-ai
 40 [...]ti-ia-nu-un
 41 [...] x (-) ú-i-ši-ia-la-aš-ša-m [u ? (- ...)]
 42 [...]
 43 [...] x - x - mi-it
 44 [... -š] a
 45 [...] x-ḫu-ui-an-za 𐎶𐎶𐎶

§5

46 [... -ḫ]i-wa-ar

§6

47 [wa] -x [o] xxxx [...]
 48 i-da-la-mu-uš ^{LÚ}[...]
 49 GIM -an i-ia-aš-wa-x [o o -ḫ] uu 𐎶 x -x [...]
 50 GIM - [an-na] gi-im-ma- [an-da] -aš ka-r [u ? - ...] ḫa-aḫ-ḫi-ma- [aš] x 𐎶 x e-ep-zi [...]
 51 i-da-l [a-] am-me-el ^{LÚ.MEŠ}ḫar-pa-na-al-li-uš ki- [...] ud-da- [na] -an-te-eš QA-TAM-MA ap-pa-an [du]
 52 na-at ḫu-u-up-ša-an-du

§7

53 am-me-el-ma ÉRIN^{MEŠ.HLA}-YA šar-ga-u-e-eš a-ša-an-du
 54 nu am-me-ia-an-ta-an šal-li-in DUMU.NITA at-ta-aš DINGIR^{MEŠ}-iš pa-aḫ-ša-an-ta-ru
 55 na-at-za ḫar-ša-an-ni-iš-ši ÜNAL s. 167 TI-an-ni du-uš-ga-an-ta-ru 𐎶

aynı şekilde soğumalı
 27 ve aynı şekilde sönmeli
 28 tıpkı taşın sağır olduğu
 29 ve sessizliği (gibi).
 30 Yayın, okların ve alminala kasabası taşın (aşağı) bırakılsın
 31 ve soğumasına izin verilsin.
 32 Tanrılar bizim yanımıza yürüdü.
 33 (Eski) krallar adımıza konuştu
 34 (ve) bizim tarafımıza acele ettiler.
 35 Tanrılar ordumuza erkeklik ve (cesaret) öğreti-len erkek evlatlar verdi
 35a bir ordu komutanı, askerî seferde endişe verici hale gelirse
 35b veya o askerî mücadelede düşman başarılı olursa
 35c savaşçılarımız başarılı değilse

36 [...] insan [...]
 37 [...] kâhin/falcı/sihirbaz onu [...]

38 [...] ulaşırlar
 39 [...]
 40 [...] savaşa gir?
 41 [...]
 42 [...]
 43 [...]
 44 [...]
 45 [...] rüzgar

46 [...]

47 [...]
 48 kötü niyetli [...]
 49 dığı zaman iken/nasıl [...].
 50 kış olduğu zaman [...] (ve) don tutar [...] yakalar
 51 kötü[lük...] düşman/hasım adamları? kızgınlas-tırmalı keza ele geçirmeli
 52 (ve) onları zararsız hale getirmeli.

53 Fakat benim adamlarım? askerlerim güçlü olabi-lir!,
 54 tüm anrılar genç ve gelişen oğlanları korusun!,
 55 kişiliklerinin ve hayatlarının tadını çıkarsınlar!

56 *an-zi-da-az ti-i-e-er* DINGIR^{MEŠ}
 57 *an-zi-da-az me-mi-ir* LUGAL^{MEŠ}
 58 *an-zi-da-az wa-aḫ-nu-ud šal-li-iš am-mi-ia-an-za ták-ša-an*
 59 *nu-un-tar-nu-wa-an-du* ÉRIN^{MEŠ}-YA
 60 *ku-iš-kán* DUMU.NITA-aš DUMU.MUNUS-aš a-aš-*ša*-wa-az pé-e-d[a- ...]

56 Tanrılar bizim tarafımızda durdu,
 57 (eski) krallar lehimize konuştu,
 58 bize göre genç (ve) büyüyenleri birlikte döndürüyor.
 59 Askerlerim kendi kendilerine acele etmeli.
 60 Hangi (her kim) oğul (veya) kız iyi yerden[...]

61 [o] x [...] x x x -wa x [...]

61 [...]

Satırların devamı kırıktır.

4.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 426.1.1= A: KUB 7.58 Vs. I + B: KUB 45.20 Vs. I-II + C: IBoT 2.118 Rs. IV

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin eylem süresi ya da günün hangi vaktinde yapıldığı metnin hiçbir yerinde belirtilmemiştir. Adından da anlaşılacağı üzere ordu düşman tarafından yenilgiye uğratıldığı anda ritüel, eyleme dönüştürülür. Ritüelin mekânı ise muhtemelen açık arazide, düşman tehlikesinden uzak bir yerdir.

Ritüelin Amacı

Ritüel, S. Koşak (*der Konkordanz der hethitischen Keilschrifttafeln*) ve E. Laroche tarafından (*Catalogue of of the text Hittites*) “Geri çekilen ordu için ritüel” ya da “Bozguna uğramış ordu için ritüel” olarak tanımlanmıştır. Ancak §2 35a-35c nolu satırlardaki şu ifadelerle: “...bir ordu komutanı askerî seferde korkutucu hale gelirse veya o askerî mücadelede düşman başarılı olursa, savaşçılarımız başarılı değilse...” baktığımızda, Hitit ordusunun savaşta başarı elde edememesi ve haliyle düşman ordusunun başarılı olması sonucu ritüelin konusunun bir geri çekilme ile ilgili değil, yenilgiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla “Savaşta yenilen ordu için ritüel” daha doğru bir başlıktır.³⁹³

³⁹³ F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 426.1.1 (INTR. 2016-10-04) Erişim tarihi 19.08.2019

Yukarıdaki paragrafta da açıkladığımız gibi metnin §2 35a-35c nolu satırlarında ritüelin amacı belirtilmiştir. Savaşmakta olan askerler arasında olumsuz bir durum ortaya çıkar ve Hitit ordusu yenilgiye uğrarsa ve bu mağlubiyetin etkisiyle askerler arasında Hattuša'ya dönme eğilimi ağır basmaya başlamışsa,³⁹⁴ askerler üzerinde analogi yöntemiyle bir arınma ritüeli eyleminin gerçekleştirilmesinin gerekli görülmesi ritüelin amacını da haliyle ortaya koymaktadır.

Mağlubiyetin sebebinin tanrıların desteğinin kaybedilmesi olduğunu düşünen Hititli rahipler, komutanlara ve askerlere bu ritüel eylemiyle öfkeleri dindirilen tanrıların, kadim kralların yeniden yanlarında olduğunu telkin etmiş ve böylece cesaretlendirilen askerler ve komutanlar tekrar düşmanla mücadeleye hazır hale gelmişlerdir.

Ritüel Katılımcıları

Ritüel metnini (KUB 7.58 Vs. I) tasarlayanın “büyücü kadın” *Ummaya* olduğu belirtilse de³⁹⁵ diğer askerî ritüellerin çoğunda olduğu gibi ritüeli yazanın adı, memleketi ya da mesleği gibi tanımlayıcı bir kelime bu metnin mevcut satırlarında geçmemektedir. Kümmel³⁹⁶ de tespitimizi desteklercesine KUB 7.58 Vs. I’ın, *Ummaya* ritüelleri kapsamında değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir.

Ritüeli gerçekleştiren görevlinin bulunduğu satır (§3 37) ve sonraki satırların aşırı bozuk olmasına rağmen günümüze kadar ulaşabilen ve bir unvana karşılık gelen ^{LÚ}HAL kelimesinin olduğu görülmektedir. “Kâhin” olarak adlandırılan³⁹⁷ ^{LÚ}HAL bazı Hititçe metinlerde “şarkı söyleyen rahip” olarak da görev yaptığı anlaşılmaktadır.³⁹⁸ Dolayısıyla ^{LÚ}HAL, kraliyet hizmetlerinde yer alan ve önemli ritüelleri gerçekleştiren büyücü-rahip (^{LÚ}SANGA) gibi Hatti Ülkesi’nin güvenliğinden sorumlu olan ordunun askerî seferde düşman tarafından

³⁹⁴ KUB 17.28 rev. IV 45-46, ayrıntı için bkz.: Kümmel 1967, ss. 150-152.

³⁹⁵ “Ordu ile ilgili bir büyü ritüelinde adı geçen büyücü kadınlardan biri de Ummaya’dır. Ummaya, Boğazköy’de henüz rastlanmayan Hurri kökenli bir kadın ismi olup, söz konusu ismin yalnızca Nuzi (Hurri dili) metinlerinde telaffuz edilmiş olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu kadının büyü ritüeli “*Hitit ordusu zor duruma düştüğünde ve düşman başarılı olduğunda*” gerçekleştirilmektedir.” Bkz.: Cengiz 2014, s. 196-197; Reyhan 2016b, s. 110-111; CTH 426.1 üzerinde kayıtlı KUB 7.58 ve KUB 45.20 metinleri Ummaya tarafından yazılan Hurri orijinli ritüellerdir. Bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 426.1.1 Erişim tarihi 19.08.2019

³⁹⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Kümmel 1967, s. 143; Haas 1988, s. 15.

³⁹⁷ Reyhan 2003, s. 115.

³⁹⁸ KBo 55.233 (2120/g) (+) KUB 20.28 (Bo 2699) (Yeni Hitit) (CTH 626) V¹⁷ 11’ [LUG]AL MUNUS.LU-GAL TUŠ-aŠ ^DŠi-mi-Šu-ú-un 12’ [a]-ku-ua-an-zi 13’ GİŠ DINANNA.TUR ^{LÚ}.MEŠ *hal-li-ia-ri-eŠ* SİR^{RU} KI.MIN “[Kr]al (ve) kraliçe oturarak tanrı Şimišu (için) [i]çerler. Küçük lir çalınır. Şarkıcı rahipler şarkı söyler. Aynı şekilde.” Bkz.: Aslantürk 2019b, s. 347.

mağlup edilmesi sonucu gerçekleştirilen bir ritüel eyleminde dini bir görevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Olumlu kehanetler ve düzenli şekilde gerçekleştirilen ritüellerin performansı, şüphesiz askerlerin moralini canlı tutmada hayati bir öneme sahipti.³⁹⁹ Bu nedenle askerî bir seferde savaşçı olmayanlar (geri hizmette olanlar) arasında kehanet ve ritüel uygulamaları hakkında bilgi sahibi yeterli sayıda insana da ihtiyaç duyulmaktaydı.

Ritüelde Kullanılan Objeler

GIŞ *alanzanaš* (*artet*) “*alanzana* ağacı (tırtıklı)”

ḫuwalliš “ardıç kütüğü koru”

NA₄ “taş”

úiteni “su”

URU *Alminalaš* NA₄ “*Alminala* kasabası taşı”

GI-za “yay sicimi”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. işlem: (§1 10-12) “*O [...] bir alanzana-ağacı [...] tırtıklı, ağzıyla [...], kendin için söz [...]*” bu satırlardaki kelimelerden muhtemelen büyüsel bir işlemin yapıldığı anlaşılmaktadır. Fakat aşırı bozukluğu nedeniyle metnin bu bölümü, işlemin detayı hakkında değerlendirme yapacak kadar veri sunmamaktadır.

2. işlem: (§2 22-25) Ardıç kütüğü koru ve [bir kızgın taş] (suyun) içine atılır ve ardından kütük korunun ve kızgın taşın cızırdadıktan sonra soğumaları ve ses çıkarmamaları eylemi yapılır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Savaşta mağlup olan Hitit ordusu için arınma ritüelinde uygulanan teknikleri şu şekilde sınıflandırabiliriz;

³⁹⁹ Lorenz 2014, s. 44.

1. Benzetme (Analoji) Metodu

Doğada olup biten olayların gözlemine dayanan bu metodun amacı benzetme yoluyla hedeflenen sonucu elde etmektir. Bu tanımlamadan hareketle incelediğimiz ritüelde bu metodun uygulandığını görmekteyiz. Korlanmış kütüğün ve ısıtılmış taşın suyun içine atıldıktan sonra soğuması ve sessiz hale gelmesi ile askerlerin cesaretinin, yeteneğinin ve tecrübesinin de soğuması ve durağanlaşması arasında eylemsel bir büyü ilişkisi kurulmuştur. Bu büyüsel eylemle savaş meydanında düşman tarafından mağlup edilen komutanın ve askerlerin erkekliği, savaşma becerilerini ve keşif yeteneklerini tekrar kazanabilmeleri için sakinleşmeleri, sıcak bir malzemenin suya atıldığında soğuyup sakinleşmesine benzetilmiştir. Bu benzetmeyle “benzer benzeri oluşturur” ilkesinden hareket edilmektedir. Dolayısıyla suya atılan odun kuru ve sıcak taşların soğuduğu ve sessizleştiği gibi askerlerinde yenilgi nedeniyle gergin halleri sakinleşecek ve moralleri artacaktır. Burada odun kuru ve kızgın taşlar benzetme sembolü, bu sembollerin suya atılıp soğutulması ise benzetme eylemidir.

Aynı benzetme eylemi askerlerin silahları içinde uygulanır: (§2 28-30) “*tıpkı taşın sağır olduğu ve sessizliği (gibi), yayın, okların ve alminala kasabası taşın (aşağı) bırakılsın ve soğumasına izin verilsin*”

Yine düşman askerleri için beddua yapılırken “benzer benzeri oluşturur” ilkesine başvurulduğu görülmektedir: (§6 50-52) “*kış olduğu zaman don tuttuğu [...] yakaladığı (gibi) kötülük, düşmanları ele geçirmeli ve onları zararsız hale getirmeli.*” Muhtemelen burada kötülük, aşırı soğuk sonucu oluşan dona benzetilerek donun bir şeyi tutup bırakmaması gibi kötülüğünde düşman askerlerini tutup zararsız hale getirilmesi hedeflenmiştir. Burada “soğuktan donma” eylem sembolü, donan bir nesnenin sabit olması yani hareket edememesi ise benzetme eylemidir. Dolayısıyla doğadaki bir olayla benzerlik kurulmuş ve bu yolla kötülük zararsız hale getirilmeye çalışılmıştır.

2. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüelin yazılı olduğu tabletin aşırı bozuk olması sonucu sadece tespit edilebilen ritüel objelerine baktığımızda, tanrılara sunulmak amacıyla hazırlanan herhangi bir hayvan, yiyecek ya da içecek gibi bir malzemenin olmadığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle tanrıya bir

ikram yapılmadan sadece büyüsel bir eylem ya da eylemlerde bazı objelerin kullanılmaları ardından askerleri olumsuz etkileyen uğursuzluğun (tanrıların ikna edilmesinden sonra) uzaklaştırılmış olduğu şu sözlerden anlaşılmaktadır: (§2 32-34) “*tanrılar bizim yanımıza yürüdü; (eski) krallar adımıza konuştu; bizim tarafımıza acele ettiler.*” Savaşmaktan yorgun düşen ve bu nedenle gergin olan Hititli askerlerin bozuk morali, odun ateşi koruna ve bu kordan dolayı ısınmış taşlara benzetilerek gergin halleri sakinleştirilmeye çalışılmıştır. Bunun yanında silahların da soğuması için yere bırakılmış ve tanrıların Hitit askerleri tarafından olması amaçlanmıştır. Özellikle askerlerin erkekliği ve cesareti tekrar kazanmaları için kadim Hitit kralları,⁴⁰⁰ tanrılarla konuşarak yanlarında olmasını istemişlerdir.⁴⁰¹

Askerlerden kötülüğün uzaklaştırılması için sadece tanrıların ikna edilmesi yeterli görülmemiş bunun yanında düşmanın kötülüğe yakalanarak zararsız hale getirilmesi için yine dua edildiği anlaşılmaktadır: “(§6 50-52) *Kış olduğu zaman don tuttuğu [...] yakaladığı (gibi) kötülük, düşmanları ele geçirmeli ve onları zararsız hale getirmeli.*”

Üzerine musallat edilen kötülüklerle düşman ülkeyi düşmanca hareket edemez hale getirmesi için tanrıdan yardım istenirken ileride düşmanla savaşacak olan Hattili erkek çocukların ve gençlerin korunması ve iyi yetiştirilmeleri için yine tanrılara dua edilmektedir: (§7 53-55) “*fakat benim askerlerim güçlü olabilir! Atam tanrılar genç ve gelişen oğlanları korusun! Kişiliklerinin ve hayatlarının tadını çıkarsınlar!*”

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 35a *ha-tu-kiš-zi*: “korkunç hale gelmek”, “korkutucu olmak”, “ürkütücü” gibi anlamlara sahip kelimenin “huşu verici hale gelmek” gibi zıt anlamı da mevcuttur.⁴⁰² Olumsuz bir durumu belirtmesi nedeniyle kelimenin anlamı “korkunç hale gelmek” daha uygun düşmektedir.⁴⁰³

⁴⁰⁰ Hitit dininde ölen kralların tanrı makamına ulaştığı inancı vardır, *nu-za ABI.IA kuuapi DINGIR^{LIM}-iš DÜ-at* “...o zaman, babam tanrı oldu.” KBo III 4 I 4, Bkz.: Kammenhuber 1969, s. 349.

⁴⁰¹ Beal 1995b, s. 73.

⁴⁰² HTBS 2016b, s. 181.

⁴⁰³ Friedrich 1926, s.181; AHG 1936, s. 48.

§2 22 *hu*]-*wa*]-*al-li*]-*i[š*: ^(Glš)*hulli-/huwalli-/huwalliššanant-*, GUR, gibi farklı yazım formlara sahip kelime, ağacın yanmasıyla oluşan “kor”, “köz”, “çam kozalağı”, “odun kömürü?” anlamlarını ifade etmektedir.⁴⁰⁴

§2 22 *an-da pé-eš-ši-[ia]*: fiil formuna sahip kelime, “içine atmak”, “üzerine fırlatmak” anlamına karşılık gelmektedir.⁴⁰⁵ Kelime, odun korlarının ve kızdırılmış taşların suyun içine atılması eylemini ifade etmektedir.

§2 23 *táš-ku-pa-iz-zi: taškupai-* fiil kökünden gelen kelime, “bağırma”⁴⁰⁶, “çağırma”, “inlemek”, “ulumak”, “cızırdamak”, “ağıt yakmak” gibi benzer anlamlarına karşılık geldiği anlaşılmaktadır.⁴⁰⁷ Coğul eki haliyle kullanılan kelime için suyun içinde “cızırdarlar” anlamının daha uygun olduğunu düşünmekteyiz.

§2 24 *i-ga-e-et-ta: egai-/igai-* fiil kökünden türetilen kelime, “soğumak”, “donmak”, “buz kesilmek”, “felç olmak” olarak ifade edilmektedir.⁴⁰⁸ Hoffner, kelime için aynı düşünceyle “soğuk hale gelmek” anlamını uygun görmüştür.⁴⁰⁹

§2 25 *ka-ru-uš-ši-[ia]-zi: karuššiya-* fiil köküne sahip kelime, “susmak”, “sessizce bakmak”, “ses çıkarmamak”, “çenesini kapatmak” anlamlarına sahiptir.⁴¹⁰ Ritüelde suyun içine atılan odun koru ve taşın cızırdayarak soğumasından sonra “sessiz hale gelmesini” ifade etmektedir.

§2 26 *ha-lu-ga-aš-*: *haluki-/halugi-* sıfat köküne sahip kelimeyi Ünal, “haberle ilgili” olarak değerlendirmiştir.⁴¹¹ Beal, makale çalışmasında (Hittite military rituals) kelime için aynı şekilde “haberler” anlamını uygun görmüştür.⁴¹² HED de⁴¹³ ise kelimeye “görev” olarak farklı bir anlam yüklenmiştir. Tercümesi net olmayan bu kelime hakkında erkekliği ve

⁴⁰⁴ HW2 1975-1998, s. 808a; Torri 2003, s.131; HTBS 2016b, s.198, 768, 772.

⁴⁰⁵ HTBS 2016b, s. 412.

⁴⁰⁶ Ramat 1980, s.118; Beckman 2019, s. 86.

⁴⁰⁷ HTBS 2016b, s. 529.

⁴⁰⁸ HED 1984a, s. 257; HTBS 2016b, s. 112.

⁴⁰⁹ EHG 1967, s. 31.

⁴¹⁰ HTBS 2016b, s. 268.

⁴¹¹ HTBS 2016b, s. 145.

⁴¹² Beal 1995b, s. 73, dn. 30.

⁴¹³ HED 2013, s. 42-43.

savaşma becerilerinin yanında muhtemelen askerlerin haber alma ya da bilgi elde etme becerileri ifade edilmek istenmiştir diyebiliriz.

§2 30 ^{URU} *Al-mi-na-la-aš* NA₄: Kelime, “Alminala Kasabası taşı” olarak ifade edilmektedir.⁴¹⁴ Madenin nereden çıkarıldığı açık olsa da cevher özelliği ile ilgili bilgi yoktur.

§2 32 *ti-i-e-er*: *tiya-* fiil formundaki kelime, “girmek”, “yürümek”, “bir yerde durmak”, “dikilmek”, “yerini almak”, “vaziyet almak”, “savaşa, döğüşe, sportif bir yarışa girmek, tutuşmak, başlamak” gibi benzer anlamlara sahiptir.⁴¹⁵ Kelimeyle tanrıların Hitit tarafında “vaziyet aldığı” ifade edilmek istemektedir.

§2 33 *me-mi-ir*: *mema-* /QABU/DU, fiili “konuşmak”, “söylemek”, “demek”, “zikretmek”, “ifade etmek”, “açıklamak”, “alıntı yapmak”, “okumak” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁴¹⁶ Kelimeyle eski kralların tanrılarla konuştuğu belirtilmektedir.

§2 35 *wa-al-ki-ia-u-wa-ar*: “öğretmek”, “eğitmek”, “bilgilendirmek”, “yetiştirmek” anlamlarına karşılık gelen fiil⁴¹⁷, tanrıların eğitimci rollerinin olduğunu ve Hitit ordusuna erkeklik ve cesaret öğrettiklerini ifade etmektedir.

§2 35a *ha-tu-kiš-zi*: Ünal,⁴¹⁸ kelimeyi “korkunç hale gelmek”, “korkutucu olmak”, “ürkütücü”, “huşu verici hale gelmek” gibi farklı anlamlarda tercüme etmeyi uygun görmüştür. Kelimenin savaşı kaybeden ordu komutanının durumunu ortaya koymak amacıyla yazılmış olduğu gayet açık olsa da ordu komutanının olumsuz durumunun ne olduğu belli değildir.

§6 50 *ha-ah-ḫi-ma-*: Daddi ve Polvani kelimeyi “soğumak” ve “donmak” olarak tercüme etmiştir.⁴¹⁹ Hoffner da kelimenin anlamı için yaz kuraklığından kaynaklanan bitki örtüsünün solması olarak değil “don” ile ilgili olduğunu belirtmiştir.⁴²⁰

⁴¹⁴ Beal 1995b, s. 73, dn. 31.

⁴¹⁵ HTBS 2016b, s. 540.

⁴¹⁶ HTBS 2016b, s. 348-349.

⁴¹⁷ HTBS 2016b, s. 580.

⁴¹⁸ HTBS 2016b, s. 181.

⁴¹⁹ Daddi 1990 s. 59, dn. 14; ayrıca bkz.: Beal 1998, s. 84.

⁴²⁰ Hoffner 1990, s. 14.

§8 51 ^{LÚ.MEŠ} *har-pa-na-al-li-* : Kelime, “düşman”, “hasım”, “karşı gelen kimse” olarak ifade edilmektedir.⁴²¹ Kelimenin geçtiği paragrafta Hitit ordusunu mağlup eden “düşmanı” kötülüğün kızgın (*-an-te-eš*) hale sokarak ele geçirmesi ve Hitit askerlerine karşı zarar veremeyecek duruma gelmesi istenmektedir. Zira Hitit ordusunun mağlup olması sonrasında gerçekleştirilen bu ritüelde Hitit askerleri ve silahlarının “ısınması”, “kızgınlaşması” odun kuru ve ısıtılmış taşın durumuna benzetilmiştir.

§8 53 *šar-ga-u-e-eš*: *šarku-/* KALAG şeklinde farklı yazılış formlarına sahip bu sıfat “yüksek”, “yüce”, “saygın”, “güçlü”, “kudretli”; “seçkin insan”, “kahraman” gibi farklı anlamlara karşılık gelmektedir.⁴²² Hitit askerinin düşman askerinden farklı olarak sahip olduğu özellik, bu sıfatla vurgulanmaktadır.

§8 58 *šal-li-iš*: *šalai-/šallai-* gibi farklı yazım formlarına sahip fiil, “büyümek?”, “gelişmek?” olarak tercüme edilmektedir.⁴²³ Kelime, özellikle Hititli erkek çocukların asker olarak yetiştirildiklerini belirtmektedir.

§8 54-58 *am-mi-ia*: Kelime, “bir kalkışma”, “hareket eylemini” bildiren bir isim köküdür. *taš*=umme “bağışlamak”, *fahr*=umme “iyilik etmek”, *-umma epéšu* gibi kök hali oluşumlar özellikle Nuzi metinlerinde görülmektedir.⁴²⁴ Ünal, *EPÉŠU* fiilini “işe kalkışmak” olarak tercüme etmiştir.⁴²⁵

§8 59 *nu-un-tar-nu-*: Kelime, “acele etmek”, “bir şeyin içine dalmak”, “hızlı davranmak” olarak ifade edilmektedir.⁴²⁶ Tanrıların tekrar Hitit tarafına çekilmesiyle askerlerin muhtemelen tekrar savaş için hızlı davranmaları gerektiği vurgulanmaktadır. Metnin ortasında (§2 34) tanrıların Hitit tarafına doğru “acele ettikleri” belirtilmiştir.

⁴²¹ Soysal 2016, s. 423; HTBS 2016b, s. 166.

⁴²² HTBS 2016b, s. 463.

⁴²³ Beckman 2019, s. 85; HTBS 2016b, s. 447.

⁴²⁴ Wegner 2007, s. 97.

⁴²⁵ HTBS 2016b, s. 741.

⁴²⁶ HTBS 2016b, s. 381.

4.2. Savaşta Mağlup Olan Hitit Ordusu İçin Arınma Ritüeli: CTH 426.2

Transkripsiyon ve Tercüme⁴²⁷

Ay. IV

§1

1 *ma-a-an ÉRIN^{MEŠ} H^{LA} IŠ-TU LÚKÚR hu-ul-[li]-an-ta-ri*
2 *nu SÍSKUR EGIR ÍD kiš-an ha-an-da-an-zi*

1 Ordu düşman tarafından yenildiği zaman
2 akarsuyun arkasında bir ritüel hazırlarlar.

Öy. IV

3 *nu EGIR ÍD UN-an MÁŠ.GAL UR.TUR*
4 *ŠAH.TUR iš-tar-na ar-ha ku-ra-an-zi*
5 *nu ke-e-ez MÁŠ^{H^{LA}} ti-ia-an-zi*
6 *pé-ra-an-ma GÍŠ^{H^{LA}} ha-at-tal-ki-iš-na-aš KÁ.GAL-aš i-ia-an-zi*
7 *nu-uš-ša-an ti-ia-mar še-er ar-ha hu-it-ti-ia-an-zi*
8 *nam-ma KÁ.GAL pé-ra-an ke-ez-za pa-aḫ-hu-ur wa-ar-nu-wa-an-zi*
9 *ke-ez-zi-ia pa-aḫ-hu-ur wa-ar-nu-wa-an-zi*
10 *nu-kán ÉRIN^{MEŠ} iš-tar-na ar-ha pa-[an-zi]*
11 *GIM-an-ma-aš-kán ÍD-an ta-[pu-ša] a-ri*
12 *nu-uš-ma-aš-kán wa-a-tar ša-ra-a pa-ap-pár-aš-kán-zi*
13 *EGIR-an-da-ma-za gi-im-ra<-aš>SÍSKUR i-en-zi*
14 *gi-im-ra-aš GIM-an SÍSKUR iš-ša-an-zi*

3 Akarsuyun arkasında, 1 adamı, 1 erkek keçi, 1 köpek yavrusunu (ve) 1 domuz yavrusunu ortadan ikiye keserler.
4 Bir tarafa (bir) yarısını koyarlar
5 ve diğer tarafa da (diğer) yarısını koyarlar.
6 Ön tarafta dikenli çalı ağacından bir geçit yaparlar
7 (ve) üzerine bir ip çekerler.
8 Geçidin önünde ya da bir tarafta ateş yakarlar
9 (ve) diğer tarafta da ateş yakarlar.
10 Askerler ortaya doğru yürürler.
11 Akarsuya vardıklarında
12 onlara su serperler.
13 Bundan sonra, savaş ritüelini gerçekleştirin,
14 her zaman savaş ritüeli nasıl yaparlarsa.

Kolophon

15 6 ŠI-PAT QA-TI
16 *ma-a-an-na DINGIR^{MEŠ} (d30)-aš ša-ki-ia-az-zi*
17 *ma-a-an-na ÉRIN^{MEŠ} LÚKÚR-aš hu-ul-li-ia-az-zi*
18 *ŠU^m SA₅-a-pa-la*

15 6 büyü bitti.
16 ay (tanrı Sin) bir işaret/kehanet verdiğinde
17 düşman, (Hitit) orduyu yendiğinde
18 ^mSA₅-a-pa-la'nın elinden.

4.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 426.2=KUB 17.28 Rs IV 45-56

⁴²⁷ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 426.2 (Erişim tarihi 20.08.2019); Kümmel 1967, ss. 150-152; Neu 1968a, s. 115; Beal 1995b, s. 74; Masson 1950, ss. 5-25; Bechtel 1935, s. 120-121; Collins 1990, s. 219-220; Rollinger 2000, s. 67; Haas 1994, s. 899; Bryce 2002, s. 184.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin eylem süresi ya da günün hangi vaktinde yapıldığı metinde belirtilmemiştir. Ordu düşman tarafından yenilgiye uğratıldığında eyleme dönüştürülen bu ritüelin mekânı ise düşman tehlikesinden uzak ve akarsuya yakın bir yerdir.

Ritüelin Amacı

Önceki ritüelde (CTH 426.1.1) Hitit ordusunun yenilgiyle karşılaşması durumunda buna sebep olduğu düşünülen kötülüklerden arınmayla ilgili yapılan uygulamalardan bahsetmiştik. Yine incelemekte olduğumuz bu ritüelin baş tarafında yer alan: (§1 1-2) “*Ordu düşman tarafından yenildiği zaman, nehrin arkasında bir ritüel hazırlayın*” cümlesinde de ifade edildiği gibi düşmana karşı yenik düşen ordu üzerinde bir arınma eyleminin gerekliliği vurgulanmıştır. Dolayısıyla ritüel metnini tablete yazanın (^mSA₅-a-pa-la) eliyle, ritüeli tasarlayan büyücü/rahip(?), metnin başında ritüelin amacını açıkça ortaya koymuştur. Üzerlerine musallat olan uğursuzlukların etkisiyle cesaretlerini kaybederek mağlup olan Hititli askerlere kesilerek ikiye ayrılan bir insan ve hayvanlar, üzerine ip çekilen dikenli ağaç dalları, iki tarafa yakılan ateş ve ırmak suyu ile gerçekleştirilen bir dizi arınma büyüleriyle motivasyon telkin edilerek tekrar düşmanla mücadele cesareti verilmeye çalışılmıştır. Ordunun düşmana yenilmesine sebep ne olursa olsun çalı ağacı dikeninin kazımasıyla, ateşin yakmasıyla, suyun arındırmasıyla ve ikiye kesilen cesetlerin enerjisiyle askerlerin üzerinden kötülükler, uğursuzluklar uzaklaştırılmaya çalışılmış ve daha sonra savaş alanında nasıl yapıldığı belirtilmeyen normal savaş ritüelinin de tamamlanmasıyla askerlerin cesareti, morali ve enerjisi yenilenmiştir. Sonuçta Hitit ordusu yenilginin bütün etkilerini geride bırakmış ve böylece yüksek moralle zafere doğru ilerlermiştir.

Ritüel Katılımcıları

Salgın hastalık ritüelleri hariç incelediğimiz diğer askerî ritüellerin çoğunda olduğu gibi ritüeli yazan kişinin adı, memleketi ve mesleği gibi tanımlayıcı bilgiler incelediğimiz bu ritüel metinde yer almamıştır. Ancak anonim tabletin yazıcısının (kopyacısının) adı

(ŠU⁴²⁸ mSA₅-a-pa-la⁴²⁹ “mSA₅ Pala’nın elinden”) metnin sonuna yazılmıştır.⁴³⁰

Kötülüklerden arınmaları için hazırlanan geçitte yürüyen ve daha sonra ulaştıkları akarsudan üzerlerine su serpilerek manevi kirliliklerden de arındırılan askerler (ÉRIN^{MEŠ}), belki de komutanlar ve ordu komutanı ritüel eyleminin görünen katılımcıları arasındadır.

Metni kopya edenin ismi yazılmış olsa da rahip, kâhin ya da büyücü gibi ritüel eylemlerini gerçekleştirmekle sorumlu unvanların herhangi biri metinde geçmemektedir. Her ritüelin mutlaka uzman bir görevli tarafından gerçekleştirilmesi gerektiği ve Hatti Ülkesi’nin güvenliğinden sorumlu ordunun düşmana karşı yürüttüğü askerî sefer sırasında gerçekleştirilen bir ritüel olması nedeniyle muhtemelen ritüeli gerçekleştiren dini görevli, kraliyet hizmetinde yer alan “büyücü”, “kâhin”, “rahip/rahibe” unvanlardan biriydi.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Canlı objeler:

UN-an “adam”

MÁŠ.GAL “teke/erkek keçi”

UR.TUR “köpek yavrusu”

ŠAḪ.TUR “domuz yavrusu”

Diğer objeler:

GIŠ^hhattalkišnaš KÁ.GAL-aš “akdiken/alıç ağacından bir geçit/kapı”

tiyamar “ip”

paḥḥur “ateş”

watar “su”

⁴²⁸ ŠU=kešsar kelimesi “el” anlamına karşılık gelmektedir. Bkz.: HTBS 2016b, s. 486; Kloekhorst 2013, s. 7.

⁴²⁹ Bu isim için Maruwapala veya benzeri bir okuma önerilmiştir. Bkz.: HZL 1989, s. 136 not. 89; Gordin 2008, s. 223.

⁴³⁰ Torri 2004, s. 131.

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır. Metnin 15. satırında 6 büyüden (6 *ŠI-PAT*) bahsedilmiştir. Majik işlemler başlığı altında bizde 6 adet büyü eylemini tespit etmiş bulunmaktayız.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. işlem: (§1 3-5) Akarsuyun arkasında 1 adam, 1 erkek keçi, 1 köpek yavrusu (ve) 1 domuz yavrusu ortadan ikiye kesilir. Bu kesilen parçalar geçit oluşturmak için iki tarafa yerleştirilir.

2. işlem: (§1 6) İnsan ve hayvan parçalarından oluşturulan ritüel geçidinin ardından dikenli çalı ağacından bir geçit yapılır.

3. işlem: (§1 7) Dikenli çalı ağacından yapılan geçidin üstüne bir ip çekilir.

4. işlem: (§1 8-9) Askerlerin arasından geçmesi için 1. ve 2. majik işlemlerinde oluşturulan geçitlerin ön tarafına her iki tarafa ateş yakılarak bir koridor yapılır.

5. işlem: (§1 10) Birinci, ikinci ve üçüncü işlemlerde oluşturulan koridorlardan asker akarsuya doğru yürütülür.

6. işlem: (§1 11-12) Askerler akarsuya vardıklarında bu akarsudan üzerlerine su serpilir.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Savaşta mağlup olan Hitit ordusu için arınma ritüelinde askerler üzerinde kirliliğe karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Ritüelde tek olarak uygulanmış olduğunu tespit ettiğimiz bu metodun genel özelliği ayini yaptıran kişi üzerindeki kötülüğün çeşitli objelere aktarılması ya da kötülüğün bedensel kirlilik gibi kabul edilip kurban sahibinden uzaklaştırılması için maddi temizlik

uygulamalarından yararlanılmasıdır.⁴³¹ İncelediğimiz ritüele baktığımızda ise bu metotla ilgili olarak çeşitli eylemlerin yer aldığı görülmektedir.

Açıklamasını yaptığımız bir önceki ritüelde (CTH 426.1.1) Hitit ordusunun düşmana karşı yenildiğinde hangi büyüsel arınma tekniklerinin uygulanmış olduğundan bahsetmiştik. Bu arınma teknikleri arasında insan ve hayvanların kesilerek ikiye ayrılması, arınma koridorunun oluşturulması gibi uygulamaların hiçbiri bulunmamaktaydı. Üzerinde durduğumuz bu ritüelde ise özellikle ikiye ayrılan insan ve hayvanların arasından, hazırlanan dikenli kapıdan ve iki tarafa yakılan ateşin arasından geçirilen askerler, çok katı ve ürkütücü tekniklerle kötülüklerden temizledikleri anlaşılmaktadır.⁴³² Buradan anlaşılıyor ki Hitit ordusu, düşman tarafından yenilgiye uğratıldığı zaman farklı arınma teknikleri ve objeleri kullanılarak manevi temizliğe tabi tutulabilmekteydiler.

Elbette kâhinlerin ve büyücülerin savaştan önce sarfettikleri bütün çabalara rağmen Hitit ordusunda düşmana karşı mağlubiyetler yaşanabilmekteydi. Metinde belirtildiği gibi ordu düşman tarafından yenildiğinde akarsuyun uzak kenarında bir ritüel gerçekleştirilmiştir. Belirtilen yerde ne *nakušši* ne de *tarpalli* diyemeyeceğimiz⁴³³ bir insan, bir keçi yavrusu, bir köpek yavru ve bir domuz yavrusu kesilerek ikiye ayrılmıştır. Her birinin yarısı sağ ve diğer yarısı sol tarafa yerleştirilmiş ve önlerine ise üzerine ip çekilen dikenli çalı ağacından bir geçit yerleştirilmiştir.⁴³⁴ Öte yandan kurban edilerek ikiye kesilen hayvanların ve bir insanın iki parçası arasından geçerek arınma ile ilgili bir çemberin içinden, dikenli ağaçlarla vb. malzeme ile bölünmüş bir açıklıktan geçerek iyileşme aynı yönde yoruma açık bir durumdur.⁴³⁵ Burada, Loisy'in⁴³⁶ şu sözlerine de ayrıca müsaade etmek gerekmektedir: “*Ordunun [...] kurban parçaları arasından geçmesi, kurban cesetlerine bağlanan tüm kirliliklerin, kötü etkilerin ve kötü şansın geride bırakılması anlamına geldiğini varsaymak yerinde olacaktır. Ritüel metni, basitçe dinlenmeden yürüme talimi sonrasında askerî sefere doğru bir hareketi işaret etmemektedir ve hepsinden öte, yapılan işlemler etkili bir aklanma ve arınma sürecidir. Benzer durum, dar bir açıklıktan bir insanın geçirilmesinde de*

⁴³¹ Reyhan 2003, s. 121.

⁴³² Klinger 2002, ss. 456-458.

⁴³³ Collins 2006, s. 181.

⁴³⁴ Masson 1950, s. 6-7.

⁴³⁵ Masson 1950, s. 19.

⁴³⁶ Loisy 1920, s. 334-335.

görülmektedir. Örneğin, tedavi etmek amacıyla ağaçlarla bölünmüş bir yoldan hastalar geçirilmesi aynı amaca hizmet etmektedir.”

Farklı renklerde hazırlanan ipler, kötülükleri çekmesi için incelediğimiz diğer askerî ritüellerde de ritüel malzemeleri arasında yer almıştır. Bu metinde de dikenli çalı ağacından inşa edilen geçidin üstüne rengi belirtilmeyen bir “ip-halat” *tiyamar* çekilmiştir. İkiye ayrılan insan ve hayvan bedenleri arasından geçen askerler dikenli çalı ağacından yapılan geçitten geçerken hem ağaca hem de çekilen bu ipe kirliliği aktarmışlardır.

Temizliği amaçlayan büyü ritüellerinde, kurban sahibine uygulanan en etkili yöntemlerden biri de onu ateşin içinden geçirmektir (IZI *ištarna arħa uua-*).⁴³⁷ İncelediğimiz metinde de görüldüğü gibi iki tarafa yakılan ateşin arasından geçen askerler, bütün kirlerini ve üzerindeki lanetleri ateşin içinde bırakarak arınmışlardır demek herhâlde yanlış olmaz.

Ritüellerde en çok başvurulanan arınma yöntemlerinden biride vücuda su serpererek temizlenmedir. CTH 644’te savaş arabasını çeken atlara da uygulandığı görülen bu teknikle kirliliğinin yani ritüele sebep kabul edilen olumsuz durumun bedensel kirlilik gibi insandan uzaklaştırmaya çalışılmaktadır.⁴³⁸ Dolayısıyla askerler son aşama olmak üzere vardıkları ırmakta üzerlerine su serpilerek kirlerden manevi olarak arınmışlardır.

Bağlantı kurma ve aktarma metodu çerçevesinde uygulanan bu işlemler neticesinde kurban sahibi yani askerler ile ikiye kesilen insan ve hayvan cesetleri, dikenli ağaç, gerilen ip, yakılan ateş ve nehir suyu gibi ritüel objeleri arasında bağlantı kurulmuş ve sonuçta askerler, kötülüklerden ya da manevi kirlerden arındırılmışlardır.

Her zaman nasıl uygulanıyorsa aynı şekilde bir savaş ritüelinin uygulanması da tavsiye edilerek metin sonlandırılmıştır.⁴³⁹

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 6 UN-an: Kelime, “insan”, “adam”, “şahıs”, “birey”, “kişi”, “halk” anlamlarına

⁴³⁷ Reyhan 2003, 127.

⁴³⁸Goetze 1957, s. 155; Reyhan 2003, s. 124;

⁴³⁹ Beal 1995b, s.74.

karşılık gelmektedir.⁴⁴⁰ Bir “insan” ritüel malzemesi olarak seçilmiş ve askerlerin arasından geçmesi amacıyla kesilerek ikiye ayrılmıştır. Hititlerde insanın kurban edildiğine dair referans sayılabilecek tek bilgi kaynağını incelediğimiz bu anonim metin oluşturmaktadır.⁴⁴¹ Ordu için gerçekleştirilen bu ritüelde “insan” UKÛ (UN) terimi kullanılsa da kurban edilen insan, muhtemelen bir mahkûmdur.⁴⁴² Yine başka metinde de⁴⁴³ “insan” köpek, domuz ve boğa ile aynı satırda yer almıştır. Bu metinde “insana” bir mahkûm (LÛŠU.DAB) denmektedir. Ancak mahkûmun kurban edilmesine dair kesin bir kelime geçmemesine rağmen kurban edilen köpek, domuz ve boğa ile birlikte anılması kurban edilme ihtimalini kuvvetlendirmektedir.⁴⁴⁴

§1 6 ^{GIŠ}*ha-at-tal-ki-iš-na-aš*: Kelime, “dikenli çalı” anlamına karşılık gelmektedir.⁴⁴⁵ İncelediğimiz ritüelde olduğu gibi yavru köpeğin ikiye kesilmesi, başka ritüelde de⁴⁴⁶ geçit (KÁ.GAL) kelimesi ile beraber yazılmıştır. Bu ritüelde kirli olduğu ya da üzerinde kötülük bulunduğu düşünülen asker ya da sivil insanlar, dikenli çalıdan yapılan geçitten yürütülerek arınma eylemine tabi tutulmuşlardır.

§1 6 *ti-ia-mar*: *tiya*- “bağlama” fiilinden türetilen⁴⁴⁷ kelime, “ip”⁴⁴⁸, “halat?”, “ip-lik?”, “kırap?” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁴⁴⁹ İnsan ve hayvanların ikiye ayrılmış parçalarının önünde dikenli çalı ağaçtan geçit yaparlar ve üzerine bir *tiyamar* uzatırlardı.⁴⁵⁰ Dolayısıyla dikenli çalı ağacı kirliliği kazırken bu geçidin üzerine uzatılan “ipin” de kirliliği çektiği düşünülmektedir.

⁴⁴⁰ HTBS 2016b, s. 68.

⁴⁴¹ Collins 1990, s. 220.

⁴⁴² Mouton 2004, s. 95.

⁴⁴³ CTH 455 (KUB 17.17): (8)]x an-da ap-pa-an-da 2 GÍR LÛ MUḪALDIM[(9)] x ^{GIŠ}GU.ZA *har-du-up-pé-eš* 1 GUD.M[AH? (10) I?]^{LÛŠU.DAB} 1 ŠAH.TUR 1 UR.GI₇ 2 ^{DUG}KU-KU-[UB]İ.DUG.GA, “(8)gereken iki mutfak bıçağı (9)ağaç-kamış oturak, 1 boğa, (10)1 mahkum, 1 domuz, 1 köpek, 2 sürahi” bkz.: Kümmel 1967, s. 153; Collins 1995b, s. 220; Masson 1950, s. 8.

⁴⁴⁴ Masson 1950, s. 8-9.

⁴⁴⁵ KBo XIV 86 I 6 *nu hariyas kuiš* ^{GIŠ}*hattalkišnaš* “vadinin dikenli çalısı” bkz.: HED 1991, s. 256.

⁴⁴⁶ VBoT 24 i-34 [nu a-ra-a]ḫ-za KÁ.GAL ^{GIŠ}*ha-tal'-ke-eš-na-aš i-ia-u-e-ni* “[açık arazide] dikenli çalı ağacından geçit yaparız” ayrıntı için bkz.: Masson 1950, s. 7.

⁴⁴⁷ Melchert 1983, s. 14.

⁴⁴⁸ KUB 17.28 iv 50 *nu=ššan tiyamar še-er arḫa ḫuittiyanzi* “(onun) her yerine bir ip (?) çekiyorlar ” bkz.: CHD 2002, s. 430.

⁴⁴⁹ HTBS 2016b, s. 541.

⁴⁵⁰ Collins 2006, s. 181.

4.3. Deniz Ritüeli: CTH 436

Transkripsiyon ve Tercüme⁴⁵¹

Öy. I

§1

1 [...] ... ZA[G(?)... a]r-*ha pa-iz-zi*
2 *ma-a-na-aš-ta* KUR^{LÜ}KÚR [...*ku-]en-zi*
3 [*ma-aḫ-ḫ*]*a-an-ma-kán IŠ-TU* KUR^{LÜ}KÚR *ar-ḫa* [_ _
_]
4 *nu-uš-ša-an k[e²- o o]-ni A-NA ZAG a-ru-na-*
aš SISKUR [*i-ia-z*]*i*
5 *a-ru-na-ša* [- ... SISKUR *ḫal-zi-iš-ša-an-zi*

1 [...]sınır[a gi]dildiğin[de]...
2 eğer düşman ülkesi yenilgiye uğratılırsa
3 [düş]man ülkeden döner dönmez
4 [bu nedenle] deniz kıyısında bir ritüel yapılır.
5 (Ve) adı “Deniz ritüeli” dir.

§2

6 [*nu ki*]-*i da-an-zi*
7 [2-Š]U 7^{GIŠ}GAG ZABAR 2-ŠU 7 -ŠU^{GIŠ} KAK^{ḪLA}
^{GIŠ}MA.NU [1] ^{GIŠ}TUKUL ^{GIŠ}GAM *kán-ga-li-ia-aš*
2 *kiliš ŠA* ^{GIŠ}Zunnaš
8 1^{GIŠ}GIGIR *ḫi-im-ma-aši-ia-a[n]*
9 *nu IM -aš ANŠE.KUR.RA* ^{MES} [... *t*]*u-[u]-ri-ia-an-te-*
eš
10 *A-NA* [^{GIŠ}GIGIR] *a-aš-ša-an 2 an-tu-uḫ-še-eš IM -*
aš a-ra-an-ta-ri
11 *ú-e-ra-aš[-ša] ŠA IM ḫi-im-ma-aši-ia-an-za*
12 *nu-uš-ša-an za-ap-za-ag-g[a-ia]* ^{NA4}ZA.GÍN
^{NA4}GUG ^{NA4}KÁ.DINGIR.RA ^{NA4}KÚ.BABBAR
GUŠKIN ku-it-t[a t]e-puiš-hu-u-wa-an
13 ^{UDU}*i-ia-an-ta-a* [*z* ^{SJG}]*ḫu-u-ut-tu-ul-li ki-it-ta-ri*

6 Bunları hazırlarlar:
7 2 kere 7 adet bronz kazık, 2 kere 7 adet kiraz ağacından yapılmış kazık, 1 adet ağaçtan yapılmış askı aleti, “zunna” ağacından yapılmış iki adet “kili-”,
8 1 savaş arabası figürü
9 ve kilden yapılmış koşumlu atlar,
10 [savaş arabası] üstünde kilden yapılmış iki asker,
11 kilden yapılmış tepsi? figürü,
12 zapza taşı, mavi taş, kırmızı akik, babil taşı, gümüş ve altın hepsinden bir parça,
13 1 koyundan bir tutam yün.

§3

14 6^{GIŠ}BANŠUR A[D.KID ...] [...] [2] MÁŠ.GAL
1 GU₄.MAḪ SA₅ GÜN.A 1 GU₄ G[E₆] 20
NINDA.GUR₄.RA ŠA [_ UPN] [... 6^{DUG}K]U-KU-
UB GEŠTIN 6^{DUG}KU-KU-UB KAŠ-ia [... *ḫ*]*a-an-da-an-zi*

14 Dışarı açık alanda 6 (ritül) masası, [...] 2 keçi, 1 kırmızı boğa, 1 siyah boğa, 20 kalın ekmek, 6 tane şarap dolu kâse, birayla dolu kâseler hazırlarlar.

§4

15 *ar-ḫa-ia* [(*n*) ... [... MUNUSŠ]U.GI *a-ni-u-ur ḫa-an-*
da-iz-zi
16 *nu* [... TU]Š-aš ŠAḪ.TUR NÍTA *a-ni-ia-az-zi*
17 [...]
18 *nu ki-iš-ša-an me-ma-i*

15 Sağ tarafta... [...]yaşlı kadın] büyücü ritüeli hazırlar.
16 O oturarak bir erkek domuz yavrusuna [büyüyle] muamele eder
17 [...]
18 ve şöyle konuşur:

§5

19 [...]-*az ú-it*
20 *nu-mu-uš-ša-an ma-a-an DINGIR -LAM ku-iš-*
[ki] ŠA KÚR ^{LÜ}KÚR [... š] *a-ra-a ti-it-ta-nu-wa-an*
ḫar-zi
21 *na-aš-ma* IGI^{ḪLA}-*it* [... *au*] *š-ta*
22 *na-aš-ma-aš-ša-an GİR-it ku-it-ki ti-[ia]-at*
23 [...] *i-da-a-lu ut-tar ku-iš-ki te-e-et*

19 “[...] geldiği yerden
20 düşman ülkesinden bir kişi, tanrıyı bana karşı kaldırıp tuttuyrsa
21 veya gözleriyle [bir işaret] verdiyse
22 veya bir şeye ayakla vaziyet aldıysa
23 [veya] her kim kötü söz söylediyse [...]

⁴⁵¹ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 436 (Erişim tarihi 05.06.2020); Dardano 2006, s. 42-43; Kümmel 1967, StBoT 3, s. 116 vd.

24 *nu-uš-ši-kán* HUL-lu
 25 [... a]r-*ha pa-id-du*
 26 *na-at EGIR-pa A-NA KUR* ^{LÚ}KÚR *pa-[id-du]*

24 bütün kötülükler onun üzerine [...].
 25 [Hatti Ülkesi'nden (?)] uzaklaşsın
 26 (ve) düşman ülkesine geri dönsün."

§6

27 [... -i]n-n[a- _]
 28 *nu-za LUGAL-uš a[r-*ha* ...]*
 29 [...] ...

27 [konuşmayı bitirdiğinde]
 28 Kral gi[tti...]
 29 [...] ...

Öy. II

§7

30 [...] *-ga-li-ia-aš* 2 *ki-li-iš* [...]
 31 [1 ^{GIŠ}GIGIR] *ŠA IM ANŠE.KUR.RA* ^{MES}-ya
ŠA [IM...]
 32 [*ŠA IM-ia*]-*aš-ša-an an-[tu]-uḫ-ši-iš* [
 33 *na-at-kán A-NA KUŠ.GU* ₄ *še-er ḫu-u-ma*[-an ...]
 34 *nu ki-iš-ša-an me-ma-i* []

30 [...] iki *kiliš-* asmak için [...]
 31 kilden yapılan1 savaş arabası ve atlar
 32 yine kilden yapılan asker figürü [...]
 33 sığır derisindeki herşey [...]
 34 ve (o) şöyle konuşur:

§8

35 [*zi*]-*ik-kán a-ru-na-aš* ^DU-*aš a-ru-n*[a-...]
 36 *na-an ZAG* ^{MES}-*ša IŠ-TU* ^{GIŠ}KAK AN.BAR *tar-*
m[a- ...]
 37 [...] [*a*] r- [*ha*] *Ú-UL* [*tar-na-a* [*n* (-)] [...]
 38 [...]...[...]
 39 [...] ... [...]

35 "Ey Denizin Fırtına Tanrısı, denizi
 36 onu demir kazıkla sınırlara sabit[le]
 37 [...] bırak[masına] izin verme [...]
 38 [...] ... [...]
 39 [...] ... [...]

§9

40-44 arası satırlar bozuk

§10

45-48 arası satırlar bozuk

§11

49 [...]
 50 [...]
 51[DUB _x ^{KAM} (*Ú-UL*)] *QA-TI*
 52 *ma-a-na-aš-ta* [*KUR* ^{LÚ}KÚR [...*ku*-]en-] -zi
 53[*ma-aḫ-ḫ*]a-an-ma-kán *IŠ-TU KUR* ^{LÚ}KÚR *ar-ḫa* [_ _
 _]
 54 [*nu*] *ki-iš-ša-an DÙ* -mi

49 [...]
 50 [...]
 51 [Tablet x (değil)] bitti.
 52 [Herhangi bir düşman ülke yenilgiye uğra-
 tılır]sa,
 53 düşman ülkeden [döner dönmez],
 54 Bunu şu şekilde yaparım.

4.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin metin Yerleri

CTH 436= KBo 15.19 + IBoT 3.93 + KBo 15.20 + KBo 15.21 + KBo 60.27

Bibliyografya

1965 yılında H. Otten⁴⁵² tarafından yapılan bir çalışmada “Askerî sefer zaferi ardından deniz kurbanı” adıyla anılan ritüel, iki yıl sonra Kümmel⁴⁵³ tarafından “Deniz ritüeli” adıyla yeniden ele alınmıştır.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Metinde düşman ülke yenilgiye uğratıldığında, düşman ülkeden döner dönülmez ritüelin uygulanacağı belirtilmiştir ancak eylemin kaç sürdüğü ve günün hangi vaktinde yapıldığı ifade edilmemiştir. Adından da anlaşılacağı üzere ritüel deniz kıyısında açık bir arazide gerçekleştirilmiştir.

Ritüelin Amacı

Ritüel, şüphesiz bir askerî seferin ardından zaferlerle geri dönüş anlamına gelmektedir. Ancak bir kış mevsimine doğru askerî seferlerin sona erdirilip merkeze dönüş anlamında değildir. Örneğin, Katapa şehrinde gerçekten kışlık askerî bir kamp bulunuyorsa burada kutlanan *nuntarriyaşhaš* festivalinde belirtildiği gibi: “Kral (Muršili) (sonbaharda) askerî seferi (*lahhaz*) bitirir kışı geçireceği askerî kışlaya döner.”⁴⁵⁴ Metnin 1. paragrafında, düşman ülkesi mağlup edilip düşman topraklarından geri dönüldüğünde deniz kenarında bir ritüel düzenlendiği belirtilmektedir. Metinde denizde yapılan bir savaş mı yoksa karada yapılan bir savaş mı olduğu açıkça belirtilmese de ritüelde dua edilen tanrı, “Denizin Fırtına tanrısıdır”. Bu nedenle olasılığı yüksek olan bir deniz zaferinin işlendiği ritüelde hangi Hitit kralı zamanında ve hangi düşman ülkeye karşı kazanılan askerî zafer olduğu da belirtilmemiştir. Fakat Hititçe başka bir metinde II. Šuppiluliuma tarafından düşmana karşı kazanılan bir deniz zaferinden bahsedilmiştir: “*Ben, Büyük Kral Šuppiluliuma denizi hemen [geçtim.] ve Alaşıya Ülkesi’nin gemileri denizin içinde üç kez savaş için karşıma çıktı. Ve onları yok ettim. Ve gemileri ele geçirdim. Ve onları denizin içinde ateşe verdim.*”⁴⁵⁵

⁴⁵² Otten 1965, KBo 15.19, s. 15.

⁴⁵³ Kümmel 1967, StBoT 3, s. 116.

⁴⁵⁴ KUB IX 16 i 1-2 ve iv 13, bkz.: Güterbock 1961, JNES 20, s. 90.

⁴⁵⁵ CTH 121= KBo 12.38 Ay. III 3’ *nu a-ru-na-an hu-da-ak* [?] 4’ *ú-uk* ^mKÙ.GA.PÚ-aš LUGAL.GAL [*zi-iḫ-hu-un*] 5’ *nu-mu-kán* ^{GIŠ}MÁHI.A ŠÁ KUR A-la-ši-ia 6’ ŠA Á.AB.BA 3-ŠÚ *za-aḫ-ḫi-ia ti-i-ia-at* 7’ *na-aš-kán ḫa-aš-pu-un* ^{GIŠ}MÁ HI.A-ma 8’ *e-ep-pu-un na-aš-kán* ŠA A.AB.BA 9’ *lu-uk-ku-un*, Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Güterbock 1967, ss. 76-78.

Yer yer çok parçalı metne baktığımızda, düşman toprakları sınırında gerçekleştirilen bir ritüel olduğu anlaşılmaktadır. Zaferin ardından düşmandan ya da tanrılarından gelebilecek kötülöklere karşı büyüsel mücadeleyi ortaya koyan bir ritüel eylemi olduğu da açıkça görölmektedir.⁴⁵⁶ Benzer şekilde Puliša ritüelinde de (CTH 407) kral, askerî sefer sonrası dönüş yolunda bir ritüelin gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Dolayısıyla “Deniz ritüeli” ve “Puliša ritüelinin” her ikisi de aynı amaçla gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.⁴⁵⁷ Ancak Puliša ritüelinde kral, askerî seferle birlikte yayılan salgın hastalığın ortadan kalkmasını isterken, Deniz ritüelinde ise kral, salgın hastalıkla değil mağlup ettiği düşman ölkeden gelebilecek “kötölöklörlö” (HUL-lu Satır §5 24) mücadele etmektedir. Dolayısıyla düşmandan gelebilecek ya da geldiğı düşünölen kötölöklörlöden arınma amacıyla “Deniz ritüeli” gerçekleştirilmiştir diyebiliriz.

Ritüel Katılımcıları

Salgın hastalık ritüelleri hariç incelediğimiz diğöer askerî ritüellerin çoğunda olduğu gibi ritüeli yazan kişinin adı, memleketi ve mesleğı gibi tanımlayıcı bilgilerin yazılı olmadığı anlaşılmıştır. Ancak ritüel malzemelerini hazırlayan, bir erkek domuz yavrusuna büyüyle muamele eden ve diğöer eylemleri gerçekleştiren görevlinin büyücü “yaşlı kadın” (MUNUSŠU.GI) olduğu görölmektedir. Muhtemelen ritüel beyi (EN.SÍŠKUR) olarak kral, büyüölö sözlerle ritüel eylemine dâhil olmuştur. Kral, ilk sözlerinde, olabilecek ya da mevcut çeşitli kötü şeylerden bahsetmekte ve sebep olana söylediğı beddualı sözlerin ardından kötölöklörlölerin Hatti Ölkesi’nden uzaklaşmasını, düşman ölkesine geri dönmesini dilemektedir. Düşman ölköyü suçlayıcı ilk sözleri ardından ikinci sözlerinde ise “Denizin Fırtına tanrısı” na (^dU aru-nas) hitap eder: “*Ey Denizin Fırtına tanrısı, denizi onu, demir kazıkla (GÍŠKAK AN.BAR) sınırlara sabitle, salıvermesine izin verme!*”

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

2 MÁŠ.GAL “2 keçi”

⁴⁵⁶ Marcuson 2016, s. 536.

⁴⁵⁷ Rutherford 2014, s. 827-828.

GU₄.MAḪ SA₅ “kırmızı/kızıl boğa”
GÙN.A GU₄ GE₆ “siyah boğa”
ŠAḪ.TUR NÍTA “erkek domuz yavrusu”

Yiyecek ve İçecekler:

20 NINDA.GUR₄.RA ŠA “20 kalın ekmek”
[... 6 ^{DUG}K]U-KU-UB GEŠTIN “6 adet şarap dolu kâse”
6 ^{DUG}KU-KU-UB KAŠ-ia “6 adet bira dolu kâse”

Metal ve Ahşap Aletler:

GIŠGAG ZABAR “bronz kazık”
ŠU ^{GIŠ}KAK “kiraz ağacından yapılmış kazık”
^{GIŠ}TUKUL GIŠ GAM *kángalia* “ağaçtan yapılmış askı aleti”
kiliš ŠA ^{GIŠ}Zunnaš “zunna ağacından yapılmış kili-”

Kil Figürler:

^{GIŠ}GIGIR *ḫimmašian* “savaş arabası figürü”
IM -aš ANŠE.KUR.RA ^{MEŠ} ... *turianteš* “kilden yapılmış koşumlu atlar”
aššan 2 antuḫšeš IM -aš araantari “kilden yapılmış iki asker figürü”
úerašša ŠA IM ḫimmašianza “kilden yapılmış tepsi’ figürü”

Değerli Madenler:

zapzagga ^{NA4} “zapza taşı”
ZA.GÍN^{NA4} “mavi taş”
GUG^{NA4} “akik (kırmızı) taşı”
KÁ.DINGIR.RA^{NA4} “babil taşı”
KÙ.BABBAR “gümüş”
GUŠKIN “altın”

Diğer Ritüel Malzemeleri:

síG^huttulli “bir tutam yün”

6 GIŠBANŠUR “6 ritüel masası”

KUŠ.GU₄ “boğa derisi”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (§4 15-16) Sağ tarafta yaşlı kadın büyücü (^{MUNUS}ŠU.GI) ritüeli hazırlar ve oturarak bir erkek domuz yavrusuna büyü ile muamele eder.

2. İşlem: (§7 30-34) Bu satırlarda askı aleti (*kili*-), kil figürleri ve sığır derisinin dâhil olduğu büyü bir eylemin yapıldığı belli olsa da ilgi satırların bozuk olması nedeniyle yapıldığını düşündüğümüz büyüün detayı maalesef kayıptır.

3. İşlem: (§7 35-39) Kral? Denizin Fırtına tanrısına, “*denizi, onu demir kazıkla sınırlara sabitle! bırakmasına izin verme!*” şeklinde dua etmektedir. Satırların devamı bozuk olduğu için bu sözlerle birlikte yapılan büyü eylemin detayı belli değildir.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Deniz ritüelinde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Salgın hastalık ritüellerinde çokça örneğine şahit olduğumuz bu metot yoluyla kurban sahibi üzerindeki kötülükler, ritüel malzemelere aktararak uzaklaştırılması işlemleri gerçekleştirilmektedir. İncelediğimiz ritüelde (§5 24-26) “*bütün kötülükler onun üzerine (olsun), [Hatti Ülkesi’nden (?)] uzaklaşsın (ve) düşman ülkesine geri dönsün!*” ifadeleri yer almaktadır. Fakat ritüel metinde kötülüklerin bir vekil ya da günah keçisi/sunusu vasıtasıyla uzaklaştırıldığını belirten bir eyleme belki de metnin çok parçalı olması nedeniyle rastlanılmamıştır.

Ritüel malzemeleri başlığı altında listelediğimiz metal ve ahşap aletler, kil objeler, değerli madenler, hayvanlar, hayvan derisi ve yün gibi bol ve çeşitli ritüel malzemelerinin her birinin belli amaç için hazırlandığını düşündüğümüzde kötülüğün çeşitli yollarla bu malzemelere aktarılarak uzaklaştırıldığını varsayabiliriz.

Ritüel malzemeleri arasında iki askerli ve iki atlı bir “savaş arabası” (GİŞGIGIR) modeli yer almaktadır. Bu kil figür ritüelin bir askerî ritüel olduğunu özellikle vurgulamaktadır. Ancak ritüel metnin günümüze ulaşan satırlarından kilden yapılan savaş arabası figürünün ne anlama geldiği ile ilgili bir anlam ortaya çıkarılamamaktadır. Belki de bir kötülüğü ortadan kaldırmak ya da sadece birlikte kullanılan asker ve at figürlerini tamamlama adına var olduğu düşünülebilir.⁴⁵⁸ Savaş arabasının ritüele dâhil edilmesinin muhtemel başka sebebi de bilinen genel amacı yani düşmana karşı bir caydırıcı aracı olmasıdır. Elbette bu ifadelememiz varsayımdan öte gitmez. Eski Grek kaynaklarında Homer’in “Pylos'ta ki boğa kurban etme”⁴⁵⁹ söyleminde olduğu gibi belki de metinde adı geçen hayvanlar deniz kenarında kurban edilmekteydi. Kralın, (§5 25-26) “*Hatti Ülkesi'nden uzaklaşsın, düşman ülkesine geri dönsün*” sözüne baktığımızda bu ritüel metni gerçekten bir arınma eylemini içeriyorsa kil figürler ve belki de kurbanlar denize atılmışlardır.⁴⁶⁰

2. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Tanrılara sunma ve yardım isteme uygulaması, daha önce incelediğimiz askerî ritüellerde de görüldüğü gibi Deniz ritüelinde de karşımıza çıkmaktadır. Askerî ritüellerin özünde bulunan, öfkeli tanrıların öfkesini dindirerek Hitit Ülkesi ve ordusu üzerine çökmüş kötülüklerin ortadan kaldırılması hedeflerinin yanında bu ritüel sayesinde de ordunun askerî başarısını pekiştirmek adına tanrının desteğine de ayrıca ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle tanrı çağırma ritüellerinde olduğu gibi Denizin Fırtına tanrısına yiyecek ve içecek ikramı için açık alanda altı adet masa, 2 keçi, 1 kızıl boğa, 1 siyah boğa, 20 kalın ekmek, 6 tane şarap dolu kase, 6 tane bira dolu kase ritüel malzemeleri olarak hazırlanmıştır.

Kral, düşman ülkesinden bir kimse (düşman ülke kralı?) hakkında (§5 24)“...*bütün*

⁴⁵⁸ Kümmel 1967, StBoT 3, s. 140.

⁴⁵⁹ Telemachos, ziyareti esnasında deniz tanrısı Poseidon'a Pylos sahilinde doksan dokuz siyah boğa sunmuştur. Ayrıntı için bkz.: Jussereet 2017, s. 23.

⁴⁶⁰ Ayrıntı için bkz.: Rutherford 2014, s. 829, dn. 28-29.

kötülükler onun üzerine olsun...” söylemiyle beddua etmektedir. Beddua edilen kişinin Hattı Ülkesi’ne yapacağı muhtemel kötülük işaretleri: (§5 20-23) “*düşman ülkesinden bir kişi, tanrıyı bana karşı kaldırmışsa veya gözleriyle [bir işaret] verdiyse veya bir şeye ayakla vaziyet aldıysa [veya] herkim kötü söz söylediyse*” sözlerde ayrı ayrı belirtildikten sonra salgın hastalık ritüellerinde sıkça geçtiği gibi, (§5 24-26) “*bütün kötülükler onun üzerine (olsun) [...], Hattı Ülkesi’nden uzaklaşsın, düşman ülkesine geri dönsün*” duasıyla kral, kötülüğün uzaklaştırılması için tanrıdan yardım ister.

Kral(?), (§8 36-37) “*denizi, onu demir kazıkla sınırlara sabitle, bırakmasına izin verme*” sözleriyle dua ederek Denizin Fırtına tanrısından yine yardım istediği anlaşılmaktadır.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 7 *kán-ga-li-ia*: Kelime, “asılı olma”, “asılma”, “sarkma”; “bir şeyin asılı olduğu ağaç?” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁴⁶¹ Puhvel⁴⁶² ise kelimeyi “askı aleti”, “asma aracı” olarak tercüme etmiştir.

§2 7 *zunna*: Kelime, alet yapmaya yarayan bir “ağaç” veya “kereste” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶³ Fakat ağacın adı ritüelde geçmemektedir.

§2 7 *kiliš*: Kelime, zunna- ağacından yapılmış bir “alet” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶⁴ Ancak ritüel malzemesi listesinde yer alan bu aletin ne amaçlı ya da nasıl kullanıldığı ile ilgili bilgi başvurduğumuz kaynaklarda geçmemektedir.

§2 11 *ú-e-ra-aš*: “tabla”, “tablet”, “tabak”, “tepsi” olarak tercüme edilen⁴⁶⁵ kelime, aynı amaca hizmet eden ve yiyecek koyma eşyası olarak kullanılan bir ritüel malzemesini

⁴⁶¹ HTBS 2016b, s. 255.

⁴⁶² HED 1997, s. 51.

⁴⁶³ HTBS 2016b, s. 612.

⁴⁶⁴ HTBS 2016b, s. 278.

⁴⁶⁵ HTBS 2016b, s. 592.

ifade etmektedir.⁴⁶⁶ Hititçe bir metinde⁴⁶⁷ “*Ura ve Zallara'dan, (NAM. RA) esir insanlara ek olarak hayvanlar ve meyveler ile birlikte aynı zamanda “değerli: gümüş, altın, lazuli (mavi) taş, akik taşı, Babil taşı, duşu taşı, demir, bakır, bronz ve kalay”* getirileceği belirtilmektedir. Deniz ritüeli metnin yer yer parçalı olması nedeniyle kil tepsie dökülen süslü taşların ve değerli madenlerin tören esnasında nasıl kullanıldıkları belli değildir.⁴⁶⁸

§2 12 *za-ap-za-ag-g[a-ia]* ^{NA4}: Albright⁴⁶⁹ kelimenin, cam ya da cam hamurundan imal edilmiş bir “kap ismi” olabileceğini ve Hititçe belgelerde hep aynı şekilde değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Goetze⁴⁷⁰ de bu görüşe katılarak “kap”, “kâse”, “vazo” anlamına “parlatılmış”, “parlak”, “perdahlanmış” anlamını da eklemiştir. Coşkun ve ayrıca Wright’a göre⁴⁷¹, “NA₄(ZA) “taş” ile belirlenen kelime, değerli taş ve metallerle (altın gümüş) geçmektedir. Ağırlık taşı olarak kullanılabilir. Tabiatıta doğal olarak dağlarda bulunabilmektedir. *zapzagi*- kütlesinin küçük parçacıkları da mevcuttur ve bu nedenle serpilip(*işhuu-ai*-) dökülebilmektedir. Dini metinler çerçevesinde tapınaklarda değerli taşlarla birlikte kutsanmak amacıyla inşaat temellerinin içerisine doldurulmakta; ritüel metinlerinde kurban sahibiyle ilişkili olarak metnin sonunda mühürlenmektedir.” İncelediğimiz ritüelde değerli diğer madenlerle (bir miktar ZA.GÍN ^{NA4} “mavi taş”, GUG ^{NA4} “akik (kırmızı) taşı”, KÁ.DINGIR.RA ^{NA4} “Babil taşı”, KÙ.BABBAR: “gümüş”, GUŠKIN: “altın”) birlikte geçmesi nedeniyle *zapzagi*^{NA4} ün küçük parçalardan oluşan değerli bir taş olduğunu ifade etmek daha uygun düşmektedir.

§4 16 *a-ni-ia-az-zi*: *aniya*- fiil kökünden türetilen kelime, “çalışmak”, “yürütmek”, “yapmak”, “kutlamak”, “yerine getirmek”, “muamele etmek”, “üzerinde çalışmak”, gibi

⁴⁶⁶ Bo 2372 I 14-18 DUMU^{MEŠ}. É.GAL-*ma-kán šu-uḫ-ḫa-az kat-ta* ^{GIŠ}*ú-e-ra-an* (15) I ^{DUG}*KU-KU-UB GEŠTIN-ia ú-da-an-zi* ^{GIŠ}*ú-e-ri-ma-aš-ša-an še-er* VII NÍG.ḪAR.RA SIG *me-ma-al ip-pí-ia-an-za* ^{GIŠ}*te-pa-aš-ša* [*[k]i-it-ta-ri na-at* ^{GIŠ}*AB-ia-aš pí-ra-an da-a-i* (18) [LUGAL -u]š *UŠ-GI-EN*... “saray hizmetçisi üst kattan bir ^{GIŠ}*ú-e-ra* ve bir kupa şarap getirir. ^{GIŠ}*ú-e-ra* nun üzerinde 7 adet kabuksuz (ekmek), *ippiyanza* ve ^{GIŠ}*tepaš* vardır. Hizmetçi, [kral]ın reverans yapması için pencerenin önüne koyar...” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Rosenkranz 1964, s. 251.

⁴⁶⁷ CTH 822=KBo 12.42 Ay. III 3–11 (3) LÚ.MEŠ DAM.GÀR.ḪI.A ^{URU}*Ú-[ra² -a² UR] UZa-al-[a-ra²]* (4) *u-wa-u-e-ni nu-wa i-ya-ta [t]a-me-e-t[a]* (5) *pé-e ḫar-ú-e-ni* (6) NAM.RA.ḪI.A-*wa me-ek-ki ū-e-da-u-e-ni* (7) GUD. ḪI.A -*wa* UDU. ḪI.A ANŠE.KUR.RA.- ḪI.A ANŠE.GÍR.NUN.NA. ḪI.A (8) [(ANŠ)]E.MEŠ *me-ek-ki na-an-ni-ya-u-e-ni* (9) [*ḫ*]al-*ki-ya-aš-ša* GEŠTIN. ḪI.A -*aš me-ek-ki pé-e [ḫar-ú-e-ni]* (10) *a-aš-šu-u-ya-wa* KÙ.BABBAR GUŠKI[N] NA₄.ZA.GÍN [NA₄.GUG] (11) NA₄.KÁ.DINGIR.RA NA₄.DU₈.ŠÚ.A AN.- BAR UR[UDU ZABAR] (12) [A]N.NA.ḪI.A *ku-it ku-it im-ma [Ú-NU- TU₄]* Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: Hoffner 1968, s. 35-36; Hoffner 2002, s. 185-186; Koşak 2003, s. 249–252.

⁴⁶⁸ Görke 2009, s. 221.

⁴⁶⁹ Albright 1945, s. 24-25.

⁴⁷⁰ Goetze 1947, s. 314.

⁴⁷¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Coşkun 1997, ss. 67-73; Wright 2001, s. 151, dn. 74.

benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁴⁷² Ritüel görevlisi “yaşlı kadının” (^{MUNUS}ŠU.GI) erkek domuz yavrusuna (ŠAĤ.TUR NÍTA) sihirle “muamele etmesi” anlamı daha uygun düşmektedir. Ancak sonraki satırın (§4 17) tamamı kayıp olduğundan nasıl bir “muamelenin” gerçekleştirildiği belli değildir.

§5 24 HUL-lu: *idalawa* ile eş anlama karşılık gelen kelimeyi Ünal⁴⁷³, “kötü”, “fena”, “tehlikeli”; *idalu hark-*: (kafasında) “kötü niyet taşımak” olarak tercüme etmiştir. Diğer kaynaklarda da⁴⁷⁴ Sumerce *hul-* “kötü” olarak tercüme edilmiştir.

§5 20 š[a-ra-a ti-it-ta-nu-wa-an: *tittanu-/titnu-* fiil kökünden *šara tittanu-* olarak türetilen kelime, “koymak”, “yerleştirmek”⁴⁷⁵, “yer almasını sağlamak”, “ayağa kaldırmak”, “(heykel) dikmek”, “peşine düşürmek”, “(yemekleri) taşımak”, “servis yapmak”, “(at yemi) dökmek”, “(zaman) bitirmek”, “kemale erdirmek”, “sonuna kadar yapmak”, “(yol) geride bırakmak”, “(bayram) bitirmek, yapmak, kutlamak” gibi farklı anlamlara karşılık gelmektedir.⁴⁷⁶ Sturtevant ise kelimeyi⁴⁷⁷, “üzerine saldırmak”, “üzerine hücum etmek”, “çullanmak” olarak tercüme etmiştir. Kelimenin tam karşılığı ortaya konulmasa da düşman tanrının Hitit kralına karşı düşmanca hareket ettirilmeye çalışıldığı açıkça görülmektedir.

§5 21 IGI^{HLA}]-it: Ünal⁴⁷⁸ kelimeyi “gözlerle işaret vermek” olarak tercüme etmiştir. Bu göz işaretinin anlamını düşmanca bir tavır olarak değerlendirebiliriz. Hoffner⁴⁷⁹ ise kelimenin (IGI^{HLA}-i, IGI^{HLA}-iya) anlamını “yüz ifadesi” olarak uygun gömüştür.

§5 22 GİR-it: *pata-*, *pati-* gibi farklı yazılış formlarına sahip kelime, “ayak”, “bacak”, “(hayvan) tırnağı” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.⁴⁸⁰

§8 37 tar-na: “Bırakmak”, salıvermek”, “özgürlüğünü vermek”, “izin vermek”, “müsaade etmek”, “kendi başına bırakmak”, “teslim etmek”, “terk etmek”, “vazgeçmek”, “(kaşık) koymak”, “yerleştirmek”, “(idrar) salıvermek”, “altına kaçırmak”, “(fal kuşu)

⁴⁷² HTBS 2016b, s. 64-65.

⁴⁷³ HTBS 2016b, s. 240.

⁴⁷⁴ Hrozný 1917, s. 78, dn. 9; HEG 1983, s. 275; BSS 2013, s. 1131.

⁴⁷⁵ *titnuz-*^{zi} “yerleştirmek” kelimenin detaylı açıklaması için bkz.: EDH 2008, s. 883-884.

⁴⁷⁶ HTBS 2016b, s. 538-539.

⁴⁷⁷ AHG 1936, s. 147.

⁴⁷⁸ HTBS 2016b, s. 713.

⁴⁷⁹ EHG 1967, s. 38.

⁴⁸⁰ EHG 1967, s. 42; HTBS 2016b, s. 409.

salıvermek, bırakmak, uçurmak”, “(çadır) kurmak”, “(taş) yerleştirmek”, “birisinin otoritesine vermek” gibi kelimenin, çok farklı anlamları bulunmaktadır.⁴⁸¹ Kelimenin bulunduğu satır ve devamındaki satırların kayıp olması kelimenin esas ifadesinin ortaya konulmasını zorlaştırmaktadır. Ancak Denizin Fırtına tanrısından demir kazığın denizi “bırakmaması” istenmektedir diyebiliriz.

4.4. Maşa Ülkesi Esirleri İle Gerçekleştirilen Askerî Ritüel: CTH 525.2

Transkripsiyon ve Tercüme⁴⁸²

I. Sütun

§1

1 [ma-a-an A-NA ^DU EZEN DUG *har-ši* *hē-e-šu-wa-aš* DÜ-an-zi] ŠE + NÁG-an-zi ^LÚSANGA-za ŠE + NÁG-zi

2 [DINGIR^{LUM} INA ^{GI}ŠZAG.GAR.RA ti-an-zi I UDU] ^DU BAL-an-ti

3[*šu-up-pa* ti-an-zi x NINDA x I ^{DUG}*ha-n*]i-ša-aš INA ^{GI}ŠZAG.GAR.RA

4 [x NINDA UP-NI I ^{DUG}*ha-ni-ša-aš* KAŠ aš-ša-nu-ma-aš DUG *ha*]r-ši ma-al-la-zi

§2

5 [lu-kat-ti-ma-kán NINDA .KUR₄.RA DUG *har-ši* ^{SAL.MEŠ}*ha.zi-q*]a-ra-za ša-ra-a ù-tin-zi

6 [^DU kar-pa-an-zi na-at-kán IN]A É.DINGIR-LIM pí-tin-zi

7 [nu-kán ^{LU}SANKA I UDU ^DU BAL-ti ^{GI}Š]ZAG.GAR.RA *hu-kán-zi*

8 [*šu-up-pa* ti-an-zi] NINDA.KUR₄.RA pár-ši-an]zi ip-pí-ya-an mar-*ha*-an-zi

9 [x x ZÍD.DA I ^{DUG}*hu-up-pár* KAŠ INA ^{GI}Š]ZAG.GAR.RA]A NINDA. KUR₄.RA pár-ši-an-zi BI-IB-RU-kán

10 [*šu-un-na-an-zi* x x ZÍD.DA x DUG.KAŠ] aš-ša-nu-ma-aš KÚ-zi NAG-zi

11[GAL^{HLA}-kán aš-ša-nu-an-zi GAL^{HLA}-kán] IGI-zi-[aš] GAL^{HLA} SIXŠA-an-te-eš

12 [^{SAL.MEŠ}*ha-zi-qa-ra-za* DINGIR-LUM GILIM-an-z]i DINGIR-LUM-[ma-aš-kán] du-uš-kán-zi

§3

13 [lu-kat-ti-ma UD.KAM ^{UZU}NÍG.GIG *šu-up-pa* ^{UTUL}*ši-ya-mi* D]Ü-an-zi PA-NI DINGIR-LIM ti-an-zi

1[Fırtına tanrısı ^DU için *harši-vessel* kutlanması festivali zamanında] yıkar. Rahip kendini yıkar.

2 [tanrıyı sunağa koyarlar. 1 koyunu] Fırtına tanrısı ^DU’ya sunar.

3 [Eti koyarlar, x ekmek x, sunak için 1 *han*]ešša-vessel

4 [(hepsi) (undan) elde yapılmış x ekmek, 1 *hanešša-vessel* bira sunum için. *harši-vessel* in (içeriğini) ezer ve öğütür.

5 [sonraki gün *harši-vessel* in kurbanlık kalın ekmeğini *hazg*]ara kadınları terbiye eder/yetiştirir.

6 [Fırtına tanrısı ^DU’yu alırlar ve onu tapınak iç]ne taşırlar.

7 [Rahip 1 koyunu Fırtına tanrısı ^DU’ya sunar.] Onu sunakta keser.

8 [Eti yere koyarlar. *Harši-vessel* in kalın ekmeğini bölerler. Haşlanmış (?) *ippiya* yı yere koyarlar.

9 [x (miktarı) x (ölçüsü) un, 1 *huppar-vessel* bira sunak için. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehini

10 [doldururlar. x (miktarı) x (ölçüsü) un, x vessel bira] sunulur. Yer. İçer.

11[Bardakları sunum için düzenlerler.] İlk [bardaklara göre] bardaklar düzenlenir.

12 [*Hazgara-kadınları* tanrıya bir çelenk koyar.] Ve tanrıyı eğlendirirler.

13 [Sonraki gün karaciğer günüdür. Etli bir *şiyami* yemeği] yaparlar. Tanrının önüne koyarlar.

⁴⁸¹ HTBS 2016b, s. 522.

⁴⁸² Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: Carter 1962, ss. 123-149; Kümmel 1967, s. 160; Taggar-Cohen 2002, ss. 132-136.

14 [x NINDA UP-NI pá-r-ši-an-zi KAŠ BAL-an-zi]
I BÂN ZÍD.DA I ^{DUG}ḥa-ni-ša-aš KAŠ

§4

15 [Šu.NIGIN x UDU X PA X BÂN ZÍD.DA X
DU]G.KAŠ ^{LÚ}SANGA TA É-ŠU pí-eš-ki-iz-zi
16 [I EZEN TE-ŠI DUG ḥar-ši ḥé] ʾeʾ-šu-wa-[aš]

§5

17 [GIM-an-ma A-NA ^DU EZEN₄ pu-l]a -aš DÙ-an-
zi ŠE.NAGA-an-zi ^LSANGA-za ŠE.NAGA-zi
DINGIR^{LUM} ŠE.NAGA-zi
18 [^{LÚ}.MEŠ pu-la-li-eš-m]a TUŠ-aš pu-la-an-zi nu-
kán pu-u-ul ku-e-da-ni ʾa-at-ku-zi
19 [na-at INA É.DINGIR^{LIM} ar]-ḥa pí-e-da-i na-at-
kán A-NA ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ME-i
20 []x 1 UDU ^DU 1 UDU dIMIN.IMIN.BI
BAL-ti ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ḥu-kán-zi
21 [-z]i 2 BÂN ZÍ.DA 1 ^{DUG}ḥu-up-par KAŠ INA
^{GIŠ}ZAG.GAR.RA NINDA.GUR₄.RA pá-r-ši-zi BI-
IB-RU -kán
22 [šu-un-ni-iz-z]i 1 PA ZÍ.DA 4 DUG.KAŠ 1
^{DUG}ḥu-up-par aš-ša-nu-ma-aš GU₇-zi NAG-zi
23 [GAL^{HLA} -kán aš-š]a-nu-an-zi GAL^{HLA} -kán IGI-
zi-aš GAL^{HLA} SIXSÁ-ante-eš nu ^LSANGA.GIBIL 1
UDU
24 []x-aš ú-nu- ʾa-an-zi nu UDU ú-nu-ʾa -an-ta-an
INA É.DINGIR^{LIM} ŠA ^LSANGA.LIBIR.RA
25 [pí-en-n]a-an-zi ^LSANGA.GIBIL MU-
NUS.MEŠ ḥa-zi-qa-ra A-NA UDU EGIR-an i-é ù -
ía l-ta-ri
26 [INA ḥ.DINGIR^{LIM} M^L SANGA.LIBIR.RA 3-
ŠÚ pí-en-na-an-zi INA 4 KASKALⁿⁱ -ma-za
^LSANGA.GIBIL
27 [IGI-an-da] ^LSANGA.LIBIR.RA! ša-ra-a e-ša-ri
nu-uš-ma-aš GU₇-zi NAG-zi
28 [GAL^{HLA}]^A-kán aš-ša-nu-an-zi nu DINGIR^{LUM}
kar-pa-an-zi UDU ú-nu- ʾa-an-na PA-NI DINGIR-
LIM
29 [pa-ra-a pí-e]n-ni-eš-kán-zi ^LSANGA.GIBIL
MUNUS.MEŠ ḥa-zi-qa-ra A-INA DINGIR^{LIM} EGIR^l-an
GIN-ri
30 [GIM]-an DINGIR^{LUM} INA É.DINGIR^{LUM} ^L
SANGA.GIBIL a-ri nu ^LSANGA.GIBIL A-NA
DINGIR^{lim} GIŠ BANŠUR^l ŠA NINDA.GUR₄.RA
31 [IGI]-an-da ME-i DINGIR^{LUM} INA É.DINGIR-
^{LUM} ŠA ^LSANGA.GIBIL an-da pí-tén-zi
ʾGIŠ⁷ZAG.GAR^l.RA ti-an-zi
32 [UDU-m]a ku-iš ú-nu- ʾa-an-za! na-an ar-ḥa tar-
na-an-zi Ú-UL-kán ku-en-na-an-zi
33 []x ^L.MEŠ ŠU.GI -ar-šu-liš NAG-zi DINGIR^{LUM} -
ma-aš-kán MUNUS.MEŠ ḥa-zi-qa-ra-za du-uš-kán-zi
34 [ša]-ša-an-nu-uš ti-an-zi

§6

35 [lu-kat-t]i-ma UD^{KAM} UZU^{NÍG}.GIG UZU^{GIG}HLA
UZU^{TU7} ši- ía-mi DÙ-an-zi PA-NI DINGIR^{LUM} ti-an-

14 [(hepsi) (undan) elde yapılmış x ekmek kırarlar.
Bira sunarlar.] 1 *seah* un (ve) 1 *ḥanešša-vessel* bira
(vardır).

15 [Toplam: x koyun, x PA, x *seah* un (ve) x *ves*]sel
birayı rahip, evinden vermeye devam eder.

16 [1 bahar festivali, *ḥarši-vessel* açıldığı[da].

17 [Fırtına tanrısı ^DU için festival şenliği başladı-
ğında yıkanır. Rahip kendini yıkar. O, tanrıyı yı-
kar.

18 [Kâhinler/Kader belirleyiciler], otururlar, kura
çekerler. Ve çok şey kime düşüyorsa

19 [O tapınağa] [onu] taşır ve onu sunağa yerleştiri-
rir.

20 [Ve yeni rahip] 1 koyunu Fırtına tanrısı ^DU'ya ve
1 koyunu ^DIMIN.IMIN.BI ya sunar ve sunakta
(onu) keserler.

21 [Et yere konulur]. 2 *seah* un, 1 *ḥuppar-vessel*
bira -sunak için. Kalın ekmeği kırar. İçki kadehini

22 [doldurur]. 1 PA un, 4 *vessels* bira, 1 *ḥuppar-
vessel*-sunum için. Yer. İçer.

23 [Bardakları] [düz]enlerler. İlk bardaklara göre
bardaklar düzenlenir. Yeni rahip 1 koyunu

24 meyveyle süsler. Süslü koyunu yaşlı rahibin ta-
pınağı içine

25 [sü]rerler. Yeni rahip ve *ḥazgara* kadınları koyu-
nun arkasında yürür.

26 [Ve yaşlı rahip onu onlara 3 defa sürer. Ve 4
defa yeni rahip

27 yaşlı rahibin [önünde/yanında] oturur. Yer. İçer.

28 Sunum için [bardak]ları hazırlarlar. Ve tanrıyı
alırlar. Ve süslü koyunu tanrının önünde

29 sürmeye devam ederler. Yeni rahip (ve) *ḥazgara*
kadınları tanrının önünde yürütürler.

30 Tanrı, yeni rahibin tapınağına ulaştırıldığı[nda]
somun ekmekli bir masayı

31 tanrının [önü]ne koyarlar. Tanrıyı yeni rahibin
tapınağı içine taşırlar ve onu sunağa yerleştirirler.

32 Süsledikleri [Koyunu] serbest bırakırlar. (onu)
öldürmezler.

33 Yaşlı adamlar tazelenmek için [şar]ap içerler.
Ḥazgara kadınları tanrıyı eğlendirir.

34 Meşaleleri yerleştirirler.

zi

36 [NINDA.GUR₄.R]A pár-ši-an-zi *BI-IB-RU* -kán
šu-un-na-an-zi

Tanrının önüne koyarlar.

36 [kalın ekmeği] bölerler. İçki kadehini doldurur-
lar.

§7

37 [ŠU.NÍGIN] I UDU 1 *PA* 2 BÁN ZÌ.DA 5
DUG.KAŠ 1 EZEN épu-la-ašù ^{1L} SANGA.GIBIL
pa-a-i

37 [Toplam: 1 koyun, 1 *PA*, 1 *seah* un (ve) 5 *vessel*
bira rahip evinden vermeye devam eder.

II. Sütun

§1

1 [] xx [I EZEN zé-e-ni]
2 DUG ħar-ši šu-uḫ-ḫa-waš I EZEN GIBIL ti-[ya-u-
wa-aš]
3 I EZEN TE-ŠI DUG ħar-ši ħe-e-šu-wa-aš I EZEN
a-ša-[na-i-ya-aš]
4 I EZEN pu-la-aš I EZEN ŠU.KIND-.DÙ I EZEN
a-li-x []
5 I EZEN gi-en-zu ^{DU} ^{URU} Gur-ša-ma-aš-ša [URU-aš
pí-eš-ki-iz-zi]

1 [] xx [x x x x x sonbaharın bir festivali,]
2 *ħarši-vessel* içine döküldüğünde; genç [rahibin]
[dâhil olduğu] 1 festival; [
3 baharın 1 festivali, *ħarši-vessel* açıldığında;
aša[ni-;] nin 1 festivali
4 kader/nasip/kısmet/bolluğun 1 festivali; orak tut-
manın 1 festivali; x x [] 1 festivali [;]
5 (ve) *Guršamašša*'nın fırtına tanrısı ^{DU}ya 1 *genzu*
festivali [şehir vermeye devam eder.]

§2

6 I ^{NA}4ZI.KIN an-na-la-la-an I ^{NA}4ZI.KIN KÙ.BA-
BAR UGU-kán kal-[ma-ra]
7 ^DUTU-ŠI DÙ-at ^{DUTU} ME-E ^{URU} Gur-ša-ma-aš-
ša ŠA É.DINGIR-LIM ^{DU}U [pí-tin-zi]

6 1 *ħuwaši* – eskiye ait üzerinde gümüşten bir gü-
neş diski bulunan 1 *ħuwaši*
7 Majestelerinin (Kralın) sunduğu. Suyun Güneş
tanrıçası, *Guršamašša*'nın. (Onu) Fırtına tanrısı
^{DU}'nun tapınağına [taşırırlar.]

§3

8 III BÁN ZÍZ DUG ħar-ši ^DUTU-ŠI ME-iš

8 3 *seah* kılçıksız buğday *ħarši-vessel* açılmış Ma-
jesteleri (Kral) için

§4

9 GIM-an-káan A-NA ^{DU} ^{URU} Gur-ša-ma-aš-ša DUG
ħar-ši šu-uḫ-ḫa-an-zi
10 A-NA ^{DUTU} ME-E-ya-kán DUG ħar-ši TA
NINDA.KUR₄.RA šu-uḫ-ḫa-an-zi
11 III NINDA UP-NI B[ÁN ZÍD.DA] I ^{DUG} ħa-ni-ša-
aš KAŠ

9 *guršamašša*'nın Fırtına tanrısı ^{DU} için *ħarši-ves-*
sel in içine dökerler.
10 Suyun Güneş tanrıçası için, aynı zamanda,
ħarši-vessel in içine kalın ekmekle (birleşmiş) dö-
kerler
11 3 ekmek, (hepsi) undan elde (yapılmış), 1 *s[eah*
un], (ve) 1 *ħanešša-vessel* bira (vardır).

§5

12 GIM-an-mamTE-ŠI DÙ-ri te-it-ḫi-ma-an iš-ta-
ma-aš-ša-an-zi ku-e-d[a-ni]
13 ku-e-da-ni-káan UD.KAM-ti EZEN DUG ħar-š
ħe-e-šu-wa-aš kar-ap-ta-ri
14 ŠA ^{DUTU} ME-E-kán DUG ħar-ši a-pí-e-da-ni
UD.KAM-ti IŠ-TU NINDA.KUR₄.RA ħe-e-ša-an-zi
15 III NINDA UP-NI I ^{DUG} ħa-ni-ša-aš KAŠ DUG
ħar-ši ma-al-la-an-zi ħar-ra-an-zi

12 Bahar geldiğinde (ve) fırtınayı duyduklarında,
ne üzerine-
13 her gün ki *ħarši-vessel* in açılma festivali ta-
mamlanır.
14 Suyun Güneş tanrıçası ^{DUTU} nun *ħarši-vessel* i
o günde açarlar (ve buna) kalın ekmek (yapımı) eş-
lik eder.
15 3 ekmek, (hepsi) undan elde (yapılmış), (ve) 1
ħanešša-vessel bira (vardır). *ħarši-vessel* in (içeri-
ğini) öğütürler ve ezerler.

§6

16 lu-kat-ti-ma-kán DINGIR-LUM TA
^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ME-an-zi-nu DINGIR-LUM INA

16 Sonraki gün tanrıçayı sunaktan alırlar ve

NA⁴ZI.KIN

17 pí-e-dan-zi NINDA.KUR₄.RA DUG ħar-ši PA-NI DINGIR-LIM pí-e-ħár-kán-zi SAL.MEŠ ħa-zi-qa-ra-「az」

18 EGIR-an GUB-ri NA⁴ZI.KIN ŠE+NÁG an-zi Ī-an-zi DINGIR-LUM PA-NI NA⁴ZI.KIN

19 ti-an-zi nu-kán LÚSANGA I GUD I UDU A-NA DUTU ME-E BAL-an-ti

20 NA⁴ZI.KIN ħu-kán-zi šu-up-pa ti-an-zi

NINDA.KUR₄.RA DUG ħar-ši pár-ši-an-zi

21 ip-pí-ya-an mar-ħa-an ti-an-zi VI NINDA⁴dan-na-aš VI NINDA⁴ga-ħa-ri-iš

22 VI NINDA.KU₇I DUG.KA.DÙ I DUG.KAŠ INA GIŠZAG.GAR.RA NINDA.KUR₄.RA pár-ši-an-zi

23 BI-IB-RU-kán šu-un-na-an-zi I PA II BÁN

ZÍD.DA IV DUG.KAŠ aš-ša-nu-ma-aš

24 KÚ-zi NAG-zi GAL^{HLA}-kán aš-ša-nu-wa-an-zi SAL.MEŠ ħa-zi-qa-ra-za

25 GURUN ú-da-i DINGIR-LUM GILIM-an-zi LÚSANGA-ya GILIM-an-zi

26 DINGIR-LUM-ma-aš-kán du-uš-kán-zi ħu-ul-ħu-li_x-ya ti-an-zi NA₄-an ši-ya-an-zi

27 GIM-an-ma ne-ku-zi DINGIR-LUM kar-pa-an-zi DINGIR-LUM INA É. DINGIR-LIM SAL.MEŠ ħa-zi-qa-ra-za

28 ar-ħa pí-tin-zi DINGIR-LUM kán INA GIŠZAG.GAR.RA ti-an-zi

29 UZU⁴NÍG.GIG-ya PA-NI-DINGIR-LIM ti-an-zi I NINDA UP-NI pár-ši-an-zi KAŠ BAL-ti

§7

30 lu-kat-ti-ma UD.KAM UZU⁴NÍG.GIG šu-up-pa UZU.UTÚL ši-ya-mi DÙ-zi

31 PA-NI DINGIR-LIM ti-an-zi III NINDA UP-NI pár-ši-an-zi KAŠ BAL-an-zi

32 ½ BÁN ZÍD.DA I DUGħa-ni-ša-aš KAŠ

§8

33 ŠU.NIGIN I GUD I UDU II PA ½ BÁN ZÍD.DA I DUG.KA.DÙ V DUG.KAŠ

34 I DUGħu-up-pár II EZEN I EZEN zé-ni I EZEN TE-ŠI URU-aš pí-eš-ki-[iz-zi]

§9

35 II gur-zi-ip pát-tar II GIŠTUKUL ZABAR INA⁴ZI.KIN an-[na-al-la-an]

36 I ALAM LÚ GUB-aš AN.BAR I še-kán DUTU-ŠI DÙ-at É.DINGIR-LI[M-ya]

37 ú-e-da-an-zi D₁-ya-ri-iš URUGur-ša-[ma-aš-ša ŠÀ É.DINGIR-LIM DUTU pí-tin-zi]

tanrıçayı ħuwaši ye

17 taşırılar. ħarši-vessel in kalın ekmeğini tanrıçanın önüne sunarlar. Ĥazgara kadınları

18 önünde bekler. Ĥuwaši yi yıkarlar. (onu) mesh ederler. Tanrıçayı ħuwaši nin önüne

19 yere koyarlar ve rahip 1 boğa (ve) 1 koyunu sunun Güneş-tanrıçasına sunar.

20 Ĥuwaši de (onları) keserler. Etleri yere koyarlar. ħarši-vessel in kalın ekmeğini bölerler.

21 Haşlanmış (?) ippiya yı yere koyarlar. 6 dannaš-ekmeği, 6 gaħari-ekmeği,

22 6 tatlı ekmek somunu, 1 vessel düşük dereceli bira, 1 vessel sunak için bira. Kalın ekmeği bölerler.

23 İçki kadehini doldururlar. 1 PA, 2 seah un, sunum için 4 vessel bira

24 Yerler. İçerler. Bardaklar sunum için düzenlenir. Ĥazgara kadınları

25 meyve getirir. Tanrıçaya bir çelenk koyarlar ve rahip üzerine de bir çelenk koyalar.

26 Tanrıçayı eğlendirirler. Ve bir kavgaya adım atarlar. Taş atarlar.

27 Akşam olduğunda, tanrıçayı alırlar. Ĥazgara kadınları tanrıçayı tapınağa

28 evine taşır. Tanrıçayı sunağa koyarlar.

29 Ve karaciğeri tanrıçanın önüne koyarlar. (undan) elde (yapılmış) 1 ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

30 Sonraki gün karaciğer günüdür. Bir şiyami içine konulan etle et güveci yaparlar.

31 Tanrıçanın önüne koyarlar. (hepsi undan) elde (yapılmış) 3 ekmek bölerler, Bira sunarlar.

32 ½ seah un ve 1 ħanešša-vessel bira (vardır.)

33 Toplam: 1 boğa, 1 koyun, 2 PA, ½ seah un, 1 vessel düşük-dereceli bira 5 vessel bira

34 1 ħuppar-vessel (ve) 2 festival—1 festival sonbahar için, 1 festival bahar için—şehir vermeye devam eder.

35 2 adet siperli miğfer, 2 adet bronz topuz ħuwaši geç[mişe ait]

36 Demirden dik duran 1 insan heykeli, 1 šekan (ölçüde) Majesteleri (Kral) sunar. Ve (Majesteleri (Kral) emriyle) tapınak

37 inşa ederler. Gurša[mašša'nın D₁Iyari tanrısını Fırtına tanrısı D₁U'nun tapınağına taşırılar.]

III. Sütun

§1

1 ¹ *ma-a-an* ¹ A-NA ^DU EZEN *ze-e-ni* ŠE+NÁG-*an-zi* [^{LÚ}SANGA-*za* ŠE+NÁG-*zi*]
2 ^{LÚ}SANGA DINGIR-LUM INA ^{NA4}ZI.KIN *pí-e-da-i* ^{NA4}ZI.[KIN Še+NAG-*an-zi*]
3 *ì-an-zi* DINGIR-LUM PA-NI ^{NA4}ZI.KIN *ti-an-zi nu-kan* ^{LÚ}SANGA I UDU
4 ^{D1}-yri! I UDU ^DMIN.IMIN.BI BAL-*an-ti* ^{NA4}ZI.KIN *hu-ká-zi*
5 *šu-up-pa ti-an-zi* VI ^{NINDA}*dan-na-aš* VI ^{NINDA}-ga-*ha-ri-iš* VI NINDA.KU₇
6 I KAŠ INA ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA NINDA.KUR₄.RA *pár-ši-an-zi* BI-IB-RU-*kán šu-un-[na-an-zi]*
7 V BÁN ZÍD.DA IV DUG.KAŠ I ^{DUG}*hu-up-pár aš-ša-nu-ma-aš KÚ-zi* NAG-*zi*
8 GAL^{HIA}-*kán aš-ša-nu-van-zi* DINGIR-LUM-*ma-aš-kán* ^{SAL.MEŠ}*ha-zi-ga-ra-za du-uš-kà-an-zi*
9 *nu* ^{LÜMEŠ} KAL/GURUŠ *ták-ša-an ar-ḥa šar-ra-an-zi na-aš lam-ni-ja-an-zi*
10 *nu-uš-ma-aš ták-ša-an šar-ra-an* ^{LÜMEŠ} URU PA-TI *ḥal-ze-eš-ša-an-zi*
11 *ták-ša-an šar-ra-ma-aš-ma-aš* ^{LÜMEŠ} URU *Ma-ša-ma ḥal-zi-ša-an-zi*
12 *nu* ^{LÜMEŠ} URU PA ^{GIŠ}TUKUL^{HIA} ZABAR *ḥar-kán-zi* ^{LÜMEŠ} URU *Ma-ša-ma*
13 ^{GIŠ}TUKUL^{HIA} ŠA GI *ḥar-kán-zi nu MÈ-iš- kán-zi*
14 *nu-uš-ma-ša* ^{LÜMEŠ} URU PA-TI *tar-aḥ-ḥa-an-zi nu ŠU.DAB.BU ap-pa-an-zi*
15 *na-an* A-NA DINGIR^{LIM} *ḥi-in-kán-zi nu* DINGIR-LUM *ša-ra-a kar-pa-an-zi*
16 *na-an* INA É.DINGIR-LIM *ar-ḥa pí-tin-zi* ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA *ti-an-zi*
17 I NINDA UP-NI *pár-ši-an-zi KAŠ BAL-an-zi ša-ša-an-nu-uš ti-an-zi*

1 Fırtına tanrısı ^DU “Sonbahar (zamanı) Festivali” için yıkarlar. (rahip kendini yıkar)
2 Rahip tanrıyı *huwaši* ye taşır. *huwa*[*ši* yi yıkarlar]
3 (onu) mesh ederler. Tanrıyı *huwaši* nin önüne yerleştirirler. Ve rahip 1 koyun
4 ^D*Iyari* için, (ve) 1 koyun ^DIMIN.IMIN.BI için sunar. *huwaši* de (koyunları) kurban eder.
5 Eti yerleştirirler. 6 *dannaš*-ekmeği, 6 *gaḥari*-ekmeği, 6 tatlı ekmek,
6 sunak için 1 *huppar*-kâse bira. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehini doldu[rurlar]
7 5 *seah* un, 4 kâse bira, 1 *huppar*-kâse sunum için (hazırlanır). Yerler ve içerler.
8 Bardaklar sunum için düzenlerler. Ve tanrıyı *ḥaz-gara*-kadınları eğlendirir.
9 Genç erkekler 2 gruba ayırılır ve onlar adlandırılır.
10 Bir grup “Hatti erkekleri” olarak adlandırılır.
11 Diğer grup Maša erkekleri olarak adlandırılır.
12 Hattinin erkekleri bronz silahlara sahiptir, fakat Maša erkekleri
13 kamıştan yapılmış silahlara sahiptir. Ve mücadele ederler (savaşır.)
14 Ve Hatti erkekleri kazanır. Sonra da bir savaş esirini alırlar.
15 Ve onu tanrıya teslim ederler. Ve tanrıyı alırlar.
16 Ve tapınak içine evine taşırlar. Sunağa (onu) koyarlar.
17 1 ekmek, elde (yapılmış) (undan), bölerler. Bira sunarlar. Meşaleleri yerleştirirler.

§2

18 *lu-kat-ti-ma* UD.KAM UZUNÍG.GIG *šu-up-pa UZU.UTÚL ši-ya-mi DÚ-zi*
19 PA-NI DINGIR-LIM *ti-an-zi* I NINDA UP-PNI *pár-ši-an-zi KAŠ BAL-an-ti*

18 Sonraki gün karaciğer günüdür. Etleri yaptıkları *šiyami* bir et yığınını koyar.
19 Tanrının önüne koyarlar. 1 somun ekmek elde (yapılmış) (undan), bölerler. Bira sunarlar.

§3

20 EZEN TE-ŠI-kán A-NA EZEN *zé-ni ḥa-an-da-an-za*

20 Bahar şenliği, sonbahar şenliğine göre düzenlenir.

§4

21 ŠU.NIGIN IV UDU II PA IV BÁN ZÍD.DA X DUG.KAŠ I ^{DUG}*hu-up-pár* II EZEN

21 Toplam: ,[4 koyun, 2 PA, 4 *seah* un, 10 kap bira, 1 *huppar* kâse (ve) 2 festival.

§5

22 I EZEN *zé-ni* I EZEN TE-ŠI URU-aş *pí-eš-ki-iz-zi*

22 sonbahar için 1 festivali, bahar için bir festivali şehir vermeye devam eder.

§6

- 23 I ALAM SAL TUŠ-za AN.BAR TÚ.GAL^D UTU-ŠI DÚ-at ŠĀ É.DINGIR-LIM^{PU} pí-tin-zi
 24 ma-a-an A-NA TÚL.GAL EZEN TE-ŠI DÚ-an-zi ŠE+NÁG-zi^{LÚ} SANGA-za (ŠE+NÁG-zi)
 25 DINGIR-LUM ŠE+NÁG-zi TÚL-kán ša-ra-a ša-an-ḫa-an-zi
 26^{LÚ} SANGA-kán DINGIR-LUM TA^{GIŠ} ZAG.GAR.RA ME-i na-an-kán TA [É.DINGIR-LIM]
 27 pa-ra-a ú-da-i nu DINGIR-LUM INA TÚL pí-e-da-i DINGIR-LUM P(A-NI TÚL)
 28 ta-ni-nu-wa-an-zi nu-kán^{LÚ} SANGA I UDU A-NA TÚ.GAL BA(L-an.ti)
 29 ŠĀ TÚL-an-kán ḫu-kán-zi šu-up-pa ti-an-zi VI^{NINDA} da[n-na-aš]
 30 I^{DUG} ḫu-up-pár KAŠ INA^{GIŠ} ZAG.GAR.RA NINDA.KUR₄.RA pár-ši-an-zi B[I-IB-RU-kán]
 31 šu-un-na-an-zi II BÁN ZÍD.DA IV DUG.KAŠ aš-ša-nu-ma-aš KÚ-zi [NAG-zi]
 32 GAL^{ḪI.A} kán aš-ša-nu-wa-an-zi^{SAL.MEŠ} ḫa-zi-qa-ra-za GURUN ú-d[a-i]
 33 DINGIR-LUM GILIM-an.zi UN.MEŠ-na-za GILIM-iz-zi GUD UDU piš-qa-[an-zi]
 34 GA.KIN.DÚ dam-ma-aš-ša-an-zi PA-NI DINGIR-LIM ti-an-zi UN.M[ÉŠ-ni-ya pí-an-zi]
 35 DINGIR-LUM- ma-aš-kán du-uš- kán-zi DINGIR-LUM INA É. DINGIR-LIM^{SAL.MEŠ} [ḫa-zi-qa-ra-za]
 36 ar-ḫa pí-e-da-an-zi^{GIŠ} ZAG.GAR.RA ta-ni-nu-wa-an-zi
 37 II NINDA UP-NI pár-ši-an-zi KAŠ BAL-an-zi

§7

- 38 [Š]U.NIGIN I UDU II BÁN ZÍD VDUG.KAŠ I EZEN TE- ŠI URU-aš [pí-eš-ki-iz-zi]

§8

- 39 [I^{NA4} ZI.KI]N an-na-al-la-an I^{GIŠ} TUKUL ši-it-[tar.za ú-nu-wa-an.za]
 40 [UGU-kán ALA]M LÚ AN.BAR GUB-aš TUR DÚ-an x []
 41 [x x^{ḪUR.SAG} šu (?) -wa(?) -)ra-aš [ŠĀ É.DINGIR-LIM^{PU} pí-tin-zi]

IV. Sütun

§1

- 1 [ŠU.NIGIN x UDU x] BÁN ZÍD.DA I DUG.KAŠ I^{DUG} ḫu-up-pár I EZEN zé-ni DUG ḫar-ši šu-uh-ḫu-wa-aš
 2 [^{LÚ} SANGA x ta-pí-]ša-ni-iš TA É-ŠU pí-eš-ki-iz-zi

§2

- 3 [ma-a-an A-N]A MU.KAM ITU.XII.KAMti-ya-

- 23 Majestelerin (Kralın) yaptırdığı büyük bahar (tanrısı) için demirden, oturmuş bir kadın heykeli. Fırtına tanrısı tapınağına (onu) taşır.
 24 Büyük bahar, bahar (mevsimi) festivali kutlandı-ğında yıkar. Rahip [kendini yıkar].
 25 Tanrıçayı yıkar. Baharı (suyun kaynağını) temizlerler.
 26 Rahip tanrıçayı sunaktan den alır ve onun (tapınağından)
 27 dışarı çıkartır ve tanrıçayı bahara taşır. Tanrıçayı (baharın önüne)
 28 koyar. Ve rahip 1 koyunu Büyük Bahar için adar.
 29 Bahara (suyun kaynağı) kurban ederler. Etleri koyarlar. 6 somun *da(nnaš-* ekmeği)
 30 1 Sunak için *ḫuppar*-kâse bira. Kalın ekmeği bölerler. İ[çki kabı/riton]
 31 doldururlar. 2 *seah* unu, 4 kâse bira sunum için. Yerler. [İçerler]
 32 Bardakları sunum için düzenlerler. *ḫazgara*-kadınları meyve getirir.
 33 Tanrıçaya çelenk koyarlar. Çelenkleri halk /insanlar koyar. 1 öküz (ve) 1 koyunu sunmaya devam (ederler).
 34 Peynir basarlar. Tanrıçanın önüne koyarlar. Ve halk[a] [ondan verirler]
 35 Tanrıçayı eğlendirirdiler. Tanrıçayı tapınağa [*ḫazgara*-] kadınları
 36 evine taşır. Sunak üzerine (onu) koyarlar.
 37 2 ekmeği, elde (yapılmış) (undan), bölerler. Bira sunarlar.

- 38 Toplam: 1 koyun, 2 *seah* un, 5 kap bira, 1 bahar festivali, ka[saba vermeye devam eder]

- 39 [*I ḫuwaš*]*i* –eskiye ait 1 topuz, güneş diski ile [be-zeli]
 40 [üzerinde] insan hey[keli], demirden, ayakta (ve) küçük, yapılmış. X []
 41 [x x Mt. *šuwa*]*ra* (?). [Fırtına tanrısının tapınağına (onu) taşırlar]

III. Sütunun devamı kırıktır.

- 1 [Toplam: x koyun, x] *seah* un, 1 *vessel* bira, (ve) 1 festival sonbahar için, *ḫarši-vessel* içine döküldüğünde.
 2 [Rahip x *tapi*]*šana-vessel* i evinden vermeye devam eder.

- 3 Yılın on ikinci ayına gelindiğinde Fırtına tanrısı

zi nu A-NA ^DU EZEN ŠE+NÁG-u-wa-aš DÜ-zi
 ŠE+NÁG-zi
 4 [DINGIR-LUM ŠE+NÁ]G-an-zi ^{LÚ}SANGA IX
 NINDA.KUR₄.RA IX NINDA. KUR₄.RA
 GA.KIN.DÜ NINDA.İ.E.DÉ <A> me-ma-al
 5 [I ^{DUG}ha-ni-] ša-aš KAŠ ME-i na-at INA :har-pu-
 uš-ta-aš pí-e-da-i na-at-kán GAM-ta iš-ḫu-wa-i
 6 [me-mi-an-k]án an-da me-ma-i lu-kat-ti-wan-za
 DU ŠE+NÁG-zi nu-wa-za-kán wa-tar-na-aḫ-ḫa-za
 e-eš
 7 [GUD UD]U-ya a-ra-an-zi nu-kán GUD-UDU
 UL ku-iš-ki pa-ra-a tar-na-í lu-kat-ti-ma DINGIR-
 LUM kar-pa-an-zi
 8 [na-an] INA :har-pu-uš-ta-aš pí-e-da-an-zi
^{NA4}ZI.KIN ŠE+NÁG-an-zi i-an-zi DINGIR-LUM
 PA-NI ^{NA4}ZI.KIN
 9 [ti-a]n-zi nu-kán ^{LÚ}SANGA III UDU BAL-ti
^{NA4}ZI.KIN ḫu-kán-zi šu-up-pa ti-an-zi VI ^{NINDA}dan-
 na-aš
 10 [VI ^{NIN}DA ga-ḫa-ri-iš I ^{DUG}ḫu-up-pár KAŠ INA
^{GIŠ}ZAG.GAR.RA III ^{NINDA}dan-na-aš III
 NINDA.KU₇ I ^{DUG}ha-ni-ša-aš ŠA ḫar-pu-uš-ta-aš
 11 [BAL-t]i NINDA.KUR₄.RA pár-ši-an-zi BI-IB-
 RU-kán šu-un-na-an-zi I PA III BÁN ZÍD.DA I
 DUG.KAŠ I ^{DUG}ḫu-up-pár
 12 [I ^{DUG}ḫa-]ní-ša-aš aš-ša-nu-ma-aš KÚ¹-zi NAG-
 zi GAL^{HLA}-kán aš-ša-nu-wa-zi GAL^{HLA}-kán IGI-zi-
 aš
 13 [GAL^{HLA}-kán SIXS]Á-an-te-eš DINGIR-LUM-
 ma-aš-kán ^{SAL.MEŠ}ḫa-zi-qa-ra-za du-uš-kán-zi DIN-
 GIR-LUM kar-pa-zi EGIR-pa-an INA É.DINGIR-
 LIM
 14 [ar-ḫa pí-ti]n-zi ^{UZU}NÍG.GIG ŠA ḫar-pu-uš-ta-aš
 iš-ḫu-wa-an-zi DINGIR-LUM-ma-kán
^{GIŠ}ZAG.GAR.RA
 15 [ta-ni-nu-a]n-zi I NINDA UP-NI pár-ši-an-zi
 KAŠ BAL-an-ti aš-ša-nu-uš ti-an-zi

§3

16 [ŠU.NIGIN I GUD X UDU X] UP-NI ZÍD.DA
 II DUG.KAŠ I ^{DUG}ḫu-up-pár I ^{DUG}ha-ni-ša-aš I
 EZEN ŠE+NÁG-u-wa-aš
 17 [URU.MEŠ píš-qa-an-zi]i ^{URU}Mu-ta-ra-aš-ši-iš
^{URU}Šal-lu-na-ta-aš-ši-iš ^{URU}Ša-ar-wa-la-aš-ši-iš
 18 [^{URU}x-x-aš-ši-iš] ^{URU}Te-ḫi-na-aš-ši-iš

§4

19 [ma-a-an A-NA ^DU EZEN DUG ḫar-ši] hé-e-šu-
 wa-aš DÜ-an-zi ŠE+NÁG-zi DINGIR-LUM
 ŠE+NÁG-an-zi
 20 [DINGIR-LUM PA-NI ^{NA4}ZI.KIN ti-an-zi
^{LÚ}SANG]A I UDU ^DU BAL-ti DUG ḫar-ši ḫu-kán-
 zi šu-up-pa ti-an-zi
 21 [x NINDA x x DUG x INA ^{GIŠ}ZAG.GAR.RA
 NINDA.] KUR₄.RA pár-ši-an-zi BI-IB-RU-kán šu-
 un-na-an-zi
 22 [x x ZÍD.DA x DUG x x x x aš-š]a-nu-me-aš
 KÚ-zi NAG-zi GAL^{HLA}-kán aš-ša-nu-an-zi

^dU yıkama festivalini kutlarlar. Yıkar.

4 [Tanrıyı] yı[kar]lar. Rahip 9 kalın ekmeği, pey-
 nirli 9 kalın ekmeği, yağ ve ırmık ile karıştırılmış
 ekmek,

5 [(ve) 1 ḫane]šša-vessel bira ve onları ḫarpušta ya
 taşır. Ve onları o yere (ḫarpušta nın içine) döker.

6 [Aynı zamand]a o şöyle söyler: “yarın Fırtına tan-
 rısı kendisini yıkayacak. Ve (şimdi, efendim) (sen
 böylece) duacı ol.

7 [Bir boğa (ve) bir koyun ulaşacak. Ve boya ve
 koyundan hiç biri dışarı çıkmayacak.” Sonraki gün
 tanrıyı alırlar

8 [ve onu] ḫarpušta ya taşırlar. ḫuwaši yi yıkarlar.
 (onu) mesh ederler. Tanrıyı ḫuwaši nin önüne

9 [koyar] lar. Ve rahip 3 koyunu (fırtına tanrısına)
 sunar. ḫuwaši de (onları) keserler. Etleri yere ko-
 yarlar. 6 dannaş somun ekmeği,

10 [6] gaḫari somun ekmeği ve 1 ḫuppar-vessel bi-
 rası sunakta; 3 dannaş somun ekmeği, 3 tatlı ekmek
 somunu ve 1 ḫanešša-vessel ḫarpušta içine

11 [sunar]lar. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehini
 doldururlar. 1 pa, 3 seah un. 1 vessel bira, 1 ḫuppar-
 vessel

12 [(ve) 1 ḫa]nešša-vessel – sunum için. Yerler.
 İçerler. Bardaklar sunum için düzenlenir. İlk bar-
 daklara göre

13 [bardaklar] düzenlenir. Ve ḫazgara kadınları
 tanrıyı eğlendirir. Tanrı alınır. Tekrar tapınağa

14 [evine taşır]lar. Karaciğeri ḫarpušta içine döker-
 ler. Tanrıyı sunak üzerine

15 [koyarlar] (undan) elde (yapılmış) 1 ekmeği kı-
 rarlar. Bira sunarlar. Meşaleleri yerleştirirler.

16 [Toplam: 1 öküz, X koyun, X] avu(ç) un, 2 ves-
 sel bira, 1 ḫuppar-vessel, 1 ḫanešša-vessel , (Ve) 1
 Yıkama festivalini

17 [şehirler vermeye devam eder]. (Bu şehirler)
 Mutarašši, Šallunatašši, Šervalašši,

18 [x-x –ašši,] (ve) Teḫinašši

19 [Fırtına tanrısı için ḫarši-vessel açılışı festivalini
 kutlarlar, yıkarlar. Tanrıyı yıkarlar.

20 [Tanrıyı ḫuwaši nin önüne koyarlar. Rahip 1 ko-
 yunu Fırtına tanrısına sunar. (Onu) ḫarši-vessel de
 keserler. Etleri yere koyarlar.

21 [x (miktarda) ekmek(ler), (çeşitli), x (miktarda)
 vessel(s) (çeşitli)- sunak için. Kalın] ekmeği böler-
 ler. İçki kadehini doldururlar.

22 [x (sayıda) x (ölçüde) un, x (miktarda) vessel(s)
 (çeşitli) - - sun]um için. Yerler. İçerler. Bardakları
 sunum için düzenlerler.

§5

- 24 [lu-kat-ti-ma DINGIR-LUM TA^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ME-an-z]i NINDA. KUR₄.RA DUG ħar-ši SAL-MEŠ_{ha}-zi-qa-ra-za UGU ú-tin-zi
- 25 [nu DINGIR-LUM INA^{NA4}.ZI.KIN SAL-MEŠ_{ha}-zi-]qa-ra-za pí-tin-zi NINDA.KUR₄.RA DUG ħar-ši PA-NI DINGIR-LIM
- 26 [pí-e ħar-kán-zi EGIR-an GUB-ri^{NA4}.ZI.KIN]ŠE.NÁG-an-zi i-an-zi DINGIR-LUM PA-NI^{NA4}.ZI.KIN
- 27 [ti-an-zi nu-kán^{LÚ}SANGA x UDU^{DU}I UDU^D]IMIN.IMIN.BI I UDU :ħar-pu-uš-ta-aš BAL-ti
- 28 [^{NA4}.ZI.KIN ħu-kán-zi šu-up-pa ti-an-zi NINDA.KUR₄.RA p]ár-ši-an-zi ip-pí-an mar-ħa-an ti-an-zi
- 29 [VI^{NINDA}dan-na-aš VI^{NINDA}ga-ħa-ri-iš x DUG x] KAŠ INA^{GIŠ}ZAG.GAR.RA NINDA.KUR₄.RA pár-ši-an-zi
- 30 [BI-IB-RU-kán šu-un-na-aħ-zi x x ZÍD.DA x DUGħ]u-up-pár aš-ša-nu-ma-aš KÙ-zi NAG-zi
- 31 [GAL^{HLA}kán aš-ša-nu-an-zi nu-kán^{DU}D]IMIN.IMIN.BI N]AG-an-zi EGIR-ŠÚ :ħar-pu-uš-ta
- 32 [NAG-an-zi GEŠTIN^{LÚ}.MEŠSU.GI] wa-ar-šu-li_x NAG-an-zi
- 33 [^{SAL}.MEŠ_{ha}-zi-qa-ra-za DINGIR-LUM GILIM-an-zi UN.MEŠ-na-za GILI]M-iz-zi GUD UDU piš-qa-an-zi
- 34 [GA.KIN.DÙ dam-ma-aš-ša-an-zi PA-NI DINGIR-LIM ti-an-zi UN.MEŠ-ni-ya pí-] an-zi ħu-ul-ħu-li_x -ya ti-an-zi
- 35 [GIM-an-ma ne-ku-zi DINGIR-LUM ka-pa-an-zi DINGIR-LUM INA É.DINGIR-LIM^{SAL}.MEŠ_{ha}-zi-qa-ra-za
- 36 [ar-ħa pí-tin-zi DINGIR-LUM-kán INA^{GIŠ}ZAG.GAR.RA ti-an-zi NINDA.KU]R₄.RA ti-ya-an-zi
- 37 [NINDA UP-NI pár-ši-an-zi KAŠ BAL-an-zi š]a-ša-an-nu-uš ti-an-zi

§6

- 38 [lu-kat-ti-ma UD.KAM^{UZU}NÍG.GIG šu-up-pa UZU-UTÚL ši-ya-mi DÙ-a]n-zi III NINDA UP-NI

§7

- 39[ŠU:NIGIN x UDU X X ZÍD.DA x DUG x x KAŠ x x I] EZEN TE-ŠI
- 40 [DUG ħar-ši ħé-e-šu-wa-aš URU.MEŠ pís-qa-an-zi^{URU}Mu-ta-ra-aš-ši-iš URUŠal-lu-na-t]a-aš-ši-iš....

- 24[Sonraki gün tanrıyı sunaktan [alır]ar. *Harši-vessel* in kalın ekmeğini açar.
- 25 [*Ĥazgara* kadınları tanrıyı *ħuwaši* ye taşır. *Harši-vessel* in kalın ekmeğini tanrının önüne
- 26 [onlar sunar. (Onun) arkasında beklerler. *Ĥuwaši*] yi yıkarlar. (Onu) mesh ederler. Tanrıyı *ħuwaši* nin önüne
- 27 [koyarlar. Ve rahip] [Fırtına tanrısı içi x koyunu, 1 koyunu]^DIMIN.IMIN.BI için, (ve) 1 koyunu ħar-pušta için
- 28 [*ħuwaši* de keserler. Etleri yere koyarlar. Kalın ekmeği] bölerler. Haşlanmış (?) *ippiya* yı yere koyarlar.
- 29 [6 *dannaš* somun ekmeği, 6 *gaħari* somun ekmeği, x (sayıda) vessel(s) (çeşitli) bira sunak için. Kalın ekmeği böler.
- 30 [İçki kadehlerini doldururlar. x (sayıda) x (ölçüde) un, x *ħ*]uppar-vessel(s) sunum için. Yerler. İçerler.
- 31 [Bardakları sunum için düzenlerler. Ve Fırtına tanrısına ve^DIMIN.IMIN.BI ya [içer]ler. Sonra *ħarpušta* ya
- 32 [içerler. Şarabı yaşlı adamlar] tazelenmek için içerler.
- 33 [*Ĥazgara* kadınları tanrıya bir çelenk koyarlar. İnsanlar çe]lenk koyar. Bir öküz (ve) bir koyun sunmaya devam ederler.
- 34 [Peynir basarlar. Tanrının önüne (onu) koyarlar. Sonra halka/insanlara (onu) verirler. Kavgaya adım atarlar.
- 35 [Akşam olduğunda, tanrıyı alırlar. *Ĥazgara* kadınları tanrıyı tapınağa
- 36 [evine taşırlar. Tanrıyı sunağa koyarlar. İn]ce ekmeği yere koyarlar.
- 37 [(hepsi undan elde) yapılmış ekmeği, kırarlar. Bira sunarlar.] Meşaleleri yerleştirirler.

- 38 [Ertesi gün karaciğer günüdür. Et koydukları bir *Šiyami* et yemeği/güveci] yaparlar. 3 somun ekmeği, (hepsi undan) elde (yapılmış).

- 39 [toplam: x koyun, x (sayıda) x (ölçüde) un, x (sayıda) vessel (s) (çeşitli) bira] (ve) 1 bahar festivali,
- 40 [*Ĥarši-vessel* açıldığında, şehir vermeye devam eder, (Bu şehirler) Mutarašši, Šallunat]ašši...

IV. Sütunun devamı kırıktır.

4.4.1 Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 525.2 = KUB 17.35 +Bo 614

Bibliyografya

Metin, ilk olarak C. Carter tarafından “Hittite Cult-Inventories” adlı doktora çalışmasında ele alınmıştır. Carter, tabletin tamamının transkripsiyonunu yaparak tercüme etmiş ve kırılmış kısımları da diğer envanter metinlerini referans alarak restore etmeye çalışmıştır. G. Kellerman, *Purulli*-festival'in bir parçası olarak *Illuyanka* mitini araştıran bir makalede metnin bir bölümünün başka bir şekilde ele alınmasını sağlamıştır.⁴⁸³

Ritüelin Süresi ve Mekânı

(^DU EZEN DUG ھا-ši ھا-e-šu-wa-aš DÙ-an-zi) Fırtına tanrısı için *ھا-ši-vessel* açılışı festivali 3 gün devam ettiği,

(^dU EZEN₄ pu-lja -aš DÙ-an-zi ŠE.NAGA-an-zi) Fırtına tanrısı için festival kutlaması 2 gün devam ettiği,

(EZEN TE-ŠI) Bahar festivali 3 gün devam ettiği,

(EZEN ze-e-ni) Sonbahar (zamanı) Festivali 2 gün devam ettiği,

(TÚL.GAL EZEN TE-ŠI) Büyük bahar, bahar (mevsimi) festivali süresi, sütunun devamı kırık olması nedeniyle belirsiz olduğu,

(^DU EZEN ŠE+NÁG-u-wa-aš DÙ-zi ŠE+NÁG-zi) Yılın on ikinci ayına gelindiğinde Fırtına tanrısını yıkama festivali 2 gün devam ettiği,

⁴⁸³ Taggar-Cohen 2002, s. 128; Kellerman 1981, ss. 35-46.

(^DU EZEN DUG ħar-ši ħé-e-šu-wa-aš DÜ-an-zi) Fırtına tanrısı için *ħarši-vessel* açılışı festivali 3 gün devam ettiği anlaşılmaktadır.

Metinde açıkça bahsedilen ritüel uygulama mekânları yaşlı rahibin tapınağı ve yeni rahibin tapınağıdır. İlk ayınlar yaşlı rahibin tapınağında, üçüncü ayın yeni rahibin tapınağının girişinde gerçekleşir. Hattili ve Maşalı askerlerin sembolik savaş mücadelesi açık bir alanda belki de dikili taşın (*ħuwaši*) yanında yani tanrı huzurunda gerçekleşmiştir.

Ritüelin Amacı

İncelemekte olduğumuz ve IV. Tudhaliya zamanı yani 13. yüzyılın sonlarına tarihlenen envanter metinleri arasında yer alan KUB 17.35, kült envanterleri türüne ait bir tabletin (CTH 525) fragmanıdır. Kült envanterleri, başta Hattuša'da ve ayrıca başkent dışındaki birkaç yerde bulunan kültle ilgili ortaya çıkarılan çok sayıda tablet arasında yer almaktadır. Bu tabletlerin çoğu, Laroche⁴⁸⁴ tarafından CTH 501-530 sıra kodlarıyla bir araya getirilmiştir.

Hitit toplumunun askerî yapılanmasında tanrı inancının ne derece ayrıcalıklı yere sahip olduğunu çalışmamızda yer alan diğer başlıklar altında da bahsetmiştik. Öyle ki asker olarak yetiştirilmek üzere sağlıklı, güçlü, cesaretli erkek evlatların çokluğu; askerlerin Başkomutan krala, Hitit Ülkesi'ne sadık kalması; Hitit toplumunda ve orduda görülen salgın hastalıkların düşman ülkesine geri gönderilmesi; düşmanla karşılaşınca ordunun zafer elde etmesi, düşmana karşı mağlup olan ordunun komutanı ve askerlerinin cesaretlenmesi ve daha birçok askerî konuda Hititli rahipler daima tanrıların yardımına başvurmuşlardır. Genel itibarıyla belirtmek gerekirse Hitit ordusu her zaferini tanrıların memnuniyetine, mağlubiyetlerini de tanrıların öfkesine bağlamışlardır.

Ritüel metni, (III. sütununun 9'-15' satırları arasında) Hititli askerlerin düşmanla (Maşalı esir askerler) mücadelesini betimleyen kutsal bir savaş sahnesini de sunmaktadır. Puhvel'in, "Homer'in silahlı mücadelelerine" benzettiği sahte savaşların Hitit toplumunca da düzenlendiğini bu ritüel metni sayesinde öğrenmekteyiz. Savaş ritüelleri, Hititler'in gelecekteki olası düşmanlarını yenme başarısını güvence altına alsın da bazen geçmiş zamanda

⁴⁸⁴ Laroche 1971, ss. 87-90

yaptıkları savaşları da anımsatmaktaydı.⁴⁸⁵ Tanrıların yüceltildiği bu ritüelde biri Hattili asker diğeri de Kuzeybatı Anadolu’da bulunan Maşa Ülkesi’nden⁴⁸⁶ getirilen esirlerden oluşan iki genç erkek takımı arasında gerçekleştirilen böyle bir mücadele karşımıza çıkmaktadır. Hatti'nin askerleri her zaman kazanırdı. Çünkü rakiplerinin kamış silahlarına karşı bronz silah kullanıyorlardı.⁴⁸⁷ Savaş oyunu olarak adlandırabileceğimiz bu ritüel, Hitit askerlerinin cesaretini artırırken, kamış silahlarla savaşımaya zorlanan düşman askerlerini ise aşağılanmaktaydı. Bu arada tanrıyı da memnun etmek bir gerekliliktir. Bu nedenle bir savaş tutsağı tanrıya sunulurdu.⁴⁸⁸

Ehelolf, hem KUB 17.35 fragmanının çalışmamızda askerî bir ritüel olarak yer almasını desteklercesine hem de ritüelin amacını özetlercesine bir çalışmada yorumlarımızı da kattığımız şu düşüncesine yer vermiştir: “Senaryosu Hatti ve Maşa arasında süregelen savaşların sonunda elde edilen tarihi zafer anılarından alınan ve Hititlerin üstün silah teknolojilerine karşılık gelen şükür ifadesi diyebileceğimiz bir kült festivalinde “kutsal bir eylem” sahne performansı sergilenmektedir. Hititler, her kazandıkları askerî zaferi tanrıların yardımına bağladıkları için her başarılı askerî sefer ardından daima dinsel inanç yüklü halde Hattuša’ya dönmüşlerdir. Bu nedenle bu zafer olayının tekrarı, her yıl ziyafetleri onuruna düzenlenen festivallerde tanrının kendisine düşen ganimeti bir “mahkûm sembolü” adı altında aldığı kutsal bir savaş oyunu şeklinde gerçekleştirilirdi.”⁴⁸⁹

Yine Prechel’e göre, aslında burada sunulan şey, “savaş ritüelinden daha çok ritüelleştirilmiş bir savaştır”, yani iki grup arasında, ritüel bağlamda belirli kurallar dâhilinde sınırlanan periyodik bir çatışma vardır.⁴⁹⁰

KUB 17.35 fragmanına baktığımızda ritüel metni toplamda 4 sütundan ve değerlendirmeye dair veriler elde edebildiğimiz 7 (yedi) bölümden oluşmaktadır. İçerdiği eylemlerin geneli ise tanrılara yapılan özel ilgiler ve hemen hemen her bölümde tekrarlanan sunulardır.

Taggar-Cohen, dört sütundan oluşan metni şöyle özetlemektedir: “Başlangıcı kırık

⁴⁸⁵ De Martino 2002, ss. 445-447.

⁴⁸⁶ Sir Gavaz 2008, s. 29.

⁴⁸⁷ Kyle 2015, s. 45.

⁴⁸⁸ Trimm 2017, s. 324.

⁴⁸⁹ Ehelolf 1925, s. 271.

⁴⁹⁰ Prechel 2009, s. 386.

olsa da kısa ve uzun paragraflardan oluşan metin, anlaşılması gayet net bölümler içermektedir. Bununla birlikte farklı paragraflar, farklı şehirlerdeki ritüel eylemleri hakkında rapor sunmaktadır. İyi korunmuş I. sütun, iki festivalden söz etmektedir: Birincisi muhtemelen *ḫarši-kâsesinin* açılış festivali, ikincisi ise EZEN₄ *pulaš*. Bu festival ile ilk sütun sona ermektedir. II. sütun (başlangıcı zarar görmüş), Guršamašša şehrinde kutlanan sekizden fazla bayramın (hepsi korunmamış) bir listesiyle başlamaktadır. Kültte yapılan değişikliklerin kısa bir açıklamasını yapan Majesteleri (kral) tarafından iki festival için bir talimatname açılır: şehir tarafından sağlanan sonbahar ve bahar şenlikleri. Sütunun kapanış paragrafında, Majesteleri bir heykel adadıktan ve tapınağın inşasını emrettikten sonra tapınağın durumunu anlatmaktadır. Daha sonra açıklanan son eylem ise, Guršamašša tanrısı ^D*Iyari*'nin (muhtemelen) Fırtına tanrısının tapınağına girmesidir. III. sütunda önce Fırtına tanrısına (burada tanrı ^D*Iyari*'nin de görüldüğü) sonbahar bayramını öngörür ve bahar bayramının da aynı şekilde kutlanacağı belirtilir. Sonunda, şehrin verdiği kurbanların toplamı verilir. Öngörülen bir sonraki festival, Majestelerinin bir kadın heykeli bağışladığı büyük kaynak (su) tanrıçası festivalidir. Festivale şehir tarafından sağlanacak toplam sunu miktarıyla, bu festivaldeki bölüm kapanır. IV. Sütun, “*ḫarši-kâsesinin* içine döküldüğü sonbahar şenliği” için sağlanacak sunu miktarlarının belirtildiği bir özet bölümü ile başlamaktadır. Ardından iki festivali takip eder: 1. Fırtına tanrısı için kutlanacak olan ve 12. ay geldiğinde gerçekleşen yıllık yıkama festivali. Bu bayram için beş şehir kurban sunar; bunlardan sadece 4'ünün adı korunmuştur. 2. İkinci festival, isimleri korunmamış olsa da muhtemelen aynı şehirlerin sağladığı “*ḫarši-kâsesinin* Fırtına tanrısına açılması bayramıdır”. Sütunun geri kalanı kayıptır.”⁴⁹¹

Ritüel Katılımcıları

Hitit ordusunun, askerî zaferlerini elde etmesinde önemli desteğini aldığına inandığı tanrıların yüceltildiği böyle kapsamlı (ritüel objelerinin ve eylemlerin çeşitliliği, eylemlerin geniş zamana yayılması gibi) bir ritüelde büyüsel eylemleri gerçekleştirecek görevli unvanlarının olmaması elbette düşünülemez. Kaldı ki Hititçe askerî ritüellerin gelişigüzel ortaya çıkmadığı, alanında tecrübeli büyücü, falcı gibi mesleklerle meşgul kişiler tarafından belli bir düzende eyleme döküldüğü muhakkaktır. Metnin satırlarına baktığımızda aktif rol oynayan bir rahip (^{LÚ}SANGA), (Fırtına tanrısının “yaşlı rahibi” ^{LÚ}SANGA.LIBIR), yeni seçilen bir rahip (^{LÚ}SANGA.GIBIL) ve yaşlılar (^{LÚ}MEŠ SU.GI) ritüelin kutsal eylemlerini belli bir

⁴⁹¹ Taggar-Cohen 2002, s. 130-131.

disiplin içerisinde gerçekleştirdikleri görülmektedir. Metinde bahsedilmeyen ancak tapınakta daima görevli katılımcılarda (çoğul eylemde “şunu yaparlar” gibi ima edilenler) ritüel eylemlerinin gerçekleştirilmesinde önemli katkısı bulunan görevlilerdir.

“Kâhin” ya da “kader belirleyiciler” (LÚ.MEŠ pu-la-li) unvanına sahip görevlilerin de ritüel katılımcıları arasında olduğu görülmektedir. LÚ.MEŠ pu-la-li, muhtemelen ritüel objelerini sağlayacak kişilerin (EN.SÍSKUR?) tespiti gibi önemli bir eylemle görevli unvandı.

Metinde basılan peynirin tanrıya sunulduğu belirtilmektedir. Bunun yanında basılan peynir “insanlara” da (UN.MEŠ) verilmektedir ve ayrıca *hazgara* kadınları gibi “insanlar” da (UN.MEŠ) tanrıya çelenk koyduğu yine metinde geçmektedir. Böylece halkında ritüele katılımcı olarak dâhil edildiği anlaşılmaktadır.

Tıpkı insanların kendileri için düşündüğü gibi tanrıların da yeme ve içme dışında ayrıca eğlendirilmeleri ve bakımları gerekiyordu. Bu sebeple *hazgara*-kadınları, ortaya koydukları müzikleriyle tanrıları eğlendirmekle, Fırtına tanrısının heykelini (dağa tapınağa vs.) taşımakla, tanrıya çelenk koymakla, yiyecek sunmakla, mesh etmekle görevli bir başka ritüel görevli grubunu oluşturuyordu. Ayrıca sunu ekmeğini ve DUG *harši* yi yukarı getirmek, sunakları yerleştirmek gibi görevleri de yerine getirmesiyle *hazgara*-kadınları, ritüel eylemlerinde tanrıya en çok hizmet eden katılımcılardır diyebiliriz. *hazgara* kadınları kurban ekmeği ve DUG *harši* yi yukarı getirmek, sunakları yerleştirmek, (CTH 525: KUB 17.35 I 5-6, III 32, 33 IV 24), Fırtına tanrısının heykelini (dağa tapınağa vs.) taşımak (CTH 525: KUB 17.35 I 5-6; II 27-28, III 15-16, 35-36, 41, IV 13-14, 35-36), tanrılara çelenk takmak ve tanrıları eğlendirmek ve tanrılara yiyecek içecek sunmak (CTH 525: KUB 17.35 I 12; II 24-26; III 8; IV 13) vs. kült görevlerini başarıyla yerine getirmekteydiler.

Elbette böyle kapsamlı bir ritüel eylemlerine kralın da bizzat katılması beklenirdi. Bu nedenle metinde, kral (LUGAL) unvanına sahip bir terime rastlanmazken majesteleri (^D UTU-ŠI) unvanıyla kralın ritüele katıldığı anlaşılmaktadır. Taggar-Cohen, kültte yapılan değişikliklerin kısa bir talimatnamesi (şehir tarafından sağlanan sonbahar ve bahar festivalleri), bir heykel adanmasını ve bir tapınağın inşasını kralın (Majesteleri) emrettiğini belirtmektedir. Majesteleri (kral), aynı zamanda oturan bir kadın heykelini de ritüel eylemine sunmuştur.

Çalışmamızın konusu ile doğrudan bağlantılı diyebileceğimiz iki farklı katılımcı grubu da ritüel eylemlerinde ayrıca yer almıştır. İlki Hattili erkekleri (LŪ^{MEŠ} URU^{PA-TI}) yani Hititli askerler grubunu oluştururken; ikinci katılımcı grubunu ise Maša Ülkesi erkekleri (LŪ^{MEŠ} URU^{Ma-ša-ma}) yani Maša Ülkesi askerleri oluşturmaktadır. Bu iki grup sembolik diyebileceğimiz bir halde silahlı mücadeleye girer ve doğal olarak mücadeleyi Maşalı askerler kaybeder ve Maşalı bir savaş esiri tanrıya teslim edilir.

Ritüele katılan tanrılar ise “Fırtına tanrısı” (^dU), “Yedi tanrı” (^dIMIN.IMIN.BI) ve “tanrıça ^DIyari” (^D1-yri) dir. Ayrıca yeni rahibin tanrısı (heykeli ki adı geçmez ama Guršamašša şehrinin Fırtına tanrısı olmalıdır) ritüele katılan diğer tanrılar arasında yer almıştır.

Ritüelde Kullanılan Objeler

1. “Fırtına tanrısı için *ḫarši-vessel* açılması festivali (^DU EZEN DUG ḫar-ši hé-e-šu-wa-aš DÜ-an-zi)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

2 UDU “2 koyun” (Fırtına tanrısına kurban)

Yiyecekler:

10 NINDA “10 ekmek”

20 NINDA UP-NI “undan yapılmış 20 ekmek”

NINDA .KUR₄.RA DUG ḫarši “kurbanlık kalın ekmek”

1 BÁN ZÍD.DA “1 *seah* un”

20 ZÍD.DA “20 un”

ippíya “haşlanmış et yemeği”

UTÚL^Lşiyami “şiyami yemeği”

UZU^{NÍG}.GIG “karaciğer”

İçecekler:

2 ^{DUG}ḥanišaš KAŠ “2 ḥanešša kabı bira”

1 ^{DUG}ḥuppár KAŠ “1 ḥuppar-kabı bira”

Diğer objeler:

1 ḥanešša-vessel “1 ḥanešša kabı”

GAL^{HLA} “sunum bardakları”

GILIM “çelenk”

2. “Fırtına tanrısı için festival kutlaması (^dU EZEN₄ pu-l]a -aš DÙ-an-zi ŠE.NAGA-an-zi)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1 UDU “1 koyun” (Fırtına tanrısına kurban)

1UDU “1 koyun” (Yedi tanrıya kurban)

1 UDU “1 koyun” (süslenmiş koyun-kurban edilmez eylem sonunda salınır.)

Yiyecekler:

2 NINDA.GUR₄.RA “2 kalın ekmek”

2 BÁN ZÍD.DA “2 seah un”

1PA ZÌ.DA “1 PA un”

^{UZU}NÍG.GIG “karaciğer”

^{UTÚL}šiyami “šiyami yemeği”

İçecekler:

1 ^{DUG}ḥuppár KAŠ “1 ḥuppar-kabı bira”

4 DUG.KAŠ₄ “4 vessels bira”

Diğer objeler:

1 ^{DUG}huppár “1 *huppar-kabı*”

GAL^{HI.A} “sunum bardakları”

BIBRU “içki kabı-riton”

GIŠ BANŠUR ŠA NINDA.GUR₄.RA “kalın ekmekli ritüel masası”

šašannu “kandil-meşale”

3. “Baharın bir festivali (I EZEN TE-ŠI)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1 GUD “1 boğa” (Suyun Güneş tanrıçasına sunulur.)

1 UDU “1 koyun” (Suyun Güneş tanrıçasına sunulur.)

Yiyecekler:

6 ^{NINDA}dannaš “6 *dannaš* ekmek somunu”

6 ^{NINDA}gaḥariš “6 *gaḥari* ekmek somunu”

6 NINDA.KU₇ “6 tatlı ekmek”

NINDA.KUR₄.RA “kalın ekmek”

2 PA ZÍD.DA “2 PA un”

½BÁN ZÍD.DA “½ *seah* un”

3 BÁN ZÍD.DA “3 *seah* un”

7 NINDA UP-NI “undan yapılmış 7 ekmek”

2 ^{UZU}NÍG.GIG “2 karaciğer”

İppiya “haşlanmış et? yemeği”

UTÚLšiyami DÜ-zi “šiyami güveç yemeği”

İçecekler:

2 ^{DUG}ḫanišaš KAŠ “2 *ḫanešša* kabı bira”

5 DUG.KAŠ “5 kap bira”

2 KAŠ “2 bira”

1 DUG.KA.DÙ “1 kap düşük dereceli bira”

Askerî objeler:

2 gurziip páttar “2 siperli miğfer” (Askerî obje)

2 ^{GIŠ}TUKUL ZABAR “2 bronz topuz” (Askerî obje)

Diğer objeler:

DUG ħarši TA NINDA.KUR₄.RA: “kalın ekmekli *ħarši* kabı”

GAL^{HLA} “sunum Bardakları”

GURUN “meyve” muhtemelen çelenk için

2 GILIM “2 çelenk” biri tanrı biri rahip için

1 ALAM LÚ GUB-aš AN.BAR I še-kán “demirden yapılmış, dik duran 1 insan heykeli, 1 *šekan* (ölçüde)” (Mejesteleri (kral) sundu.)

4. “Fırtına tanrısı sonbahar (zamanı) festivali (^DU EZEN *ze-e-ní* ŠE+NÁG-*an-zi*)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1 UDU “koyun” ^DIyari için

1 UDU “koyun” yedi tanrı için

Yiyecekler:

6 ^{NINDA}dannaš “6 *dannaš* ekmek somunu”

6 ^{NINDA}gaħariš “6 *gaħari* ekmek somunu”

6 NINDA.KU₇ “6 tatlı ekmek somunu”

2 NINDA UP-NI “undan yapılmış 2 ekmek”

5 BÁN ZÍD.DA “5 *seah* un”

^{UZU}NÍG.GIG “karaciğer”

^{UTÚL}šiyami DÙ-zi “*šiyami* güveç yemeği”

İçecekler:

3 KAŠ “3 bira”

1 ^{DUG}huppár KAŠ “1 *huppar-kabı* bira”

4 DUG.KAŠ “4 kâse bira”

Diğ er objeler:

1 ^{DUG}huppár “1 *huppar* kâse”

GIŠTUKUL^{HLA} ZABAR “tunç silahlar” (Hititli askerlerin elinde)

GIŠTUKUL^{HLA} ŠA GI “kamuř silahlar” (Mařalı askerlerin elinde)

šařannu “kandil-meřale”

1 ALAM SAL TUŠ-za AN.BAR “1 demirden, oturmuř kadın heykeli” (Majestelerinin (kralın) sunusu)

5. “Büyük bahar (mevsimi) festivali (T L.GAL EZEN TE-ŠI)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1 UDU “koyun” büyük bahar (T L.GAL) için

1 GUD “1 boğ ” tanrıçaya sunulur.

1 UDU “1 koyun” tanrıçaya sunulur.

Yiyecekler:

2 NINDA UP-NI “undan yapılmış 2 ekmek”

6 ^{NINDA}dannaş “6 *dannaş* ekmek somunu”

2 B N Z D.DA “2 *seah* un”

GA.KIN.D  “peynir”

İçecekler:

KAŠ “bira”

1 ^{DUG}huppár KAŠ “1 *huppar-kabı* bira”

4 ^{DUG}huppár KAŠ “4 *huppar-kabı* bira”

Diğer objeler:

GAL ^{HLA} “bardaklar”

GURUN “meyve” (Muhtemelen çelenk için)

1 GILIM “1 çelenk” (Tanrıçaya halk/insanlar koyar)

ALA]M LÚ AN.BAR GUB-aš TUR DÙ-an “insan hey[keli], demirden, ayakta (ve) küçük, yapılmış”

6. “Yılın on ikinci ayına gelindiğinde Fırtına tanrısını yıkama festivali (^DU EZEN ŠE+NÁG-u-wa-aš DÙ-zi ŠE+NÁG-zi)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1GUD “1 boğa”

III UDU “3 Koyun” (Fırtına tanrısına sunulur.)

Yiyecekler:

9 ^{NINDA}dannaš “9 *dannaš* ekmeği”

6 ^{NINDA}gaḥariš “6 *gaḥari* ekmeği”

9 NINDA.KUR₄.RA “9 kalın ekmek”

9 NINDA. KUR₄.RA GA.KIN.DÙ ”peynirli 9 ince ekmek”

NINDA.Ì.E.DÉ “yağ ve irmik ile karıştırılmış ekmek”

3 NINDA.KU₇ “3 tatlı ekmek”

1 PA ZÍD.DA “1 PA un”

3 BÁN ZÍD.DA “3 *seah* un”

İçecekler:

1^{DUG}ḫanišaš KAŠ “1 *ḫane]šša* kap bira”

1^{DUG}ḫuppár KAŠ “1 *ḫuppar-kabı* bira”

1DUG.KAŠ “1 kâse bira”

Kaplar:

1^{DUG}ḫuppár “1 *ḫuppar* kâse”

GAL^{HLA} “bardaklar”

šašannu “kandil-meşale”

7. “Fırtına tanrısı için *ḫarši–vessel* açılışı festivali (^DU EZEN DUG ḫar-ši ḫé-e-šu-wa-aš DÜ-an-zi)” bölümünde yer alan objeler:

Hayvanlar:

1 UDU “1 koyun” (Fırtına tanrısına sunulur.)

10 UDU “10 koyun” (Fırtına tanrısına sunulur.)

1 UDU “1 koyun” (Yedi tanrıya sunulur.)

1 UDU “1 koyun” (*ḫarpušta* sunulur.)

1 GUD “1 Boğa” (Tanrıya sunulur.)

1 UDU “1 Koyun” (Tanrıya sunulur.)

Yiyecekler:

10 NINDA “10 ekmek”

NINDA. KUR₄.RA “ince ekmek”

6^{NINDA}dannaš “6 *dannaš* ekmek somunu”

6^{NINDA}gaḫariš “6 *gaḫari* ekmek somunu”

3 NINDA UP-NI “3 undan yapılmış somun ekmeği”

10 ZÍD.DA “10 un”

^{UZU}NÍG.GIG “karaciğer”

^{UTÚL}ši-ya-mi DÜ-zi “*šiyami* güveç yemeği”

GA.KIN.DÙ “peynir”

İçecekler:

10 DUG.KAŠ “10 kâse bira”

GEŠTIN “şarap” (Yaşlı adamlar tazelenmek için içerler.)

Kaplar:

10 DUG “10 kap”

GAL^{HLA} “bardaklar”

BI-IB-RU “içki kadehleri, riton”

Diğer objeler:

GILIM “çelenk”

šašannu “kandil-meşale”

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem: (I. sütun §1 1) Fırtına tanrısı için *harši-vessel* kutlanması festivali zamanında (tanrıyla) yıkarlar. Rahip kendini yıkar.

2. İşlem: (I. sütun §5 17) Fırtına tanrısı için festival şenliği başladığında tanrı yıkanır. Rahip kendini yıkar.

3. İşlem: (I. sütun §5 23-27) Fırtına tanrısı için festival şenliği başladığında “yeni rahip” 1 koyunu meyveyle süsler. Süslü koyunu “yaşlı rahibin” tapınağı içine sürerler. “Yeni rahip” ve “*hazgara* kadınları” koyunun arkasında yürür. Onu yaşlı rahibin tapınağına 3 defa sürerler. 4 defa “yeni rahip” “yaşlı rahibin” [önünde/yanında] oturur. Yerler. İçerler.

4. İşlem: (I. sütun §5 28-30) Tanrıyı alırlar. Süslü koyunu tanrının önünde sürmeye devam ederler. Yeni rahip ve *hazgara* kadınları tanrının önünde yürürler. Tanrı, yeni rahibin tapınağına ulaştırıldığında somun ekmekli bir masayı tanrının önüne koyarlar.

5. İşlem: (I. sütun §5 32) Yukarıdaki majik işlemlerde kullanılan koyun öldürülmez serbest bırakılır.

6. İşlem: (II. sütun §6 17-18) *Hazgara* kadınları *Huwaši* yi yıkarlar ve *Huwaši* yi mesh ederler.

7. İşlem: (II. sütun §6 26) Bir kavgaya adım atarlar. Taş atarlar.

8. İşlem: (III. sütun §1 1-3) Fırtına tanrısını “Sonbahar (zamanı) Festivali” için yıkarlar. Rahip kendini yıkar. Rahip *huwaši* yi yıkar ve *Huwaši* yi mesh ederler.

9. İşlem: (III. sütun §6 24-25) Büyük bahar, bahar (mevsimi) festivali kutlandığında rahip tanrıçayı yıkar. Rahip kendini temizler. Baharı (suyun kaynağını) yıkarlar.

10. İşlem: (IV. sütun §2 3-4) Yılın on iki ayına gelindiğinde Fırtına tanrısını yıkama festivali başladığında rahip tanrıyı yıkar.

11. İşlem: (IV. sütun §4 19) Fırtına tanrısı için *harši vessel* açılış festivali başladığında rahip tanrıyı yıkar.

12. İşlem: (IV. sütun §4 19) Fırtına tanrısı için *harši vessel* açılış festivalinin ikinci günü *Hazgara* kadınları *huwaši* yi yıkarlar ve *Huwaši* yi mesh ederler.

13. İşlem: (IV. sütun §5 34) Kavgaya adım atarlar.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Maša Ülkesi esirleri ile gerçekleştirilen askerî ritüelde uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

İncelemekte olduğumuz ritüel, çalışmamızda yer verdiğimiz diğer askerî ritüellerden

1. (^DU EZEN DUG ħar-ši ħé-e-šu-wa-aš DÛ-an-zi) Fırtına tanrısı için *ħarši-vessel* açılışı festivalinde gerçekleştirilen sunular:

Ertesi gün *harši-vessel* in kalın ekmeğini *hazgara*-kadınlar terbiye eder. Sonra Fırtına tanrısını alırlar ve onu tapınak içine taşırlar. Rahip 1 koyunu Fırtına tanrısına sunar ve sunakta keser. Etleri yere koyarlar. *Harši-vessel* in ince ekmeğini kırarlar. Haşlanmış (?) *ippiya* yemeğini yere koyarlar. Un, 1 *huppar* kabı bira sunak için. Kalın ekmeği bölerler. İçki kabını doldururlar. Yerler. İçerler. Bardakları sunum için düzenlerler ve muhtemelen tanrıyı içerler. *Hazgara* kadınları tanrıya bir çelenk koyar ve tanrıyı eğlendirirler.

2. (^dU EZEN₄ pu-l]a -aš DÜ-an-zi ŠE.NAGA-an-zi) Fırtına tanrısı için festival kutlamasında gerçekleştirilen sunular:

207

muhtemelen tanrıyı içerler. Süslenmiş koyunla yapılan bir dizi majik işlemden sonra Tanrıyı yeni rahiplerin tapınağı içine taşırlar ve onu sunağa yerleştirirler. *Hazgara* kadınları tanrıyı eğlendirir. Meşaleler yakılır.

2. gün karaciğerden bir *şiyami* yemeği yaparlar ve tanrının önüne koyarlar. Ayrıca kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

3. (EZEN TE-ŠI) Bahar festivalinde gerçekleştirilen sunular:

İlk gün 3 *seah* kılçıksız buğday, *Guršamašša*'nın Fırtına tanrısı için *harši-vessel* in içine dökerler. Aynı zamanda Suyun Güneş tanrıçası için *harši-vessel* in içine kalın ekmekle dökerler. Suyun Güneş tanrıçasının *harši-vessel* i o günde açarlar ve buna kalın ekmek yapımı eşlik eder.

2. gün tanrıçayı sunaktan alırlar ve tanrıçayı *huwaši* ye taşırlar. *harši-vessel* in kalın ekmeğini tanrıçanın önüne sunarlar. *Hazgara* kadınları önünde bekler. *Huwaši* yi yıkarlar. (onu) mesh ederler. Tanrıçayı *huwaši* nin önüne yere koyarlar ve rahip 1 boğa ve 1 koyunu suyun Güneş-tanrıçasına sunar. *Huwaši* de sunuları keserler. Etleri yere koyarlar. *harši-vessel* in kalın ekmeğini bölerler. Haşlanmış (?) *ippiya* yere koyarlar. 6 *dannaš*-ekmek somunu, 6 *gaħari*-ekmek somunu, 6 tatlı ekmek somunu, 1 *vessel* düşük dereceli bira, 1 *vessel* sunak için bira. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehini doldururlar. 1 *PA*, 2 *seah* un, sunum için 4 *vessel* bira. Yerler. İçerler. Bardaklar sunum için düzenlenir ve muhtemelen tanrıyı içerler. *Hazgara* kadınları meyve getirir. Tanrıçaya bir çelenk koyarlar ve rahip üzerine de bir çelenk koyarlar. Tanrıçayı eğlendirirler. Akşam olduğunda, tanrıçayı alırlar. *Hazgara* kadınları tanrıçayı tapınağa evine taşır. Tanrıçayı sunağa koyarlar. Karaciğeri tanrıçanın önüne koyarlar. (Undan) elde (yapılmış) 1 kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

3. gün karaciğerden bir *şiyami* yemeği yaparlar ve tanrının önüne koyarlar. Ayrıca kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

4. (EZEN ze-e-ni) Sonbahar (zamanı) Festivalinde gerçekleştirilen sunular:

İlk gün rahip 1 koyunu *Iyari* için ve 1 koyunu ^DIMIN.IMIN.BI ya sunmak üzere *huwaši* de kurban ederler. Eti yere koyarlar. 6 *dannaš*-ekmeği, 6 *gaħari*-ekmeği, 6 tatlı ekmek, sunak

için 1 *huppar*-kâse bira 5 *seah* un, 4 kâse bira, 1 *huppar*-kâse sunu için (hazırlanır). Tanrılar yerler ve içerler. Kapları sunu için düzenlerler. *Hazgara*-kadınları eğlendirir. “Hatti askerleri” ve Maşa askerleri arasındaki sembolik mücadeleden sonra bir savaş esirini alırlar ve onu tanrıya sunarlar. Tanrıyı alırlar ve tapınak içindeki sunağa koyarlar. 1 kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar. Meşaleleri yakarlar.

2. gün karaciğerden bir *şiyami* yemeği yaparlar ve tanrının önüne koyarlar. Ayrıca kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

5. (TÚL.GAL EZEN TE-ŠI) Büyük bahar, bahar (mevsimi) festivalinde gerçekleştirilen sunular:

İlk gün rahip tanrıçayı sunaktan alır ve tapınağından dışarı çıkartır ve bahara taşır. Tanrıçayı baharın önüne koyarlar. Rahip, 1 koyunu tanrıçaya sunar ve baharda kurban eder. Etleri koyarlar. Rahip 6 somun *dannaš*- ekmeği, *huppar*-kâse bira sunakta adar. Rahip kalın ekmeği böler ve içki kabını doldurur. 2 *seah* unu, 4 kâse bira sunulur. Tanrı yer ve içer. Bardaklar sunum için düzenlerler ve muhtemelen tanrıya içerler. *Hazgara*-kadınları meyve getirir. Tanrıçaya bu meyvelerden yapılan bir çelenk koyarlar. Çelenkleri halk /insanlar koyar. 1 öküz ve 1 koyunu sunarlar. Basılan peyniri basarlar Tanrıçanın önüne koyarlar. Ve halk[a] [ondan verirler]. Tanrıçayı eğlendirdikten sonra *Hazgara* kadınları Tanrıçayı tapınağa taşır ve sunak üzerine koyarlar. 2 kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar.

6. (DÜ EZEN ŠE+NÁG-u-wa-aš DÜ-zi ŠE+NÁG-zi) Yılın on ikinci ayına gelindiğinde Fırtına tanrısını yıkama festivalinde gerçekleştirilen sunular ve dua:

İlk gün rahip 9 ince ekmek somunu, peynirli 9 kalın ekmeği, yağ ve irmik ile karıştırılmış ekmek ve 1 *hanešša-vessel* birayı *harpuşta* ya taşır. Ve onları *harpuşta* nin içine döker. Aynı zamanda o şöyle söyler: “Yarın Fırtına tanrısı kendisini yıkayacak. Ve şimdi, efendim sen böylece duacı ol. Bir boğa ve bir koyun ulaşacak. Boya ve koyundan hiçbirini dışarı çıkmayacak!”

2. gün tanrıyı alırlar ve onu *harpuşta* ya taşırlar. *Huwaši* yi yıkarlar. (Onu) mesh ederler. Tanrıyı *huwaši* nin önüne koyarlar. Rahip 3 koyunu Fırtına tanrısına sunar ve *Huwaši* de onları keserler. Etleri yere koyarlar. 6 *dannaš* somun ekmeği, 6 *gaḥari* ekmeği

ve 1 *huppar*-vessel birasını rahip sunakta adar; 3 *dannaš* ekmeği, 3 tatlı ekmek ve 1 *hanešša*-vessel *harpušta* içine sunarlar. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehlerini doldururlar. 1 pa, 3 *seah* un, 1 vessel bira, 1 *huppar*-vessel ve 1 *ha]nešša*-vessel – sunulur. Tanrı yer ve içer. Bardaklar sunum için düzenlenir. *Hazgara* kadınları tanrıyı eğlendirir ve Tanrıyı alırlar tekrar tapınağa taşırlar. Karaciğeri *harpušta* içine dökerler. Tanrıyı sunak üzerine koyarlar. 1 kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar. Meşaleleri yakarlar.

7. (^DU EZEN DUG *har-ši hé-e-šu-wa-aš DÜ-an-zi*) Fırtına tanrısı için *harši-vessel* açılışı festivalinde gerçekleştirilen sunular:

İlk gün Fırtına tanrısını *huwaši* nin önüne koyarlar. Rahip 1 koyunu Fırtına tanrısına sunar ve koyunu *harši-vessel* de keserler. Etleri yere koyarlar. Sayısı ve ölçüsü belli olmayan ekmekler, kaplarda bira sunakta sunulur. Kalın ekmeği bölerler. Un, kaplarda bira sunulur. Tanrı yer ve içer. Bardaklar sunum için düzenlenir.

2. gün tanrıyı sunaktan alırlar. *Harši-vessel* in ince ekmeğini yapılıır. *Hazgara* kadınları tanrıyı *huwaši* ye taşır ve *harši-vessel* in kalın ekmeğini tanrının önüne sunarlar. Aynı zamanda tanrının arkasında da beklerler. *Huwaši*] yi yıkarlar. (Onu) mesh ederler. Tanrıyı *huwaši* nin önüne koyarlar. Rahip] [Fırtına tanrısı içi x koyunu, IMIN.IMIN.BI için, 1 koyunu ve *harpušta* için 1 koyunu *huwaši* de keserler. Etleri yere koyarlar. Kalın ekmeği bölerler. Haşlanmış (?) *ippiya* yı yere koyarlar. 6 *dannaš* ekmeği, 6 *gağari* ekmeği, bira dolu kapları sunakta sunar. Kalın ekmeği bölerler. İçki kadehlerini doldururlar. Un, *huppar* kâsede şarap sunulur. Tanrılar yerler ve içerler. Bardaklar sunum için düzenlenir. Fırtına tanrısına ve MIN.IMIN.BI yı içerler. Sonra *harpušta* ya içerler. *Hazgara* kadınları tanrıya bir çelenk koyarlar. Halk/insanlar çe]lenk koyar. Bir öküz ve bir koyun tanrıya sunulur. Basılan peynirleri Tanrının önüne koyarlar. Akşam olduğunda, *Hazgara* kadınları tanrıyı alırlar ve tapınağa taşırlar. Tanrıyı sunağa koyarlar. Kalın ekmeği yere koyarlar. Kalın ekmeği bölerler. Bira sunarlar. Meşaleler yakılır.

3. gün karaciğerden bir *šiyami* yemeği yaparlar ve tanrının önüne koyarlar. Ayrıca kalın ekmeği bölerler. Muhtemelen birada sunarlar.

2. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Bağlantı kurma ve aktarma metodunda uygulanan işlemler neticesinde kurban sahibi ile temizleme maddeleri arasında majik bir ilişki kurulur. Bu ilişki sayesinde kurban üzerinde var olan kötülükler temizleme objeleri vasıtasıyla uzaklaştırılır. Temizleme objeleri kirlendiğinden çeşitli yöntemlerle yok edilir. Canlılar öldürülerek, yakılarak, kesilerek ya da salıverilerek; cansız varlıklar ise kırılarak, yakılarak, saklanarak vb. uygulamayla ortamdan uzaklaştırılmış olur.⁴⁹² Çalışmamızda yer alan diğer askerî ritüellere baktığımızda canlı objelerin genelde salıverilmesi, en çok şahit olduğumuz bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında ateşin yakması, suyun serpilerek yıkaması yoluyla kötülükleri arındırılması yine bazı askerî ritüellerde karşımıza çıkmaktadır. İncelediğimiz bu ritüelde ise yıkama ve mesh etme yoluyla aşağıda açıkladığımız kutsal arınma eylemleri gerçekleştirilmiştir.

(I. sütun §1 1) Fırtına tanrısı için *harši-vessel* kutlanması festivali zamanında (tanrıyı) yıkarlar. Rahip kendini yıkar. (I. sütun §5 17) Fırtına tanrısı için festival şenliği başladığında tanrı yıkanır. Rahip kendini yıkar. (II. sütun §6 17-18) *Hazgara* kadınları *Huwaši* yi yıkarlar ve *Huwaši* yi mesh ederler. (III. sütun §1 1-3) Fırtına tanrısını “Sonbahar (zamanı) Festivali” için yıkarlar. Rahip kendini yıkar. Rahip *huwaši* yi yıkar ve *huwaši* yi mesh ederler. (III. sütun §6 24-25) Büyük bahar (mevsimi) festivali kutlandığında rahip tanrıçayı yıkar. Rahip kendini temizler. Baharı (suyun kaynağını) yıkarlar. (IV. sütun §2 3-4) Yılın on iki ayına gelindiğinde Fırtına tanrısını yıkama festivali başladığında rahip tanrıyı yıkar. (IV. sütun §4 19) Fırtına tanrısı için *harši vessel* açılış festivali başladığında rahip tanrıyı yıkar. (IV. sütun §4 19) Fırtına tanrısı için *harši vessel* açılış festivalinin ikinci günü *Hazgara* kadınları *huwaši* yi yıkarlar ve *huwaši* yi mesh ederler.

Yukarıdaki eylemlerde görüldüğü gibi gerek tanrı gerek rahip ve gerekse *huwaši* temiz olmalı ki ritüel eylemlerinin her biri hedefine ulaşsın. Başka bir ifadeyle tanrılar memnun olsun ki Hitit ordusu her türlü gizli ya da açık saldırılara karşı ilahi desteği olsun ve bu sayede elde ettiği zaferlerle devleti güçlendirsın, Hitit panteonu da zenginleştirsın.

⁴⁹² Reyhan 2003, s. 129.

3. Özdeşleştirme ve Yerine Geçme Metodu

Bir kişinin veya nesnenin başka bir kişi ya da nesnenin “vekili” olarak geçmesi onunla “özdeşleşmesi” ve bu vekilin üstlendiği kötülükleri çok uzaklara “taşması” veya üstündeki kötülükle birlikte çeşitli yöntemler vasıtasıyla “yok edilmesi” esasına dayanan bir uygulamadır. İncelemekte olduğumuz ritüelde, diğer askerî ritüellerde olduğu gibi doğrudan “vekil” durumu gözlenmemektedir. Ancak ritüel metninde gizli bir “vekil” durumu saklı olabilir: “(I. sütun §5 23-27)’da Fırtına tanrısı için festival şenliği başladığında yeni rahip 1 koyunu meyveyle süsler. Süslü koyunu “yaşlı rahibin” tapınağı içine sürerler. Yeni rahip ve “*hazgara* kadınları” koyunun arkasında yürür. Onu yaşlı rahibin tapınağına 3 defa sürerler. “Yeni rahip” 4 defa “yaşlı rahibin” [önünde/yanında] oturur. Yerler. İçerler. (I. sütun §5 28-30)’da tanrıyı alırlar. Süslü koyunu tanrının önünde sürmeye devam ederler. Yeni rahip ve *hazgara* kadınları tanrının önünde yürürler. Tanrı, yeni rahip tapınağına ulaştırıldığında somun ekmekli bir masayı tanrının önüne koyarlar.” Süslü koyun öldürülmeyle salıverilir böylece süslü koyunun ritüel eylemlerindeki görevi sona erdi diyebiliriz. Ancak salıverilen bu süslü koyun acaba bir “*nakkušši*” midir? sorusu akla gelmektedir. Taggar-Cohen, gerçekleştirilen büyüsel eylemlerden sonra süslenmiş koyunun gönderilmesi durumunu “vekil” rolünün bittiğini ve yeni rahibin şimdiki görevinde güven içinde olduğuna bağlamaktadır. Bu görüşünü Kellerman’ın,⁴⁹³ “ayrıca süslü koyun bu ritüelde bir substitute “*nakkušši*” olarak kullanılmıştır” düşüncesine dayandırmaktadır.⁴⁹⁴

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

I. sütun §5 27 IGI-an-da: Neu,⁴⁹⁵ kelimeyi [IT-TI] olarak restore eder ve “yaşlı rahibin yanında oturur” (beim dritten Male aber setzt sich der neue Priester hinauf [zu dem] alten Priester) olarak tercüme eder. Bu sembolik eylem, ritüelde önemlidir çünkü içinde statü eşitliği veya statü transferi olabilir. Bu sembolik eylem, H. G. Güterbock’un “Bir Hitit prensi için bir inisiyasyon ayini” adlı metin çalışmasında⁴⁹⁶ tekrar tekrar yer alır. Metinde yer alan ritüel, bir prens için geçiş ayini olarak kabul edilir ve ritüelin farklı aşamalarında rahiplerden fahişelere kadar farklı görevliler prensin önüne oturur, yiyip içer.⁴⁹⁷ Ritüelde yeni rahibin

⁴⁹³ Kellerman 1981, s. 39.

⁴⁹⁴ Taggar-Cohen 2002, s.139.

⁴⁹⁵ Neu 1968b, StBoT 5, s. 30

⁴⁹⁶ Güterbock 1997, s. 112.

⁴⁹⁷ Taggar-Cohen 2002, s. 135, dn. 33.

yaşlı rahibin yanında ya da önünde oturması görev değişimini ifade etmektedir.

I. sütun §5 31 ^{GIŞ}ZAG.GAR.RA: HZL⁴⁹⁸ de “kurban edilen yer” “sunak”, “kaide”; EHG⁴⁹⁹, HED⁵⁰⁰ ve CHD⁵⁰¹ de “altar” gibi ifadeler ile tercüme edilmiştir. Bulunduğu satırda “sunakla” ilgili gerçekleştirilen eylemde görüş farkı bulunmaktadır. Carter⁵⁰², “(onu) sunağa yerleştirirler” ifadesini kullanır. Kellerman da⁵⁰³ Carter’la aynı düşünerek kelimenin olduğu satırı şöyle tercüme eder: “*ve (onu) kaide üzerine oturtun*”. Ada-Taggar ise kelime hakkında şu ifadeyi kullanır: “Sunağın yeni tapınağa ilk kez getirildiğini varsayarak, ayrı bir cümle olarak “*bir sunak koydular*” okumayı tercih ediyorum. Bu, “Sunağı arındırma” festivali tarafından desteklenebilir.”⁵⁰⁴ Bunun için KUB 44.21 Rev. iii 7-8 işaret etmektedir.⁵⁰⁵

I. sütun §5 33 aršuliš: Carter, kelimeyi “rahatlamak için” anlamında çevirir. Friedrich, HW s. 274 te, ıarš filinin temelinde ıaršul “Besänftigung, Beruhigung (yatıştırma, rahatlama)” tercümesini verir ancak bunu HW Erg. 3: 36’da (Laroche 1963: 61 temelinde), Tropfen (damla); Saft (meyve suyu); Duft (hoş koku)” *eku-zi* ile birlikte kullanıldığında, *uaršuli* nin “im Tropfen (damlada), tropfenweise (damla damla-gıdım gıdım)” anlamına geldiğini belirtir.⁵⁰⁶ Güterbock, *uaršula-* nın “koku” olarak tercüme edilmesini önerirken *uaršuli ekuzi* nin “koklayarak içiyor” olarak tercüme edilmesi gerektiğini belirtmekte ve sadece şarabın aromasını koklayarak “tanrıyı içmekten” söz etmektedir.⁵⁰⁷ Bu çeviri, “aroma, koku”, olarak CHD’de devralınır (örneğin, burada belirtilen üçüncü bahis, KUB 24.2 obv. 10-11 “*güzel kokulu kokunun, (yani) sedir ağacının ve yağın seni çağırmasına izin ver*” olarak CHD’de çevrilmiştir).⁵⁰⁸ Tischler, bu iki anlama ek olarak “angenehmer Geruch, Duft (hoş koku, güzel koku)” anlamı katar.⁵⁰⁹ Ünal da Tischler gibi, aroma, güzel kokulu içki, güzel koku ifadelerini uygun görmektedir.⁵¹⁰ (KUB 25.37 i+) *na-at-kán ḫa-an-te-ez-zi pal-*

⁴⁹⁸ HZL 1989, s. 160.

⁴⁹⁹ EHG 1967, s. 18.

⁵⁰⁰ HED 1997, s. 40.

⁵⁰¹ CHD 1980, s. 89.

⁵⁰² Carter 1962, s. 138.

⁵⁰³ Kellerman 1981, s. 39.

⁵⁰⁴ Taggar-Cohen 2002, s. 135, dn. 34.

⁵⁰⁵ KUB 44.21 Rev. iii 7-8 Rev. iii 7’ [z]i dU INA É.DINGIR^{LIM} 43 GIBIL 8’ []-za ar-ḫa pé-e-da-an-zi GÍD.DA?-aš “7’ []... Fırtına-tanrısı yeni tapınağına 8’ [] alıp götürürler. Uzun?” Bz.: Taggar-Cohen 2002, s. 140-141.

⁵⁰⁶ EDH 2008, s. 977; Güterbock 1986, s. 212.

⁵⁰⁷ Güterbock 1986, s. 212.

⁵⁰⁸ CHD 2002 s. 36.

⁵⁰⁹ HDW 1982, s. 103.

⁵¹⁰ HTBS 2016b, s. 586.

ši^{LÚ} SAGI.A-pát ua-ar-šu-li ar-ḫa e-ku-zi “ilk defa sadece saki onu içer, koklar.” Bir ritüel sırasında belli bir şekilde veya belli bir hareket sırasında şarap içmenin varlığı farklı metinlerde de açıkça görülmektedir.⁵¹¹

II. sütun §6 18 ḫuwaši: MÖ 2. binyılda *ḫuwaši* terimi ilk olarak kült amaçlarıyla ilgili bir Hitit metninde geçmektedir. Terimin kendisi, Mari metinlerinde bulunan Akadca alıntı kelime *humā/ūsum* ile ilgilidir. Bu nedenle, *ḫuwaši* terimi *sikkanum* ile eşanlamlı olarak yorumlanabilir ve bu da gizemli taş nesnelere tapınma saygısının Suriye'den Anadolu bölgesine yayıldığı varsayımına yol açabilir.⁵¹²

Hitit kültürleri içindeki istisnai önemi iyi bilinen kült stelleri, geçmişte bilim adamları tarafından geniş çapta incelenmiştir.⁵¹³ Kült steli veya *ḫuwaši*, kavramsal olarak anıt ve cenaze stellerinden farklıydı.⁵¹⁴ Bu özellik “tanrının evi” nin doğası gereği Hitit dini yapısı tarafından geliştirilen sumerografik temelli kelimelerde zaten açıkça görülmektedir. Olası halk etimolojisi ve bir kâtip nüktesi katkısıyla *ZI* “ruh” ve *KIN* “nesne” nin yan yana gelmesi sonucunda semitik (sami kökenli) *sikkanum* kelimesinin aktarılmış hali^{NA4} *ZI.KIN* terimidir. Yazılı kaynaklardan bildiğimiz kadarıyla, *ḫuwaši* normalde hatırı sayılır büyüklükte dik duran taşlardı.⁵¹⁵ Ancak kült stelleri pek çok açıdan birbirinden farklılık gösterebilse de, bazıları yazıtlı veya kabartmalı, bazıları ahşap⁵¹⁶ veya gümüş⁵¹⁷ yapıda olabilir, değerli aplike veya süslemelerle de donatılabilirdi.⁵¹⁸ Kült stelleri bir tapınağın içinde bulunabilse de çoğunlukla şehrin dışında, bir yol boyunca veya bir nehir, bir su kaynağı veya bir kayaya yakın izole edilmiş ya da muhtemelen basit bir *temenostan* ibaretti.⁵¹⁹ Bu açık hava kutsal alanları olarak gruplandırılmış bir yerde bulunabiliyorlardı. Bu kutsal alanlar, muhtemelen bazı kutsal ağaç(lar)la ilişkili olarak, korularda veya dağlarda bulunurdu.⁵²⁰

⁵¹¹ Taggar-Cohen 2002, s. 135, dn. 35.

⁵¹² Scheyhing 2018, s. 80.

⁵¹³ Bossert 1953, ss. 495-545; Carter 1962, ss. 26-50; Collins 2005, ss. 13-42. Diğer akademik çalışmaların bilgisi için bkz.: Cammarosano 2015, s. 225.

⁵¹⁴ Hutter 1993, s. 103-104.

⁵¹⁵ Cammarosano 2015, s. 225.

⁵¹⁶ Scheyhing 2018, s. 98.

⁵¹⁷ KUB 17.35 ii 6'; KBo 2.1 ii 12; KUB 38.17 iv 6'; KBo 26.197 4'; KBo 26.228 i 9'

⁵¹⁸ KUB 17.35 ii 6', KBo 2.1 ii 12-13: *ḫuwaši* bir güneş diski (*kalmara*) ile sağlanmış.

⁵¹⁹ *temenos* “tapınak çevresindeki kutsal alan” için bkz.: Macqueen 1986, s. 80; Bu nedenle, muhtemelen *ANA* “to” ve *INA* “into” Akadca edatları arasındaki değişim, “tanrıları *ḫuwaši* ye taşırlar” ifadesinde tekrarlanır: bkz.: Carter 1962, s. 40; Singer 1981, ss. 247-248.

⁵²⁰ Cammarosano 2015, ss. 224-233.

III. sütun §1 15 *hinkânzi*: A-NA DINGIRLI *hink-* donatının veya kurban edilecek bir nesnenin tanrıya sunulması ve teslim edilmesinin ortak ifadesidir; sadece kurbanlık hayvanlar değil aynı zamanda yiyecek ve ekipman, aynı şekilde vekil (*tarpalli* ve *nakkušši*) hayvanlar da bu fiilin (*hink-*) kapasamına dâhildir. Kutsal sahte savaşta mahkûmun da tanrıya transferi kesindir, ancak kurban olarak ölümü(?) hiçbir şekilde *hink-* terimine dâhil değildir. Buradaki asıl sorumuz sadece tutuklunun nerede olduğuyla ilgilidir. Gurney’in tercümesine göre mahkûm savaştan elde edilen ganimet olarak tanrıya adandığını⁵²¹ ve Engnell, bunu daha ileriye götürerek tanrıya kurban, dolayısıyla insan kurbanı olarak anlamıştır.⁵²² Kümmel, bu iki yorumu verdikten sonra “Hititlerin diğer tarihsel geleneğine göre, tanrının ganimet payını tapınak görevlilerinin sorumluluğuna (ya da tapınak hazinesindeki değerli nesnelerin söz konusu durumu gibi) dâhil etmek, bana göre haklı görünmektedir. Dolayısıyla hiçbir durumda mahkûmun öldürülme durumu yoktur”⁵²³ değerlendirmesini yapmıştır.

⁵²¹ Kümmel 1967, s. 161; Gurney 1990, s. 129.

⁵²² Kümmel 1967, s. 161; Engnell 1967, s. 65.

⁵²³ Kümmel 1967, s. 161.

V. BÖLÜM

5. SALGIN HASTALIKLARA KARŞI GERÇEKLEŞTİRİLEN ASKERÎ Rİ- TÜELLER

Askerî seferlerde, zaferden emin olmak ve savaşın başarılı bir şekilde sonuçlanması yani vatana sağ salım dönmek asla garanti edilemez bir durum olarak bilinmektedir. Tipik bir askerî seferde ordu zamanının çoğunu yürüyüşte, kampta ya da bir düşman şehrin kuşatılmasında harcamaktaydı. Askerî ritüel metinlerde sık sık bahsedilmese de başka savaşlar hakkındaki kayıtlara dayanarak askerî kampların, askerler için savaş kadar gerçekten bir riskli ortam olabileceğini ve uzun süreli kuşatmalar sırasında da hem kuşatıcılardan hem de kuşatılmış kişilerden daha fazla insanın ölebileceğini tahmin etmek zor değildir. Bu şekilde zorlu şartlarda savaşan askerlerin, sıcaklığın etkisi ve su kıtlığına bağlı hijyen eksikliğine, beslenme yetersizliğine ve bulaşıcı hastalıklara bağlı olarak bir enfeksiyona maruz kalmaları ciddi bir tehdit unsuruydu. Nitekim incelediğimiz bir salgın hastalık ritüelinde (CTH 425.4) askerler, ordu kampında baş gösteren su eksikliği nedeniyle acilen su getirmeleri için bir dağa gönderilmişlerdir. Kalabalık insan topluluğuna bulaşan ölümcül enfeksiyonlar, günümüzde de tecrübe edilen ve başa çıkılması zor bir gerçektir. Salgın bir hastalığa maruz kalan askerlerin bedensel kuvvetlerinin neredeyse son bulmasıyla ordunun veya bir kentin, düşman askerlerince kolayca kuşatılması gibi bir risk kaçınılmaz hale gelmektedir.⁵²⁴

Hititler devri Anadolu'sunda *henkan* (ÚS-kân veya ÚS-an) olarak adlandırılan, ancak semptomları sayılmadığı için ne olduğunu kesinlikle bilemediğimiz salgın hastalıklar, zaman zaman ortaya çıkıyordu. Bunlardan en önemlisi herhalde II. Murşili'nin “veba dualarına” neden olanıdır. Bu salgın hastalık I. Şuppiluliuma zamanında başlaması ardından hem

⁵²⁴ KBo. 5, 6 obv. I 18–21: (18)I-NA ʾŠÀ KARAS^{HI.A}-ma-kán BAD-aš ku-it nu ma-aḥ-ḥa-an^{URU}Qa-aš-qa-aš (19) a-uš-ta nu-kán an-tu-uḥ-ša-a-tar ku-it I-NA URU^{DIDL.HI.A}-ŠU-NU (20) EGIR-pa pa-la-an/e-eš-ta nu-uš-ma-ša-at-kán an-da e-ep-per (21) nu-kán ku-it ʾkul-en-ner ku-it-ma-za-kán an-da eep-per “Kaşkalar orduda devam bir salgın olduğunu görünce, şehirlerine geri dönen (Hitit) halkı ele geçirdiler. Bazılarını öldürdüler, diğerlerini ise ele geçirdiler.” Bkz.: Lorenz 2014, s. 58; Güterbock 1956, s. 90-91.

kendisinin hem de II. Arnuvanda'nın ve muhtemelen de Kargamış Kralı Sarri Kuşuh'un ölümüne sebep olmuştur.⁵²⁵ Mısırlılara yönelik bir seferden sonra ortaya çıkan bir salgın hastalığın etkisi Hatti Ülkesi'nde yirmi yıl sürmüştür.⁵²⁶

Ordu içinde görülen salgın hastalıklara çoğunlukla seferden dönen askerlerin ya da getirilen esirlerin sebep olduğu bilinmekle beraber hastalık kaynağının hiçbir zaman Hatti Ülkesi'nin içinde olmadığını düşünmek de doğru olmaz. Ancak kendilerinde hastalığı sebep edecek bir suç yoksa, salgının düşman tarafından yollandığı inancı Hitit toplumunda ağır basmaktaydı. Objektif olarak düşünülürse sefere çıkan ordunun, yukarıda saydığımız nedenlerle salgın hastalıklara açık olduğunu kabul etmek daha doğru olacaktır. Özellikle güney yönünde geliştirilen askerî seferler esnasında sıcak iklimin etkisiyle ordu içinde enfeksiyon hastalıklarının ortaya çıkma oranının artmış olabileceğini de hesaba katmamız daha doğru olacaktır.⁵²⁷

Ašhella ritüelinin (CTH 394) 38. satırında tanrıdan ordudaki mevcut insan, atlar, kaptırlar, eşekler ve koyunlar üzerinden kötülüğü alması istense de 27.-28.-29. satırlarda tanrının koçlarla tatmin olması ve insan etini bırakması istenmiştir. Buradan hastalığın yalnızca insanları etkilediği anlaşılmaktadır.⁵²⁸ Salgının sosyal ve ekonomik etkileri hakkında bir şey bilmemekle beraber ritüele yansıyan dualarda tanrıların, kendilerine kurban sunma hizmetini gerçekleştirecek insan kalmayacağı ihtimali ile uyarılması, ölümlerin endişe verici ciddi boyutlara ulaştığını göstermektedir. Bu nedenle Orta Hitit döneminden sonra Hitit ordusunu zor durumda bırakan salgın hastalıklara karşı uygulanan ritüeller yaygınlaşmıştır.⁵²⁹

5.1. Arzawa Orijinli Salgın Hastalık Ritüelleri

Hattuša-Boğazköy arşivlerinde bulunan tabletler arasında kötülüklere (hastalılar, kara büyüler, vb.) karşı yazılan ritüel metinleri yoğun olarak yer almaktadır. Hitit devlet

⁵²⁵ Ünal 1980, s. 485-486.

⁵²⁶ II Muşilin veba duası, CTH 378+ KUB 14.14 Vs. I: “§ (8) DINGIR^{MEŠ}E[N^{MEŠ}-JA Š]À KUR^{URU}Ha-at-tikán ŪŠ-an ki-ša-at nu KUR^{URU}Ha-at-ti in-in<-ga>-na-az (9) ta-ma-aš-[ta-at n]a-at meek-ki dam-m[e-eš-ḥa-it-ta-a]t nu ka-a-aš MU.20^{KAM}me-ek-ki-ja (10) ku-it KUR[(^{URU}Ha-at)-ti] ak-ki-iš-ki-it-ta-r[i nu am-mu-u]k še-er A-WA-AT” (8) “Tanrılar, Efendi[leri]m! Hatti Ülkesi'nde veba meydana geldi. Ve Hatti Ülkesi vebadan (dolayı) (9) mahvoldu ve çok sıkıntı çekti, artık bu 20. yıl(dır). (10) (Ve) [Hatti] Ülkesi devamlı (çok uzun zamandan beri) öldüğü için”, bkz.: Klinger 2012, ss. 471-497.

⁵²⁷ Dinçol 1985, s. 10.

⁵²⁸ Dinçol 1985, s. 30.

⁵²⁹ Lorenz 2014, s. 43.

yönetimi tarafından toplanan bu metinlerin yazarlarının neredeyse tamamı Arzawa'dan veya Arzawa ülkelerinden (Hapala) geldiği ilgili metinlerden bilinmektedir. Arzawa bölgesine⁵³⁰ lokasyon edilen bu ritüellere⁵³¹ baktığımızda, ülke topraklarında ve özellikle askerî kamp-larda ortaya çıkan salgın hastalıkların ve sebep olduğu sürekli ölümlerin sona erdirilmesi amacıyla yapılan 7 (yedi) ritüel karşımıza çıkmıştır.⁵³² 1. Ašhella (Hapallalı bir adam) ritüeli (CTH 394), orduda bir veba salgını ve kötü bir şekilde geri çekilme meydana geldiğinde yapılır. 2. Puliša [adam] ritüeli (CTH 407), kral bir düşman bölgesinde çarpıştığında ve düş-man sınırından uzaklaştığında ve insanlar arasında bir salgın hastalık meydana geldiğinde yapılır. 3. Uhhamuwa (Arzawalı adamı) ritüeli (CTH 410), topraklarda sürekli ölüm oldu-ğunda ve bazı düşman tanrıları buna neden olmuşsa yapılır. 4. Tapalazunawali (Arzawalı adam) ritüeli (CTH 424.1), Hitit topraklarında ya da orduda bir salgın hastalık olduğunda yapılır. 5. Arzawalı [Anonim] ritüeli (CTH 424.2), Hitit topraklarında, bir şehirde, bir ka-lede? salgın hastalık olduğunda yapılır. 6. Maddunani Augur (^{LÚ}MUŠEN.DÙ), (Arzawalı adamı) ritüeli (CTH 425.1), orduda bir salgın hastalık olduğunda yapılır. 7. Dandanku Augur (^{LÚ}MUŠEN.DÙ) (Arzawalı adamı) ritüeli (CTH 425.2), orduda toplu ölüm olduğunda yapı-lır.

Arzawalı ritüel uzmanı rahiplere/rahibelere atfedilen bu ritüeller Hattuša'da yazıl-mıştır. Ancak bu metinler gerçekte Arzawa'da yazılan orijinal metinlerin kopyalarıdır. I. Şuppiluliuma zamanında Arzawa bölgesine sık sık askerî seferler yapılmaktaydı. Ancak II. Muršili tarafından Arzawa fethedilerek Hitit Krallığı'nın bir parçası yapılmıştır.⁵³³ Dolayı-sıyla daha önce Arzawa ritüellerine erişim zorluğu II. Muršili'nin askerî faaliyetleri ile be-raber kolaylaşmıştır.

Hurric ve Luvic karakteristik unsurları içermeyen⁵³⁴ bu ritüellerde genelde hastalık yüklenen hayvanlar düşman topraklarına sürülerek hastalığın, geldiği ülkeye tekrar gönde-rilmesi sağlanırdı. Hitit Ülkesi'nde ve ordusunda büyük sıkıntılara sebep olan bu salgın has-talıklarla büyüsel mücadelelerin konu edildiği ritüel metinlerin transkripsiyon, tercüme ve detaylı açıklamaları aşağıda verilmiştir:

⁵³⁰ Lokasyonu tartışmalı konu olsa da tarihçiler tarafından Arzawa, genelde Güneybatı Anadolu bölgesine yer-leştirilmektedir. Bryce 2004, s. 224; del Monte 1995, s. 173; Kinal 1953, 11 vd.; Ünal 2017, s. 22.

⁵³¹ del Monte 1995, ss. 173-182.

⁵³² Archi 2015, s. 287; Janowski 1993, s. 135; del Monte 1995, s. 173-174.

⁵³³ Melchert 2014, s. 170-171.

⁵³⁴ Melchert 2014, s. 170.

5.1.1. Ašhella Ritüeli: CTH 394

Transkripsiyon ve Tercüme⁵³⁵

Ay. III

§ 1

1 *UM-MA* ^m*Aš-he-el-la* LÚ ^{URU}*Ha-pa-al-la*
2 *ma-a-an-kán* KUR-[e __]*na-aš-ma ŠÀ KARAŠ ÚŠ-kán ki-ša-ri*
3 *nu ki-i* S[ISKUR ...]

§ 2

4 *nu ki-i da-aḥ-ḥi*
5 *ma-aḥ-ḥa-an* UD.KAM-az *ne-ku-uz me-ḥu-u-ni ki-ša-ri*
6 *nu ku-i-e-eš ku-i-e-eš* EN^{MES}[KAR] AŠ *ḥu-u-ma-[an-te]-eš*
7 *nu-za ḥu-u-ma-an-za* UDU.ŠIR *ḥa-an-[da]-iz-zi*
8 UDU.ŠIR^{HLA}-*ma ma-a-an ḥar-ga-e-eš ma-a-an ta-an-ku-e-eš*
9 *Ú-UL ku-it-ki [tu-uq-qa-ri]*
10 [*nu šu-ú-*][*e*]-él SÍG.BABBAR SÍG.SA₅ SÍG.SIG₇.SIG₇
an-[da tar-na-aḥ-ḥi]
11 [*na-*]at 1-*an an-da da-ru-pa-iz-zi*
12 *nu-kán* 1-EN [__ _ KAM-KAM-]MA-TU₄ AN.BAR
ŠA A.GAR₅-ia an-da ne-eḥ-ḥi
13 *na-at-[kán A]-NA* UDU.ŠIR^{HLA} UZU^UGÚ-ŠU-NU
SI^{HLA}-[ŠU]-NU-*ia an-da ḥa-ma-an-ga-mi*
14 *na-aš* GE₆-az[A-NA PA-NI] GIŠZA.LAM.GAR^{HLA}
ḥa-ma-an-ga-an-zi
15 *nu-kán an-da[ki-iš-ša-a]n me-ma-an-zi*
16 *ku-iš-wa-kán* DINGIR-LUM [*kat*]-*ta-an[ú-e-ḥa-at]-ta-ri*
17 *ku-iš-wa* DINGIR-LUM *ki-i ÚŠ-kán i-ia-at*
18 [...] *ka-a-ša ku-u-uš* UDU.ŠIR^{HLA} *kat-ta-an i[š-ḥi]-ia-nu-un*
19 [... *kat*]-*ta wa-ar-ši-ia-aḥ-ḥu-ut*

§ 3

20 [*lu-uk-kat*]-*ti-ma-aš LÍL-ri pé-en-na-aḥ-ḥi*
21 [UDU.ŠI]R *kat-ta-an* 1 ^{DUG}KU-KU-
BI 1 NINDA.GUR₄.RA
1 GAL.G[IR₄] [*píd-da-a*]n-*zi*
22 A-NA GIŠZA.LAM.GAR LUGAL-*ma pé-ra-an MUNUS-*
[TU₄] [*ú-nu*]-*wa-an-da-an a-ša-ši*
23 1 ^{DUG}*ḥu-u-up-pár* KAŠ 3 NINDA.[GUR₄.RA]
[__ _ MUNU]S-TI *kat-ta-an da-a-i*

§ 4

24 [*n*]am-*ma-kán A-NA* UDU.ŠIR^{HLA} EN^{MES} KARAŠ QA-TI-
ŠU-NU *pa-r[a-a ti-ia-a]n-zi*

1 Hapalla'lı adam Ašhella şöyle söyler:
2 “Ülkede veya orduda hastalık olursa.
3 Bu kurbanı (ritüeli) yaparım.”

4 Şöyle yaparım:
5 Gün akşam olunca,
6-7 her kim olursa olsun, bütün komutanların hepsi (bir) koç hazırlar.
8 Koç(lar)ın beyaz ya da siyah olanları
9 önemli değildir.
10 Beyaz, kırmızı, sarı/yeşil yün ipliğini iç içe bükerek
11 ve onları bir örgü haline getirir.
12 Bir boncuk kolyeyi ve kurşunlu bir demir halkayı birleştiririm
13 ve onu koçların boyunlarına ve boynuzlarına bağlarım.
14 Ve geceleyin onları çadırların önüne bağlarlar.
15 Ve bu sırada şöyle söylerler:
16 “Hangi tanrı yüz çevirirse,
17 hangi tanrı bu salgına neden olduysa,
18 bak, bu koçları senin için bağladım.
19 (Bunlarla) tatmin ol!”

20 Ertesi gün ise, onları çayırlara (açık araziye) sürerim.
21 Her bir koçla birlikte bir testi şarap 1 kalın ekmek, bir pişmiş toprak kadeh götürürler.
22 Kralın çadırının önüne de süslenmiş bir kadın oturur.
23 Bir çanak bira, 3 kalın ekmek kadının yanına koyar.

24 Sonra, ordu komutanları ellerini koçların üzerine koyarlar

⁵³⁵ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: A. Chrzanowska (ed.), hethiter.net/: CTH 394 (Erişim tarihi 03.06.2019); Otten and Rüster 1974, s. 244-245; Gurney 1977b, s. 48-49; Dinçol 1985, ss. 23-26; Kümmel 1987, ss. 285-289; Beal 1995b, s. 69-70; KBo 44.15, Roszkowska-Mutschler 2007, s. 10; Janowski 2011, s. 17-18; Mouton 2013, s. 574-575.

25 [nu]-kán an-da ki-iš-ša-an me-ma-an-zi
 26 ku-iš-wa DINGIR-LIM ki-i ÚŠ-kán i-ia-at
 27 ki-nu-na-wa ka-a-ša UDU.ŠIR^{HLA} a-ra-an-ta-ri
 28 nu-wa-ra-at IŠ-TU^{UZU} NÍG.GIG^{UZU} ŠÀ Û IŠ-TU^{UZU} UR
 me-ek-ki wa-ar-kán-te-eš
 29 nu-wa-aš-ši-kán ŠA A-MI-LU-UT-TI UZU
 pu-ug-ta-r[u nam-m]a
 30 nu-wa-aš-ša-an kat-ta ke-e-da-aš UDU.ŠIR^{HLA}
 wa-ar-ši-i[a-aḫ-ḫu-u]t
 31 nu EN^{MEŠ} KARAS A-NA UDU.ŠIR^{HLA} EGIR-an
 kat-ta ḫi-in-kán-zi
 32 LUGAL-ya A-NA MUNUS-TI ú-nu-wa-an-ti EGIR-an
 ḫi-in-ga-an-zi

§ 5

33 nam-ma-kán UDU.ŠIR^{HLA} MUNUS-
 an NINDA.GUR₄.R[A]
 KAŠ-ia A-NA KARAS iš-tar-na ar-ḫa pé-e-da-an-zi
 34 [n]a-aš LÍL-ri pé-en-ni-an-zi
 35 na-aš-kán pa-a-an-zi A-NA ZAG^{LÚ} KUR an-da ar-ḫa pít-
 ta-la-an-zi
 36 ku-e-da-ni pi-di an-ze-el Ú-UL a-ra-an-zi
 37 nu-kán an-da QA-TAM-MA-pát me-mi-iš-kán-zi
 38 ka-a-ša-wa-aš-ša-anku-it ke-e-el ŠA KARAS
 i-da-a-lu A-NA A-MI-LU-UT-TIGU^{HLA} UDU^{HLA}
 ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} ANŠE.GÍR.NUN.NA Û A-NA ANŠE^{HLA}
 an-da e-eš-ta
 39 ki-nu-na-wa-ra-at-kán ka-a-ša IŠ-T[U KARAS]
 ku-u-uš UDU.ŠIR^{HLA} MUNUS-TUM-ia ar-ḫa ú-te-er
 40 nu-wa-ra-at-za [ku-iš] ú-e-mi-ia-az-zi
 41 nu-wa-za ki-i i-da-a-lu ÚŠ-an
 a-pa-a-aš KUR-e-an-za da-a-ú

§ 6

42 I-NA UD.2.KAM ma-a-an lu-uk-kat-ta ka-ru-ú-wa-ri-u-
 ar ḫu-u-[da-ak] 6 UDU.ŠIR^{HLA} 6 MÁŠ.GAL
 12^[DUG] GÍR.GÁN 12 GAL^{HLA} 12 NINDA.GUR₄.[RA]
 1^{DUG} ḫu-u-up-pár KAŠ 3 GÍR.TUR ZABAR ḫa-an-da-an-zi
 43 na-aš LÍL-ri nam-ma ta-me-e-da-ni AŠ-RI pé-en-ni-a[n-zi]
 44 ki-i-ia ḫu-u-ma-an kat-ta-an pé-e-da-an-zi
 45 na-aš ma-aḫ-ḫa-an gi-im-ri ar-nu-wa-an-zi
 46 na-aš ta-ga-a-an ḫa-at-ta-an-zi
 47 na-aš pít-tal-wa-an-t[e-eš] za-nu-wa-an-zi
 48 nu^{GÍŠ} la-aḫ-ḫur-nu-zi kat-ta-an iš-pár-ra-an-zi
 49 nu-uš-ša-an^{UZU} NINDA.GUR₄.RA^{HLA}
 50 namma IŠTU KAŠ GAL^{HLA} GÍR.GÁN šunnianzi
 51 nam-ma-kán an-dak [i] -i [š-ša-an me - ma-aḫ] - [ḫa-
 an -z] i
 52 ka-a-š [a-wa (tu-uk A-NA DINGIR^{LIM} ŠÀ. GAL)] ḫu-da-
 ak ḫa-an-te-ez-zi pal-ši ú-x [...]
 53 [...] tar-nu-um- Me-] en]
 54 kinuna = wa káša t [uk (?) ANA DINGIR] -LIM zeiantaz
 namma IŠTU UZU NINDAKAŠ [...] -edani piyawēn
 55 nu -wa-za DINGIR - LUM DINGIR - LIM -ni-li [ee] z-
 za e-ku
 56 [tu-UH-Si-ma-wa-za kat-ta] -an le-e pé-ES-ti
 57 [na-a] t EGIR -an kat-ta ḫi-in-kán-zi
 58 na-at-za ar-ḫa [ú] - [wa-an-zi]
 59 ku-it-ma-an-kán DINGIR - LUMaš-ša- <nu> -uš-kán-zi

25 ve bu sırada şöyle söylerler:
 26 “Hangi tanrı bu salgına neden olduysa,
 27 Şimdi bak, koçlar duruyorlar,
 28 onlar, karaciğerleri, yürekleri ve uzuvları ile
 çok besilidirler.
 29 Ona insan etinden nefret gelsin!
 30 Artık, bu koçlarla tatmin olsun!”
 31 Ve ordu komutanları koçlara reverans ya-
 parlar.
 32 Krala, süslenmiş kadına da reverans yapar-
 lar.

33 Sonra koçları ve kadını, kalın ekmeği ve bi-
 rayı ordugâhın içinden dışarı götürürler.
 34 Ve onları açık araziye sürerler.
 35 Giderler ve (onları) düşman ülkesi sınırı
 içine salarlar.
 36 Bizim olan yere gelmezler.
 37 Ve bu sırada aynı şekilde şöyle söylerler:
 38 “Bak! Bu ordunun insanları koyunları, at-
 ları, katırları ve eşekleri içinde kötü olan ne
 varsa, şimdi bak onları al,
 39 ordugâhtan bu koçları ve (bu) kadını götür-
 düler.
 40 Onları kim bulursa
 41 bu kötü salgını (da) o ülke alsın!”

42 İkinci gün, sabah erkenden 6 koç, 6 keçi, 12
 sürahi, 12 bardak, 12 büyük ekmek, 1 kap bira
 (ve) 3 küçük hançer (bronzdan yapılmış) hazır-
 layın.
 43 Onları (koç ve keçileri) (boş) başka bir yere
 sürerler
 44 Ayrıca tüm bunları da yanlarına alırlar.
 45 Boş araziye girmelerine izin verdiklerinde
 46 Onları o yerde keserler.
 47 Onların sade et olan kısımlarını pişirirler.
 48 Yaprakları yayarlar.
 49 (İç) yağı, kalın ekmekler ve küçük hançer
 yan yana düzenlenir.
 50 Ayrıca kadehleri (ve) sürahiye birayla doldu-
 rurlar.
 51 Sonra şöyle konuşurlar:
 52 “[Bak ey tanrı] ilk sana [yiyecek] getirdik
 53 Bizi serbest bırak.
 54 Şimdi burada [sen tanrı için] şölen (ve) aynı
 zamanda et, ekmek (ve) bira verdik.
 55 Ey tanrı, tanrılar gibi ye ve iç.
 56 Onları terk etme”
 57 (sonra) onlar reverans yaparlar
 58 ve uzaklaşırlar.
 59 Tanrıları besledikleri sürece

60 [nu-za Ú] -NU-TUMta-ga-a-an kat-ta Ú-UL ku-iş-ki da-ai
 61 [Ú] - [U] L a-a-ra
 62 ša-ra-a-za-at nam-maÚ-UL da-ai

Ay. IV

§ 7

63 [ma-aḥ-ḥ]a-an-ma-at-kán IŠ-TU SÍSKUR ar-ḥa a-ra-an-zi
 64 [nu-za-kán] ú-e-te-ni an-da MUN iš-ḥu-u-wa-an-zi
 65 [nu-za-ká]n QA-TI-ŠU-NUa-pé-ez a-ar-ri
 66 nam-ma I[ZI ...]xIwa-ar-nu-an[-zi]
 67 na-at-kán iš-tar-na ar-ḥaú-wa-an-zi
 68 ḥa-an-te-e [-zi-az-za] -ma 2 MÁŠ.GAL 1 f^{DUG} ḥu]-u-up-
 pár GEŠTIN 5 NINDA.GUR₄.RA ḥa- on-da-an-zi
 69 nu-kán 2 MÁŠ.GALA-NA^D LAMMAa-n [ii] a-ad-da-
 aš ši-pa-an-ti
 70 nu-kán^{UZU} GAB^{UZU} ZAG.UDU [ZAG] -an^{UZU} NÍG.GIG
^{UZU} [ŠÀ]zé-ia-an-ta-az^{GIŠ} la-aḥ-ḥur-nu-uz- zi da-ai
 71 nu a-ni - ia-at] -ta-aš^D LAMMA ḥal-zi-ia-aš 3 - ŠU e-ku-
 zi
 72 [nu-za a] -da-an-zi
 73 na [at] -za ar-ḥa ú-wa-an-zi

§ 8

74I-NA UD.3.KAM ma-a-an lu-uk-k[at-t]a ka-ru-ú(-)w[a-ri-
 wa-a]r ḥu-u-da-a-ak
 75 nu 1 MÁŠ.GAL 1 [UDU].NÍTA 1 ŠAḤ <u-un-ni-an-zi>
 76<EGIR-an-na> 3 NINDA.GUR₄.[RA]1^{DUG}ḥu-u-up-
 pár KAŠ-ia ḥa-an-da-a-an-zi
 77 na-aš LÍL-ri¹ nam-ma ta-me-e-da-ni AŠ-RI pé-en-ni-an-zi
 78 nu^{GIŠ}la-aḥ-ḥur-nu-uz-zi iš-pár-ra-an-zi
 79nu-uš-ša-an 3 NINDA.GUR₄.RA [GIŠ]la-aḥ-ḥur-nu-uz-zi
 [še]-er ti-an-zi
 80 nu-kán [MÁŠ].GAL UDU.NÍTA ŠAḤ[a-pé-e-da-ni]
 81 [k]i-i ÚŠ-an ŠÀ KARA[Š D]Ú-at
 82 nu-wa a-pa-[a]-[aš DINGIR-LUM]
 [az-z]i-ik-ki-id-du [ak-k]u-uš-ki-id-du-ia
 83 [nu]-wa-ra-aš A-NA KUR^{URU}Ḥa-[at]-ti Û A-NA KA[RAŠ]
^{URU}Ḥa-at-ti me-na-aḥ-ḥa-an-da ták-šu-la-a-an-[za] [e-eš-du]
 84 nu-wa-ra-aš-kán an-da-an aš-šu-[li ne]-ia-a-ru
 85 nu-za a-da-an-zi a-ku-wa-an-zi
 86 [na]-[at] ar-ḥa

§ 9

87 I-NA UD.4.KAM ma-a-an lu-uk-kat-ta ka-ru-[ú]-wa-ri-wa-
 ar ḥu-u-da-a-ak GU₄.MAḤ 1 UDU.SÍG+MUNUS
 3 UDU.NÍTA u-un-ni-ia-an-zi
 88 A-NA UDU.'SÍG+MUNUS'-ma-aš-ša-an ku-e-da-
 ni UDU.ŠIR-aš na-a-ú-i pa-a-an-za
 89 10 NINDA.GUR₄.RA-ia 1^{DUG}ḥu-u-up-pár KAŠ 1^{DUG}ḥu-
 u-up-pár GEŠTIN
 90 na-at LÍL-ri¹ nam-ma ta-me-e-da-ni pé-di pé-en-ni-an-zi
 91 nu-kán GU₄ A-NA^DIM ši-[pa]-an-ti
 92 UDU.'SÍG+MUNUS'-ma-kán A-NA^DUTU ši-pa-an-ti
 93 3 UDU-ma-kánḥu-[u]-ma-an-da-aš DINGIR^{MEŠ}-aš ši-pa-
 an-da-an-zi
 94 nu^{GIŠ}la-aḥ-ḥur-nu-uz-zi [da-ga-a]-an iš-pár-ra-an-zi

60 (kutsal) malzemeleri hiç kimsenin alması
 61 doğru değildir.
 62 Ve (hiç kimse) daha sonra kendisi için al-
 maz.

63 Ritüelin yapıldığı yerden ayrıldıklarında
 64 suya tuz serperler.
 65 Ellerini bununla yıkasınlar.
 66 İki tarafta ateş yakarlar
 67 ve arasından geçerler.
 68 İki keçi, bir çanak bira (ve)
 5 adet büyük ekmek hazırlanmadan önce
 69 kurban zırhının koruyucu ilahı için iki ke-
 çiyi kurban eder.
 70 Ve göğsü, sağ kolu, karaciğeri, yüreği
 , pişmiş (olarak) yaprakların (üzerine) koyar.
 71 Kurban zırhının koruyucu ilahı için üç kez
 libasyon yapar.
 72 Yerler
 73 ve uzaklaşırlar. İkinci gün biter.

74 Üçüncü gün sabahı erkenden
 75 bir keçi, bir toklu ve bir domuz sürerler
 76 ve onların ardından bir çanak bira (ve) 3
 adet kalın ekmek hazırlarlar.
 77 Onları (tekeyi, koyunu, domuzu) başka açık
 araziye sürereler.
 78 Yeşillik/yaprakları yere sererler
 79 ve 3 kalın ekmek yeşillik/yaprak üzerine ko-
 yarlar.
 80 Keçiyi, koçu (ve) domuzu o tanrıya kurban
 ederler ve şöyle söylerler:
 81 “Hangi tanrı ordu içindeki bu salgına neden
 olduysa,
 82 o tanrı yesin, içsin!
 83 Ve o, Hatti Ülkesi’ne ve Hatti Ülkesi’nin or-
 dusuna karşı dost olsun
 84 ve o, onlardan yana dönsün!”
 85 Yerler, içerler
 86 ve onlar giderler.

87 Dördüncü gün sabah erken bir boğa, bir dişi
 kuzu, üç toklu getirirler.
 88 (Ve gerçekten) dişi kuzu henüz koç gitme-
 miştir.
 89 Aynı zamanda (orada hazırlanır) 10 kalın
 ekmek, bir çanak bira, bir çanak şarap
 90 Onlar (boğayı, dişi kuzu ve tokluları) (boş)
 başka bir araziye sürerler.
 91 Fırtına tanrısına^DIM sığırı kurban eder.
 92 Güneş tanrısına da^DUTU bir dişi kuzu kur-
 ban eder.
 93 Bütün tanrılar için ise üç tokluyu kurban
 ederler.
 94 Yaprakları/yeşilliği zemine yayarlar.

95 nu^{UZU} GABA^{UZU} ZAG.UDU [ZAG][^{UZU}-an] NÍG.GIG
^{UZU}ŠÀ NINDA.GUR₄.RA-ia zé-ia-[an-da]-az EGIR-pa da-a-
i
96 nu^{DUTU} ŠA-ME-E^{DIM} [DINGIR^{HLA}]-ia ħu-u-ma-an-te-
eš 3-ŠU e-ku-zi
97 nu-za a-da-an-zi
98 na-at-za ar-ħa ú-wa-an-zi

Kolofon

99 [... D]UB.1.KAM
100 nu-uš-ša-an 3 SISKUR a-ni-ia-an
101 1 SISKUR INIM¹Za-ar-pí-i-a
102 ma-a-an MU.KAM-za ħar-ra-an-za
103 nu SISKURki-la-a-u-wa-aš GIM-an DÙ-an-zi
104 1 SISKUR INIM¹Uĥ-ħa-mu-u-wa
105ma-a-an-kán ŠÁKUR-TI na-aš-maURU-LIM ak-kiš-ki-iz-
zi
106 1 SISKUR INIM¹Aš-ħe-el-la SÍSKUR Úš-aš ŠA
107ma-a-an-kán ŠÀ-^{BI}KUR¹-TIna-aš-ma ŠÀ-
B[^{HLA}KARAŠ]^{HLA} [ÚŠ]-kán ki-ša-ri

95 Göğsü, koyunun sağ kolu, karaciğeri ve yü-
reği yaprakların/yeşilliğin (üzerine) koyar ve
kalın ekmeği (de) pişmiş (olarak) yine koyar.
96 Göğün güneş tanrısı, fırtına tanrısı ve bütün
tanrılar için üç defa libasyon yapılır.
97 (Sonra) yerler
98 (ve) giderler.

99 1 tablet
100 Listede 3 ritüel var.
101 “Zarpiya” ritüeli:⁵³⁶
102 Kötü bir yıl olursa
103 Ritüele *kelu* liderlik eder
104 “Uhhamuwa” ritüeli:
105 Ülkede ya da şehirde devamlı ölüm varsa
106 “Ašhella” ritüeli:
107 Ülkede ya da ordu kampında hastalık
olursa.

5.1.1.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 394 = KBo 44.15+ KBo 13.212+KUB 9.32+KUB 41.18+ HT 1, FHL 95

Bibliyografya

En az altı farklı askerî ritüel (Ašhella ritüeli CTH 394; Uhhamuwa ritüeli CTH 410; Puliša ritüeli CTH 407; Tapalazunawali ritüeli CTH 424; Maddunani ritüeli CTH 425.1; Dandanku ritüeli CTH 425.2) uygulamasıyla ordu kamplarında görülen ölümcül hastalıklardan kurtulmaya çalışılmıştır.⁵³⁷ Bu ritüellerin en iyi muhafaza edilene diyebileceğimiz Ašhella ritüelinin çevirisi ilk defa Friedrich tarafından yayınlanmıştır.⁵³⁸ Gerek bu tarihten günümüze kadar geçen süre içinde saptanan duplikatlar yardımıyla metin malzemelerinin, gerekse dil konusundaki bilgilerin zenginleşmesi sonucunda Ašhella ritüelini yeniden ele

⁵³⁶ İlk paragrafında görüleceği üzere Zarpiya ritüeli, salgın hastalık ve buna bağlı devamlı ölüm nedeniyle ülkede kötü bir yıl olduğunda gerçekleştirilmektedir. Ancak ritüelde, ölüme bağlı hastalığın sebebi düşman ülke tanrıları ile ilişkilendirilmemiştir: CTH 757 1-4 UM-MA^m Za-ar-p] i-ia^{LU} A.ZU^{URU} Ki-iz-to-wa-a [t-na] [ma-a-an MU^{KAM} -z] a ħar-ra-an-a za- KUR -e-KAN to-da AK-ki-ki-it-is-TA [ri] [ħé-en-k] án ku-e-daⁿⁱ URU -ri EGIR -an ħar-ra-a-an “Kizzuwatna’dan hekim Zarpiya (derki), kötü bir yıl ve (toplu) sürekli ölüm olursa ülke içinde, bir şehirdeki kötü salgın hastalığın ardından...” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: S. Görke (ed.), Hethiter.net/: CTH 757 (TRde 05.06.2014) Erişim tarihi 01.09.2020

⁵³⁷ Beal 1995b, s. 68-69.

⁵³⁸ Friedrich 1926, ss. 177-203; Huber 2005, s. 53.

almayı gerekli gören Dinçol, 1985 yılında ritüele ait metnin transkripsiyon ve tercümesiyle birlikte tamamını yeniden yorumlamıştır.⁵³⁹

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüel, akşam vakti başlayıp dört gün boyunca devam etmiştir. Ordu kampında görülen salgın hastalığın aktarılacağı koç akşam vaktinde çadırların önüne bağlanmış. Sabaha kadar hastalığı üzerine alan koç, sabah vaktinde ordugâhtan açık araziye doğru sürülmüştür. Dolayısıyla ritüelin eylem mekânı ordugâh ve düşman sınırında yer alan açık arazidir. Bunun yanında kralın çadırı da ritüel eylem mekânı olarak görülmektedir.

Ritüelin Amacı

Ašhella ritüelinin yazılış gerekçesi, A metninin başlangıcında ordu içindeki “kötü bir yıla” karşı olarak gösterilmektedir. Buna karşılık, B, C ve muhtemelen D versiyonlarının baş kısımlarında olduğu gibi, B ve C metninin kolophonlarında da bu gerekçe genişletilerek, “ordu ve ülkedeki salgın hastalığın uzaklaştırılması” ritüelin amacını açıkça ortaya koymaktadır. Böylelikle “kötü yıl” ifadesinden, hastalıklarla mücadele edilen bir yılın kastedildiği de anlaşılmaktadır.⁵⁴⁰

Binek hayvanların da etkilendiği salgın hastalığı yok etmek amacıyla gerçekleştirilen diğer askerî ritüellerde olduğu gibi Ašhella ritüelinde de hastalığın düşman ülkesine taşınması bir hayvan tarafından sağlandığı görülmektedir. Ve yine bir kadın da bu hayvanla beraber düşman ülkesine gönderilmiştir. Ritüelde *nakkušši* olarak aynı hizmeti yapan koç ve kadın, aynı zamanda salgın hastalığa neden olduğu düşünülen tanrının gönlünü almak için bir *tarpalli* vekil yani tanrıya yapılan çağırığa göre kral ve düşman tanrı arasında arabulucu durumundadır: “*düşman ülkesinin hangi tanrısı bu hastalığa neden olduysa, bak, şimdi seninle barışmak için bu koçu getirdik. Ey tanrı, hayvan sürüsünün güçlü olduğu gibi, barış koçla sağlansın, sen, hastalığa sebep olan tanrı, Hatti Ülkesi'yle barış, tekrar Hatti Ülkesi'nin tarafını tut!*”⁵⁴¹

⁵³⁹ Dinçol 1985, ss. 2-40.

⁵⁴⁰ Dinçol 1985, s. 29.

⁵⁴¹ Reyhan 2003, s. 134-135.

Ordu kampında uygulanan bu ritüelde komutanların her biri koçların üzerine el koyarak hastalığı ya da kötülüğü koçlara aktarırlarken aslında her bir komutan bütün ordu ve Hitit halkı adına hareket etmekteydiler.⁵⁴² Dolayısıyla Hatti halkı, kral, ordu hep birlikte hastalık yüklü koçların düşman ülkeye gönderilmesiyle adeta huzur bulur.

Ülkenin baş tanrılarına ve ritüelin son günü diğer tüm tanrılara sunulan kurbanların amacı da muhtemelen bu tanrıların, kurbanları paylaşıp kabul ederek hastalığa sebep olan tanrıya topluca baskı kurabilmelerini sağlamaktır. Tanrılar, kurbanları kabul edecekler ve böylece ikna edilen düşman tanrısı da salgın hastalığı sürdürme ısrarından vazgeçecektir.⁵⁴³

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli yazan yani tasarlayan Hapalla'lı adam Ašhella'dır. Ancak ritüel metninde mesleği ile ilgili bir unvan belirtilmemiştir. Ašhella ritüelinin uygulanmasında başlıca görev ordunun bütün komutanlarına (EN^{MEŠ} KARAS) düşmektedir.⁵⁴⁴ Ordu komutanlarının, krala ve süslenmiş bir kadına reverans yapmasından, kralın da ritüelde yer aldığı gibi bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Fakat kralın (LUGAL) doğrudan ritüele katılmadığını, sadece çadırı ile temsil edildiğini düşünmek daha doğru olacaktır.⁵⁴⁵

Ritüeli uygulayan dini görevliler hakkında da metnin satırlarında herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bunlar, muhtemelen kraliyet hizmetinde yer alan görevli, büyücü-rahip unvanlı (L^USANGA) dini özelliğe sahip kişilerdi.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Ekmekler:

NINDA.GUR₄.RA “kalın ekmek”

⁵⁴² Pongratz-Leisten 2007, s. 23.

⁵⁴³ Beal 1995b, s. 70.

⁵⁴⁴ Dinçol 1985, s. 30.

⁵⁴⁵ Reyhan 2003, s. 117.

İçecekler:

úeteni (weteni) “su”

DUG “bira”

GEŠTIN “şarap”

Kaplar:

^{DUG}KU-KU-BI “bira testisi”

GAL.GIR₄ “toprak kadeh/kap”

DUGhuppár GEŠTIN “şarap kâsesi-kabı”

Yünler:

SÍG.BABBAR “beyaz yün”

SÍG.SA₅ “kırmızı yün”

SÍG.SIG₇ “yeşil yün”

Hayvanlar:

UDU.ŠIR “koç”

UDU.SÍG “anaç koyun”

UDU “koyun”

ŠAH “domuz”

GU₄.MAḤ “boğa”

Hayvan Uzuqları:

UZU “et”

^{UZU}GABA “göğüs”

^{UZU}NÍG.GIG “karaciğer”

^{UZU}ŠÀ “yürek”

^{UZU}İ “yağ”

^{UZU}ZAG.UDU “koyun sağ kolu”

Diğer malzemeler:

ŠA A.GAR₅ “boncuk kolye”

KAM-KAM-] MA-TU₄ AN.BAR “demir halka”

GÍR.TUR ZABAR “küçük bronz haçer”

MUN “tuz”

GIŠ^{la}h^{hur} “yaprak/yeşillik”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1.işlem §2 10-19 Beyaz, kırmızı, sarı/yeşil yün ipler bir örgü haline getirilir. Bir boncuk kolye ve kurşunlu bir demir halka birleştirilir. Hazırlanan bu malzemeler koçların boynularına ve boynuzlarına bağlanır. Bu koçlar gece olduğunda komutan çadırlarının önüne bağlanır. Bu esnada, “*hangi tanrı yüz çevirirse, hangi tanrı bu salgına neden olduysa, bak, bu koçları senin için bağladım. (Bunlarla) tatmin ol*” büyümlü sözleri söylenir.

2. işlem (§3 22-23) Birinci gün kralın çadırının önüne de süslenmiş bir kadın oturtulur ve yanına bir çanak bira, üç kalın ekmek bırakılır.

3. işlem (§4 24-32) Birinci gün, ayin yerine götürülen koçların üzerine ordu komutanları ellerini koyduktan sonra koçlara, krala ve süslenmiş kadına da ayrıca reverans yaparlar.

4. işlem (§5 33-35) Koçlar, kadın, ekmek ve bira ordugâhın içinde gezdirildikten sonra dışarıya götürülür ve sonra düşman topraklarına sürülür.

5. işlem (§7 63-65) Ritüeli gerçekleştirenler tuzun karıştırıldığı suyla ellerini yıkarlar.

6. işlem (§7 66-67) Ritüeli gerçekleştirenler tuzlu suyla ellerini yıkadıktan sonra iki tarafta yakılan ateşin arasından geçerler.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Ašhella ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1- Bağlantı Kurma ve Aktarma

Çeşitli renklerde hazırlanmış şeritler ve yünler örgü haline getirilir. Ardından boncuklu kolye, kurşun ve demirden oluşan bir halka hazırlanır. Hazırlanan bu malzemelerle her komutana ait koçların gövdesi, boynu ve boynuzu süslenir. Süslenen bu koçların beyaz ya da siyah renkte olduğu da önemli değildir. Diğer ritüellerde de⁵⁴⁶ benzer amaçla sık sık kullanılan çeşitli renkteki bu yün şeritler, Ašhella ritüelinde ordu çadırlarının önüne bağlanan koçlara kötülükleri aktarmak amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla yün iplerin rengi, kirliliğin arındırılmasında belirleyici rol üstlenmektedir.⁵⁴⁷ Renkli yün iplerin çoğu Luwice-Hititçe kaynaklı metinlerinde görülmektedir. Bu nedenle renkli yün ip kullanımı özellikle Luwice bir unsurdur, çünkü yün ipliklerle yapılan uygulamalar Mezopotamya'ya has özellikler taşımaktadır.⁵⁴⁸

Dini ritüellerde kurban sahibi ile ritüelde kullanılan objeler arasında bir bağlantı kurulmakta ve kötülükler bu bağlantı sayesinde söz konusu malzemelere aktarılarak kurban sahibinden uzaklaştırılmaktadır. Bu metot kurban sahibinin bu objelere “temas etmesi” şeklinde olmaktadır.⁵⁴⁹ Ašhella ritüelinde de bu metodun uygulandığını ilgi satırda görmekteyiz: “*Sonra, ordu komutanları ellerini koçların üzerine koyarlar.*”⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Anniwiyanni ritüelinde (CTH 393), yün şeritler komutanın kötülükten arındırılması amacıyla seçilmiştir; Puliša ritüelinde (CTH 407), yün şeritler düşman ülkesine gönderilen boğayı süslemede kullanılmıştır; Uhhamuwa ritüelinde (CTH 410), düşman ülkesine gönderilen koç yün halkalarla süslenmiştir; Tanrı çağırma ritüelinde (CTH 423), koyun yünü tütsü yapmak için tercih edilmiştir; Tapalazunawali ritüelinde (CTH 424.1), tanrıya sunulan koç yün şeritlerle süslenmiştir; Salgın hastalığa karşı yapılan bir ritüelde (CTH 424.2), düşman ülkesine gönderilen koyun yün şeritlerle süslenmiştir Dandanku ritüelinde (CTH 425.2), yün şeritler tanrıların davet edildiği yollara serilmiştir; Deniz ritüelinde (CTH 436), koyun yünü diğer ritüel malzemeleri ile birlikte kullanılmıştır;

⁵⁴⁷ Ayrıntı için bkz.: Haas 1987, s. 246; Haas 1994, ss. 893-895.

⁵⁴⁸ Huber 2005, s. 54.

⁵⁴⁹ Reyhan 2003, s. 12; Reyhan 2002, s. 233.

⁵⁵⁰ Hitit dünyasında uygulanan “günah keçisi”, ritüelleri aynı zamanda antik Yunan’da “apopompe” adıyla da bilinmekteydi. “apopompe” kötülüğün gönderilmesi için gerçekleştirilen Yunanca ayinlerde geçer. Hititçe ritüellerde olduğu gibi Antik Yunanda da kirliliğin aktarılması için eller koç üzerine konulur ve kirliliği üzerine alan “apopompe” düşman topraklarına ya da kentin sınırlarına gönderilir. Bkz.: Pongratz-Leisten 2007, s. 23.

Ritüelin amacında da anlaşıldığı gibi orduda salgın hastalık meydana gelmiştir. Hastalığın arındırılmasında kullanılacak koçlar geceyi geçirmek üzere komutan çadırlarının önüne bağlanır. Sabah olduğunda koçlar ritüelin uygulanacağı yere götürüldükten sonra ordu komutanlarının her biri koçlara dokunur. Bu sayede ordu komutanları koçlarla bağlantı kurmuş olur. Bu esnada söylenen büyümlü sözlerle komutanlar ülke halkı ve bütün askerler adına hastalığı koçlara aktarmış olurlar. Ve bu arınma eyleminden sonra kötülüğün yeni sahibi koçlar, insanların bulunduğu alandan uzaklaştırılır.⁵⁵¹

Hastalığın arındırılmasında koçla beraber bir de kadın görülmektedir: “*Kralın çadırının önüne de süslenmiş bir kadın oturur. Bir kâse bira, üç kaba somun kadının yanına konulur.*” Ritüellerin geneline baktığımızda kötülüğün yükleneceği malzemeler, ritüel sahibinin önüne konulur (GİR^{HLA} pıran katta dai-) ve böylece kötülüğün aktarılması için bağlantı kurulmuş olur.⁵⁵² Aşhella ritüelinin ilgili satırında halkı ve orduyu temsil eden kral, kraliyet çadırının önüne oturan bir kadınla bağlantı kurmuş ve kötülükleri ülkesi adına bu kadına aktarmıştır. Koç ve kadınla beraber düşman ülkesine gönderildiği için kadının yanına konulan “bir kase bira” ve “üç büyük ekmek” muhtemelen kötülüğün aktarıldığı ritüel malzemeleri arasındadır.

Ritüelin ikinci gününde suya tuz serpilir ve ritüel görevlileri hazırlanan bu tuzlu suyla ellerini yıkarlar. Ve devamında iki tarafta yakılan ateşin arasından da geçerler. Dolayısıyla bu malzemelerle bağlantı kuran ritüel görevlileri ritüelin gerçekleştirilme anında bedenlerine bulaştığını düşündükleri kötülükleri tuzlu suya ve ateşe aktarmış olurlar. Benzer şekilde, savaşta yenilen askerler⁵⁵³ ve savaş arabasını çeken atlar⁵⁵⁴ yakılan iki ateşin arasından geçirilerek kötülüklerden arındırılmışlardır.

2- Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme

Ritüellerde en çok kullanılan, kurban sahibinin günahlarının, üzerindeki kötülüklerin “bir vekile yüklenmesi” (günah keçisi) motifi Aşhella ritüelinde de karşımıza çıkmaktadır.

⁵⁵¹ Burada nakledilen kötülük şeytani yani ruhsal bir kötülük değil salgın bir hastalıktır. Bkz.: Kümmel 1967, s. 192; Gurney 1977b, s. 46.

⁵⁵² Kbo 39.8 I bkz.: Reyhan 2003, s. 121.

⁵⁵³ CTH 426.2=KUB 17.28 Rs IV 45-56

⁵⁵⁴ CTH 644= KBo 8.54+KBo 34.172+VBoT 128+ KUB 29.56+ KUB 54.43 Rs. 4

Ordu komutanlarının getirdiği ve siyah ya da beyaz olmalarının önemsiz olduğu özellikle belirtilen koçlar, salgın hastalığa sebep olan düşman tanrının, tekrar Hatti Ülkesi'nin tarafını tutması ve dost olması için⁵⁵⁵ çeşitli renklerdeki yünlerle ve özenle hazırlanmış kolyelerle süslendikten sonra komutan çadırlarının önüne bağlanır ve kötülüğün aktarılma işleminden sonra düşman topraklarına doğru sürülür. Ritüel metninde vekil ve günah keçisi terimlerinin Hititçe karşılığı olan *tarpalli* ya da *nakkušši* kelimeleri geçmemektedir. Ancak metnin ilgili satırlarından bu ritüel objelerin, hem düşman tanrısını sakinleştirecek olan *tarpalli* vekil, hem de hastalığı düşmana götüren bir *nakkušši* taşıyıcı oldukları anlaşılmaktadır.

3- Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ašhella ritüelinde yoğun şekilde uygulanan bu yöntemle öfkeli tanrıları sakinleştirmek için kurbanlar sunulmaktadır. Ritüelin etkinliği salgın hastalığa sebep olan tanrılara yapılan ikramlar ve dualarla sağlanmaya çalışılmıştır. Ritüeli yapan kişi ne kadar işinin ehli olursa olsun, kızgın ya da iş birliği yapmayan bir tanrı karşısında bu özelliği bir işe yaramazdı. Ritüelin başarıya ulaşması için tanrıların yanlarında olmaları ve onlara yardım etmeleri gerekliydi.⁵⁵⁶ Ritüelin ikinci gününde, altı koç, altı keçi, on iki sürahi, on iki bardak, on iki kalın ekmek, bira, üç küçük hançer (bronzdan yapılmış) hazırlanır. Bütün malzemeler ritüelin uygulanacağı yer olan açık araziye götürülür ve araziye ulaşıldığında hayvanlar kurban edilir. Daha sonra ağaç yaprakları yayılır ve üzerine et, kaba somun ve küçük bir bakır bıçağı konulur. Ayrıca bardak ve sürahi birayla doldurulur. Hastalığa sebep olan tanrıya bu yiyecek ve içeceği senin için hazırladık telkini yapılır. Yine ikinci günde iki keçi, bira dolu kâse, beş kaba somun hazırlanır. Kurban malzemelerinin koruyucu ilahı için iki keçi kurban edilir. Kurbanların göğsü, sağ kolu, karaciğeri, yüreği pişmiş olarak yaprakların üzerine konulur. Bu haldeyken Kurban zırhının koruyucu ilahı için üç kez libasyon yapılır.

Üçün gün sabahı bir keçi, bir toklu ve bir domuz, bira dolu kâse ve üç kalın ekmek ritüelin gerçekleştirileceği açık araziye götürülür. Yapraklar zemine yayıldıktan sonra hastalığa sebep olan tanrı için bütün hayvanlar kurban edilir ve ardından tanrıya ye, iç ve Hatti Ülkesi'ne ve Hatti Ülkesi'nin ordusuna karşı dost ol telkini yapılır.

⁵⁵⁵ Burkert 1982, s. 61.

⁵⁵⁶ Reyhan 2002, s. 235.

Dördüncü gün hava aydınlandığında bir boğa, henüz koça gitmemiş bir dişi kuzu,⁵⁵⁷ üç toklu (erkek kuzu) ile birlikte bir kâse bira, bir kâse şarap ve on adet somun ritüelin gerçekleştirildiği araziye götürülür. Boğayı Fırtına tanrısına, dişi koyunu Güneş tanrısına ve üç koyunu da bütün tanrılara kurban ederler. Yaprakları yere sererler. Kurbanların göğsü, sağ kolu, karaciğeri ve yüreği ve kaba somun yaprakların üzerine konulur. Göğün Güneş tanrısı, Fırtına tanrısı ve bütün tanrılar için üç defa libasyon yapılır.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 1 LÚ^{URU} *Hapalla*: Kelime, “Hapalla kenti” anlamındadır. Hapalla, Arzawa Ülkesi sınırları içerisinde bulunmaktadır.⁵⁵⁸ Literatürde genellikle Gediz dolaylarına lokalize edilmek istenmektedir.⁵⁵⁹

§2 6 EN^{MEŠ} [KAR] AŠ: “Ordu kamutarı” anlamına gelen kelime EN.ERÍN^{MEŠ}, EN.KARAS⁵⁶⁰, LÚ^{URU} NIMGIR.ERÍN, piran huyatalla gibi başka kelimelerle de ifade bulmaktadır.⁵⁶¹

§2 14 GİŠ^{URU} ZA.LAM.GAR: “Çadır, kulübe, çardak” anlamlarına gelen kelime en çok tercih edilen ritüel mekânlardan biridir. Büyü amaçları için ırmak kenarında, boş arazide, ormanda ya da gizli bir mekâna inşa edilebilmektedir.⁵⁶² Sumerce GİŠ^{URU} ZA.LAM.GAR olarak geçen “çadır” Akadca KUŠTĀRU ile eşitlenmektedir.⁵⁶³ Ünal⁵⁶⁴, kelimeyi ĒGİŠ^{URU} ZARATI ile karşılaştırmaktadır.

§4 31 *hinkanzi*: arūai/aruwai, hink-, henk- hik-, haink, ŠUKĒNU, UŠGEN gibi farklı yazılış formlarına sahip kelime, “önünde eğilmek”, “saygı göstermek”, “reverans yapmak”, “biat etmek”, gibi benzer anlamlara karşılık gelmesinin yanında,⁵⁶⁵ “tapmak”⁵⁶⁶ “birinin

⁵⁵⁷ Hitit dini ritüellerinde saflığın, arılığın, temizliğin öne çıkmasına bağlı olarak henüz çiftleşmemiş bir koyun, ritüelde Fırtına tanrısına kurban edilmek için özellikle tercih edilmektedir.

⁵⁵⁸ Hitit ve Arzawa ülkeleri arasındaki siyasi, askeri ilişkiler için bkz.: Hawkins 1998, ss. 1-31.

⁵⁵⁹ Dinçol 1985, s. 26.

⁵⁶⁰ HZL 1989, s. 111.

⁵⁶¹ HTBS 2016b, s. 797.

⁵⁶² Ayrıntı için bkz.: Popko 1980, 103.

⁵⁶³ HW2 1975-1998, s. 300; HZL 1989, s. 360; CAD 1956, s. 60; MHD 2007, s. 808; HTBS 2016b, s. 665; Murat 2018, s. 8.

⁵⁶⁴ HTBS 2016b, s. 665.

⁵⁶⁵ HTBS 2016b, s. 188.

⁵⁶⁶ HW2 1975-1998, s. 356.

hâkimiyetini kabul etmek”,⁵⁶⁷ “yere kapanmak”, “saygıyla eğilmek”⁵⁶⁸ olarak da tercüme edilmiştir. Hititçe metinlerde geçen ve “reverans yapmak” anlamına karşılık gelen *aruwai* ve *hink*, genellikle bayram metinlerinde yer aldığı görülmektedir.⁵⁶⁹

§6 47 *pittalwant*: Hoffner,⁵⁷⁰ bu kelimenin “sade, yalın” anlamında olabileceğini belirtmiştir. Ünal,⁵⁷¹ kelimenin “sade” anlamının yanında “hafif, az, tuzlanmamış?, basit, boyanmamış, (et) az kızarmış?” anlamlarının olduğunu ifade etmiştir. Kelimenin “sade” anlamı belki de hayvanın derisinin, kafasının, kol-bacak ve bağırsaklarının olmadığını ifade etmektedir.⁵⁷² Dinçol’a⁵⁷³ göre ise özellikle metinde geçen yer (satır 47) için “sade” uygundur. “Sade” den maksat, kurbanlarda hayvanların en makbul kısımları sayılan göğüs, kol, yürek parçaları dışındaki etler olmalıdır.

§6 48 ^{GIŠ}*la-aḥ-hur-nu-zi*: Kelime, yere bir hasır gibi serilen ve üzerine ritüel malzemeleri konulan “ağaç yaprakları”⁵⁷⁴ veya “yapraklı dallar” anlamına gelmektedir.⁵⁷⁵ Yine Ünal’da⁵⁷⁶ kelimeye, “ağaç yaprakları”, “ağaçların ucu”, “ağaçların yapraklı dalları”, “yeşillik” gibi anlamlar vermiştir. Kelime, ağaç olmayan bitkilerle (küçük boylu bitkiler ya da otlar) birlikte geçmemektedir. “Dal” veya “çiçekli sap” anlamları uygun düşmektedir.⁵⁷⁷ Ayrıca ince dallardan dokunmuş “hasır”⁵⁷⁸ anlamına geldiği de önerilmektedir.

§6 52 *ŠÀ.GAL*: Genellikle “hayvan yemi”⁵⁷⁹ anlamında kullanılan kelime, “gıda”⁵⁸⁰ anlamına da gelmektedir.⁵⁸¹

⁵⁶⁷ HEG 1983, s. 73.

⁵⁶⁸ HED 1984a, s. 183.

⁵⁶⁹ Metin listesi ve bazı metin örnekleri için bkz.: Doğan Alparslan 2008, ss. 389-398

⁵⁷⁰ Hoffner 1974, s. 118.

⁵⁷¹ HTBS 2016b, s. 418; MHD 2007, s. 546.

⁵⁷² KBo 11.17 ii 15-18 *SILÁ -ma-kan arkanzi namma-kan SILÁ hūmandan pittalwandan markanzi* “kuzuların iç organlarını çıkarırlar ve sonra da kuzuların bütün (gövdesinde bulunan) yağsız etlerini doğrarlar”. Bkz.:CHD 1980, s. 188; HED 2013, s. 103.

⁵⁷³ Dinçol 1985, s. 27-28.

⁵⁷⁴ CTH 398 Ay. III. 32. Bkz.: Bawanypeck 2005, s. 35-36

⁵⁷⁵ CHD 1980 s. 16; Dinçol 1985, s. 29.

⁵⁷⁶ HTBS 2016b, s. 311.

⁵⁷⁷ Ertem 1974, s. 78, dn. 1.

⁵⁷⁸ HEG 1990, s. 16.

⁵⁷⁹ EHG 1967, s. 42; HZL 1989, s. 237; Weeden 2011, s. 184; HTBS 2016b, s. 439.

⁵⁸⁰ HZL 1989, s. 237; HTBS 2016b, s. 439.

⁵⁸¹ Dinçol 1985, s. 28.

§8 74 *karu-[ú]-wariwar/kariwariwar*: Kelimeyi Ünal⁵⁸², “sabah erkenden”, “sabah vakti”, “sabahleyin” şeklinde tercüme edilmiştir. Puhvel⁵⁸³ ve Hoffner⁵⁸⁴ ise kelime için “şafak vakti”, “şafak vakti erkenden” anlamını uygun bulmuştur.

§8 86 *ar-ḥa*: HW⁵⁸⁵ de “ayrılmak”, “uzaklaşmak” anlamında kullanılan bu kelime Dinçol’a göre,⁵⁸⁶ geçtiği bütün yerler de “bir yerden ayrılıp, (bir yere) varmak” şeklinde yorumlanmaktadır. Bu satırda kurbandan ayrılanların ordugâha geri dönüp, dinsel açıdan temizlenmeleri söz konusudur. Bu nedenle ritüel mekânından “ayrılmak”, “uzaklaşmak” tercümesi uygun düşmektedir.

§9 87 UDU.SÍG+MUNUS: Kelime, Dinçol’a göre UDU. GANAM karşılığı olduğu ve artık “yünlü dişi koyun”⁵⁸⁷ değil sadece “dişi koyun” olarak çevrilmesi gerekmektedir. Ünal⁵⁸⁸ ise “anaç (birkaç kez yavru vermiş) koyun” değerlendirmesini yapmıştır.

§9 88 *na-a-ú-i pa-a-an-za*: Dişi kuzu için “henüz çiftleşmemiş olmak”⁵⁸⁹ anlamına gelen bu kelimenin ifadesi, başka bir metinde⁵⁹⁰ insanı da tanımlamaktadır.

5.1.2. Puliša Ritüeli: CTH 407

Transkripsiyon ve Tercüme⁵⁹¹

Öy. I

§ 1

1 [U]M-MA ^mPu-li-ša [LÚ^{URU} ...?]]
2 [ma-a-an LUGAL-uš] [KU]R^{LÚ}KÚR GUL-aḫ-zi

1 [...] Puliša şöyle (der):
2 “[Kral], düşman ülkesine saldırdığında

⁵⁸² MHD 2007, s. 316; HTBS 2016b, s. 812.

⁵⁸³ HED 1997, s. 86.

⁵⁸⁴ EHG 1967, s. 34.

⁵⁸⁵ HW2 1975-1998, s. 214.

⁵⁸⁶ Dinçol 1985, s. 27.

⁵⁸⁷ UDU.SÍG+MUNUS kelimesinin “yünlü koyun” tercümesi için bkz.: van Gessel 2001, s. 146.

⁵⁸⁸ HTBS 2016b, s. 559.

⁵⁸⁹ Dinçol 1985, s. 29.

⁵⁹⁰ KUB IX 31 II 9-10 *nu 8 DUMU.MEŠ-us uwadanzi SAL-ni-ssan kuyēs nāui pānzi* “Henüz kadına gitmemiş 8 delikanlı getirirler.” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: HED 1984, s. 74.

⁵⁹¹ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: B.-J. Collins (ed.), hethiter.net/: CTH 407 (Erişim tarihi 17.07.2019); Kümmel 1967, ss. 113-115; Kümmel 1968, ss. 305-307; Gurney 1977b, s. 48; Haas 1987, s. 247; Wright 1987, ss. 45-47; Collins 1997b, s. 62; Bawanypeck 2005a, s. 5-6; Haas 1994, ss. 211-213; Mouton 2013, s. 575-576.

3 *n[a-aš-kán IŠ-TU ZAG KUR LÚKÚR ar-ḫa] [i-y]a-at-
[t]a-ri*
4 [... *ma-a-an ŠA KUR LÚKÚR*] *[n]a-aš-šu DINGIR-
LUM ku-iš-[ki] [LÚ na-aš-ma DINGIR.MUNUS ...]*
5 *[nu ŠĀ^(c)] DUMU.U₁₉.LÚ.ULÙ.LU ÚŠ- an ki-ša-r[i]*
6 *[nu kiš-ani-ya-mi]*

§ 2

7 *[ma]-aḫ-ḫa-an na-aš-kán IŠ-TU ZAG KUR LÚKÚR ar-
ḫ[a i-ya-at-ta-ri]*
8 *[Š]A <A> KUR-TI 1 LÚŠU.DAB 1 MUNUS-TUM-yaap-
pa-an-zi*
9 *nu LUG[AL-uš ku-e-da-ni KASKAL-ši] IŠ-
TU KUR LÚKÚR ú-it*
10 *nu-kán LUGAL-uš a-pé-e-da-ni KASKAL-ši t[i-ya-zi]*
11 *EN^{MEŠ}-TI-ya-aš-ši kat-ta-an ḫu-u-ma-an-te-eš ti-ya-an-
zi*
12 *1 LÚ[ŠU].DAB-ya-ši 1 MUNUS-TUM-ya pé-ra-an ú-e-
da-an-zi*
13 *nu-za-kán NÍ.TE-ŠU TÚGNÍG.LÁM^{MEŠ} ar-ḫa da-a-i*
14 *na-at A-NA LÚ wa-aš-ši-ya-an-zi*
15 *A-NA MUNUS-TI-ma TÚGNÍG.LÁM.MEŠ ŠA MUNUS-
TI*
[wa-aš-š]i[il-ya-an-zi]
16 *nu-kán A-NA LÚ LUGAL-uš an-da [kiš-an] me-ma-i*
17 *ma-a-an LUGAL-i-m[a Ú-UL] a-aš-šu nu ta-ma-in u-
ya-z[i]*
18 *nu EGIR SISKUR a-pa-aš ti-ya-zi*
19 *[nu-kán A-N]A LÚ a-pa-a-aš an-da kiš-an [me-ma]-i*
20 *[ma-ma-an-wa] ki-i ÚŠ-an ŠA KUR LÚKÚR [ku-iš]-
ki DINGIR-LIM LÚ DÜ-at*
21 *nu-wa-aš-ši k[a-a-š]a LÚ ú-nu-wa-an-ta-an A-
NA LÚPU-ḪI-ŠU pí-iḫ-ḫu-un*
22 *IŠ-TU SAG.DU-ŠU-wa ka-a-[aš šal-l]i-iš UZUŠĀ-za-
wa ka-a-aš šal-li-iš ÚR-az-za-ya-waka[-a-aš šal-li]-iš*
23 *nu-wa-kán zi-ik DINGIR-LIM LÚ k[e-e-ez] LÚ ú-nu-
wa-an-[ti-it pa-ra-a] ga-la-an-ga-za e-eš*
24 *A-NA LUGAL-i-ma-wa A-NA [EN^{MEŠ}] A-
NAK[ARAŠ Ú A-NA] KUR URUḪA-AT-TI an-da aš-šu-
[li nam-m]a ne-[eš₁₅-ḫu-ut*
25 [...]*x-ma-wa [ÚŠ]-an ka-a-aš LÚŠU.DAB ka[r-ap-du]*
26 *EGIR-[pa-wa I-NA KUR LÚKÚR p]é-e-da-ú*

§ 3

27 *[A-N]A MUNUŠ-TI-ma-kán an-da ŠA DİN[GIR
MUNUS-TI] me-ma-[i o o o -m]a QA-TAM-MA-pát*

§ 4

28 *EGIR-an-ta- ma 1 GU₄.MAḪ 1*
UD[U.ÁŠ.MUNUS.GÀR-ya u-un-na-an-zi]
29 *[nu ... ŠA K]UR LÚKÚR-pát*
30 *na-an GEŠTU^{ḪI.A}-ŠU a-šu-ša-an[-ta-an ...]*

3 ve düşman ülkesinden döndüğünde
4 düşman ülkesinden bir erkek tanrı [veya
dişi tanrı]
5 insanlara karşı bir vebaya sebep olursa
6 şöyle yapacağım:

7 Düşman ülkenin sınırlarından geri döner-
ken,
8 düşman ülkesinden bir erkek mahkûm ve
bir kadın getirilir.
9 Kral, düşman ülkeden hangi yoldan geli-
yorsa,
10 kral o yolda bekler.
11 Ve generallerin (beylerin) hepsi onunla
bekler.
12 Bir erkek mahkûm ve bir kadın önceden
getirilir.
13 (Kral) kendi giysilerini çıkarır.
14 Onları erkek mahkûma giydirebilirler.
15 Fakat kadına, kadın elbisesi giydirilir.
16 Kral (esir) adama şöyle der:
17 “Eğer kral iyi değilse, o başkasını gön-
derir.”
18 Sonra o, ritüel ile ilgilenir
19 ve sonra o, (esir) adama şöyle söyler:
20 “Eğer, düşman ülkenin herhangi bir er-
kek tanrısı bu vebaya neden olmuşsa,
21 işte ona süslenmiş bir adamı vekil olarak
verdim.
22 İşte bak başı büyüktür, yüreği büyüktür,
cinsel organı büyüktür.
23 Şimdi ey, erkek tanrı, [kral cübbesi giy-
dirilmiş] bu adam senin öfkeni yatıştırın
24 Ayrıca krala, generallere (beylere), or-
duya ve Hatti ülkesine dost ol.
25 Bu esir hastalığı kaldırsın
26 ve düşman ülkesine geri götürsün.”

27 Aynı şekilde kadın tanrı kadın esire ko-
nuşur.

28 Ve sonra bir boğa ve bir dişi kuzu getiri-
lir.
29 [...] düşman ülkesinden.
30 Boğanın kulaklarına halka takarlar

31 [...]x-zi
32 SÍG SA₅ SÍG SIG₇.SIG₇ SÍG G[E₆ SÍG BAB-BAR ...]/A/
NA LUGAL KA×U-az pa-ra-a ħu-it-ti-[ya-zī]
33 [nu kiš-an an-da me-ma-i]
34 [LUG]AL-uš-wa ku-it e-eš-ħar-wa-aḥ-[ħe-eš-ki-it-ta ħa-aḥ-la-aḥ-ħe-eš-ki-it-ta] [da]-an-ku-wa-aḥ-ħe-eš-ki-it-ta
[ħar-ga-nu-uš-k]i²-[it-ta-ya]
35 [nu a-p]a-a-at EGIR-pa A-NA KUR LÚK[ÚR] x-x[...]
36 [A-NA LUGAL]-ya-wa NÍ.TE-ŠU EN-MEŠ E[RÍN^MMEŠ][ANŠ]
[E.KUR.RA^HU^A][Ú-UL^(?)] I-DI
37 na-at ŠA KUR LÚKÚR ša-ak
38 [...][...]x da-a-i
39 na-at-kán A-NA ZÍZ x[...]
40 [nu GU₄.MAḤ a]-šu-ša-an-ta-an x[...]
41 [nu kiš-an m]e-ma-i
42 ku-iš-wa DINGIR-LUM ku-u-[ru-ra-aš ki-i ÚŠ-an DÚ-at]
43 [nu-wa-ra-aš m]a-a-an DINGIR-LIM LÚ nu-wa-at-ta [GU₄.MAḤ ú-nu-wa-an-da-an] [a-šu-ša-an-]ta-an ma-a-la-an-ta-an AD[-DIN]
44[pa-ra-a] ga-la-an-ga-an-za e-eš
45 nu-w[a ki-i ÚŠ-an ka-a-aš GU₄.MAḤ] [EGIR-pa] I-NA KUR LÚKÚR pé-e-da-ú
46 [E]N^{MEŠ} A-NA KARAŠ Ú A-NA K[UR URU]HA-AT-TI an-da aš-šu-linam-ma ne-eš₁₅-ħu-ut]

§ 5

47 EGIR-an-da-ma UDU.ÁŠ.MUNUS.GÀR ú-nu-[wa-an-ta-an ...] an-da ŠA DINGIR MUNUS-TUM me-ma-i [QA-TAM-MA-pát]

§ 6

48 nam-ma GU₄.MAḤ a-šu-ša-an-ta-[an UDU.ÁŠ.MUNUS.GÀR-ya A-NA^{LÚ}ŠU.DAB]

31 [...] O,
32 kralın ağzından mavi, yeşil, kırmızı, siyah, beyaz yünleri çekerken
33 [aynı zamanda şöyle der:]
34 Kim kralı kan kırmızısı yapan, sarı veya yeşil yapan, siyahlaştıran veya beyazlaştıran ne varsa
35 düşman ülkesine geri [dönsün].
36 Bu kralın kendisi, komutanları, askerleri birlikleri için uyarı değildir.
37 Onu düşman ülkesi sen bil.
38 [...]
39 Ve buğdaya [...].
40 Küpe takılmış [boğayı getirirler].
41 Ve şöylerler:
42 “Hangi düşman ülkenin tanrısı bu hastalığa sebep olduysa
43 ve bu tanrı erkekse, ona süslenmiş ve güçlü-kuvvetli bir boğa verdim, onunla yetin.
44 Erkek tanrı huzura kavuş.
45 Ve bu boğa, hastalığı tekrar düşman ülkesine götürsün.
46 Krala, generallere, orduya ve Hatti ülkesine dostça davran.”

47 Arkasından eğer tanrı kadın ise, aynı işlem süslenmiş dişi kuzu hakkında yapılır.

48 sonra süslenmiş boğa ve dişi kuzu kadının ve esirin önünde düşman topraklarına doğru sürülür.

Metnin devamı bozuktur.

5.1.2.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 407= KBo 15.1 i 1 – ii 4+ KBo 21.9 (= A i 34–39)

Bibliyografya

Ritüel metni, 1967 yılında (StBoT 3) Kümmel tarafından yayınlanmıştır. 1987 yılında Wright tarafından tercümesi ile birlikte görüşte bildirilen metin, 1994 yılında Haas ve 2005 yılında ise Bawanypeck tarafından kısaca ele alınmıştır. 1997 yılında ise (CoS 1.62) Collins tarafından metnin tercümesi yayınlanmıştır.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüelin kaç gün sürdüğü metnin satırlarında geçmemektedir. Ancak kral, düşman ülkeye saldırıp Hitit Ülkesi'ne geri döndüğünde hangi yoldan geliyorsa o yolda bekler. Ritüel, bu yol üzerinde başlar ve bitirilir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla askerî sefer dönüşünün olduğu gün içerisinde ritüel eylemlerine başlanıp bitirilmektedir. Yani ritüelin toplam uygulanma süresi bir gün diyebiliriz. Yine ritüel aşamalarının gerçekleştirildiği mekân, askerî sefer dönüşünde kral Hitit Ülkesi'ne hangi yoldan giriyorsa o yoldur. Kral ve komutanlar gelmeden önce erkek ve kadın mahkûm da bu yola önceden getirilir. Ayinin son aşaması olan *vekillerin* düşman ülkeye gönderilmesi yine bu yol üzerinde gerçekleştirilir.

Ritüelin Amacı

Metnin başında kral, düşman ülkeye yaptığı askerî seferden sonra Hatti topraklarına döndüğünde düşman tanrısı, insanlar arasında salgın bir hastalığa sebep olmuşsa Pulişa ritüelinin gerçekleştirileceği belirtilmiştir.

Her ne kadar Beal,⁵⁹² Hitit askerî ritüeller konusunda yaptığı çalışmada bahsetmese de Pulişa ritüeli, düşman ülkeden gelen salgın hastalığın *nakkušši* ler vasıtasıyla düşman ülkesine geri gönderilmesini konu edinmiştir. Kralın yanında komutanlar da düşman ülkeye giden yolda icra edilen Pulişa ritüelinin baş katılımcısı durumundadırlar. “...*ancak krala, generallere, orduya ve Hatti Ülkesi'ne dost ol...*” ifadesinden de anlaşılabacağı üzere Pulişa ritüelinin salgın hastalığı konu edinen bir askerî ritüel olarak değerlendirilmesi uygun düşmektedir.

⁵⁹² Beal 1995b, ss. 63-76.

Puliša ritüelinde, diğer hastalık ritüellerinin aksine, salgın hastalığın çıkış nedeni de belirtilmektedir. Metnin baş tarafı kırık olmakla birlikte kral, zaferle sonuçlanan bir seferden dönüşünde düşman tanrısının Hitit toplumu arasında salgına sebep olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁹³ Metnin satırlarında düşman tanrıya “vekil insan” (substitution) gönderilmesine ve özellikle düşman topraklarından vazgeçip Hatti Ülkesi ve ordusu tarafında olması için edilen duaya bakılırsa ritüelin hedefinin ordudaki ve ülkedeki salgını gidermek ve ayrıca düşman tanrısını Hitit panteonuna katmak olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.⁵⁹⁴

Bu özel ritüel, her ikisi de düşman ülkesinden getirilen kadın ve erkek⁵⁹⁵ mahkûmu⁵⁹⁶ hayvanlarla beraber düşman ülkesinden gelen hastalığın düşman ülkesine taşınması için kullanıldığına işaret etmektedir. Ritüel, bir kez insan için ve bir kez de hayvan taşıyıcı çifti için olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilir.⁵⁹⁷ Erkek mahkûma kral kıyafetleri giydirilir.⁵⁹⁸ Kadına ise yeni kıyafetler verilir. Bu esnada kızgın düşman tanrısını yatıştırmak için (esir) adama şöyle denir: “Eğer, düşman ülkenin herhangi bir erkek tanrısı bu vebaya neden olmuşsa, ben de ona süslenmiş bir adamı vekil olarak verdim. İşte bak başı büyüktür, yüreği büyüktür, cinsel organı büyüktür. Şimdi sen erkek tanrı, (kral cübbesi giydirilmiş) bu adam senin öfkene yatıştırırsın. Ayrıca, krala, prensese, komutanlara, orduya ve Hatti Ülkesi’ne dost ol. Bu esir hastalığı kaldırsın ve onu düşman ülkesine geri götürsün.”

Kralın vekâletini üzerine alan (esir) adam ve kadın ilahi bir nefret sorumluluğuyla ve en önemlisi ülkenin ve ordunun refahı için düşman ülkesine gönderilir.⁵⁹⁹ Ritüelde hem kadına hem de erkek mahkûma ayrı ayrı rol verilme nedeni ise düşman ülkede öfkesi dindirilecek erkek tanrının yanında dişi tanrının da bulunmasıdır. Erkek tanrı için süslenerek

⁵⁹³ Düşman ülke askerleri ile temastan sonra meydana gelen salgın hastalık örneği için, bkz. :Goetze 1969a, s.395, KUB 14.8 4-5 “Babam Mısırlı Ülke’nin askerleri ve savaş arabalarını yok etti. Ancak Hatti topraklarına geri döndüklerinde, veba esir almış oldukları mahkûmlar arasında dağıldı ve ölüm başladı. Esirleri Hatti topraklarına götürdüklerinde, bu esirler vebayı Hatti topraklarına taşıdılar. O günden itibaren insanlar Hatti Ülkesi’nde ölüyor”

⁵⁹⁴ Dinçol 1985, s. 30; Kümmel 1967, s. 120.

⁵⁹⁵ Kralın düşman ülkesinden dönüşünde insanlar arasında veba çıktığında, o düşman ülkesinden biri kadın diğeri erkek iki esir getiriliyor ve vekil insan (substitution) olarak tanrıya sunuluyorlar ki, bu insanların kurban edildikleri de tahmin edilmektedir. Bkz.: Ünal 1980, s. 487.

⁵⁹⁶ Erkek ve kadın mahkûmun karı koca olduğu da belirtilmektedir. Bkz.: Haas 1994, s. 212.

⁵⁹⁷ Huber 2005, s. 57.

⁵⁹⁸ Benzer şekilde başka bir krala vekil atama ritüelinde, Hitit kralına karşı var olan kötü bir tehdidin ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır: CTH 419 A I 25= KUB 24.5 18-35 “Savaş esirini krallık yağıyla (yağlarlar) ve krallığa vekil olarak atarlar. (Kral) şöyle konuşur: “Şimdi bu bir kraldır. Kraliyet unvanını [buna verdim], bunu kraliyet [elbisesi] ile giydirdim, bunu (kraliyet) başlığıyla taçlandırıdım. Kötü işaretler, kısa yıllar, dikkat [buna] ve bu vekili takip edin!” Metnin tercümesi için bkz.: Kümmel 1967, s. 10-11; ayrıca bkz.: Janowski 1993, s. 136; Beckman 1995b, s. 536; Trabazo 2010, s. 27-49; Schwemer 2015, s. 37; Trimm 2017, s. 324.

⁵⁹⁹ Kümmel 1968, s. 307.

kutsanmış bir boğa ve dişi tanrı için ayrıca süslenerek kutsanmış bir dişi kuzu, erkeğin ve kadının önünde düşman ülkesine gönderilir. Her aşaması özenle uygulanan ayinin başarıya ulaşması neticesinde salgın hastalık Hatti topraklarından uzaklaştırılacak aynı zamanda düşman ülke tanrıları da memnun edilmiş olacaktır.

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli yazdıran, adam Puliša'dır. Puliša, diğer Arzawa ritüellerinde gördüğümüz gibi memleketini de metne yazdırmış olmalıdır ancak tabletin ilgili yeri kırık olduğu için bu bilgiye ulaşma imkânı bulunmamaktadır. Mesleği ya da unvanını da metnin herhangi bir yerinde belirtmemiştir.

“Komutanlar” EN^{MEŠ} ve “kral” LUGAL metinde de belirtildiği gibi ritüelin baş aktörleridir. Kral, ritüel esnasında mahkûma kraliyet kıyafetini giydirdikten sonra kişisel olarak daha fazla ritüelle meşgul olmak zorunda değildir. Bu nedenle Kral arzu ederse, yerine başkasını da görevlendirebilmektedir. Mahkûma kendi kıyafetini giydirmesiyle kral, onurundan ve hükmetme gücünden vazgeçmemektedir. Ayrıca, kral adına bir vekilin ^{LÚ}PUHIŠU görevlendirilmesi, kralın şahsıyla ilgili kötü bir alâmetin sonucunu da doğurmamaktadır.

Kral düşman ülkeden dönerken yanında getirdiği bir “erkek esir” ^{LÚ}ŠU.DAB ve bir “kadın” MUNUS-TUM da ritüelin önemli katılımcıları arasındadır. Hastalığı düşman ülkesine geri götürmek ve erkek ve dişi düşman tanrılarının öfkelerini dindirmek gibi önemli görevler bu erkek ve kadın mahkûma düşmektedir.

Ašhella ritüelinde olduğu gibi Puliša ritüelinde de ayini uygulayan dini özelliğe sahip bir görevlinin adı ya da unvanına dair bir bilgi yer almamıştır. Ancak kralın bizzat katıldığı bir ritüel olması sebebiyle ritüel eylemlerine katılması beklenen bu görevli muhtemelen kraliyet hizmetinde yer alan “büyücü-rahip”⁶⁰⁰ unvanlı ^{LÚ}SANGA dır.

⁶⁰⁰ Ritüel metninde yer almasa da bir rahip çağırılmıştır. Bkz: Haas 1994, s. 212.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Canlı objeler:

LÚŠU.DAB “yakalanmış savaş tutsağı, esir, mahkûm”

MUNUS-TUM “kadın” Akk.

GU₄.MAḪ “boğa”

UDU.ÁŠ.MUNUS.GÀR “dişi kuzu, şişek”

Giyecek:

TÚG NÍG.LÁM “kaftan, cübbe, giysi”

Yünler:

SÍG SA₅ “kırmızı yün”

SÍG SIG₇.SIG₇ “ sarı-yeşil yün

SÍG GE₆ “siyah yün”

SÍG BABBAR “beyaz yün”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§2 9-17) Salgın hastalık ortaya çıktığında düşman ülkeden getirilen bir erkek ve kadın, kralın ve komutanların askerî sefer yaptıkları ülke yolunda⁶⁰¹ bekledikleri yere getirilir. Bu esnada kral, üzerinde taşıdığı krallık cübbesini erkek mahkûma giydirir. Kadına ise kadın elbisesi giydirilir.

2. İşlem (§4 28-32) Düşman ülkeden getirilen bir boğa ve bir dişi kuzu ritüelde kullanılmak üzere ritüel mekânına getirilir. Boğanın kulakları halkalarla ve ayrıca mavi, yeşil, kırmızı, siyah, beyaz yünlerle süslenir.

⁶⁰¹ Kralın ve generallerin bekledikleri bu yerin özellikle seçildiği görülmektedir. Çünkü hastalık, Hatti Ülkesi’ne hangi (düşman ülkesine giden) yoldan geldiyse yine o yoldan gönderilmeye çalışılmıştır.

3. İşlem (§4 34-37) Hastalığın düşman ülkeye gönderilme işleminin yanında ayrıca kralın üzerindeki kötülükler de boğaya aktarılmaktadır. Kral'ın ağzından çekilen renkli yünlerle boğanın süslenme işlemi devam ederken büyü sözler söylenir: “*Kral'ı kan kırmızısı, mavi, yeşil, siyah, beyaz yapan ne varsa düşman ülkesine geri dönmeli.*”

4. İşlem (§3, §5 26,47) Erkek tanrıya gönderilecek boğayla yapılan ritüel eyleminin aynısı dişi tanrıya gönderilecek dişi kuzuyla da yapılır. Boğa, halka ve çeşitli renkte yünlerle süslenirken dişi kuzu da aynı şekilde süslenir.

5. İşlem (§6 48) Ülkede ve orduda ortaya çıkan salgın hastalığın ve kral üzerinde bulunan kötülüklerin aktarıldığı boğa ve dişi kuzu, erkek ve kadın mahkûmların önünde düşman ülke topraklarına doğru sürülür.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Pulişa ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1-Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Dini ritüellerde kullanılan her obje farklı manaları içerdiği gibi renkli yünler de farklı kullanım alanına sahipti. Hayvanları tanrılara karşı daha çekici hale getirmek için süslenmelerinde kullanılan renkli yünler, rengine göre farklı kötülüklerin kurban sahibinden uzaklaştırılmasında da kullanılmaktaydı. Ritüelde, hastalığı taşıyacak boğanın süslenmesi sırasında kralın da boğa ile bağlantı kurduğu anlaşılmaktadır. Rahip mavi, yeşil, kırmızı, siyah, beyaz yünleri kralın ağzından çekerken söylediği: “...*kim kralı kan kırmızısı yapan, sarı veya yeşil yapan, siyahlaştıran veya beyazlaştıran ne varsa, düşman ülkesine geri dönsün...*” büyü sözleri eşliğinde renkli yünleri boğaya bağlar. Bağlantı kurma metoduyla somut hale getirilen kötülükler, boğaya aktarılmış ve böylece kraldan da uzaklaştırılmış olur.

Kral, vekâletini verdiği esirin hastalığı alıp düşman topraklarına götürmesi için tanrıya “...*bu esir hastalığı kaldırsın ve düşman ülkesine geri götürsün...*” sözleriyle dua eder. Kral aynı sözleri kadın mahkûm içinde söyler. Bu nedenle hem erkek hem de kadın mahkûm,

kendilerine verilen vekillik görevini yerine getirirken Hatti halkına ve ordusuna⁶⁰² bulaşan hastalığı düşman ülkeye taşıyan bir *nakkušši* görevini de ayrıca yerine getirmektedirler.

Boğanın süslenmesinden sonra söylenen “...*sana güçlü, kuvvetli bir boğa verdim ve bu boğa, hastalığı tekrar düşman ülkesine götürsün...* duada da görüldüğü gibi çeşitli sembollerle süslenen boğanın ve dişi kuzunun *nakkušši* olarak salgın hastalığı düşman ülkeye geri götürmesi temenni edilmektedir.⁶⁰³

2-Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme

Metinde, kral tarafından bir vekil tayin edildiği görülmektedir. Ancak bu vekillik durumu *tarpalli* den farklıdır. *Tarpalli* üzerine yüklenmiş kötülüklerle birlikte ritüel esnasında yok edilmektedir.⁶⁰⁴ Hititçede “vekil” e karşılık gelen çok sayıda kelime bulunmaktadır.⁶⁰⁵ İncelediğimiz ritüel metninde geçtiği gibi bu kelimeler arasından “vekillik” durumunu ifade eden kelime ^{LÚ}PUHİŠU dur. Kral, düşman ülkeden esir olarak getirilen bir erkeğe, hastalığa sebep olan tanrı dişiyse bir kadına vekâlet vererek onunla özdeşleşmiştir. Bu eylem esnasında kralın özenli davrandığı görülmektedir. Zira kralı temsil edecek vekilin fiziki yapısı düşman tanrısının öfkesini yatıştırmada önemli bir role sahipti. Kral, “...*işte bak başı büyüktür, yüreği büyüktür, cinsel organı büyüktür...*” şeklinde tarif ettiği erkek esirden tanrının öfkesini yatıştırmasını beklemektedir.

3- Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Puliša ritüelinde hastalığa sebep olan tanrının öfkesini dindirmek ve böylece Hatti Ülkesi’nin yanında olması için dualarla tanrılara yalvarıldığı görülmektedir. Kral cübbesi giydirilen esirin ne kadar hürmetli ve güçlü olduğundan bahsedilmekte ve bu özelliğiyle tanrının öfkesini dindirmesi temenni edilmektedir. Vekilin, hastalığı düşman topraklara götürebilmesi ve ayrıca krala, generallere, orduya ve Hatti Ülkesi’ne dost olması adına sakinleşmesi için tanrıya dua edilmektedir. Getirilen boğa süslenirken rahip, kralın ağzından mavi,

⁶⁰² Wright 1987, s. 48.

⁶⁰³ Haas 1994, s. 212.

⁶⁰⁴ Reyhan 2008a, s. 234.

⁶⁰⁵ ^{LÚ}tarpalli-, *PUHSU* (Akadca *LAMASSU*, *ŠĒDU*), *nakkušši*-, ^{UDU}*nakkušši*-, *nakkušša*-, *tarpanalli*-, *tarpašša*-, *tarpaššahit*-, *EN.ĒN.TAR*, *himma*-, *ešri*, *šena*, *ALAM*, ^{LÚ}*MAŠKIM*, ^{LÚ}*SUKKAL*, *nakku*-, *nakkuššahit* -, *PŪHU*, *tarpalli*-, *tarpa*-, *tarpi*-, *tarpat*-, *maniyahha* Bkz.: HTBS 2016b, s. 862.

yeşil, kırmızı, siyah, beyaz yünleri çeker ve şöyle dua eder: “*Kim kralı kan kırmızısı yapan, sarı veya yeşil yapan, siyahlaştıran veya beyazlaştıran her ne varsa düşman ülkesine geri dönsün. Bu kralın kendisi, komutanları, askerleri için uyarı değildir. Onu düşman ülkesi sen bil.*” Ritüelin devamında tanrı için renkli yünlerle özenle süslenmiş ve kulaklarına halka takılmış boğanın hastalığı taşıması ve tanrının krala, prensese, generallere, orduya ve Hatti Ülkesi’ne dostça davranması istenmiştir: “*Hangi düşman ülkenin tanrısı bu hastalığa sebep olduysa ve bu tanrı erkekse, ona süslenmiş ve güçlü-kuvvetli bir boğa verdim, onunla yetin. Erkek tanrı huzura kavuş. Ve bu boğa, hastalığı tekrar düşman ülkesine götürsün. Krala, generallere, orduya ve Hatti Ülkesi’ne dostça davran.*”

Erkek esir ve boğa hakkında yapılan eylemlerin ve söylemlerin, düşman ülkenin tanrısı dışıyca dışı kuzu ve kadın mahkum hakkında da ayrıca tekrar edileceği metnin ilgili satırlarında belirtilmiştir.

Metnin sağlam satırları, salgın hastalığa sebep olan tanrıya hayvan kurban edildiğine ya da yiyecek ve içecek gibi ikramlar sunulduğuna dair bir bilgi içermemektedir. Ritüelde tanrıya gönderilen “erkek esir-boğa, kadın-kuzu” çiftleri dışında bir hayvanın kurban edilmesi ya da yiyecek, içecek ikramı geçmemesinin sebebi belki de Kralın, tanrıya hitaben “*bununla yetin*” sözlerinin bir sonucuydu.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 5 ÚŠ: UG₆, henkan-/hinkan-/hingananza, *MUTI*, *MUTU* gibi farklı yazılışlarına sahip kelimeyi Ünal, “salgın hastalık”, “veba”, “ölüm”, “yok olma”, telef olma şeklinde tercüme etmiştir.⁶⁰⁶ Ruster ve Neu, kelimeye Ünal gibi aynı anlamları vermiştir.⁶⁰⁷ Hoffner⁶⁰⁸, “salgın hastalık” için *hengan-* ve UG₆ Hititçe kelimeleriyle ifade etmiştir. “Salgın hastalığın oluşması” fiilini Kümmel, ÚŠ-(*k*)an *kišari* transkripsiyon kalıbıyla ifade etmiştir.⁶⁰⁹ Aynı zamanda ÚŠ- (*k*)an *kišari* kalıbı, Ašhella ritüelinde de (CTH 394) “salgın hastalığın ortaya çıkması” anlamına karşılık gelmektedir.

⁶⁰⁶ HTBS 2016b, s. 184, 361.

⁶⁰⁷ HZL 1989, s. 96, nr.13.

⁶⁰⁸ EHG 1967, s. 69.

⁶⁰⁹ Kümmel 1967, s. 118.

§2 8 ^{LÚ}ŠU.DAB: ^{LÚ}appant- (Sümeogram šu-dab₅) “yakalanmış”, “savaş tutsağı”, “esir” anlamların karşılığıdır.⁶¹⁰ Hititçe arnuwala- = NAM.RA kelimelerinin karşılığı ise “sivil tutsak”, “sivil esir” dir. Ruster ve Neu⁶¹¹, ^{LÚ}ŠU.DAB, ^{LÚ}ŠU.DIB, ŠU.DAB.BU gibi farklı yazılan terimin anlamını “savaş esiri” olarak tercüme etmiştir. Metinde ^{LÚ}ŠU.DAB, kralın yerine geçerek kötülükleri üzerine alarak kişi olarak görülmektedir.

§2 13 *nu-za-kán NÍ.TE-ŠU ^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ} ar-ḫa da-a-i*: Bu ifadeyle kraliyet kıyafetinin çıkarılması ile muhtemelen sadece krala ait “üst tören kıyafetleri” ^{TÚG}NÍG.LÁM^{MEŠ} tasvir edilmektedir.⁶¹² Ünal⁶¹³ mahkûma giydirilen kıyafeti (^{TÚG}/GAD)lupanni-/luwanni-, haršanalli-, KILILU, (^{TÚG}kušiši-/kuši-, ^{TÚG}NÍG.LÁM “kaftan”, “cübbe” olarak tercüme etmiştir.

§2 21 *LÚ ú-nu-wa-an-ta-an*: Kelime, “süslenmiş adam” ifadesine sahiptir.⁶¹⁴ Ancak, bu adama (mahkûma) ait “süsleme” ifadesinin detaylı açıklaması metinde yer almamaktadır. Oysa erkek mahkûmun beraberinde düşman tanrısına gönderilecek boğanın ve dişi kuzunun süslenme aşaması ve malzemelerine ait bilgiye ritüelde yer verilmiştir. Burada, renkleriyle, dokuma özellikleriyle zengin kraliyet cübbesi, mahkûmu süslü hale getirdiği düşünülebilir. Daha da önemlisi krallık gibi yüksek bir makamı sembolik olarak temsil etme yetkisi, tanrının kabulü açısından kendisine sunulan mahkûmu değerli hale getirmektedir.

§2 21 ^{LÚ}PU-HI-ŠU: Akadca *pūḫu* olan kelime kralın üzerinde bulunan kötülüklerin vekâlet (substitute) yoluyla yüklendiği kişiyi tanımlamaktadır.⁶¹⁵ Başka bir ifadeyle PUHU terimi sırasıyla canlı bir vekili (yukarı dünya tanrıları için tasarlanmıştır) ve kötülük tasvirini (yeraltı tanrıları için tasarlanmıştır) belirtmek için kullanılır.⁶¹⁶ Aynı zamanda bu vekillik genellikle savaş tutsaklarına ^{LÚ}ŠU.DAB verilirdi. Hititçe başka bir metinde savaş tutsağı için kral şu ifadeyi kullanmaktadır: “*benim yerime cehennem figürü iken yukarı dünyada ise benim yerime yaşayan bir vekildir*”⁶¹⁷

⁶¹⁰ HTBS 2016b, s. 70.

⁶¹¹ HZL 1989, s. 122, nr. 68.

⁶¹² Kümmel 1967, s. 118.

⁶¹³ HTBS 2016b, s. 664, 747.

⁶¹⁴ Kümmel 1967, s. 120.

⁶¹⁵ Kümmel 1967, s. 117.

⁶¹⁶ Mouton 2003

⁶¹⁷ KUB 17.14 Ay. 16-17 *kāš-wa-mu UGU-zi-iš* (*ša-ra-az-zi-iš*, *UGU-az-iš*) *TI-anza PŪḪŠU kāš-ma-wa-mu šē[naš] katterraš PŪḪŠU* transkripsiyon ve tercüme için bkz.: CHD 2005, s. 248-249.

§3 27 QA-TAM-MA-pát: Ünal⁶¹⁸, QA-TAM-MA, KI.MIN, QATAMMA, QĀTAMMA, *apeniššan* için “aynı şekilde” anlamını uygun bulurken – *pát* için “aynı şey” anlamını uygun görmüştür. Bu kelimeyle, ŠA DINGIR MUNUS-TI dişi tanrı için bir kadın vekil ve dişi kuzunun “karşılık” geldiği tek bir satırla belirtilmek istenmiştir. Ritüelde kullanılan canlı vekil ve tanrı arasındaki bu “doğal uyum”, diğer ayinlerde de kurban ve tanrı arasında bulunmaktadır.⁶¹⁹ Öte yandan başka ritüelllerde kurban olarak seçilen hayvanların cinsiyeti, sunuldukları tanrıların cinsiyetiyle uyumlu olmadığı da görülmektedir.⁶²⁰

§4 30 a-šu-ša-an: “Küpe/ halka”, “değerli madenden yapılmış bir alet” anlamında olan *ašuša*⁶²¹ fiil eki alarak *ašušai/ ašušan[zi]*⁶²² “hayvana[?] küpe/ halka takmak” eylemine dönüşmüştür.⁶²³ Altın, gümüş, bronz ve siyah demir malzemeden yapılan ve GEŠTU⁶²⁴ “kulağa” takılan bir mücevher olduğu söylenilebilir.⁶²⁵

§4 33 an-da me-ma-i: Kelime, birçok örneğine de yer verilen CHD’de⁶²⁶ “eylemi gerçekleştirirken aynı zamanda konuşmak” olarak tercüme edilmektedir.⁶²⁷ Çalışmamızda yer verdiğimiz başka bir ritüelde ise (Ašhella ritüeli CTH 394 §4 25) “ordunun komutanları koçların üzerine ellerini koyarlar ve *anda mema* “aynı zamanda şöyle konuşurlar“ ifadesi yer almaktadır.

§4 34 e-eš-ḥar-wa-aḥ: ešhariya-/iššariya- “kan dökmek”, “kana bulamak” ifadesine karşılık gelmektedir.⁶²⁸ Kelime, Kralın ağzından çekilmiş olduğu anlaşılan yünlere ait renk sıfatlarının,⁶²⁹ fiili bir biçime dönüşmüş halini ifade etmektedir.⁶³⁰

⁶¹⁸ HTBS 2016b, s. 639.

⁶¹⁹ KUB 29.1 III 22ff. *nu-kán* GUD.MAḤ (23) *A-NA* ^dU I GUD.ÁB-*ma-kán* *A-NA* ^dUTU ^{URU}*A-ri-in-na* (24) *ši-pa-an-ta-an-zi* “Hava tanrısına boğa kurban edilirken inek, Güneş tanrıçası Arinnaya kurban edilir” Bkz.: Kümmel 1967, s. 122.

⁶²⁰ KUB 9.28 IV 9ff. *na-aš-ta* I UDU DINGIR^{MEŠ} LÚ^{MEŠ}-aš (10) *ši-pa-an-ti* I MÁŠ.GAL DINGIR^{MEŠ} MÍ^{MEŠ} –aš *ši-pa-an-ti* (11) *nu-uš-kán* *ku-na-an-zi* “erkek tanrılara (dişi) bir koyun , dişi tanrılara bir keçi sunar ve onları öldürürler”. Bkz.: Kümmel 1967, s. 122.

⁶²¹ EHG 1967, s. 37.

⁶²² KBo XV 1 I 24, n-an GEŠTUG.HI.A-ŠU *ašušan[zi]* “Onlar boğanın kulaklarına küpe/ halka takarlar.” Bkz.: Kümmel 1967, 112; HED 1984a, s. 221.

⁶²³ HTBS 2016b, s. 780.

⁶²⁴ GEŠTU anlamı için bkz.: HTBS 2016b, s. 128.

⁶²⁵ Kümmel 1967, s. 122-123.

⁶²⁶ CHD 1980, s. 261-262.

⁶²⁷ Gerçek 2012, s. 334.

⁶²⁸ HTBS 2016b, s. 121.

⁶²⁹ Beyaz (BABBAR), siyah (GE₆) ve kırmızı (SA₅) renk kombinasyonu ile hazırlanan kumaşla bezenen kadın vekil, büyücü Zuwi ritüelinde (CTH 412.1) “ritüel zıvrı” olarak kullanılmaktadır. Bkz.: Haas 2003, s. 627.

⁶³⁰ Kümmel 1967, s. 124.

§4 44 *ga-la-an-ga-an-za*: Ünal’a⁶³¹ göre *kalankant-*, *galank* gibi farklı yazılışlara sahip kelime, “memnun etmek”, “gönlünü almak”, “hoşnut etmek”, “yatıştırmak”, “teskin etmek” gibi benzer anlamlara sahiptir. Kümmel⁶³² ve Puhvel,⁶³³ kelimeyi yine “yatıştırmak”, “sakinleştirmek”, “dindirmek”, “teskin etmek” anlamlarına karşılık gelen “zufrieden (alm.)”, “be soothed (ing.)” ile ifade etmişlerdir.

5.1.3. Uhhamuwa Ritüeli: CTH 410

Transkripsiyon ve Tercüme⁶³⁴

Öy. II

§ 1

1 UM-MA ^mU^h-*ha-mu-u-wa* LÚ ^{URU}Ar-*za-u-wa*
2 ma-a-an-kán ŠĀ KUR-TI ak-ki-iš-ki-it-ta-ri
3 na-at ma-a-an ku-ru-ra-aš ku-iš-ki DINGIR-LUM i-
ya-an *har-zi*
4 nu ki-iš-ša-an i-ya-mi

§ 2

5 1 UDU.NÍTA u-ni-ya-an-zi
6 nu SÍG ZA.GÍN SÍG SA₅ SÍG SIG₇.SIG₇
SÍG GE₆ SÍG BABBAR-ya an-da tar-na-an-zi
7 na-at ^{SÍG}KI-I-LI-LU i-ya-an-zi
8 nu 1 UDU.NÍTA *har-ša-na-la-an-zi*
9 nu UDU.NÍTA A-NA KASKAL ^{LÚ}KÚR pa-ra-a pé-
en-ni-ya-an-zi
10 nu-uš-ši-kán an-da ki-iš-[š]a-an me-ma-an-zi
11 ku-iš-wa DINGIR-LUM KUR ^{LÚ}KÚR ki-i Ūš-an i-
[i]a-an *har-zi*
12 nu ka-a-ša ku-u-un UDU.NÍTA *har-ša-na-al-la-an-*
[a]-an tu-uk A-NA DINGIR-LIM ták-šu-la-an-ni u-un-
nu-um-me-en
13 nu KÉŠ ma-a^h-*ha-an da-aš-šu-wa-an-za*
14 ke-e-da-ni-ya A-NA UDU.NÍTA me-na-a^h-*ha-an-*
da ták-šu-la-a-iz-zi
15 zi-ik-ka₄ ku-iš DINGIR-LUM ki-i *he-en-kán i-ya-*
an *har-ti*
16 nu A-NA KUR ^{URU}KÚ.BABBAR-ti me-na-a^h-*ha-an-*
da QA-TAM-MA ták-šu-la-a-i
17 nu-uš-ša-an KUR ^{URU}Ha-at-ti aš-šu-li an-da nam-ma
na-a-iš-*hu-ut*
18 nu 1 UDU *har-ša-an-na-la-an-ta-an I-*
NA KUR ^{LÚ}KÚR ar-*ha pé-en-na-an-zi*

1 Arzawa’lı adam Uhhamuwa şöyle der:
2 “Eğer ülke içinde ölüm varsa,
3 ve eğer herhangi bir düşman tanrısı bunu
yapmışsa
4 o zaman şöyle yaparım.”

5 Bir koç getirirler.
6 Mavi yün, kırmızı yün, yeşil yün, siyah yün
ve beyaz yün birbirine birleştirirler.
7 Ve bir yünden bir taç yaparlar
8 ve koça tacı takarlar.
9 Koçu düşman sınırına sürerler.
10 Ve onlar şöyle söylerler:
11 “Hangi düşman ülkesinin tanrısı bu salgın
hastalığa sebep olduysa
12 şimdi bu taç takılmış koçu sana, tanrıya ba-
rış için sevk ettik.
13 Ve sürünün (KÉŠ) güçlü olduğu gibi
14 bu koça karşı için barışı sürdür.
15 Bu salgını yapan tanrı,
16 Hatti Ülkesi’ne karşı da aynı şekilde barış
içinde olsun.
17 Hatti Ülkesi’ne tekrar dost olsun.”
18 Sonra taç takılmış koç düşmanın toprakla-
rına sürülür.

⁶³¹ HTBS 2016b, s. 249.

⁶³² Kümmel 1967, s. 113.

⁶³³ Kelimenin detaylı açıklaması için bkz.: HED 1984a, s. 287-288.

⁶³⁴ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 410 (Erişim tarihi 10.10.2019); Wright 1987, ss. 55-57; Gurney 1977b, s.48; Janowski 1993, s. 135; Trabazo 2002, ss. 467-475; Torri 2003, ss. 125-127; Mouton 2013, s. 573-574.

19 *nu* EGIR-an-da A-NA ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} DINGIR-LIM ŠÀ.GAL^{HLA} UZU^IUDU-ya ú-da-an-zi
 20 *nu-uš-ša-an an-da ki-iš-ša-an me-ma-an-zi*
 21 ANŠE.KUR.RA^{MEŠ}-wa tu-u-ri-ya-an ħar-ti
 22 *nu-wa ki-i ŠÀ.GAL^{HLA} e-ez-za-an-du*
 23 *nu-wa-ra-at iš-pí-ya-an-te-eš a-ša-an-du*
 24 ^{GIS}GIGIR-ya-wa-ták-kán IŠ-TU Ì.UDU iš-ki-^{ya}-an e-eš-du
 25 *nu-za-kán DINGIR-LUM^DIM-wa KUR-KAan-da-na[?] na-iš-ħu-ut*
 26 I-NA KUR^{URU}Ĥa-at-ti-ma-wa-kán an-da aš-šu-li na-iš-ħu-ut

19 Ve sonra tanrının atlarına yem ve koyun yağı getirirler.
 20 Ve şöyle söylerler:
 21 “Atların yularlarını tut.
 22 Onlara yem versinler.
 23 Onlar doyurulmuş olsunlar.
 24 Araba koyun yağıyla yağlanmış olsun.
 25 Ey tanrı, fırtına tanrısı ülkene dön.
 26 Hatti Ülkesi’ne iyi bir şekilde dön.”

27 EGIR-an-da-ma 1 MÁŠ.GAL 2 UDU^{HLA} ku-en-ni-ya-an-za
 28 *nu-kán MÁŠ.GAL^DIMIN.IMIN.BI ši-pa-an-ti*
 30 1 UDU-ma-kán ku-na-an-zi
 31 *na-an za-nu-wa-an-zi*
 32 *nam-ma 1 GA.<1>KIN.AG 1 EM-ŠÚ^{DUG}pu-ul-la-an NINDA EM-ŠÚ^{DUG}ħu-u-up-pár GEŠTIN^{DUG}ħu-up-pár KAŠ^{GIS}IN-BI^{HLA} ú-da-an-zi*
 33 *na-at A-NA DINGIR-LIM ŠA KASKAL-NIM i-ya-an-z[i]*

27 Sonra 1 keçi ve 2 koyun sür.
 28 Ve o, 1 keçiyi “yedi tanrı”ya kurban eder.
 29 1 koyunuda güneş tanrısına kurban eder.
 30 1 koyunu keserler
 31 ve pişirirler,
 32 ayrıca 1 peynir, 1 peynir mayası 1 ekşi ek-mek, 1 kâse şarap, 1 kâse bira ve meyveler getirirler
 33 ve bunları tanrının yolluğu için hazırlarlar.

5.1.3.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 10=HT 1 ii 17–47 +KUB 9.31 ii 43–iii 13 +KUB 41.17 ii 18–24

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Metinden anlaşıldığı kadarıyla ritüelin gerçekleştirilme süresi bir gündür. Düşman ülkesinden gelen hastalığın tekrar düşman ülkeye gönderilme eylemlerini içermesi nedeniyle ritüelin mekânı muhtemelen düşman ülkeye giden yol ya da ülke sınırındır.

Ritüelin Amacı

Ritüelde düşman ülke tanrısının Hatti Ülkesi’ndeki ölümlere sebep olduğu, metnin yazarı Arzawa’lı adam Uħhamuwa’nın metnin başındaki şu: “Eğer ülkenin içinde ölüm varsa ve eğer herhangi bir düşman tanrısı buna sebep olmuşsa şöyle yaparım.” sözlerinden

açık şekilde anlaşılmaktadır. Bazı tercümelerde⁶³⁵ “ülkede insanlar öldüğünde” denilse de “insanlar” denilmeden “ülkede ölüm varsa” şeklinde genel içerikli yapılan tercümeler de⁶³⁶ mevcuttur. Bu nedenle Hitit topraklarına yayılan bu hastalığın ölümcül etkisinin sadece sivil halkla sınırlı kaldığı söylenemez. Düşman ülkeye yapılan askerî seferler sonrasında Hitit topraklarına getirilen esirler vasıtasıyla ya da Hitit askerlerinin düşman ülkede salgına yakalanması sonucu, sivil insanların, askerlerin ve hatta hayvanların bu salgından etkilendikleri diğer askerî salgın hastalık ritüellerin de konusu olmuştur. Düşman tanrıyı öfkeliendirecek birincil sebep Hitit ordusunun düşman ülkeye yaptığı askerî seferlerdir. Dolayısıyla çalışmamızda yer almasını gerekli gördüğümüz bu ritüel metninde açıkça belirtilmese de düşman tanrısının Hatti topraklarında sebep olduğu salgın hastalıktan Hitit ordusunun da etkilendiğini düşünmek yanlış olmaz.

İncelemekte olduğumuz ritüel metnin A, B ve C versiyonlarının başlangıcında yazıldığı gibi “ülkedeki ölüm olaylarına” karşı yapılmışsa da B metninin kolophonunda, bu amaca “şehir” de dâhil edilmiştir. Buradaki “şehir” den kastın, başkent mi, yoksa ülkedeki herhangi bir şehir mi olduğu belli değildir.⁶³⁷

Salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen bu ritüel, aynı amaçla uygulanan diğer ritüellerden farklı bir yöntem geliştirmemiştir. Dolayısıyla ritüel metni için özel bir basıma gerek görülmemiştir. Belki de özel bir yöntemin uygulanmaması aynı gerekçeyle yapılan diğer ritüellerde de kendine has unsurların az bulunmasıdır. Aslen Arzawa kökenli metin, Hatti Ülkesi’nde salgın hastalığa neden olan düşman bir tanrının öfkesini dindirmeyi amaçlamaktadır.⁶³⁸ Bu kötü olay tanrıların verdiği bir ceza olarak düşünülmektedir. Bu nedenle birçok ritüelde yaygın olarak kullanılan vekilin (“taçlı/süslü koç” UDU.NÍTA), kötülüklerin uzaklaştırılmasında kullanılan renkli yün malzemelerle özenle hazırlandığı görülmektedir.⁶³⁹

Ritüelin son iki paragrafı tanrının dönüş seyahati için yapılan bazı hazırlıkların tarifini gibi görünmektedir. Hatta tanrının dönüş hazırlığı esnasında Hitit topraklarına karşı öfkesinin de “*Hatti Ülkesi’ne iyi bir şekilde dön!*” sözüyle yatıştırılmaya çalışıldığı

⁶³⁵ Kümmel 1967, s. 116; Gurney 1977b, s. 48.

⁶³⁶ Wright 1987, s. 55-56; Trabazo 2002, s.471; S. Görke (ed.), hethiter.net/: CTH 410 (TRde 20.07.2012) Erişim tarihi 10.10.2019

⁶³⁷ Dinçol 1985, s. 29-30.

⁶³⁸ Trabazo 2002, s. 468.

⁶³⁹ Reyhan 2003, s. 134.

anlaşılmaktadır: Trabazo'ya göre, bu cümle, kızgın tanrıya bir öğüt olarak değil, gerçekte tanrının Hitit topraklarına dönerek yerleşmesi için bir davet olduğu anlaşılmalıdır.⁶⁴⁰

Koşum takımlarının hazırlanmasının ardından tanrının arabasını çekecek atlara yiyecekler sunulduğu görülmektedir. Özellikle atların açlıklarının ve susuzluklarının giderilip huysuzluk etmemelerine özen gösterilmiştir. Huysuz atlar muhtemelen Hattiye dostça davranması için çaba sarf edilen tanrıyı rahatsız edebileceği düşünülmüş olacak ki atların koşulacağı arabanın gıcırdamaması için koyun yağı ile yağlanması dahi ihmal edilmez. Hatti Ülkesi'nin tarafında olarak kendi ülkesine doğru huzurlu şekilde yolculuğu öncesinde düşman ülkenin Fırtına tanrısına çeşitli yiyecek ve içeceklerden oluşan bir azık da hazırlanmıştır.

Daha sonra düşman ülke tanrısına sakinliği vurgulayan sözlerin: “*Düşman ülkesinin tanrısı bu hastalığa sebep olduysa şimdi bu taçlandırılmış koçu sana barış için sevk ettik. Tıpkı sürünün güçlü olduğu gibi bu koça karşı için barışı sürdür!*” ardından koç, düşman topraklarına doğru sürülür. Bu sözlerden ritüelin amacının, salgına sebep olan tanrı ile Hatti Ülkesi arasında bozulan barışın süslenen koç vasıtasıyla tekrar tesis edilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, hedeflenen amaç iki yönlüdür: ilki düşman tanrının var olan salgın hastalığı kaldırması; diğeri de düşman tanrının tekrar dost olup Hitit topraklarına tekrar kötlük yaymamasıdır.

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli yazdıran Arzawalı adam Uhhamuwa, mesleğini ya da unvanını metnin herhangi bir yerinde belirtmemiştir. Ašhella ve Puliša ritüellerinde de olduğu gibi ayini uygulayan görevli ya da görevlilerin adı ya da unvanı (üçüncü çoğul şahıs zamiri haricinde) hakkında açıklayıcı bir bilgi ritüelde yer almamıştır. Ancak çekirdek ailede ya da birkaç insanda değil de Hatti ülkesi'nde görülen bir salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen ritüel olmasından ritüel eylemlerini yürüten kişi, muhtemelen kraliyet hizmetinde yer alan “büyücü-rahip” LÚSANGA unvanına sahip bir görevlidir.

⁶⁴⁰ Trabazo 2002, s. 469.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UDU.NÍTA “koç”

ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} DINGIR “tanrının atları”

MÁŠ.GAL “keçi”

UDU “koyun”

Yiyecekler:

GA.KIN.AG “peynir”

EM-ŞÚ “peynir mayası”

NINDA EM-ŞÚ “ekşi, mayalı ekmek”

GIŠ_{IN}-BI “meyve”

İçecekler:

DUG_{hu-u-up-pár} GEŠTIN “kâse kapta şarap”

DUG_{hu-u-up-pár} KAŠ “kâse kapta bira”

Yünler:

SÍG ZA.GÌN “mavi yün”

SÍG SA5 “kırmızı yün”

SÍG SIG7.SIG7 “sarı-yeşil yün”

SÍG GE6 “siyah yün”

SÍG BABBAR “beyaz yün”

Diğer Objeler:

Ì.UDU “koyun iç yağı”

GIŠ_{GIGIR} “tanrının arabası”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§2 5-18) Mavi yün, kırmızı yün, yeşil yün, siyah yün ve beyaz yünden bir taç yapılır ve ritüel için önceden hazırlanan koça bağlanır. “*Düşman ülkesinin tanrısı bu hastalığa sebep olduysa şimdi bu taçlanmış koçu sen tanrıya, barışman için getirdik. Sürünün güçlü olduğu gibi bu koç ile barış devam etsin. Bu salgını yapan tanrı, Hatti topraklarıyla da barış içinde ol. Hatti'ye tekrar dost ol.*” Büyülü sözler ardından taçlandırılmış koç düşman topraklarına doğru sürülür.

2. İşlem (§3 19-26) Fırtına tanrısına ait kutsal atlar için yiyecek ve ayrıca koyun yağı hazırlanır. Hazırlanan yiyeceklerle beslenen atlar seyahat için koşulur. Hazırlanan koyun yağıyla da atların çekeceği araba yağlanır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Uhhamuwa ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Benzetme (Analoji) Metodu

Reyhan’a göre⁶⁴¹ bu metodun amacı “benzetme yoluyla istenen sonucu elde etmedir”. Ritüelin ikinci paragrafında hastalığa sebep olan tanrı ikna edilmeye çalışılırken tanrıya gönderilen koçun Hatti Ülkesi ve tanrı arasındaki barışı güçlendirmesi temenni edilmektedir: “...şimdi bu taç takılmış koçu sana, tanrıya barış için sevk ettik. Ve sürünün (KÉŠ) güçlü olduğu gibi bu koça karşı için barışı sürdür...”. “Benzer benzeri doğurur” ilkesinden hareket ederek Hatti Ülkesi ve tanrı arasında istenen barışın seviyesinin, “sürünün gücü” (KÉŠ) seviyesinde olması gerektiği vurgulanmıştır. Dolayısıyla tanrıya hediye olarak sunulan koçun, benzetmenin (analoji) sembolü olarak da kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle koçun süründen barışçıl davranış alıcısı olması ümit edilmektedir. Dolayısıyla Hatti Ülkesi de öfkeli tanrıdan gelmesi beklenen barışçıl davranış alıcısı olacaktır.⁶⁴²

⁶⁴¹ Ayrıntı için bkz.: Reyhan 2003, s. 118.

⁶⁴² Wright 1987, s. 56.

2. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Ritüel malzemelerinin genellikle farklı manalara işaret ettiği gibi, renkli yünlerinde birçok anlamı vardır ve dolayısıyla renkli yünler, sadece hayvanı tanrılara daha çekici hale getiren bir süsleme aracı değildir. Esasında renkli yünlerin ritüel malzemesi olarak kullanılması, farklı kötülüklerin birbirine bağlanan renkli yünlere aktarılarak uzaklaştırılmasını ifade etmektedir.

Ritüele göre, Hitit topraklarında bir salgın hastalığın olduğu muhakkaktır ancak hastalığın düşman ülkesine “taşınmasına” dair metinde bir söylem ya da eylem geçmemektedir. Bu nedenle mavi, kırmızı, yeşil, siyah ve beyaz yünlerle yapılan taçla süslenen koçun tanrıyla barışı sağlayan vekil görevi yanında salgın hastalığı da yüklenerek düşman ülkeye taşıyan *nakkuşši* dir diyebiliriz ancak bu varsayımdan öte gitmez.

3. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Hastalığa sebep olan tanrının öfkesini dindirmek ve Hatti Ülkesi’nin yanında olmasını sağlamak için Uhhamuwa ritüelinde de çeşitli dualarla tanrıya yalvarıldığı görülmektedir: “*Hangi düşman ülkesinin tanrısı bu salgın hastalığa sebep olduysa şimdi bu taç takılmış koçu sana, tanrıya barış için sevk ettik. Ve sürünün (KÉŠ) güçlü olduğu gibi bu koça karşı için barışı sürdür. Bu salgını yapan tanrı, Hatti Ülkesi’ne karşı da aynı şekilde barış içinde olsun. Hatti Ülkesi’ne tekrar dost olsun.*” Hastalığın son bulması ve tanrının Hatti Ülkesi’ne dostça davranması temennisiyle renkli yünlerle özenle süslenmiş bir koçu kabul etmesi için tanrıya dua edilerek yardım istenmiştir.

Ritüelin devamında 7 (yedi) tanrıya bir keçi kurban edilirken, güneş tanrısına da bir koyun kurban edilmiştir. Hastalığa sebep olduğu düşünülen tanrıya ise yol azığı için çeşitli yiyecekler (kesilmiş ve pişirilmiş 1 koyun, 1 peynir, 1 peynir mayası 1 ekşi ekmek, 1 kâse şarap, 1 kâse bira ve meyveler) ve tanrının atlarına da ayrıca yiyecekler sunulmuş ve şöyle dua edilmiştir: “*Ey tanrı, Fırtına tanrısı ülkeneye dön. Hatti Ülkesi’ne iyi bir şekilde dön!*”

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 7 ^{SİG}KI-I-LI-LU: Akadcası *kil*, Sumerce karşılığı ise GILIM⁶⁴³ olan kelimenin yünden yapılan “halka” anlamını ifade etmesinin yanında arši, hapti, HAR, harhari, HUB, HUB.BÍ, *INŠABTUM*, *KAMKAMMATU*, *KILÜLU*, haršanalli-, lupanni-, ŠU.GUR, *UNQU/UNGI* gibi farklı formatlara da sahiptir.⁶⁴⁴ Ritüel metninde koçu süslemek ve hastalığı yüklemek amacıyla kullanılan bu kelimenin “taç” karşılığına gelen anlamı da mevcuttur.⁶⁴⁵ Ayrıca metinde “taç” ve “halka” anlamında kullanılan *KILILU* ve haršanalli- kelimelerinin her ikisi de ^{SİG}“yün” ve UDU.NÍTA “koç” kelimelerinin önüne yazılmıştır. *KILILU* yünden yapılan “halkayı” ifade ederken, haršanalli- ise tanrıya gönderilmesi için koçu özel hale getiren “tacı” tanımlamak amacıyla yazılmıştır. Ayrıca haršanalli- “taç” kelimesinin kral ile beraber başka metinde aynı cümle içerisinde yer aldığı görülmektedir.⁶⁴⁶ Bu metinde krala, kraliçeye, çocuklarına; saray içoğlanlarına ve muhafızlarına taç takıldığı bilgisi yer almaktadır.

§2 12 *ták-šu-l*: *takšul*, *takšulas*, *takšuli*, *takšulit*, *takšulatar* gibi farklı formlarda yazılan kelime; “dostça”, “arkadaşça”, “anlaşma”, barış anlaşması, “sulh”, “barış”, “arkadaş”, “dost” anlamlarına karşılık gelmektedir.⁶⁴⁷ Ritüelde vekil olarak kullanılan ve yün halkayla taçlandırılan koç, barışı sağlamak amacıyla hastalığa sebep olan tanrıya gönderilmiştir.

§2 13 KÉŠ: KEŠDA, ŠİR, ŠÈR, ŠİR gibi yazılış şekilleri de bulunan kelime HZL⁶⁴⁸ de olduğu gibi Ünal’a⁶⁴⁹ göre de “dügüm”, “dügümlenmiş”, “bağlamak”, “dügümlemek” ifadelerine karşılık gelmektedir. Çalışmasında ritüel metnine yer veren bilim adamları kelimeyi farklı manada tercüme etmişlerdir. Collins,⁶⁵⁰ kelimeyi “kale” olarak tercüme etmeyi uygun bulmuş; Wright,⁶⁵¹ kelimeyi “sürü”, “topluluk”, “kalabalık” olarak değerlendirmiş;

⁶⁴³ HZL 1989, s. 221.

⁶⁴⁴ HTBS 2016b, s. 718.

⁶⁴⁵ EHG 1967, s. 33.

⁶⁴⁶ KUB II 3 II 45-53 DUMU É.GAL *anuwaš harsanalli ANA GAL DUMU.MEŠ É.GAL pāi n-at LUGAL-i SAL-LUGAL-ya sarā ANA DUMU.MEŠ LUGAL-ya-ssan siyanzi GAL DUMU.MEŠ É.GAL-kan ANA DUMU.MEŠ É.GAL LU.MEŠ MEŠEDI harsanalli siyaizzi* “Bir saray oğlanı anu bitkisi taçlarını baş saray oğlanına verir ve ardından baş saray oğlanı onları (taçları) kral, kraliçe ve çocuklarının başlarına koyar; baş saray oğlanı, saray oğlanları ve muhafızların başlarına taç takar” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: HED 1991, s. 186.

⁶⁴⁷ EHG 1967, s. 66; HTBS 2016b, s. 504.

⁶⁴⁸ Ayrıntı için bkz.: HZL 1989, s. 143.

⁶⁴⁹ HTBS 2016b, s. 276.

⁶⁵⁰ Collins 1997b, s. 163.

⁶⁵¹ Wright 1987, s. 56.

Mouton⁶⁵² ise kelime için “bağ”, “düğüm” anlamına gelen ifadeler kullanmıştır. Bu farklı tercümelerin cümle içerisinde anlam kaymasına neden olmayacağı kanaatindeyiz. Burada benzetme (analoji) ile anlam vurgusu yapılmaktadır: güçlü “kale”; güçlü “sürü”, “topluluk”, “kalabalık”; güçlü “bağ”, “düğüm” gibi.

§2 18 KUR LÚKÚR: Salgın hastalık ritüellerinde sık sık geçen kelime Ruster-Neu⁶⁵³ ve Ünal⁶⁵⁴ tarafından “düşman ülkesi” olarak tercüme edilmiştir. Ölümle sonuçlanan salgın hastalığa sebep olan sorumluluk, düşman ülke tanrısı üzerine yüklenmiştir.

§3 21 tu-u-ri-ya: Kelime, Hoffner ve Ünal’a göre koşum takmak, koşmak (koşum hayvanlarını boyunduruğa) anlamının karşılığına gelmektedir. LÁ, LAL gibi farklı yazılış formatları da bulunmaktadır.⁶⁵⁵ Ritüel metninde *turiya*-, tanrıyı taşıyacak olan arabaya “atların bağlanmasını” ifade etmektedir.

§3 22 ŠÀ.GAL: etri-/edri gibi yazılış formlarına sahip kelime “yiyecek maddesi”, “gıda”, “yem” gibi anlamlara karşılık gelmektedir.⁶⁵⁶ Kelime, “sığır yemi” olarak da tercüme edilmiştir.⁶⁵⁷ Atlar için besin karşılığı olan “yem” ritüel metninin ilgili cümlesinin tercümesine daha uygun düşmektedir.

§4 28 DİMIN.IMIN.BI: Tercümesine “yedi tanrı” yazdığımız kelimenin anlamını Ruster-Neu⁶⁵⁸ ve Ünal,⁶⁵⁹ “Süreyya Yıldızı (yedi yıldızdan oluşan tanrı) olarak düşünmüşlerdir. Ayrıca kelime “tanrı, numarası yedi”, “yedi tanrı” veya “tüm tanrılar” anlamına da gelebilmektedir.⁶⁶⁰ Bu tanrısallıkla ilgilenen ilk bilim adamı, Mezopotamya orjinli dİMIN.BI’yı göz önüne alarak, Pleiades (Süreyya Yıldızı) ile birlikte dİMIN.IMIN.BI’yı tanımlayan ve tanrının Hattice, Luvace ve Hurrice metinlerdeki varlığına dikkat çeken Laroche, Hititçe adının ise *šep̄pita* olabileceğini de belirtmiştir.⁶⁶¹ Daha sonra Kammenhuber,⁶⁶² kehanetlere ve mantıklara dayanan çalışmasında, ya Hurri kültüründen alınmış ya da

⁶⁵² Mouton 2013, s. 574.

⁶⁵³ HZL 1989, s. 255.

⁶⁵⁴ HTBS 2016b, s. 296.

⁶⁵⁵ EHG 1967, s. 48; HTBS 2016b, s. 769.

⁶⁵⁶ HTBS 2016b, s. 122.

⁶⁵⁷ HZL 1989, s. 237.

⁶⁵⁸ HZL 1989, s. 327.

⁶⁵⁹ HTBS 2016b, s. 221.

⁶⁶⁰ Ayrıntı için bkz.: Trabazo 2002, s. 473, dn. 34.

⁶⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: Laroche 1947, s. 108.

⁶⁶² Kammenhuber 1976, s. 44.

etkilenmiş metinlerin gök cisimlerine dayandırılabilir çok sayıda uğursuz işaretler içerdiğini belirtmiştir. Bu durumu ya Ayın ve Güneşin ya da yıldızların, Hititlerin aksine Hurri ve Mezopotamya biliminin geliştirmesine derinden katkı sağlamasına bağlamıştır. Daha yakın bir zamanda, Pleiades (Süreyya Yıldızı) adını Hint-Avrupa dillerine dayandıran Puhvel,⁶⁶³ tüm bu dillerdeki yedi sayıları arasında yakın bir ilişkiye işaret etmiştir. Puhvel,⁶⁶⁴ Pleiades (Süreyya Yıldızı) adını hem Sumerogram tarafına hem de Hititçe belgelerindeki varlığını Hititçe *šep̄pita* isminin yedi sayısını belirten muhtemel etimolojisine dayandırarak, “yıldızlı nitelikteki tanrılar” olarak tanımlamaktadır. Hem “yedi tanrı” hem de “tüm tanrı”nın kastedildiği Sumerce isim *dingir-imin-na-bi*, Heptad (yedi) olarak da isimlendirilmektedir.⁶⁶⁵ Eski Asurda “yedi adalet ilahı”⁶⁶⁶ olumlu bir etkiye sahipken kötülük tanrısı ^D*Iyarri/Erra*’nın Heptadı olumsuz karakterdir.⁶⁶⁷ Ayrıca Heptadlar genellikle büyük tanrılarla da ilişkilendirilir ve bazen “oğlu” veya “kızı”⁶⁶⁸ olarak nitelendirilir. Fırtına tanrısının ^D*Ša(w)oška*, Güneş tanrısı, Koruyucu tanrıları ve Dağ tanrıları ^D*Ziwana*, ^D*Taḫa* ve ^D*Tatta* gibi Heptadları vardır. Hitit kurban ritüellerinde keçi, hangi tanrıya ait olursa olsun, Heptad için tercih edilen hayvan olma özelliği taşımaktadır.⁶⁶⁹

5.1.4. Tapalazunawali Ritüeli: CTH 424.1

Transkripsiyon ve Tercüme⁶⁷⁰

Öy. I

§ 1

- 1 [UMMA ^mTapalazu]nauli LÚ ^{URU}Ar-za-w[a ...]
- 2 [ma-a-an-kán ÚŠ-a]n ŠÀ KUR-TI na-aš-ma ŠÀ KA[RAŠ ki-ša-ri]
- 3 [nu kī SISKUR iy-a]n-zi

- 1 Arzawalı adam Tapalazunauli şöyle (der):
- 2 Ülkede ya da ordugâhta salgın hastalık olduğunda
- 3 bu ritüeli yaparlar.

⁶⁶³ Puhvel 1991, s. 1246.

⁶⁶⁴ Puhvel 1991, s. 1245.

⁶⁶⁵ Collins 2012, s. 174.

⁶⁶⁶ “Sieben göttlichen richter” Asur tanrıları için bkz.: Hirsch 1972, s. 49.

⁶⁶⁷ CTH 425.2 §8 58 *zi-ik-wa* ^D*I-ia-ar-ri-iš ke-e-da-ni KUR-eKARAS^{III.A}-ia i-da-lu i-ia-at* “İyyari, ülkede ve ordu kampında kötülük yaptın” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 425.2 Erişim tarihi 26.04.2019

⁶⁶⁸ KBo 12.75 3 -n] *a-aš šA* ^dINIM.INIM.BI DUMU.MUNUS x[“tanrı INIM.INIM.BI’nın kızı” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Polvani 2005, s. 193.

⁶⁶⁹ Haas 1994, s. 482; keçinin Heptad’a kurban edilmesi örneği için bkz.: KUB 7.54 II 21-22 *n-as dammeli pidi* [dupl. KUB 56.59 II 17 *n-at dammili pidi*] *pariyan ANA* ^D7.7-*pí arha kuranzi* “başka yerde onları (keçi, domuz, köpek) Pleiades (Süreyya Yıldızı) için keserler” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: HED 2013, s. 62.

⁶⁷⁰ Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 424.1 (Erişim tarihi 26.04.2019); del Monte 1995, s. 175.

4 1 GU₄.MAḪ 1 UDU.ŠIR [MÁŠ.TAR-ŠU=ya ūn-ni-ya-an-zi]
 5 [...] ANA UDU.ŠIR Û MÁŠ.TAR [...] a]n-da
 İš-ḫi-ya-an-zi
 6 SI^[H.A] [...] [... SÍG BABB]AR² SÍG GE₆-ia ta-pa-n[a-an-zi]
 7 [...] [...] SÍG SA₅ SÍG BABBAR SÍ[G GE₆ [...]]
 8 [...]...[...]

§ 2

9 [...] [ut ? -tar ?]
 10 [...] x
 11 [...] x- [zi]
 12 ... -ma ... [...] ...
 13 nu EGIR -an-da xx -an PA-NI [...] x x
 14 nu-wa ku-u-uš GU₄.MAḪ UDU.ŠIR MÁŠ.T[AR-ŠU-y]a² [...]
 15 [... i-i]t⁽²⁾ nu-za iš-pa-a-i
 16 [na-aš-kán]-wa e-ku nu-za ni-[in]-i[k]
 17 [... n]e-[eš]-ḫu-ut
 18 nu-wa A-NA KUR^{LU}KÚR [i-it]
 19 A-NA KUR^{URU}Ha-at-ti-kán-w[a ... -][e ú-wa-a-ši]

§ 3

20 EGIR-an-da-ma ANŠE u-[un]-ni-ia-an-zi
 21 nu-uš-ša-an [...]ša-r]a-a da-a-i
 22 nu [ki]-iš-ša-an me-ma-i¹
 23 da-a-aš-wa AN[ŠE ...]x-aš
 24 [n]u-wa i-[da-a]-lu ka-a-aš kar-ap-du
 25 [n]u-wa-ra-a[t ...]-e-da-a-ú¹
 26 [am]-mu-uk-ma-wa i-da-la-u-wa-an-za le-e ú-iz[-zi]
 27 [...] ANŠE
 28 na-an-kán I-NA KUR.KUR^{LU}K[ÚR ... -a]n-zi

§ 4

29 [ma-a-] an-ma-at gi-in-ra-az EGIR -pa u-w [a- ...]
 30 [...] [...] ḫé-en-kán EGIR -an ki-ša-an
 31 nu x [...] É-TI [...]
 32 na-at-kánpa-aḫ-ḫu- [e-na-az¹ [o o]¹ da¹ ? - [a² -i²]
 33 [... .N] U.DA [...] -ḫa-an-da [iš-ḫu-wa-ai]¹
 34 [NINDA¹ -an-na te-pu me-na-aḫ-ḫa- [an-dapár-ša-a-iz-zi]¹
 35 [n] u [ma -aḫ-ḫa-an ne¹ -ku-uz me-ḫur ti-ia-az-zi
 36 [ir² -ḫ² -i² -ti² - [i² cat² -ta²] iš-ḫu-wa-ai
 37 na-at-kán É -ir-za pa-ra-a pé-e-da-ai
 38 [MUNUS -TUM -ma-kán KÁ -aš an-da] pá [lw]a-a-iz-zi

§ 5

39 na-at pa-ri-ia-an pé-e-da-an-zi
 40 na -at ar-ḫa [ú-wa-an-zi]¹
 41 nu-kán an-da ki-iš-ša-an me-ma-i
 42 ka-a-ša-wa [tu-uk A-NA DINGIR-LIM] [ŠÁ².]GAL¹ú-da-aḫ-ḫu-un

4 1 boğa, 1 koç ve keçi yavrusu hazırlarlar.]
 5 [...] koç ve keçi yavrusuna bağlarlar.
 6 [Koçun bonuzları]nı [bey]az kırmızı, siyah yünlerle süs[lerler.]
 7 [...] Kırmızı yün, beyaz yün, siyah yün
 8 [...]...[...]

9 [...]]
 10 [...]]
 11 [...]]
 12 [...]]
 13 Ondan sonra [...] önce [...]]
 14 Bunlar boğa, koç ve yavru keçiler [...]]
 15 [acıkmca] açlığını dindir.
 16 [Susayın]ca susuzluğunu g[ider]
 17 ve arkana dön.
 18 Düşman ülkesine git.
 19 Hatti Ülkesi'ne gelme.

20 Sonra bir eşek getirirler.
 21 Ve onu [...] yuka]rı alır.
 22 Ve şöyle söyler:
 23 “Eşek [kötülüğü] kaldırsın.
 24 Bu (eşek) kötülüğü uzak tutmalı
 25 ve bu düşman ülkesinden getirilen
 26 kötülük bana gelmesin.
 27 [...] eşiği
 28 düşman ülkesi[ne sürsün]ler.”

29 [...] eğer boş araziden geri geli[rse],
 30 hastalık yeniden [ortaya çıkar]sa
 31 [...] evde [...]]
 32 O, (ateşi) dışarı çıkarır.
 33 Ayrıca (evin) önüne biraz saman yayar
 34 ve (evin) önüne küçük ekmek kıvrıntıları döker.
 35 Akşam vakti olur olmaz
 36 [...] onları (saman ve ekmeği) bir sepete koyar
 37 ve evden çıkarır.
 38 Kapı iç tarafından bir kadın bağırır.

39 onu (ekmek ve saman konulan sepeti) öteye taşırlar
 40 ve uzaklaşı[rılar.]
 41 O (ritüeli gerçekleştiren), şöyle der:
 42 “Ey tanrı sana yiyecek getirdim.

43 A-NA UR.GI⁷HLA-KA-ma-wa-at-ta e-et-ri ú-da-aḫ-ḫu-un
 44 ¹ma-a-an-kán¹ ŠÀ KARAŠ-ma ḫé-en-kán ki-ša-an
 45 nu ku-e-le-la¹ IŠ-TU^{GIŠ}ZA.LAM.GAR QA-TAM-MA
 i-ia-an-zi
 46 U₄-MU MAḪ-RU-Ú tuḫ-ḫu-uš -ta

§ 6

47 I-NA UD.2^{KAM} -ma GU₄.MAḪ UDU.ŠIR
 MÁŠ.TAR -ŠU -ia Ú-UL¹da-ai¹
 48 nu-kán > ¹KUR -T¹ KUR -I nam-ma IN.NU.DA te-
 pu me-¹na¹ -aḫ-ḫa-an-daiš-ḫu-wa-a-¹i¹
 49 ¹NINDA¹ -an-na¹ ¹te¹ -pu¹ ¹me¹ -na-aḫ-ḫa-an-da pá-
 şa-a-iz-zi
 50 [n] u¹ma-aḫ-ḫa-an ne¹ -ku-uz me-ḫur¹ ki¹ - <it-
 > ¹ta¹ -ri
 51 na-at-ša-an^{GIŠ} ir-ḫu-i-ti-i kat-ta š-ḫu <-wa> -ai
 52 na-at- kán É -ir [-za]
 52 pa-ra-a ú-da-ai
 53 MUNUS -TUM -ma-kán KÁ.GAL -aš an-da pal-wa-
 a-iz -zi
 54 na-at pa-ri-ia-an pé-¹e¹ -da-an-zi
 55 na -at ar-ḫa¹ ú-wa-an¹ -zi
 56 nu-kán an-d [a] ki-iš-ša-an me-ma-i
 57 ka-a-aš-ma-wa tu-uk A-NA DINGIR -LIM
¹ŠÁ.GAL¹ ú-da-aḫ-ḫu-u [n]
 58 A-NA UR.GI⁷HLA - KA -ma-wa-at-ta¹e-et¹ -ri ú-¹da-
 aḫ¹ -ḫu-un

§ 7

59 I-NA UD.3^{KAM} -ma ¹nam¹ -m [a o] x x [o]
¹pár-ši¹ -ia- an- zi

§ 8

60 I-NA UD.4^{KAM} -ma x [...] x x x [...]
 61 nam-ma 3¹ ¹NINDA¹ x [...]
 62 [...]

43 Senin köpeklerin için de yiyecek getirdim.
 44 [...]Eğer salgın hastalık ordu kampında ol-
 muşsa
 45 işlemleri aynı şekilde (herkesin) çadırında
 yapsınlar”
 46 Birinci gün sona erdi.

47 İkinci gün boğa, koç ve keçi yavrusu yok-
 tur.
 48 (Hatti) Ülkesi için önünde biraz saman dö-
 ker.
 49 Önünde biraz ekmek ufalar.
 50 Akşam olunca
 51 bir sepete [samanları ve ekmek kırıntılarını]
 doldurur.
 52 Ve onları evin dışına taşır.
 53 Büyük kapının iç tarafından bir kadın bağ-
 ırır.
 54 (Sepeti) öteye taşırlar
 55 ve uzağa giderler.
 56 Ve şöyle söyler:
 57-58 “Ey tanrı sana yiyecek getirdim, senin-
 köpeklerine yiyecek getirdim.”

59 Üçüncü günde (tekrar ekmek) parçalarlar.

60 Dördüncü günde [...] fakat [...]
 61 Ayrıca 3 [...]ekmek [...]
 62 [...]

Metnin devamı kırıktır.

5.1.4.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 424.1=KUB 41.17+ KBo 64.14+KUB 34.74+KBo 46.12+KUB 41.18 Vs. i

Ritüelin Yazılı Olduğu Tabletın Özelliği

Tapalazunawali ritüeli, Ašhella (CTH 394), Uhhamuwa (CTH 410) ve Anonim (CTH 424.2) ritüellerinin de bulunduğu ve geç Hitit dönemine ait olduğu tespit edilen derleme

tablet yüzeyinin bir sütununda yazılı olarak günümüze ulaşmıştır.⁶⁷¹ Tablette Öy. I de Tapalazunawali ritüeli, Öy. II 1'-17 ' de Anonim ritüel, Öy. II 18'-24' te Uhhamuwa ritüeli, Ay. III 1'-IV 25 ' de ise Ašhella ritüelinin bir kısmı yazılıdır.

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Metnin ilgili satırlarına baktığımızda Dandanku (CTH 425.2) ve Ašhella (CTH 394) ritüellerinde olduğu gibi Tapalazunawali ritüelinin de en az dört gün devam ettiği anlaşılmaktadır. Ancak metnin sonu kırık olduğundan aslında ritüelin ne zaman ve nasıl bittiğini görememekteyiz.

Ritüel görevlisinin kötülüğün uzaklaştırılması için üç mekânda büyüsel eylemler yaptığı anlaşılmaktadır. Görevli ilk arınma eylemi için samanı evin içine serper ve ardından ekmek kırıntılarını bu samanın önüne yayar. Akşam olunca saman ve ekmek kırıntılarını sepete toplar. Sonra bu sepeti dışarı çıkartır ve bu sepetle uzaklara gidilir. Salgın hastalık ordugâhta da görülürse evde yapılan arınma eylemleri ordu çadırlarının her birinde de ritüelin birinci gününde gerçekleştirilir. Dolayısıyla aynı ritüel eylemi, hastalıktan etkilenen ordu kampının her bir çadırında bulunan askerler için tekrarlanması evdeki ritüeli karakterize eden aynı yöntemlerin ordu çadırlarında da gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Arınma eyleminin üçüncü mekânı büyük kapı yani şehir kapısı önüdür. Ritüelin ikinci gününde ev için yapılan arınma eyleminin aynısı yine evde yapıldıktan sonra ritüel görevlisi kadının şehir kapısının iç tarafından çılgınlığı eşliğinde kötülük Hatti Ülkesi'nden uzaklara taşınır.

Ritüelin Amacı

Metnin başlangıcındaki “Hatti Ülkesi’nde ya da orduda salgın hastalık olursa bu ritüel yapılır” ifadesiyle ritüelin amacı açıkça belirtmiştir. Birinci günde tanrıya sunma ve duadan sonra büyü sözlerle kötülüğün yüklendiği eşek, düşman topraklarına doğru sürülür. Ancak metnin ilgili satırlarında eşeğe, ülke genelinde görülen kötülüğün mü yoksa orduda görülen bir kötülüğün mü yüklendiği ile ilgili açıklayıcı bir bilgi bulunmamaktadır. Eğer bu eşek geri döner ve salgın yeniden başlarsa ve bir evde de (É -7I) görülürse bu salgından nasıl

⁶⁷¹ Bawanypeck 2013, s. 165.

kurtulacağı metinde tarif edilmiştir. Salgın hastalık ordu kampında patlak verdiyse evden hastalık nasıl uzaklaştırılmışsa, ordu çadırlarının her birinde de aynı yöntem tekrar edilir. Eğer salgın hastalık, Hatti topraklarında görülmüşse evde ve ordu çadırlarında uygulanan yöntemin aynısı şehrin çıkışına yakın arazide yapılır. Metnin bozuk satırlarından sadece 3. günde ve 4. günde de ritüele devam edildiği ve hastalığın aynı yöntemle uzaklaştırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle düşman ülkeden geldiği düşünülen salgın hastalık, ülke genelinden, şehirden, ordudan ve evden Arzawalı Tapalazunawali'nin yazdığı ritüel metni rehberliğinde gerçekleştirilen bir dizi işlemler ile uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla genel anlamda ritüelin amacı, orduda ve ülkede görülen salgın hastalığın ortadan kaldırılması ya da geldiği düşman ülkeye geri gönderilmesi diyebiliriz.

Ritüel Katılımcıları

Ritüeli yazdıran Arzawalı adam Tapalazunawali, mesleğini ya da unvanını metnin günümüze kadar ulaşan satırlarında belirtmemiştir. Ritüelinin anlatımında hep üçüncü şahıslara, kim oldukları hakkında bir açıklama yapılmadan yer verilmektedir. Ancak burada bir kadın ve erkeğin büyüsel eylemleri yürüttükleri görülmektedir.⁶⁷² Ritüelin 41. satırında yer alan *nu-kán an-da ki-iş-ša-an me-ma-i* “*O (ritüeli gerçekleştiren) aşağıdaki gibi konuşur*” cümlesinde *an-da kiş*⁶⁷³ kelimesi ritüeli gerçekleştiren görevliyi işaret etmektedir. Ritüelin devamında bir kişi evinin önüne biraz saman yayar ve biraz ekmek ufalar. Bu kişi akşam olunca saman ve ekmek kırıntılarını bir sepete koyup evden uzaklaştırırken ev kapısından bir “kadın” (MUNUS–TUM) bağırır. Ritüelin 2. günü aynı ritüel uygulaması şehir içinde de gerçekleştirilir. Akşam olunca bir kişi saman ve ekmek parçalarını bir sepetle şehir kapısından dışarı çıkarak uzağa taşır. Bu esnada yine bir “kadın” (MUNUS–TUM) “...*ey tanrı sana ve köpeklerine yiyecek getirdim...*” diye bağırır. Metinde geçen bu bilgilerden ritüeli gerçekleştiren görevlinin bir kadın olduğu açıktır. Ašhella, Puliša ve Uhamuwa ritüellerinde de olduğu gibi ayini uygulayan görevlinin adı ve mesleğine dair bir bilgi ritüel metninde yer almamıştır. Ancak Hatti Ülkesi’nde ve ordu genelinde görülen bir salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen ritüel olması sebebiyle dini görevli kişinin kraliyet hizmetinde yer alan kadın büyücü (rahibe) unvanına sahip^{SAL} SANGA olduğunu söyleyebiliriz. Ritüel görevlisine yardım etmek amacıyla samanı ve ekmek kırıntılarını yadıktan sonra akşam vakti tekrar sepete toplayarak hastalığın vuku bulduğu mekândan uzaklaştıran bir başka görevli olduğu da

⁶⁷² Dinçol 1985, s. 30-31.

⁶⁷³ *anda kiş*:- “bir şeye/işe karışmak, bir şeyin içinde olmak” tercüme için bkz.: HTBS 2016b, s. 67.

anlaşılmaktadır. Fakat bu görevlinin cinsiyeti ya da mesleği hakkında bir bilgiye ritüel metninde yer verilmemiştir.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

GU₄.MAḤ “boğa”

UDU.ŠIR “koç”

MÁŠ.TAR “yavru/kısır ? keçi”

ANŠE “eşek”

UR.GI₇ “köpek (tanrıya ait)”

Yünler:

SÍG SA₅ “kırmızı yün”

SÍG BABBAR “beyaz yün”

SÍG GE₆ “siyah yün”

Diğer Objeler:

ŠÀ.GAL “hayvan yemi”

GIŠ.ZA.LAM.GAR “çadır”

IN.NU.DA “saman”

NINDA “ekmek”

GIŠ *irḫui*- “sepet”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§1 4-8): Ritüel için bir boğa, bir koç ve keçi yavrusu hazırlanır. İlgi satırda eksik kelimeler olması nedeniyle 5. satırda belirtilen boğa ve keçi yavrusuna ait majik işlem

anlaşılamamaktadır. 6. ve 7. satırlarda da eksik kelimeler olsa da koçun boynuzlarının kırmızı, beyaz, siyah yünlerle süslendiği açıktır.

2. İşlem (§3 20-28): (Düşman ülkesinden) bir eşek getirilir ve büyümlü sözler söylenir: *“eşek kötülüğü kaldırsın. Bu eşek kötülüğü uzak tutmalı ve bu düşman ülkesinden getirilen kötülük bana gelmemeli”* Bu sözlerin ardından eşek düşman topraklarına sürölür.

3. İşlem (§4-5 29-40): Eşekle gönderilen salgın hastalık, eve tekrar gelirse kötülüğün evden çıkarılma işlemi yapılır. Evin önüne biraz saman ve ekmek kırıntıları yayılır. Akşam olduğunda kapının iç tarafından bir kadının bağırması eşliğinde ekmek kırıntıları ve saman bir sepete konulur ardından sepeti öteye yani uzağa taşırlar.

4. İşlem (§5 44-45): Salgın hastalık ordu kampında da olursa büyümlü işlemler her ordu çadırında aynı şekilde gerçekleştirilir.

5. İşlem (§6 48-55): Salgın hastalığın Hatti topraklarından uzaklaştırılması için yere biraz saman ve ekmek kırıntıları dökölür. Akşam olunca ekmek kırıntıları ve saman bir sepete konulur ve evin dışına taşınır. Büyük kapının (şehir kapısının) iç tarafından bir kadının bağırması eşliğinde sepeti öteye yani uzağa taşınır.

6. İşlem (§7 59): (Tanrıya ve köpeklerine) 3. günde tekrar ekmek (saman?) kırıntısı verilir.

7. İşlem (§8 60-61): 4. günde ekmekle yapılan büyümlü bir işlem olabilir ancak sekizinci paragrafın aşırı bozuk olması nedeniyle bu işlemi detaylandırmak için yeterli veri elde edilememektedir.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Tapalazunawali ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1-Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Tanrıya sunulmak üzere hazırlanan hayvanlar arasında yer alan koçun boynuzları kırmızı, beyaz ve siyah yünlerle süslenir. Bir kötülük söz konusu olduğunda genelde arınma işlemi için belli bir renge karşılık geldiği düşünülen salgın hastalığın ya da kötülüğün çeşidi ve şiddetine bağlı olarak farklı renkte yünlerin diğer askerî ritüellerde de kullanıldığı bilinmektedir. Dolayısıyla koçun diğer hayvanlarla beraber sunu olmasının yanında, (düşman topraklarına sürülmesi metinde geçmese de) süslenmesinde kullanılan renkli yünlerin kötülüğü uzaklaştırmada kullanılan bir obje olması muhtemeldir.

Metnin üçüncü paragrafında kötülüğün *nakkušši* objesi olarak getirilen bir eşeğe (ANŞE) yüklendiği belirtilmiştir: “*Eşek kötülüğü kaldırsın. Kötülük bana gelmesin ve eşeği düşman ülkesine sürsünler.*” Ancak, kötülüğün eşeğe (ANŞE) nasıl aktarıldığını anlatan büyüsel bir eylem hakkında bir bilgi ilgili paragrafta geçmemektedir.

Ritüelin devamında, “Bağlantı kurma ve aktarma metodu” ile ilgili başka uygulamalar da bulunmaktadır. Eşekle gönderilen salgın hastalık tekrar düşman topraklarından eve, ordu çadırlarına ve şehre girdiği anlaşılırsa bu ritüel mekânlarının kötülükten arındırılmasında ortak yöntemlerin uygulandığı anlaşılmaktadır. Evin önüne, çadırın önüne ve şehir kapısına yakın açık bir alana ekmek kırıntıları ve saman yayılır. Hastalığın bulaştığı mekânlara ait kapı önlerinde bekletilen bu objeler ve kötülük arasında akşam vaktine kadar bağlantı kurulması sağlanır. Akşam olduğunda bu ritüel malzemeleri bir sepet içine toplanır ve açık araziye, uzağa taşınarak mekândan uzaklaştırılmış olur.

2. Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme Metodu

Salgın hastalık ritüellerinde insanlar, cansız nesneler gibi hayvanlar da öfkeyi dindirip barışı sağlamakla görevli vekil, hastalığı taşıyan vekil (*nakkušši*) ya da tanrıya sunulan kurban gibi farklı amaçlar için kullanılmıştır. İncelediğimiz metnin 7. ve 13. satırları arasının bozuk olması nedeniyle ritüel için seçilen koçun (UDU.ŠIR), süslenmesinden tanrıya ikramına kadar hangi işlemlere tabi tutulduğunu görememekteyiz. Ancak kırmızı, beyaz ve siyah yünlerle süslendikten sonra tanrıya sunulan koçun, hastalığın aktarıldığı renkli yünlerle süslenmesine ve diğer salgın hastalık ritüellerinde olduğu gibi süslendikten sonra düşman topraklarına sürülen hayvanlarla birlikte değerlendirdiğimizde bu koçun (UDU.ŠIR) hastalığı

taşıyan “vekil” (*nakkušši*) konumunda olduğunu söyleyebiliriz.

Birçok ritüel metinde *nakkušši* olarak adlandırılmayan ancak *nakkušši*’nin kötülükleri uzaklara taşıma görevini üstlenen hayvanlar da bulunmaktadır.⁶⁷⁴ İncelediğimiz metinde de bu açıklamaya uygun örnek teşkil edebilecek eşek (ANŠE), kötülüğü düşman topraklarına taşımak amacıyla seçilmiştir. Metnin 23. ve 28 satırlarından büyümlü sözlerle kötülük, eşeğe yüklendikten sonra ritüel görevlisi, eşeğin kötülüğü uzaklaştırması ve düşman ülkeden gelen bu kötülüğün bir daha geri dönmemesi için büyümlü sözlerle dua etmektedir. Söylenen büyümlü sözlerin ardından eşek düşman topraklarına sürülür.

Arınma eylemlerinin yapıldığı mekânların girişinde bekleyen bir kadın çığlık atar ve ardından sepeti taşıyan görevli şu sözleri söyler: “*Bak ey tanrı sana yiyecek getirdim, senin köpeklerine yiyecek getirdim.*” Beal’e göre belli ki ritüel eyleminin sonunda toplanan yiyecek kırıntıları evin etrafında gizlenen köpekler için dışarı atılmıştır. Yiyecekleri alan köpeklerin evin avlusundan uzaklaştırılması ise kadının çığlığı ile ilgili ritüel eyleminin bir parçasıdır. Muhtemelen, köpekler verilen yiyecekler gün boyunca evin kötülüklerini toplamaktadır. Ritüel eyleminin amacı da evden taşınarak belli bir mesafeye atılan bu yiyeceklerin, tanrının köpeklerine toplattırılarak, kötülüğün köpekler tarafından çok uzaklara taşınmasıdır.⁶⁷⁵ Eğer bu düşünce doğruysa “tanrının köpeklerini” *nakkušši* objesi olarak değerlendiriliriz.

3- Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüelin günümüze kadar ulaşan ve okunabilir satırlarına baktığımızda ilk olarak 1 boğa (GU₄.MAḪ), 1 koç (UDU.ŠIR) ve 1 keçi yavrusu (MÁŠ.TAR) ritüel için hazırlandığı anlaşılmaktadır. Tanrıya sunulacak bu hayvanlardan sadece koçun kırmızı, beyaz ve siyah yünlerle süslenmiş olduğu metnin birinci paragrafında belirtilmiştir. Diğer askerî ritüellerde de karşılaştığımız “boğa süslemesi” örneklerine dayanarak, metnin eksik satırlarında hem keçi yavrusunun hem de boğanın renkli yünlerle süslendiğini tahmin edebiliriz. Ancak hem boğanın ve hem de keçi yavrusunun tanrıya sunulması bakımından koç gibi aynı amaca hizmet etse de tahminden öte başka bir şey söylememiz doğru değildir. Ülkede ve orduda görülen hastalığa neden olan tanrının öfkesinin dindirilmesi amacıyla tanrıya adakların

⁶⁷⁴ Reyhan 2003, s. 133.

⁶⁷⁵ Beal 1995b, s. 71.

sunulması ritüelin başarıya ulaşması açısından gerekliydi. Bu nedenle açlığını gidermesi için 1 boğa, 1 koç ve 1 keçi yavrusunun tanrıya sunulduğu metnin ikinci paragrafında belirtilmiş olsa da diğer askerî ritüellerde olduğu gibi bu hayvanların kesilerek pişirme ve tanrıya ikram edilme eylemleri gerçekleştirilmemiştir.

Metnin ikinci paragrafında susuzluğunu gidermesi için tanrıya içecek sunulduğu belirtilmiş ancak şarap, bira gibi içecek çeşidine dair bir detay da satırlarda geçmemektedir.

Yiyecek ve içeceğin sunumundan sonra tanrıya kendi topraklarına dönmesi ve Hatti Ülkesi'ne tekrar gelmemesi için çağırısı yapılmıştır. Bu çağırının esas amacı, Hatti topraklarına salgın hastalığı bulaştıran tanrıyı kötü niyetinden vazgeçirmektir.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 4 MÁŠ.TAR: Kelime, genç (yavru) keçi anlamına karşılık gelmektedir.⁶⁷⁶ Ancak kelimenin bu anlamı çok tartışmalı durumdadır. Del Monte,⁶⁷⁷ bir makale çalışmasında kelimenin anlamı hakkında iki farklı görüşü ortaya koymuştur: K. Maekawa'a ait (*Animal and Human Castration in Sumer. Part I: Cattle (gu₄) and Equids (ANŠE.DUN.GI, ANŠE.BARxAN) in Pre-Sargotic Lagash: Zinbun 15 (1979), 95-137*) birinci görüşe göre, MÁŠ in devamında yazılan TAR=kud/ku₅⁶⁷⁸ "kısırlaştırılmış" anlamındadır. K. Butz'a ait (*On Salt Again... Lexikalische Randbemerkungen: JESHO 27 (1984), p. 293 nota 90.*) ikinci görüşe göre ise, cinsel açıdan olgun "ancak henüz üreme için kullanılamaz-çok genç" anlamındadır. MÁŠ, Büyük Sumerce Sözlük'te oğlak, teke⁶⁷⁹ olarak ifade edilmiştir.⁶⁸⁰ Ünal, MÁŠ.TAR kelimesinin anlamının bilinmediğini ve oğlak kelimesinin Hititçe karşılığının MÁŠ.TUR olduğunu düşünmüştür.⁶⁸¹ HZL de⁶⁸² ise Sumeogramda MÁŠ.TAR kelimesinin karşılığı olmadığı ve "kısırlaştırılmış (keçi) teke" anlamının da buraya uygun düşmediği ifade edilmiştir.

⁶⁷⁶ Bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 424.1 (TRde 02.08.2016) Erişim tarihi 26.04.2019

⁶⁷⁷ del Monte 1995, s. 175.

⁶⁷⁸ Sumercede ku₅ "kırmak", "koparmak", "hesaptan" "çıkarmak", "dağıtmak", "bölmek", "kesmek", "ayır-mak", "yarmak", "kazmak", "karar vermek", "açıklamak" gibi fiilleri ifade etmektedir. Bkz.: BSS 2013, s. 405.

⁶⁷⁹ Keçilerin erkeğine "teke", yavrularına "oğlak" bir yaşına gelmiş erkek ve dişi keçiye de "teke" denilmektedir. Bkz.: Sinmez 2018, s. 144.

⁶⁸⁰ BSS 2013, s. 459.

⁶⁸¹ HTBS 2016b, s. 344.

⁶⁸² HZL 1989, s. 109, dn. 38.

§2 15 *iš-pa-a-i*: išpaiši, išpier, išpir, išpiyandu gibi farklı yazılış formlara sahip kelime, “doyasıya yemek”, “doymak”, “tıka basa yemek”, “gereğinden fazla yiyerek işkembesini şişirmek” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁶⁸³ Hoffner⁶⁸⁴ ise kelimeyi “kendini tatmin etmek” olarak tercüme etmiştir. Ritüelin amacına baktığımızda önemli olan salgın hastalığa sebep olan tanrının Hatti Ülkesi’ne karşı olan öfkesini dindirmektir. Bu amacın gerçekleştirilmesinde tanrıya ikramlar da sunulurdu. Dolayısıyla tanrı ikramlarla “tatmin olacak” ve “doyacak” ki ritüel amacına ulaşabilsin.

§4 35 *ne]-ku-uz*: *neku-* “gece düşer”, “akşam gelir” fiil kökünden gelen⁶⁸⁵ kelimenin anlamını Ünal,⁶⁸⁶ “akşam üzeri”, “akşam”, “akşamleyin” olarak uygun görmüştür. Her Hitit ritüeli kendi içinde bir zamansal döngü barındırır. Ritüelin ne kadar süreceği, başlama ve bitiş zamanı ile kaçınıcı günde ve günün hangi zaman diliminde ne tür eylemin uygulanması gerektiği çoğunlukla metinlerde açıkça belirtilmektedir.⁶⁸⁷ Gündüz vaktinde kötülüğün yüklendiği ritüel malzemelerinin özellikle “akşam vakti” geldiğinde sepete konulduktan sonra açık arazide uzağa taşınarak tanrıya ve köpeklerine ikram edilmesi, Anniviyani Ritüeli CTH 393, Ašhella ritüeli CTH 394 gibi diğer ritüellerde de gördüğümüz zamansal durumların ön planda olduğunu göstermektedir.

5.1.5. Anonim Arzawa Ritüeli: CTH 424.2

Transkripsiyon ve Tercüme ⁶⁸⁸

Öy. II

§ 1

1 [... ^{URU}A]r-z[a-wa(?)]
 2 (?) [l'ÚŠl-an ... [... ... iš-tu-wa]-ri
 3 [... UR]U-ri na-aš-ma-kán HAL-ŠI [... -r]i
 4 nu ki-i SISKUR i-ia-an-zi
 5 UDU.NÍTA IŠ-T [U SÍG ZA.GÍN / SÍG SA 5
 SÍG BABBAR S] ÍG G [E 6 – ia ta-pa-na-an-zi]
 6 nu-kán ma-a-an hē-e [n-ká] n [ku] l' ru-ra l' -
 aš KUR- az [...]

1 Arzawalı [adam...] (şöyle der):
 2 Bir salgın hastalık [var]sa
 3 [bir şehir] ya da kalede [ölüm olursa]
 4 bu ritüeli yaparlar.
 5 Bir koçu [mavi/kırmızı, be] yaz ve si[yah yünle süslerler.]
 6 Eğer salgın hastalık [...] ülkeden [geliyorsa],

⁶⁸³ HTBS 2016b, s. 233.

⁶⁸⁴ EHG 1967, s. 77.

⁶⁸⁵ HED 1984, s. 79.

⁶⁸⁶ HTBS 2016b, s. 371.

⁶⁸⁷ Çilingir Cesur 2017, s. 796.

⁶⁸⁸ Transkripsiyon ve çeviri için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 424.2 (Erişim tarihi 24.04.2019); del Monte 1995, s. 179-180.

7 nu ʾUDU ʾ. NÍTA pé-en-ni-ia-an-zi
8 na-an-kán k [u ? - ...] ir-ḫi iš-ḫi-ia-an-zi

7 koçu [düşman ülkesine] doğru sürerler.
8 onu dü[şman ülkesinin] sınırına bağlarlar.

§ 2

9 nu ki-iš-ša-an me-ma-a [n-zi]
10 tu-uk A-NA DINGIR -LIM IŠ-TU UDU me-na-aḫ-
ḫa-an-da [...]
11 nu zi-ik ku-iš DINGIR -LIM ÚŠ -an i-ia-at
12 nu-wa- ʾza ʾ -k [án ...]
13 nu -wa A-NA KUR ^{LU} KÚR i- it
14 A-NA KUR .KUR ^{MES} -wa ma-a- an-ma
15 ʾma ʾ -a-an ʾkán ʾ ḪAL -ŠÍ -ma
ku-e-da-ni - ʾik-ki ak -ki-iš -kán ʾ -da-ri
16 nu ta-pa -na-an-da-an UDU a-pé-e-da-ni ʾ A-
NA ʾ ḪAL-ŠI me-na-aḫ-ḫa-an ʾ da ʾ PE ʾ en-ni ʾ -ia-to-zi
17 na-on A-NA ZAG ḪAL-ŠI GIŠ -ru-i an- ʾ da iš ʾ -
[hi-i] a-an-zi
18 nu a pi-ia-ia QA-TAM-MA me-ma-i
19 ʾka ʾ -a-ša-wa tu-uk A-NA DINGIR -LIM me-na-aḫ-
ḫa-an-da IŠ-TU UDU ʾ ú ʾ -wa-nu-un

9 Ve şöyle söylerler:
10 “Ey tanrı bir (erkek) koyunla senin huzuruna
[geldim.]
11 Salgın hastalığı getiren tanrı
12 [...]
13 düşman ülkesine git
14 ve (Hatti) Ülkesi’ne gelme.”
15 Fakat ülke içinde herhangi bir kalede biri
ölürse
16 süslenmiş bir koyunu o şehrin dışına sür
17 ve onu kale sınırında bir ağaca bağlarlar.
18 (Ritüeli gerçekleştiren) (aynı şekilde şöyle)
konuşur:
19 “Tanrım senin karşına bu koyunla geldim.

§ 3

20 nu-wa zi-ik ku-iš DINGIR- LUM ḫé-en-kán i-ia-at
21 nu-wa-za-kán EGIR -pana-a-iš- Hu-ut
22 A-NA KUR -TI -ia-ma-wa-kán an-da le-e ú-wa-a-ši
23 QA-TI

20 Bu salgın hastalığı getiren tanrı
21 geri dön ve tekrar ülkeye gelme
22 ve (Hatti) Ülkesi’ne gelme.”
23 (Ritüel) bitti.

5.1.5.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 424.2= KUB 41.17+ KBo 22.121

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ašhella ritüelinde (CTH 394 §2 14): “ve geceleyin onları (koçları) çadırların önüne bağlarlar” eyleminde olduğu gibi incelediğimiz bu ritüelde de benzer şekilde bir koç, ülke sınırında bir kalede ve koyun da ülke içinde bir kale yanındaki ağaca bağlanarak kötülüğün yüklenmesi için en az bir gecelik süre boyunca bekletilmesi muhtemeldir.

Weeden’a göre, hastalığın ülke sınırında bir kalede olduğu varsayımı tartışmalı bir durumdur. Şehir ve kale kelimelerinin hangi durumda kullanıldığına dair karar vermek her

zaman kolay değildir.⁶⁸⁹ Fakat Hitit askerî konularında metinsel araştırmalar yapan Beal, ritüelin ülke sınırında bir “kalede” ortaya çıkan salgın hastalığa karşı gerçekleştirilmek amacıyla yazdırıldığını belirtmiştir.⁶⁹⁰ Bu açıklama ve düşman topraklarına sınır bir şehrin doğal bir askerî savunma bölgesi olması göz önüne alındığında, ritüelin yeri olarak bir “kale” olması metnin amacına uygun düşmektedir diyebiliriz. del Monte’ye göre⁶⁹¹ salgın hastalığın kalede mi yoksa bölgede mi olduğu konusunda bazı şüpheleri barındıran ritüelde tanrı kaynaklı salgın hastalığın oluşumu dış ve Hitit Ülkesi’nin içinden olmak üzere iki nedene bağlanabilir: İlkinde, genelliği ve potansiyeli bakımından yabancı yani düşman ülke tanrısı tarafından bir salgın hastalığın taşınması tüm Hitit topraklarını içerir. Bu durumda tanrı “düşman topraklarına dönmesi” için davet edilir. İkinci durumda, bir şehir veya bir şehir kalesinde görülen hastalığın kökeninde, bazı günahkâr insanlar tarafından rahatsız edilen bir Hitit tanrısının öfkesi mümkündür. Bu durumda ise doğal olarak nazikçe bir davetten kaçınılır ve tanrıya, “*geri dön ve bir daha ülkeye girme*” çağırısı yapılır.

Ritüelin Amacı

Yazarının adı kayıp olan ritüel metnin 2. satırında “bir salgın hastalık varsa ve bir şehirde ya da kalede ölüm olursa” bu ritüelin yapılması önerilmiştir. Salgın hastalık hangi düşman ülkeden geliyorsa o ülke sınırına bağlanarak koçun (UDU.NÍTA) kötülüğü yüklenmesi amaçlanmıştır. 2. Paragrafta daha sonra kötülüğün aktarıldığı koç (UDU NÍTA), düşman ülkesine yani hastalığa sebep olan tanrıya gönderilerek salgın hastalığın bulaştığı yerin arındırılması amaçlanmıştır. Ayini gerçekleştiren görevli (erkek) koyunu, hastalığa neden olan tanrıya gönderirken “*tanrım senin huzuruna bununla geldim*” diyerek nazikçe tanrıdan Hatti Ülkesi’ni terk etmesini de ister.⁶⁹² Fakat ülke içinde bir kalede hastalık ve ölüm olursa süslenmiş koyun o şehir sınırında bir ağaca bağlanır ve hastalığa sebep olan tanrıdan şehri terk etmesi ve bir daha Hatti topraklarına gelmemesi istenir. Tekrarlanan bu eylem ile de yine hastalığın kaleden gönderilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca Dinçol’a göre⁶⁹³, “metnin içerisinden, ritüelin amacının sadece bir yerleşim yeri ya da kalede (*halšum*) çıkan salgın hastalık değil, ordunun tümündeki salgın hastalığın arındırılmasına yönelik olduğu da anlaşılmaktadır.”

⁶⁸⁹ Weeden 2011, s.182.

⁶⁹⁰ Beal 1995b, s. 72.

⁶⁹¹ del Monte 1995, s. 182.

⁶⁹² Bawanyeck 2005, s. 246-247.

⁶⁹³ Dinçol 1985, s. 29.

Ritüelin Diğer Askerî Ritüellerle Benzer Yönleri

İncelemekte olduğumuz metnin eylem aşamaları son derece kısadır. Bazı ifadeleri yorumu açık⁶⁹⁴ olsa da incelediğimiz diğer salgın hastalık ritüellerinde yer alan birçok uygulama ile benzer yönleri bulunmaktadır.⁶⁹⁵ Süsleme (*tapana*) fiili ile birlikte geçen renkli yünlerin kullanılması yönüyle diğer askerî ritüellere benzediği görülmektedir: Puliša ritüelinde (CTH 393) SÍG SA5 “kırmızı yün”, SÍG SIG7.SIG7 “sarı-yeşil yün, SÍG GE6 “siyah yün”, SÍG BABBAR “beyaz yün”; Tapalazanauli ritüelinde (CTH 424.1) SÍG SA5 “kırmızı yün”, SÍG BABBAR “beyaz yün”, SÍG GE6 “siyah yün”; Uhhamuwa ritüelinde (CTH 410) SÍG ZA.GÌN “mavi yün”, SÍG SA5 “kırmızı yün”, SÍG SIG7.SIG7 “sarı-yeşil yün”, SÍG GE6 “siyah yün”, SÍG BABBAR “beyaz yün”; Ašhella ritüelinde (CTH 394) SÍG.BABBAR “beyaz yün”, SÍG.SA5 “kırmızı yün”, SÍG.SIG7 “yeşil yün”; Auguren Dandanku ritüelinde (CTH 425.2) SÍG SA5 “kırmızı yün”, SÍG ZA.GÌN “mavi yün”, SÍG GE6 “siyah yün”, SÍG BABBAR “beyaz yün” ritüel objesi olarak kullanılmıştır.

Salgın hastalığı Hatti’ye getiren tanrıya yapılan hitap eyleminin benzeri, Tapalazanauli (CTH 424.1 §2 17-19) ritüelinde de görülmektedir: “*Düşman topraklarına dön ve Hatti Ülkesi’ne tekrar gelme!*”

“*Salgın hastalığı getiren tanrı*” vurgusu diğer salgın hastalık ritüellerinde de görülmektedir: Ašhella ritüelinde (CTH 394 §2 17) “*hangi tanrı bu salgına neden olduysa*”; Uhhamuwa ritüelinde (CTH 410 §2 11) “*düşman ülkesinin tanrısı bu hastalığa sebep olduysa*” olduğu gibi.

Ritüel Katılımcıları

Metnin ilk satırının tahrip olması nedeniyle birincil bir kaynağına dayandıramadığımız sürece yazarın adını, mesleğini ya da unvanını tahmin etmemiz mümkün değildir. Ancak kırık olan satırda sadece ritüel yazarının “Arzawalı” olduğunu gösteren kelime, zaman içerisinde sağlam kalabilmiştir. Metnin del Monte’ye ait transkripsiyon ve tercümesinde anonim ritüelini tasarlayanın cinsiyetinin “adam” olduğu da belirtilmiştir.⁶⁹⁶ Ayrıca

⁶⁹⁴ del Monte 1995, s. 181; Janowski 1993, ss. 109-169.

⁶⁹⁵ Kümmel 1967, ss. 188-198; Gurney 1977b, ss. 47-52.

⁶⁹⁶ del Monte 1995, s. 179-180.

çalışmamızda işlediğimiz diğer Arzawa ritüellerinin hemen hemen tamamının ritüeli tasarlayanlar “adam” dır. Diğer taraftan bazı Arzawa ritüellerinde (Ašhella, Puliša, Uhhamuwa ve Tapalazunawali) olduğu gibi ritüel eylemini gerçekleştiren görevlinin adı ve mesleğine dair bir bilgi de metnin satırlarında geçmemektedir. Ancak Hatti Ülkesi’nde ve ordunun genelinde görülen bir salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen ritüel olması nedeniyle ritüeli gerçekleştiren görevlinin kraliyet hizmetinde yer alan büyücü (rahip) ^{LU}SANGA olduğunu düşünebiliriz.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UDU.NÍTA “koç”

UDU “koyun”

Yünler:

SÍG ZA.GÍN “mavi yün”

SÍG SA₅ “kırmızı yün”⁶⁹⁷

SÍG BABBAR “beyaz yün”

SÍG GE₆ “siyah yün”

Diğer Malzemeler:

GIŠ –ru “ağaç”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§1 5): Hazırlanan koç [mavi/kırmızı, beyaz] ve siyah yünle süslenir.

⁶⁹⁷ Kelimenin tercüme için bkz.: del Monte 1995, s. 180.

2. İşlem (§1 7-8): Renkli yünlerle süslenen koç hastalığa sebep olan tanrının geldiği düşman ülke sınırına bağlanır.

3. İşlem (§2 15-16): Ülke içinde, bir şehirde ölümcül hastalık olursa bir koyun süslenir.

4. İşlem (§2 17): Koyun ölümcül hastalığın olduğu şehrin sınırında (bulunan bir kalede) ağaca bağlanır.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Anonim Arzawa ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Ritüel için hazırlanan koç kötülüklerle bağlantı kurabilmesi için kırmızı/mavi, beyaz ve siyah yünlerle süslenir. Daha sonra koç sınır şehir kalesine bağlanarak kötülüklerin koça aktarılması sağlanır. Ölümcül hastalık söz konusu olduğunda genelde arınma işlemi için belli bir renge karşılık geldiği düşünülen salgın hastalığın ya da kötülüğün çeşidi ve şiddetine bağlı olarak farklı renkte yünler kullanılmaktadır. Dolayısıyla koçun süslenmesinde kullanılan renkli yünlere aktarılan ölümcül hastalığı temsil eden kötülüğü düşman topraklarına taşıdığını söyleyebiliriz.

Ritüelin devamında benzer işlem bir koyunla gerçekleştirilir. Ülke içinde bir şehirde ölümcül hastalık olursa süslenen koyun o şehrin sınırında bir ağaca bağlanır. Koç örneğinde olduğu gibi kötülükler aynı yöntemle koyuna da aktarılır.

2. Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme Metodu

Birçok ritüel metinde *nakkušši* olarak adlandırılmayan ancak *nakkušši*'nin kötülükleri uzaklara taşıma görevini üstlenen hayvanların salgın hastalık ritüellerinde yer aldığını daha önce belirtmiştik. İncelediğimiz metinde de bu açıklamaya uygun örnek teşkil eden koç (UDU.NÍTA) ve koyunun (UDU), renkli yün kombinasyonu ile üzerlerine yüklenen kötülüğü düşman topraklarına götürmesi için seçildiği anlaşılmaktadır.

3. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

İncelediğimiz ritüelde, koçun (UDU.NÍTA) ve koyunun (UDU), süslenmesinden ve ritüeli gerçekleştiren görevlinin “*ey tanrı bir (erkek) koyunla huzuruna geldim*”; “*tanrım sana bununla (koyun) geldim*” sözlerinden, gerçekleştirilen eylemin başarıya ulaşması adına hayvanların tanrıya sunulduğu anlaşılmaktadır. Bu sunumun yanında tanrıdan bazı taleplerde de bulunmaktadır. Ülke sınırında ölümcül hastalık görülmesi durumunda hastalığa sebep olan tanrıya, “...*düşman ülkesine git ve (Hatti) ülkesine gelme*...” talebi iletilmektedir. Yine ülke içinde bir şehirde görülen ölümcül hastalık durumunda da benzer dille tanrıya “...*geri dön ve Hatti Ülkesi’ne gelme*...” talebinin iletilmiş olduğunu görmekteyiz. Bu taleplere başka açıdan yeniden baktığımızda tanrıya iletilen bu isteklerin aslında tanrıya yalvarma ve dua olduğu anlaşılmaktadır.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 2 ÚŠ / §1 6 hé-e[n-ká]n: kelimelerin açıklaması için bkz. Puliša ritüelinin filolojik açıklamaları 5. madde.

§1 3 URU (satır 3): *happira-/happiri-/happiriya-* gibi farklı yazılışlara da sahip olan kelimeyi Ünal⁶⁹⁸, “kent”, “şehir”, “köy”, “yerleşim birimi”, “meskûn yer”, “çiftlik” anlamlarına karşılık geldiğini ifade etmiştir. Hoffner’da kelimeye Ünal gibi “şehir” anlamı vermiştir.

§1 3 HAL-ŠI: Salgın hastalığın görüldüğü ilk yerin şehir (URU) olması kabul görmektedir.⁶⁹⁹ Ancak ikinci ihtimal yerin (HAL-ŠI) kale veya bölge olduğu tartışmalıdır. Bawnypack, kelime (HAL-ŠI) için “sınır” ve “kale” ifadelerini kullanmıştır: Süslenen koç sınırda bir ağaca bağlanırken, koyun ise kale önünde bir ağaca bağlanmıştır⁷⁰⁰ Weeden’e göre ise, ordunun kötülüklerden arındırılması için bir ritüel olduğu göz önüne alındığında ritüelin yeri olarak bir “kale” olduğunu hayal etmek kesinlikle meşru olsa da, ritüel eylemin doğası gereği zararlı bir tanrı, Hatti bölgesinin dışına çıkarılmakta ve kendi toprağına gönderilmektedir. Bu nedenle kelimenin çevirisi muhtemelen “şehir” ya da “kasaba” olmalı.

⁶⁹⁸ HTBS 2016b, s. 157.

⁶⁹⁹ Neu 1968b, s. 2.

⁷⁰⁰ Bawanypeck 2005a, s. 7.

Bununla birlikte belirsiz olmayan durumlarda ise 𐎶𐎵𐎶𐎶⁷⁰¹ kelimesinin anlamı “kale” dir.⁷⁰²

§1 5 *ta-pa-na-an-:* Ünal,⁷⁰³ kelimenin anlamını vermemiş sadece koyunu (UDU) tanımlayan sözcük olduğunu ifade etmiştir. Ritüelde kötülüğü taşıyacak koç ve koyunun, renkli yünlerle bağlantısını ifade edebilecek kelime doğal olarak “süsleme” fiilidir. Kelimeyi “süsleme” olarak tercüme eden görüşler de bunu desteklemektedir.⁷⁰⁴

§1 8 *iš-ḫi-ia-an-zi:* Koçun ve koyunun bir şeye ya da bir ağaca “bağlama” durumunu ifade eden kelime, Ünal⁷⁰⁵ tarafından *išhiya-/iṣhai-* gibi farklı yazılışları da ortaya konarak, “bağlamak”, “eklemek”, “dügümlemek”, “yükümlü kılmak”, “sorumlu tutmak” gibi farklı anlamları olduğu belirtilmiştir. Aynı köke sahip *iṣhiyant* kelimesi, soyut durumu ifade eden “bağlı” anlamında tercüme edildiği anlaşılmaktadır.⁷⁰⁶

§2 17 *ir-ḫi* /§4 8 *ZAG: puri-, arha-, irha-, irha-/arha-, meyani-/meyanni-/meynna-/meni- /miu- /miyani-/miyana* gibi farklı yazılışlara sahip kelimeleri Ünal⁷⁰⁷ ve Hoffner⁷⁰⁸ “sınır” olarak tercüme etmiştir. ZAG kelimesinin, HZL’de⁷⁰⁹ karşılığı “sınır” ve “devlet toprağı” olarak geçmektedir.

5.1.6. Auguren Maddunani Ritüeli: CTH 425.1

Transkripsiyon ve Tercüme⁷¹⁰

Öy. I

§ 1

1UM-MA ^mMa-ad-du-na-a-ni ^{LÜ}MUŠEN.DÙ LÚ ^{URU}Ar-za-u-wa

1 Arzawalı falcı-kâhin Maddunani şöyle (der):

⁷⁰¹ “Kale” kelimesi farklı yazılışa sahip başka kelimelerle de (BÀD, BÀD-eššar, saheššar, BIRTU, gurta-/kurta-, MADGALTU, URU.BÀD) ifade edilmektedir. Bkz.: HTBS 2016b, s. 748.

⁷⁰² Weeden 2011, s. 182.

⁷⁰³ HTBS 2016b, s. 514.

⁷⁰⁴ Kelimenin tercümesi için bkz.: Bawanypeck 2005a, s.7; del Monte 1995, s. 180; Weeden 2011, s. 182.

⁷⁰⁵ HTBS 2016b, s. 229.

⁷⁰⁶ Haas 2003, s. 733.

⁷⁰⁷ HTBS 2016b, s.823.

⁷⁰⁸ EHG 1967, s. 25.

⁷⁰⁹ HZL 1989, s. 212, no 238.

⁷¹⁰ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 425.1 (Erişim tarihi 26.04.2019); Bawanypeck 2005, s. 128-129.

2 *ma-a-an-kán ŠÀ KARASŠ^{HLA} *ÚŠ-an* ki-ša-[ri]*
 3 [UN]^{MEŠ}- tar [ANŠE].KUR.RA^{HLA} GU^{HLA} KALAG-ga-
 za ak-kiš-ki-it-ta-ri
 4 *nu SÍSKUR mu-u-ra-an-za i-ia-an-zi*

§ 2

5 *i-ia-an-zi-ma-at ki-iš-ša-an*
 6 2 UR.GI₇ TUR 1 ŠAH TUR 12 NINDA.GUR₄.RA
 tar-na-aš ŠÀ.BA 1-an *hu-ul-li-ti-iš* 14 ^{NINDA}pu-ur-
 pu-ra-aš 2 UP-NU *kán-za wa-ar-[hu-iš]* 6 ^{DUG}GAL
 1-NU-TUM ^{DUG}GIR.GÁN 1 ^{DUG}HAB.HAB [GE]ŠTIN
 7 *nu ki-i hu-u-ma-an da-aḥ-ḥi*

§ 3

8 [nam]-ma GE₆-az-za *ḥa-a-an-da-mi*
 9 GIM-a[n] [lu-uk-z]i *nu-kán* ^{LÚ}IGI.DÙ ^{LÚ}ŠU.G[I-ia]
 10 [UR.GI₇ TUR²] A-NA KARASŠ^{HLA} *iš-tar-na ar-[ḥa]*
 11 [ku-ra-an-z]i *an-da-ma-kán kiš-an* D[U₁₁-a]n-zi

§ 4

12 [...] *i-da-la-u-i ku-wa-pí-ik-ki x-a-ir*
 13 *ma-a-an-ši i-da-lu-uš* [ku-i]š-ki *ku-it-ki i-ia-at*
 14 [... *i-da-lu-u*]n MUŠEN-in *ku-in-ki* [...]
 15 [...]x-un-ma-wa *hu-u-ma-an*
 16 ^{UZU}UR - [*kán*]
 17 [... -i] š [...]
 18 [...] x x [... a] r[?] -ḥa[?] [...]
 19 [...] - [*wa-an*] -z [i]
 20 [...]
 21 [... G] AL ^{HLA}-ia i [š-]u [š- ...] [...]
 22 [... -š]a-an *me-ma-i*
 23 [...]
 24 [n]u-wa-at-ta *a-da-an-na* [...]
 25 [...]
 26 [(...) G]AL^{HLA}-ia *šu-wa-an-[te]-eš* [...]
 27 [... a]r-ḥa¹ *ú-wa-an-zi* 𐎶𐎶𐎶

§ 5

28 [... n] *am-ma da-an-zi*
 29 [... -z] i
 30 *nu kē* [- ...]
 31 *nu* UR.G [I₇ ...]
 32 [...] x *ke-e* [- ...]
 33 [... -a] r [-r] i
 34 [...] ... [...] ... [... -z] i

§ 6

35 *nam-ma e-eš-ša-an-zi ku-wa-pí*
 36 *nu* MUŠEN EGIR-an UGU *ú-wa-an-da-an da-an-zi*
 37 GIM-an-ma-kán SISKUR *aš-ša-nu-wa-an-zi*
 38 *nu* MUŠEN EGIR-ŠÚ *ú-wa-an-da-an da-an-zi*

§ 7

39 *ki-i-ma* SISKUR ^{LÚ}ŠU.GI ^{LÚ}MUŠEN.DÙ-ia *iš-šu-u-wa-
 anti-ia-an-zi*

2 Eğer orduda bir salgın hastalık meydana
 gelirse
 3 insanlar, atlar (ve) sığırlar korkunç şe-
 kilde ölürlür.
 4 Ve bir *muranza* ritüelini yaparlar.

5 Ama bunu şöyle yaparsın:
 6 2 köpek yavrusu ,1 domuz yavrusu, 12
 kalın *tarnaş* ölçüsünde ekmek,
 1 tanesi *ḥulliti* tanrı şeklinde, 14 adet yu-
 varlak ekmek, 2 avuç dolusu kaba buğday,
 6 kadeh, 1 adet kap, 1 şarap dolu testi.
 7 Bunların hepsini alacağım.

8 Daha sonra ben gece vaktinde (ritüel
 malzemelerini) hazırlayacağım.
 9-10 Hava aydınlandığında kâhin ve yaşlı
 adam köpek yavrusunu ordugâhda ortadan
 ikiye ayırırlar.
 11 Ayrıca şöyle yaparlar:

12 “Eğer bir yerde kötülük varsa [...]...
 13 kötülük ona bir şey yapmışsa
 14 [...] bazı kötü kuşlar
 15 [...]... fakat herşey[...]”
 16 vücut parçası-...
 17 [...] [...]
 18 çıkmış
 19 [...]
 20 [...]
 21 büyük/lider [...] [...] [...]
 22 [(ve)] şöyle konuşur:
 23 [...]
 24 yemek yemek [...]
 25 [...]
 26 ve [bardaklar] dolu
 27 sonra onlar uzaklaşırlar.

28 [ikinci gün] onlar alınırlar/hazırlarlar
 29 [...]
 30 [...]
 31 köpek yavrusu
 32 [...][...]
 33 [...][...]
 34 [...] ... [...] ... [...]

35 Ritüeli gerçekleştirdiğinizde
 36 İyi bir arka yukarı (taraf) uçan kuşu
 alırlar.
 37 Ritüeli bitirdiklerinde
 38 onların arkasın(dan) uçan kuşu alırlar.

39 Bir yaşlı adam ve Augur/kuş falcısı bu
 ritüeli yapmaya başlarlar.

5.1.6.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin Yerleri

CTH 425.1= KUB 7.54 Vs. I-Vs. II 6+ KUB 57.114+KUB 54.65 Vs. II 8-44+KUB 56.59+KUB 55.9

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Ritüel malzemeleri elde edildikten sonra gece vaktinde bu malzemeler ayin için hazırlanır. Hava aydınlandığında ise ritüel uygulanmasına başlanır. Dolayısıyla ritüelin toplam süresi muhtemelen iki gündür. Orduda meydana gelen salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen ritüel olması nedeniyle uygulama mekânı, muhtemelen ordu yerleşkesinin yanında açık bir arazidir.

Ritüelin Amacı

Maddunani ritüelinin diğer askerî salgın hastalık ritüellerine göre bazı farklılıklar içerdiği görülmektedir. Şöyle ki orduda bir salgın hastalık meydana gelir ve insanlar hatta atlar ve sığırlar korkunç şekilde ölürlerse sadece bu ritüelde karşımıza çıkan ve Luwice kökenli *muranza* terimiyle ifade edilen bir ritüelin yapılacağı belirtilmiştir. Bir diğer önemli özellik ise salgın hastalığın ordudan uzaklaştırılma eyleminde farklı bir durum ortaya çıkmıştır. Şöyle ki: Diğer askerî salgın hastalık ritüellerinde kötülük bir hayvan (*nakkušši*) vasıtasıyla düşman ülkeye gönderilirken, bu ritüelde hava aydınlandığında köpek yavrusunun kâhin ve yaşlı adam tarafından ordugâhta ortadan ikiye kesilmesi gibi farklı bir arınma eyleminin yerine getirildiği görülmektedir. Ritüeli tasarlayanın mesleği gereği (“falcı-kâhin” ^{LÜ}MUŠEN.DÙ LÚ), yine bir kötülüğün bulunması durumunda ilgili satırların bozuk olması nedeniyle ayrıntısı görülmese de kuş falı yöntemine de başvurulduğu yine bu ritüel metinde öne çıkmıştır.

Metinde, sadece Hitit ordusunda çıkan salgın hastalıktan bahsedilmemiş aynı zamanda insanların, atların ve hatta sığırların da korkunç bir biçimde öldüğü vurgulanmıştır. Burada ilginç bir nokta, salgın hastalığın niteliği hakkında bir ipucu elde edebilmemizdir.

Atlar, sığırlar ve insanlar üzerinde aynı öldürücü etkiye sahip hastalığın günümüzdeki bilimsel adıyla bilinen “şarbon” olması güçlü bir ihtimal dahilindedir.⁷¹¹

Ritüel Katılımcıları

Daha önce ele aldığımız askerî ritüellere göre alışılmadık bir şekilde Ritüeli tasarlayan Arzawalı adam Maddunani, mesleğini ya da unvanını metinde kuş falı gözlemcisi, kâhin (^{LÛ}MUŠEN.DÛ, ^{LÛ}IGI.DÛ)⁷¹² olarak belirtmiştir. Ašhella, Puliša, Uhhamuwa ve Tapalazunawalı gibi Arzawa ritüellerinde ritüeli uygulayan dini bir görevlinin adı ve mesleğine dair herhangi bir bilgi yer almazken Maddunani ritüelinin 9. ve 10. satırlarında yer alan “*Hava aydınlandığında kâhin ve yaşlı adam köpek yavrusunu ordugâhta ortadan ikiye ayırırlar*” cümlesinde de açıkça görüldüğü gibi, kâhin/kuş gözlemcisi (^{LÛ}IGI. DÛ) ve yaşlı adam (^{LÛ}ŠU.GI) ritüelin gerçekleştirilmesinde yer alan tecrübeli görevlilerdir.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

UR.GI₇ TUR “köpek yavrusu”

ŠAḪ TUR “domuz yavrusu”

MUŠEN “kuş”

Yiyecek ve içecekler:

NINDA.GUR₄.RA *tarnaš* “*tarna* ölçüsünde kalın ekmek”

NINDA_A *purpuraš* “hamur topu”

UP-NU *kánza warḫuiš* “avuç dolusu buğday”

GEŠTIN “şarap”

Kaplar:

^{DUG}GAL “bardak”

⁷¹¹ Dinçol 1985, s. 30.

⁷¹² ^{LÛ}MUŠEN.DU, “kuşçu”, “kuş falcısı”, “kahin”, “kürkçü?”, “kuş yakalayıcı?” bkz.: HTBS 2016b, s. 360.

NU-TUM^{DUG} GİR.GÁN “GİR.GÁN kabı”

DUGHAB.HAB “sürahi”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır. Ancak metin satırlarının çoğu okunamayacak derecede kırık olması nedeniyle ritüele ait majik işlemlerinin tamamı hakkında bilgi verilememiştir.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§3 9-10): Hava aydınlandığında kâhin ve yaşlı adam köpek yavrusunu ordugâhta ortadan ikiye ayırırlar.

2. İşlem (§4 12-14): Eğer bir yerde kötülük varsa ve bir kimseye etkisi olmuşsa kuş falına başvurulur.

3. İşlem (§6 36-38): Tekrar kuş falına başvurulur.

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Auguren Maddunani ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüel metninde iki yavru köpeğin ve bir yavru domuzun ritüel malzemesi olarak kullanıldığından bahsedilmiştir. Ancak köpeklerden bir tanesi, kâhin (^{LÜ}IGI. DÜ muhtemelen Maddunani'nin kendisi⁷¹³) ve yaşlı adam (^{LÜ}ŞU.GI) tarafından ordu kampında ikiye kesilir. Muhtemelen bu yavru köpek kötülüğü üstlenen bir günah keçisi olarak kurban edilmekteydi. Maddunani ritüeli, diğer salgın hastalık ritüellerinin tipik unsurlarını içerse de istisnai olarak vebalara neden olan tanrının bilgisi kayıptır ve bu nedenle ritüele “*muranza*”⁷¹⁴ denilmiştir. Metinden tespit edilememesi nedeniyle kesin olmamakla birlikte Maddunnani

⁷¹³ Masson 1950, s. 9.

⁷¹⁴ “SISKUR*muranza*”, ayini yapan veya yaptıran kimse anlamındadır. Bkz.: HTBS 2016b, s. 638-639.

ritüeli, tanrıya sunulan adaklarla salgın hastalığın son bulması amacıyla tasarlanmıştır.⁷¹⁵ Sunumların ardından tanrıya dua, yalvarma gibi bir eylemin gerçekleştiğini söyleyemeyiz. Ancak şarabın varlığı, libasyon (tanrı için şarap, bira içme) eyleminin gerçekleştirildiğine dair bir işarettir diyebiliriz.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§1 4 mu-u-ra-an-za: Ayini (SISKUR) tanımlayan Luwice⁷¹⁶ bir sözcüktür.⁷¹⁷

§1 1 ^{LÚ}MUŠEN.DÙ: (Sum. ^{LÚ}MUŠEN.DÙ, ^{LÚ}IGI.MUŠEN) Kuş falı/kehaneti gözlencilerinin başlıca görevi kuşların iyi ya da kötü işaretlerine bakmak ve sonuçlarını değerlendirmektir. Kuş, kuş çifti veya kuş üçlüsünden oluşan çeşitli kuş türlerinin uçuşları ve diğer hareketleri, görüş alanına girdiği andan itibaren izlenir ve kaydedilirdi.⁷¹⁸ Elde edilen sonuç, SIG₅ “uygun” veya NU.SIG₅ “elverişsiz” olurdu. Yani kuşbakışı gözleminin sonucu, kehanet isteğinin “olumlu” (favorable) veya “negatif” (unfavorable) olup olmadığını belirlemekteydi.⁷¹⁹ Ünal’a göre⁷²⁰ “Anadolu’da doğmuş ve gelişmiş olan kuş falı (MUŠEN), buradan aslen Anadolu’ya Etrüskler vasıtasıyla İtalya’ya kadar yayılmıştır. Bu karmaşık fala bakan iki adet müteahhasıs vardır. ^{LÚ}MUŠEN.DÙ (ve onunla aynı şeyi yapan ve metinlerde çok az geçen ^{LÚ}IGI.DÙ) ve ^{LÚ}IGI.MUŠEN. unvanları için metinlerde yaptığı işlere baktığımızda ^{LÚ}MUŠEN.DÙ, “kuş falcısı” veya “kuşçu, kuş yakalayan kimse, avcı” olarak tercüme edilebilir çünkü yasalarda sözü edildiği gibi her özel şahıs bir “kuş falcısı” satın alamaz ve dolayısıyla burada mutlaka “kuşçu, kuş yakalayan kişi” söz konusu olacaktır. Bu ikili meslek erbabı arasındaki görev paylaşımı ve meslek sahiplerinin ihtisaslaşması şöyle bir gelişme göstermiştir: ^{LÚ}MUŠEN.DÙ başlangıçta sadece kuş yakalamakla uğraşıyordu ve kuş falcılığından pek fazla anlamıyordu. Ancak uzun uğraşlar, deneyimler ve dağda bayırda yaptığı gözlemler sonucu kuşların huyunu, tüyünü öğrenip iyi bir “ornitolog-kuş bilim uzmanı” olduktan sonra, kuş falına bakmak onların ikinci mesleği haline gelmiştir. Dini personeller arasında kadrolaşınca, kuş falcılarına aslî görevleri arasına ayrı bir uğraş sahası olan büyü ayinleri yapma yetki ve sorumluluğunu da verdiler. Bu sıfatıyla bayramlara katılıyor ve

⁷¹⁵ Beal 1995b, s. 71.

⁷¹⁶ Bawanypeck 2005, s. 133.

⁷¹⁷ HTBS 2016b, s. 359.

⁷¹⁸ Beal 2002, s. 65.

⁷¹⁹ Ünal 1973, s. 33; Beal 2002, s. 68.

⁷²⁰ Ünal 2011, s. 55.

gerekli canlı kuşları sağlıyordu (Örneğin KI.LAM Bayramı). Büyü ayinlerinde kullanılacak kilden kuş modellerini de kuş falcıları yapıyordu. Sonradan yerli Anadolu ve Babil etkisiyle kuş falcılığının önemi artınca ve ^{LÚ}MUŠEN.DÙ artık iyice gelişmiş ve bir “pseudo-bilim” haline gelmiş fal tekniklerine ayak uyduramaması, her şeye yetişememesi sonucu onların görevini özel bir eğitilden geçirilmiş bir mütehassıs, ^{LÚ}IGI.MUŠEN üstlenmiştir.”

Dini ve siyasi meselelerin kararında önemli bir rol oynayan kehanet (KIN), ayrıca askerî faaliyetlerin başarılı seyri ile ilgili sorgulamalarda da yoğun şekilde başvurulmuş bir uygulamaydı.

Augurların kehanet (KIN) görevlerindeki başarıları, Maşat mektuplarından “HKM 47” örneğinde görülmektedir. ^{LÚ}MUŠEN.DÙ Şarla-LAMMA’nın hitabıyla Hitit Kralının, askerî hareketler hususunda bilgilendirildiği bu mektupta,⁷²¹ (“biz” fiil formlarından da görülebileceği üzere) birden fazla augur ile gerçekleştirilen faaliyetlerin ortak bir raporu sunulmaktadır. Rapora göre, Taggašta birliklerine karşı gerçekleştirilen bir Kaška seferi sırasında augurlar sefer güzergâhında bulunan çeşitli yerlere (muhtemelen Kaška sınırındaki çeşitli yerleşim yerleri: ^{URU}Šipišaši, ^{URU}Pišateniti, KUR ^{URU}Malazziya, ^{URU}Panada, ^{URU}Kašaša)⁷²² kehanetleri elde etmek için giderler. Daha sonra II. Murşili, kuş kehaneti sorgulaması tarafından pusudan kurtarılır ve elde edilen olumlu bir kuş kehaneti sonrasında da Taggašta’yı fetheder ve yoluna devam eder.⁷²³

Augurların faaliyetlerinin Hitit İmparatorluğu boyunca uygulandığı IV. Tuthaliya ile Tarhuntaşşa Kralı Kurunta arasındaki bir antlaşma metni örneğinde de görülmektedir: Hatti kralına ait olan bölge sayısının ve insan gruplarının olduğu ve bunların daha sonra Kurunta’ya teslim edildiğini belirten listede personel olarak kuş gözlemcileri de (“augurlar” ^{LÚ}.MEŠMUŠEN.DÙ) bulunmaktadır.⁷²⁴

⁷²¹ Text: Mşt. 75/110. HKM 47, (12) nu EGIR -pa ^{URU}Ta-pí-ig-ga u-un-nu-me-en na-aš-ta ka-a-ša (13) ^{URU}Ta-pí-ig-ga-az-za? ar-ḫa uš-ke-nu-mi<-en?>147 nu ^DUTU-ŠIBE-LÍ-YA (14) QA-TAM-MA ša-a-ak (15) [nu-]un-na-aš ŠA ^{URU}Tág-gaaš- ta im-ma ut-tar a-wa!-an kat-ta (16) [a-]ú!-me!-en! [n]u?-un-na-š[a?]- at ḫa?-an?-da?-i-it-ta-at (17) [LIL?- r]i-ma-kán an-da ki-iš-ša-an memi- ya-u-en (18) [nu ú-iz-z]i ^dUTUŠ/ ^{URU}Tág-ga-aš-ta-an wa-al-aḫ-zi ḫal-ki-iš-ša-kán (19) [a]r-[ḫ]a waar-aš-zi “(12–14) “Sonra Tapikka’ya geri döndük ve Tapikka’dan (üssü) şimdi kuş gözlemleri (augurs) gerçekleştirildi. Böylece majesteleri, efendim, haberdar olun! (15–19) Biz konuyu (majestelerinin Takkašta kasabasına saldırı planı) kuş gözlemiyle iyice araştırdık ve bir cevap aldık. Sefer ile ilgili olarak (yani öngörüleni) aşağıdaki gibidir: “Majesteleri Takkašta’ya saldıracak ve mahsullerini de biçecek” Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: Hoffner 2009, s. 178, no. 50.

⁷²² Bawanypeck 2014, s. 99.

⁷²³ Bawanypeck 2014, s. 103.

⁷²⁴ Bo. 86/299 § 9, metnin tercümesi için bkz.: Beal 1993, ss. 29-39; Beckman 1999b, s. 110; Karauğuz 2002, s. 96.

Başka bir mektup örneği, kuş gözlemcilerinin kehanet ve sonuçlarını Hitit kraliyet ailesine gönderdikleri kuş gözlem kayıtlarını içermektedir. Anadolu'daki yerel otoritelerin Büyük Kral'ın adına bağımsız inisiyatif kullanabilmelerinde yetkileri sınırlıydı. İnisiyatif kullanmanın aksine taşra yöneticilerinin rolleri, Büyük Kral'ın kendisine gönderdiği emirde istenen bilgiyi sağlamaktan ibaretti.⁷²⁵

§2 6 ^D*Hu-ul-li-ti*: Luwice sıfat *hulliti*, bir şeyin “hamur işi”, “bir ekmek çeşidi” veya “pasta” ile ilgili olduğunu tanımlar. ^D*tarhun*ta nın *tarhuntiti*'dan türetilen örneğine dayanarak, kelimenin tanrı ^D*Hulla* adını işaret ettiği görülmektedir.⁷²⁶ Dolayısıyla bu sıfatla, ekmek çeşidinin şekli tanrıyı çağrıştırmaktadır.⁷²⁷

§2 6 *wa-ar-ri-iš*: yazılan ve *warhuiš* olarak okunan sıfat, hayvan derileri ve postlara atıfta bulunarak “kaba”, “tüylü” anlamına karşılık gelmektedir.⁷²⁸ Ayrıca kalın yapraklı ağaçlar ve ormanlarla kaplı dağlar, aynı zamanda geçmesi zor olan yolları belirtmektedir.⁷²⁹ Dolayısıyla bu anlam çerçevesinde, tahıllar için “tüylü” benzetmesi yapılmıştır.⁷³⁰

§2 6 *tar-na-aš*: tarša-, tarnaš, tarnan, tarnaz gibi yazılış formlarına sahip kelimeyi Ünal,⁷³¹ “kafatası” ve “ona” benzeyen bir “ölçü kabı”, “ölçü birimi”, “verilecek kurban malzemesi” veya “hayvan sayısı, miktarı” gibi değişik anlamlara karşılık olarak tercüme etmiştir. Hoffner⁷³² ise kelimeyi “ölçü” olarak tercüme etmiş ve devamında da bazı ölçü birimlerini belirtmiştir: GIN “şekel”, GUN “talent (ağırlık 30 kg?)”⁷³³, MA.NA “mina”. Reyhan⁷³⁴ ise, Hititlerin kullandığı ağırlık ve uzunluk ölçerinin günümüzdeki karşılıklarını makale çalışmasında belirtmiştir. Ekmeği (NINDA) niteleyen kelime, doğal olarak ekmeğin belli şekil ve ölçüde pişirilmiş halini belirtmektedir.

⁷²⁵ Beckman 1995a, s. 24.

⁷²⁶ Hoffner 1974, s. 161; Bawanyeck 2005, s. 134; HTBS 2016b, s. 198.

⁷²⁷ Bawanyeck 2005, s. 134; HTBS 2016b, s. 198.

⁷²⁸ EHG 1967, s. 76; Hoffner 1974, s. 71.

⁷²⁹ Bawanyeck 2005, s. 134.

⁷³⁰ Bawanyeck 2005, s. 134; HTBS 2016b, s. 583.

⁷³¹ HTBS 2016b, s. 523.

⁷³² EHG 1967, s. 98.

⁷³³ HTBS 2016b, s. 133.

⁷³⁴ Reyhan 2010, s. 66.

5.1.7. Auguren Dandanku Ritüeli: CTH 425.2

Transkripsiyon ve Tercüme⁷³⁵

Öy. II

§ 1

1 *UM-MA* ^m*Da-an-ta-an-ku* ^{LÚ}MUŠEN.DÙ
2 *ma-a-an-kán* ŠÀ KARAS^{HLA} *ak-kiš-kat-ta-a-ri*
3 *nu ki-i* ^ISISKUR *i-ia-an-zi*

1 Kâhin Dandanku şöyle (der):
2 Ordu kampında bir ölüm olduğunda
3 bu ritüeli gerçekleştirirler.

§ 2

4 [*i*]^{m²}*lme²-ú-ul* *an-da im-me-ia-an*
5 ŠE IN.NU.DA-ia [SÍ]G SA₅ SÍG ZA.GÍN SÍG GE₆
SÍG BABBAR-ia [*d*]*a-an-zi*
6 *nu* ŠE IN.NU.DA *an-da im-mi-ia-an-zi*
7 *na-at KASKAL-aš* *ha-ad-da-ri-eš pa-ri-ia-an iš-ḫu-wa-*
an-zi
8 *nu kiš-an me-ma-i*

4 Yem karışımını hazırla.
5 Sonra arpa ve saman, kırmızı yün, mavi yün, siyah yün ve beyaz yünü alırlar.
6 Arpayı ve samanı karıştırırlar
7 ve yola dökerler.
8 Ve (Dandanku) şöyle der:

§ 3

9 LÚ^{MEŠ} ANŠE.KUR.RA-wa-at-ta *ku-e-*
eš ŠA DINGIR- LIM ^D*I-ia-ar-ri*
10 *nu-wa ke-e im-mi-ú-ul* A-NA ANŠE.KUR.RA *pi-ia-*
an-du
11 SÍG SA₅-ma-wa SÍG ZA.GÍN SÍG GE₆ SÍG ḪA-
ŠAR- TI SÍG BABBAR-ia ŠA DINGIR- LIM
MUNUS.MEŠ *SUHUR.LAL da-lanl-du*

9 “Tanrı ^D*Iyarri/Erra*’nin seyisleri/at uşakları
10 bu yem karışımını atlara versinler.
11 Fakat tanrının kadın hizmetkârları kırmızı yün, mavi yün, siyah yün, yeşil yün ve beyaz yün alsınlar.”

§ 4

12 *nu-za EGIR-an- da* 1 MÁŠ TUR 1 ^IŠAḪ [TU]R
1 UR.GI₇ TUR- *ya da-a-i*
13 *na-aš dam-me-li* [*p*]*é-di pa-ri-ia-anA- NA*
^DIMIN.IMIN.BI *ar-ḫa ku-ra-an-zi*
14 *nu* ^IEGIR-[*an-d*]*a KAŠ GEŠTIN* *ku-it-ta* 3-ŠÚ
[A- NA] [_ _ _ _ š]*i-pa-an-ti*

12 Sonra O (Dandanku) 1 keçi yavrusunu, 1 domuz yavrusunu ve 1 köpek yavrusunu alır.
13 Ve bu hayvanları el değmemiş açık arazide “yedi tanrı (yedi yıldızdan oluşan tanrı-Heptade) için ikiye (kurban edilir) keserler.
14 Daha sonra “yedi tanrı” için bira (ve) şarapla üç defa libasyon yapar.

§ 5

15 *nam-ma-at ar-ḫa ú-wa-an-zi*
16 [...] *tuh-ḫu-uš-ta*

15 Sonra uzaklaşırlar.
16 (Birinci gün) biter

§ 6

17 *I-NA UD.2^{KAM}-ia nam-ma-pát QA-TAM-MAi-ya-an-*
z[i]

17 Ayrıca 2. günü aynı şekilde tekrar ederler.

§ 7

18 *I-NA UD.3^{KAM}-ma SISKUR i-ia-an-zi*

18 üçüncü gün şu ritüeli yaparlar.

⁷³⁵ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 425.2 (Expl. A, 09.08.2016) Erişim tarihi 26.04.2019; Masson 1950, s. 9; Kümmel 1968, s. 311; Gurney 1977b, s. 49; Otten 1982, ss. 139-141; Klengel 1984, ss. 174-176; Beal 1995b, s. 72; Bawanypeck 2005, ss. 137-151; Huber 2005, s. 58-60; Mouton 2013, s. 573.

19 *nu ki-i da-an-z [i]*
 20 14 NINDA.GUR₄.RA^{HIA} *tarnaš ŠA ZÌ.DA ZÍZ*
 1 GA.KIN.AG 1EM-ŠU 3 NINDA^Aān 1 NINDA.KU₇
 1 NINDA.GÚG 1 DUG.KAS 1^{DUG}huppar
 GEŠTIN 1 GAL ZABAR 1 GÍR 2 MĀS.GAL
 1UR.TUR 1 É.MÁ.URU₅
 21 *an-da-ma- kán* 30^{GI}GAG.Ú.TAG.GA 1^{GIŠ}PAN
 1[ANŠE] 6^{DUG}GAL^{HIA} 2^{DUG}GÍR.GÁN 1 DUG A
 2^{DUG}ÚTUL
 22 *nu ma-aḫ-ḫa-an ki-i ḫu-u-ma-an ḫa-an-da-a-iz-zi*

Ay. III

§ 8

23 *nu* EN.SISKUR *gi-im-ri pa-iz-zi*
 24 SISKUR-ya *gi-im-ri¹ pé-e-da-a[n-z]i*
 25 *nu ke-e-ez ke-e-ez-<zi>-ia [... -a]n-zi*
 26 *nu* 1 MĀŠ.GA[L 1 UR.TUR-y]a ANA ... [...]-a *ku-
ra-an-[zi]*
 27 *kar-pa-a [n-zi]*
 28 [... -n] a[?] ar-ḫa ú-wa-a [n-zi]
 29 [... p] é-e-di [wa-ar] -p [a[?] - ...]
 30 [...]
 31 [...]
 32 [... -] zi
 33 [... ^H]^{IA} [...]
 34 [...] x-zi-ya (-) x [... -] [a] -i
 35 [ANA^DIya]rri^DINIM.INIM.B[I=ya _
_ () ši-pa-an]-ti
 36 [... A]NA^DIyarr[i ...] ... *apēdaš=p[at(?)]*
 37 [nu^{UZU}NÍG.GIG]^{HIA}UZUŠA IZI-it z[a-nu-(w)a-an-zi]
 38 [nu] *ku-it-ta ANA DINGIR^{MEŠ} peran dāi*
 39 *nu* EGIR[-... NINDA.Ī.E.]DÉ.A^{HIA}
 3=ŠU ši-pa-an-ti
 40 *nu* EN SISKUR *a-da[- ...]*
 41 [nu 1[?]M] ĀŠ.GAL NINDA.KU₇ NINDA.GÚG A-
NA^D I-ya-ar-ri [...] x da-ai
 42 UZU ú-da-an-zi
 43 *nu-kán*^{UZU} *ku-du-ú [r ... -z] i*
 44 *nu-za a-da-an-zi*
 45 *nu* EN SISKUR *a-ku-wa-an-n [a ...]*
 46 *nu*^D *i-ia-ar-ri-in 3 -su e-ku-uz [-zi]*
 47 [...] ŠA^D I-ia-ar-ri DINGIR^{MEŠ} DMar-wa-a-in-
z [i ...]^(D)INIM.INIM.BI)
 48 [EG] IR -an-ta-ma nam-ma^D I-ia-ar- <ri-> in 1 -
Š [U _ _ _] [...] (e-ku-zi)
 49 EGIR -an-ta-ma-wa^{MUNUS.MEŠ} SUHUR.LÁ
LÚ^{MEŠ} GIDRU^{LÚ.MEŠ} M [UḪALDIM ...]
 50 [...] [^Dx] [3] -ŠU¹ e-ku zi
 51 *nu ma-aḫ-ḫa-an a-da-an-na a-ku-wa-an-na aš-a-nu-
wa-an-zi*
 52 [nu EN SISKUR]R *ša-ra-a ti-[ia]-zi*
 53 *nu* ANŠE *u-un-ni-ia-an-zi*
 54 *ma-a-an*^{LÚ}MAŠDA-ma
 55 [nu¹] ANŠE ŠA IM *i-ia-a[n-zi]*
 56 *nam-ma-an-kán* IGI^{HIA}-wa A- NA KUR
LÚKÚRan-da-an ne-ia-an-zi
 57 *nu kis-an me-ma-an-zi*
 58 *zi-ik-wa*^D I-ia-ar-ri-iš *ke-e-da-ni KUR-
eKARAS^{HIA}-ia i-da-lu i-ia-at*

19 Şunları alırlar.
 20 *tarnaš* ölçüsünde gernik/kızılca buğday unun-
dan yapılmış 14 kalın somun, 1 peynir, 1 peynir
mayası, 3 sıcak ekmek, 1 tatlı ekmek, 1 pasta, 1
bira kabı, 1 şarap kâsesi, 1 bronz kap, 1 hançer, 2
keçi, 1 köpek yavrusu, 1 ok kılıfı
 21 ve ayrıca, 30 ok, 1 yay, 1 eşek, 6 kadeh, 2 kap,
1 su kabı, 2 çömlek,
 22 bunlar hazırlandıktan sonra

23 Ritüel sahibi açık araziye gider.
 24 Ritüel zırhını da açık araziye getirirler.
 25 Bir tarafta diğer tarafta [...]lar.
 26 Bir keçi yavrusunun ve bir köpek yavrusunu
[...] keserler.
 27 Uzağa götürürler.
 28 [...] arasından yürür[ler]
 29 [temiz, açık, el değmemiş alan]da yı[ka...]
 30 [...]
 31 [...]
 32 [...]...
 33 [...] ... [...]
 34 [...] ... [...]
 35 [tanrı^DIyar]ri/Erra ve “yedi tanrı” için x
kere libasyon yapar.
 36 tanrı^DIyarri/Erra için (de ayrıca libasyon ya-
par).
 37 Karaciğerleri ve kalbi ateşte pişirirler.
 38 Ve her şeyi tanrıların önüne koyar.
 39 Sonra [... yağlı ekmek]ler ile üç defa libasyon
yapar.
 40 Ritüel sahibi yemek tal[ep eder].
 41 Ve bir erkek keçi (teke), tatlı ekmeği ve
pasta tanrı^DIyarri/Erra ve “yedi tanrı”nın önüne
koyar.
 42 Et getirirler
 43 ve uyl[uk].
 44 Sonra yerler.
 45 Ritüel sahibi içecek talep [eder]
 46 ve 3 kez tanrı^DIyarri/Erra için [içer]
 47 tanrı^DIyarri/Erra ’nin ve ^DMarwainzi (yedi
yıldız) tanrıları,
 48 tekrar tanrı^DIyarri/Erra için 1 defa içer
(şöyle der):
 49 “Bundan sonra, kadın hizmetçiler, tellal/ha-
berciler ve aşçılar
 50 [...] 3 kez içer.”
 51 Yeme ve içme bittikten sonra
 52 ritüel sahibi kalkar
 53 sonra bir eşek sürerler.
 54 ritüel sahibi yoksulsa
 55 kilden bir eşek yaparlar.
 56 Düşman topraklarına gözlerini
Çevirirler.
 57 ve şöyle söylerler:
 58 “Sen ey tanrı Iyyari bu ülkeye ve ordu kam-
pına kötülük yaptın.

59 *nu-wa-ra-at ka-a-aš ANŠE kar-ap-du*
 60 *nu-wa-ra-at I-NA KUR^{LÚ} KÚR pé-e-da-a-u*

59 Bu eşek onu (kötülüğü) kaldırsın
 60 ve düşman ülkesine götürsün.”

§9

61 EGIR-*an-da-ma-kán* ^{GIŠ}BAN *hu-u-it-ti-ia-an-zi*
 62 *nu-kán* ^{GIÚ}.TAG.GA *ti-ia-an-zi*
 63 ^{GIÚ}.TAG.GA^{HLA}-*ma pé-ra-an kat-ta iš-hu-u-wa-i*
 64 *nu me-ma-i*
 65 DINGIR-LUM-wa KUR^{LÚ} KÚR *ke-e-ez-za IŠ-*
 TU^{GIÚ}.TAG.GA *ši-ia-eš-ki*
 66 I-NA KUR^{URU} *Ha-ti-ma-wa ku-wa-pi ú-wa-a-ši*
 67 *nu-wa-ták-kán* ^{KUŠ}MÁ.URU.URU₅ *iš-tap-pa-an-za*
 68 ^{GIŠ}BAN-*ma-wa-ták-kán ar-ḥa tar-na-an e-eš-du*
 69 *na-at ar-ḥa ú-wa-an-zi*

61 Sonra yayı çekerler
 62 ve bir ok yerleştirirler
 63 fakat O (ritüeli yapan ?) okları
 boşaltır.
 64 Ve şöyle söyler:
 65 “Ey tanrı düşman topraklarını
 bu okla vurmaya devam et.
 66 Hatti Ülkesi’ne geldiğinde
 67 ok kılıfın kapatılmış olsun,
 68 yay kenarda kalsın.”
 69 Ve onlar uzaklaşırlar.

§10

70 I-NA UD.4^{KAM} *ma-a-an lu-uk-kat-ta*
 3 MÁŠ.GAL 26 NINDA.GUR₄.RA^{HLA} *tar-na-*
aš 3 ^{NINDA} *a-a-an* 3 NINDA.GÚG 3 NINDA.KU₇
 3 ^{DUG}KAŠ 10 DUG GAL _{1x} ^{DUG}GİR.GÁN₁
 71 [*nu ku-e-d*] *a-ni-ia A-NA* 1 KASKAL
 72 *nu* 3 KASKAL^{MES} *QA TAM MA*, -X[] - [Z]
 [...] *x-an-zi*
 73 [-NA ...] *pí-ia* 3 NINDA.GUR₄.RA
 [...] XX[...] [A-NA] x [...]
 74 KASKAL -MI [] x A-NA [^D] [...] *ši pa-an-ti*
 75 *nu* MÁŠ.GAL^{HLA} [*ar-kan*] -*zi*
 76 *nu* [*ku-e*] [- ...] KUŠ ANA GIŠ -ŠI *še-er pa-aš-ki*
 77 SAG.DU^{HLA} -*ma-aš-ma-aš* x [...]
 78 A-NA KUŠ *an-da-pát* ^{UZU}I¹-*ma hu-u-ma-an za-nu-an-*
zi
 79 ^{UZU} [NÍG.GIG^{UZ}] ^U ŠÀ IZI -*it za-nu-an-zi*
 80 *nu ku-e-el-la* ^{UZU} NÍG [. ...] [*pé-r*] *a-an-ši-it da-ai*
 81 *nu* KAŠ GEŠTIN A-NA [KASKAL]^{MES} TÍM
ku-w [*a* ? - ...] [x] x [*ši*] -*pa-an-ti*
 82 *nu te-ez-zi*
 83 DINGIR -LUM *ka-a-sa-wa de* [-ta ...]
 [_ _] MÁŠ.GAL *pa-aš-ki-ia-U*
 84 *nu-wa u-wa-ši*
 85 *ku-wa-pi* [(-) ...] [_ _ -d] *a a-ú*
 86 *nu-wa I-NA KUR^{URU} Ha-at-ti aš-šu-l* [i ...]
 87 [_ _] *x-[u]-wa-an-ni-ma-wa le-e nam-m* [a] x x [...]
 88 [_ _ _] *x aš-šu-li uš-ki*
 89 KUR^{URU} *Ha-a* [*t-ti- ...*] [_ _ _ _] x
 90 *nu-za* EN SISKUR *a-da-an-n* [a ...] [... -] [*ia*]
 91 *nu a-na-ḥi d* [*a-a-i*] / *d* [*a-an-zi*]
 92 [... *ku-*] [*e*] -*da-ni-ia A-NA* DINGIR-LIM [_ _ _]
da-a-i
 93 *nu a-da-an-zi*
 94 [*ak-ku-uš-*] *kán-zi-ma* ^DI-*ia-ar-ri-in*
 95 [AN] A ^DI-*ia-ar-ri-ia* ^DINIM.INIM.BI
 96 DUB 1^{KAM} *QA-TI ma-a-an-kán ŠÀ KARAŠ KA*
 LA.GA-*za ak-kiš-kit-ta-ri*

70 Dördüncü gün, gün aydınlanınca, 3 keçi yavrusu, 26 kalın ekmek *tarnaš* ölçüsünde, 3 sıcak ekmek, 3 pasta, 3 tatlı ekmek, 3 bira kabı, 10 kadeh, 1 kap
 71 her bir yol kavşağında
 72 aynı zamanda 3 yolda [...]lar
 73 [...] her yerde 3 kalın ekmek
 74 [...] her bir yolda tanrıya libasyon yapar.
 75 Sonra keçileri ikiye keserler.
 76 Ve (keçinin) derisi ağaç üzerine asılır.
 77 Bunların (keçinin) kafalarını [...]
 78 derideki bütün yağları pişirirler.
 79 [Karaciğer ve kal]bi ateşte pişirirler.
 80 O her keçinin kar[aciğer ve kalbini onun ön]üne koyar.
 81 Bira ve şarapla her [yol]da [...] libasyon yapar.
 82 ve şöyle söyler:
 83 “Ey tanrı bu [...] keçi senin için muhafaza edildi (ayırıldı).
 84 Gel
 85 ve her yere [...] bak!
 86 Hatti Ülkesi’ne iyi [davran].
 87 [...] daha fazla kötülük [değil]
 88 [...] daima iyilikle bak
 89 Hatti Ülkesi’ne [...].”
 90 Ritüel beyi yemek ve içmek için oturur
 91 ve tat testi yapar [lar].
 92 O her tanrı için bir tat testi yapar.
 93 Yerler.
 94 Fakat tanrı ^DIyarri/Erra için libasyon yapar.
 95 Tanrı ^DIyarri/Erra ve “yedi tanrı” için (yapılan)
 96 tablet metni bitti. Ordu kampında salgın olduğunda.

5.1.7.1. Ritüelin Kapsadığı Konular

Ritüelin Metin yerleri

CTH 425.2 = KUB 7.54 Vs. II 7ff.+ IBoT 4.16 Vs. II 45-Rs. III 64+ KUB 56,59+ KUB 54,65+ KBo 57.64

Ritüelin Süresi ve Mekânı

Toplam süresi dört gün olarak belirtilen ritüelde her bir ayinin kaçınıcı günde yapıldığı açıkça belirtilmiştir. Aynı büyülerin gerçekleştirildiği birinci ve ikinci gün için (sabah, akşam gibi) bir vakitten söz edilmemiştir. Büyü işlemlerinin yoğun olduğu üçüncü gün için yine zaman içeren bir vakit belirtilmemiş olsa da dördüncü günde ayine hava aydınlandığında başladığı görülmektedir.

Metnin ikinci paragrafında arpa ve saman karışımının ritüel için hazırlanan kutsal yola döküldüğü ve tanrı ^D*Iyarri*'nin atlarına bu yem karışımının verilmesi için bu kutsal yolun hazırlandığı anlaşılmaktadır. Sekizinci paragrafta ritüel sahibinin açık araziye gittiği ve ritüelin açık araziye getirildiği belirtilmektedir. Dolayısıyla buradan ritüelin bakır bir yerde gerçekleştirildiğini anlıyoruz. Yine ritüel objesi eşeğin gözlerinin düşman topraklarına çevrilmesinden ise bu bâkir dediğimiz ritüel mekânının, düşman ülkenin sınırında bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Onuncu paragrafta ise tanrı, libasyonlar eşliğinde kutsal yollara çağırılmaktadır.

Ritüelin Amacı

Ritüelin ikinci satırında kuş falcısı/kâhin Dandanku, ordu kampında salgın hastalık sonucu ölüm olduğunda bu ritüelin uygulanmasını önermiştir. Çeşitli renklerde yünler, kurban hayvanları, tanrılar için yiyecek-içecek, kurban sunumları ve tanrıya ait hayvanlara da verilen yemlerden oluşan bol malzemeli ritüelin amacı, orduya hastalığı bulaştıran tanrı ^D*Iyyari/Erra*'nin öfkesini dindirmek ve tanrılar grubu Heptade'den yardım alarak bu ölümcül hastalığın uzaklaştırılmasını sağlamaktır. Ritüelde alışılmadık şekilde fazla malzeme kullanımının yanında bir eşek ve fırlatılan oklar vasıtasıyla hastalığın düşman topraklarına

gönderilmesi çabası, orduda baş gösteren ölümcül hastalığın başa çıkılmaz bir boyutta olduğunun bir göstergesidir. Uygulanma süresinin 4 gün olduğu da dikkate alındığında kötülüğün kaynağı olarak bilinen tanrı ^D*Iyarri/Erra*'yi sakinleştirmenin nitelik ve nicelik bakımından zayıf malzeme hazırlamanın yanında yine kısa sürede gerçekleştirilecek büyü eylemleri ile mümkün olamayacağı ortadadır.

Ritüel Katılımcıları

Maddunani ritüeli dışında daha önce ele aldığımız diğer askerî ritüellere göre incelemekte olduğumuz ritüeli yazdıran Dandanku, alışılmadık bir şekilde mesleğini yada unvanını metnin ilk satırında kuş falı gözlemcisi, kâhin (^{LÜ}MUŠEN.DÜ, ^{LÜ}IGI.DÜ)⁷³⁶ olarak belirtmiştir. Ritüel tasarlayıcıları genellikle ritüellerin birinci satırında, isminin arkasında memleketini de yazdırmaktadırlar. Ancak Dandanku, memleketinin adını ritüelde belirtmemiştir. Arzawa ritüellerini tasarlayanlar grubuna dâhil olması nedeniyle Dandaku'nun Arzawalı olduğunu söyleyebiliriz.

Dinçol'a⁷³⁷ göre, Ašhella, Puliša, Uhhamuwa ve Tapalazunawali gibi Arzawa ritüellerinde, ritüeli gerçekleştiren görevlinin adı veya mesleğine dair herhangi bir bilgi yer almazken Dandanku Ritüelinde baş görevli olan ritüel beyi (EN.SISKUR) ile birlikte kuş falcısı/kâhinin de (^{LÜ} MUŠEN.DÜ) unvanının da olduğu görülmektedir. Bunun nedeni, Maddunani Ritüelinde olduğu gibi salgın hastalığın çıkış sebebinin muhtemelen kuş falı ile araştırılması olmalıdır.

Dandanku ritüelinde ayrıca tanrı ve tanrıça için 3 kez libasyon yapan, “aşçılar” (^{LÜ}.MEŠ MUḪALDIM),⁷³⁸ “kadın hizmetçiler” (^{MUNUS}.MEŠ SUHUR.LÁ), tellal/haberciler (^{LÜ} MEŠ GIŠ GIDRU) görevlilerin yanında kötülüğü düşman ülkesine gönderen “okçuların da” (^{LÜ} GIŠ PAN (BA))⁷³⁹ adı geçmektedir. Diğer Arzawa ritüellerine göre değerlendirdiğimizde Dandanku ritüelinin, mesleki özelliklere sahip çok sayıda görevliler tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir.

⁷³⁶ ^{LÜ}MUŠEN.DU, “kuşçu”, “kuş falcısı”, “kahin”, “kürkçü?”, “kuş yakalayıcı?” bkz.: HTBS 2016b, s. 360.

⁷³⁷ Dinçol 1985, s. 31.

⁷³⁸ HTBS 2016b, s. 944.

⁷³⁹ HTBS 2016b, s. 324.

Ritüelde Kullanılan Objeler

Hayvanlar:

MÁŠ TUR “keçi yavrusu”
MÁŠ.GAL “erkek keçi/teke”
UR.GI₇ TUR “köpek yavrusu”
ŠAḪ TUR “domuz yavrusu”
ANŠE “canlı eşek”

Kaplar:

^{DUG}GAL “bardak”
DUG A “su kabı/sürahi”
^{DUG}GÌR.GÁN “GÌR.GÁN kabı”
^{DUG}ḪAB.ḪAB “sürahi”
^{DUG}ÚTUL “çömlek”
DUG.KAS “bira şişesi ”
^{DUG}ḫuppar GEŠTIN “şarap kabı”
GAL ZABAR “bronz kap”

Yünler:

SÍG SA₅ “kırmızı yün”
SÍG ZA.GÌN “mavi yün”
SÍG GE₆ “siyah yün”
SÍG BABBAR “beyaz yün”
SÍG ḪAŞAR (SIG₇.SIG₇) “sarı-yeşil yün”

Yiyecekler ve içecekler

44 NINDA.GUR₄.RA^{ḪI.A} tarnaš ŠA ZÌ.DA ZÍZ “44 gernik buğday unundan yapılan (tarnaš) miktarı kalın ekmek”
4 NINDA-ān “4 sıcak ekmek”

5 NINDA.KU₇ “5 tatlı ekmek”

6 NINDA.GÚG “6 pasta”

GA.KIN.AG “peynir”

EMŞU “peynir mayası”

weteni, watar/wit-, A, ME “su”

KAŠ “bira”

GEŠTIN “şarap”

Hayvan uzuvları:

SAG.DU “keçi kafası”

UZU “et”

UZU NÍG.GIG “karaciğer”

UZU ŠÀ “kalp/yürek”

KUŠ UZUĬ “deri yağı”

KUŠ “deri”

Askerî objeler:

GAL ZABAR “hançer”

É.MÁ.URU₅ “ok kılıfı”

GI¹GAG.Ú.TAG.GA “ok”

GIŠPAN (BAN) “yay”

Diğer objeler:

IN.NU.DA “saman”

ŠE “tahıl/arpa”

ANŠE ŠA IM “kilden eşek”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüeldeki Majik İşlemler

1. İşlem (§2-3 4-11): Ritüel için hazırlanan tahıl ve saman, karıştırılarak yola dökülür.

2. İşlem (§4 12-13): Sonra ritüel görevlisi bir keçi yavrusunu, bir domuz yavrusunu ve bir köpek yavrusunu alır ve bu hayvanları el değmemiş açık arazide Heptade için ikiye (kurban edilir) keser.

3. İşlem (§6 17): İkinci günde, birinci gün büyülerinin aynısı tekrar edilir.

4. İşlem (§8 23-28): Ritüel sahibi ve kurbanlar açık araziye getirilir. İki ritüel görevlisi, 1 keçi yavrusunun ve 1 köpek yavrusunun kafasını keser. Ritüel sahibi (?) iki tarafa yerleştirilen keçi yavrusu ve köpek yavrusu parçalarının arasından geçer.

5. İşlem (§8 29): Ritüel sahibi kendini temiz, açık, el değmemiş alanda (su ile?) yıkar.

6. İşlem (§8 51-60): Yeme ve içme bittikten sonra ritüel sahibi kalkar. Sonra bir eşek (ritüel sahibi yoksulsa eşek kilden yapılır) getirilir. Eşegin gözleri düşman topraklarına çevrilir ve büyülu sözler söylenir: “*ey (tanrı) ^DIyyari bu topraklara ve ordu kampına kötülük yaptın. Bu eşek kötülüğü almalı ve düşman topraklarına götürmeli*”

7. İşlem (§9 61-68): O, (“okçu” LÚ^{GIŠ} PAN (BA)) yayı çeker ve bir ok yerleştir. Fakat okları kendi başına boşaltır ve büyülu sözleri söyler: “*ey tanrı, düşman topraklarını bu okla vurmaya devam et. Hatti Ülkesi ’ne geldiğiniz sürece ok kılıfın kapalı olsun, yayında gerilmemiş olarak ta kenara konulmalı*”

Ritüelde Uygulanan Büyü Metodları

Dandanku ritüelinde salgın hastalığa karşı uygulanan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Bağlantı Kurma ve Aktarma Metodu

Arzawa ritüellerinin genel karakteristiği olarak bildiğimiz ritüel malzemelerinin arasında en çok tercih edilen ve farklı renkleriyle birçok kötülükten arınmaya çare olduğuna inanılan renkli yünler, büyü malzemesi yönünden çok zengin Dandanku ritüelinde de doğal olarak kullanılmıştır. Diğer askerî ritüellerde renkli yünlerle süslendikten sonra kötülüğü düşman ülkesine götüren günah keçisi (*nakkušši*) hayvanlardan bahsetmiştik. Ancak Dandanku ritüelinde renkli yünlerin kullanım yönteminin farklı olduğu görülmektedir. Tahıl/arpa ve samanla karıştırılan kırmızı, mavi, siyah ve beyaz yünler muhtemelen düşman ülkeye giden yola dökülür. Renkli yünlere aktarılan kötülükler artık düşman ülke yolundadır. Tahıl/arpa ve saman tanrının atları için yola dökülürken, renkli yünleri ise tanrının kadın hizmetçilerinin (^{MUNUS.MEŠ}SUHUR.LAL) alması gerektiği belirtilir.

Daha sonra bir eşiği sürüp getirirler. Eğer ritüel sahibi, “^{LÚ} MAŠDA⁷⁴⁰” fakirse canlı bir hayvanın yerine kilden eşek modeli yapılır.⁷⁴¹ Getirilen eşiğin gözlerini düşman ülkesine çevirirler ve büyü sözleri söylerler: “*Sen, tanrı ^DIyarri/Erra, bu ülkeye ve ordusuna kötülük yaptın. Kötülüğü bu eşek alsın ve onu düşman ülkesine götürsün.*” Büyü eylemle saf hale dönüştürülen kötülük,⁷⁴² bir canlıya aktarılır ve canlının uzak mesafeye gönderilmesiyle de kötülük zararsız hale getirilir.

Ritüel görevlisi, “okçu” (^{LÚ} GIŠ PAN (BA)) yayı gerer ve bir ok yerleştirdikten sonra oku fırlatır. Kalan okları yere döker ve büyü sözleri söyler: “*...ey tanrı, düşman topraklarını bu okla vurmaya devam et. Hatti Ülkesi’ne geldiğiniz sürece ok kılıfın kapalı olsun, yayın da gerilmemiş olarak kenara konulmalı...*” Büyü bir hareket anlamına gelen bu sözlerle⁷⁴³ oklara yüklenen kötülükler düşman ülkesine gönderilmektedir. Ayıca yere bırakılan okların da tanrı tarafından düşman ülkeye atılması istenmektedir.

Ritüel sahibiyle birlikte bir keçi yavrusu ve bir köpek yavrusu açık araziye getirilir. Ritüel görevlilerince kafaları kesilen bu hayvanların parçaları iki tarafa konulur ve ritüel sahibi, bu aralıktan geçer ve böylece üzerindeki kötülükleri bu hayvan parçalarına aktarmış

⁷⁴⁰ “ašiwant,^{LÚ}MAŠ.EN.KAK, ^{LÚ}MAŠDA, *MUŠKĒNU*” kelimeleri toplumda sosyal statü bakımından daha düşük ve ekonomik olarak zayıf, fakir pozisyonu ifade eder. Bkz.: HTBS 2016b, s. 878; Fales 2009, s. 109.

⁷⁴¹ Klengel 1984, s. 175; Beal 1995b, s. 72; Huber 2005, s. 59; Bryce 2002, s. 203.

⁷⁴² Kümmel 1967, s. 121; Kümmel 1968, s. 311.

⁷⁴³ Klengel 1984, ss. 174-176.

olur. El değmemiş, temiz başka bir yerde de kendini ritüel malzemeleri arasında adı geçen suyla ikinci kez arındırır.

2. Özdeşleştirme ve Vekil Tayin Etme

Salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen diğer ritüellerde olduğu gibi Dandanku ritüelinde de hastalığın düşman ülkeye gönderilmesinde *nakkušši* olarak tek hayvanın seçildiği görülmektedir. Büyülü sözlerle kötülüğün yüklendiği bir canlı (veya kilden eşek) eşek kötülüğü taşıyıcı olarak düşman ülkesine doğru sürülür. Ritüel sahibinin fakirliği nedeniyle tercih edilen kilden eşeğin gözleri düşman ülkeye doğru çevrilerek “*bu eşek kötülüğü alsın düşman ülkeye götürsün*” denilerek adeta kilden eşeğe de canlı hayvan muamelesi yapılır. Burada ilginç olan husus, hastalığın bir eşek tarafından düşman ülkeye gönderilmesi sırasında, hayvana, Ašhella ve Puliša ritüelinde olduğu gibi kadın veya erkek bir insan refakat etmemekte, onun yerine kilden bir figür konulduğunu belirten Dinçol’a göre⁷⁴⁴, “*kilden yapılan heykel eşek değil, eşeğin yanında refakat eden yani eşeğe tabi olan kişidir.*” Fakat metne baktığımızda “kil” sıfatı, ritüel sahibini değil eşeği (ANŠE ŠA IM) tanımlamaktadır.

Canlı varlıklar ve kilden figürlerinin yanında cansız varlıklarda *nakkušši* olarak bu ritüelde kullanılmıştır. Düşman ülkeye giden yollara saçılan renkli yünleri ve düşman ülkeye fırlatılan okları kötülüğü taşıyan cansız varlıklar grubunda değerlendirebiliriz. Tanrıdan düşman ülkeye okları fırlatması istenirken Hatti Ülkesi’ne geldiğinde yayının gerilmemiş, oktanının kapalı olmasının istenmesi ise başka metinlerde geçmeyen mecazî bir ifadedir.⁷⁴⁵

3. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Dandanku ritüeli tanrılara bol miktarda ve çeşitte ikramların, adakların, libasyonların gerçekleştirildiği bir ritüeldir.

Birinci günde, daha ritüelin başında tanrı ^D*Iyarri/Erra*’nin atlarına tahıl/arpa saman karışımı yem ikram edilir. Bir keçi yavrusu, bir domuz yavrusu ve bir köpek yavrusu Heptade için kurban edildikten sonra yine Heptade için bira ve şarapla üç kez libasyon yapılır.

⁷⁴⁴ “LÚ MAŠDA” terimi “yoksul” anlamındadır. Bkz.: HTBS 2016b, s. 878; “LÚ MAŠDA” kelimesi ayrıca “tâbi olan” anlamındadır. Bkz.: Dinçol 1985, s. 35.

⁷⁴⁵ Dinçol 1985, s. 35.

İkinci günde de birinci günde yapılan tanrılara sunma ve yardım isteme eylemleri tekrarlanır.

Üçüncü günde ritüel sahibi, Heptade ve ^DIyarri/Erra için x kere libasyon yapar. Tanrı ^DIyarri/Erra için tekrar libasyon yapar. Ateşte pişirilen karaciğer, kalp ve yağlı ekmek tanrılara ikram edilir ve ardından üç defa libasyon yapılır. Ritüel sahibinin talep ettiği bir erkek keçi (teke), tatlı ekmek ve pasta tanrı ^DIyarri/Erra ve Heptade sunulur. Ayrıca but eti getirilir ve tanrılara ikram edilir. Ritüel beyi tanrı ^DIyarri/Erra için üç kez libasyon yapar. Tanrı ^DIyarri/Erra ve ^DMarwainzi (heptade) tanrılarına libasyon yapar ve tekrar tanrı ^DIyarri/Erra için libasyon yapar. Ritüel sahibi, kadın hizmetçiler, tellal/haberciler ve aşçıların da tanrı ve tanrıça için üç kez libasyon yapmasını ister. Tanrı ^DIyarri/Erra'den eşeğin düşman ülkeye kötülüğü götürmesine izin vermesi istenir. Düşman ülkeyi okla vurması, Hatti Ülkesi'ne geldiğinde ok kılıfının kapatılmış olması ve yayın kenarda kalması için tanrıya dua edilir.

Dördüncü gün, hava aydınlandığında her yol kavşağına ve üç tane yola üç kalın ekmek ikram olarak konulur ve her bir yolda tanrıya libasyon yapılır. Kurban edilen keçilerin yağları, kelleleri, karaciğer ve kalpleri pişirilir ve ona (tanrıya) sunulur. Bira ve şarapla her bir yolda libasyon yapılır ve tanrıya da şöyle dua edilir: “...ey tanrı bu keçiyi senin için muhafaza ediyoruz. Gel ve her yere (iyilikle) bak. Hatti Ülkesi'ne iyi niyetle (davran) daha fazla kötülükle (değil). Daima iyilikle bak Hatti Ülkesi'ne!” Ritüel beyi, tanrılara sunulacak her yemeğin tadına bakar ve yemesi için tanrılara ikram eder ve tanrı ^DIyarri/Erra için libasyon yapar.

Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları

§2 7 *KASKAL*: Kelime, “yol”, “cadde”, “patika”, “rota”, “davranış”; “sefer”, “yolculuk”, “seyahat”, “gezi”, “misyon”, “kervan”, “nakliye”; (sayılardan sonra) “kere”, “kez” anlamlarında kullanılmaktadır.”⁷⁴⁶ Salgın hastalık metinlerinde geçen yol (*KASKAL*), özellikle hastalığın geldiği düşünülen düşman ülkeye giden istikamet üzerindedir. Bu nedenle ritüel eylemleri, bu yol ya da yollar üzerine yerleştirilen büyü malzemeleri ile gerçekleştirilmiştir. Hastalığın ülkeden uzaklaştırılmasında önemli yeri olan yol (*KASKAL*) farklı amaçlar için de ritüel eylemlerine hizmet etmektedir. Düşman tanrıları çağırma ritüelinde (CTH

⁷⁴⁶ HTBS 2016b, s. 389 vd.

423) fethedilen şehrin tanrıları kurbanlarla ve çeşitli ikramlarla yollara (KASKAL) davet edilerek düşmanlıktan vazgeçirilip Hattuša'nın kültürüne entegre edilmeye çalışılmıştır.⁷⁴⁷

§4 12 TUR: Kelime, “küçük”, “genç”, “çocuk” anlamında kullanılan⁷⁴⁸ ve ritüel hayvanlarını (MÁŠ TUR, ŠAḪ TUR, UR.GI7 TUR) niteleyen sıfattır. Diğer askerî ritüellerde de olduğu gibi Dandanku Ritüelinde de yetişkin hayvanların yerine yavru hayvanların kullanılmış olması dikkat çekmektedir. Bu durumun belki de sebebi yavru köpeklerin ucuz ve satın alınmasının kolay ve henüz başka hizmete sunulması için eğitilmemiş olmalarındandır. Ayrıca yavruların, yetişkin hayvanlarda bulunmayan saflık gibi bir dini sembolik özelliğine de sahip olmaları nedeniyle tercih sebebi sayılabilir. Köpek yavrusu Hititçe ritüellerde kuma ve temizleme gibi iki ana amaca hizmet etmektedir. Fakat domuz yavrusu arındırma özelliği olan tipik kurban hayvanları olarak hizmet etmezler, çünkü bu hayvanların kirli olduğu düşünülmektedir.⁷⁴⁹

§8 54 LÚMAŠDA: Kelime fakir anlamına gelmektedir⁷⁵⁰ ve ritüel sahibini tanımlamaktadır. Başka bir tanımda ise⁷⁵¹ “kelime, sosyal tabaka bakımından daha düşük seviyeyi ve zaten ortada olan ekonomik olarak zayıf konumu işaret etmektedir” denilmiştir. Büyü vasıtasıyla temizlenecek kişilerin ya da başka bir ifadeyle kurban sahibinin, genel itibarıyla kral, kraliçe, zengin kişiler ya da yüksek rütbeli kişilerden oluştuğu görülmektedir. Bu yüksek kademedeki kişilerin yanı sıra toplumun daha alt tabakalarında bulunan kişiler de arınma ritüeli yaptırabilmekteydiler. Bu nedenle ritüel sahiplerinden istenen ritüel malzemeleri, ekonomik durumlarına göre uygun olabilmekteydi.⁷⁵² Ritüeli tasarlayan Dandanku, kilden yapılan bir objenin yüzünün düşman ülkeye doğru bakmasının yeterli olduğunu düşünmüş olacak ki⁷⁵³ yoksul kişilerin canlı eşek yerine “kilden yapılan bir eşek figürü” kullanılabileceklerini belirtmiştir.⁷⁵⁴

⁷⁴⁷ Schwemer 2008, s. 144.

⁷⁴⁸ HZL 1989, s. 355, no: 237; HTBS 2016b, s. 551.

⁷⁴⁹ Huber 2005, s. 60.

⁷⁵⁰ HZL 1989, s. 337, no: 38.

⁷⁵¹ Klengel 1984, s. 176.

⁷⁵² Reyhan 2003, s.117.

⁷⁵³ Gurney 1977b, s. 50.

⁷⁵⁴ Bryce 2002, s. 203.

Ritüelde kullanılacak eşeğin maliyetinin Hitit kanunlarına göre ucuz olmaması nedeniyle ritüelin maliyeti ciddi oranda artmaktaydı.⁷⁵⁵ Yüksek fiyatı nedeniyle⁷⁵⁶ Hitit toplumunda böyle değerli bir hayvana sahip olmak kolay değildi. Günümüz açısından değerlendirildiğinde “eşeğin” Hititler çağında Anadolu’da pahalı oluşu garip karşılanmamalıdır. Değerli oluşu muhtemelen Mezopotamya’da da olduğu gibi ithalat yoluyla temin edilmesinin bir sonucudur. “Eşek” ile tanrı arasında nasıl bir bağlantının kurulduğu ise net değildir. Belki de eşeğin nadir bulunması veya değerliliği, bir taşıyıcı (*nakkušši*) olarak seçilmesinde belirleyici unsurdur.⁷⁵⁷

Aynı şekilde gerçeğine göre ekonomik olmasının bir sonucu olarak kilden yapılan eşeğin ritüel malzemesi olarak kullanılmasının ifade edildiği başka bir ritüelde de⁷⁵⁸ ekonomik sebep karşımıza çıksa da gerçeği yerine kilden yapılan ritüel figürleri her zaman ekonomik amaçlı olarak tercih edilmemektedir.⁷⁵⁹

§10 95 ^D*Iyarri/Erra*: Metinde ^D*Iyarri/Erra*, kötülüğe yani hastalığa sebep olan tanrı olarak tanımlanmıştır.⁷⁶⁰ Fakat ritüelde yem ve samanla beslenen atların çektiği bir savaş arabasına sahip olduğu görülen Luwili savaş tanrısı ^D*Iyarri/Erra*,⁷⁶¹ Hitit ordusuna zafer verdiği için zaman zaman okçuluğuna teşekkür edilmesinin yanında savaş zamanlarında Büyük krala yardım eden “yayın efendisi” lakaplı tanrı olarak da bilinmektedir.⁷⁶² Diğer zamanlarda ise ^D*Iyarri/Erra* ve yeraltı tanrısı *Heptade* (^D*Marwainzi*), orduya bulaşan salgın

⁷⁵⁵ Kanun maddelerinde evcil hayvanlar ile ilgili olan maddeler, değerliden daha az değerliye gidilmek üzere gruplanmıştır: 1. grupta sığır, at, koyun, keçi, katır ve eşek bulunmaktadır. Burada erkek (damızlık) hayvanlar birinci planı işgal etmekte ve bunları iş ve yük hayvanları takip etmektedir. 2. grupta domuz, 3. grupta köpek ve 4. grupta ise bal arıları bulunmaktadır. Bkz.: Koroşec 1963, s.123; Sir Gavaz 2012, s. 97; Ertem 1965, s. 5.

⁷⁵⁶ ANŞE.NÍTA “eşek” ve ANŞE.MUNUS.AL.LÁ “dişi yük çekme eşiği” in her birinin fiyatı 2 şekel gümüştür. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Reyhan 2010, s. 69.

⁷⁵⁷ Huber 2005, s. 59.

⁷⁵⁸ CTH 757=KUB 54.65 II (33) [nu E]N SISKUR ša-ra-a ti-ya-az-zi nu ANŠU [u-un-ni-ya-an-zi] (34) ma-a-an ^{LÚ}MÁŠ.KAK-ma [n]u ANŠU ŠA IM i-ya-a[n-zi] “[Ku]rban sahibi yukarı çıkar ve eşek [gönderirler]. Eğer fakir ise balçıktan eşek yapar[lar]” Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: Klengel 1984, s. 175; Reyhan 2003, s. 117.

⁷⁵⁹ CTH 436 §2 (zafer dönüşü deniz kıyısında gerçekleştirilen ritüel) (8) 1 GIŠGIGIR ħi-im-ma-aši-ia-a[n] (9) [... t]u-[u]-ri-ia-an-te-eš (10) [... a]n-tu-uḫ-ši-iš IM-aš a-ra-an-ta-ri “1 savaş arabası figürü ve yularlarıyla kilden yapılmış atlar figürü, savaş arabası üstünde kilden yapılmış iki asker figürü” ayrıntılı bilgi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 436 (INTR 2016-08-05) Erişim tarihi 05.06.2020; CTH 417.1 §2 (Düşman krala karşı gerçekleştirilen ritüel) (5) 1 ALAM -ma-wa ŠA IM DÜ-u-en “Başka bir heykeli de kilden yaptık” ayrıntılı bilgi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 417.1 (INTR 2016-08-04) Erişim tarihi 13.05.2019

⁷⁶⁰ Gurney 1977b, s. 50.

⁷⁶¹ Archi 2015, s. 286.

⁷⁶² Lurker 2015, s. 94; Jordan 2014, s. 148.

hastalık için sorumlu tutulmuşlardır.⁷⁶³

§10 70 NINDA.GÚG: Sumerce NINDA.GÚG, Akkadça *kukku*⁷⁶⁴ olan kelime Ünal'ın da⁷⁶⁵ belirttiği gibi muhtemelen tatlı bir pastaya karşılık gelir. Başka ritüel eylemlerinde olduğu gibi incelediğimiz ritüelde de pasta (NINDA.GÚG), sıcak ve tatlı ekmeklerle beraber iki yerde geçmektedir.⁷⁶⁶

§10 74 ši-pa-an-ti: BAL-ahhi, BAL-hi, gibi farklı yazılış formlarına sahip kelimeyi Ünal⁷⁶⁷, “sunmak”, “içki sunmak”, “dökmek”, “kurban sunmak”, “adamak” gibi benzer anlamlara tercüme etmiştir. *lelhunda-/lelhundai-* “sıvı adak (libasyon) sunmak” eylemi ile aynı anlama gelmektedir. Ölen Hitit kralları gibi insan formunda düşünüldüklerinden ihtiyaçlarını karşılamak üzere Hitit tanrılarına hayvansal ya da bitkisel gıdalar, ekmek ve içki sunuldu. Dandanku ritüelinde ise içki sunma törenleri, kurban sunma törenleri yoğun olarak geçmektedir.⁷⁶⁸

5.2. Orijini Bilinmeyen Diğer Salgın Hastalık Ritüelleri: CTH 425.4 ve CTH 425.5

1. CTH 425.4

Transkripsiyon ve Tercüme⁷⁶⁹

Öy. I

§1

1. [...] ... [...]

1 [...] ... [...]

§2

2 *x^{HLA} kiš-ta-nu-nu-un*

2 [...]ları yok ettim.

3 *an-da-ma-kán DUMU-a[n (...)]ku-wa-ku-ra-du-li-in kiš-ta-nu-nu-un*

3 Bunu için yok ettim [...]?oğlunu

⁷⁶³ Beal 1995b, s. 72; Otten 1980, s. 267-268; Huber 2005, s. 58-59.

⁷⁶⁴ *Kukku* “karakteristik şekilde bir pasta ve bir ekmek çeşididir” bkz.: CAD 1971, s. 498.

⁷⁶⁵ HTBS 2016b, s. 376.

⁷⁶⁶ Bawanypeck 2005, s. 147.

⁷⁶⁷ HTBS 2016b, s. 481.

⁷⁶⁸ Libasyon ve kaplarının ayrıntısı için bkz.: Coşkun 1969, s. 1.

⁷⁶⁹ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 425.4 (INTR 2016-07-22) Erişim tarihi 27.04.2019; HED 2017, s. 182; HED 2011, s. 125; Neu 1968b, s. 136.

- 4 DUMU.LÚ.U₁₉.LU GU^{H₁A} UDU^{H₁A} KALA-ga-
az ak-kiš-kat-ta-ri
5 na-aš KALA-ga-za pá-r-ḫi-eš-kán-ta-ri
6 an-da-at-kán ú-e[- ...]
7 ŠA^D U AN-E še-ek-ri-ia-aš-ša KUR-e LUGAL-
uš-ša [(...)]^DU^[URU] Ne⁷-ri-ik
8 pa-ri-ia-za-kán ku-i-e-eš Ú-UL [...]
9 pu-ri-uš-za ku-i-e-eš e-eš-ša-an-zi
10 [pár¹-za ma-a-la-i-ma RA-an¹-ni-eš-kán-zi
11 KALA-ga-eš ku-i-e-eš
12 nu a-pé-el TUKU.TUKU-aš kiš[- ...]

- 13 ^DU-aš ^DU-aš še-ek-ri-ia-aš KUR-e-aš LUGAL-
wa-aš [(...)]^DU-ni^D Al-la-ni LÚ^{MEŠ}-ni MUNUS^{MEŠ}-
ni x[...] ^DIštar DINGIR.MAH⁷-ni ka-a-riti-i-ia
14 ka-a-ri-ma-at ti-ia-an-du
15 2 TA-PAL x[...] A-NA ^DZa-aḫ-pu-na'-a'
16 ka-a-ri-ia-aš-ma-aš [...] ^DU-aš ^DU-aš ad-da-
aš a-aš-še-ia-an-ti x[...]

- 17 ka-a-ša A-NA ^DIMIN.IMIN.BI
TUKU. TUKU-aš x[...]
18 ÚŠ-ni še-er^DU ša-ak-ri-ia-aš [KUR¹] [- ...]

Ay. IV

- 19 nu-za-kán da-pí-an-za wa-tar še-er ar-ḫa [...]
20 nu me-ma-an-zi
21 KARAS^{H₁A} DINGIR^{MEŠ}-
aš TUKU.TUKU[- ...] [pár¹-ku-wa-a-iš a-ša-an-
du [_ _ _ _ _]

- 22 nu KARAS^{H₁A} ḫa-lu-ga-ni-li ar-ḫa ti-an-zi
23 nu ú-e-te-na ŠA HUR.SAG ap-pa-an-zi
24 GIM-an-m[a ...] [SIG₅]-ri
25 nu ku-iš DINGIR-LUM ÚŠ-ni šer SI×SÁ-ri
26 [nu¹]-uš-ši LUGAL-uš KARAS^{H₁A}
šar-la-at-ta-an SISKUR pí-an-zi
27 ku-it LUGAL-i A-NA BE-LU^{H₁A} KARAS⁷
UGULA LÚ^{MEŠ} LI[-IM] ZI-za
28 nu a-pa-a-at pí-an-zi
29 BAL-zi-ma-kán BE-LU^{H₁A} [KARAS^{H₁A}]
UGULA LÚ^{MEŠ} LI-IM-ia

- 30 ma-a-an-kán x[...] x pé-e-da-za ar-ḫ[a]ú-it
31 ... [... pé-]e¹-di-iš-ši DÚ-a[n-zi]
32 [še²-e²]-

4 İnsanlar, sığırlar ve koyunlar feci şekilde ölmeye devam ediyor.

5 Ve onlar sürekli korkunç biçimde av oluyorlar.

6 Onun için onlar (bundan) [korkuyorlar].

7 Ülke toprakları ve kral, göğün fırtına tanrısı ve Nerik şehrinin fırtına tanrısı ^DŠekri'ye aittir.

8 Ve ayrıca, onlar [...] değildir.

9 Kendileri için *puri* (ülke toprak yer/sağlık edenler) meydana getirenler.

10 Arkadan? devamlı vuruyorlar.

11 Bunlar korkunçtur.

12 Öfke içinde olanlar, yok [edilmeli].

13 Ey Fırtına tanrısı, kralın ve ülkenin Fırtına tanrısı ^DŠekri, fırtına tanrısının, tanrıça ^DAllani'nin, erkeklerin, kadınların, [ana tanrıça] ^DIštar'ın istediklerini yerine getir.

14 Fakat onlar istediklerini yerine getirmelidir.

15 Tanrı ^DZaḫpuna için [...] iki çift (vardır).

16 Fırtına tanrısı, baba fırtına tanrısı /kurucu/efendisi senin onlara “sevilen [...]” olma isteğini yerine getiriyor.

17 Şimdi Heptade için öfke sebebiyle,

18 salgın hastalığın sebebiyle [belki sensin] [kralın] ve toprakların Fırtına tanrısı ^DŠekri [...]

19 Bütün sular uzakta

20 (ve) onlar şöyle derler:

21 “Askerler tanrıların öfkesinden masum olmayı isterler.”

22 Emir üzerine askerler gider

23 (ve) dağdaki suyu ele geçirirler.

24 Ancak uygun olan en kısa sürede

25 (kehanet yoluyla) salgın hastalığa sebep olduğu tespit edilen hangi tanrı ise

26 kral ve askerler onun için yüceltme ritüeli sunarlar.

27 Kraldan başka ruhunda olan ordu komutanı, askerler ve binlerin lideridir.

28 Onlar arz ederler.

29 Ordu beyleri, askerler ve binlerin komutanları, kurbanlar sunarlar.

30 Eğer... [...] ... yerinden uzaklaşırsa

31 onlar [...]kendi yerlerinde yapar[lar...]

32 ...[...][...]

2. CTH 425.5

Transkripsiyon ve Tercüme ⁷⁷⁰

Öy.

§1

1 [...]-ni-ia-an-ni-nu [...]

2 [... -i]a-an ħar-zi

§2

3 [...][E]-RI-IB ^DUTU-uš [...]

4 [...]x ú-iz-zi

5 nu-kán 3-ŠU x[...]

§3

6 [...]x

7 [n]a-aš-kán TA KARAŠ ar-ħa [...]

§4

8 [...]x MÁŠ.GAL el-wa-ti-ia-ti-iš[...]

9 [...]x TA GIŠ-SI ħar-pa-an-zi

§5

10 [...] [UGU] táš-ku-pa-iz-zi

11 nu kiš-an te-ez-zi

12 [...] [ŠA] LUGAL-wa-aš ŠA ^DU

^{URU}Ne-ri-ik [...]

13 [...] TA-PAL ^DIMIN.IMIN.BI ħu-u-wa-ap-pa-e-eš [... ħ]u-u-i-šu ku-i-e-eš GU₇-kán-zi

14 [... a-]aš-ša-an-ti

§6

15 [...]x ĤUR.SAG-aš la-ap-ta

16 ŠA ĤUR.SAG-i-ma-kán [...] ^DU AN-E še-ek-ri-aš-ša KUR-e-aš LUGAL-uš [...] la-ap-ta

§7

17 [...]x [w]a-ra-a-ni

18 an-da-kán ku-wa-ku-ra-an-du-le-eš [...]

1. [...]....

2. O [...]

3. [...] güneş /tanrıçası batıyor.

4. [O...] geliyor.

5. (Ve) üç defa... [...] (libasyon?)

6. [...]

7. O ordudan uzaklaşmış [...]

8. [...]... keçi (ve) (elwatiyati-?)

9. [...] odun ile desteklerler [...]. Ayrıca

10. O bağırır [...] sonra? yukarı/üzerine

11. (ve) o şöyle söyler:

12. “[...] kralın, Nerik şehrinin fırtına tanrısı [...]”

13. [...] [çığ et] yiyen [...] heptadlar topluluğu, kötü varlıklar

14. [...] bilinen

15. [...]... dağ yanıyor

16. dağın içi yanıyor [...] göğün fırtına tanrısı ^DŠekri kralın ve ülkenin

17. [O...]...yakar

18. ayrıca (ku-wa-ku-ra-an-du-le-eš ?)...[...]

⁷⁷⁰ Transkripsiyon ve tercüme için bkz.: F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 425.5 (Erişim tarihi 28.04.2019)

5.2.1. Ritüellerin (CTH 425.4 ve CTH 425.5) Kapsadığı Konular

Ritüellerin Metin Yerleri

CTH 425.4= KUB 17.16

CTH 425.5= KUB 46.54

Ritüellerin Süresi ve Mekânı

Salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen her iki ritüelin süresi ve günün hangi vaktinde gerçekleştirildiği bilgisi, günümüze ulaşan satırlarda yoktur. Ülkede ve orduda meydana gelen salgın hastalık olmasına ve kralla birlikte askerlerinde ritüele katılmaları nedeniyle ayin, muhtemelen ordugâha yakın açık bir arazide uygulanmıştır.

Ritüellerin Amacı

Ritüelin gerçekleştirilme amacı metnin sonlarına doğru açıkça belirtilmiştir. Ordunun bir seferi sırasında insanlar, sığırlar ve koyunlar feci şekilde ölmektedir. Hitit din adamları ya da kâhinlerince tanrıların gazabı olduğu düşünülen hastalığa sebep olan enfeksiyonun hem insanlarda hem de hayvanlarda görülmesinden kolay bulaşma özelliği nedeniyle salgın hastalığın ölümcül boyutlarının ciddi olduğu anlaşılmaktadır. Hitit ordusu, askerî seferlerini zorunlu haller dışında yaz mevsiminde gerçekleştirdiği bilinmektedir. Askerî sefer mevsimin yaz olması ve ordunun da kalabalık insan ve hayvan topluluğundan oluşması nedeniyle askerler arasında salgın hastalık riski her zaman bulunmaktaydı. Metinde, özellikle ordunun su sıkıntısı çektiği vurgulanmaktadır. Temizlikte ve içmede kullanılan suyun yetersizliği nedeniyle zaten var olan hastalığın bütün ordu kampına kolayca yayılmış olduğunu söylemek belki de yanlış olmaz. Auguren Maddunani (CTH 425.1) ritüelinde de atlar, sığırlar ve insanlar üzerinde öldürücü etkiye sahip olduğunu gördüğümüz bu salgın hastalığın günümüzde “şarbon” adıyla bilinen salgın hastalık olması güçlü bir ihtimaldir.⁷⁷¹

⁷⁷¹ Dinçol 1985, s. 30.

Bu arada orduda baş gösteren su sıkıntısı nedeniyle askerler hemen uzaktaki dağa su getirmeleri için gönderilmiştir. Ordu hastalıktan kurtulup eski gücüne kavuştuğunda kâhin tarafından yapılan kehanet sorgulamasıyla hastalığa sebep olduğu tespit edilen hangi tanrı ise kral ve askerler O tanrı için, ritüel sunarlar. Detaylarını göremediğimiz bu ritüel eylemiyle kral, generaller ve diğer komutanlarca dilediği hediye takdim edilerek⁷⁷² ve yüceltilerek sakinleştirilmeye çalışılan tanrının, ordu kampına tekrar salgın hastalık bulaştırmaması sağlanmaya çalışılmıştır.

Ritüellerin Karşılaştırılması

CTH 425.4 numaralı metinde, insanların, sığırların ve koyunların korkunç derecede ölmesi nedeniyle hastalığa sebep olan tanrı için kral ve askerlerin ritüel sunduğu; kral, ordu komutanları, askerler ve binlerin liderinin ritüele iştirak ettiği; ordu komutanları, askerler ve binlerin komutanlarının kurbanlar sunduğu belirtilmektedir. Bu bilgiler kapsamında CTH 425.4 ‘ün ordu kampında görülen salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen bir ritüel olduğu ve bu nedenle Auguren Dandanku ve Auguren Maddunani ritüellerinin de yer aldığı CTH 425 katalog numarasına dâhil edildiği anlaşılmaktadır. Tablette yazılı olup olmadığını bilmediğimiz veya yazıldıysa da metnin başı ve son kısmının kırık olmasından dolayı ritüelin gerçekleştirilme aşamalarını görememekteyiz. Buna rağmen CTH 425.5’e (KUB 46.54) baktığımızda, CTH 425.4 (KUB 17.16) ile benzer yönleri sahip olduğu görülmüştür: Nerik şehrinin fırtına tanrısı ^D*Šekri*, tanrı heptade (^PIMIN.IMIN.BI), dağ (HUR.SAG-*aš*)⁷⁷³ ve anlamı belirsiz kelime (CTH425.4 §2 3 *ku-wa-ku-ra-du-li-in/* CTH 425.5 §7 18 *ku-wa-ku-ra-an-du-le-eš*) her iki ritüel metinde de geçmektedir. CTH 425.4 ün 27. satırında yani metnin sonlarına doğru ritüel eylemine karar verilmiştir. Fakat metnin son satırlarının kırık olması nedeniyle ritüelin hazırlık ve gerçekleştirilme aşamalarını ortaya koyan bir bilgiler kayıptır. CTH 425.4 ün devamı olduğu belirtilen⁷⁷⁴ CTH 425.5 te ritüel eylemi hakkında cümleler bulunmasına rağmen tabletin aşırı kırık olması nedeniyle ritüeli değerlendirecek kadar sağlıklı veriler elde etme olanağı bulunmamaktadır. Bu açıklama çerçevesinde CTH 425.4 ve CTH 425.5 numaralı ritüel metinlerini tek başlık altında detaylandırmanın daha uygun olduğu anlaşılmıştır.

⁷⁷² Beal 1995b, s. 73; Huber 2005, s. 58.

⁷⁷³ HUR.SAG-*aš* anlamı için bkz.: Soysal 2017, s. 82; EHG 1967, s. 49; HTBS 2016b, s. 205.

⁷⁷⁴ F. Fuscagni (ed.), Hethiter.net/: CTH 425.5 (INTR 2016-07-22) dn. 2. Erişim tarihi 28.04.2019

Ritüellerin Katılımcıları

Metinlerin ilk satırlarının bozuk olması nedeniyle ritüellerin birinci satırları tamamen kayıptır. Bu nedenle ritüelleri tasarlayanın adı ve memleketi ne metnin başında ne de diğer satırlarında geçmemektedir.

Kralın yanında, “ordu beyleri” (*BE-LU^{HLA} KARAS*), “binlerin komutanları” (*UGULA LÚ^{MEŠ}*) ve “askerler” (*KARAS*) ritüelin baş katılımcılarını oluşturmaktadırlar. Ritüeli önerdiğine göre Kral (*LUGAL*), burada “ritüel beyidir” (*EN.SÍSKUR*) diyebiliriz.

Ordu kampına bulaşan hastalığa hangi tanrının sebep olduğunu tespit etmek amacıyla bir kehanet sorgulaması yapıldığı belirtilse de bu kehanet sorgulamasını kimin yaptığı belli değildir. Maddunani (CTH 425.1) ve Dandanku (CTH 425.2) ritüellerinde olduğu bu ritüelde de muhtemelen kuş falcısı, kâhin (*LÚMUŠEN.DÙ*, *LÚIGI.MUŠEN*, *LÚIGI.DÙ*) gibi görevli kişiler de bulunmaktaydı.

CTH 425.5 te ritüel görevlisi ya da beyinin adı veya mesleği yazılmamıştır. Yazılmışsa da metnin aşırı derecede kırık olması nedeniyle bu kişiler hakkında bilgi bulunmamaktadır. Hatti Ülkesi’nde ve ordusunda görülen bir salgın hastalığa karşı gerçekleştirilen ritüel olması sebebiyle ritüelde görevli kişinin kraliyet hizmetinde yer alan kadın büyücü (rahibe) unvanına sahip *SAL*SANGA veya büyücü-rahip unvanlı *LÚ*SANGA olduğunu söyleyebiliriz.

Ritüellerde Kullanılan Malzemeler

MÁŠ.GAL “keçi”

GIŠ “odun”

Bu malzemeler hazırlandıktan sonra ritüel görevlisi majik işlemlere başlamaktadır.

Ritüellerdeki Majik İşlemler

1. İşlem (CTH 425.4 §7 25-29) Ayrıntısını bilmediğimiz bir kehanet? işlemiyle salgın hastalığa sebep olan tanrı tespit edilmiştir.

Ritüellerde Uygulanan Büyü Metodları

CTH 425.4 ve CTH 425.5 ritüellerde salgın hastalığa karşı yapılan ritüel tekniklerini şu şekilde sınıflandırabiliriz;

1. Tanrılara Sunma ve Yardım İsteme

Ritüelde açıkça görüldüğü gibi insanların (askerler) ve hayvanların (sığırlar ve koyunlar) ağır salgın hastalık sebebiyle ölmelerine sebep olan tanrı adına ordu beyleri, askerler ve binlerin komutanları kurbanlar sunmuşlardır. CTH 425.5'te yer alan eksik bir satır içerisinde “keçi” (MÁŠ.GAL) ve (*elwatiyati*?) muhtemel kurban adları olarak geçmektedir. CTH 425.4 te ordu beyi, binlerin komutanları ve askerler kurbanlar sunmakta ancak kurban edilen hayvanlar hakkında bilgi yoktur. Kurban sunumları hakkında yeterli bilgi elde edemediğimiz ritüelde tanrıya dua, yalvarma gibi eylemler hakkında net ifadeler yer almıştır: “...*ey fırtına tanrısı, kralın ve ülkenin fırtına tanrısı* ^D*Šekri, fırtına tanrısının, tanrıça* ^D*Al-lani'nin, erkeklerin, kadınların, [ana tanrıça] Istar'ın istediklerini yerine getir!*”

CTH 425.5'in ikinci paragrafında Güneş tanrıçasına üç defa libasyon yapıldığı da ayrıca görülmektedir.

Ritüellerin Filolojik Açıklamaları

CTH 425.4

§2 3 ku-wa-ku-ra-du-li-in: İsim ya da sıfat olan kelimenin anlamı belirsizdir.⁷⁷⁵

§2 3 kiš-ta-nu-nu-un: Ünal,⁷⁷⁶ kelimeyi “söndürmek”, “gidermek”, “kökünü kurutmak”, “ocağına su dökmek”, “yok etmek” gibi benzer anlamlara karşılık olarak tercüme etmiştir. Bu fiilin öznesi muhtemelen büyücü konumunda görev yapan kişidir.⁷⁷⁷

⁷⁷⁵ MHD 2007, s. 380; HTBS 2016b, s. 305.

⁷⁷⁶ HTBS 2016b, s. 284.

⁷⁷⁷ Bkz.: F. Fuscagni (ed.), hethiter.net/: CTH 425.4 (TRde 22.07.2016), dn. 1, Erişim tarihi 27.04.2019

§3 4 KALA-ga: hatuka-, hatuki-, hatuga-, hatuk-, KALAG-ga- gibi yazılış formlarına da sahip olan kelime, “kuvvetli”, “güçlü”, “korkunç”, “korkunç bir şekilde”, “huşu verici”, “dehşet verici”, “ürkütücü”, “müthiş bir şekilde”, “dehşet” anlamlarına karşılık gelmektedir.⁷⁷⁸ Hitit toplumunda insanları ve hayvanları etkileyen salgın hastalığın ölümcül etkisi bu sıfatla ortaya konulmak istenmiştir.

§3 4 ak-kiš-kat-ta-ri: ak-, ek- fiil köklerinden (kuen- fiilinin)⁷⁷⁹ pasif halde türetilen kelime, “öldürölmek”, “yok edölmek”, “ömrü bitirölmek”, “ölüm cezasına çarptırölmek” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁷⁸⁰

§3 5 pár-ḫi-eš-kán-ta-ri: parh-, parhai-, parhiya- fiil kökünden türetilen kelime, “kovalamak”, “takip etmek”, “avlamak”, “sürüp çıkarmak”, “acele etmek”; “saldırmak”⁷⁸¹; “atı dörtönlale kaldırmak”, “iz sürmek”, “sıkıştırmak”, “izini sürmek” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁷⁸² Neu, kelimeyi, cümledeki durumuna göre pasif formunda düşünerek “avlanılmak”, “kovalanmak”, “işkenceye maruz bırakılmak” olarak tercüme etmiştir.⁷⁸³

§3 9 pu-ri-uš: Cümle içinde belirsiz halde bulunan kelime farklı anlamlara karşılık gelmektedir. puri-/puriya-/wuri-/wuriya- “sağlık” anlamına wur, wuri ise “ölke”, “toprak”, “yer” anlamlarına karşılık gelmektedir. Sürähileri desteklemek için sıra halinde bulunan ahşap veya hasırdan altlık veya tepsi⁷⁸⁴ olarak da ifade edilen kelimeyi Ünal, (GİŞGİ) puri-/puriya-, GİŞ puriyaš gibi farklı yazılış formlarını da belirterek “dudak, kenar ve halka şeklinde hasır veya ağaçtan kap altlığı” olarak tercüme etmiştir.⁷⁸⁵

§4 13 ^DŠekri: Ünal,⁷⁸⁶ šakri, šekriyaš, šakriyaš gibi yazılış formalarına sahip kelimeyi, “kurban deyimi” ve “tanrı lakabı” ^DŠekri olarak tercüme etmiştir. Ritüelde, orduya salgın hastalığı bulaştıran tanrı olduđu belirtilmiştir.

⁷⁷⁸ HTBS 2016b, s. 181, 248.

⁷⁷⁹ Detaylı bilgi için bkz.: Neu 1968b, s. 101-102.

⁷⁸⁰ HTBS 2016b, s. 51.

⁷⁸¹ EHĞ 1967, s. 20.

⁷⁸² HTBS 2016b, s. 397.

⁷⁸³ Detaylı bilgi için bkz.: Neu 1968b, s. 136.

⁷⁸⁴ CHD 1997, s. 386b.

⁷⁸⁵ HTBS 2016b, s. 423, 891.

⁷⁸⁶ HTBS 2016b, s. 444.

§4 13 ^DAllani: Hurrice kelimenin anlamı “hanım”, “kraliçe” dir.⁷⁸⁷ Yeraltı dünyasının tanrıçası ^DAllani, ilk defa Mezopotamya’nın güneyinde geç Sumer döneminde ortaya çıkmıştır.⁷⁸⁸ Ritüelde tanrı ^DŠekri için dua edilirken erkekler, kadınlar ve ana tanrıça *Ištar* ile birlikte tanrıça ^DAllani’ nin de adı zikredilmektedir.

§4 13 ^DIštar: Mezopotamya panteonundaki rolüyle ilgili olarak Akad mitolojisinde *Ištar*, Sumer mitolojisindeki haliyle de *Inanna* savaşın, aşkın ve aynı zamanda Venüs Gezegeni tanrıçası olarak da kabul edilmekteydi.⁷⁸⁹ Akad mitolojisinin tanrıçası *Inanna-Ištar*, aynı zamanda Asur⁷⁹⁰ ve Babil’in en gözde tanrıçası olarak da bilinmekteydi. Mezopotamyalılar, tanrıçanın korkutucu gücü ile erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere dönüştürülmesinin “insanlara dini korkuyu öğretmek” amacıyla yapıldığına inanıyordu. Erkek saldırganlığı ile kadın cinselliğinin üstünlük gücünü birleştiren *Inanna-Ištar*, düzensizlik ve çatışma potansiyelinin iki biçimi olan “cinselliği ve savaşı” kapsamaktaydı.⁷⁹¹

§4 15 ^DZahpuna: Nerik’in fırtına tanrısı olarak bilinmektedir.⁷⁹² IV. Tudhaliya dönemine ait kült envanterlerinde kayıtlı fırtına tanrısı ile ilgili bir ritüelde (KUB XXV 25 Öy. I) tanrıça ^DZahpuna’nın ayakta duran sitelinden (*huwaši*) bahsedilmektedir. Ritüele göre, Kral her zaman ^DZahpuna için kurban sunar; stelinin önünde de libasyon ve reverans yapardı. Nerik kültlerinde gerçekleştirilen bu ayinlerin, Hitit Anadolusunun çeşitli yerlerinde uygulanan diğer ayinlerden pek de farklı olmadığı anlaşılmaktadır.⁷⁹³ Ayrıca Nerik kenti Fırtına tanrısının hizmetinde, tapınaktan ayrı, bir tepe üzerinde dikilmiş bir kült yapısını ifade eden *dahanga*,⁷⁹⁴ Nerik’in fırtına tanrısı, tanrıça ^DZahpuna’yı işaret etmektedir.⁷⁹⁵ İncelediğimiz metinde de muhtemelen ^DZahpuna için kurban sunulmuştur.

§4 16 *aš-še-ia-an-ti*: Hoffner⁷⁹⁶, *aššu-*, *aššiyant-* Hititçe kelimelerinin karşılığını “sevgili”, “sevilen” olarak tercüme etmiştir. Ünal daha da detaylandırarak *aššiya-*, *aš-* fiil köklerinden türetilen kelimenin *aššari*, *aššiyattari*, *aššantari*, *aššiyattat*, *aššiyandu*, *aššiyant*,

⁷⁸⁷ HTBS 2016b. s. 54.

⁷⁸⁸ Haas 1994, s. 397-398.

⁷⁸⁹ Esztári 2015, s. 7.

⁷⁹⁰ Kral Ashurbanipal’ın ilahisinden bir alıntı: *aki dAššur zıq-ni zaq-nat* “(*Ištar*), tanrı Aššur gibi sakala sahip-tir” bkz.: CAD 1961, s. 126.

⁷⁹¹ Harris 1991, s. 270.

⁷⁹² Bozgun 2019, s. 155.

⁷⁹³ Michel 2014, s. 177.

⁷⁹⁴ HTBS 2016b, s. 499.

⁷⁹⁵ Michel 2014, s. 178.

⁷⁹⁶ EHG 1967, s. 21.

aššiyanza aššiyauwar gibi farklı formlarını belirterek kelimeye “sevmek”, “hoşlanmak”, “hoşnut olmak”, “iyiliğini istemek” gibi benzer anlamlar yüklemiş ve *aššiyant* kelimesini de sıfat olarak farklı başlıkta değerlendirerek “sevilen”, “sevimli”, “hoş”, “tercihli” gibi benzer anlamlarda tercüme etmiştir.⁷⁹⁷

§6 15 *la-ap-ta*: lap- fiil kökünden gelen kelime “parıltı”, “kızarma” gibi benzer anlamları ifade etmektedir.⁷⁹⁸ Ünal ise kelimeyi “kızmak”, “yanmak”, “alevlenmek”, “ısınmak” olarak tercüme etmiştir. “Dağ” (HUR.SAG-*aš*) ile birlikte kullanılan kelime dağın yandığını ifade etmektedir. Yani *lapta*, volkanik bir dağın patlayarak etrafına lav püskürtmesini ve bu nedenle görülen parlaklık ve ateşi işaret etmektedir diyebiliriz. Anadolu’nun kalbinde sönmüş volkanik dağlar bulunmaktadır. Ancak ritüelde hangi dağın yandığı/parladığı belirtilmemiştir.⁷⁹⁹

§5 17 ^DIMIN.IMIN.BI: Kelimenin açıklaması için bkz.: CTH 410 Ritüelin Bazı Filolojik Açıklamaları, No: 7

§7 26 *šar-la-at-ta*: Kurban, ritüel (SISKUR) ile kullanılan Luwice kelime “övgü”, “metih”, “yüceltme” gibi benzer anlamlara karşılık geldiği görülmektedir.⁸⁰⁰ Dolayısıyla incelediğimiz metinde, salgın hastalığa sebep olduğu tespit edilen fırtına tanrısı ^D*Šekri* için yüceltme ritüeli gerçekleştirildiği belirtilmektedir.

§7 29 BAL: *šipand-*, *šippand-* gibi yazılış formlarına sahip fiil “sunmak”, “içki sunmak”, “dökmek”, “kurban sunmak”, “adamak” gibi benzer anlamlara karşılık gelmektedir.⁸⁰¹

⁷⁹⁷ HTBS 2016b, s. 92.

⁷⁹⁸ CHD 1980, s. 39.

⁷⁹⁹ Kayseri’deki Erciyes Dağı (Argaeus) ve Aksaray’daki Hasan Dağı gibi volkanik dağların Orta Anadolu’nun kalbinde yer almasından dolayı, volkanik patlama Eski Anadolu halkının yabancı olduğu bir doğa olayı olmayabilir. Çünkü Çatalhöyük sakinleri tarafından lav yayan ve (veya) duman çıkaran dağ, bir mağara duvarına resmedilmiştir. Hasan Dağı’nın son patlamasının M.Ö. 6600’de gerçekleştiği ve Erciyes Dağı’nın son volkanik aktivitesinin M.Ö. 6880’de olduğu ve ayrıca, Roma dönemi sikkelerinde de resmedilmesi nedeniyle M.Ö. 253’de de aktif olduğu tahmin edilmektedir. Bkz.: Soysal 2017, s. 83.

⁸⁰⁰ HTBS 2016b, s. 466.

⁸⁰¹ HTBS 2016b, s. 100, 831.

CTH 425.5

§1 3 DUTU-uš: Genel görüşe göre kelime, Güneş tanrıçasını ifade etmektedir.⁸⁰²

§2 3 E-RI-IB: ERB /EREBU, (isim) “güneş batımı” anlamına karşılık gelmektedir.⁸⁰³



⁸⁰² HTBS 2016b, s. 237; Beckman 2003, s. 259.

⁸⁰³ HTBS 2016b, s. 117.

SONUÇ

Hititçe dini metinler arasından tespit edebildiğimiz 23 adet askerî ritüeli “disiplin, beden terbiyesi, arınma, beddua”, “savaştan önce”, “savaştan sonra” ve “salgın hastalık” konularına ayırarak detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık. Söz konusu bu askerî ritüeller, çalışmamızın sınırı kapsamında incelenmiş ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

Çalışmamızın başında belirttiğimiz problem çerçevesinde, Hitit ordusunun gerçekleştirdiği bazı askerî faaliyetleri kapsamında uygulanan ritüel eylemlerinin olağan hale getirildiği anlaşılmıştır. Bu ritüellerde geçen askerî eylemler şunlardır: Hititli askerlere, bağlı beylere ve bu beylere ait askerlere Hitit Ülkesi’ne, kralına ve kraliyet ailesine sadakat amacıyla bağlılık yemini ettirilmiştir. Askerlerin cesaretini ve motivasyonunu halka ve krala sunma adına Hititli askerlere esir askerlerle birlikte güreş ve boks talimleri yaptırılmıştır. Savaş arabalarını çeken atların fiziki manevra yeteneklerini geliştirme talimlerine ek olarak manevi açıdan da kutsal zırhla donatılmaları sağlanmıştır. Düşman kenti önüne ulaşan orduyu yöneten komutanlar ve savaş teçhizatları kuşatmanın zaferle sonuçlanması için kut-sanmıştır. Hitit topraklarına ve tanrılarına ait tapınaklara yapılan sürekli tacizler sonucunda düşmana yapılacak askerî müdahaleyi meşru hale getirmek ve ilahi desteği sağlamak adına tanrılar meclisinden savaş kararı çıkarılmıştır. Düşman kenti ele geçirilmeden önce düşmana ait tanrılar Hitit tarafına davet edilmiştir. Askerî sefer mevsimi bitiminde ordu kışlaya döndüğünde zaferler bahşeden savaş tanrısı, bir sembolik askerî mücadele eşliğinde kapsamlı ve günlerce süren eylemlerle yüceltilmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz olağan şekilde uygulanan ritüeller yanında Hitit ordusunun askerî faaliyetleri kapsamında aniden ortaya çıkan olumsuz durumları çözüme kavuşturma adına da bazı ritüeller uygulandığı tespit edilmiştir. Bu ritüellerde geçen askerî eylemler de şunlardır: Arabalı savaşçı unvanına dahil edebileceğimiz bir Hititli komutanda ortaya çıkan askerî zafiyetler, büyüsel eylemlerle çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Hatti Ülkesi’ne sıkıntı veren düşman ülkenin askerlerine ve kadınlarına tanrılar üzerinden beddualar yapılmıştır. Düşmanca davranan bir kralı öldürmek, Hitit kralını da düşman kraldan gelebilecek kötülöklere karşı korumak için ak büyü yapılmıştır. Düşmanla yapılan meydan savaşında her şey Hitit ordusu aleyhine doğru gitmeye başlayınca acilen yapılan ayinlerle tanrıların desteği yeniden alınmıştır. Deniz savaşından sonra elde edilen bir askerî zafer, düşmandan

gelebilecek kötülöklere karşı kutsanmıştır. Askerî seferler sonucunda ortaya çıkan ve Hitit ordusunu çaresiz bırakan salgın hastalıklar büyülerle uzaklaştırılmaya çalışılmıştır.

Ritüel eylemlerinin günün hangi vakitlerinde uygulandığı, kaç gün sürdüğü ve büyü eylemleri için hangi mekânların seçildiği konularına dair çalışmamız kapsamında ele aldığımız askerî ritüel metinleri üzerinden şu bilgileri tespit ettik:

Tezimizin ikinci ve dördüncü bölümlerinde yer alan ritüellerde “akşam vakti” *maḥḥan nekuzi*, “sabah vakti” *mān lukkatta*, “sonraki gün” *lukatti-ma* UD.KAM / *lukatti-makán*, “her gün” *kuedanikán* UD.KAM-ti, “akşam olduğunda” GIM *anma nekuzi*, gibi günün zaman dilimleri ve “yılın on ikinci ayına gelindiğinde” *maan* A-NA MU.KAM ITU.XII.KAM *tiyazi* gibi yılın belli bir dönemi nadir olarak geçmiştir. Bu zaman dilimleri, savaştan önce gerçekleştirilen ritüellerde hiç yer almamıştır. Salgın hastalık ritüellerinde ise “akşam vakti” GE₆-az, “geceleyin” GE₆-az, “ertesi gün” *lukkattama*, “sabah erkenden” *maan lukatta*, “hava aydınlandığında” GIM-an *lukzi*, “akşam olduğunda” *maḥḥan nekuzi*, gibi günün değişik zamanlarında büyüsel eylemler yapılmıştır. Uygulama sürelerine baktığımızda ise askerî ritüellerin bir standarda sahip olmadığı anlaşılmıştır. Bazı ritüellerde hiç süre belirtilmezken, bazılarında ise ayinlerin 1 gün, 3 gün, 4 gün hatta 15 gün sürdüğü belirlenmiştir.

Askerî ritüellerin eylem mekanlarının tercihinde farklı askerî konular belirleyici olmuştur. Askerî talim ve oyunlar tanrının, kralın ve seyircilerin huzurunda arena tarzında bir mekânda yapılmıştır. Yüksek rütbeli bir komutan, “evi, uzakta bir yer, şehrin içinde ağaç altı ya da zeytin bahçesi, samanın ve çakıl taşının toplandığı sürülmüş bir tarla” gibi çok çeşitli mekanlarda yapılan ayinlerle kötülükten arındırılmaya çalışılmıştır. Düşman bir kenti kuşatmaya gidildiğinde kuşatmadan hemen önce olağan hale getirilen arınma/kutsama ritüelleri, doğal olarak düşman kentinin önünde bir arazide uygulanmıştır. Savaşlardan sonra yapılan ayinlerin mekanları da düşmandan güvenli uzaklıkta bir akarsu kenarı ve bir deniz kenarı olmuştur. Bu mekanların yanında tanrıların davet edildiği ve düşman ülkeye giden yollar, yaşlı rahibin tapınağı ve yeni rahibin tapınağının girişi, dikili taşın (ḥuwaši) yanı yani tanrı huzuru, ordugâh, kral çadırının önü, şehir kapısı, şehir sınırında bir kale gibi mekanlarda da büyüsel eylemler uygulanmıştır.

Hititçe dini metinlerde, her biri alanında tecrübe kazanmış “ritüeli tasarlayan”, “ritüel metnini tablete yazan/kazıyan”, “ritüel beyi”, “ritüel görevlisi/görevlileri” gibi farklı unvanlara sahip katılımcılar bulunmaktadır. Dolayısıyla çalışmamızda yer alan askerî ritüellerde de alanında uzmanlaşmış bu katılımcılara ait unvanları tespit etmeye çalıştık.

İncelediğimiz her askerî ritüel metninde ritüeli tasarlayanın adı yazılı değildir. Ancak, “kadın büyücü” Nikkaluzz, “kuş falcısı-kâhin” Anniwiyani, “kadın şifacı” Azzari, Hapalla’lı adam Ašhella, Puliša, Arzawalı adam Uhhamuwa, Arzawalı adam Tapalazunawali, “kuş falı gözlemcisi-kâhin” Maddunani, “kâhin” Dandanku tasarladıkları ritüel metnin başına adlarını yazmışlardır.

Ritüel metnini kil tablet üzerine kazıyan görevlilerin adları nadiren de olsa Hititçe askerî ritüel metinlerine yansımıştır. Şöyle ki Anniwiyani ritüelini (CTH 393) tablet üzerine kazıyan yazıcı, “NU. GIŠ KIRI 6 ‘ın oğlu, Ziti’nin erkek torunu, Kil tablet yazıcılarının şefi eliyle” şeklinde kendini tanıtmıştır. Yine savaşta mağlup olan Hitit ordusu için arınma ritüelini (CTH 426.2) tablet üzerine kazıyan yazıcı ise “apala nın elinden” şeklinde kendini ifade etmiştir. Dolayısıyla bu iki ritüele göre, tablet yazıcılarının adlarını ve unvanlarını ritüel metnin son satırına yazmaları bir imza niteliği taşımaktadır.

Hitit askerî ritüelleri, bir plana göre ya da ihtiyaç duyulduğu zamanlarda uygulanabilmesi için öncelikle “ritüel beyi” EN.SÍSKUR tarafından talep ediliyordu. Bu nedenle askerî ritüellerin uygulanmasını talep eden ritüel beyleri genelde “Hitit ülkesinin kralı”, “komutanları”, “rahipleri/büyücüleri/kâhinleri” gibi idareci ve din adamları düzeyindeydi. Ordunun başkomutanı sıfatıyla kral, krallık simgesi kıyafetleriyle tanrı ^DTešub’a (Fırtına tanrısına) dua eder halde ritüel beyi olarak karşımıza çıkmıştır. Kral, askerî ritüellerde EN.SÍSKUR kelimesiyle açıkça belirtilmese de ritüeli önermesi, tanrılara dua etmesi, düşman ülkeden getirilen esirlere vekalet vermesi eylemlerini gerçekleştirdiği ritüellerde ya da kendisinden kötülüklerin uzaklaştırıldığı ritüellerde Hitit kralı ritüel beyi gibi hareket etmiştir. Salgın hastalık ritüellerinde kralla beraber büyüsel eylemlere katılan ordu komutanları da ritüel beyi gibi hareket etmişlerdir. Kuşatmak amacıyla düşman kenti önüne ulaşan komutanlar, özel bir yağla kutsanırken yine burada orduyu temsil eden ritüel beyi konumunda olmuşlardır. Ordu adına değil de şahsi durumu nedeniyle gerçekleştirilen bir ritüelde arabalı savaşçı sınıfında bir komutan, ritüel beyi olarak askerî zafiyetlerinden arındırılmaya çalışıl-

miştir. Savaş arabasını çeken atların kutsanmasında da “arabalı savaşçı/seysis/at bakıcısı” LÜKUŠ₇ unvanıyla bir görevli “ritüel beyi” olarak görevlendirilmiştir.

Ritüelde kullanılacak objelerinin hazırlanması, büyü eylemlerinin gerçekleştirilmesi, tanrılara ikramların sunulması gibi kutsal eylemlerden sorumlu dahası ayinin her aşamasını takip eden ve dini tecrübeye sahip görevliler, ritüelin istenen hedefe ulaşmasında özellikle hizmetine ihtiyaç duyulan kişilerdi. Zamanla edindikleri tecrübeleri nedeniyle dini ritüellerin vazgeçilmezi sayılan bu görevlilere ve bu dini görevliler yanında ritüel eylemlerine dâhil olan diğer katılımcılara ait unvanlar askerî ritüel metinlerine de yansımıştır. “Rahip” LÜSANGA, “yaşlı kadın” MUNUS ŠU.GI, “kâhin” LÜHAL gibi unvanlara sahip bu kişiler genelde Hitit kraliyet sarayına bağlı olarak askerî ritüel uygulamalarına zaman zaman katılmışlardır. Ritüel objelerinin özenle hazırlanması, hazırlanan bu ritüel objeleriyle detaylı büyüsel işlemlerin yapılması, kehanet sorgulamalarının yapılması, tanrılara sunuların ve duaların yapılması gibi oldukça dikkat isteyen kutsal eylemler, özellikle bahsettiğimiz bu dini unvana sahip görevliler tarafından yapılmıştır. Ayrıca “kadın hizmetçiler” MUNUS.MEŠ SU-HUR.LÁ ve “(bakire) kız” DUMU.MUNUS askerî ritüel uygulamalarında öne çıkan unvanlardır. Kadın hizmetçiler, tanrıların bakımından, eğlendirilmelerinden ve saf oluşları nedeniyle tercih edilen bakire kızlar da koruyucu tanrıları çağırma eylemlerinden sorumluydu. Askerî ritüellerde görev yapan unvanlar, burada açıkladıklarımızla sınırlı değildir. Dolayısıyla geçtiği ritüelin katalog numarası (CTH) ile birlikte askerî ritüellerde geçen unvanların tamamının bir listesini “EKLER” başlığı altında verdik. Ritüellerde görev yapan kişilerin unvanları, tabletlere her zaman açıkça yazılmamıştır. Askerî yemin ritüelini (CTH 427) örnek verecek olursak bu ritüelde büyüsel eylemleri uygulayan görevliler, üçüncü tekil ya da üçüncü çoğul şahıs zamiri ile belirtilmiştir.

Tezimizde yer alan ritüellerin her birinde kullanılan objelerin çeşitliliği ve özellikleri üzerine detaylı bilgiler elde etmeye çalıştık. Bu bağlamda canlı ve cansız objelerin, askerî faaliyetler ekseninde gerçekleştirilen ritüelin amacına göre seçilmiş olduklarını tespit ettik ve şu sonuçlara ulaştık:

Askerî ritüellerde “kör bir adam” SA[(L LÜIGI.NU.)]GÁL ve “sağır bir kadın” LÜÜ.ĦÜB aynı zamanda “sağır bir adam” ŠA LÜÜ.ĦÜB, “savaş tutsağı” LÜŠU.DAB, “adam” UN-an, “Maşalı adam” LÜURU Maşama, “kadın” MUNUS-TUM gibi canlı objeler benzetme,

vekillik, sembolik savaş, salgın hastalığı uzaklaştırma gibi büyüsel eylemlerde insan obje olarak kullanılmıştır.

Ayrıca hayvanlar da canlı obje olarak askerî ritüellerde çokça yer almıştır. Bunlar, savaş arabalarını çeken “atlar” ANŞE.KUR.RA, salgın hastalıkları uzaklaştırmada kullanılan “koç” UDU.ŞİR/ UDU.NÍTA, “boğa” GU₄.MAH, “koyun” UDU, “eşek” ANŞE ve farklı bir uygulamada kullanılmak üzere ikiye ayrılan “köpek yavrusu” UR.GI₇ TUR gibi canlı objelerdir. Askerî ritüellerde tanrıya sunmak ya da büyüsel işlemlerde kullanılmak üzere kurban edilen, “domuz yavrusu” ŞAH.TUR, “köpek yavrusu” UR.GI₇ TUR, “kuzu” SILA₄, “dişi kuzu-şişek” UDU.ÁŠ.MUNUS.GÀR, “koyun” UDU, “boğa” GUD, “keçi” MÁŠ.GAL, “köpek” UR.GI₇, “kuş” MUŠEN, gibi hayvanlar da ritüel objesi olarak askerî ritüellere yansımıştır.

Askerî ritüellerde kullanılan cansız objeler, genel itibariyle renkli yünlerden, süsleme araçlarından, askerî objelerden, ahşap ve bitkisel objelerden, müzik aletlerinden, taşlar ve madenlerden, figürlerden, çeşitli giysilerden, hayvansal objelerden, yiyeceklerden, içecekler ile bunların içinde bulunduğu kaplardan ve diğer araç gereçlerden oluştuğu saptanmıştır. Çalışmamızın sonunda “EKLER” başlığı altında toplu halde listesini verdiğimiz bu objeler, farklı konuları işleyen askerî ritüeller arasında çok çeşitlilik gösterirken, benzer konudaki askerî ritüeller arasında ise çoğunlukla aynı objeler kullanılmıştır.

Çalışmamızda detaylandırdığımız hemen hemen her ritüel metinde “büyüsel eylemlerin” geçtiği muhakkaktır. Bu nedenle tespit edebildiğimiz her büyüsel eylemi, “majik işlemler” başlığı altında bulunduğu paragraf ve satır numarasını da vererek açıklamaya çalıştık. Sonuç itibariyle herhangi bir majik işleme rastlayamadığımız “Düşman sınırında çağırma ritüeli (CTH 422)” dışında kalan askerî ritüellerin tamamında hedeflenen amaca, seçilen ritüel objelerinin sayısına ve çeşidine göre az ya da çok büyüsel eylemlerin uygulanmış olduğu görülmüştür.

Uygun objelerin, uygun mekânların seçiminde ve doğru zamanın belirlenmesinde dikkat edilmesi gerektiği gibi ritüelde uygulanacak büyü metodunun da hedeflenen amaca uygun olarak seçilmesi gerekiyordu. Bu bağlamda “benzetme (analoji)”, “bağlantı kurma ve aktarma”, “tanrılara sunma ve yardım isteme”, “özdeşleştirme ve vekil tayin etme”, “kefaret

ödeme” olduğu görülen bu büyü metotlarından “kefareî ödeme metodu” hariç en az biri veya birkaçı tezimizde yer alan her askerî ritüelde istenen amaca göre uygulandığı anlaşılmıştır.

Her askerî ritüelin sonunda öne çıkan kelimeleri, paragraf ve satır yerlerini de vererek öncelikle sözlükler olmak üzere makaleler ve kitaplar gibi akademik yayınlardan faydalanarak anlamca detaylandırılmaya çalıştık. Sonuçta bu kelime çalışması metnin anlaşılmasına da katkı sağlamıştır.



KAYNAKLAR

- AHG (1936) *William Dwight Whitney Linguistic Series*. Philadelphia: Linguistic Society of America, University of Pennsylvania.
- Akdoğan, R. (2019). Dini içerikli yeni Hitit tablet parçaları. *Belleten*, 83: 1-24.
- Albright, W. F. (1945). A new hebrew word for “glaze” in proverbs. 26: 23. *BASOR*, 98: 24-25.
- Altman, A. (2012). *Tracing the Earliest Recorded Concepts of International Law*: Brill. *Archäologie, Fünfter Band*, Berlin – New York, de Gruyter, 267-268.
- Archi, A. (2015). Remarks on hittite augur rituals and rituals from arzawa. *BiOr*, 72: 282-294.
- Aslantürk, N. (2014). Ukkia şehri ve katipler. *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 9: 37-42.
- Aslantürk, N. (2019a). En eski kâhinler: Hitit falcıları. *MAGMA*, 37: 30-33.
- Aslantürk, N. (2019b). Hitit metinlerinde geçen Hatti tanrısı: šimmišu/šimešu/šimšu/šimišu. *Gazi Akademik Bakış*, 24: 341-355.
- Baltacıoğlu, H. (2006). Güneş kursları, Alacahöyük ve Arinna. B. Avuç (Ed.), *Hayat Erkanal'a Armağan Kültürlerin Yansıması* (ss. 129-137). İstanbul.
- Bawanyeck, D. (2005). *Die Rituale Der Auguren (Texte der Hethiter 25)*. Heidelberg: Universitätsverlag Winter.
- Bawanyeck, D. (2005a). Arzawäische ritualpraktiken–informationen aus Hattuša. In D. Prechel (Hg.): *Motivation und Mechanismen des Kulturkontaktes in der späten Bronzezeit (Eothen 13)* (pp. 1-18). Florenz: LoGisma.
- Bawanyeck, D. (2013). Luwian religious texts in the archives of Hattuša. *Luwian Identities: Culture, Language and Religion Between Anatolia and the Aegean*, 159-176.
- Bawanyeck, D. (2014). Die auguren und das hethitische heer. *CRRAI*, 52: 97-108, Münster: Ugarit-Verlag.

- Bawanypeck, D. (Ed.). (2016). hethiter.net/: CTH 393 (Portal Mainz) Erişim tarihi 21.06.2019
- Beal, R. H. (1992). *The Organisation of The Hittite Military*. Heidelberg: C. Winter.
- Beal, R. H. (1993). Kurunta of Tarḫuntašša and the imperial hittite mausoleum: A new interpretation of § 10 of the bronze tablet. *AS*, 43: 29-39.
- Beal, R. H. (1995b). Hittite Military Rituals. In M. Meyer, P. Mirecki (Hg.) *Ancient Magic and Ritual Power* (pp. 63-76). Leiden, New York, Köln.
- Beal, R. H. (1998). Review of Hittite etymological dictionary, Vol. 3: Words Beginning with H. Trends in Linguistics 3, by J. Puhvel. *JAOS*, 118: 84-86.
- Beal, R. H. (2002). Hittite oracles. In J. S. L. Ciruolo (Ed.), *Magic and Divination in the Ancient World* (pp. 57-81). Leiden, Boston, Köln: Brill.
- Beal, R. H. (2007). Making, preserving and breaking the peace with the Hittite state. In K. A. Raaflaub (Ed.), *War and Peace in the Ancient World* (pp. 81-97): Malden, MA; Oxford : Blackwell Pub.
- Bechtel, G. and Sturtevant, E. H. (1935). *A Hittite Chrestomathy*. Philadelphia: Linguistic Society of America University of Pennsylvania.
- Beckman, G. (1983). *Hittite Birth Rituals*: Otto Harrassowitz.
- Beckman, G. (1993). From cradle to grave: Women's role in Hittite medicine and magic. *JAC*, 8: 25-39.
- Beckman, G. (1995a). *Hittite Provincial Administration in Anatolia and Syria: the View from Mašat and Emar*. Paper presented at the Atti del II Congresso Internazionale Di Hittitologia, Studia Mediterranea, 9. Pavia.
- Beckman, G. (1995b). Royal Ideology and State Administration in Hittite Anatolia. In J. Sasson (Ed.), *Civilizations of the Ancient Near East* (Vol. 1, pp. 529-543). New York: Charles Scribner's Sons.
- Beckman, G. (1998). Ištar of Nineveh reconsidered. *JCS*, 50: 1-10.
- Beckman, G. (1999a). The goddess Pirinkir and her ritual from Ḫattuša (CTH 644). *KTEMA* 24: 25-39.
- Beckman, G. (1999b). Hittite Diplomatic Texts-HDT. In H. A. Hoffner (Ed.), *Writings From the Ancient World* (pp. xx, 224). Atlanta, Ga.: Scholars Press.

- Beckman, G. (1999c). The tongue is a bridge: Communication between humans and gods in Hittite Anatolia. *AO*, 519-534.
- Beckman, G. (2010). Mesopotamian forerunners to the “Babilili Ritual” from Bogazköy? Paper presented at the *Acts of the VIIth International Congress of Hittitology August 25–31*, 2008, Çorum.
- Beckman, G. (2014). *The Babilili-Ritual from Hattuša (CTH 718)*. Edited by J. S. Cooper: Eisenbrauns.
- Beckman, G. (2019). *The Hittite Gilgamesh*: Lockwood Press.
- Beckman, G., Beal, R. H. and McMahon, G. (Eds.). (2003). *Hittite studies in honor of Harry A. Hoffner, Jr.: On the occasion of his 65th birthday*. Winona Lake, Ind.: Eisenbrauns.
- Bell, C. M. (1997). *Ritual: Perspectives and Dimensions*. New York: Oxford University Press.
- Boivin, O. (2018). *The First Dynasty of the Sealand in Mesopotamia*. Boston, Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Bossert, H. T. (1953). Das H-H wort für “Malstein”. *Belleten*, 495-545.
- Bozgun, Ş. (2019). Nerik, Hakmiş ve yakın çevresinin lokalizasyonu hakkında. *AÜDTCFD*, 59: 152-180.
- Bryce, T. (2002). *Life and Society in the Hittite World*. Oxford UK: Oxford University Press.
- Bryce, T. (2004). *Letters of the Great Kings of the Ancient Near East, The Royal Correspondence of the Late Bronze Age*. London , New York: Routledge.
- BSS (2013). *Büyük Sümerce Sözlük*. Ankara: TDKY.
- Burkert, W. (1982). *Structure and History in Greek Mythology and Ritual*. California: University of California Press.
- Butler, S. A. L. (1998). Mesopotamian Conceptions of Dreams and Dream Rituals. In. *AOAT; Bd. 258*. Münster: Ugarit-Verlag.
- CAD (1956). *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*. I. J. Gelb. (Ed.) (Vol. 6 H). University of Chicago. Oriental Institute.
- CAD (1961). *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.

- M.T. Roth (Ed.) (Vol. 21 Z). Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago.
- CAD (1971). *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
M. Civil and oth. (Eds.) (Vol. 8 K). Chicago.
- CAD (2008). *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
E. Reiner (Ed.) (Vol. 17 Š). Michigan: Cushing-Malloy.
- Cammarosano, M. (2011). Rejoicing in the Gods: the Verb *dusk-* and Hittite Cheese Fighting. Paper presented at *the Eighth International Congress of Hittitology 5-9 September 2011*, Warsaw.
- Cammarosano, M. (2015). The Location of Cult Stelae in the Light of the Hittite Cult-Inventories. In A. Petrosyan and A. Bobokhyan (Eds.), *The Vishap Stone Stelae*, (pp. 224-232). Yerevan: Gitutium Publ. House.
- Carter, C. W. (1962). *Hittite Cult-Inventories*. (PhD). University of Chicago, Department of Oriental Languages and Civilizations,
- Cengiz, T. (2014). *Hitit Çağı'nda Anadolu'da Anaerkil İzler*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- CHD. (1980). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
H.G. Güterbock and H. A. Hoffner (Eds.), (Vol. L - N). Chicago: Oriental Inst. of the University of Chicago.
- CHD. (1997). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
H. G. Güterbock and H. A. Hoffner (Eds.), (Vol. P). Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago.
- CHD. (2002). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
H. G. Güterbock and H. A. Hoffner (Eds.), (Vol. Š). Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago.
- CHD. (2005). *The Hittite Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*.
H.G. Güterbock and H. A. Hoffner (Eds.), (Vol. Š). Chicago: Oriental Institute of the University of Chicago.
- Chrzanowska, A. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 394 (Portal Mainz) Erişim tarihi 03.06.2019
- Collins, B. J. ((Yıl yok)). Anniwiyani's Rituals "When I perform the ritual of the Tutelary

- Deity lulimi” and “When they invoke the Protective Deity kurša” (CTH 393). In *Forthcoming in Hittite Rituals from Arzawa and the Lower Land (SBL Writings from the Ancient World)*. (Vol. 3).
- Collins, B. J. (1990). The puppy in Hittite ritual. *JCS*, 42: 211-226.
- Collins, B. J. (1995a). Greek ὀλολύζω and Hittite palwai-: Exultation in the ritual slaughter of animals. *Greek, Roman, Byzantine Studies*, 36: 319-325.
- Collins, B. J. (1995b). Ritual Meals in the Hittite Cult. In *Ancient Magic and Ritual Power* (pp. 77-92): https://doi.org/10.1163/9789004283817_007 Erişim tarihi 21.03.2020
- Collins, B. J. (1997a). Ritual and prayer to Ištar of Nineveh, CTH 716.1. *The Context of Scripture: Canonical Compositions from the Biblical World*, 3: 164-165.
- Collins, B. J. (1997b). Uḫḫamuwa’s Ritual Against Plague. In *The Context of Scripture*. Leiden, New York: Brill.
- Collins, B. J. (1997c). Hittite Canonical Compositions - Puliša's Ritual Against Plague, 1.62. In *CoS*.
- Collins, B. J. (2002). Necromancy, Fertility and the Dark Earth: The Use of Ritual Pits in Hittite Cult. In *Magic and Ritual in the Ancient World* (pp. 224-241): Brill.
- Collins, B. J. (2003). The first and second soldiers’ oath. In *The Context of Scripture*, 1: 165-167.
- Collins, B. J. (2005). A statue for the Deity: Cult Images in Hittite Anatolia. In *Cult Image and Divine Representation in the Ancient Near East* (pp. 13-42). Boston M.A.: ASOR.
- Collins, B. J. (2006). Pigs at the gate: Hittite pig sacrifice in its eastern mediterranean context. *JANER*, 6: 155-188.
- Collins, B. J. (2010). Hero, Field Master, King: Animal Mastery in Hittite Texts and Iconography. In B. Arnold and D. B. Counts (Eds.), *The Master of Animals in Old World Iconography*. Budapest: Archaeolingua.
- Collins, B. J. (2012). *The Hittites and Their World*: SBL.
- Collins, B. J. (2019). Virginity in Hittite Ritual. In I. K. Ronald (Ed.), *Hrozný and Hittite* (pp. 455-468). Boston: Brill.
- Collins, B. J. (Ed.) (2014). hethiter.net/: CTH 407 (Portal Mainz) Erişim tarihi 17.07.2019

- Cornil, P. (1994). Guerre et Armée Hittites. *Revue internationale des droits de l'antiquité*, 41: 99-112.
- Coşkun, Y. (1969). Boğazköy metinlerinde geçen başlıca libasyon kapları. *AÜDTCFD*, 27: 1-61.
- Coşkun, Y. (1997). Cam hamuru, fayans. *ArAnat*, 3: 67-73.
- Çilingir Cesur, S. (2017). Hitit büyü ritüelleri üzerine bir değerlendirme. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 10: 777-813.
- Çilingir Cesur, S. (2019). Eşyanın cinsiyeti: Hitit ritüellerinde kadın. *TUBA-AR*, 24: 73-89.
- Daddi, F. P. (1982). *Mestieri, professioni e dignità nell'Anatolia ittita*. Roma: Edizioni dell'Ateneo.
- Daddi, F. P. (2016). Zippalanda and the Cities of Central Anatolia: Economic and Religious Connections. In *Audias fabulas veteres. Anatolian Studies in Honor of Jana Součková-Siegelová* (pp. 296-308): Brill.
- Daddi, F. P. and Polvani, A. M. (1990). *La mitologia ittita*: Paideia.
- Dardano, P. (2006). *Die hethitischen Tontafelkataloge aus Hattuša (CTH 276-282)*: Otto Harrassowitz Verlag.
- Darga, A. M. (1984). *Eski Anadolu'da Kadın*: İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- De Martino, S. (2002). Hitit İmparatorluğu'nda Kült ve Bayram Kutlamaları, Din-Devlet Bağımlılığının Aleni İfadesi. In Wenzel J. (Ed.) *Hititler ve Hitit İmparatorluğu 1000 Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk der 1000 Götter* (pp. 445-447). Bonn: Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.
- del Monte, G. (1995). Un rituale contro la peste. La tavola antologica KUB XLI 17 e frammenti collegati. *EVO*, 18: 173-182.
- del Monte, G. (2005). The Hittite herem. *Ancient Near Eastern Studies*, 21-45.
- Dinçol, A. M. (1985). Aşhella Rituali (CTH 394) ve Hititlerde Salgın Hastalıklara Karşı Yapılan Majik İşlemlere Toplu Bir Bakış. *Belleten*, 1-40.
- Doğan Alparslan, M. (2008). Hititçe Metinlerde “Reverans Yapmak”: aruwai- ve hink-Fiilleri Üzerine Bir Deneme. D. İnci ve diğ. (Ed.) *Euergetes. Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağanı Festschrift für Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu zum 65.*

- Geburtstag* (pp. 389-405). Antalya: Suna - İnan Kır   Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- EDH (2008). *Etymological Dictionary of the Hittite Inherited Lexicon*. A. Kloekhorst (Ed.) (Vol. 5). Brill Academic Pub.
- Ehelolf, H. (1925). Wettlauf und szenisches spiel im hethitischen ritual. *Sitzungsberichte Der Preussischen Akademie Der Wissenschaften*, XXI: 267-272.
- EHG (1967). *An English-Hittite Glossary*. H. A. Hoffner (Ed.) paris: Librairie C. Klincksieck.
- Engnell, I. (1967). *Studies in Divine Kingship in the Ancient Near East*. Basil Blackwell: Oxford (<https://archive.org/details/studiesindivinek0000engn/mode/2up>) Erişim tarihi, 17.08.2021.
- Ertem, H. (1965). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası* (Vol. 157): Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Ertem, H. (1974). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Florası*. Ankara: TTKB.
- Eszt  ri, R. and V  r,   . (2015). The Voices of Iştar. In G. Xeravits (Ed.), *Religion and Female Body in Ancient Judaism and Its Environments* (pp. 3-39). Berlin, München, Boston: De Gruyter.
- Falco, J. L. (1992). *The Malediction in Indo-European Tradition*. (Ph.D.). University of California, Los Angeles.
- Fales, F. M. (2009). The Assyrian Words For “(Foot) Soldier”. In G. Galil and oth. (Eds.), *Homeland and Exile. Biblical and Ancient Near Eastern Studies in Honour of Bustenay Oded* (pp. 71-94). Leiden: Brill.
- Frazer, J. (1992). *Altın Dal: Dinin ve Folklorun K  kleri (Cilt II)*. M. H. Doğ  n (  ev.) İstanbul: Payel Yayınevi.
- Friedrich, J. (1926). Aus dem hethitischen schrifttum, 2. Heft. *Zeitschrift für Assyriologie und vorderasiatische Archäologie* (Zu AO 25, 2), 37: 177-204.
- Friedrich, J. (1960). *Hethitisches Keilschrift-Lesebuch (Teil I Lesestücke)*. Heidelberg: C. Winter.
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 425.5 (Portal Mainz) Erişim tarihi 28.04.2019

- Fuscagni, F. (2007) Una nuova interpretazione del rituale CTH 423 alla luce di tre nuovi duplicati. *KASKAL*, 4: 181-219.
- Fuscagni, F. (ed.) (2011). hethiter.net/: CTH 417.2 (Portal Mainz) Erişim tarihi 20.09.2020
- Fuscagni, F. (Ed.) (2012). hethiter.net/: CTH 716.1 (Portal Mainz) Erişim tarihi 08.08.2021
- Fuscagni, F. (Ed.) (2015). hethiter.net/: CTH 423 (Portal Mainz) Erişim tarihi 25.06.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 417.1 (Portal Mainz) Erişim tarihi 13.05. 2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 422 (Portal Mainz) Erişim tarihi 18.03.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 424.1 (Portal Mainz) Erişim tarihi 23.04.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 424.2 (Portal Mainz) Erişim tarihi 24.04.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 425.1 (Portal Mainz) Erişim tarihi 26.04.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 425.2 (Portal Mainz) Erişim tarihi 26.04.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 425.4 (Portal Mainz) Erişim tarihi 27.04.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 426.1.1 (Portal Mainz) Erişim tarihi 19.08.2019
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 436 (Portal Mainz) Erişim tarihi 05.06.2020
- Fuscagni, F. (Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 484 (Portal Mainz) Erişim tarihi 26.01.2021
- Fuscagni, F.(Ed.) (2016). hethiter.net/: CTH 426.2 (Portal Mainz) Erişim tarihi 20.08.2019
- Garstang, J. and Gurney, O. R. (1959). *The Geography of the Hittite Empire*. Ankara: British Institute of Archaeology.
- Geller, M. J. (2015). *Healing Magic and Evil Demons: Canonical Udug-hul Incantations*. Berlin, Boston: De Gruyter.
- Gerçek, N. İ. (2012). *The Kaşka and the Northern Frontier of Hatti*. (Ph.D.). University of Michigan, Michigan.
- Gerçek, N. İ. (2018). Hittite geographers: Geographical perceptions and practices in Hittite Anatolia. *JANEH*, 4: 39-60.
- Gilan, A. (2001). Kampfspiele in hethitischen Festritualen—eine Interpretation. In T. Richter and oth. (Eds.), *Kulturgeschichten – Altorientalische Studien für Volkert Haas zum 65. Geburtstag* (pp. 113-124). Saarbrücken: Saarbrücker Verlag.

- Goedegebuure, P. M. (2003). *Reference, Deixis and Focus in Hittite: The Demonstratives Ka-” this”, Apa-” that” and Asi” yon”*. (Ph.D.). Universiteit van Amsterdam, Amsterdam.
- Goetze, A. (1925). Review of Witzel, M. “Hethitische Keilschrift-Urkunden I”. *Orientalistische Literaturzeitung*, 28: 234.
- Goetze, A. (1933). Die Annalen des Muršiliš. In *Mitteilungen der Vorderasiatisch-Aegyptischen Gesellschaft* (Vol. 38, pp. 1-170). Hinrichs: Leipzig.
- Goetze, A. (1947). Contributions to Hittite lexicography. *JCS*, 1:307-320.
- Goetze, A. (1957). *Kleinasien: Kulturgeschichte des Alten Orients*: CH Beck'sche Verlag.
- Goetze, A. (1960). Review of J. Garstang and O.R. Gurney “The Geography of the Hittite Empire”. *JCS*, 14:43-48.
- Goetze, A. (1969a). Hittite Prayers: Plague Prayers of Mursilis. In J. B. Pritchard (Ed.), *ANET* (pp. 354-356): Princeton University Press.
- Goetze, A. (1969b). Hittite Rituals, Incantations and Description of Festivals: Ritual before Battle. In J. B. Pritchard (Ed.), *ANET*, pp. 354-355: Princeton University Press.
- Goetze, A. (1969c). Hittite Rituals, Incantations and Description of Festivals: The Soldiers' Oath. In J. B. Pritchard (Ed.), *ANET*, Vol. 2, pp. 353-354. Princeton: Princeton University Press.
- Gordin, S. (2008). *Scribal Families of Hattuša in the 13th Century BCE: A Prosopographic Study*. (M.A. thesis). Tel-Aviv University,
- Görke, S. (2009). *Das Ritual der Aštu (CTH 490): Rekonstruktion und Tradition eines hurritisch-hethitischen Rituals aus Boğazköy/Hattuša*. Leiden, Boston: Brill.
- Görke, S. (Ed.) (2013). hethiter.net/: CTH 410 (Portal Mainz) Erişim tarihi 10.10.2019
- Görke, S. (Ed.) (2014). Hethiter.net/: CTH 757 (Portal Mainz) Erişim tarihi 01.09.2020
- Görke, S. (Ed.) (2016). Hethiter.net/: CTH 452.2 (Portal Mainz) Erişim tarihi 05.09.2019
- Groddek, D. (2014). Hethitische Texte in Transkription KBo 59. In *Dresdner Beiträge zur Hethitologie*, (pp. xvii, 204 pages). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Gurney, O. R. (1977a). Review of Otten Heinrich and Rüster Christel: “Keilschrifttexte aus Boghazköi, 23. Heft”. *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain &*

Ireland, 109: 207-207

Gurney, O. R. (1977b). *Some Aspects of Hittite Religion*. Oxford, New York: Oxford University Press for the British Academy.

Gurney, O. R. (1990). *The Hittites*. London: Penguin Books.

Güterbock, H. G. (1956). The Deeds of Šuppiluliuma as Told by His Son, Muršili II. *JCS*, 10: 75-98.

Güterbock, H. G. (1961). The North-Central Area of Hittite Anatolia. *Journal of Near Eastern Studies*, 20: 85-97.

Güterbock, H. G. (1967). The Hittite conquest of Cyprus reconsider. *Journal of Near Eastern Studies*, 26: 73-81.

Güterbock, H. G. (1986). A religious text from Maşat. *Anadolu Araştırmaları*, 10: 205-214.

Güterbock, H. G. (1997). An initiation rite for a Hittite Prince. In H. A. Hoffner (Ed.), *Perspective on Hittite Civilization: Selected Writings of Hans Gustav Güterbock*, 26: 111-115. Chicago: Assyriological Studies. The Oriental Institute of the University of Chicago.

Haas, V. (1987). Magie und Zauberei. *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie* 7: 234-255.

Haas, V. (1994). *Geschichte der Hethitischen Religion* (Vol. 15). Köln: E. J. Brill.

Haas, V. (2002). Hitit Dini. In W. Jacob (Ed.), *Hititler ve Hitit İmparatorluğu Bin Tanrılı Halk/Die Hethiter und Ihr Reich Das Volk Der 1000 Götter*, 438-442. Bonn: Kunst und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.

Haas, V. (2008). *Hethitische Orakel, Vorzeichen und Abwehrstrategien*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Haas, V. and Bawanypeck, D. (2003). *Materia Magica et Medica Hethitica: Ein Beitrag zur Heilkunde im Alten Orient* (Vol. 2). Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Haas, V. and Wegner, I. (1988). *Die Rituale der Beschworereinnen SALŠU.GI*. Roma: Multigrafica Editrice.

Haas, V. and Wilhelm, G. (1974). *Hurritische und Luwische Riten aus Kizzuwatna: Hurritologische Studien I*. Neukirchen-Vluyn: Butzon & Bercker.

- Harris, R. (1991). Inanna-Ishtar as paradox and a coincidence of opposites. *History of Religions*, 30: 261-278.
- Hawkins, J. D. (1998). Tarkasnawa King of Mira 'Tarkondemos', Boğazköy Sealings and Karabel. *AS*, 48: 1-32.
- HDW (1982). *Hethitisch-Deutsches Worterverzeichnis: Mit Einem Semasiologischen Index*. In J. Tischler (Ed.) Innsbrucker Beiträge zur Sprachwissenschaft Bd 39. Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- HED (1984). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "N"*. J. Puhvel (Ed.). Berlin, New York: Mouton.
- HED (1984a). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "A-E-I"*. J. Puhvel (Ed.). (Vols. 1-2). Berlin, New York: Mouton.
- HED (1991). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "H"*. J. Puhvel (Ed.). (Vols. 3). Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- HED (1997). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "K"*. J. Puhvel (Ed.). Berlin, New York: Mouton.
- HED (2004). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "M"*. J. Puhvel (Ed.). Berlin, New York.
- HED (2011). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "Pa"*. J. Puhvel (Ed.). Berlin ; New York: Mouton.
- HED (2013). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "Pe, Pi, Pu"*. J. Puhvel (Ed.). (Vols. 9). Berlin, New York: Walter de Gruyter.
- HED (2017). *Hittite Etymological Dictionary, Words Beginning with "Sa"*. J. Puhvel (Ed.). Berlin, New York: De Gruyter.
- HEG (1983). *Hethitisches Etymologisches Glossar: Teil I Lieferung 1-4 (A-K)*. J. Tischler (Ed.). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- HEG (1990). *Hethitisches Etymologisches Glossar: Teil II Lieferungen 5-6 (L-M)*. J. Tischler (Ed.). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- HEG (1991). *Hethitisches Etymologisches Glossar: Teil III Lieferung 8 (T, D/1)*. J. Tischler (Ed.). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- HEG (1993). *Hethitisches Etymologisches Glossar: Teil III Lieferung 9 (T, D-2)*. J. Tischler

- (Ed.). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- HEG (2010). *Hethitisches Etymologisches Glossar: Teil IV Lieferung 15 (U)*. J. Tischler (Ed.). Innsbruck: Institut für Sprachwissenschaft der Universität Innsbruck.
- Hirsch, H. (1972). *Untersuchungen Zur Altassyrischen Religion*. OsnaBrück: Biblo Velag.
- Hoffner, H. A. (1966). Symbols for masculinity and femininity: Their use in ancient near eastern sympathetic magic rituals. *JBL*, 85: 326-334.
- Hoffner, H. A. (1968). A Hittite Text in Epic Style about Merchants. *JCS*, 22: 34-45.
- Hoffner, H. A. (1974). *Alimenta Hethaeorum: Food Production in Hittite Asia Minor*: AOS 55.
- Hoffner, H. A. (1987). Paskuwatti's ritual against sexual impotence (CTH 406). *AuOr*, 5: 271-287.
- Hoffner, H. A. (2002). Some Thoughts on Merchants and Trade in the Hittite Kingdom. In T. Richter and oth. (Eds.), *In Kulturgeschichten. Altorientalistische Studien für Volkert Haas Zum*, 65: 179-189, Saarbrücken.
- Hoffner, H. A. (2003). Daily life among the Hittites. *Life Culture in the Ancient Near East*, 95-118.
- Hoffner, H. A. (2009). *Letters from the Hittite Kingdom*. (Vol. 15): SBL.
- Hoffner, H. A. and Beckman, G. M. (1990). *Hittite Myths*. (Vol. 2). Atlanta: Scholars Press.
- Hrozný, F. (1917). *Die Sprache der Hethiter: ihr Bau und ihre Zugehörigkeit zum indogermanischen Sprachstamm: ein Entzifferungsversuch*. Leipzig: J. C. Hinrichs'sche Buchhandlung.
- HTBS (2016b). *Hititçe-Türkçe: Türkçe-Hititçe Büyük Sözlük: Hattice, Hurrice, Hiyeroglif Luvicesi, Çivi Yazısı Luvicesi Ve Palaca Sözcük Listeleriyle Birlikte*. A. Ünal (Ed.) Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/164586/mod_resource/content/0/7.%20YAZI-LIKAYA.pdf. Erişim tarihi 13.05. 2021
- <https://aktuelarkeoloji.com.tr/kategori/bir-kent/hititlerin-kisa-tarihi> Erişim tarihi 07.06.2020
- <https://nedir.ileilgili.org/gunah+keçisi> Erişim tarihi 25.08.2021
- <https://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi 15.03.2020

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/corum/gezilecekyer/yazilikaya-acikhava-tapinagi>
Erişim tarihi 11.03.2020

Huber, I. and Madreiter, I. (2005). *Rituale der Seuchen-und Schadensabwehr im Vorderen Orient und Griechenland: Formen kollektiver Krisenbewältigung in der Antike* (Vol. 10). Stuttgart: Franz Steiner Verlag.

Hutter, M. (1991). Bemerkungen zur Verwendung magischer Rituale in mittelhethitischer Zeit. *AoF*, 18: 32-43.

Hutter, M. (1993). *Kultstelen und Baityloi: Die Ausstrahlung eines syrischen religiösen Phänomens nach Kleinasien und Israel*. Paper presented at the Religionsgeschichtliche Beziehungen zwischen Kleinasien, Nordsyrien und dem Alten Testament im 2. und 1. Jahrtausend. Akten des Internationalen Symposium, Hamburg.

Hutter, M. (2006). Ritual: A Lexicographic Survey of Some Related Terms from an Emic Perspective: Hittite. *Studies in the History of Religions*, 114: 51.

HW2 (1975-1998). *Hethitisches Wörterbuch: Kurzegefasste Kritische Sammlung Der Deutungen Hethitischer Wörter*. A. Kammenhuber and J. Friedrich (Eds.). Heidelberg: Carl Winter.

HZL (1989). *Hethitisches Zeichenlexikon: Inventar und Interpretation der Keilschriftzeichen aus den Boğazköy-Texten*. C. Rüster and E. Neu (Eds.). Otto Harrassowitz Verlag.

Ivanov, V. (1998). Horse symbols and the name of the horse in Hurrian. *Kelly-Buccellati*, 145-166.

Janowski, B. (2011). Das Geschenk der Versöhnung. Leviticus 16 als Schlussstein der priesterlichen Kulttheologie. In K. Koch and G. Wilhelm (Eds.), *The Day of Atonement: Its Interpretations in Early Jewish Christian Traditions* (Vol. 15). Leiden Boston: Brill.

Janowski, B. and Wilhelm, G. (1993). Zur Religionsgeschichte des Azazel-Ritus Lev 16, 10.21 f. In K. Koch and G. Wilhelm (Eds.), *Religionsgeschichtliche Beziehungen Zwischen Kleinasien, Nordsyrien und dem Alten Testament (OBO)*. 129: 109-169. Freiburg-Göttingen.

Jordan, M. (2014). *Dictionary of Gods and Goddesses*. United State of America: Infobase

Publishing.

- Jusseret, S. and Sintubin, M. (2017). *Minoan Earthquakes: Breaking the Myth Through Interdisciplinarity* (Vol. 5): Leuven University Press.
- Kammenhuber, A. (1969). Hethitisch, Palaisch, Luwisch und Hieroglyphenluwisch. In J. Friedrich (Ed.), *Altkleinasiatische Sprachen [und Elamitisch]* (Vol. 1). Köln: E. J. Brill.
- Kammenhuber, A. (1976). *Orakelpraxis, Träume und Vorzeichenschau bei den Hethitern*. Heidelberg: Carl Winter-Universitätsverlag.
- Karaman, K. (2010). Ritüellerin toplumsal etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21: 227-236.
- Karasu, C. (1995). Some considerations on Hittite scribes. *ArAnat*, 1: 117-121.
- Karasu, C. (1997). Hattuša-Boğazköy arşiv-kitaplık sistemleri üzerine bazı yorumlar. *ArAnat*, 3: 215-238.
- Karasu, C. (2008). On the interesting demands made to the scribes of Masat-Höyük. *SMEA*, 50: 457-461.
- Karağuz, G. (2002). *Boğazköy ve Ugarit Çivi Yazılı Belgelerine Göre Hitit Devleti'nin Siyasi Antlaşma Metinleri*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Kassian, A. and oth. (2002). *Hittite Funerary Ritual "šalliš waštaiš"*. Münster: Ugarit-Verlag.
- Kassian, A. and Yakubovich, I. (2007). Muşili II's Prayer to Telipinu (CTH 377). *DBH*, 25: 423-454.
- Kaynar, F. (2019). Kizzuwatnean rituals under the influence of the Luwian and Hurrian cultures. *Olba*, 27: 97-114.
- Kellerman, G. (1981). Towards the further interpretation of the *purulli* festival. *Slavic Studies of the Hebrew University*, V-VI: 35-46.
- Kılıç, Y. ve Başol, S. (2014). Hitit büyülerinde sayı ve renk sembolizmi. *Turkish Studies-International (Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 9: 51-64.
- Kınal, F. (1953). *Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi*. Ankara: AÜDTCFY.

- Klengel, H. (1984). Zu einem ablenkungszauber bei krankheit im hethitischen heer (KUB LIV 65). *AoF*, 11: 174-176.
- Klinger, J. (2001). *Historiographie Quellen zur hethitischen Geschichte und ihre Deutung*. Paper presented at the Akten des IV. Internationalen Kongresses für Hethitologie: Würzburg, 4.-8. Oktober.
- Klinger, J. (2002). Büyü Ritüellerinin Hititler'deki İşlevi ve Önemi. In W. Jakob (Ed.), *Hititler ve Hitit İmparatorluğu, 1000 Tanrılı Halk* (pp. 456-458). Bonn: Kunst-und Ausstellungshalle der Bundesrepublik Deutschland.
- Klinger, J. (2012). *Krankheit und Krieg im Spannungsfeld zwischen mythischer und realer Katastrophe, in Disaster and Relief Management. Katastrophen und ihre Bewältigung (Forschungen zum Alten Testament 81)* Edited by A. Berlejung: Mohr Siebeck.
- Kloekhorst, A. (2013). Indo-European nominal ablaut patterns: The Anatolian evidence. *Indo-European Accent and Ablaut*, 107: 1-12.
- Korošec, V. (1963). Les lois hittites et leur évolution. *RA*, 57: 121-144.
- Košak, S. (1982). *Hittite Inventory Texts (CTH 241-250)*. (Vol. 10): C. Winter.
- Košak, S. (2003). A Note on “The Tale of the Merchants”. In G. Beckman and oth. (Eds.), *Hittite studies in honor of Harry A. Hoffner, Jr.: on the occasion of his 65th birthday* (pp. 59-72). United States of America: Eisenbrauns.
- Košak, S. and Müller, G. W. (2005). *Konkordanz der Hethitischen Keilschrifttafeln* (Vol. 5): Otto Harrassowitz Verlag.
- Küçükbezci, H. G. (2019). Hitit inancında farklı kurban ve sunu türleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 41: 139-147.
- Kümmel, H. M. (1967). *Ersatzrituale für den Hethitischen König*. Osnabrück: Biblio Verlag.
- Kümmel, H. M. (1968). Ersatzkönig und sündenbock. *Zeitschrift für die Alttestamentliche Wissenschaft*, 80: 289-318.
- Kümmel, H. M. (1987). Rituale in hethitischer sprache. *TUAT*, 2: 282-292.
- Kyle, D. G. (2015). *Sport and Spectacle in the Ancient World*. (Vol. 5): John Wiley & Sons.
- Lane, C. (1981). *The Rites of Rulers: Ritual in Industrial Society-the Soviet Case*: Cambridge University Press.

- Laroche, E. (1947). *Recherches Sur les Noms des Dieux Hittites*. Paris: G.P. Maisonneuve.
- Laroche, E. (1971). *Catalogue des Textes Hittites*. Paris: Klincksieck.
- Laroche, E. (1981). Les noms des Hittites. *Hethitica*, IV: 3-58. Paris: Klincksieck.
- Lebrun, R. (1992). Le Fragment KUB VII 60= CTH 423. *Hethitica*, XI: 103-115.
- Limet, H. (1993). Le sacrifice *siskur*. *Ritual and Sacrifice in the Ancient Near East*, 243-255.
- Liverani, M. (2013). *The Ancient Near East: History, Society and Economy*: Routledge.
- Loisy, A. (1920). *Essai Historique Sur le Sacrifice*: Émile Nourry.
- Lorenz, J. and Schrakamp, I. (2014). Our Master! Do not destroy us! The Fate and Role of Non-Combatants in the Wars of the Hittites. In D. Nadali and J. Vidal (Eds.), *The Other Face of the Battle. The impact of war on civilians in the Ancient Near East, Alter Orient und Altes Testament*, 372: 37-64.
- Lurker, M. (2015). *A Dictionary of Gods and Goddesses, Devils and Demons*: Routledge.
- Macqueen, J. G. (1986). *The Hittites and their Contemporaries in Asia Minor*: Thames and Hudson.
- Marcuson, H. (2016). “*Word of the Old Woman*”: *Studies in Female Ritual Practice in Hittite Anatolia*. (PhD). The University of Chicago, Chicago, Illinois.
- Masson, O. (1950). A propos d'un rituel Hittite pour la lustration d'une armée: le Rite de purification par le passage entre les deux parties d'une victime. *Revue de l'histoire des Religions*, 5-25.
- Matthews, R. (2011). A History of the Preclassical Archaeology of Anatolia. In S. R. Steadman and G. McMahon (Eds.), *The Oxford Handbook of Ancient Anatolia: (10,000-323 BCE)*, 34-55. New York: Oxford University Press.
- Mauss, M. (2001). *A General Theory of Magic*: Psychology Press.
- Melchert, H. C. (1983). A “new” PIE Men Suffix. *TiE Sprache*, 29: 1-26.
- Melchert, H. C. (2013). Hittite and Hieroglyphic Luvian arha ‘away’: “Common inheritance or borrowing?”. *Journal of Language Contact*, 6: 300-312.
- Melchert, H. C. (2014). Luvian Language in “Luvian” Rituals in Hattuša. In B. J. Collins and P. Michalowski (Eds.), *Beyond Hatti: A Tribute to Gary Beckman* (pp. 159-172).

- Atlanta: Lockwood Press.
- MHD (2007). *Multilinguales Handwörterbuch Des Hethitischen/a Concise Multilingual Hittite Dictionary/ Hittite Çok Dilli El Sözlüğü*, A. Ünal (Ed.) Verlag Dr.
- Michel, P. M. (2014). *Le Culte des Pierres à Emar à l'époque Hittite*: Fribourg/Göttingen: Academic Press/Vandenhoeck Ruprecht.
- Middeke-Conlin, R. (2014). The scents of Larsa: A study of the aromatics industry in an Old Babylonian kingdom. *Cuneiform Digital Library Journal*, 1: 1-53.
- Milanova, V. (2019). ^{MUNUS/f}duttarijata/i and some other Indo-European maidens. In R. I. Kim and oth. (Eds.), *Hrozný and Hittite* (pp. 277-294). Boston: Brill.
- Miller, J. L. (2004). *Studies in the Origins, Development and Interpretation of the Kizzuwatna Rituals*: Harrassowitz.
- Miller, J. L. (2006). Joins and duplicates among the Boğazköy tablets (1–10). *ZA*, 235-241.
- Miller, J. L. (2010a). Paskuwatti's ritual: Remedy for impotence or antidote to homosexuality? *JANER*, 10: 83-89.
- Miller, J. L. (2010b). Practice and perception of black magic among the Hittites. *AoF*, 37: 167-185.
- Mouton, A. (2003). tarpalli-tarpassa-et PUHU dans les rituels de substitution Hittites. *CNRS*, 1-2.
- Mouton, A. (2004). Le rituel de walkui (KBo 32.176): Quelques réflexions sur la déesse de la nuit et l'image du porc dans le monde Hittite. *ZA*, 94: 85-105.
- Mouton, A. (2007). Review of reinigungsrituale aus Kizzuwatna. Ein beitrag zur erforschung hethitischer ritualtradition und kulturgeschichte by Rita Strauß. *RA*, 101: 189-190.
- Mouton, A. (2013). *Rituels de 'Boucs émissaires' en Anatolie Hittite*. Paper presented at the Proceedings of the Eighth International Congress of Hittitology, Warsaw 5-9 Sept. 2011, Warsaw.
- Murat, L. (2009). Goddess Išhara. *AÜDTCFD*, 28: 159-189.
- Murat, L. ve Atila, N. (2018) Hitit Ritüellerinde Bir Mekan: GIŠZA.LAM.GAR “Çadır”; A Residence Used in Hittite Rituals: GIŠZA.LAM.GAR “Tent”. *TAD*, 37: 7-26.
- Neu, E. (1968a). *Das Hethitische Mediopassiv und Seine Indogermanischen Grundlagen*.

- Wiesbaden: O. Harrassowitz.
- Neu, E. (1968b). *Interpretation der Hethitischen Mediopassiven Verbalformen*. Wiesbaden: O. Harrassowitz.
- Neu, E. (1974). *Der Anitta-Text*. Wiesbaden: O. Harrassowitz.
- Oettinger, N. (1976). *Die Militärischen Eide der Hethiter*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Oettinger, N. (1979). *Die Stammbildung des Hethitischen Verbums*. Nürberg: Verlag Hans Carl.
- Otten, H. (1952). Beiträge zum Hethitischen Lexikon. *ZA*, 50: 230-236.
- Otten, H. (1958). *Hethitische Totenrituale*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Otten, H. (1965). *Keilschrifttexte aus Boghazköi 15*. Berlin: Mann.
- Otten, H. (1981). *Die Apologie Hattusilis III: das Bild der Überlieferung*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Otten, H. (1976-1980). Jarri. In *Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen*
- Otten, H. and Rüster, C. (1977). Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy-Tafeln. *ZA*, 67: 53-63.
- Otten, H. and Rüster, C. (1982). Textanschlüsse und Duplikate von Boğazköy-Tafeln. *ZA*, 72: 139-149.
- Otten, H., and Rüster, C. (1974). Textanschlüsse und duplikate von Boğazköy-Tafeln (31-40). *ZA*, 64: 241-249.
- Öz, E. (2014). *Kültepe Metinleri Işığında Eski Anadolu'da Tarım ve Hayvancılık*. Ankara: TTKY.
- Peker, H. and Weeden, M. (2014). Some Hieroglyphic Fragments from the 2011 Season at Karkemish. In Nicolò M. (Ed.), *Karkemish an Ancient Capital on the Euphrates*, 2: 132-136. Bologna: Ante Quem.
- Peled, I. (2008). *The Use of Pleasure, Constraints of Desire: Anniwiyani's Ritual and Sexuality In Hittite Magical Ceremonies*. Paper presented at the VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri, (Çorum 25- 31 Ağustos 2008) (A. Süel Ed.) Ankara: 623-636.
- Peled, I. (2010). Expelling the demon of effeminacy: Anniwiyani's ritual and the question

- of homosexuality in Hittite thought. *JANER*, 10: 69-81.
- Peled, I. (2017). Cultural transformations from Mesopotamia to Hatti? The case of the GALA. *JCS*, 69: 109-116.
- Polvani, A. M. (2005) .The deity IMIN. IMIN. BI in Hittite texts. *OrNs*, 74: 181-194.
- Pongratz-Leisten, B. (2007). Ritual and Sacrifice in the Ancient Near East. In *Human Sacrifice in Jewish and Christian Tradition* (pp. 4-33). Leiden-Boston: BRILL.
- Popko, M. (1980). GIS ZA. LAM. GAR in den Hethitischen religiösen texten. *Rocznik Orientalistyczny*, T. 41, Z. 2: 101-104.
- Prechel, D. (2009) .“Wenn die Soldaten aus Dem Lande Ziehen...” Rituelle Kriegstaktik im Hatti-Reich. In *Militärsgeschichte des pharaonischen Ägypten*, (pp. 377-387): Verlag Ferdinand Schöningh.
- Puhvel, J. (1991). Names and Numbers of the Pleiad. In W. Leslau and A. S. Kaye (Eds.), *Semitic Studies in Honor of W. Leslau*, (pp. 1243-1247). Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Ramat, P. and Gesellschaft, I. (1980). Linguistic Reconstruction and Indo-European Syntax: Proceedings of the Colloquium of the Indogermanische Gesellschaft. In *Amsterdam Studies in The Theory and History of Linguistic Science. University of Pavia*, Vol. 19: Benjamin.
- Reyhan, E. (2002). *Hitit Kaynaklarında Kizzuwatna'lı Kadın Mastikka'ya Ait Ritüel Metinler*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Reyhan, E. (2003). Hitit büyü ritüellerinin uygulama şekilleri üzerine bir inceleme. *ArAnat*, 6: 111-142.
- Reyhan, E. (2008a). Eski Anadolu kültüründe büyü ve büyücülük. *Gazi Akademik Bakış*, 2: 227-242.
- Reyhan, E. (2008b). Eski Anadolu'da Askerî Disipline Dair Bir Hitit Metni: Asker Yemini. F. M. Emecen (Ed.), *Eskiçağdan Modern Çağ'a Ordular-Oluşum, Teşkilat ve İşlev*, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi ve Kitabevi Ortak Yayını, İstanbul, 49-71.
- Reyhan, E. (2010). Hititlerde gündelik hayata dair iktisadi ilişkiler. *DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 47: 65-82.
- Reyhan, E. (2016). Hitit arşivlerinde Kizzuwatna kökenli “tanrıları çağırma ritüelleri”. *TAD*,

35: 1-38.

- Reyhan, E. ve Cengiz, T. B. (2016). Başkent Hattuša'nın şifacı kadınları: Büyücüler. *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın Uluslararası Canik Sempozyumu* (5: 2016), Samsun.
- Rollinger, R. (2000). *Herodotus and the Intellectual Heritage of the Ancient Near East*: Verlag Nicht Ermittlbar.
- Rosenkranz, B. (1964). Ein neues hethitisches ritual für ^DLAMA ^{KUŠ}kuršaš. *OrNs*, 33: 238-256.
- Roszkowska-Mutschler, H. (1992). "... and on its site 1 sowed cress...": Some remarks on the execration of defeated enemy cities by the hittite kings. *JAncCiv*, 7: 1-11.
- Roszkowska-Mutschler, H. (2007) *Hethitische Texte in Transkription KBo 44*. In Dresdner Beiträge zur Hethitologie Bd 22 (pp. xvii, 257 p.). Wiesbaden: Harrassowitz.
- Rutherford, I. (2014). "Puduhepa, Piyamaradu and the Sea: KUB56 15 II 15-24 (AhT26) and its Background" In A. Süel (Ed.), *Acts Of the IXth International Congress of Hittitology (September 08-14, 2014)*. Çorum.
- Scheyhing, N. (2018). Fossilising the holy. Aniconic standing stones of the Near East. *Archaeologia*, 13: 95-112.
- Schwemer, D. (2008). Fremde Götter in Hatti. Die hethitische Religion im Spannungsfeld von Synkretismus und Abgrenzung. In G. Wilhelm (Ed.), *Hattusa-Bogazköy Das Hethiterreich im Spannungsfeld des Alten Orients 6. Internationales Colloquium der Deutschen Orient-Gesellschaft 22.-24 März 2006 Würzburg*, (pp. 137-158). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Schwemer, D. (2015). The Ancient Near East. *The Cambridge History of Magic and Witchcraft in the West from Antiquity to the Present*, 17-51.
- Sevinç, F. (2007). *Hititlerde Ölülere ve Yeraltı Tanrılarına Sunulan Kurbanlar*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Singer, I. (1981). The *huwaši* of the Storm-God in Hattuša. In *IX. Türk Tarih Kongresi*, (pp. 21-25). Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Singer, I. (1985). The Battle of Niḫriya and the end of the Hittite Empire. *ZA*, 75: 100-123.
- Singer, I. (2002). *Hittite Prayers*. Edited by H. A. Hoffner. Vol. 11. Leiden, Boston, Köln:

BRILL.

- Sinmez, Ç. Ç. (2018). Sivas folklorunda büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 8: 138-152.
- Sipahi, T. (2000). Eine althethitische reliefvase vom Hüseyindede Tepesi. *Istanbuler Mitteilungen*, 50: 63-85.
- Sipahi, T. (2001). New evidence from Anatolia regarding bull leaping scenes in the art of the Aegean and the Near East. *Anatolica*, 27: 107-125.
- Sir Gavaz, Ö. (2008). Hitit İmparatorluk Devri Krallarından I. Šuppiluliuma Döneminde Anadolu. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1: 21-39.
- Sir Gavaz, Ö. (2012). Hitit kanunlarında hayvanlarla ilgili maddeler üzerine bir değerlendirme. *Ekonomik Yaklaşım*, 23: 93-106.
- Sir Gavaz, Ö. (2018). Çankırı-Çorum-Amasya hattı üzerindeki Hitit yerleşimlerinin lokalizasyon sorunlarıyla ilgili genel bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11: 1251-1264.
- Soysal, O. (2003a). Did a Hittite acrobat: Perform a bull-leaging ? *N.A.B.U.*, 4: 105-107.
- Soysal, O. (2003b). Kulturgeschichte Altorientalische Studien für Volkert Haas zum 65 by Thomas Richter, Doris Prechel. Jrg Klinger. *JAOS*, 123: 664-666.
- Soysal, O. (2016). On recent cuneiform editions of hittite fragments (III). *JAOS*, 136: 417-438.
- Soysal, O. (2017). A new Join KUB 17.8 + Bo 6172: Mythological description of a natural disaster in Ancient Anatolia? *N.A.B.U.*, 2: 80-83.
- Sturtevant, E. H. (1925). The Hittite tablets from Boghaz Kevi. *The Classical Weekly*, 171-175.
- Sturtevant, E. H. (1927). A Hittite Tablet in the Yale Babylonian Collection. In *Transactions and Proceedings of the American Philological Association* (pp. 5-31): Johns Hopkins University Press.
- Şahin, G. M. (2017). Hitit yasalarında kadının yeri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi E-Dergisi*, 4: 134-143.
- Taggar-Cohen, A. (2002). "The EZEN pulaš-" a Hittite installation rite of a new priest.

JANER, 2: 127-159.

Taş, İ. (2008). *Hitit Kralı IV. Tudhaliya: Asur Devleti'ne ve Suriye'deki Vassal Krallıklara Yönelik Politikası*. Galatasaray, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

TDKTS-I (2008). *Türkçe Sözlük*. İ. Parlatır ve diğ. (Ed.) (Vol. I A-J). Ankara: TDK.

TDKTS-II (2008). *Türkçe Sözlük*. İ. Parlatır ve diğ. (Ed.) (Vol. II K-Z). Ankara: TDK.

Torri, G. (2003). *La Similitudine Nella Magia Analogica Ittita* (Vol. 2). Roma: Herder.

Torri, G. (2004). A Hittite magical ritual to be performed in an emergency. *JANER*, 4: 129-141.

Torri, G. (2010) .Hittite Scribes at Play: The Case of the Cuneiform Sign AN. In J. Klinger and oth. (Eds.), *Investigationes Anatolicae. Gedenkschrift für Erich Neu (StBoT 52)* (pp. 317-327). Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.

Trabazo, J. V. G. (2002). *Textos Religiosos Hititas: Biblioteca de Ciencias Biblicas y Orientales* (Vol. 6). Madrid: Editorial Trotta.

Trabazo, J. V. G. (2010). CTH 419, Ritual de sustitución real edición crítica y traducción. *Historiae*, 7: 38-39.

Trémouille, M. C. (2004). I rituali magici Ittiti. *RANT*, 1: 157-203.

Trimm, C. (2017). *Fighting for the King and the Gods: A Survey of Warfare in the Ancient Near East*. Atlanta: SBL Press.

Turner, V. (1970). *The Forest of Symbols: Aspects of Ndembu Ritual*. Ithaca, New York: Cornell University Press.

Ünal, A. (1973). Zum Status der 'augures' bei den Hethitern. *RHA*, XXXI: 27-56.

Ünal, A. (1974). *Hattušili III Teil 1, Hattušili bis zu seiner Thronbesteigung. Bd. 1, Historischer Abriß*. Heidelberg: Carl Winter Universitätsverlag.

Ünal, A. (1980). *Hitit Tibbinin Ana Hatları*. Ankara: TTKY.

Ünal, A. (1984). Studien über das Hethitische kriegswesen II. *SMEA*, XXIV: 71-85.

Ünal, A. (1988a). Hittite architect and a rope-climbing ritual. *Belleten*, LII: 1469-1503.

Ünal, A. (1988b). The Role of Magic in the Ancient Anatolian Religions According to the Cuneiform Texts from Bogazköy-Hattusa. In P. T. Mikasa (Ed.), *Essays on Anatolian Studies in the Second Millennium B.C.* (Vol. 3, pp. 52-85). Wiesbaden:

Otto Harrassowitz.

- Ünal, A. (1996). *Studies in Anatolia the Hittite Ritual of Hantitassu from the City of Hurma Against Troublesome Years*. Turkish Historical Society Printing House.
- Ünal, A. (2003a). *Hititler Devrinde Anadolu II*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Ünal, A. (2003b). Hititlerde ve Çağdaşı Kavimlerde Büyücülük. *Aktüel Arkeoloji*, 42-52.
- Ünal, A. (2011). Hitit Falcılığı. *Aktüel Arkeoloji*, 22: 54-63.
- Ünal, A. (2017). Arinnanda-Mykale Dağı ve Puranda-Priene Eşitlemesi Üzerine. P. Pınarcık ve diğ. (Ed.) *Prof. Dr. Recep Yıldırım'a Armağan*, (pp. 19-36). Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları.
- van den Hout, T. P. J. (2010). *Texte aus dem Bezirk des Grossen Tempels X*. Berlin: Gebr. Mann Verlag.
- van Gessel, B. (2001). *Onomasticon of the Hittite Pantheon*, Vol. 3: Brill.
- von Schuler, E. (1965). *Die Kaskäer: Ein Beitrag zur Ethnographie des alten Kleinasien*. Berlin: Boston De Gruyter.
- Weeden, M. (2011). *Hittite Logograms and Hittite Scholarship*. Wiesbaden: Harrassowitz.
- Wegner, I. (2007). *Einführung in die Hurritische Sprache*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz Verlag.
- Werner, R. (1967). *Hethitische Gerichtsprotokolle*. Wiesbaden,: Harrassowitz.
- Wright, D. P. (1987). *The disposal of impurity in the priestly writings of the Bible with reference to similar phenomena in Hittite and Mesopotamian cultures*. Atlanta: Scholars.
- Wright, D. P. (2001). *Ritual in Narrative: The Dynamics of Feasting, Mourning, and Retaliation Rites in the Ugaritic Tale of Aqhat*. Winona Lake, Indiana: Penn State University Press, Eisenbrauns.
- Zuntz, L. (1937). Un Testo Ittita di Scongiuri (Traduizione di Anita Cevidalli). In *Atti Del Reale Istituto Veneto Di Science, Lettere Ed Arti* (Vol. II, pp. 477-546): Carlo Ferrari.

INDEX

Şahıs Adları

Anitta 60, 146
 Anniwiyani .. 3, 73, 74, 75, 76, 79, 81, 82,
 83, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 94
 Armati 79, 81, 94
 Aruri 73, 83
 Ašhella . 3, 6, 17, 219, 222, 224, 227, 228,
 229, 243, 256, 263, 264, 266
 Ašmunikal 137
 Azzari 3, 6, 122, 123, 124, 125, 180
 Dandanku... 3, 6, 218, 222, 227, 256, 266,
 278, 281, 282, 285, 286, 287, 289, 291,
 295, 296
 Išpudašinara 80
 Kelu 222
 Nakkalit 80
 Nikkaluzz 3, 112, 114, 115, 116, 117
 Puliša . 3, 6, 138, 178, 222, 227, 232, 235,
 236, 237, 239, 240, 247, 257, 266, 267,
 269, 273, 282, 287
 PU-Šarruma 112, 114, 116
 Tapalazunawali .. 3, 6, 218, 222, 227, 253,
 255, 256, 257, 259, 267, 273, 282
 Tašmi-Šarruma 116, 117
 Telipinu 73
 Uhhamuwa . 3, 6, 218, 222, 227, 244, 245,
 247, 249, 250, 255, 257, 267, 273, 282
 Ulmi-Teššup 117
 Ummaya 161
 Pala 170
 Paškuwatti 81, 82, 93
 Marašša 80
 Šuppiuman 80
 Hišme-Šarruma 114, 116
 Huzzi 80
 I. Arnuwanda 137
 I. Huzziya 73
 II. Muṣili 144, 145, 157, 218
 II. Šuppiluliuma 177

II. Tuthaliya 20
 IV. Tudhaliya 194, 299
 Kaššu 112, 115
 Zarpiya 222
 Ziti 79, 83, 94

Coğrafya, Yer Adları

Akad 51, 112, 299
 Akdeniz 348
 Aksaray 300
 Alalahta 97
 Alaşiya 177
 Alminala 159, 162, 163, 166, 346
 Alziya 97, 108
 Amurru 97, 108
 Anadolu 1, 5, 9, 13, 51, 60, 66, 73, 95,
 134, 135, 195, 214, 216, 218, 275, 277,
 290, 299, 300
 Arzawa . 3, 6, 10, 21, 35, 40, 97, 108, 217,
 218, 230, 244, 245, 246, 263, 267, 273,
 282, 286
 Asur 95, 134, 253, 299
 Atina 18
 Babil 72, 95, 137, 183, 276, 299
 Boğazköy vi, vii, 95, 122, 161, 217
 Büyük Tapınak 95, 118
 Çatalhöyük 300
 Daistipaš 130
 Dunana 97, 108
 Dunippa 97, 108
 Dunta 97, 108
 Durmitta 126, 132, 134
 Guršamašša 187, 196, 198
 Hapala 218
 Hatti . 9, 10, 21, 22, 26, 30, 31, 32, 35, 38,
 40, 41, 47, 48, 72, 82, 96, 98, 102, 103,
 108, 109, 110, 112, 128, 129, 130, 131,
 132, 133, 134, 135, 137, 138, 145, 161,
 170, 176, 178, 180, 181, 182, 189, 195,

208, 217, 221, 224, 229, 233, 234, 235,
236, 237, 238, 240, 244, 245, 246, 247,
249, 250, 254, 255, 256, 257, 259, 262,
263, 264, 265, 266, 267, 269, 280, 287,
288, 296
Hattuša... 7, 51, 60, 63, 72, 145, 146, 217,
218, 289
Hurri 13, 52, 60, 72, 96, 111, 137, 140,
142, 152, 161, 252
İtalya 275
Kargamış..... 96, 216
Karkiya 97, 108
Kašaša 276
Kaška ... 97, 108, 127, 128, 130, 131, 133,
134, 136, 137, 143, 144, 145, 155, 156,
276
Kašula 97, 108
Kaška 134, 135, 145
Katapa 177
Kayseri..... 300
Kızılırmak..... 135
Kizzu..... 80
Kulzila 97, 108
Kummaha 97, 108
Kuntara 97, 108
Luhma..... 97, 108
Malazziya..... 276
Marassanta 135
Maša 3, 97, 108, 185, 189, 195, 198, 206,
209
Mašat 276
Mezopotamya .. 20, 51, 95, 101, 112, 227,
252, 290, 299
Mitanni 60, 97, 108
Nerik .. 112, 127, 133, 134, 137, 292, 293,
295, 299
Nineve..... 97, 100
Nuhašša..... 97, 108
Panada..... 276
Papanha..... 97, 108
Partahuina 97, 108
Pišateniti 276
Pišhuru 130
Šipišaši..... 276

Sivas 135, 156
Taggašta..... 276
Talmuši 97, 108
Tarḫuntašša..... 117, 276
Timmuhala.. 144, 145, 147, 152, 153, 156
Tokat..... 135
Tumanna 145, 150, 156
Turmitta 132, 134
Tuz Gölü..... 135
Ugarit..... 97, 108, 114
Ura 97, 108, 183
Ururlu 73, 83
Yunanistan..... 18
Ziduna..... 97, 108
Zile..... 135
Zithara 135
Zunzurha..... 97, 108

Tanrı adları

^DAllani 292, 297, 299
^DHešui..... 137
^DHulla 277
^DHuzziya 63, 71, 73
^DIM 59, 60, 126, 219, 244
^DIMIN.IMIN.BI. 185, 186, 189, 192, 207,
208, 244, 252, 278, 291, 293, 295, 300
^DIšhara 51
^DIškur 20, 25
^DIštar .. 52, 72, 96, 98, 103, 109, 111, 138,
291
^DIyari..... 188, 189, 196, 198, 201
^DIyarri 253, 278, 279, 280, 282, 286, 287,
288, 290
^Dinnarawant 74, 76, 79, 80, 81
^DKurša..... 76, 77, 78, 79, 88, 94
^DLulimi 79, 81
^DMarwainzi..... 279, 288, 290
^DNinsianna..... 72
^DParakaraš..... 72
^DPirinkir... 3, 6, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 70,
71, 72
^DŠarruma..... 27, 45, 52
^DŠekri.. 292, 293, 295, 297, 298, 299, 300

^DTelipinu..... 63, 71, 73
^DTešub 52
^DTiyabenti..... 62, 67, 71
^DU 20, 73, 94, 122, 126, 138, 141, 166,
175, 185, 193, 194, 198, 201, 203, 204,
207, 209, 210, 232, 273, 278, 282, 284,
291, 293

^DUmpa 27, 38, 45, 52
^DUTU 73, 96, 126, 138, 185, 187, 219,
293, 301
^DWurunkatte 137
^DZahpuna 292, 299
^DZithariya ..133, 135, 136



EKLER

EK-1. Askerî Ritüellerde Geçen Unvanlar ve Diğer Katılımcılar

CTH 427	LÚ _{pa-ti-li} “Rahip” ÉRIN ^{MEŠ} “Askerler” “Bağlı şehir beyleri ve askerleri”
CTH 670	ḫumanza “Seyirciler” LÚSANGA “Rahip” LÚ.MEŠ.GIŠ “?” GIŠBALAG DI “Çalgıcı-müzisyen” LÚ.MEŠ KI-IT-P[A-LI ve LÚ.MEŠ GÉSPU “Güreşçi” ve “bok-sör” ÉRIN ^{MEŠ} “Hitit askeri” ŠA LÚKÚR “Düşman adamı”
CTH 644	LÚḫapéeš “ <i>hapiya</i> adam” dUTU-ŠI “Majesteleri” GAL LÚ.MEŠ KARTAPPU- TI “Savaş arabacılarının şefi” MUNUS.MEŠ É.DINGIR-LIM “Tapınak görevlisi kadınlar” MUNUS.MEŠ “Diğer görevli kadınlar”
CTH 393	DUMU.MUNUS “(bakire) kız”
CTH 716.1	LÚḪAL “Kâhin” LÚ.MEŠŠA.NE.ŠA ₄ “Ağıt söyleyen adamlar”
CTH 423	MUNUS ŠU.GI “Yaşlı kadın” LÚSANGA “Büyücü-rahip” LÚGAL.GEŠTIN “Şarapçıların başı”
CTH 426.1.1	LÚḪAL “Kâhin, rahip”

CTH 426.2	ÉRIN ^{MEŠ} “Askerler”
CTH 436	MUNUSŠU.GI “Yaşlı kadın”
CTH 525.2	LÚSANGA “Rahip” LÚSANGA.LIBIR “Yaşlı rahip” LÚSANGA.GIBIL “Yeni seçilen bir rahip” LÚ MEŠ SU.GI “Yaşlılar” dUTU-ŠI “Majesteleri” LÚ.MEŠ <i>pu-la-li</i> “Kâhin” ya da “kader belirleyiciler” UN.MEŠ “İnsanlar” LŮ ^{MEŠ URU} PA-TI “Hattili erkekler” LŮ ^{MEŠ URU} <i>Ma-ša-ma</i> “Maşa Ülkesi erkekleri”
CTH 394	EN ^{MEŠ} KARAŠ “Bütün komutanlar”
CTH 407	LUGAL “Kral” EN ^{MEŠ} “Komutanlar” LÚŠU.DAB “Erkek esir” MUNUS-TUM “Kadın”
CTH 410	-
CTH 424.1	MUNUS-TUM “Kadın”
CTH 424.2	-
CTH 425.1	LŮMUŠEN.DŮ, LŮIGI.DŮ “Kuş falı gözlemcisi, kâhin” LÚŠU.GI “Yaşlı adam”
CTH 425.2	LŮ MUŠEN.DŮ “Kuş falcısı/kâhinin”

LÚ.MEŠ MUḪALDIM “Aşçılar”

MUNUS.MEŠ SUHUR.LÁ “Kadın hizmetçiler”

LÚ MEŠ GIŠ GIDRU “Tellal/haberciler”

LÚ GIŠ PAN (BA) “Okçular”

CTH 425.4

LUGAL “Kral”

CTH 425.5

BE-LU^{HIA} KARAŠ “Ordu beyleri”

KARAŠ “Ordu/Asker”



EK-2. Askerî Ritüellerde Kullanılan Objeler

Canlı objeler:

LÜ^{URU} *Mašama* “Maşalı adam-asker”

LÜŠU.DAB “savaş tutsağı, esir, mahkûm”

LÜÚ.ĤUB “sağır ve kör kadın”

MUNUS-TUM “kadın”

ŠA LÜÚ.ĤUB “sağır bir adam”

SAL LÜIGI.NU.GÁL “kör bir adam”

UN-*an* “adam”

ANŠE “eşek”

ANŠE.KUR.RA “at”

ANŠE.KUR.RA^{MEŠ} DINGIR “tanrının atları”

GU₄.MAĤ “boğa”

GU₄.MAĤ SA₅ “kırmızı-kızıl boğa”

MÁŠ TUR “keçi yavrusu”

MÁŠ.GAL “erkek keçi-teke”

MÁŠ.TAR “yavru-kısır ? keçi”

MUŠEN “kuş”

MUŠEN GAL “büyük kuş”

ŠAH “domuz”

ŠAĤ TUR “domuz yavrusu”

SILA₄ “kuzu”

UDU “koyun”

UDU.ÁŠ.MUNUS.GÀR “dişi kuzu, şişek”

UDU.NÍTA “koç”

UDU.ŠIR “koç”

UDU.SÍG “anaç koyun”

UDU-ŠIRGE₆ “siyah koç”

UR.GI₇ TUR “köpek yavrusu”

Bitkisel objeler:

GIŠERIN “sedir ağacı”

GIŠ? “ağaç yongası?”

^{GIŠ}*lahhur* “yaprak/yeşillik”

hulli “çam kozalağı”

^{GIŠ} “ağaç”

^{GIŠ}*HAŠHUR.KUR.RA*/^{GIŠ}*lahhurnu* “kayısı ağacı yaprağı”

^{GIŠ}*alanzanaš (artet)* “*alanzana* ağacı (tırtıklı)”

Yiyecekler:

BÁN ZÍD.DA “*seah* ölçüğünde un”

BAPPIR “bira ekmeği”

EMŞU “peynir mayası”

GA.KIN.AG “peynir”

Ì.UDU “koyun iç yağı”

ippiya “haşlanmış et yemeği”

MÁŠ.GAL TU₇^{HLA} “keçiden geriye kalanlarla yapılan yemekler”

MUN “tuz”

NINDA .KUR₄.RA DUG *harši* “kurbanlık kalın ekmek”

NINDA “ekmek”

NINDA-an “sıcak ekmek”

NINDA UP-NI “undan yapılmış ekmek”

NINDA EM-ŠA “ekşi ekmek”

NINDA EM-ŠÚ “ekşi ekmek”

NINDA.ÉRIN^{MEŠ} “asker ekmeği”

NINDA.GÚG “pasta”

NINDA.GUR₄.RA “kalın ekmeği”

NINDA.GUR₄.RA TUR: “küçük kalın ekmek”

NINDA.GUR₄.RA tarnaš “*tarna* ölçüsünde kalın ekmek”

NINDA.KU₇ “tatlı ekmek”

NINDA.SIG “ince ekmek”

NINDA hazizi “kulak ekmeği”

NINDA purpuraš “hamur topu”

NINDA wageššar “ücretli (*wageššar*) ekmek”

NINDA.Ì. E. DÈ.A “bir çeşit yağlı ekmek”

NINDA mulati “*mulati* ekmeği”

ŠA LÁL “ballı yemek”

šarappuwaš “yemek ?”

ŠE “tahıl/arpa”

ŠE *karaš* “arpa tahılı”

ŠE.LÚ^{SAR} “kişniş”

TU₇ BA.BA.ZA “yulaf lapası”

TU₇ GÚ.TUR “mercimek yemeği”

TU₇ *har-ki* “beyaz etli yemek”

TU₇ UZU “etli yemek”

TU₇¹ GÚ.GAL “nohut yemeği”

UP-NU *kánza warhúiš* “avuç dolusu buğday”

UTÚL *šiyami DÙ-zi* “*šiyami* güveç yemeği”

UTÚL *šiyami* “*šiyami* yemeği”

ZÍD.DA “un”

İçecekler:

GA.KU₇ “tatlı süt”

GEŠTIN “şarap”

GEŠTIN *uaatar* “şarap katılmış su”

KAŠ “bira”

KAŠ GEŠTIN “özel şarap”

párhüenaš “tatlı bir içki”

wakšur GEŠTIN “*wakšur* şarabı”

Askerî objeler:

É.MÁ.URU₅ “ok kılıfı”

GAL ZABAR “bronz kap”

GAL ZABAR “hançer”

GI “ok”

G¹GAG.Ú.TAG.GA “ok”

G¹Š *GIGIR* “savaş arabası”

G¹ŠPAN (BAN) “yay”

G¹ŠTUKUL “silah”

G¹ŠTUKUL^{H¹A} ŠA G¹ “kamuş silahlar”

G¹ŠTUKUL^{H¹A} ZABAR “tunç silahlar”

GÍR.TUR ZABAR “küçük bronz hançer”

gurzip páttar “siperli miğfer”
Ú-NU-UT “silah, savaş teçhizatı”

Giysiler:

TUG “mavi kumaş parçası”
TÚG ŠÁ ŠAL “kadın kıyafeti”
TÚG BABBAR “beyaz kumaş parçası”
TUG SA₅ “kırmızı kumaş parçası”
TÚG BAR.SI SA “kırmızı saç bağı”
TÚG *kureššar* “kadın başörtüsü”
TÚG NÍG.LÁM “kaftan, cübbe, giysi”
GAD “bez”

Ahşap objeler:

A.ŠÀ *terippílaš* GIŠ *šarpaš* “sürülmüş bir tarlanın tırmığı”
GI “kamış, pipet”
GI A.DA.GUR “kamış, içki çubuğu”
GIŠ “odun”
GIŠ BANŠUR “ritüel masası”
GIŠ BANŠUR AD.KID “hasır ritüel masası”
GIŠ GAG GIŠ ÍLDAG “kavak ağacından mandal”
GIŠ *huešanna* “çıkırık, ayna, eğirici, kirmen”
GIŠ *hulali* “iğ, iğne, öreke”
GIŠ TUKUL GIŠ GAM *kángalia* “ağaçtan yapılmış askı aleti”
GIŠ *zuppari* “meşale”
kiliš ŠA GIŠ *Zunnaš* “*zunna* ağacından yapılmış *kili-*”
ŠU GIŠ KAK “kiraz ağacından yapılmış kazık”

Müzik aletleri:

^DINANNA *galgalturi* “çalgı aleti, müzik aleti”
Galgalturi “bir kap, tef veya darbukaya benzeyen bir müzik aleti”
GIŠ BALAG “tef, davul ya da zil”
ZABAR “bronz (davul?)”

Kaplar:

BIBRU “içi kabı/riton”

DUG “kap”
 DUG A “su kabı”
 DUG GEŠTIN “şarap kabı”
 DUG GİR.GÁN “GİR.GÁN kabı”
 DUG *hane* “bira kabı”
 DUG KA.GAG.A “süslü vazo”
 DUG.KAS “bira kabı”
 DUG *GAL* “bardak”
 DUG HAB.HAB “sürahi”
 DUG *huppar* “kase”
 DUG *huppar* KAŠ “bira kabı”
 DUG *huppar* GEŠTIN “şarap kabı”
 DUG *KUKUBI* “bira testisi”
 DUG *paḥḥunali* “mangal veya ateş-köz kabı”
 DUG ÚTUL “çömlek”
 GAL.GIR₄ “toprak kadeh-kap”
 NAMMAANTU₄ “ölçü kabı”
 NU-TUM^{DUG} GİR.GÁN “GİR.GÁN kabı”
 DUG *iš-nu-ra* “hamur teknesi”
páddani “ritüel sepeti”
 GIŠ *irḥui-* “sepet”
 GIŠ *kurtali* “örgü işi bir kap”

Yün objeler:

SIĞ *huttulli* “bir tutam yün”
 SÍG *andara:* “mavi yün”
 SÍG *mita:* “kırmızı yün”
 SÍG HĀŠAR “sarı-yeşil yün”
 SÍG SIG₇.SIG₇ “sarı-yeşil yün”
 SÍG BABBAR “beyaz yün”
 SÍG GE₆ “siyah yün”
 SÍG SA₅ “kırmızı yün”
 SÍG ZA.GİN “mavi yün”
 SÍG.SIG₇ “yeşil yün”

Hayvansal objeler: KUŠ “deri”
KUŠ^{UZU}Ĭ “deri yağı”
^{UZU}Ĭ.UDU “koyun yağı”
SAG.DU “keçi kafası”
UZU “et”
^{UZU}NĬG.GIG “karaciğer”
^{UZU}ŠÀ.BA “kalp/yürek”
ŠÀ “kalp, yürek”
^{UZU}GABA “göğüs”
^{UZU}SA “sinir”
^{UZU}Ĭ “yağ”
^{UZU}ZAG.UDU “koyun sağ kolu”
ȳaalūlan “bir uzuv, mesane”
KUŠ. GUD “inek derisi”
KUŠ.UDU^{HIA} “koyun derisi”
KÙŠ.ŠA₅ “kırmızı post, deri”
^{UZU}GEŠTUG-*an* “sağ kulak” Keçinin
^{UZU}ZAG-*an* “sağ omuz” Keçinin

Sıvı objeler: *weteni, watar/wit-, úiteni, A, ME* “su”
Ĭ.DÜG.GA “kokulu kaliteli ince yağ”

Süs objeleri: GIŠIN-BI “taç süsü meyvesi”
KAM-KAM MA-TU₄ AN.BAR “demir halka”
ŠA A.GAR₅ “boncuk kolye”
GILIM “çelenk”

Taşlar, Madenler: NA₄ “taş”
NA₄*paššilaš* “çakıl taşı”
NA₄NUNUZ “yumurta şeklinde taş”
zapzagga NA₄ “zapza taşı”
ZA.GĬN^{NA₄} “mavi taş”

GUG^{NA4} “akik (kırmızı) taşı”
KÁ.DINGIR.RA^{NA4} “babil taşı”
KÙ.BABBAR “gümüş”
^{URU}Alminalaš NA₄ “Alminala kasabası taşı”
GUŠKIN “altın”

Figürler:

AL[AM ... Š]A-ŠÚ “içi su dolu erkek insan figürü”
ALAM IM “kil heykel figürü”
ALAM LÚ AN.BAR GUB-aš TUR DÙ-an “demirden, ayakta ve küçük yapılmış insan heykeli”
ALAM SAL TUŠ-za AN.BAR “demirden, oturmuş kadın heykeli”
ANŠE ŠA IM “kil eşek”
aššan antuḥšeš IM-aš arantari “kilden yapılmış asker figürü”
AZ^{HIA} “2 ayı (figürü?)”
GIŠAPIN “saban figürü”
GIŠERIN “asker figürü”
GIŠGIGIR “savaş arabası figürü”
GIŠGIGIR *ḫimmašian* “savaş arabası figürü”
GIŠMAR.GÍD.DA “koşumlu yük arabası figürü”
IM “kil”
IM-aš ANŠE.KUR.RA^{MES} *turianteš* “kilden yapılmış koşumlu atlar”
iššanaš MUŠEN “hamur kuş”
MUŠEN^{HIA} IM “kil kuşlar”
PÍRIG.TUR^{HIA} “iki leopar (figürü?)”
úerašša ŠA IM ḫimmašiyanza “kilden yapılmış tepsi’ figürü”

Diğer objeler:

ḫappna “ateş alevi”
paḫḫueni “ritüel ateşi”
ḫuwalliš “ardıç kütüğü koru”
ŠE “arpa”
BÙLÙG “malt, işlenmiş arpa”

IN.NU.DA “saman”

ŠÀ.GAL “hayvan yemi”

ḫarnammār “maya, ekşi maya”

galaktar “sakinleştirici madde”

šanezzi šamešizzi “güzel kokulu tütsü”

GAB.LÀL “mum”

ḫašši ”ocak, mangal, eritme fırını”

IM.ŠU.NÍG.NIGÍN.NA “fırın”

KUŠ^{KIR}₄.TAB.ANŠE “at yuları”

SAḪAR^{HIA} “yakılan boğaların ve siyah koçların külleri”

U-NU-UT^{HIA} *ḫimma* “taklit ritüel aletleri”

GI-za “yay sicimi”

šúil “ip, sicim”

tiyamar “ip”

GIŠ^{GAG} ZABAR “bronz kazık”

MUŠEN^{pártauwar} “kartal tüyü”

EK-3. Askerî Ritüellerin Eylem Mekânları

ZAG KUR ^{LÚ}KÚR “düşman ülke sınırı”

ZAG *arunaš* “Akdeniz kıyısı”

KASKAL “düşman ülkeye giden yol”

KASKAL ^{MEŠ} ŠA Ì.DUG.GA “ince yağ yolu”

KASKAL ^{MEŠ} ŠA LÀL “bal yolu”

KASKAL ^{MEŠ} ŠA BA.BA.Z A “arpa çorba yolu”

^{GIŠ}ZA.LAM.GAR “askerî çadır”

apí- “ritüel çukuru”

ZAG.GAR.RA “sunak”

^{GIŠ}AB “pencere”

É “ev”

^{GIŠ}NA “yatak”

⁴ ^{GIŠ}*pa-ti-ia* “4 yatak ayağı”

^{GIŠ}KIRI₆ “zeytin bahçesi”

šuhhi “dam”

ḪUR.SAG “dağ”

KÁ.GAL ^{GIŠ}*ḫatal¹-kešna* “alıçtan yapılmış geçit”

EGIR ÍD “akarsuyun arkası”

KÁ.GAL “şehir kapısı”

ḪAL-ŠÍ GIŠ “kale yanındaki ağaç”

^D*Ziya* “Kutsal Ziya Irmağı”

EK-4. Hitit Kralları Kronolojisi

	Theo P. J. Van Den Hout (2019)		Trevor Bryce (2005)	
Eski Krallık Dönemi	Labarna I. Hattušili I. Muršili I. Hantili I. Zidanta Ammuna I. Huzziya Telipinu	1650-1620 1620-1595 1595- -1500 1500-1475	Labarna I. Hattusili I. Mursili I. Hantili I. Zidanta Ammuna I. Huzziya Telepinu	?-1650 1650-1620 1620-1590 1590-1560 1560-1525 1525-1500
Orta Krallık Dönemi	Tahurwaili ? Alluwamna II. Hantili II. Zidanta II. Huzziya I. Muwattalli I. Tuthaliya I. Arnuwanda II. Tuthaliya III. Tuthaliya (?) (Genç	1475- -1450 1450- 1420-	Alluwamna Tahurwaili II. Hantili II. Zidanta Huzziya I. Muwattalli I/II. Tudhaliya I. Arnuwanda ^b II. Hattusili (?) III. Tudhaliya	 1500-1400 1400-1350
İmparatorluk Dönemi	I. Šuppiluliuma II. Arnuwanda II. Muršili II. Muwattalli III. Muršili III. Hattušili IV. Tuthaliya Kurunt(iy)a? III. Arnuwanda II. Šuppiluliuma	1350-1320 1320-1318 1318-1290 1290-1273 1273-1267 1267-1240 1240-1220 1210- -1200	I. Suppiluliuma II. Arnuwanda II. Mursili II. Muwatilli Urhi-Teshub III. Hattusili IV. Tudhaliya Kurunta ^c IV. Tudhaliya ^d III. Arnuwanda II. Suppiluliuma	1350-1322 1322-1321 1321-1295 1295-1272 1272-1267 1267-1237 1237-1228 1228-1227 1227-1209 1209-1207 1207-?